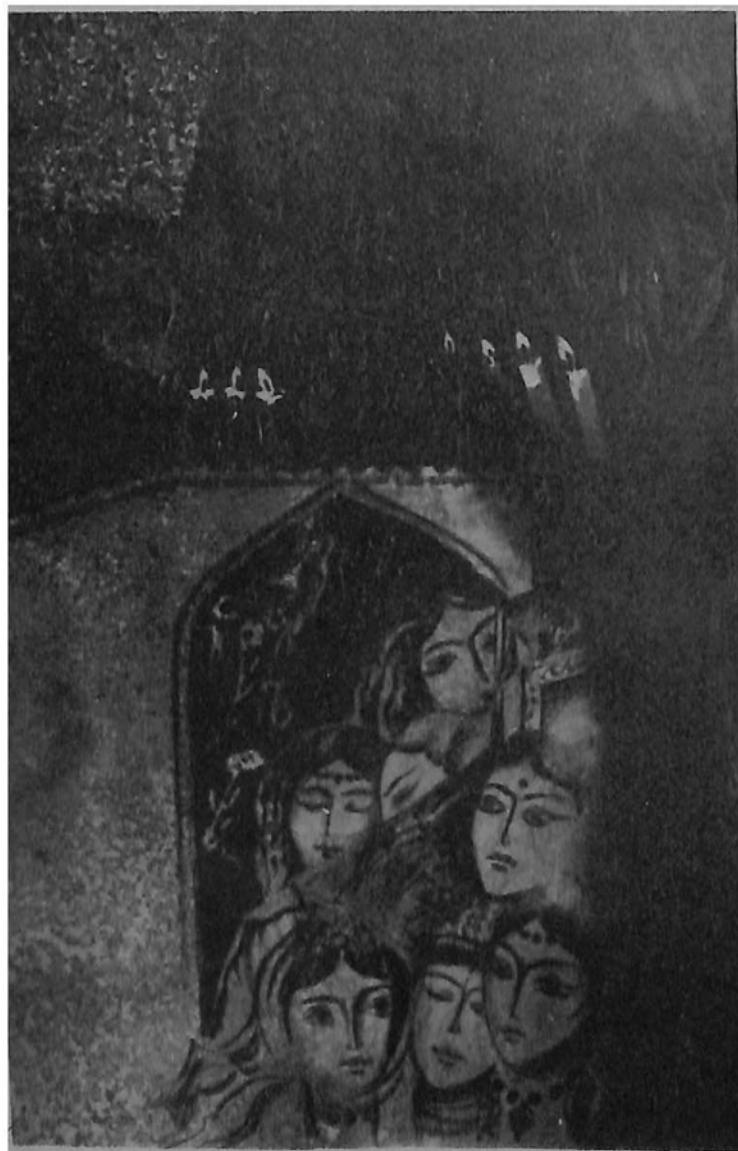

АЗƏРБАЙҶАН
ƏДƏБИЯТЫ
ИНЧИЛƏРИ

АЗƏРБАЙҘАН ƏДƏБИЯТЫ ИНЧИЛƏРИ

ПОЕМАЛАР

НАҒЫЛЛАР

◆
ДАСТАНЛАР

◆
ДРАМЛАР

◆
ПОЕМАЛАР

◆
ƏСАТИР, ƏФСАНƏ, РƏВАҖƏТ

◆
АТАЛАР СƏЗУ ВƏ МƏСƏЛЛƏР, ТАПМАЧАЛАР,
ЛƏГИФƏЛƏР

◆
БАҖАТЫ, ГОШМА, ТƏЧНИС

◆
ГƏЗƏЛ, ГƏСИДƏ, МҮХƏММƏС, РУБАИ

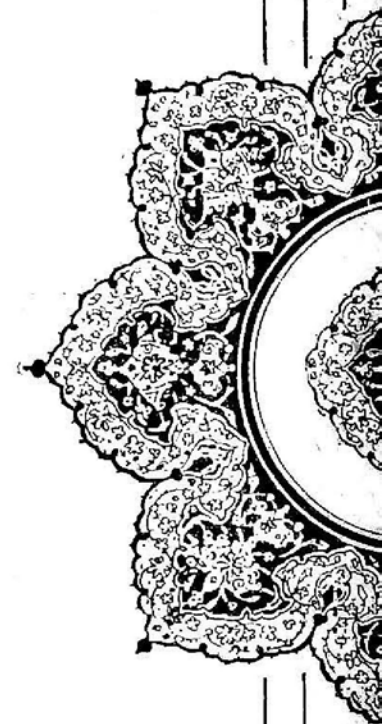
◆
НЕКАҖƏЛƏР, НОВЕЛЛАЛАР

◆
ТƏМСИЛ, ФЕЛҖЕТОН

◆
МҮАСИР ЛИРИҚА

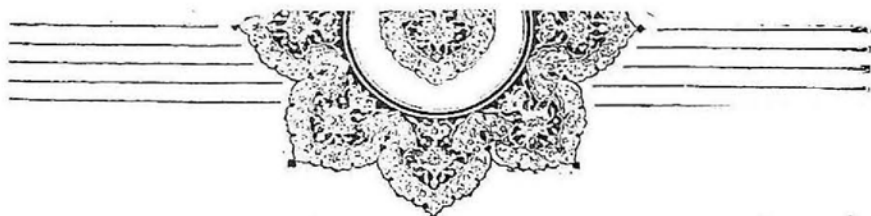
◆
ПУБЛИСИСТИКА, ТƏНГИД

ПОЕМАЛАР

Тәртиб едәнләри
Сәфијә ХАНБАБАЈЕВА
Тејмур КӘРИМОВ

Редактору
филолокија елмләри доктору
Јашар ГАРАЈЕВ

АЗӘРБАЈҖАН ПОЕЗИЈАСЫНДА ПОЕМА ЖАНРЫ

Гәдим вә зәнкин ән'әнәләри олан классик АзәрбајҖан әдәбијјатынын тарихи һәр шејдән әввәл, поезијанын тарихидир. Поетик сөз, мәнзум кәлам АзәрбајҖан халгынын бәдни тәфәккүрүнү тарихән сәчијјәләндирән әсас кејфијјәтләрдәндир. Лакин ону да гејд етмәлијик ки, гафијәли вә вәзли һәр чүр сөз јох, јалныз бөјүк инсани тәчрүбәни, дүнја, өмүр вә ону нечә јашамағ барәдә һикмәти вә һәгигәти ифадә едән ше'р халгымыз тәрәфиндән ме'тәбәр сајылмыш, јүксәк гүјмәтләндирилмишдир. Һәлә даһи әчдадымыз бөјүк Низами поетик сөзүн е'һазкар күчүндән вә тә'сириндән, шаирлик сәнәтинин мәс'улијјәтиндән дәнә-дәнә данышмыш, инсанларын һәјатында, мә'нәви тәһкәмүлүндә шаирин ролуну белә мүйјәлләшдирмишдир:

Шаирләр јаратдығы сөздән гүјмәтли нә вар?
Сөзлә ики дүнјанын хәзнәсини аларләр.
Хәзнәләр ачмағ үчүн ачар кәрәкдир, ачар.
Ачылмаз хәзнәләри шаирләр сөзлә ачар.
Шаирләр сөз мизаны гуран замандан бәри
Сөзлә нәчибләшдириб сөзә ашиғ кәсләри.
Әршин бүлбүлләридир сөзә гадир шаирләр,
Һәр тә'рифә лајигдир сөзү надир шаирләр.
Дүшүнчәнин одундан говрулуб јанар онлар.
Өзүнү мәләкләрә бир сирдаш санар онлар.
Шаирлијин гурдуғу сирли-сәһрли пәрдә,
Шүбһәсиз, пејғәмбәрлик кәлкәсидир һәр јердә
Әрәнләр, улу кәсләр, сәф чәкәрәк дүзәлиб
Ғабағча пејғәмбәрләр, сонра шаирләр кәлиб¹.

«Сөз чандыр»—дејән даһи Фүзули исә шаирин гаршысына јени, даһа чидли вә мәс'ул вәзифәләр гојарағ белә һесаб едирди ки, ше'р дүнја вә инсан барәдә охучунун фикрини кенишләндирмәли вә зәнкинләшдирмәлидир. Бунун үчүн исә шаир зәманәсинин ғабағчылы вә мүтәфәккир шәхсијјәти олмалыдыр. АзәрбајҖан шаирләринин һәм билаваситә фикри—сөз сәнәткарлығында, һәм дә бәдни сөз барәдә нәзәри-естетик тә'лимләрдә ифадәсини тапан бу јарадычылығ мәс'улијјәти онлардан һәр биринин халғын бәдни мәдәнијјәти та-

рихиндә јени дөвр ачмыш новатор сәнәткар кими јүксәлишини тә'мин етмиш, јашадылары әсрләрин габагчыл фикри-фәлсәфи вә мә'нәви-әхлаги зирвәси сәвијјәсинә чатдырмышдыр.

Јени зирвәләри Азәрбајҗан ше'ри биләваситә сәнәткарлыг вә поетика, үс-луб, форма вә жанр ахтарышлары саһәсиндә фәтһ етмишдир. Демәк олар ки, һәр әсрин бөјүк классики, өз гаршысына гојдуғу вүс'әтли, мигјаслы бәдин вә-зиғәләрә ујғун оларат, тақарсыз, мөһтәшәм ше'р-сәнәт мө'чүзәләри јаратмыш, Шәрг вә дүңја поезијасыны мисилсиз бәдин форма сәрвәти илә дә зәнкин-ләшдирмишдир.

Азәрбајҗан поезијасынын, сөз јох ки, лирика саһәсиндә ән'әнәләри даһа гүввәтли вә гәдимдир. Бөјүк Азәрбајҗан шаирләри, һәр шејдән әввәл өз дөвр-ләринин бөјүк, тақаролунмаз лирикләри олмушлар. Јакин лириканын бир хидмәти дә одур ки, о, һәм жанр мә'насында, һәм дә һәјәти поетик идракын бир үсүлу кими поезијамызын монументал эпик ахтарышлар саһәсиндә уғур-ларыны да тарихән һазырламыш вә онун бөјүк шәдеврләринин мејдана чых-масынын бәдин вә естетик ганунаујғунлуғуну шәртләндирмишдир. Тәкчә буну гејд етмәк кифәјәтдир ки, инсаны, онун тәләјини, шәхси, ичтиман, мә'нәви мүнәсибәтләрини кениш вә әһәтәли әкс етмәк саһәсиндә Азәрбајҗан эпик ше-ринин Низами, Хагани, Хәтәји, Фүзули, Әвһәди Марағалы кими бөјүк нүмајән-дәләри вардыр. Хүсусән, Низами вә Фүзулинин поэмалары зәманәнин габаг-чыл идеја-фәлсәфи наилијјәтләрини, шәхсијјәтин мә'нәви-психоложи аләминин һәгиги бир интибаһ сәнәти вә мәфкурәси сәвијјәсиндә ифадә едән эпик шәдевр-ләрдир. Ону да көстәрмәлијик ки, мәнзум вә сүжетли Азәрбајҗан бәдин тәһ-кијәси Јахын Шәргдә ән гүввәтли, парлаг поетик эпос кими фәргләнир. Бөјүк Азәрбајҗан шаирләри Шәргин эпик ән'әнәләрини нәинки давам етдиришләр, һәм дә бу ән'әнәләри кејфијјәтчә инкишаф етдириб ону јени идејалар вә фор-маларла зәнкинләшдирмишләр.

Бүтүнлүкдә Јахын Шәрг әдәбијјатында олдуғу кими, Азәрбајҗанын милли, образлы тәфәккүрүнүн тарихиндә дә эпик ше'р халтын илкин, мифик бәдин аңлајыш вә тәсәввүрләриндән бәһрәләнишдир. Доғру фикирдир ки, «азәрбајҗанлыларын да классик эпик ше'ринин али өзәјини әсәтирләр, мифләр тәшкил едир»¹. Мәһз буна көрә дә классик Азәрбајҗан поэмаларынын бәдин системи, образлар аләми сон дәрәчә зәнкиндир. Онларын ән јахшыларында халг бәдин тәфәккүрүнүн, мифоложи аңлајышларынын образлары, әләмәт вә изләри һифз олунмушдур.

Азәрбајҗан поезијасында зоманын мигјаслы, ири эпик формасынын инки-шафы һәр шејдән әввәл Низами Кәнчәвинин јарадычылыгы илә бағлыдыр. Доғрудур, Низамијә гәдәр дә бизим эпик ше'рин мәнзум мәктублар, сәјаһәт-намәләр формасында тәзаһүрләри олмушдур. Мәсәлән, тәдгигатларда XI әср Азәрбајҗан шаири Гәтраң Тәбризинин сүжетли мәнзум мәснәвис бу чүр эпик ше'р нүмунәси кими мисал кәтирилир, һәмин мәснәвидә шаир, дөврүнүн ич-тиман-тарихи һадисәләри вә синалары барәдә данышымышдыр. Гәтранын мән-зум поетик хроника сәпкисиндә јазылмыш гәсидәләриндә дә эпик ше'рин әлә-мәтләрини көрмәк мүмкүндүр².

Эпик ше'рин даһа долғун вә нисбәтән мүкәммәл нүмунәләри бөјүк Азәр-бајҗан лирики Хаганинин јарадычылыгы үчүн дә сәвијјәвидир. Мүтәфәккир шаирин «Төһфәтүл-Ирагејн», «Мәдәни хәрәбәләри» кими әсәрләри лириканын чәрчивәләриндән кәнара чыхыб өз идеја дәринлији вә әһәтәлији е'тибарилә орта әсрләрин лирик-фәлсәфи поэмасынын өзүнәмәхсус нүмунәси һесаб едилә

¹ Р. Азадә. Азәрбајҗан эпик ше'ринин инкишаф јоллары (XII—XVII әср-ләр). Бақы. «Елм», 1975, с. 15.

² Јенә орада, с. 34.

биләр. Ән'әнәви сәјаһәтнамә характери дашыјан бу әсәрдә Хагани ики Ирагы—Әрәб вә Әчәм Ирагларыны кәзәркән шәһәрләр вә һадисәләр, көркәмли шаир-ләр вә шәхсијјәтләр барәдә тәәсүратларыны гәләмә алмышдыр. Поэмада биз шаирин өз тәләји вә һәјәти барәдә дүшүнчәләринә, фәлсәфи-әхлаги гәһәт-ләринә дә раст кәлирик. Поэмада әһәтә вә тәсәвир олунан һадисәләри онун шәх-сијјәти, поетик «мән»и вәсигәси илә дәрк едирик. Бу хүсусијјәти илә «Төһфә-түл-Ирагејн» мұасир лирик поэма жанрына чоҳ јахындыр. Шәргин ән'әнәви мифоложи-образы Хызырла мұкалимә, она мұрачнәт формасында јазылмыш бу поэмада Хаганинин шаир шәхсијјәти, лирик-поетик «мән»и чоҳ габарыг вә фәалдыр.

«Мәдәни хәрәбәләри» гәсидәси дә өз идеја-фикри әһәтәлији, фәлсәфи үмүмиләшдирмә тутумлулуғу е'тибарилә эпик-лирик поэмаја јахын әсәрдир. Шаир тарихи-әфсанәви һадисәләрин вә шәхсијјәтләрин ағибәтини хатырла-јараг һәр шејин өтүб кечдијини, һеч нәјин әбәди олмадығыны сөјләјир вә инсаны тарихдән ибрәт алмага чағырыр. Биләваситә шаирин шәхси һисс-һәјәчанла-ры илә тәғдим олунан фәлсәфи вә әхлаги фикир поэманын ашағыдакы мис-раларында јахшы ифадә олунмушдур:

Сордун: һара кетмишдир инди о бөјүк шаһлар,
Бир һәмиләдир торпаг, чоҳ удмуш о, шаһ, хаған.
Чоҳ кеч доғачаг торпаг, гајда беләдир әслән,
Тез нүтфә тутан кәсләр доғмаз о гәдәр асан.
Мејәә јетирән мејдир Ширинин үрәк ганы,
Пәрвиз чәсәдиндәндир ол күп ки, гојар деһған.
Удмуш нә гәдәр, билсән, залымләри бу торпаг,
Јакин јенә дојмаз бу ачкөз адам удмагдан.
Көрпә ганыны сүртәр рүхсарына әлиж тәк,
Бу дөшү гара қафтар, ағашла бу бинман.
Хагани, бу дәркәһдән сән данма ибрәт ал,
Ата олмагчүн ибрәт кәлсин ганына хаған¹.

«Мәдәни хәрәбәләри» кими «Һәбсијјә»нин дә лирик поэма сәпкисиндә ја-зылдығыны игар едә биләрик. Академик М. Чәфәр Шәрг поэмасынын типләрин-дән данышаркән дүзкүн һесаб етмишдир ки, «бизим классик ше'римиздә эпик ше'рин сонралар да давам вә инкишаф едән хүсуси спесифик бир шәкли вар ки, белә әсәрләрдә нә конкрет бир тип вар, нә дә һадисә. Бу жанрда шаирләримиз өзләринин фәлсәфи, ичтиман-сијаси көрүшләрини варлығын гануналары, дүңја-нын әмәл кәлмәси, инсанын јаранмасы, бәшәријјәтин тарихи, тәләји, чанлы, чансыз тәбиәтин инкишафы һағында өз фикирләрини, мұлаһизәләрини билди-рир, јашадылары ичтиман гурулуша, өз дүшмәнләринә, әлејһдарларына гаршы чыхараг, заманы гәмчыламышлар». Мүәллиф һәм дә гејд едир ки, белә әсәр-ләрдә конкрет инсан тәләји тәсвир олмаса да, типләрлә растлашмасаг да, биз бу чүр әсәрләр вәсигәси илә шаирләрин өз көрүшләри илә јанашы, «онларын јашадыгы әсрдә фәлсәфи-сијаси фикрин мұәјјән мұһүм чәһәтләрилә ичтиман һәјәтин зиддијјәтләри вә ичтиман шүурун вәзијјәти илә дә таныш ола би-ләрик»².

Артыг гејд етдијимиз кими орта әсрләр Азәрбајҗан әдәбијјатында поэма өзүнүн инкишаф зирвәсинә даһи Азәрбајҗан шаири вә мүтәфәккири Низами Кәнчәвинин јарадычылыгында галхыр. Низами өзүнүн «Хәмсәси илә бу жан-рын үмүмшәрг вә үмүмдүңја әдәбијјатында јени мәһәләсини јарадыр.

¹ Хагани. Сечилмиш әсәрләри. Бақы, Азәрнәшр, 1978, с. 171.

² М. Чәфәр. Азәрбајҗан ше'риндә сәнәткарлыг, ән'әнә вә новаторлуғ мә-сәләси «Азәрбајҗан», 1965, № 12, с. 155—156.

Низами сәнәти дедикдә, илк нөвбәдә көзләримизин гаршысында мөһтәшәм эпик поэзија аләми чапланыр. Даһи шаирин җарадычылығы, әлбәттә, лирикасы да тәсәввүр етмәк мүмкүн дејилдир; эпик поэзијада изләдији вә һәјата кечирдији идеја-җарадычылыгы принципләри вә җәләрәи Низаминин лирикасы үчүн дә сәһијәвидир. Ону лирикасы әсас етибарилә һәјаты тәсдиғ характери данышмышдыр. Лирик әсәрләриндә шаир һәјаты, ондаки әхлағи, социал вә фәлсәфи көзәлликләри, романтика вә фәннә аләминин тәһлил етмишир. Низами лирикасында һәјат бүтүн тәзадлары илә, бүтүн сәадәт вә изтираблары илә бирликлә көзәлдир.

Лакин һеч шүбһәсиз, Низами өз җарадычылыгы концепсијасыны даһа чох вә доғрун бир шәкилдә мәнз эпик поэзијасында, јәни «Хәмсә»ни тәшкил едән поэмаларында тәһәссу́м етдирмәјә наһил олмушдур. Ону поэмалары—бөјүк, нәһәјәтсиз бир бәшәри аләмдир, һуманист бир шаирин вә мутафәккирин изтираб вә мәнәббәт, көзәллик вә һәғигәт ахтарышлары илә ашыланмышдыр. Инсан, онун мәнәббәти, сәадәти вә бәшәри борчу Низами поэмаларынын баш мөвзусуну, фәлсәфи вә әхлағи проблем өзүлүнү тәшкил едир. Инсан тәлеји вә дүнјасы бу поэзијада мүстәсна бәдн камилликлә әһәтә едилмишир. Низаминин ғәһрәманы нәтичә етибарилә һәмшә камилдир, ибрәтамыз һәјат јолу кечир, мәнәви ғусурларыны, ғәһәтләрини дәрк едир, онлардан тәмизләнир, камилләшир. Шаирин эпик поэзијасында тәһәссу́муну тапан дүнја да көзәл, нәһәјәтсиз вә мөһтәшәмдир. М. С. Шагинян дүзкүн һесаба етмишир ки, даһи шаир олан Низами «мүһакимә үчүн һәјатын кичик бир парчасыны јох, һәјатын нәһикә сәнәтдә доғрун ишләсә, һәм дә кәркин тәфәккүр фәалијәти, фәлсәфи үмумиләшдирмә тәләб едән панораманы, онун бүтүн социал әһәтәлијини көзләри гаршысында көрүр»¹.

Лакин Низами өз поэмаларында инсаны нәһикә дәрindən вә һәртәрәфли тәсвир етмиш, онун ағыл вә ғәлбәнин дәрһилијини кәстәрмишир; о һәм дә инсаны севмиш, поэмаларында инсана севки вә мәнәббәт инсана тәблиғ етмишир, инсаны севмәји инсанын ән јүксәк, ән ишығлы хисләти сәјмишир. Көркәм-ли рус совет јазычысы А. Фәдеевин шаирә вердији ғијмәт нә гәдәр дәғигдир: «Низами феодал эпохасынын оғлу олмушдур. Анчаг Низаминин әсәрләрини охудуғда ғейри-иради олараг онун инсана һәссас мүнәсибәтиндән тәсирләнмиш. Низами инсаны дүнјанын әсас сәрвәти һесаба етмишир»².

Бу јүксәк бәшәри ләјғәтәни миғјаслы тәһлили иштибаһ идејаларынын по-этик тәһәссу́му үчүн ән јарарлы вә мүкәммәл мејданы Низами поэмасында та-пыр. Бу поэмалар Јахын Шәргин эпик поэзијасында мәхсуси, тәкрарсыз бир мәрһәләни тәшкил едир. Тәсәдүфи дејилдир ки, онларла нәзирәләрә бахмајараг, сонларад Низами «Хәмсә»синә бәдн форма вә структураны ејни сәвијәдә тәкрар етмәк һеч кәсә нәсиб олмамашдыр.

«Хәмсә»ни тәшкил едән поэмалардан һәр бири—«Сирләр хәзинәси», «Хос-ров вә Ширин», «Лејли вә Мәчнун», «Једди көзәл», «Искәндәрнамә» шаирин кәркин идеја-фәлсәфи ахтарышларынын, социал-ичтимаи көрүшләринин је-куну олараг јаранмышдыр. «Хәмсә» ајры-ајры поэмаларын топлусу олса да она, һәр шејдән әввәл идеја-бәдн бүтөвлүјә малик ваһид бир абидә кими бахмағ лазымдыр. «Хәмсә» белә бир хусусијәт ашылајан, поемадан-поемаја дәрһиләшдирилән, зәһкилләшдирилән инсан концепсијасынын бүтөвлүјү вә чо-хәһәтләлијидир, инсаны һәғигәтләрин, ичтимаи мүнәсибәтләрин фәлсәфи дәрк вә мәнәналандырылмасыдыр. Бу фәлсәфи вә концепсуал фикир кенишлији ша-ири поэмаларда чәмијјәт тарихини, инсан әләғәләрини, инсанын һәғигәт вә сә-адәт ахтарышларыны кениш чоғрафи вүс'әтдә вә заман миғјасында әһәтә ет-

мәсинә имкан јаратмышдыр. Низами «Хәмсә»синдә кәһмиш, индики заман вә кәләчәк вәһдәтә чан-һандырылмышдыр: тарихи вә реал кәрчәкликдән идәсәл чәмијјәтә гәдәр бүтөв бир мөкан кәстәрмишир. Низами поэмалары әдә-би-бәдн әһали тәркиби чәһәтдән дә сых вә мүхтәһәфдир: бурда чәмијјәтин бүтүн тәбәғәләринә, онларын нүмәјәндәләринә раст кәлирик—чобандан тут-муш философ вә сәркәрдәјә гәдәр чәмијјәтин бүтүн үзвләри Низами поэмала-рында штирак едирләр вә шаир онларын сиймасында, мүһүм һәғигәтләри, бәшәри-фәлсәфи проблемләри ифадә етмәк мәғсәдинн күдүр.

«Хәмсә» фәлсәфи мәзмунлу «Сирләр хәзинәси» илә башланыр вә «Искән-дәрнамә» кими фәлсәфи поема илә баша чатыр. «Сирләр хәзинәси»ндә ваһид сүжет хәтти јохдур, әсәр бир-бирилә дахилән фәлсәфи концепсија чәһәтдән әләғәли ијримә мәғаләтдән ибарәтдир вә бу мәғаләтләрин һәр бири ајры-лығда мөјјән бир мөвзуда фәлсәфи-поетик мүнәхмәләрдән вә бу мүнәхмә-ләри кәһкәт һадисә илә изаһ едән һекәјәләрдән тәшкил олунмушдур. Инса-нын маһијјәти, әдәләт вә инсаф, дүнјанын изтираблары, һөкмдар вә халғ, инсанын көзәллији вә учалығы, пахыллыгы, һејәтијәт, алимәнаблыгы вә с. мөвзу-ларда фәлсәфи-поетик дүшүнчәләр вәситәсилә Низами өзүнүн фикир вә мүнә-хмәләринин, бир сәнәткар кими ону нараһат едән һәјәчәнләрини ифадә етмишир. Поэманын бүтүн шәрти әһәтәви поетикасында Низаминин «өз иде-јаларынын системи, онун парлаг шәхсәнәти бөјүк конкрет гүввә илә кечир...»¹.

Мөјјән мәнәпада «Сирләр хәзинәси» «Хәмсә»јә башланғыч кими тәсир бағышлајыр. Ону Низами идеја вә бәдн аләминин «сирләр хәзинәси» адланды-ранлар сәһв етмишдир. Бу поемада һәғигәтдән дә шаири сонрақы поэмаларында мәшғүл етмиш әсас идејалар вә фикирләр јығчам ифадәсини тапмишдыр².

«Хәмсә»нин сонрақы поэмалары «Сирләр хәзинәси» илә идеја-фәлсәфи концепсија чәһәтдән сәләһәсәләр дә, мөвзу, конкрет бәдн мүнәдәрчә, инсан тәләғәлинин кениш вә һәртәрәфли әһәтәси, дәрһи психоложи тәсвири, идеја конкретлијини вә дәрһилијни чәһәтдән һәрәси бир мөһтәшәм, зәһкин бәдн аләм-дир. «Хосров вә Ширин», «Лејли вә Мәчнун» Јахын Шәрг вә Азәрбајҹаи әдә-бијјәтиндә мәнәббәт мөвзусунә һәср олунмуш мислиси поэмалар кими мәш-һүрдурлар. «Хосров вә Ширин» Низаминин икинчи поэмасыдыр. Ешгин учалығы вә көзәллији, онун инсаны дәһиширчә, үлвиләшдирчә вә камилләшдирчә гүввәси бу поэманын әсас идејасыдыр.

Ешгдир мейрабы уца көјләрини,
Ешгсиз, еј дүнја, нәдир дәјәрин?
Ешгин гулу ол ки, доғру јол будур,
Арифәр јанында, бил ешг улудур.
Бу дүнја ешгдир, галан фырыядаг,
Ешгдән башга шеј бош бир ојунчаг.
Ешгсиз ојсајды хиләтәни гани
Дирлик сармазды бүтүн чаһаныв.

(тәрҹмә едәни Р. Рза)

Ғәһрәмаларын мүрәккәб, драматик, зиддијәтәли психоложи дәһишмәләр-лә сәһијәләнән гаршылыгы мәнәббәт тарихчәсини инсанлы руһи аләминә дәр-рин бәләдләклә нәғл едән Низами бүтүн поэма боју ешгин үли, бәшәри мә-насынн тәсдиғләјир, бу мәнаны парлаг вә зәһкин инсан характерләри вә тәләғәли вәситәсилә ифадә едир. Поэманын Хосров, Ширин, Фәрһад об-

¹ М. С. Шагинян. Этюды о Низами. Баку, 1981, с. 30—31.

² Выдающиеся русские ученые и писатели о Низами Гянджеви. Баку, 1981, с. 413.

¹ М. С. Шагинян. Этюды о Низами, с. 24.

² Дж. Джафаров. Соб. Соч. в двух томах. т. 2. Баку, 1970, с. 295.

³ Низами Кәһчәви. Хосров вә Ширин. Баку, 1982, с. 49.

Поэмалар

разлары бу нөгтеји-нәзәрден нәинки Азәрбајҹан, бәлкә бүтүн Јахын Шәрг әдәбијатында јени бәдиһ һадисә оларағ мејдана чыхырды. Низами онларын симасында шәһ, сәнәткар образларыны, јүксәк тәбәғәјә мәнсуб шәхсијјәтләрин көстәрирди. Лакин бу һалда Низамини бу шәхсијјәтләрин һәр шејдән әввәл халис инсани кејфијјәтләри марағландырырды: мәсәлән, шаир Хосровда шәһ-дан чох инсаны ахтарыр. Бир шәхсијјәт оларағ Хосров мурәккәб вә зиддијјәтли-дир, һәтта мә'нәви чәһәтдән гүсурлудур. Ширин ону хејли мүддәт анчағ бир гадын кими марағландырыр, лакин Ширин бөјүк әхлаг вә мәһәббәт мүчәс-сәмәсидир, ону күчлә јох, һәғиғә мәһәббәтлә рам етмәк олар. Поэмада Хос-ров тәдричән дәјишир, дахилән тәкмилләшир, Ширинни гүввәтли вә үлви мә-һәббәти илә тәрбијәләнәрәк идеал инсан образы сәвијјәсинә јүксәлир. Мәһз буна көрә Ширин поеманын ән парлаг вә чәзибәдәр мәркәзи образыдыр. Ни-зами онун симасында дүңја әдәбијатында ән һадир гадын образларындан би-рини јаратмышдыр. Ширин—гадын гәлбинин көзәллијини вә дәринлијини, гадын ағлыны вә зәкасыны тәһәссуһ етдирир. О, Хосрову севир, лакин бу һалда өз мәңлијини, шәхсијјәтини дә горујуб сахлајыр.

Мәһәббәт мөвзусу Низамини «Лејли вә Мәчнун» поемасында да чәлб ет-миш, бу әсәрдә дә мәһәббәтин һәр шејә—гејри-инсани ганунлара, мә'нәви бу-ховлара гаршы дајанан јениләмәз күчү, онун тәнтәнәси гәләмә алынмышдыр. Шәрг әдәбијатынын бу ән'әнәви мөвзусуну јүксәк поэзија дилиндә ифадә едән илк шаир Низами олмушдур. Мөвзунун Низамијә гәдәр мәншәји һағғында мүх-тәлиф мүлаһизәләр вардыр, лакин бир факт һәғигәтдир ки, Низами поемасы-ны јазаркән әрәб мәнбәләриндән истифадә етмәклә бәрәбәр доғма халғын фольклорундан да фәјдаланымышдыр, доғру фикирдир ки, Низами поэмада рә-вәјәтин Азәрбајҹан халғ вариантыны әсас көтүрмүшдур¹.

«Лејли вә Мәчнун»—бөјүк, сағ мәһәббәтин фәһисәсидир. Шаир өз кәһң гәһрәманларынын тәлеји вәситәси илә феодал-патриархал шәрәитиндә азад мәһәббәт идејасыны, шәхсијјәтин азадлығы идејасыны ирәли сүрмүш вә јүкс-әк поэтик бир илһамла ифадә едә билмишдир. Шаир көстәрир ки, бу ики кү-һәһсиз, тәмиз үлви һиссләрдә чырпынан, бир-бирләрини севән кәһңләрин го-вүшмәсыны гадаған едән гејри-инсани феодал мүһит, феодал әхлаг тәрзидир. Лакин Низами сөзүүн күчү еләдир ки, шаир бу тәмиз вә нәчиб инсанлары јүксәлдир, онлары чәмијјәтин фөвгүнә галдырыр. Шаир охучусуна тәлғин едир ки, Лејли дә, Мәчнун да дөврләриндән, мүһитләриндән јүксәкдә дајандығлары үчүн, феодал буховларына гаршы дурдуглары үчүн хошбәхт ола билмәдиләр. Бу һуманист бәдиһ идеја, Низаминин поемасынын жанр тәбиәтини дә мүәјјән етмишдир, белә ки, «Лејли вә Мәчнун», һәр шејдән әввәл фәһисәви бир по-емадыр.

Низами ики мәһәббәт поемасындан сонра ичтимаһ-сосиал, фәлсәфи мә-нәви проблемләрә һәср олунмуш «Једди көзәл», «Искәндәрнамә» поемаларыны јарадыр. Бу поемаларда да Низами инсан тәлејини бәдиһ тәвирин мәркәзинә чәкир, онун мурәккәблијини, тәзадларыны ачыб көстәрир. Лакин шаир бу по-емаларында дөвләт вә чәмијјәт, сосиал әдәләт проблемләрилә даһа ардычыл мәшғулдур. Онун сон поемалары жанр е'тибарилә дә әввәклиләриндән фәрғлә-нирди. «Једди көзәл» өз структурона көә өзүнәмәхсусдур: белә ки, поеманын вәһид сүжети олса да, о, јалныз бу вәһид сүжетлә мәһдудлашмырды: једди көзәлин једди рәңкли күнбөздә сөјләдикләри новеллалар да поеманын струк-туруна чох үзүн шәкилдә дахил олур, онун идеја-фәлсәфи консепсијасы илә әләғәләнирди. «Искәндәрнамә» исә һәм заман вә мөкән әһтәдәлији е'тибарилә, һәм өз фәлсәфи проблемләринин кенишлији, чохмә'наһлылығы, һәм дә бәдиһ фор-

масы е'тибарилә Низами поемалары ичәрсиндә ән мурәккәб әсәрдир. Поэмада Низами өзүнчү дүңја вә инсан консепсијасыны, әхлаг-мә'нәви вә сосиал көрүшләрини јекунлашдырырды. Бурада мурәккәбир шаир нәинки кечмиши әкс етдирирди, һәм дә идеал инсан чәмијјәтин чәһләндирдырды. Беләликлә, «Искәндәрнамә» бәшәријјәтин кечмиш вә кәләчәји һағғында дастан ки-ми дүшүнүлмүш вә бу планда да јарадылмышдыр. «Искәндәрнамә» ики по-емадан ибарәтдир, лакин бу поемаларын һәр бирини ағылығда сүжети кон-крет һадисә вә тәсвир предметләри олса да, онлар бир-бириндән ајрылмаздыр-лар, вәһид бир бәдиһ тамлығы тәшкил едирләр. «Шәрәфнамә» вә «Игбалнамә» әслиндә бир гәһрәмана һәср олунмушдур, буна көрә онлары бир јердә шаир «Искәндәрнамә» адландырымышдыр. Һәр ики поеманы бирләшдирән, арала-рында идеја-поетик вәһдәт јарадан әсас мәркәзи образ Искәндәр образыдыр. Искәндәрин һәрби јүрүшләри, өлкәләри фәтһ етмәси вә нәһәјәт, философ һөкм-дар сәвијјәсинә јүксәлмәси поеманын мөһтәшәм, чохпланлы эпик сүжетини әмә-лә кәтирмишдир. Е. Бертелсин гејд етдији кими, Низами поеманын баш гәһ-рәманы Искәндәр үч аспектдә—фәтһ-һөкмдар, һөкмдар-философ вә һөкмдар-сәјғәмбәр аспектләриндә тәсвир етмәмишдир¹.

Низаминин һуманист консепсијасы онда ифадә олунурду ки, шаир өлкә-ләр фәтһ едән һөкмдарын мурәккәб, әзаблы фикир ахтарышларыны, инсан һөјәтинын мә'насы вә дөјәри үзәриндә дүшүнчәләрини ачыб көстәрирди, онун һөкмдардан сәјғәмбәр сәвијјәсинә гәдәр инкишафыны гәләмә алырды. Бу ин-кишафын ән јүксәк зирвәси идеал чәмијјәтин, бәрәбәрлик, хошбәхт вә азад инсанларын јашадығы шәһәрин тәсвиридир. «Искәндәрнамә» бир нөв поэма-консепсија, поэма-фикир жанрында гәләмә алынған «Игбалнамә» илә баша чатырды. Бурада биз фәтһ мүдрикләр мәһлисиндә, философларын сөһбәт-ләри вә мубәһисәләри мүһитиндә, Хызырла үзләшмә вәзијјәтиндә көрүрүк. Белә тәсвир поеманын интеллектуал характерини әһәмијјәтли дәрәҗәдә зәһкиһләш-дирмишдир.

Беләликлә, Низами өз поемалары илә су жанрын Азәрбајҹан әдәбијатын-да инкишафы үчүн кениш үфүғләр ачыр, онун узунмүрүлү ән'әнәләрини јара-дыр. Тәсадуфн дејилдир ки, Низамидән сонра поэма, онун мүхтәлиф типләри вә шәкилләри Азәрбајҹан поэзијасынын жанр системиндә әсаслы јерләрдән бирини тутур. Низамидән сонра Азәрбајҹан поемасынын ән мүһүм һәһлијәти һәмни жанрда јаранан әсәрләрин артығ милли дилдә јазылмасындан ибарәт-дир.

XIV—XVI әсрләрдә Азәрбајҹан поемасынын инкишаф мәнзәрәси жанр, форма вә идеја-фәлсәфи мүдәрчә е'тибарилә мурәккәб, зәһкиһ бир бәдиһ просепс ифадә едир. Елә поемалар мејдана кәлир ки, онлар сүжет гурулушу е'тибарилә дастанлардан ибарәтдир (Ариф Әрдәбили «Фәрһаднамә»; Әсәр Тәбризи «Мәһр вә Мүштәри» вә с.). Фүзулинин «Лејли вә Мәчнун» поемасы Низами поэма ән'әнәләри руһунда вә сәһкисиндә јазылған парлаг оријинал әсәр-ләрдән биридир. Лирик-фәлсәфи вә романтик поэма да бу жанр дахилиндә тә-шәккүл тапан әсас үслуби мејлләрдән бири олур. (Фүзулинин «Једди Чәм», Хатајинин «Дәһнамә», Әвһәди Марағалынын «Чәми-Чәм» әсәри вә с.)

Низамидән сонра поеманын идеја-жанр е'тибарилә мурәккәб формасына жүрәчиәт едән шаирләрдән бири Әвһәди Марағалы (1275—1333) олмушду. Онун «Чәми-Чәм» поемасы—фикир вә һиссләрин кениш, мүфәссәл тәсвириндән ибарәтдир; поэмада бу фикир вә һиссләрин бир дашыјычысы вардыр. Бу, ша-крин лирик гәһрәмандыр. Беш миһ бейтдән ибарәт олан поэма өз характе-ринә вә мүдәрчәсинә көрә лирик поэма һесаб едилә биләр. Бу әсәрин әтраф-лы идеја-естетик тәһлилин верән академик М. Ибраһимов јазмышдыр: «Ли-

¹ Ширвани Юсиф-заде. Происхождение «Лейли и Меджнун» — «Низами» (сб. третий), Баку, 1941, с. 71.

¹ Е. Э. Бертельс. Низами, М., Изд-во АН СССР, 1956, с. 209.

рик гәһрәманын һајатыны, мүхтәлиф мүшаһидәләрини, фикир вә һәҗәчанларыны, тәбиғ вә инсанлар барәдә дүшүнчәләрини, сәјаһәт вә көрүшләрини әкс едән «Чами-Чәм» даһа чох мүасир поэмаја җахындыр¹. Мүәллиф доғру һесаб едир ки, белә сәрбәст форма шаирә мүасир эпоханы вә чәмијјәти онун дини, сосиал, фәлсәфи, етик бахышлары вә тәсәввүрләри илә бирликдә әкс етдирмәк, зәһмәткеш халғын һајатындан конкрет сәннәләри чанландырмағ имканы вермишдир.

Өз идеја вә поетик көрүшләр системи е'тибарилә «Чами-Чәм» һеч шүбһәсиз, мүрәккәб әсәрдир. Поэманын структурунда дүнјәви фикир вә һиссләрлә јанашы мүәјјән суфи идејалар вә образлар да инкишасыны тапмышды.

Классик Азәрбајҹан поэзијасында поэманын јени инкишаф мәрһаләси, һеч шүбһәсиз, бөјүк шаир вә мүтәфәккир Фүзулини ады вә јарадычылығы илә бағлыдыр. Әлбәттә, јалпыз она керә јох ки, Фүзули Азәрбајҹан әдәбијјатында Низамидән сонра «Лејли вә Мәчнун» мөвзусунда ән парлаг, надир поэманын мүәллифидир. Һәм дә она керә ки, бу даһи шаир өз јарадычылығында поэманын мүхтәлиф типләринә мүрачигәт етмиш, онун вәситәсилә дөврүнүн етик вә фәлсәфи көрүшләрини ифадә етмәјә наил олмушдур. Фүзули, һеч шүбһәсиз, гүдрәтли вә парлаг лирик шаирдир. Лирика онун поэзијасынын руһу вә чаныдыр; бу шаир нә јазмышса, нәдән данышмышса, мәсәдинә өз шаир шәхсијјәти, поетик «мәни» вәситәсилә наил олмушдур. Әбәс јерә Фүзулини гәлб шаири адландырмамышлар. Лакин бунунла белә, епиклик дә, дүнјаны вә заманы епик тәфәккүрлә гаврајыш да Фүзули поэзијасынын дәрин дахили кејфијјәти кими мејдана чыхыр вә ән әсас чәһәт будур ки, Фүзули бу типли әсәрләриндә дә өз лирик тәбиғиятини, өз лирик шаир сымасыны горујуб сахлајыр. Мәсәлән, «Једди чам» әсәриндә әслиндә мүәјјән һадисәнин, инсан тәлејинин тәсвири јохдур, «Лејли вә Мәчнун» әсәриндә көрдүјүмүз епик мөһтәшәмлик јохдур. Лакин поэманын бу формасында да Фүзулијә хас лирик фикир вә тәфәккүр тәрзини сөзмәк мүмкүндүр. Сөз јох ки, Фүзули јарадычылығында поэма жанрынын јери вә әһәмијјәти барәдә дүшүндүкдә шаирин «Лејли вә Мәчнун» поэмасы јада дүшүр. Һәм Азәрбајҹан поэмасынын тарихиндә, һәм дә үмүмән Јахын Шәрг поэзијасынын инкишафында бу әсәрин мүстәсна мөвҗеји вардыр. Биринчиси она керә ки, Фүзули Азәрбајҹан әдәбијјатында Низамидән сонра даһи сәләфинин дүнја әдәбијјатына кәтирмиш олдуғу өлмәз мөһәббәт мөвзусуну доғма ана дилиндә—Азәрбајҹан дилиндә гәләмә алмышдыр. Икинчиси одур ки, Фүзули бу поэмада гүддәтли вә аловлу бир һуманист кими чыхыш едир, инсанын тәлејини вә мөһәббәтини, шәхсијјәтини вә азадлығыны орта әсрләрин феодал ганунларындан, феодал буховларындан мүдафиә едән мүтәфәккир шаир кими гаршымызда чанланыр. Лејли вә Мәчнун мөвзусу јалпыз әдәби ән'әнә оларағ шаирин дигәтини чәлб етмишдир; о, шаирин идеалына, поетик руһуна јахын вә доғма олдуғу үчүн онун јарадычылығында белә бәдин вүс'әтлә тәчәсүмүнү тапа биләмәшдир. Ону да гејд етмәк олар ки, Мәчнун бүтүнлүкдә Фүзули лирикасынын да әсас лирик гәһрәманыдыр. Фүзулинин поетик «мәни» илә бир сәвијјәдә дајанан лирик образдыр. Буну тәсдиғ едән чохлу мисаллар кәтирә биләрик. Биз анчағ бир нечә бейти хатырламагла кифајәтләнирик:

Әсир-дәрди-ешги мәсти-чам-һүсн чох, амма
Бизүз мәшһур олан, Лејли сәнә, Мәчнун мана дерләр².

Јахуд:

Мәнәдә Мәчнундан фүзун ашиғлик исте'дады вар,
Ашиғи-садиғ мәнәм, Мәчнунун анчағ ады вар³.

Бүтүн бунларда Фүзулинин өз гәһрәманына дәрин мөһәббәт вә пәрәстишини көрмәк чәтини дејилдир: Фүзули үчүн Мәчнун мөһәббәт вә фикир әзаб-кешидир, јүксәк, үлви бир ешгин мүчәссәмәсидир вә Фүзулинин дә өз шаһ әсәрини бу мөвзуда јазмасы тәсәдүфи дејилдир. Шаир өз гәһрәманынын фәччәли тәлеји, ишығлы мөһәббәти тимсалында шәхсијјәтин мә'нәви азадлығы барәдә дүшүнүр, инсанын бөјүк, үлви һиссләринин һәр чүр ганундан јүксәклә дајандығыны тәсдиғләјир. Елә буна керә дә поэмада Лејли дә, Мәчнун да романтик вә идеал бир ешгин, мә'нәви көзәллијин тәчәсүмүдүрләр. Фүзули гәһрәманын мәһз идеал мөһәббәтләри илә мөвчуд феодал мүһитинә вә әхлагына сығмырлар, ону рәдә вә инкар едирләр. О да чох сәңијјәвидир ки, Мәчнун шәхсиндә Фүзули јалпыз фәдакар, аловлу ашиғи јох, һәм дә мүтәфәккири чанландырырды. Поэманын сонунда шаир кәрдуна мүрачигәтлә онун барәсиндә белә дејирди:

Мәчнун әкәр олса иди чаһил
Олмаздын итаәтиндә каһил.
Фәрманына нағијад едәрдин,
Көңлүнү мүдам шад едәрдин.
Әһли-һүнәр олдуғу сәбәбдән,
Саһибнәзәр олдуғу сәбәбдән,
Әғраны ичиндә хар ғылдың,
Биззәтү е'тибар ғылдың.

Фүзулинин поэмасы өз формасы, бәдин структуру, ифадә вәситәләри, композицијасы, хүсусијјәти вә шәријјәти илә дә мүкәммәл милли поэма-шедевр сајылмалыдыр. О, зәриф, шәффаф бир шәријјәтлә, бәдин образлылыгла, лирик дүшүнчә вә һиссләрлә ишығланмышдыр. Фүзулинин өзүнүн образы, лирик «мәни» поэманын бүтүн структурунун иштиракчысыдыр. Өз жанры е'тибарилә бу поэманы лирик-епик поэма адландырмағ даһа дүзкүн оларды.

Беләликлә, поэма бүтүн әсас инкишафы дөврләриндә Азәрбајҹан поэзијасынын жанр системиндә апырычы олмушдур. Милли шәрдә халғ һајатынын вә характеринин, милли керчәклијин вә шуурун һәртәрәfli тәчәсүм тапмасында мәһз поэма мүһүм рол ојнамышдыр. Сонракы әсрләрдә дә бә'зи поэмалар јаранмышдыр. Лакин поэманын бизим милли поетик инкишафын јени тарихи мәрһаләси XIX—XX әсрләрдә башланыр. Азәрбајҹан әдәбијјатында реализмин, романтизмн тәшәккүлү вә инкишафы јени жанрлар системинин јаранмасын сүр'әтләндирди ки, поэманын да идеја вә бәдин структурунда әһәмијјәтли дәјишikliклар әмәлә кәтирир, онун јени типләрини вә шәкилләрини мејдана чыхарыр. Хүсусилә романтик поэма жанры милли поэзијамызда јени бир гүвәтлә парламага башлајыр. Поэманын бу типин М. Һади, Һ. Чавид, А. Сәһһәт, А. Шанг, Ч. Чаббарлы кими шаирләрн јарадычылығында маратлы вә өзүнә-мәхсус инкишаф јолу кечирир. Доғрудур, мәсәлән, XIX әсрдә поэма һалә орта әсрләрдәки нағијјәтләри сәвијјәсинә јүксәклә билмир. Анчағ бә'зи поэмалар јараныр ки, онларда биз бир тәрәфдән, классик поэманын мүәјјән жанр хүсусијјәтләринин сақланылдығыны, диқәр тәрәфдән дә поэманын бир жанр кими јени вәзифәләр гаршысында дајандығыны көрүрүк. А. Бакыхановун «Мишкәтүл-әнвар», М. Ф. Ахундовун «Пушкинин өлүмү һағында Шәрг поэмасы» әсәрләри бу әсрин лирик поэма жанрынын нүмунәләри оларағ гүјмәтлидир. Хүсусилә биз М. Ф. Ахундовун поэмасынын мөвзу вә идејасыны, Шәрг мәснәви формасыны јени идејаларла зәңкиләшдирмәк сәјләрини тәғдир етмәлијик. Рус поэзијасынын күнаши Пушкинин өлдүрүлмәси һадисәсини М. Ф. Ахундов дәрин, сарсыдычы бир фәччә кими мә'наландырыр. Пушкинин поэзијасына вә шәхсијјәтигә мүәллифин мөһәббәти вә ентирамы ејни заманда рус хал-

¹ М. Ибрагимов. Голоса жизни, М., 1985, с. 229.

² Фүзули. Әсәрләри, I ч. Бақы, Азәрб ССР ЕА нәшр, 1958, с. 126—139.

³ Жәнә орада, II ч, с. 229—230.

гизна, онун габагчылыг мәдәнијәтине вә идеалларына мәнәббәт вә рәғбәт сәвијәсинә жүксәлирди. Ахундов поетик фикринин јеткинлији дә, онун Пушкин поэзијасына, Пушкин рус әдәбијәтиндакы мөвгәјинә вердији гиймәтин дәринлији дә, дәгиглији дә поеманын идеја мүндрәмәсиндә диггәти чәлб едән мәзијәтләрдәндир. Поэма өз лирик пафосу, әсас идејанын лирик планда тәһәссүмү бахымындан да фәргләнирди.

Чох сәхијјәви һалдыр ки, биз XX әсрин әввәлләриндә поеманын мәнәз лирик ахарда јайылмасынын шаһиди олурду. Бунун мүәјјән мәнада романтизм Азәрбајҗан әдәби фикриндә инкишафы илә шәртләндијини изаһ едә биләрик. Һәгигәтән дә Азәрбајҗан шәриндә поеманын јени ахтарышлары, онун идеја концепсијасынын дәринләшмәси даһа чох романтик поэма жанры илә әлағәдәрдыр. Һәди, Чәвид, Сәһһәт вә Шаһин романтик поемаларында дүнјаја кениш нәзәр, инсанын һәгигәт вә социал изтираблары әкс олунур. Һәдинин «Әлвәһи-интибаһ, јахул инсанларын тарихи фәциәләри», «Бешикдән мазара гәдәр бәшәрин әһвалы», Сәһһәтин «Шаир, Шә'р пәрисә вә Шәһәрли» кими әсәрләриндә бәшәр һәјәтина поетик-фәлсәфи бахышын кенишлији, һуманизминин күчү, һәјәт вә сәнәт концепсијасынын јенилији XX әсрдә лирик-романтик поеманын бир жанр олара бәргәрар олдуғуну кәстәрирди.

Поеманын әдәбијәтимиздәки јени жүксәлиши Азәрбајҗан совет поэзијасында социалист реализминин тәшәккүлү вә әсасланмасы илә мөһкәм вә үзвп сурәтдә бағлыдыр. Ингилаби гуручулуғ процесини социалист кәрәкәтләринин тәшәккүлү, јенилик вә кәһнәлик арасындакы мубаризәнин кәскинләшмәси, јени шахсијәтин формалашмасы, совет поэзијасы гаршысында дајанан мүасир ичтимәи вәзифәләр поеманы дәрһал поетик инкишафын әсас мөвгәләринә чыхарды. Кәрәкәтлик поэзија арасында бәргәрар олан јени мүасирәтләр, совет шаиринин дүнјаја поетик бахышынын кенишлији, онун өзүндән вә заманындан там һүгүглә данышмағ сәләһијәти реалист поеманы, онун јени жанр принциплярини вә формаларын јаратды. Чох әләмәтдәрдыр ки, поэма дәрһал поэзијанын әсас жанрларындан биринә чеврилди. Ч. Чаббарлынын «Гыз галасы» һ. Чавидин «Азәр» кими мүхтәлиф мөвзуларда вә формаларда јазылмыш поемаларында романтик поеманын бәзи јени хүсусијәтләрини, јени идеја вә гәһрәман ахтарышларыны кәрмәк чәтин дејилди.

Сонракы дөврләрдә Азәрбајҗан совет поемасынын новатор хүсусијәтләринин вә принципляринин тәсбити вә инкишафы С. Вурғун, С. Рүстәм, Р. Рза, М. Мүшфиғ, М. Раһим кими Азәрбајҗан совет шәринин әсасыны гојмуш шаирләрин чохчәһәтли поетик фәалијәтләри илә бағлы олмушду. 20—30-чу илләрдә поеманын јени, мүасир шәкилләринин јарадылмасы процесиндә О. Сарывәлли, З. Хәлил, А. Фарут, Ә. Фәззи, М. Рәфили вә б. јахыннан иштирак етмишләр. Совет шаирләринин милли Азәрбајҗан поемасына кәтирмиш олдуғлары идеја вә сәнәткарлығ јениликләри, һәр шәјдән әввәл, јени инсанын образы илә шәртләнир. Јени гәһрәман ахтарышы, социалист дәјишикликләринин Азәрбајҗан халғынын тәләјиндә вә тарихиндә әмәл кәтирдји әзәмәтли дөнүш шаирләрин епик поэзија сәһәсиндәки бәдин наилијәтләринин әсас маһијәтинин тәшкил едир. Илк мәрһәләдә биз белә бир епик поэзија ахтарышларын С. Рүстәмн јарадычылығында мүшаһидә едирик. Шаирин «Голсуз гәһрәман», «Партизан Әли», «Комсомол» кими поемаларында јени дүнјанын кәңчилији, вәтәндәш мубарибосинин аловлары ичиндә бәркәјән јени инсанын образын көрүрүк. 30-чу илләрдә С. Рүстәмн поэма сәһәсиндәки ән мүһүм наилијәти—«Јахшы јолдаш» поемасы олур. Һәмнн поэмада социалист әмәјинин инсаны дәјишдирич, нәчибләшдирич, јениләшдирич гүввәси епик дәринлик вә кенишликлә кәстәрилмишди. Јарадычылығынын сонракы дөврләриндә С. Рүстәм поэма жанрына мүрачәт еләрәк «Он јкинчн түфәк», «Илдирым», «Гафурун гәли», «Әзиләрдән әзиләрә», «Рус гардашыма», «Биз коммунистләрик» вә с.

әсәрләринин јаратмағла поэзијамызы поеманын јени наилијәтләри илә зәңкиләшдиришди.

Поеманын Азәрбајҗан совет поэзијасында тәшәккүл тапмасында, новатор јарадычылығ принципляринин бәргәрарында вә бүлүрләшмәсиндә, мүхтәлиф нөвләринин јарадылмасында кәркәмли совет шаир Сәмәд Вурғунун јарадычылығ хидмәтләри хүсусиәлә бәјк вә гиймәтли олмушду. Белә ки, халғ һәјәтины вә характерини кениш әһәт едән поемаларын јаратмағла С. Вурғун јалныз Азәрбајҗан поэзијасы миғјасында дејил, бүтүн чохмилләтли совет поэзијасы миғјасында социалист епик поэзијасынын ән маһир вә новатор сәнәткарларын да бир кими жүксәлимишди. Онун епик поэзија сәһәсиндә ахтарышлары вә кәшфләри бүтүн совет поэзијасы миғјасында кәтүрүлүб гиймәтләндирилмишди. С. Вурғун лирикада олдуғу кими, епик поэзијада да новатор олмушду. Онун поемалары, һәр шәјдән әввәл, халғ һәјәтинин әһәтли бәдин тәсвири чәһәтдән диггәтәләјигди. Бу поемаларда халғын тәкрарсыз милли варлыгы, әдәт вә әһәналәри, характери вә психолокијасы ифадә олунмушду. Лакин С. Вурғун поемаларын мәзијәти вә мүстәһәлиғи јалныз бу дејиләләрә әләүлмүр. Онун поемаларын һәм дәрин мүасирлик кәйфијәтләри вардыр. Белә ки, бу поемаларда доғма халғын дүнәни вә бу күнү, социалист интибаһы, ингилаби гуручулуғ әзми вә прадәси, јени тарихи јарадычылығ әзми, социалист милләти кими тәшәккүлү вә формалашмасы тәһәссүмүнү тапмышдыр вә мәнәз буна кәрә дә бу поемалары әслиндә вәһид бир әдлә—«Азәрбајҗан» ады алтында бирләшдирмәк мүмкүндүр. Вәтән вә халғ С. Вурғун поемаларын әсас, мәркәзи мөвзусу вә гәһрәманлыдыр. «Аслан гајасы», «Талыстан», «Бәсти», «26-лар», «Бакынын дастапы», «Көһнә достлар» вә с. поемаларда биз халғ тарихинин халғ характеринин парлаг тәзәһүрләрини көрүрүк. С. Вурғунун поемалары үчүн епик кенишлик вә мөһтәшәмлик, конфликтин дәринлији вә кәскинлији, драматизм, характерләрин зәңкинлији вә парлаглығи, психоложи тәсвир сәнәткарлығи, романтик вүс'әт сәхијјәвидир. Онун епик поэзијасынын бу хүсусијәтләри бахымындан хүсусиәлә «Комсомол поемасы» ајрыча гәјд олунмаға ләјигди.

С. Вурғун бу поэмада өзүнү характер јаратмағ устасы кими, романтик вә реалист тәсвир ахарларын мөһәрәтлә әләгәләндирән бир епик шаир кими чох көзәл таныда билмишди. «Комсомол поемасы»нда шаир ики дүнјаны, онун адамларын, бахышларын вә психолокијасын үз-үзә кәтир, оларын арасындакы барышмаз синфи мубаризәни кәстәрирди. Бурада шаирин башлыча јарадычылығ мөвәфәәјијәти онда иди ки, о, бу мубаризәни реал тарихи шәраитин тәсвири әсасында, характерләрин вә тәләләрин тоғушмасы әсасында чаһәләндирирди. Бәхтијар, Чәләл, Һумәј, Кәрәј бәј шаирин поэмада сәнәткарлығла, епик дәринликлә рәсм едә билдији чаһы характерләрдир.

Поэма бүтүн јарадычылығи боју С. Вурғунун мүрачәт етдији әсас жанрлардан олмушду. О, Азәрбајҗан поэзијасында бу жанрын јалныз тәкраролунмаз нүмунәләринин јох, һәм дә һәлә дә давам едән вәһид, әсас инкишаф истәһәјәтинин јарадычыларындыр. «Муған», «Зәңчинин арзулары», «Ајкүн», «Ленин китабы», «Заманын бајрағдары» кими поемалар поэзијамызда мәрһәлә тәшкил едән әсәрләрдәндир.

Азәрбајҗан шаирләри арасында поэмаја хүсуси әһәмијәт верән, онун мүхтәлиф, әлвән шәкилләринин јарадан шаирләримиздән бири дә Рәсул Рзадыр. 30-чу илләрдән башлајарағ Р. Рза өз јарадычылығ имканларын, новаторлуғ көрүшләрини вә принциплярини мүнтәзәм оларағ бу жанрда да сынағдан кечирмиш, «Чәләр», «Чәлләдлар дурду», «Мәдрид», «Алманија», «Ганадлар», «Апа» «Һиләл» вә с. поемаларын јазмышдыр. Р. Рзанын бу поемалары Азәрбајҗан совет поэзијасынын мүасирликчә дәринләшмәсиндә, мөвзу вә мәзмунча зәңкинләшмәсиндә, онда јенилик инсинин гүвәтләнмәсиндә әһәмијәтли рол

ојнамышдыр. Р. Рзаја ејни заманда Азербайжан поемасынын эн јакшы, көркөм-ли нүмүнэлэриндэн бирини јаратмаг нәсиб олмушдур. Бу, мәшһур «Ленин» поемасыдыр. Һәмни поемада Р. Рза бөјүк вә шәрәфли бир мөвзуну—Азербайжан совет поезијасында Ленин мөвзусуну кениш етмек һалда ишләмәк вәзифәсини һәјата кечирмишдир. Поэманын бәдни көзәллији ондадыр ки, бурада Ленин өмрү бәшәријәтин азадлығы јолунда сәрф олунмуш бөјүк инсан кими тәсвир вә вәсф олунмушдур. Партија вә Ленин, ингилаб вә Ленин—Р. Рза поема-сынын идеја вә поэтик инкишаф хәттини белә тәјин едә биләрик. Поема-нын Р. Рза јарадычылығында бир әһәмијјәти дә ојдан ибарәтдир ки, бу әсәр-дә шаирин новаторлуг ахтарышлары, эн мүасир бәдни ифадә вәситәләринә мүрачнәти јени бир гүввә илә өзүнү бүрүзә вермишдир. Р. Рза 60-чы илләрдән сонрақы јарадычылығында да поэманын јени, истифадә едилмиш форма вә жанр имкавларыны ахтармагда эн чох фәргләнән шаирләримиздән бири ол-мушдур. «Гызылкүл олмајайды», «Бир күн дә инсан өмрүдүр», «1418», «Тән-һалығын сону» вә с. әсәрләри шаирин бу саһәдәки поэтик сәјләрини долгун әкс етдирән уғурлу поемалардандыр. Һәмни әсәрләр арасында биз «Бир күн дә инсан өмрүдүр» поемасыны хусуси фәгләндирә биләрик. Белә ки, поемада социалист һуманизми, инсан, онун еһтијачларына вә гәјғыларына һәссас мү-вәсибәт өз јени, тәрәватли бәдни һәллини тапмышдыр;¹ јығчамлыг, бәдни форма биткилији, поэтик мәтнин сигләттилији, образлы дүшүнчә зәнкинлији бу по-еманын эн бариз сәнәткарлыг мәзијјәтләриндәндир.

Азербайжан совет поемасынын инкишафында М. Мүшфиг, М. Раһим, О. Сарывәлли, З. Хәлил кими шаирләрин дә хидмәтләри тәғдирәләјиндир. «Сә-һәр», «Ленинград көјләриндә», «Мисирли гардашлар», «Улдузлар» Азербай-жан поемаларынын наилијјәтләри сырасына дахил олан бу әсәрләрдәндир.

Мүасир Азербайжан поезијасында да поэма анарычы жанрлардан бирини тәмсил едир. Н. Хәзри, Б. Ваһабзаде, Ә. Күрчајлы, Габил, Г. Гасымзаде, Ә. Кә-рим вә б. һабелә шә'римизин сонрақы нәсилләрдән олан шаирләри мүасир по-еманын инкишафына лајингли төһфәләр бәхш етмишләр. Поэманын мүасир поезијамызда өзүнү көстәрән бәдни перспективләри онун сабаһына даһа ишыг-лы, никбин инам тәлгин едир.

Шамил САЛМАНОВ

ХАГАНИ

Төһфәтүл-Ирагејн

ФӘХРИҖӘ

Сәнәткарлыг нәдир? Билмәк истәсән,
Кәл онун сиррини сән мәнән ејрән.

Камал мајасында бир зәррә идим,
Күнәш мәгамына инди јүксәлдим.

Инди сөз күнәши әләмдә мәнәм,
Шаирләрдән үч гат учадыр рүтбәм.

Дөврәмдә ај кими кәзирләр онлар,
Илһам мајасыны мәнән алырлар.

Мәнсиз бир һечдирләр, парласалар да,
Ардымча сүрүнәр онлар дүнјада.

Кечә солғун ишыг сачса да гәмәр,
Күнәш доған кими о көздән итәр.

КҮНӘШӘ ХИТАБ ВӘ ГЫЗЫЛЫ МӘЗӘММӘТ

Ушаға хош кәләр гырмызы, сары.
Киши кетмәз лә'лә, гызыла сары.

Күл-чичәк охшајыр гызыла, лә'лә,
Одур тез солараг, верилир јелә.

Пислик затындадыр гызылын эслэн,
Өлүмө мөһкумдур һәр пислик едэн.

Һәр ким гызыл жығыб төксә кисәјә
Кисә төк боғазы кечәр илмәјә.

Кимин гызылдадыр күчү, јегин бил,
Гызылын гулудур, саһиби дејил.

Бир мөһнәт одудур чана симү зәр,
Дүз олар гызыла дејилсә «азәр».

Зәрдүштүн адынын әввәлидир «зәр»,
Зәрә архаланыр атәшпәрәстләр.

Зәр нәдир? Сөнмүш бир атәшдир анчаг,
Она мән дејәрдим: бир өлү торпаг.

Үрәк чешмәсиндән тутулмуш көзү
Белә сөнмүш одла ачылмаз, дүзү.

Тамаһ дәмириндән кејинсән палтар
Гызыл о палтара мигнатис олар.

Бу дәмир кејими чыхарсан әкәр,
Гызыл мигнатиси сәндән әл чәкәр.

Гызыл һәм оғрудур, һәм дә ки дилбәр:
О икиүзлүдүр ондан үз дөндәр.

Бүтә охшаса да о дилбәр пәри,
Сындырмаг лазымдыр елә бүтләри.

Гызыла Хагани салынча нәзәр
Деди: бүтпәрәстдир гызылпәрәстләр.

О, бүт сындырмағы өјрәниб чохдан,
Атәшпәрәстәијин гачмыш одундан.

Алтыбашлы дүнја арзулар инсан,
Гызыл једдибашлы иландыр, инан.

Кимин көзләрини пәрделәјиб зәр
Ајнаја бахса да көрмәз о көзләр.

Сән еј көһәрләрә көзәл ранк верән,
Һәр шејә бир сурәт, бир аһәнк верән,

Дүнјада һәр кәсә әзиз, мөһрибан,
Һамыја дајә төк бир нәзәр салан.

Күнәш! Сән һәр шејә нүфуз едирсән,
Чох бөјүк, чох уча олсан да, бә'зән—

Енирсән үстүнә гара торпағын,
Ајағы алтына һәр бир алчағын.

Еј кимсәдән ишыг әсиркәмәјән
Мәнә әсиркәдин ону бәс нәдән?

Достдан үз чевирмәк доста нә лајиг?
Бу сифәт көрүнмүш дүшмәнә лајиг.

Ширван шөфәгинә гәрг олуб тамам,
Бәс нијә мән белә гаранлығдајам?

Дәрими ачмаға бир һәмнәфәс јох,
Хош сөһбәт етмәјә јахын бир кәс јох;

Мөһнәтлә, синәси дағлы ғалмышам,
Кимсәсиз, ајағы бағлы ғалмышам.

Парс оду пускүрүр додағларымдан,
Һинд хәнчәри едиб ғалбими шан-шан.

Ғапы һалғасы төк асылыјам мән;
Сызларам һәр јетән намәрд әлиндән.

Бир даш парчасы төк башсыз, ајагсыз
Гаранлыг бучагда ғалмышам јалныз.

Башыма бир чәкич зәрбәси дәјди,
«Әлиф» ғамәтими «мим» кими әјди.

Бу гоча дүнјанын устадысан сән,
Халгын ғапысында һәмишәликсән.

Мән ғапы һалғасы олмушам, дејә
Аһым һалга-һалга јүксәлир көјә.

Елэ ки, бу аһлар синэмдэн ахыр,
Мөним боғазымы јандырыб јахыр.

Мөһтәшәм бајрағын јүксәлән заман
Мин дүјүн ачырсан. Нә олар, бир ан

Мөним дә көзүмүн пәнчәрәсиндән
Бахсан бир анлыг үрәјимә сән...

Чохдур пәнчәрәси күнә баханлар;
Һәр һалда мөним дә бир пәнчәрәм вар.

Қимин гапысына сән нур сәпирсән,
Кәлир рузусу да дал пәнчәрәдән.

Нәркиз кор олса да, шух бахышы вар,
Башсыздыр, лакин о, гызыл тач гојар.

Елэ адамлара үзүк верирсән
Ки, ону торпаға атырлар һәмән...

Үстүндә бир гызыл олса сүфрәнин,
О сүфрәни јерә чырпмазлар јәгин.

Балыг тәк пуллудур анчаг о инсан
Елмин дәрјасында олмуш һәр заман.

Дөвләт нә билијин, нә һүнәриндир,
Мәнсәб дә, сәрвәт дә накәсләриндир.

Фәләјин затында галмамыш нишан
Икидлик, сәдагәт вә адамлыгдан.

Фәләјин дөвраны дәјишиб артыг,
Күнәш дә анлајыр өкеј-доғмалыг.

Јох, бу дедикләрим сөзләр әбәсдир,
Бунлар кәлиб кечән ани һәвәсдир...

Мән кимәм, гој дејим бир аз өзүмдән,
Верим өз нәслимдән сизә хәбәр мән.

БАБАСЫ ҺАГГЫНДА

Сәнәтчә тохучу олмушдур бабам,
Мән дә јаваш-јаваш сөз тохујурам.

Кечәләр сәмаја бахсаныз әкәр
Памбыг тарласы тәк көрүнәр көјләр.

О памбыгдан олар иплијим мөним,
Бир сәнәт евидир руһум, бәдәним.

Мөним чан евимдә илһам пәрим вар,
О иплик әјирәр, арғачлар гурар.

Вәта, Адәм, Хызр вә Муса үчүн
Мә'на нахышлары вурурам һәр күн.

Әкәр истәсәләр ләббадә, дәстар,
Руһдан тохујараг веррәм јадикар.

Истәсәм диндән дә бир палтар тикмәк,
Тикәрәм, шүбһәсиз, ону «Јасин» гәк.

Фәләкдә парлајыб өтән јолчулар
Тикирләрсә әкәр бәзәкли палтар.

Тәфәккүр одундан, илһам сујундан
Мән дә тохујурам нахышлы дастан.

Бир мө'чүз көстәриб мә'налы сөздән,
Судан, оддан палтар тохујурам мән.

Лајигдир, көјдәки үч бачы алсын
Ше'рими ләчәк тәк башына салсын.

Инчәлик јаратмаг истәјән заман,
Сәнәтин е'чазкар карханаһындан.

Мәләкләр башына мән гојарам тач,
Ејләрәм Исанын дәрдинә әлач.

Өзүм тор гуарам ипәкгурду тәк,
Һөрүмчәк кимјәм данма ишләк.

Анчаг онун кими ал ган ичмэрэм,
Барама гурду так халал ишлэрэм.

Барама гурду сөз тохуса экер,
Өзүнү о анчаг мөнө бөнзөдөр.

Һөрүмчөк тохуяр нахынлы палтар,
Лакин бир учундан ону тез ырттар.

Барама гурдуса едиб гөнаэт,
Заһид так евиндө јашајар раһет.

Барама гурдујам, һөрүмчөк дејил,
Мөн халал бир һәјат кечирирәм, бил!

Көзәл кәлин кими барама гурду
Пәрдәнин далында кизли отурду.

Һәр кәсин ки, бәяә көзү, гаһы вар,
Пәрдәдө јашамаг она јарашар.

Мәнәм, бах, бу күнүн әзиз инсаны,
Мәнәм сөз тохујан шәир Хагани;

Инди бир кушәдө јарадыб һыкмәт,
Едирәм бир нечә суфијлә сөһбәт.

Хасларын мәчлис бәзәнсин, дејә
Сөздән фәриш тохујуб, едим һәдијјә...

АТАСЫ НӨЧЧАР ӘЛИ ҺАГГЫНДА

Атам нөччар иди, дәрс адыб ондан
Олдум зәманәдө устәд сөзјонан;

Сөзүн матгабилә чалынһарат, мән
Қаман дүзәлдирәм, гөвси-гүзәһдән.

Ағлымы галдырсам көјләрә әкәр
Јүз тајфа гаршында хидмәт ејләјәр.

О ринд ки, рәндәмдән чыхараг јашар,
Дөврүн симасында бир төлә охшар.

Муса ағачыдыр ағачым тамам,
Туба будағындан дүзәлиб тахтам.

Ағлымын даваты о ағачдандыр,
О тахта мәнимчин бир тәхти-чандыр.

Тәб'им бәзәјәрсә бу тахты әкәр,
Олмаз бир көһәр дө она бәрабәр.

Нун һаны ки, она верим јадикар,
Бу ме'мар тәб'имдән, сәттарә, пәркар.

Нә гәдәр мәскәним бу хош мәкәндыр,
О Шәрван дејилдир, бир хејирвандыр.

Тәсдиг етмәсә дө нечә хам киши,
Битди Хаганијлә сөз јонмаг иши.

АТАСЫ НӨЧЧАР ӘЛИНИН ТӘРИФИ

Атам, аләм билир, Нөччар Әлидир,
Онун сәхавәти елә бәллидир.

О мәни бөјүдүб, вермишдир чөрәк;
Мәдһ едәм, вәсф едәм ону мән кәрәк.

Сәнәтдә Азәрди, сөһбәтдә Иса,
Табут гајырарды о, Хәлиласа.

Онун гајырдығы табутлар, јәгин,
Гојулур гәбринә мусәвиләрин.

О да бир Әлијди адда, еһсаанда,
Мән исә Гәнбәрдим һазыр фәрманда.

Азад аиләнин башчысы атам
Севән аиләни мән горујурам.

Кирэрэк гэлбимә о шәфгәтилә,
Көнлүмү охшајар мәһәббәтилә.

Сәһв едиб, дадсајдым дүнјада әкәр
Чанлары мәһв едән ачы бир зәһәр.

Сатарды ән әзиз һәр нәји варды,
О зәһри мәһв едән дәрман аларды.

О, чан сәрф едәрди һәр истәјимә,
Әкәр гуш сүдү дә истәсәм, јенә.

Һансы јолла олса тапарды, инан;
О мәнә чаныны едәрди гурбан.

Бәсләди, чан гушум пәрваза кәлди,
Онун данәсиндән јејиб јүксәлди.

О бир солтан кими әмр верәркән,
Гуш кими һазырдым гуллуғунда мән.

АНАСЫ ҺАГГЫНДА

Бир ашпаз гызыјды севимли анам,
Одур ки, һәр кәси мән дојдурурам.

Һикмәт хәзинәси өз мәскәнимдир.
Онунчүн мәчлисдә баш јер мәнимдир.

Дејиләм заһири көзәл бир чинар,
Не мәт мәтбәхијәм, ичимдә од вар.

Јеријиб мәтбәхә һәр ан кирәркән,
Јујарам ораны саф су илә мән.

Газаным долудур, гајнар һәр заман,
Көрмәмиш касамы сынмыш, бир инсан.

Јујар мәтбәхими адлы-санлылар,
Даима әлләри бал-јағла ојнар.

Бејин газанымда бишәндә һиссләр
Долар не'мәтилә бүтүн мәчлисләр.

Мәним мәтбәхимдән дад алмаг үчүн
Күнәш дә чан атыб, доланыр һәр күн.

Мәним мәтбәхимдән чыхаркән сүстү,
Көјләрдә әнбәрә дөнәр әлүстү.

О Мәрјәм сифәтли көзәлләр ки вар,
Мәним хөрәјимлә ифтар ачарлар.

Мәдһдә, һәчвдә тәб'им дәрјадыр,
Заман сүфрәсиндә сөзүм һалвадыр.

Ше'рими бир карван әһли көрчәјин
Дејәр зә'фәранлы пловдур јәгин.

Руһла-кәлир мәним пловум дада,
Учалдыр инсаны, руһ вардыр онда.

Јағлы сөзләримлә долмушдур чаһан,
Мави бир касаја охшар асиман.

Чохдандыр бу каса кәздирән фәләк
Мәним илһамымдан пај алыр, керчәк.

Бу вәфасыз аләм һәр сәһәр-ахшам
Мәндән логма алыб, доланыр мүдам.

Мәним тәб'им кениш сүфрә ачаркан,
Ондан бәһрәләнир һәр јердә инсан.

Сөзүмүн шәрбәти бир саф шәрабдыр;
Суфиләр ичәрсә ону, савабдыр.

Хасларын гәлбини сөзләрим ачар;
Һәр бејтим шам кими, јаныб нур сачар.

Һәјат сүфрәсини бәзәјим, дејә
Мән тәзә јемәкләр етдим һәдијјә.

Хөрәјим достлара ширин шәкәрдир,
Лакин пахыллара ачы зәһәрдир.

АНАСЫНЫН ТӘРИФИ

Әкәр олмасајды ана зәһмәти,
Газана билмәздим һеч бу шөһрәти.

Мә'налар анасы, о гоча гары,
Рабиәдир ки, јох тајы, охшары.

Рабиә сөјләмәк сәһв олар она,
О бир Рабиәјди көј гызларына.

О, һикмәт евиндә бир баш һәрәмди,
Исмәт аләминдә чох мөһтәрәмди.

Адына Мәрјәм тәк јапышмаз бөһтан,
Зәһраја охшарды верәркән еһсан.

Беш күнлүк дүнјанын ејшин унутду,
Мәрјәм тәк беш ајлыг бир оруч тутду.

Нәстури гызыјды мо'бәдиләрдән,
О, ислам дининә кәлсә дә, һәмән.

Атәшпәрәстлијә етмишди вәрдиш,
Едәрди даима ода пәрәстиш.

Онунла бу торпаг кәләрди чана,
О бир филакусду кәлди чаһана.

Мјасту јолунда әјләшәрди Һад,
Сируни дилини билирди азад.

Белә гәт етмишди ағлы, илһамы
Ки, гәбул ејләсин дини-исламы.

Бир күн Инчилдән үз дөндәрән заман
Ону чәзб етмишди өзүнә Гур'ан.

Зүлејха кими, о бир ханым икән,
Сонра Јусиф кими гул олду бирдән.

Һүснә олмушду бир Рум көзәли,
Ону бәсләмишди Нәччашын әли.

Әзәл бағчасына вермишди үрәк;
Һүда пәрдәсиндә о бәсләнәрәк.

Гур'аны көрәндә дејиб: «ла илаһ»,
Хачдан вә Инчилдән етмишди икраһ.

Хача кәсилдикдә белә дүшмән,
Хач кими, о чарпаз олмушдур һәмән.

Исајә даима мин дуа етди,
Хәлилин јолилә инамла кетди.

Ојагдыр, јатмајыр әсла бир кечә,
Ибадәт ејләјир дан сөкүлүнчә.

Бу динә гәлбиндә етигад, инам.
Пәрвини бир тәсбей чевирәр анам.

Суфи тәк паклыгга газанмышды ад,
Сонсузду ондакы инам, е'тигад.

Ешгилә јашајыб әбәдијјәтин,
Әзәл мөһрү илә кәсмишди кәбин.

Јандырмаг истәркән гәлбимдә чыраг
Гәлбими мум етди, сөзләрини јар.

Зәфәр чалмаг үчүн, буну да дејим,
Мәнә субһ охундан тикмишди кејим.

Онун рузисилә хош олар һалым,
Онун дуасилә күләр игбалым.

Онун һәр сөзүндән алырам гүввәт;
Гәлбини мум етди, верди нәсиһәт.

Дүшмән тә'нәсилә кәсилсә јолум,
О зәнф гарыдан күч алар голум.

Онун дуалары олмасајды, аһ!
Өмрүм пуч оларды, јәгин, бир сабаһ.

Онунла фәхр едир ширванлы олан;
Одур бу торпага мәни бағлајан.

Увејс тәк онунчүн бурада галдым,
Өзүмү мин дәрде, бәләја салдым.

Онун һаггы чоҳдур бојнумда, бишәк,
Бојнумда әмимин һаггы олан тәк.

ӘМИСИ ҺАГГЫНДА

Мән тәбиб әмимдән алмышам илһам,
Одур, сөз мүлкүнүн бир Бократыјам.

Ағлым пај алмышдыр мин бир дениздән,
Танышам һәр отла Гаф дағында мән.

Бил, Авә дағынын Мусасы мәнәм,
Инди бу аләмин Исасы мәнәм;

Одур ки, мәскәним олмуш асман,
Дөрдүнчү көјүмдүр мәним бу Ширван.

Чәннәтдә нә мејвә јемишсә Адәм,
Тумуну тәб'имә санчмышдыр мөһкәм.

О шадлыг кәтирән тумлар учундан
Сөзләрим олмушдур һәр дәрде дәрман.

Гәлбим Һиндистандыр, илһамым Чиндир,
О надир дәрманлар орда бәсләнир.

Тәзәләсәм нә вахт ширин сөзләри,
Пахыл адамларын чыхар көзләри.

Ким белә бир дәрман һазырласа, бил,
Она чан свиндә вериләр мәнзил.

Сөзүм ки дәрмандыр һәр хәстә чана,
Таундан бәтәрди́р даркөз инсана.

Мән һагг јолчусуна јол көстәрәнәм,
Дүшмәнин чанына гыздырма мәнәм.

Мәним нәфәсимин-мө'чүзәсиндән
Јүз мин гыздырмалы сағалар һәмән.

Сөзүмүн шәһдини ичдикчә Ширван
Чошур дамарларда гызыл кими гән.

Дәрман гајырмагы санки пејғәмбәр
Ејләмиш өзәлдән мәнә мүјәссәр.

Әлилә јаратды көвсәрдән дәрман,
Мән рәфрәф сатырам, ачмышам дүкан.

О, дәрман верәрди хәстә инсана,
О, Иса кимидир, руһ верәр чана.

Мәним дүшмәнимә о едәр лә'нәт,
Белә доста олсун јүз дәфә рәһмәт.

Ағлы һагис олан бир нечә чаһил,
Белә сөһбәтләрдән олмушдур гафил.

Гарикон кимидир ачы сөзләри,
Ачы түрбәд кими бошдур өзләри.

Түрбәд тәк бошдурлар хејли замандыр,
Динә, көзәллијә онлар дүшмандыр.

ӘМИСИ КАФИЈӘДДИН ӘМӘР ИБН-ОСМАНЫН ТӘРИФИ

Әмәр ибн-Осман сәјәсиндә мән
Летимлик дивинин гачдым әлиндән.

Одур, бил, бөјүјүм, јолкөстәрәним,
Тәрбијә верәним—әмимдир мәним.

Сөзү һәндәсә тәк дәгигдир онун,
Шакирди Әрәсту, бир дә Әфлатун.

Һәрмәсә үчбучаг елмини заман
Онун идракилә ејрәтмиш, инан!

Әмимдән алмышам зәканы мән пај,
Күнәшдән нур алар торпагла су, ај,

Күнәшдир рәнк верән торпаға, даша,
О, сују галдырар көжә бирбаша.

Күнәш өз ипијлә, долчајла һәмән
Су чәкир фәләјин дәнизләриндән.

Күнәш гызыл әлли нәггаша бәнзәр,
Торпағы дурмадан мин рәнклә бәзәр.

Күнәшин ишығы алтында анчаг,
Инчини су верәр, гызылы торпаг.

Көрдү ки, отағы дардыр гәлбимин,
Ачды әмим ора пәнчәрә јүз мин.

О, һәр пәнчәрәнин үстүндә нурдан
Ипләр тохумушдур күнәш тәк һаман.

Әзаб гујусундан гуртарым, дејә
Етмиш о ипләри мәнә һәдијә.

Әмим сајәсиндә башым олду дик;
О, тәк әдәдими етмишдир минлик.

Мән кичик «дәгигә» мислиндә икән
Бөјүк «дәрәчәјә» чатдырды һәмән.

Көјүн бүрчләрини кәздириб бир-бир,
Улдузлар ичиндә мәнә верди јер.

Әвәлчә бирликдән алтмыша атды,
Соңра да алтмышдан отуз јаратды;

Ики он беш етди отузу да һәм,
Онлардан јаратды једди гат аләм.

Атам дөзмәјәрәк дәрдә чаһанда,
Сам Залы атан тәк, мәни атанда.

Әмим симүрг кими учуб кәләрәк,
Ганады алтына алараг, Зал тәк.

Галдырды Билијин Гафына һәмән;
Бәсләндим онун өз јувасында мән.

Нечә Мәһәммәдә олду әми јар,
Олду әмим о чүр мәнә пәрәстар.

О мәнн өјрәтди һәр елмә, фәннә,
Охутду о, «Әләм јәчидкә» мәнә.

Атам мәнә верди ағыр бир чәзә
Ки, ону әрәбләр едәрди гыза.

Мән галдым атылмыш ушаг тәк хәстә,
Нәфәси тутулмуш, гәлби шикәстә;

Әмим көрүб буну кәлди һәјәчана,
Јенидән о мәнн кәтирди мана.

Санки олду мәннм мейрибан дајәм
Јаралы көнлүмә о гојду мәлһәм.

О, сәккиз беһиштдән әтрафымда шад,
Једди һејкәл гурду о бөјүк уstad.

Алды каннатдан једди дәмир мил,
Бир һалга бөјнума етди һәмәил.

Судан вә аловдан чыхыб бөј атдым,
Јәни једди јаша мән кәлиб чатдым,

Бахараг ачылмыш ширин дилимә,
Ағыл лөвһәсини верди әлимә.

Әвәлчә о мәнә өјрәтди «әбчәд».
Мәнә «һәгајиги» деди нәһајәт.

Мәнә хәтт өјрәтди һәр сәһәр, ахшам,
Кәлди архасынча ајә вә әһкам.

О бир мўаллимди, hikмeтди сөзү,
Дәрсдә хәлифәм дә олмушду өзү;

Өjrәтди лүтф илә һәр мәсәләни,
Чатдырды, нәһәјәт, «Вәннасә» мәни.

Көрдү ки, бәләдәм һәр нишанәјә.
Апарды бир бөјүк китабханајә;

Көрдүкдә олмушам доғрудан һејран,
Өхутду әввәлчә «Хәләгәл инсан».

Бунларла бәрәбәр гојду бир сабаһ
Гаршыма көзәл бир китаби-ислаһ;

Әмр етди охујум мән ону тәкран,
Та көзүм өнүндә ачылсын әсран.

О мәнә устатды, мән она шакирд,
О Ибн-Вәридди, мәнсә Мүбәррид.

Мәнә дил гануну өjrәтди әмим,
Гојмады сәһв едәм, олду һәмдәмим.

Хәјалла, ағылла, һисс илә, зијнәт
Верәрәк тәб'имә, гојмады миннәт.

О мәнә шәрһ етди һәр бир мәфһуму,
Мән ондан өjrәндим елми-нүчуму.

Икичә субутла ејләди бир-бир
Гур'анын о он дөрд сиррини тә'бир.

Үч әсас һәрф илә аңлатды мәнә.
«Беш» нәдир, «дөрд» нәдир, «үч»,
«ики», «бир» нә.

Сонра дөрд китаба салдыгда нәзәр
Дөрд халгдан о верди әтрафлы хәбәр.

О дөрд сүтун олду данылмаз сәнәд,
Гур'аны онлара ејләди мәснәд.

О мәнә доғру јол көстәриб о дәм
Деди: «Көр нә сирлә јаранмыш аләм!»

Сиррини өjrәндим ики аләмни,
Бу ишдә һәмдәрсн олдум Адәмни.

О мәним дајәмди, мўаллимимди,
Һәм бөјүк устатды, һәм дә әмимди.

Чатыб боја-баша мән шад оландә,
Мәктәбдән, дәрсләрдән азад оландә,

Бар верән ағач тәк ачдыгда чичәк,
Һәјатым бир баһар фәслинә кирчәк.

Мин тә'сир аларағ судан, күнәшдән,
Рәнкдә су, истидә бир од олдум мән.

Сонра дүнја бахды тәләјимә кәм,
Дәрд, әләм јахамдан јапышды мөһкәм;

Кәсди салхымымы гара орагла
Гәзавү гәдәрдән дәрс алан Чөвза.

Чох бәләлар көрдүм мән рузикардан,
Санки баш галдырды бәнөвшә гардан.

Зәманә бәхтимә јазыркән рәгәм,
Ағ лөвһәдә јазды «Нун вәлгәләм»;

Бахдыгда бу «нун»а, бу «вәлгәләм»ә
Бир «Јасин» пиләрдим дәрдә, әләмә.

Көрдү сөз мүлкүнүн һакими мәнәм.
Адыма сөјләди «һәссани-әчәм».

Гәлбимни ајағы хәзнәјә батды,
Өмрүмсә нјирми беш илә чатды.

Билди сөз мүлкүнә мәнәм һөкман,
Әмим өлән заман раһат верди чан.

Бу фани дүнјаны бир күн тәрк етди,
Һардан кәлмишдисә, ораја кетди.

Бир көз гырпымында ејләди рәһләт,
Мәләкләр охуду она мин рәһмәт.

Гыргы ил бу дүнјада о, субај галды,
Нәһајәт, чәннәтдә бир һури алды.

Ким белә бир јара оларса мәфтун,
Һаггы вар субајлыг чәкмәјә онун.

Ајрылыб кетдикдә мәнән о сәрвәр
Әтрафымы алды азғын дүшмәнләр.

Интигам алмагчун фани дүнјадан
Адәм көчүб кетди, јашады шејтан.

ӨЗ ВӘЗИЈӘТИНДӘН ШИКАЈӘТ

Инди дә һалымдан гој килејләним,
Көр нечә олмушдур әһвалым мәним:

Бәлә дәнизинә дүшдүјүм күндән
Сәдәф тәк әлсизәм, ајагсызам мән.

Мирвари тапмагчун амансыз фәләк,
Јарыр, бах, синәми һәр ан сәдәф тәк.

Күмүшәм, әријиб од ичиндә мән
Чивәјә дөнүрәм гәмләр әлиндән.

Заманын көзүндә бир титә олдум,
Бәхтимин бу чопур үзүлә солдум.

Бәс о титә нәдир?—Дәрди дөвранын,
Чопурлуг нәдир?—Бил, шәри Ширванын.

Олсам да мән дүнја көрмүш гара гуш,
Зәманә гол-ганад мәндә гојмамыш.

Дөврүмдә галмады бир нәфәр инсан
Ки, мәнә пахыллыг етмәсин, аман!

Мән ишләк өкүзәм, мејдан исә дар,
Һәр ишдә тутурлар мәни кұнаһкар.

Бунунчун фәләк дә мәни һәр саат
Бир ишләк өкүз тәк гојмајыр раһат.

Һамы зәнн едир ки, бәхтијарам мән,
Мән нәләр чәкмәдим бәхтин әлиндән?

Мурада чатмаға варса да имкан,
Тәкчә мән мәһрумам белә имкандан.

Көз јашымын рәнки зәришкә дөндү,
Батан күнәш кими сурәтим сөндү.

Көрдү ки, үрәјим од тутуб јанды,
Зәришкин гәлби дә тез аловланды.

Мәним гәлбим сыныг, ишим бағлыса,
Мә'зурам үрәкдән әкәр ағласам.

Фитил назик олуб, түкәнәрсә јағ,
Титрәјиб сөнмәзми бир анда чыраг?

Мән јазыг өмрүмдә хош күн көрмәдим,
Новруз да бајрамым олмады мәним.

Бир тәгвим илиндә олан кими, бах!
Бир күн артырмады өмрүмә неч вахт.

Нечә ки, һәр тәгвим битән заманда,
Мәһв олур варлыгы, даһа бир ан да

Онунла һәр јердә едилмәз һесаб;
Тарихчи ејләјәр ондан ичтинаб.

О тәгвим мәһв олар, нечә бир хәјал,
Онунла ачылмаз сонра бир дә фал.

О ја вәрәг-вәрәг вериләр јелә,
Ја да ки, мәктәбдән атылар чөлә.

Анд олсун аллаһа, дөврүн элиндэн
О көһнә, жыпранмыш тэгвим мәнәм, мән!

Һеч вәфа көрмәдим бир һәмдәнимдә,
Көрмәк нә, һеч ону ешитмәдим дә.

Јусиф гардашлардан чәкди мин әзаб,
Мән ондан даһа чох чәкдим изтираб.

Горхараг дәншәтлн дәррдән, әләмдән,
Бир күнчә атылан даһ кимнјәм мән.

Бејнимдә дәрду гәм елә јер салмыш
Ки, ея ишләрим дә төкүлүб галмыш.

Мән мә'на јаралан тутијәм, әфсус!
Ширван гәфәсиндә олмушам мәһбус.

Гәза ешитмәдән бу фәрјалымы
Кәсли димдијими, гол-ганадымы.

Чыхарды сәадәт һиндистанындан.
Әмәл будағымы сындырды, аман!

Улдум гәнд јеринә зәһәри, дәрди,
Нәһәнкин ағзындан мәнә су јерди.

Мән өлүб гуртаран тути кими, аһ,
Нәһәјәт, өлүмә кәтирдим һәнаһ.

Зәманә әһлинин әһлиндән, артыг
Сусмушам, олсам да көзәл бир натиғ.

Мән ишин сонуну билдијим үчүн
Нитгин әјәсини поздум бүсбүтүн.

Мәрјәми төһмәтә тутаркән ол говм,
Охуду о, «фәдән үкәллимәл јовм».

Башымдан горхараг Мәрјәм тәк, мән дә
Дилими ағзымда салмышам бәндә.

Кәсдисә дилими изләт хәнчәри,
Бир аллаһ мәдһиндә хәнчәрдир, бәли.

Хәнчәрә охшаса јахшыдыр бир дил,
Сөздә һагис олар, ишиндә камил.

Шамаһы—бу көзәл, бу кениш дијар
Нә үчүн көзүмдә зиндана охшар?

Вәтәним мәнимчүн бир зиндан олмуш,
Һәр түкүм чаныма зинданбан олмуш.

Нәнкики бир нәфәр нәви-бәшәри,
Һәтта күләји дә гојмазлар бәри.

Бир аддым атарсам јолда әкәр мән,
Ја да, бир аһ чәксем дәрдли чијәрдән.

Дүшмән тез бир дүјүн вуруб о аһа,
Дурмадан апарыб чуғуллар шаһа.

СӘФӘР ТӘФСИЛАТЫ

Дөврүн әмиринин фәрманијлә мән
Нәһәјәт, гуртардым Ширван бәндиндән..

Сәфәрә чыхараг, дағда, сәһрада
Сүрүдүм өзүмү өзүм пијада.

Шәрван дәнизиндән узаға кетдим,
Арзума чатмагчүн Ираға кетдим.

Гара дәниз галды мәним архамда,
Сәфидруд чајыны кечдим бир анда;

Куһистана чатыб көрдүм, нәһәјәт,
Бәништ бағларытәк једди вилајәт;

Торпағы Исаја тутија верәр,
Дашлары Мусаја кимнја верәр.

Орада һәр илин дөрд баһары вар,
Ики бајрам көрүр күндә о дијар.

Оун һәр тәрәфи бир күлүстандыр,
Нәзәри чәлб едән бағдыр, бостандыр.

Бир вахт гаршы дуруб Хузистана о,
Ики зәрбә вуруб Һиндистана о.

Торпағы чәмәндир онун баһар, ғыш.
Чајларын үстүндән көрпү салыммыш...

Һејиф, белә көзәл, чәннәт кими јер
Чәһәннәм әһлинин әлләриндәдир.

Дурар вәһши кими пусгуда онлар,
Күндүз јатыб, кечә ова чыхарлар.

Гулдурлугдан башга мәгсәдләри јох,
Инсанлыға азча һөрмәтләри јох;

Јолун кәнарына чыхыб сәһәрләр
Куја гонаглары гәбул едәрләр;

Лакин о һијләкәр түлкүләр һәр ан
Пусгуда дурараг, күдүрләр карван.

Әввәл јол көстәриб карвана онлар,
Сонра да јолуну кәсиб сојурлар.

Үздән күлсәләр дә, дишләри ганлы,
Зөһһак ағызлыдыр, әждаһа камлы.

Од үстүнә бишмиш бир јумурга тәк
Бәркдир онлардакы дүјғусуз үрәк.

Онлар бир һејвандыр, инсан дејил, јох
Туфанлы дәннз тәк гәзәблидир чох.

Онларчун нә дин вар, нә дә ки, динар,
Нә фәјад ешидәр, нә аман ганар.

Орда оғруларла достдур дарғалар,
Һәрәнин мин дили, мин пешәси вар.

Јаман наәһл олур о јерин әһли;
Һәм оддур, һәм судур онларын дили.

Бәла рәнки вурур бојагчылар да,
Одур ки, гарадыр адамлар орда.

Самириләр кимн данышан заман,
Од-алов төкүлүр ағызларындан.

Чөрәкчиләри дә јаман хәснәдир,
Мәләк симасында онлар иблисдир.

Кечә адам јејәр орда ашпазлар,
Күндүз Иса илә отуруб-дурар.

Гулдурлар јол кәсиб, мин-бир чан алып
Бојагчылыг үчүн гызыл ган алып.

Дөвләт адамлары чанидир тамам,
Рүшвәтлә доланыр һакимләр мүдам.

Дәрзиләри үздән чох күләр олур,
Лакин хәснә олур, һијләкәр олур.

Гәрәз... чаннләрден тез ајрыларат
Кетдим, өзләринә галды бағча, бағ.

ЧӘМАЛӘДДИН МУСИЛИ ИЛӘ
КӨРҮШ ВӘ ОҢУНЛА СӨҢБӘТ

О сөз һәкиминә охудугча мән,
Бәјәнди ше'рини тәмнз үрәклән.

О, сәдәф ағзындан сәпдикчә көвһәр,
Елә бил долурду дүрлә дәннзләр.

Һәмншә чыхса да дүрләр дәннздән,
Нечә дүрр дәннзи јаратды сөздән.

Деди: сорушурам, мәнә сөјлә бир
Әслән һаралысан, де, исмин нәдир?

Дедим: тэлэбэјэм, һәм дә сөзбилән,
Шәрван шәһәриндә доғулмушам мән.

Хәлилүллаһ олмуш дөврүндә атам,
Демәли, әслиндә харрат оғлујам.

Бәлә каһасында хејли отурдум,
Зәка бармағымы илләрлә сордум.

Деди: нечә кәлиб чыхдын Ирага?
Нә үчүн кәлмишсән бизим торпаға?

Дедим: оралара гытлыг од вурду,
Чөрәји ширинди, сулары шорду;

Фүсункар олса да тәбиәти чох,
Лакин ағыр кечир вәзијјәти чох.

Орада лал ахыр сәрин булаглар,
Јаныр, од пүскүрүр һәр јана дағлар.

Кәрдишин әлилә о көзәл јерләр
Чәһәннәмә дөнмүш инди сәрбәсәр.

Шәһәрин үстүндә учалыр вулкан,
Орада нејләсин агил бир инсан?

Орадан ки, мәни нәзәр дидирди,
Иғбалым Ирага чәкиб кәтирди.

Сән шаһа билдир ки, бу гәриб ахшам
Онун дәркаһына кәлиб чыхмышам.

Мани гәбул етсин, миннәт ет шаһа.
Доғру бир јол көстәр о барикаһа.

Деди: натамамсан, бил ки, һәлә сән;
Гајыт, о мәгама лајиг дејилсән.

«Мәнәм, мәнәм» дејиб, өјмә өзүнү,
Һәмишә мүхтәсәр ејлә сөзүнү.

Чаһилдир өзүнү тә'риф едәнләр;
«Чох билирәм» демә билсән дә әкәр.

Бош сөз инсанларын абрыны төкүр,
Јалан ширләрин дә бағрыны сөкүр.

Узунчулуг икид адамларын да
Бир дәфә дадына чатмамыш дарда.

Мәнтигсиз, дәлилсиз јалан данышмаг
Надан адамларын ишидир анчаг.

Әкәр тавус кими өзүнү өјсән,
Хәчаләт чәкәрсән тавус кими сән.

Көрсә дә әксини туги ајнада,
Өзүнү таныја билмәз дүнјада.

Лакин өз-өзүнү көрмәјән заман
Даһа да һәвәслә данышар, инан.

Тә'риф хошласа да әкәр бизим шаһ.
Бир сөз сәррафыдыр, јахшы ол акаһ!

Фәзиләт хәләти саралмаз, солмаз,
Һәр јенијетмәјә о гисмәт олмаз.

Чоху шәрбәт ичәр әдаләтиндән,
Һејиф ки, гәдрини билмәз һәр јетән.

Дәрјанын јанында бир дамла нәдир?
Сән һеч, шаһса зәнкин бир хәзинәдир.

Бағлы хәзинәјә әлини атма!
Јатмыш әждаһаны, көзлә, ојатма!

Аз-аз, тәвәзә'лә даныш сөзүнү,
Дөшүнә дөјүб дә өјмә өзүнү.

Устад габағында әлибағлы дур,
Көрпә ушаг кими дилибағлы дур!

Һәр ким ачы дилли олса, бил буну,
Шаһын гапысына гојмазлар ону.

Дил күлүнч етмәсин дејә инсаны,
Инсан ағзы олмуш дилин зинданы,

Бә'зән дил сирилмиш гылынча бәнзәр;
Сәрвахт ол, башыны бәдәндән үзәр.

Чап чәһәннәминә гапычыдыр дил,
Дилсизлик бәништин ачарыдыр, бил!

Балыг дилсизликдә тапды күчүнү,
Тутду көј үзүндә балыг бүрчүнү.

Илан һачадилли олдуғу үчүн,
Чәһнәтдән әзабла говулду бир күн.

Чаныны сахламаг истәсән әкәр,
Чалыш ки, дилини сахла биртәһәр.

Бурадан тезликлә гајыт, бирбаша
Кет, өз доғулдуғун торпагда јаша.

Мәктәбдә елм оху, фәнн өјрән, дәрс ал,
Һәр нә охумусан бир-бир јала сал.

Әчәми олдуғун јетәр, инди сән
Кет отур, бир аз да әрәбчә өјрән!

Оғул, һәлә хамсан, пүхтә ол әввәл,
Камал мәгамына чат, Ирага кәл!

—Узагдан кәлмишәм,—дедим,—ахы мән,
Әлибош гајыдым кери дөнәркән?

Нә апарым бурдан, совгатдыр дејә,
Гәһәтлик ичиндә галмыш өлкәјә?

Хачәдән нә алдын?—дејә гоншулар
Сорсалар, чавабым мәним нә олар?

Деди ки: ал, дурма, гајыт вәтәнә,
Апар бу үзүјү, төһфәдир сәнә,

Үзүјү верирәм, лакин сән кәрәк
Горујасан ону көз бәбәјин тәк.

Бу үзүјүн гашы баһадыр, дүзү,
Чамын көвһәридир, Чәмшидин көзү.

Дүнјада нә гәдәр јанындадыр бу,
Сәнинчүн һеч шәјин јохдур горхусу.

Бунун үзәриндә мүгәддәс адлар,
Һәм дә мәјәсиндә шәфа сәһри вар.

Бу үзүк зидд олмуш һәр Әһримәнә,
Чәмшиддән јадикар галмышдыр мәнә.

Ширванда гәһәтлик күчләнсә әкәр,
О бәладан сәни бу хилас едәр.

Бу бир дөвләтдир ки, чалыш ону сән,
Һеч заман, һеч јердә вермә әлиндән.

Бу үзүклә Чәмшид—чомәрдәм,—дејә
Падишаһлыг етди једди өлкәјә.

Сахлаја билмәсән өмрүн узуну,
Бары шәрәфләндир өлкәндә буну!

Шәрбәт мөһрәсидир, зәһри таныдар,
Әлиндә һәр заман олар бир мејар.

Јәгин чох олачаг кәлиб истәјән,
Анчаг бир адама бағышлама сән.

Үзүјүн үстүнә бу сөзләри јаз:
«Кимсәјә сатылмаз вә бағышланмаз!»

Горхурам әлинә үзүк кечәндә
Билмәјәсән онун гәдрини сән дә,—

Дејиб, үзүјүнү верәндә мәнә,
Өнүндә үзүк тәк әјилдим јенә.

Чанына дуалар етмәклә, һәмән
Тәшәккүр сөјләдим јүз јол үрәкдән.

Онун гуллуғунда өпәрәк јерп,
Сәди-әкбәр кими гајытдым керп.

Көрдүм ки, таләјим севинди һагдан,
Севинчлә, фәрәһлә дөндүм Ирагдан.

Кечдим Куһистанын сәрһәдләрини,
Јенә дә Шәрванын көрдүм шәрини.

Көрдүм ки, адамлар тапдыгча фүрсәт,
Мәним үзүјүмдән ачырлар сөһбәт.

Данышды үзүјүн, көрән-көрмәјән,
Әфсунлу, сәһирли мәчүзләриндән.

Шөһрәти јайылды бүтүн һәр јанә,
Јетишди бу хәбәр бөјүк хағана.

О, гасид көндәриб дәрһал јаныма,
Гарә-горху салды мәним чаныма.

Деди:—Разы гадсам төһфәдән әкәр,
Бу сәнә шәрәфдир, үзүјү көндәр.

Чанын мәјәсидир үзүк, јахшы бил,
Сәндә душтағлыға о лајиг дејил!

Бармағларын она лајигдир мәкәр?
Сәнә дәмир үзүк кифәјәт едәр.

Чәмшид үзүјүнү етмә ојунчағ,
О сәнин башына бәладаыр анчағ.

Дедим ки: шаһымыз инсафлы шаһдыр,
Белә бир рәфтары бөјүк күнаһдыр.

Әдаләт ахтарар, дејярләр, шаһлар,
Зүлмкар оларса шаһлар, аз јашар.

Әдлин мүһәндиси гурмасајды бәс,
Гәрар тутардымы бу мави күнбәз?

Шаһ деди: үзүјү кәтир сат мәнә,
Әвәзиндә шөһәр бәхш едим сәнә.

Дедим: һәдијјәдир, буну сатмарам,
Күнәшин үзүнә палчыг атмарам.

Дүнјанын кимјасы верилсә мәнә,
Сәнә бу үзүјү сатмарам јенә.

Бармағыма тахыб кәзәндә һәрдән
Санки аја гәдәр учалырам мән.

Хызрын көрдүјү о дәрин дәрјалар,
Үзүјүн јанында бир дамла олар.

Мән дырнағ тутаркән, ону фәләкләр
Ишыгдан доған бир һилал зәни едәр.

Сәмада күнәш дә гибтә едәрәк,
Дејирди:—Бу үзүк гүтб олсун кәрәк.

Үзүм сараланда, гәлбим сынанда,
Мән гүввәт алардым ондан һәр анда.

Бә'зән әммамәнин дүјүнүндә мән,
Ја да ки, чибимин күнчүндә бә'зән.

Кәздирәр... бир сирр тәк үстүнү өртәр,
Кизлин сахлајардым ону биртөһәр.

Алчағ адамларын горхусундан мән
Кизләдәрдим евдә, бир күнчдә бә'зән.

Узағда олсајдым үзүк гашындан,
Бир ағры галхарды санки башымдан.

Ағыл сәрһәддини хәјал шејтаңы,
Јарарағ, ичәри кечән заманы.

Гәзәб Туған шаһа тәрәф чәкәрди,
Тамаһым Тәкин шаһ тәрәфә иди.

Бири дејир:—Хаслар мәчлисинә кет!
Бириси дејәрди:—Шаһы тә'риф ет!

Мәнсә, бу дөшәмә үстә отурдум,
Нә ирәли кетдим, нә кери дурдум.

Лакин мөһтач галыб чөрәјә бә'зан,
Өјдүм һәр алчағын сүфрәсини мән.

Бә'зи мәчлисләрдә чох утанмышам,
Гызыл тәк торпагда тапдаланмышам...

Каһ шадлыг анында дүшдүм бәлаја,
Марат тәк туш олдум бир әждаһаја

Намәрдләр бәзминдә олдум пијалә,
Доландым әзабла һеј әлдән-әлә.

Шадлыг мәчлисини бир адәти вар:
Чамы долу алыб, бош гајтарарлар...

Дејән, көнүл чаным сынмамыш һәлә,
Һејиф, чох кәзәчәк о, әлдән-әлә.

Мадам ки, чами-чәм олмадын, де бир,
Ади чама дөнмәк ар дејилмидир?

* * *

Бир кечә далмышдым дәрин хәјалә,
Фикирдән шишмишди башым аз гала.

Ағлым гулағымдан жапышды бирдән,
Вәһдәт әләминә көгүрдү јердән.

Бир әлими гојдум ағлын чијнинә,
Бир әллә жапышдым әсаји-динә.

Онларын көмәји чох олду, әлбәт,
Кәлиб доғру јола дүшдүм, нәһајәт.

Једдигат көзүмдә тез ишыгланды,
Доғгузгат елә бил алышды јанды.

Көзүмү дүнјаја ачаркән сәһәр,
Ал-әлван дон кејмиш көрдүм үфүгләр.

Бир көзәл бахышы, бир ашиг аһы
Дудум, сејр едәндә күлән сабаһы.

Көрдүм бир ағ чадыр галхды көјләрә,
Оллу ипләрисә салланды јерә.

Бир гызарты тутду көјләри бүтүн,
Ај да шәфәгинә бәзәнди сүбһүн.

Фүсункар бир лөвһә јаратды сәһәр,
Бүрүдү әтрафы мүхтәлиф сәсләр,

Ачылан сәһәрин бу үлвијјәти;
Сејр илә фәтһ етдим әбәдијјәти.

Гырх сәһәрдә нәләр көрмүшсә Адам,
Тәк бирчә сәһәрдә көрдүм ону мән.

Сәһәрин бајрағы јүксәлән заман,
Бирдән дахил олду Хызр гапымдан.

Мәни көрән кими, күлүмсәјәрәк
Ачылды симасы онун гонча тәк.

Сөһбәтә башлады, јарымһилалы¹—
Ачылар-ачылмаз мән олдум һалы.

О јарымһилалы шө'лә сачаркән,
Бир күнәш доғурду һәр сөздән инан.

Күнәши андыран парлаг сәдәфлә
Отуз ики улдуз парлады сәфлә.

Отурду көрүшә кәләнләр кими
Данышды һәр сөзү бир көвһәр кими.

О көрдү бир чөпә дөнмүш бәдәним,
Јаралы үрәјим јорғундур мәним.

Данышды башымдан ағрыны алды,
Ағрыны дәрдин өз башына салды.

¹ Јарымһилал—ағыз, додаг мә'насындадыр.

Сөзлэри күләб тэк, һинд кафуру тэк
Башыма, үзүмә сәпәләнәрэк.

О күләб, о кафур, чәкмәди бир ан
Бүтүн ағрылары алды чанымдан.

Бу һөрмәтә әвәз дүшүндүм, анчаг,
Мән она нә верим төһфә олараг?

Дилләнди гејбдән ағлымын сәси,
Хызрын одлу сөзү, исти нәфәси.

Шәфа верди, дәрһал сән кәлдин чана,
Хачәнин үзүјү лајигдир она,—

Дејәрәк, үзүјү кәтирдим һәмән,
Өпүб, гаршысына гојдум онун мән.

Гијмәтли пешкәши сүзүб диғгәтлә
Һејран галыб она, деди һејрәтлә.

—Чәмшидин мө'чүзү сәнин әлине,
Һарадан кечмишдир? Акаһ етсәнә!

Дедим ки: Ирага јолум дүшәркән,
Бөјүк хачә илә таныш олдум мән.

Доғру јол көстәрди, үлфәт бағлады,
Бу үзүјү мәнә о бағышлады.

О да өз сәхавәт әлини ачды,
Бир үзүк чыхарды, нүр, шө'лә сачды...

Алыб үзүјүмүн гојду үстүнә,
Төһфәми өзүмә гајтарды јенә.

Деди:—Сағ әлине тах буну анчаг,
Дикәрини исә сол әлине тах.

Һифз едәр бәладан сәни һәр заман,
Бунун бир сағдан, дикәри солдан...

Даһа сонра деди:—Бурада дүнән,
Гәлби саф адамлар мәчлисиндә мән.

Гонағдым, онларла дағлара кетдим,
Нечә мәрд адамла мән сөһбәт етдим,

Кечди мәчлисимиңиң ширин, сәмиңи,
О меһрибан тајфа бир ипәк кими.

Чох инчә, чох зәриф ше'рләриндән
Ләззәт алырдылар, дүјдум буну мән.

Ше'рини һәјчанла охујуб онлар,
Бөјүк марағ илә сорушурдулар:

—Көрән һаралыдыр бу сөз устады?
Нечәдир елиндә шөһрәти, ады?

Дедим:—Ширванлыдыр, ады—Хагани,
Јајылыб шөһрәти тутуб һәр јаны.

Сөзүн сәррафыдыр, бир даһидир о,
Билијин атәшин мәддаһыдыр о.

Мән сәнин һағгында данышдым, гәрәз...
Ағыллы адамлар дедиләр ки, бәс

Белә мәһарәтли, дәрин алими,
Бунча алчаг тутмағ ејиб дејилми?

Белә бир устадын, о кор хәбисләр
Гәдр-гијмәтин биләрми мәкәр?

Мәнә үз тутарағ дедиләр белә:
—Еј Хызр, кет она нәсиһәт елә,

Јар ол сәнәткара өмрү узуну;
Хәтадан, бәладан сән гору ону.

Нәчиб инсанлары динләјиб, һаман
Јанына јолланыб, кәлдим узағдан.

Инди сөзләrimi јахшы динлә кәл,
Галсын хатириндә бунлар мүкәммәл;

Гулаг ас! Сәнә бир нәсиһәтим вар;
Е'тибарсыз олур бал рәнкли рузкар.

Дурма көлкөсіндө икирэнклинин,
Олма неч нәһәнкин фе'линә әмин.

Бахма нә рәнкинә, нә дә ијинә,
Ахшамын, сәһәрин көзәллијинә!

Қишинин бәзәји силаһдыр, инан,
Арвадын бәзәји әнликлә киршан.

Једди мин илдирсә јашы адәмин,
Бир күнлүк көрүнсүи көзүндә сәнин!..

Белә нәсифәтләр вердикчә мәнә,
Дөндү рәнким сары гызыл рәнкинә.

Фүрсәти гәнимәт билинчә, дәрһал,
Утана-утана еләдим суал:

—Еј мәләк сифәтли, мәнә сөјлә бир,
Дејирсән бу дүнја бал рәнкиндәдир.

Дүнја һәм учадыр, һәм дә ки алчаг,
Бу дүнја нә заман, де, мәһв олачаг?

Де, јазыг инсанлар нә заманадәк
Үмидлә, горхујла өмүр сүрәчәк?

Одлу көрпүләрден кечмәк олармы?
Јохса ки, одларда јаначаг һамы?

Беш һиссин әлиндән—дүнја торундан
Гуртулмаг мүмкүнимү бизләрә бир ан?

Башымыз үстүндә бу јүксәк чәтир,
Гара әјри тағлы бу сәһнә нәдир?

Бу чеврә нә заман бир гәрар тутар?
Бу нөгтә нә заман јериндән гопар?

Нечәдир о јаны хәтт-үстүванын?
Кимдир сакинләри бәс о дүнјанын?..

Далбадал суаллар вердим мән она,
Суаллар кәлмәдән әсла хошүна.

Деди:—Чох ашикар көрүрәм ки, мән
Әһримән сәдасы гопур гәлбиндән.

Бағлајыб дүнјаја хәјаллар сәни,
Һалын хатырладаыр јенијетмәни.

неч белә данышмаз ариф оланлар,
Сәнин сөзләриндә мүхалифәт вар.

Де, нә вахта гәдәр сән белә һејран,
Чүрүк фәлсәфәдән дәм вурачагсан?

Әслинә баханда «фәлсәфә» сөзү
«Сәфәһ» кәлмәсинә јахындыр, дүзү;

Ајры бир мә'насы олмамыш дәрин.
Гур'анын, данылмаз бу һәдисләрини.

Габағында, јәгин, анлајыр һәр кәс,
Јунан фәлсәфәси бир јуна¹ дәјмәз.

Ваз кеч бу фикирдән, неч бәнд олма сән,
Бир фүлүс јахшыдыр мин фәлсәфәдән.

Кә'бәјә үз чевир, бош шејдән әл чәк;
Алтыүзлү олма нәрдин зәри тәк!

Бир мә'на кәсб ејлә, мәзмунсуз галма,
Һүбаб күнбәзи тәк ичи бош олма!

Икиүзлү олма! Башсыз, бәдәнсиз,
Дәф кими ичи бош, үзү тәртәмиз.

Ширин өпүш кими бир ан хош кәлән
Бәһрәсиз ишләрлә мәшғул олма сән!

Өзүнә дајаг ет һәмишә дини,
Бөјүк санма јунан Уғлидисини.

Дәрс олмасын учуз сөзләри сәнә,
Алданма мә'насыз шәкилләринә.

¹ Јун—пул, фүлүс.

Сән сүнбүлө тапшыр чох дил төкмөји.
 Һөрүмчәјә тапшыр шәкил чәкмәји.

Һөрүмчәк һәндәси олдуғу үчүн,
 Једији-ичдији һарамдыр һәр күн.

Шәриәт һаггында мәнә вер суал,
 Мө'минләр һаггында анчаг хәбәр ая!

Башына әһли-дин папағы гојсан,
 Папаг истәмәзсән хагандан, шаһдан.

Папагсыз галсан да, дәрд чәкмә јенә,
 Папагсызлыг өзү папагдыр сәнә.

Папагсыз галанын һәр шеји вардыр,
 Һәр ики дүнјада о, һөкмүдардыр.

Шөһрәт папағына јохдур е'тибар;
 Ону итирәнләр олур зәлил, хар...

Нә ишләр төрәдир, јахшы бах, чаһан,
 Чәмшид тул олмушдур, девсә һөкмүран.

Һәр заман дәјишир һөкмү дөвранын,
 Дүнја тулуғудур су пајлајанын.

Гурујуб јанышар бош галса әкәр;
 Долдumu шишәрәк партламаг истәр...

Бәлкә рузи тапдым, дејә, бир гарын,
 Сән нә вахта гәдәр бу алчагларын.

Бәрәкәтсиз олан сүфрәләриндән
 Чөрәк гырынтысы дөшүрәчәксән?

Кедиб һәр гапыда олмасан көпәк,
 Фикрин әјри олмаз ит гујруғу тәк.

Иш адамы дејил, нәһл оланлар,
 Онларда бир чиркин ит хисләти вар.

Ғач, бу динсизләрин гуллуғундан, Ғач,
 Һаггын гапысыны еһтирамла ач!

Шәр долу гапыдан узаглаш даһа,
 Хагани, кет сығын ваһид аллаһа!

ӘРЗИН ФӘЗИЛӘТИ ҺАГГЫНДА

Чох сәфәр ејләдин, әл чәк көјләрдән,
 Бир аз да кәз, долаш бу јерләри сән.

Әкәр өз мејлини бағласан јерә,
 Артар шәрәфәтин бирә мин кәрә.

Пијадан кечдими једди ханәни,
 Удмаг чәтин олар, чох күман, сәни.

Сәдәфчин гәтрәләр көјләрдән енир,
 Мирвари кәзмәклә гијмәтә минир.

Хүсусән, сәјаһәт, дүнјаны кәзмәк
 Бөјүк адамлара олмушдур бәзәк.

Ғәза пәркарыны ачды енинә,
 Гојду илк нөгтәни јер үзәринә.

Хәтт олур нөгтәләр чәмләнсә бир-бир
 Қайнат торпагла шәрәфәтләнир.

Торпаг чөвһәридир бу қайнатын,
 Торпаг хәзнәсидир чөваһиратын.

Дүнјанын бешији олмуш бу торпаг,
 Торпагдан доғулмуш мәналар анчаг.

Јер көјдән әзиздир, баһадыр, баһа,
 Чүнки бу торпагда јатыр Мустафа.

* * *

Бә'зи тәғлидчиләр пычылдајараг,
 Дедиләр:—Аләмдә мәһшәр гопаҷаг.

Отуз илдән сонра, баш вериб бир сирр,
Ижирми бир бала төрәҗәкдир

Фәлакәт гопачаг, бүтүн бу чаһан
Алт-үст олачагдыр күләкдән, судан.

Үфүглә һәрәкәт едән улдузлар
Бөјүк бир җаза олачаг дүчар.

Онлар сәјҗарәләр ичиндә төк-төк
Долашыб, үчбучаг тәшкил едәрәк.

Тәрәзи бүрчүндә бирләшән заман
Бөјүк фәлакәтә дүшәмәк чаһан.

Үз верән заманда һәммин фәлакәт
Јерә тохуначаг ағыр хәсарәт.

Лакин горху билмәз әсла, һеч заман
Бу мәддәһ Хагани, гопса да туфан.

Кимин сәнин кими бир архасы вар,
Һеч вечинә кәлмәз бу ујдурмалар.

Хагани инанмыр бу јаланлара,
Күлүр бу јаланы ујдуранлара.

Чүнки әлиндәдир бүтүн ихтијар,
Истәсән, бәлалар бизләрдән гачар.

Сәнин бәндәләрин чох олар онда,
Көјдәки һесабыз улдузлардан да.

Бәладан һифз олсун дөвләтин, варың,
Бүтүн гурдугларын, јаратдыгларын.

ПЕЈҖӘМБӘРЛӘН КӨМӘК УММАСЫ
ҲАГҖЫНДА

Еј ејб илә гејби дәриндән билән,
Ејбләр ачылар сәнин әглиндән.

Көңлүмдә јара вар, өзүн гыл чара,
Гојма мән гәрг олум мүдһиш сулара.

Залимләр әлиндән һалым јамандыр,
Сән, еј дадиһаһым рәһм ет, амандыр!

Олмушлар мәндәки һүнәрә дүшмән,
Көмәјим сән олсан хоф етмәрәм мән.

Верирләр гәлбимә чәфа, әзијјәт,
Җабулуң дәрдимә шәфадыр, әлбәт...

Башыма бир әл чәк, көрсүн көзләрим,
Аләмә јайылсын инчи сөзләрим.

Ејләсән лүтфүңлә мәнә бир көмәк,
Нә инсан горхудар мәнн, нә фәләк.

Әлинә ким Кавә бајрағы алса,
О ики иландан хоф етмәз әсла.

Бир мүддәт бир логма чәрәкчүн мән дә
Дишими сындырдым нахәс өнүндә.

Көңлүмү вердикдә сәнә, нәһәјәт,
Дишләрим зәрбәдән галды сәламәт.

Ешгин мәнн салды һагғын раһына.
Апарды гәнаәт барикаһына.

Һәјатым девләрин ичиндә солду,
Ијирми ики ил өмрүм пуч олду.

Елә ки, өзүмү гапына салдым,
О итән өмрүмү керижә алдым.

Гуртардым тамаһын һәр әмәлиндән,
Гәһәтлик әлиндән, вәба әлиндән.

Сиррләр јувасындан учан бир гушам,
Мән сәнин гапына кәлиб гонмучам.

Өјрәшиб бу али хисләтинә мән,
Сәнин гәфәсини ејләдим мәскән;

Һәр јерә учсам да мән бирнәфәсә
Јенә гајыдарам бу хош гәфәсә.

Дежиләм, ыртычы, вәһши гыргы тәк
Ки, синә ыртараг чыхардам үрәк.

Нә кәклик ардынча кәзән гаргајам,
Һәр јерә баш вуруб ахтарам тә'ам.

Јахшыдыр, көјәрчин баласы кими,
Анамын ағзындан алым јемими.

Тутт тәк сөз алыб өзкә дилиндән,
Буббу тәк, сиррләри ахтармарам мән.

Сығырчын олсам да, бир милчәк белә,
Инчимәмиш мәним әлимдән һәлә.

Булбул тәк олса да чох көзәл сәсим;
Мәни ајаглара салмады нәфсим.

Бајгуш тәк галарам харабәләрдә,
Көзүм нәкәсләри көрмәсин бир дә.

Бир тавус јарандым һаггын бағында,
Симүргәм мән динин о Гаф дағында.

Еј бәһишт ағасы, сәнин сүфрәндән,
Бир һума олуб да сүмүк једим мән.

Даһа мән чөрәкчүн, јашамаг үчүн
Һаҗадил дејиләм инди бүсбүтүн.

Инди ғылынч кими кәскин дилим-вар,
Ғылынч сијриләндә кәсәрли олар.

Әввәлләр дилим бир дәмбир кимјди,
Чәләлын јағлады дәмири инди.

Сәндәки игбалын сәјәсиндә, бах,
Мәним дәмиримдән төкүлмәкдә јағ.

Једдигат фәләкдә јанан улдузлар,
Јанмагчүн дилимдән јағы борч алар.

Илһамым јаланла хараб олмушду,
О, чивә рәнкинә сәраб олмушду.

Инди һәр сөзүмдә бир һәгигәт вар,
О—күзкү, мәһәк тәк олмушдур ме'јар.

Мәдһ илә өзүмү етмәрәм бәднам,
Кәстәрмәз доғруну әјри бу ајнам.

Әввәлләр олмады ше'рим мәдһсиз,
Онунчүн олмушду дилим натәмиз.

Гуртармаг үчүн бу натәмизликдән
Јујурам ағзымы көз јашымла мән.

ҚИТАБЫН ЈАЗЫЛМАСЫ ҺАГГЫНДА

Ағыр вәзијјәтдән кәләркән чана,
Јаздым чан ширәмлә тә'риф Ширвана.

Нә үчүн мәдһ етдим ону, билирсән?
Нә үчүн бу јолун јолчусујам мән?

Күнәш мәчлисиндән тәб'им, будур, бах,
Нурлу бир чәваһир оғурлајараг,

Деди:—Гијмәтлидир, ал буну, сахла,
Гој гәлбин нурлансын бу чил-чирагла.

Бүрчис ешидәрәк, чошду вә әсди,
Күнәшин дибиндән әлини кәсди.

Дан јери сөкүлдү, ачылды сәһәр,
Ал гана бојанды јанан-үфүгләр.

Сонра күнәш мәндән аман истәди,
Дајаныб гаршында тә'зимлә деди:

—Еј Хагани, һәммин көвһәри јенә
Гајтар өз јеринә, аллаһ ешгинә!

Хачадэн хэчалэт чөкдимсэ һәр күн,
Ирага кетмәјим олмады мүмкүн.

Гырх күнэ бу гэдэр чөваһири мән
Гэләмин учујла јона билмишәм...

Чөваһирләр сапа дүзүлән заман
Онлары күнәшин асдым бојундан.

О бојунбағыны мән асдым, бәли,
Чүнки кәсилмишди күнәшин эли.

Лә'ли саһибинә гәјтарсам әкәр,
О мәнән, әлбәттә, гәбул ејләјәр.

Оғурланан шејләр, нечә вар, јенә
Тезчә гәјтарылсын кәрәк јеринә.

О мәни салмады бир ан нәзәрән,
Мән дә онун үчүн дүрдән, көвһәрән.

Бојунбагы дүздүм, хошдур әмәјим,
Равамы, мән ондан дәјәр истәјим?

Ким «белә јазарам» десә әбәсдир;
Бу һәдијјәм Шама, Ирага бәсдир.

Һаггым вар фәхр едәм, гој билсин әјјам,
Мән сөз дүнјасынын падишаһыјам!

Нә вахт сөз гылынчым галхды јухары,
Голу кәсик гачды сөз оғрулары.

Анд олсун Әһмәдә, дүнјада һеч кәс
Бу инчи сөзләри јарада билмәз!

Әғлим мәни дүнја пәнаһы санды,
Руһум мәни аллаһ мәддаһы санды.

Әдаләтли олсун гој бирә он гат,
Онун сајәсиндә дүзәлсин һәјат.

НИЗАМИ КӘНЧӘВИ

Једди көзәл

КИТАБЫ ЖАЗМАҒЫМЫН СӘБӘБИ

Шаһлыг дәрқаһындан кизли ишарә
Дәжинчә көзүмә, мән бирдән-бирә
Дөндүм ганадлары кәрилмиш гуша.
Мүлки-Сүләјмана учум бирбаша.
Ишарә дејирди: «Гәләмә әл ат,
Бајрам кечәсиндән бир һилал јарат.
Гој салсын әсәрин кен дүнјаја сәс,
Бу гара пәрдәдән бахарса һәр кәс.
Көрүнмәсин инчә һилалын сәнин,
Бир әсәр версин ки, хәјалын сәнин,
Кәлам чадукәри сәнә вурулсун,
Сәһринин әсири, душтағын олсун.
Бу мәгсәдлә ода сән истиот сал,
Атәшдә партлајыб салсын галмагал.
Исит донмуш муму, јупғумшаг елә,
Көнүлләр сәјәндә јумшалсын белә.
Дар јолдан тахтыны чыхар ғыраға,
Ајаг дөјмә миниб ахсаг улаға.
Асғырт нафә сачан гәләми, шаир,
Сәһәр јели алсын ондан хош әтир.
Мүшк илә ојнасын,—әмр ет күләјә,
Хош әнбәр чиләсин јашыл ипәјә.
Инан, вахтындадыр чәкдијин әмәк,
Бу вәрәг сәјмагла белә сөз демәк,
Шаһ хәзинәсидир, бир белә зәһмәт
Салачаг јолуну хәзнәјә әлбәт.

Бир күн бар көтүрэр ағач экәнләр,
 Хәзинә апарар әмәк чәкәнләр,
 Төнәк ағламаса вахтында зар-зар
 Јетирмәз ахырда севинчләрлә бар.
 Вармыдыр сүмүксүз илик, ја бејин,
 Арысыз шан балы олармы, дејин?
 Сусуз булуд олмаг бәсдир, чарә тап,
 Тәндир гызышыбдыр, көздүр, чөрәк јап!
 Дурма, чәк пәрдәни, дурма, һүнәр сач,
 Пәрдәли гызларын үзләрини ач.»
 Гасид белә тәләб ејләди, дурду.
 Бу дәм гәм јериндә шадлыг отурду
 О заман арадым, тарихә кечдим,
 Ичә үрәк ачан дастанлар сечдим.
 Шаһларын чох узун тарихи варды,
 Бириндән бир әсәр јазмаг оларды.
 Бир дәрин фикирли вармыш ки, о, тәк
 Јазмыш бу шејләри нәзмә чәкәрәк.
 Јердә гырынтылар галмышды ла'лдән,
 Ону да чохлары бурахмаз әлдән.
 Көвһәр устадытәк мән дә јаратдым,
 Белә хәзинәни ортаја атдым.
 Әсил шеј ахтаран агил инсанлар
 Әзиз тутар буну, гәдрини анлар.
 Бакир сөз демишәм, чох әлләшмишәм,
 Јары дешилмиш бир көвһәр дешишәм,
 Доғру сајдығымы јеринә гојдум,
 Нәр шејин гәдрини һаггыјла дујдум.
 Дедим ки, бир әсәр јарадым кәрәк,
 Инчә нахышлара кәсилсин бәзәк.
 Дүнјада нә гәдәр китаб вар белә,
 Чалышыб, әлләшиб кәтирдим әлә
 Әрәбчә, дәричә, јери дүшәркән,
 Бухари, Тәбәри әсәрләриндән.
 Охудум, охудум, сонра да вардым,
 Нәр кизли хәзнәдән бир дүрр чыхардым.
 Әлимә јетишән нәр бир варагдан
 Нүсхәләр бағладым мән заман-заман.
 Онда ки, фикримни салдым сәһмана,
 Дедим ки, гој ону дүзүм дастана.
 Охујан бәјәниб афәрин десин,
 Арифләр, алимләр мәнә күлмәсин.

Демәсин јашадым гуру сәс кими:
 Мән онун дејрини «Зәнд-Авәст» кими
 Бәзәдим једдичә дилбәр кәлинлә,
 Көјүн нәр кәлини бир дәфә белә
 Мәним кәлинимә бахарса әкәр,
 Олар нәр көзәлә ашиг бир үлкәр.
 Нә заман једди хәтт ујар, јар олар,
 Сәадәт нөгтәси ашикар олар.
 Он нахыш вурса да бир нәггаш әкәр,
 Әсас бир чизкидән санма әл чәкәр.
 Бир чизки нахышдан чыхарса кәнар,
 Башга чизкиләр дә бүтүн позулар.
 Кимсә бу хәтт үзрә доғру кетмәмиш,
 Анчаг ки, доғрулуғ һәлә итмәмиш.
 Мән ки инчә хәтләр өлчән рәссамам,
 Кәнара чыхмарам, санмајын хамам.
 Бирчә гат телә чох көвһәр дүзмүшәм,
 Горхурам гырылсын, хәтәр сезмишәм.
 Кәрәк мин су үзүб, варыб кечәсән,
 Ахырда бир ширин судан ичәсән.
 Габил јердә судан инсан да битәр,
 Белә јер олмаса су галмаз, итәр.
 Судан сәдәф кими инчи јаратдым,
 Чөрәк, су тапмадым, јенә ач јатдым.
 Нәр сөзүм дадыркән бал илә шәрбәт
 Нечин динләмәсин мәни сәхавәт.
 Сөздән, сәхавәтдән кәрәк ваз кечәм,
 Иш ки, таләдәдир, мән исә һечәм.
 Солтан Маһмуд илә шаир Фирдовси
 Андырыр нисбәтдә Әгрәблә Гөвси.
 Әсәди, Будулаф бәхтијар олду,
 Чүнки талеләри күлдү, јар олду.
 Нәләр данышырам, бах, еј көнүл, мән,
 Сујум булуддандыр, дүррәм Әдәндән.
 Көрәрсә булуддан сәдәф сәхавәт,
 Булуд да сәдәфдән көрәр мәнәббәт.
 Булуд нә сәпәрсә көјләрдән јерә,
 Сәдәф дә онлары чевирәр дүррә.
 Бу Чәбрајыл тәбим чин гәләнимлә
 Чәкәр сәһифәјә чизкиләр белә.
 Онун чин өјрәдән фүсуну вардыр,
 Дәјиш палтарыны, фәсли-баһардыр.

Бу жолда чәһд елә, бу жолда сә'ј ет,
 Дивләрин әлиндән, кәл, ону кизләт.
 Сүләјмандан өзкә олмасын көрән,
 Мәни онда ара заман-заман сән.
 Бејнидир шаирин һәр шаһ әсәри,
 Мән кимәм, ортада галмыш бир дәри.
 Балсыз, арысыз бир мумам тәртәмиз,
 Үзүјүн гашындан узагдајыг биз.
 Шаһын мөһрү илә бу әсәр анчаг
 Әсил гијмәтини тапыб алачаг.
 Үзүмү гара, ја ал көрән һамы
 Биләр мөһүрдардыр онун рәссамы.
 Мәнсә чалышмышам һәр ан, јахшы бил,
 Халис гызыл верим, онда беш дејил.
 Неч кәс алмаса да әтрими әкәр,
 Ипәјимин мүшкү һәр шејә дәјәр.
 Усталар чох ширин сөзә әл атды,
 Лакин јары жолда јыхылды, јатды.
 Дүнја даһиләри верди нәсиһәт.
 О дәстәдән алдыг данма үчрәт.
 Дилчә ше'римиздә олса да кәсир.
 Мә'нача бөјүкдүр ондакы тә'сир.
 Ичсиз габыг көрдүк, чох јуху кими,
 Габыгсыз ич вердик, тәмиз су кими.
 Јаздығымыз сөзләр надир олса да,
 Јенә көһнәләри салырыг јада.
 Дүрр сачдыг, көрмәдик лакин бир көмәк,
 Санки пијаләјлә өлчдүк биз күләк.
 Вармы бир чәваһир, мән гоча сәрраф
 Гәдрини билмәјим, ејләјин инсаф!
 Мән ки, чох сечилмиш хәзнәләр ачдым,
 Чох көһнәр јарадыб, инчиләр сачдым.
 Хилас ачарыны тапмады һүнәр;
 Көјүн не'мәтинә бәнзәр јемәкләр
 Назырладым, инди ејләјирәм аһ,
 Төвбә, јенә төвбә, әстәғфүрүллаһ!
 Низами, Исандыр сәнин нәфәсин,
 Мәрјәм ағачындыр дүшүнчән, һиссин.
 Хурма ағачындан вермисән чох бар,
 Һәр заман көрәјдим сәни бәхтијар.

СӨЗҮН ТӘ'РИФИ ВӘ НИКМӘТ НАГГЫНДА

Сөздүр һәм тәзә шеј, һәм дә көһнә шеј,
 Сөздән бәһс едилир заман-заман һеј.
 Варлығын анасы доғмамыш, инан,
 Сөздән көзәл өвләд, шаһиддир чаһан.
 Рух кими тәмиз сөз олду көһнәри
 Һатиф хәзнәсинин әзәлдән бәри.
 Сөз верәр бакирә һекајәтләри,
 Тәзә намәләри, рәвајәтләри.
 Таңры јаратмышса һәр нә, јахшы бах,
 Сөздән башга бир шеј јашамајачаг.
 Инсанын галачаг сөзү јадикар,
 Јелдир јердә галан башга һәр нә вар.
 Сән чалыш јахшыча өјрән дүнјаны,
 Бәшәри, биткйни, дашы, һејваны.
 Галачаг әбди нә шеј дүнјада,
 Өјрән күнләрини вермәдән бада.
 Ким ки, өз-өзүнү дүшмүшдүр баша,
 Она өлүм јождур, о өлмәз, һаша.
 Нәгшини билмәјән фанидир, фани,
 Бағи сај бу нәгши билән инсаны.
 Танысан өзүнү, көчсән чаһандан,
 Јенә бу дүнјада јашајачасан.
 Өзүндән һәр ким ки, дејил хәбәрдар,
 Бир гапыдан кирәр, бириндән чыхар.
 Гапы түстүсүздүр, пәнчәрә тозсуз,
 Күнәшә бир бахан тапылмаз әфсус.
 Неч кәс өз көһлүнә тутмајыр ирад,
 Одур, варлығыны еләмәз абад.
 Бәһанәјчин бахар һәр кәс јанына,
 Неч кәс турш сөјләмәз өз ајранына.
 О кәс ки, өмрүнү һәср етмиш елә,
 Баш әјмәз неч заман чәзри-әсәммә.
 Биликли адамлар узағы көрәр,
 Чаһилин зәһмәти һәдәрди, һәдәр.
 Биличи тачирләр чыхаркән јола
 Горучу көтүрәр, салар сағ-сола.
 Нафә јүкләјәндә һәр чинли әттар
 Чәкәр јапышгандан она бир һасар.
 Шинәбуб оларса дүчәр гартала

Учмагда гушлары тез гојар дала.
 Адлы-санлылары бәла үз верәр,
 Јетмәз хәтәрсизә әсла бир хәтәр.
 Зирәк гуш јем үчүн атылар, дүшәр,
 Нәһәјәт ајағы тора илишәр.
 Көзү торпаг кими ач олан, кәрәк.
 Билсин јејәр анчаг бир гарын чөрәк
 Нә гәдәр јесәләр јер анбарындан,
 Әскилмәз бир арпа онун варындан.
 Арпа-арпа ондан јыған, еј инсан,
 Јенә дә дүнјаја гајтарачагсан.
 Шам кими хошласан кәр тизыл тачы
 Күлсән дә ағларсан һеј ачы-ачы.
 Мүфәрриһдә ки, вар јагут илә дүрр,
 Долу ағлајышдыр, аз бир күлүшдүр.
 Намынын јолдашы, кизли јары вар,
 Досту вар, бир јахын һавадары вар.
 Инсана архадыр онун камалы,
 Ағылдыр һәр кәсин дәвләти, малы.
 Ким ки, јетишмәди ағылдан бара,
 Охшар инсансифәт әждаһалара.
 Инан, зирәк адам мөләкдир, мөләк,
 Зирәклик көзәлдир, әчәбдир керчәк.
 Јазылмыш алнына һәр шеј әзәлдән,
 Чәһд ејләсән белә, нә кәләр әлдән?
 Һәр һалда сән чалыш, һәјәт әмәкдир,
 Чәннәт каһыллығы нәјә кәрәкдир?
 Ким гајғы бәсләсә өз әмәјинә,
 Әзкәјә пис бахса, о писдир јенә.
 Һәр ким беләсијлә ашна, јар олар,
 Әзкәләрә гаршы бәдәфкар олар.
 Кимин ки, гәлбиндә вардыр һүммәти,
 Онун да јахшылыг олур не мәти.
 Чалыш, ајағына тикан батса да,
 Тә'нә бәһанәси олмасын јада,
 Бу демәсин: өмрүн јетибдир баша,
 О күлмәсин: башын дәјибдир даша.
 Әл тутмаса белә, көмәк етмәсә,
 Күлмәсин заваллы һалына кимсә.
 Јахшыдыр гәминә күлүндән, бары
 Јадында сахлајан јахшылыглары.
 Ачкөзүн јанында јемә сән чөрәк,
 Јесән, чағырасан сүфрәнә кәрәк,

Мүфлисин өнүндә әл атма зәрә,
 Сарынар хәзнәнә, дөнәр әждәрә.
 Јаз јели олса да үрәјә дајаг,
 Сөнәр, гаршысында јандырма чыраг.
 Инсан јем далынча гачмасын кәрәк,
 Гушдан ајыг олсун, зирәкдән зирәк.
 Көпәк еләсиндән јахшыдыр, дүзү,
 Ки, һеј ешшәк кими отдадыр көзү.
 Чалыш өз халгынын ишинә јара,
 Кејсин әмәлиндән дүнја зәрхара.
 Хош әтирләр сачмаг истәјән адам
 Күлтәк хошхасијјәт олмалы мүдам.
 О агил нә дејиб билмирсән мәкәр:
 «Раһат јатан јахшы јухулар көрәр».
 Бәдхисләт доғулуб һәр ким анадан,
 Өләр, о хисләтдә кедәр бинадан,
 Ким кәлсә дүнјаја хошхисләт, хошһал,
 Тәрк едәр дүнјаны јенә о минвал.
 Тутма бир чөрәкчин мөлкәм чаһаны,
 Өлдүрмүш сән кими о, чох инсаны.
 Торпаг вүчудуна вурма мин бәзәк,
 Инсана гум кими садәлик кәрәк.
 Ким десә пак дүјгү инсандан доғар,
 Инсан да торпагдан һәр заман доғар,
 Де она: «Күл ки, вар, јери тикандыр,
 Мөһрәнин мөканы шаһмар иландыр»,
 Чарпыш дүнја илә шири-нәр кими,
 Јохса удар сәни о, әждәр кими.
 Инсан әждаһадан достлуг көзләјәр?
 О, јалныз адамы парчалар, јејәр.
 Көпәк кирсә белә дәрвиш чилдинә,
 Көпәкдир, көпәкдир, көпәкдир јенә.
 Бир дост ки, дост илә һеј нифаг ејләр,
 О, демәк, дүшмәнлә иттифаг ејләр.
 Милчәк ки, һәр јана гонур, учараг
 Ағы гара ејләр, зил гараны ағ.
 Бу гулдур тајфадан чәкил кәнара,
 Доғра бу дөрд бәнди, ет пара-пара.
 Бир јердә ки, дүшә һөрмәтдән диндар,
 Заһид сәрхош олур, Јусиф чанавар.
 Чан гуртармаға вар инди ики јод:
 Ја пислији бәјән, ја пис адам ол.
 Анчаг көрмәз рәва, һәгиги бәндә

Ки, дүшсүн ајағы белэ кэмэндэ.
 Чәһәннәм галамаз белэ бәндәләр,
 Нефт аражыб тәлги төкмәзләр һәдәр.
 Галх, әзәк башыны бу фитнәнни биз,
 Мәһв ејләјәк тамам, бу—вәзифәмиз.
 Бәс дејил баш әјдин пула, гызыла —
 Салдын дөрд дүјүнә, једди гыфыла?
 Јел, гызылдан өтрү, јахшы нәзәр сал.
 Көр нечә ејләди лаләни памал,
 Чајыр ки, јохсулдур, она дәјмәјир,
 Ону мәһв етмәјир, әсла әјмәјир.
 Кәзмә ағ булудтәк башында хәзнән,
 Ајагла хәзнәни күнәш тәки сән.
 Торпаг ки, булуддан рүтубәт чәкәр,
 Өпсә ајағыны дөнүб олар зәр.
 Ејлә гызыллары күнәшә шабаш,
 Ујма күн, ләдинни башына вур даш.
 Гызылы сајмагда, бил ки, сәһвин вар,
 Дүнјанын көзүнү ағыл парладар.
 Зәр бирләшмәз ики һәрфдир, керчәк,
 Бирләшсинләр дејә нәдир бу әмәк?
 Гызылла долдурма көнлү јер кими,
 Јохса дағыларсан сән дә зәр кими.
 Сарылыг азары тутса бир көзәл
 Лачивәрди көјнәк кејәр әлбәәл.
 Бир тәрәзи чәксә гызыл чағбачағ,
 Минләрлә гапыдан олар даш-галағ.
 Һәј-күдән гопарыб куја, ет хәјал,
 Јыгдын аз-чох, гызыл, һарам, ја һалал,
 Бир гајгысыз кәлиб хәлвәти чалмыш,
 Гызыл јыған өлмүш, оғрус галмыш.
 Гызыл хәрчләнәндә ишрәт кәтирәр,
 Сахланса әзијјәт, һејбәт кәтирәр.
 Ким гызылдан өтрү өлүр бош јерә,
 Демәк, о ситајиш ејләјир зәрә.
 Бах бир әбләһләрә, ворулуб даша,
 Дост достла көр нечә кирир саваша.
 Бир хәзнә ки, анчағ чәфа нахшыдыр,
 Ондан үз чевирмәк даһа јахшыдыр.
 Чохму һамбал олуб бу дүнјаја сән
 Јердә гызыл јүкү киңләдәчәксән?
 Үч ишләк гәһрәман, гоч һамбалын вар,
 Дөрдүсә евини ејләр тар-мар.

Сәнинлә зидд олан торпагла күләк
 Әлифсиң јазылан хак вә бад демәк.
 Хурма ағачына тач олан тикан
 Ајрылса, фәрги јох онун машадан.
 Тутар гарынгулу чох әзиз һәр ан
 Хинкал јарпағыны күл јарпағындан.
 Өз тамаһ дишини чыхарт, ат јерә,
 Та ки, охшајасан әзиз көвһәрә.
 Дараг олмасајды мин дишли, бәли,
 Халгын саггалында кәзмәзди әли,
 Бир чан дәрманына чатмагчын, әлбәт,
 Ичилир мин кәрә зәһәрли шәрбәт.
 Гәссаб дүканынын ағзында һаны
 Пај алан, ичмәдән бир чијәр ганы?
 Јүз чијәр доғраныр парчаланарағ,
 Та ки, бир бөјүрдә гат бағласын јағ,
 Бир кирдә будлуун шишин пејсәри
 Дејә, јүз мин бојун гарылыр кери.
 Бу—хәзнә башыма гојмушдур ајағ,
 О—бир зәррә гызыл тапмаз һеч сајат.
 Кимин мурадынча олур бу ишләр?
 Мурадсыз јашамағ һәр шејә дәјәр.
 Ким тапса кеч мурад, ону сал баша,
 Мүждә вер, де ки, о долачағ јаша.
 Чох јашар мурада кеч јетән адам,
 Мурада јетинчә өмр олур тамам.
 Лә'л чох кеч доғур, өмрү чох олур,
 Лалә тез көјәрир, тез дә јох олур.
 Мәчлис нурландырдын шам кими, јетәр,
 Јандырма өзүнү, сатма чилвәләр.
 Бу шәһвәт бәндиндән ајағыны чәк,
 Башыны бу күпдән чыхарт, бир көрәк.
 Башдан једди көкү кәсиб атмалы,
 Ајағындан чыхарт дөрд мыхлы налы.
 Һәшәмлә өртүлү гују үстүндән
 Һәсир, ја даш кими өлү кечмә сән.
 Шимшәктәк диријкән өл ки, күләсән,
 Чандыр әсил һәјат, нә лазым бәдән?
 Чәкилсән габага бир мүрид, дејә,
 Елә кет оласан мүршүд дәстәјә.
 Бә'зи мүриdlәр тәк олма бимурад,
 Бәслә тәвәккүлә даим е'тигад.

Һәр заман жарардым мүшкүлдә, дарда,
 Мән кәндхуда галдым кәнддән кәнарда.
 Чыхыб гаршылајан гәриб мейманы,
 Сүфрә ачан һаны, су верән һаны?
 Ағыл, нә дејирәм анлајар мәни,
 Нәләр ахтарырам, о дујар мәни.
 Мәним шикајәтим јохлугдан дејил,
 Ондандыр, ондандыр, буну сән дә бил.
 Алмаз түрклүјүмү һәбәш өлкәси,
 Олмуш хош довғадан мәһрум чүмләси.
 Бир заман варды ки, горајдым, калдым,
 Онда севилирдим, елә бил балдым.
 Мәни будағымдан ајыرارдылар,
 Сујумдан туттија гајыرارдылар.
 Онда ки, үзүмтәк камала долдум,
 Ары нештәринә нишанә олдум.
 Шәрабы торпаға төксәләр һәдәр,
 Үзүмүн гијмәти пуч олар кедәр.
 Нә сајаг сүрдүләр, јеридим елә,
 Јатмыш су ад гојуб, салдылар дилә.
 Дејирләр мәсәлдир халг ичиндә бу,
 Гызыл чешмәсидир јатса әкәр су.
 Јатмыш су күмүшдүр, демә зәр она,
 Буз белә шаһидлик ејләјир буна.
 Күмүшү буз илә гызылын, зәрин
 Ајла күнәш гәдәр фәрги вар дәрин.
 Сими «јеј»сиз әкәр гојсан баш-ајаг,
 Чевриләр мис олар о күмүш анчаг.
 Сөзләри зәр кими ишләдим һәр ан,
 Күмүш гијмәтинә олмады алан.
 Өзкәләр дәмири сатыр күмүшә,
 Гызыла бүрүнүб кәзир һәмишә.
 Вај о зәркәрә ки, тапмаз мүштәри,
 Күмүш гијмәтинә кетмәјир зәри.
 Бу чинајәт мәнә чох ејләјир кар,
 Һүнәрлә јох, бәхтлә газанылыр вар.
 Сәрраф ки, һәр шејә гијмәт верәндир,
 Јохдур бир арпасы бу күн нәдәндир?
 Памбыгла кәтаны ајырл етмәјән,
 Асимана чашыб рисман дејән
 Долдурур сандыға гызыл, хәз, хара,
 Кәтан, гумаш вурур һәр күн анбара.
 Беләдир көвһәрин, күмүшүн иши,

Онлары тәрк елә, бурах кечмиши.
 Кәлдикми дәрә чәкәк харабаја биз,
 Күнәши һеј чәкәк афтајаја биз?!
 Чохларынын сәси мазардан кәләр,
 Бизим дә сәдамыз бир күн јүксәләр.
 Чохлары мәнимтәк шикајәт етмиш,
 Гиссәси битмәдән јатыб да кетмиш.
 Нә гәдәр чөкмәјиб јуху көзүмә,
 Әмәји ејләјим сәнәт өзүмә.
 Јолчу јемәк алар, чыхар сәфәрә,
 Тез кечәр раст кәлсә горхунч јерләрә
 Ешшәјим кәлмәјир, мәнсә кедирәм,
 Белә кетмәјимә шүбһә едирәм.
 Јувам бу дүнјадан дүшдүкдә кәнар,
 Ејләр кедишиндән мәни хәбәрдар.
 Хәбәрсиз данышан олма бу чагда,
 Көзләрини јумуб јатма гучагда.
 Инсан көзләриндән чәкил, праг кет,
 Сиррә мәһрам олуб, динмә, сүкут ет!
 Һали ол, еј көзүм, бирдәфәлик бил,
 Өјрәниб тутдугун әсла дүз дејил.
 Гүруру тәрк ејлә, бурах бу фили,
 Јолда хәндәк атыб заманын сели.
 Фәләк чох бу сајаг ишләр јаратмыш,
 Фили сәрт торпагда хәндәкләр атмыш.
 Бу филдән дујмурсан горху әсәри?
 Кечдијин јоллара бојлан бах кери!
 Көр нә кәтирмишдин, инди нәјин вар!
 Бу гоша филләр ки, белә чарпышар,
 Онларын ичиндән јахшы бил ки, сән
 Кәлдијин кими дә кери дөнәрсән.
 Дәниздән вә дағдан борч алыб тахан
 Фәләклә ојаја билмәз һеч заман.
 Чалыш борчуну вер кетсән һәр јана,
 Та ки, охшајасан јүксүз һејвана.
 Дүнјанын јүкүнү үзәриндән ат,
 Истәдијин јерә сонра чал ганад.
 Тахтү тацдан ајры дүшмәздән әввәл
 Үстүндән јерә сал ағыр јүкү кәл.
 Пахыллыг тозујла елә күн олар
 Күнаһсыз гөнчәләр саралар, солар
 Күл кими, силаһы төкдүм торпаға,
 Һәсәд дүканындан гачдым узаға.

Эјнимэ кејдијим дәрвиш палтары
Пахыллыг одундан горусун бары.
Бу дәһшәт јурдунда долдугча јаша,
Өмүр анчаг белә вурулар баша.
Бу көһнә сарајдан едәркән риләт,
Фәләјә сөјлә ки, нә билирсән ет!
Јетәр, еј Низами, дүшдүн зиндана,
Галх, уча сәсинлә сәслән һәр јана.
Тапшыр өз чаныны пәрвәрдиара.
Әбәди сәадәт тап, јетиш вара.

ОҒЛУМ МӘҲӘММӘДӘ НӘСИҢӘТ

Ким ки, ибрәт дәрси алыб дүнјадан
Сөзүн ләвһәсини өјрәнән заман
Еләмиш сәнәти елмә хәзнәдар,
Дүнјанын мүшкүлү белә ачылар
Һәр алим евини сүпүрдү, атды,
Јухусу кәләндә јыхылды јатды.
Еј оғул, сәнәдир сөзүм, јахшы бах,
Чүнки мән јатырам, сәнсә гал ојағ.
Алын хош күлүдүр әбәдијјәтин.
Мәһәммәд исминин мөһрүсән мәтин.
Шөһрәтин Мәһәммәд, таләјин хошдур,
Маһмуд тәбилитәк курла курһакур
Адына јахшылыг сиккәсини чал,
Бөјүк шөһрәт газан, көјләрә учал!
Нә гәдәр ки, вара мән бу дустагда,
Јүксәл ки, јүксәлсин башын бу чагда.
Јахшы ад газанмыш көзәл дост ара,
Ондан јетишәрсән ағ күнә, вара.
Хош әтирли бир дост јахшыдыр, инан,
Һәрзә-Һәрзә дуруб данышанлардан,
Бир достун да олса ејибли әкәр,
Јүзүнүн адына ләкә јетирәр.
Еһтијатсыз бир гуш дүшәрсә тора
Башга јүз гушу да сүрүкләр ора.
Мәккәнин јолунда удду бири зәр,
Оғрулар јүз гарын јыртды сәрәсәр.
Јатма, гоча кими бу јолда, аман,
Залымдан өзүнү гору һәр заман.

Тәрсинә чеврилмиш бу ејвана сән
Гадынәтәк алданма, әкәр кишисән.
Бахма ки, ојнаглар атын, ајыг ол,
Чәтиндир нә гәдәр, бах, кетдијин јол.
Бу јолда охшасан бир ағ шаһинә,
Јоллара күн кими нәзәр сал јенә,
Елә бир јола ки, овлаг јолудур,
Көјләр каманлыдыр, көјләр охлудур.
Дәмирин чох да ки, инчәдир, башдыр,
Кетдијин јол ки вар, магнитли дашдыр.
Күчү чатан гәдәр јүклә һејваны,
Гајалыгда тәләф олмасын чаны.
Ики рәнк чаһанын зүлмүнү унут,
Көһлүнү даралтма, даим кеннш тут.
Бир чох дүјүн вар ки, ачардыр, ачар,
Бир чох чәтишлик вар, асанлыг сачар.
Горхулу јухулар вар ки, һәр бири
Шадлыға чатдырар, јозсан тә'бири.
Чијәр јыртанса да гәмин пејканы,
Бунунчун јаранмыш сәбрин галханы.
Бағла өз әһдини пәрвәрдиара,
Башга дүјгулардан чәкил кәнара.
Танрынын әмринә сән әмәл ејлә,
Бил, үстүн кәләрсән һәр бир мүшкүлә.
Нә гыр јахшы дүррү, нә бош јерә сач,
Бәдкөвһәр оланла јахынлашма, гач.
Санма бәдкөвһәрин вардыр вәфасы.
Хата ишләмәкдә олмаз хатасы.
Заты пис узатса јахшылыг әли,
«Итирмәз әслини кимсә» мәсәли
Јадыннан чыхмасын; көрсән бәдкөвһәр
Әгрәби өлдүр ки, јетирәр зәрәр.
Һүнәр ардынча гош, халга һүнәр сач,
Гапылар бағлама, әр ол, гапы ач,
Һәр ким өјрәнмәји билмәјирсә әр
Судан дүрр, дашдан да көвһәр чыхардар.
Анчаг, өјрәнмәји ар билән инсан
Мәһрумдур дүнјада биллик алмагдан
Чох ити зәһинләр јатан олдулар,
Ахырда сахсы габ сатан олдулар.
Тә'лимә һәвәскач чох корзәһин
Иглимләр газысы олмады? Дејин.
Тазынын ағзына дүшән һәр шикар

Тәлим көрдүжүн һалал сајылар.
 Тәлимдир дүзәлдән итләри саптәк,
 Олмазмы чәһд етсә бир инсан мәләк?
 Таны Хызыр кими өзүнү кәл сән,
 Дирилик сујундан бәлкә ичәсән.
 Дүшүнмә ки, бу су аби-һејвандыр,
 Чан илә ағылдыр, ағылла чандыр.
 Онлары бәхш едиб бизә јарадан,
 Әбәди јашарлар ағыл илә чан.
 Икинни һасили бир олур анчаг,
 Сәндәки о ики бирә вара чаг.
 Бу икијлә бирә чатмадан, демә,
 Адам олдугуну ачыб һеч кимә.
 Бирә чат, икидән әл үз, сонра дур
 Бу ики аләми тәпикләјиб вур.
 Үчә дәлил јохдур, ону севмә һеч,
 Мүшрик олма, узаш, икидән дә кеч.
 Бир сапын учундан тут кишиләртәк,
 Икيني ат, үчү бир етмәк кәрәк,
 Үчдән әл чәкмәсән, атмасан ону,
 Галдырмазсан көјә вәһдәт топуну.
 Икидән гуртулсаң, әфсанә кәзмә,
 Бири тапсаң, артыг бәһанә кәзмә.
 Јетсән бу пәјә, һәлл олар мүшкүл,
 Өзкә шеј нә ки вар, јалныз һәвәс бил.
 Варкән сағлыг әлдә, чаванлыг әлдә
 Сәниндир һәр мурад, һәр хош әмәл дә.
 О сәрв ғәмәтин сынса наһан,
 Бир нәтичә чыхмаз мумјачылыгдан.
 Дүнјада кечмәсин бош чаван чағын,
 Јол кет ки, күчлүдүр инди ајағын.
 Неј кими бел бағла дин јолунда кәл,
 Уча сәрвә дөнүб көјләрә јүксәл.
 Бах, мәним сөјүдүм гуру будагдыр,
 Лаләм сапсарыдыр, бәнөвшәм ағдыр.
 Гочалдым, папаға әлим вармајыр,
 Кәмәр бағламаға белим вармајыр.
 Мән ки, иш көрәрдим кишиләр сајаг,
 Инди, бах, дүшмүшәм һәр ишдән гачаг.
 Рузкар мәни тутуб, ејләди әсир,
 Заманын адәти даим беләдир.
 Сындырдым дүшмәдән пәрү балымы,
 Инди ки, дүшмүшәм, сорма һалымы.

Үздән чох көзәлди бизим Әһмәдәк,
 Үстәлик дә вуруб чыхартды чичәк.
 Тәбим көлкәләрдән көрсә дә хәтәр,
 Салыр көлкәсини үстүмә һүнәр.
 Санма гочаларда һәвәс јохалыр,
 Адам јашадыгча арзу чохалыр.
 Санма ки, тәк биздә бу сиккә вардыр.
 Намы бу бәләјә чохдан дүчардыр.
 Еј хәстә көнлүмә ејләјән әлач,
 Етмә һәјатыны јетәнә мөһтач.
 Јетәр зүлмәтдәјәм! Ајдынлыг һаны?
 Шикәст еләмисән, јетир мумјаны.
 Гәлбими доғрајан мөһнәти һәр ан
 Мәнә асан етмәк сәнинчин асан.
 Бојнум азад икән, еј ғадир ғәни,
 Хәсисин јүкүлә әзмә кәл мәни.
 Мәнәм өз данәмә ғәнаәт едән,
 Сәдәфтәк евимин ағасыјам мән.
 Ағалыг лајигдир мәнә дүнјада,
 Баш әјә билмәрәм мән әсла јада...
 Јалтаг зәнчирини шир гырды, атды,
 Одур бөјүклүјә дүнјада чатды.
 Хәсис һалвасыны јемәкдәнсә мән
 Јахшыдыр пәјласам өз чәрәјимдән.
 Кәскин ғылынчыны сијириб сәһәр,
 Низами, галх, ојан, јатдығын јетәр!
 Зәһмәтдән инчимә, јени мәдән ач!
 Бу дүнја әһлине хәзинәләр саң!

ДАСТАНЫН БАШЛАНҒЫЧЫ БӘҺРАМЫН АНАДАН ОЛМАСЫ

Сирләр хәзнәдары хәзнәни ачды,
 Сачды әтрафына көвһәр, нә сачды.
 Асылмыш тәрәзи көјүн үзүндә.
 Көвһәр бир көзүндә, даш бир көзүндә.
 Ики рәнкли олан бу дүнја ки, вар,
 Ондан каһ даш алар, каһ көвһәр алар.
 Шаһларың нәсли дә беләдир, белә,
 Ушаг даш, ја көвһәр кәләр әмәлә.
 Елә вахт олар ки, көвһәр даш доғар,

Көйрөбө рәңклидән жагут гаш доғар.
 Көһһәрлэ дашдакы нисбәтә мисал
 Олмуш Јаздикирдлэ Бәһрамдакы һал.
 О вурар, бу охшар; нә үчүн? Сорма!
 Дашда жагут олар, тиканда хурма.
 О шикәст етсәдји кими нә заман,
 Бундан јетишәрди хәстәјә дәрман.
 О күн ки, Бәһрамын сүбһү ачылды,
 Гаранлыг кечәјә ишыг сачылды.
 Кимја күрәсини көјүн јандыран,
 Күнәшдән, гәмәрдән даим дәм вуран
 Мүнәччимләр дүшдү дәрин һејрәтә
 Бахдыгча көјләри өлчән аләтә,
 Гәлп күмүш јеринә гызыл көрдүләр,
 Дәниздән дүрр чыхды, дашдан да көһһәо.
 Јәгин етдиләр ки, тәзә доғулан
 Олачаг һүнәрли, шөһрәтли инсан
 Тәлеји һут иди, Мүштәри һутда,
 Зөһрә бир ләл иди санки јагутда.
 Ај Сурда, Чөвзада Тир тутмуш гәрар,
 Мәррих дә Әсәддә олду ашикар.
 Мөһкәм ирадәјлэ Дәлвидән Зүһәл
 Дүшмәнә һад вериб говду әлбәәл
 Кәлиб Зүһәлинә Зәнәб јанашиды,
 Күнәш һәмәлинә јахын долашды.
 Бир Мүштәри кими һәр парлаг үлкәр
 О хошбахтдир дејиб верди хош хәбәр.
 Бәһрамын тәлеји белә дүзәлди,
 Хош бир игбал илэ дүнјаја кәлди.
 Көрүб тәлејини, өз игбалыны
 Атасы тәрк етди хам хәјалыны.
 Билди биширдији чидир ја бојат,
 Зүлмүн тохумундан көјәрмәз набат.
 Ијирми илди ки, онун өвлады
 Олантәк өләрмиш, галармыш ады.
 Мүнәччимләр бахыб кечә көјләрә,
 Кәлдиләр гәрара белә бир кәрә,
 Дедиләр:—Шаһзадә кәрәк Ирана
 Вида едиб кетсин Әрәбистана.
 Сәадәт бәхш едәр өмрүнә бәлкә
 Әрәб мәмләкәти, о гәдим өлкә.
 Һәр кәсә бир дијар шәрафәт верәр,
 Бәлкә о јүрд она мал, дөвләт верәр.

Һәрчәнд ел ичиндә белә мәсәл вар:
 «Өлкә шаһ әлиндән вар, дөвләт тапар».
 Ата өз өвлады јашасын дејә,
 Разы олду кетсин башга өлкәјә.
 О заман ки, Сүһејл улдузу дурду,
 Јәмән өлкәсиндә тахтыны гурду,
 Шаһ хәбәр јоллады дәрһал Не'мана,
 Лаләни тапшырды баға, бостана.
 Не'ман күлләр сәпсин, даим кејфи чаг,
 Лаләји-Не'мани олсун о јарпаг.
 Хосров гајдасыны она өјрәтсин,
 Шаһлыг әдәбини гој тә'лим етсин.
 Не'ман шаһзадәни апарды, кетди,
 Аја өз гојнуну кәчавә етди.
 Дәнизләрдән мәшһур чешмәни, билсән,
 Сахлады чох әзиз ики көзүндән.
 Доланды дөрд баһар, етдү дөрд хәзан,
 Бәһрам дөнүб олду бир кур, бир аслан.
 Дејди үрәјини Не'маһ бир кәрә,
 Севиб хошладыгы оғду Мәнзәрә:
 — Бәһрамын јолунда үрәјим душтаг,
 Бу торпаг истидир, бу һава гураг,
 Назикдир, инчәдир бизим шаһзадә,
 Бир елә јер кәрәк она дүнјада,
 Учалсын көјләрә башы, гәлби шад,
 Ачсын асиманда та ки, гол-ганад,
 Шимал нәсиминдән пәрвәриш алсын,
 Бир ләтиф һавада јерләшиб галсын.
 Раһатлыг ичиндә јашасын һәр ан,
 Нә гуру торлагдан, нә дә бухардан
 Гој фитрәт көһһәри зәрәр көрмәсин,
 Даим тәмиз галсын, хәтәр көрмәсин.

СИМНАРЫН ТӘ'РИФИ ВӘ ХӘВӘРНӘГ ГӘСРИНИН ТИКИЛМӘСИ

Доланыб әтрафы һеј гарыш-гарыш,
 Мәнзәрлә атасы етди ахтарыш,
 Ахырда сәфалы бир јер тапдылар,
 Истиликдән узаг, кәдәрдән кәнар
 Елә бир јерди ки, бүтүн өлкәдә

Јохду барабери онун бөлкө дэ.
 Сарајы тикмәжә кәзиб вардылар,
 Маһир бир устаны чох ахтардылар.
 Һәр кәлән дурухду, дөндү бир даша
 Вурула билмәди имарәт баша.
 Нәһајәт јетишди хәбәр Не'мана:
 «Доланма дәрбәдәр, дүшүб дөрд јана,
 Сәнин ахтардығын гадир сәнәткар
 Олса, ола биләр Сам оғлу Симнар,
 Зирәкдир, од кими ити әллидир,
 Дүнјаја һүнәри, иши бәллидир
 Чох биалар тикиб Мисирдә, Шамда,
 Јашајыр һәр бири бир еһтишамда.
 Олмуш сәнәтинин гулу румлулар,
 Чинли тишәсинин тозуну јығар.
 О, бәнна олса да, мәшһурдур ады,
 Одур мин нәггашын бөјүк устады.
 Оунтәк гијаслы сәнәткармы вар?
 Учалыглар өлчәр, рәсәд галдырар.
 Фәләкә үстүрлаб әнкәбутунун
 Телиндән тор һөрмүш нәзәри онун.
 Румлу Бәлиналәк һүнәрләр сачар,
 Рәсәдхана тикәр, тилсимләр ачар.
 Вағифдир көјләрин һәр бир сирринә,
 Ајын шәбхунуна, күнүн шәрринә.
 Бу ишин тәк одур маһир бәннасы,
 О, јалныз тохујар белә либасы.
 Палчыгдан тикдији бәзәкли тағы
 Улдузун көзүндән гапар чырағы».
 Онун тәрифини ешитди Не'ман.
 Симнарын одуна гызышды һаман.
 Тез адам јоллады о Рума сары,
 Гызылла алдатды уста Симнары.
 О күн ки, Не'манын јанына кәлди
 Симнар, нә истәди, дәрһал дүзәлди.
 Чохалды арзусу ишә Симнарын,
 Һүммәт Не'манынқы, пешә Симнарын.
 Гәсрә лазым олан һәр шеји Не'ман
 Дәрһал лајигинчә ејләди саһман.
 Дәмир өлчән олду Симнарын әли,
 Бинада ишләди тамам беш или.
 О гызыл бармаглы уста, нәһајәт,
 Тикди дашла кәчдән күмүш имарәт...

Тохунду көјләрә уча гүббәси,
 Ағын, һәм гаранын олду гибләси.
 Гызыл бәзәкләри атәш сачарды,
 Симнар нахышлыјды, көнүл ачарды.
 Санки бардаш гуран бир фәләкли тәк,
 Учурду башында дүз доггуз фәләк.
 Көзәллик гүтбүјдү чәнуб-шымалын,
 Тәнкүлүшасыјды јүз мин хәјалын.
 Јоргун јуху тапды бахышларындан,
 Сусуз, сираб олду нахышларындан.
 Дүшсәјди үстүнә күнәшин нуру,
 Јумарды көзүнү чәннәтдә һуру.
 Бајыры бәзәкли бир көј аләми,
 Ичәриси раһат бир бәһишт кими.
 Сүдлә, сиришүмлә едилмиш суваг,
 Баханы әкс едир күзкүләр сајаг.
 Бәзәниб-дүзәнән кәлинә бәнзәр,
 Үч рәнкә бојанар һәр ахшам, сәһәр.
 Үч рәнк она көзәл бәзәк верәрди:
 Көј, сары, бир дә ағ рәнкә кирәрди.
 Сәһәр асимандан көј рәнк аярды,
 Чпјнинә мави бир өртүк саларды.
 Күнәш баш верәндә үфүгдән јенә,
 Сарај да дөнәрди күнәш рәнкинә.
 Булуд баш вуранда күнә әлбәәл
 Оларды булудтәк ағ, ләтиф, көзәл.
 Навајла јекрәнклик һәвәси варды,
 О кәһ гараларды, кәһ ағарарды.
 Симнар нә заман ки, руһ вериб даша,
 Көзәл имарәти јетирди баша,
 Чалалы, шәһрәти ашды көјләри,
 Күн ондан нур ичди о күндән бәри.
 Симнар хәләт алды, дејим әслини,
 Көзләдији һаггын ики мислини.
 Чувалы мирвари, мүшк илә долу,
 Тутду гызыл јүклү дәвәләр јолу.
 Сајсыз зәр верилди о сәнәткара,
 Лазым олса јенә о кәлсин кара.
 Оддан әсиркәсән көмүрү әкәр,
 Санма ки, чәкдијин кабаблар бишәр.
 Сәхи әл версә дә гызыла зијан
 Бәхшиш дәркаһына олур пасибан.
 Бу мөһрибанлығы көрүнчә Симнар

Дујуб сэхавэти, деди: «Хэбәрдар
Олсајдым верилэн бу не'мәтләрдән,
Билсәјдим әввәлчә, инанын ки, мән
Бу јолда бәсләјиб өзкә бир әмәл,
Бир биһа тикәрдим көзәлдән көзәл.
Бәлкә даһа артыг зәһмәт чәкәрдим,
Бундан хејли көзәл сарај тикәрдим.
Шаһ артыг верәрди мәнә не'мәти,
Дүнјаны тутарды гәсрин шөһрәти».
Не'ман деди: «Чохлу пул версәм, де, сән
Даһа јахшысыны тикә биләрсән?»
Симнар деди: «Бәли, истәсән әкәр,
Бир сарај тикәрәм, бу нечә дөнәр.
Бу үч рәнксә әкәр, о јүз рәнк олар,
Һәр дашы јагутла һәмаһәнк олар.
Көрүрсән, вар бунун бирчә күнбәди,
Ону көјтәк олар гүббәси једди».
Бу сөз алышдырды, јахды Не'маны,
Јанды меһрибанлыг, мәрдлиг хырманы.
Јанар бир атәшдир һәр һаким, һәр шаһ,
Ондан узаг олан чәкмәз аман, аһ.
Шаһын оду күлдүр, көвһәрләр сачан,
Ғаршыда күл олур, гучагда тикан.
Шаһ дедијин ки вар, тәнәкдир, тәнәк,
Ким узагса, она илншмәјәчәк.
Јүз достлугла кимә сарылса, инан,
Көкләри, мејвәси көрәр јүз зијан.
Не'ман деди: «Ону бурахсам, әлбәт,
Тикәр өзкәсинә көзәл имарәт».
Дәрһал әмр ејләди јахын кәсләрә:
«Симнары туллајын галадан јерә!»
Јазыг сәнәткары ган ичән торпаг
Көр нечә ендирди јерә, бирчә баһ!
Бир сарај галдырды узун заманда,
Јыхылды торпаға ондан бир анда,
Бир тонгал галады, одуна дүшдү,
Дама кеч чыхдыса, чох тез сүрүшдү.
Хәбәрсизди өзү јыхылмасындан,
Јүз көз учалыгда галдырды ејван.
Билсәјди беләдир өмрүнүн сону
Үч ғарыш еләрди тикәркән ону.
Тахтын пәјәсини о гәдәр јүксәлт
Јыхылдығын заман чәкмә әзијјәт.

Бу јүксәк бинадан Не'манын ады
Көјдәки ај кими галхыб парлады.
Чадукәр чагырды адыны торпаг,
Хәвәрнәг аллаһы сајды ону халг.

ХӘВӘРНӘГИН ТӘ'РИФИ ВӘ НЕ'МАНЫН КӨЗДӘН ИТМӘСИ

Бәһрамын һүнәри сачынча шәфәг
Дөндү бир бәзәкли баға Хәвәрнәг.
Көј деди: «Гибләдир бу хош имарәт».
«Јох, Чин биһарыдыр» — деди тәбиәт.
Јүз минләрлә адам јахын вә узаг
Кәлди сејр етмәјә ејләјиб сораг.
Көрәнләр һүснүнә сөјләди әһсән,
Силди кандарыны әтәклә һәмән,
Шаһрләр Хәвәрнәг, Сәдејр һүснүнә
Гәзәлләр јаздылар һеј дөнә-дөнә.
Јәмәнә Сүһејли сачаркән атәш
Һејран галды-буна һәм ај, һәм күнәш.
Дүрр, көвһәр, сачмагда Әдәнә дөндү,
Сүһејл илә долу Јәмәнә дөндү.
Хәвәрнәглә Јәмән шөһрәтли оладу,
Ирәм бағчасытәк әзиз тутулду.
«Бәһрам өмүр сүрүр мәнә» дејәрәк,
Бәзәди дүнјаны һәмәл бүрчүтәк.
Севинчлә галдырды Зөһрә гызыл чам
Хәвәрнәг үстүндә кәзәндә Бәһрам.
О көрдү бу заман бир көзәл сарај,
Ичиндә күнәш вар, бајырында ај.
Күнәшлә бәзәниб ичиндә тағы,
Һилалдыр чөлүндә нурлу чырағы.
Башында ојнарды һәр заман күләк,
Она қазан јели дәјмәсин кәрәк.
Далды дөрд күнчүнә гәсрин бахараг,
Көрдү бейишт кими бир сәфалы бағ.
Орда Фәрат ахыр чәмәнзар боју,
Ахыр елә бил ки, дирилик сују.
Көјләрә учалан Сәдејрин јаны
Абад бир кәнд иди, сүд-јағ мејданы.
Ғабағында сәһра, далында чәмән,
Күләкләр алырды нәфәс нәфәдән.

Кәјана јарашан бу дамда Не'ман
 Бәһрамла отурмуш, беһиштдир һәр јан.
 Лалә гызартмышды санки һәр јерн,
 Шүштәри дөшәнминш кениш чөлләри
 Билдирчин овлағы, кәклик овлағы.
 Сүзүб о чәмәни, о бағча-бағы:
 —Белә јер тапылмаз һеч—Не'ман деди,—
 Бурда шад олмалы јашајан,—деди.
 Онун әдаләтли вәзири варды.
 Исанын дининә пәрәстишкарды.
 О деди: «Аллаһы дүјүб танымаг
 Сәнин дөвләтийдән јахшыдыр анчаг,
 Сән о мә'рифәти дүјсән мүкәммәл,
 Бу бәзәк-дүзәкдән көтүрәрдин әл»,
 Вәзир бир од јахды, бир шөлә салды,
 Сәрт гәлби Не'манын хејли јумшалды.
 Бу дүнја көрәли једди һасар, тағ,
 Белә ишләмәмиш һеч бир манчанаг.
 Не'ман бу ејвандан енәрәк јерә,
 Үз гојду шир кими кениш чөлләрә,
 Унутду һәр шеји, бүтүн варыны,
 Тәрк етди шаһлығы, өз дијарыны,
 Чүнки дүз кәлмәз һеч дүнја дин илә,
 Сүлејман чәләллы тахтындан белә
 Әл чәкиб јашады пәриләр кими,
 Ел ондан јашады бихәбәр кими.
 Бир дә гајытмады өз ханәсинә,
 Кәјхосров кәсплди зәманәсинә.
 Мүнзир һеј чалышды, һеј етди хитаб,
 Бәхтинин һатифи вермәди чаваб.
 Мүнзирин гәлбини һәсрәт, гәм алды,
 Нечә күн јас тутду, дәрди чоһалды.
 Тахтү тач саһиби галды наәлач,
 Тахта чыхыб, јенә баша гојду тач
 Сон верди елләрин аһу зарына,
 Өлкәни кечирди ихтијарына.
 Гошуна, өлкәјә башчылыг етди,
 Шаһ хәләт көндәрди, разылыг етди.
 Бәһрама атадан даһа меһрибан
 Кәсилиб тутарды әзиз чанындан.
 Онун Не'ман адлы бир оғлу варды,
 Шаһзадә Бәһрамла јашыд оларды.
 Бәһрама, Мүнзирин оғлу Не'мана

Бир даја сүд вериб, олмушду ана.
 Бәһрам чоһ севәрди сүд гардашыны,
 Бир ан бурахмазды өз јолдашыны.
 Онлар бир лөвһәдән дәрәс кечәрдиләр,
 Биркә сәпәрдиләр мәчлисдә көвһәр.
 Бириси күнәшди, бириси нурду,
 Онлар бир доланыб, бир отурурду.
 Бир нечә илди ки, уча галада
 Бәсләниб дурурду бизим шаһзадә.
 Дәрәсә баш гоһарды кетсә һәр јана,
 Ағлы јөнәлдирди ону үрфана.
 Бәһрам өјрәнмишди әрәб, фарс, јунар
 Дилини мәктәбдә өз устадындан,
 Мүнзирдә вар иди башга әләмәт,
 Улдузлар елминдә кәскин мәһарәт,
 Он ики бүрч илә о, једди үлкәр
 Габағында ачыг сандыга бәнзәр.
 Һәндәсә хәттинә әмәл едәрди,
 Минләрлә Мәчисти о һәлл едәрди.
 Өлчүјү көј, фәләк, асиман олду,
 Онлара көз олду, пасибан олду.
 Дәрин-дәрин фикир нә гәдәр ки, вар,
 Көһлүнү онлардан етди хәбәрдар.
 Көрдү шаһзадәлә ағыл, кәрамәт,
 Дүјду вар биллјә онда фәрасәт
 Кәтирди лөвһәни, милли мејдана,
 Көјүн сирләрини өјрәтди она,
 Өјрәтди нә гәдәр кизли, ашикар
 Көјләрини, јерләрини рүмузлары вар.
 Нә варса бирбәбир өјрәтди, Бәһрам
 Өјрәнди дәрәс алыб һәр сәһәр, ахшам.
 Елмин дәрјасында тапды пәрвәриш,
 Үстүрлабдан, зичдән алыб көстәриш,
 Сирләрини үзүндән пәрдәләр ачды,
 Дәрсини билмәкдә мө'чүзә сачды.
 Бәһрам да лөвһәјә, милә јанашды,
 Фәләкин ишиндән дүјүнләр ачды.
 Камала јетдикдә елми, әмәли
 Силаһдан јапышды гүввәтли әли.
 Ат сүрдү, аләмә вәлвәлә салды,
 Чөвкәнбаз фәләјин топуну алды.
 Онда ки, шөһрәти әләми сарды,
 Тутуб чанаварын бојуну гарды.

Гырды ләнчәсини, өлдүрдү шири,
Она тәслим олду сүбһүн шәмшири.
Ох атыб, гарт дашы тикәрди даша,
Елә бил тикилмиш ипәк гумаша.
Көзүнү чевириб атса һәр јана,
Не'ман ох атмағы она өјрәтди.
О белә бој атыб намидар олду,
Шөһрәти көјдә дә ашикар олду,
О, мејдән зөвг алар, бүсат севәрди,
Бир ову хошларды, бир ат севәрди.
Өләрди кур үчүн дүшсә овлаға,
Өлү кордан гачар нечә ираға?
Нә заман јај чәкиб нишан аларды,
Оху кур көзүндә гәбир саларды.
Онун јел јеришли бир аты варды,
Бу атын елә бил ганады варды.
Гачышы раһатды, гәдәми дүзкүн,
Әзәрди, төкәрди овлары бүтүн.
Гапарды сүр'әтлә јол кедән заман
О, толу күнәшдән, гүрсү дә ајдан.
Гонумлуг етмишди фәләк бу атла,
Јарыша билмәзди күләк бу атла.
Јүз илан гыврымы гујруғу варды,
Дырнагла јүз кура кор газыјарды,
Ова ејләјәндә Бәһрам шаһ сәфәр
Һеч башга атлара салмазды нәзәр.
О кур дырнағыны јәһәрләјәрди,
Курлар көрән заман әһсән дејәрди.
Јел кими учарды бүтүн овлағы,
Куру парчаларды ити дырнағы.
Нә заман ки, ишдән безәрди Бәһрам,
Миниб о пәләнки кәзәрди Бәһрам.
О дырнаг басанда шикарыстана
Јер чөнүб дөнәрди никарыстана.
Чәкидә дашлардан чох ағыр олан
Тәпәләр саларды маралдан, курдан.
Сәһранын нә гәдәр чухурлары вар,
Овланан курларла едәрди һамар.
Тозуну фәләк дә көрмәз бу атла,
Шаһ ова чыханда мин чатачатла
Әлини атсајды әкәр кәмәндә

БӘҲРАМЫН ХӘВӘРНӘГДӘ ЈЕДДИ ГЫЗЫН ШӘКЛИНИ КӨРМӘСИ

Сәфәрдән гајыдыб бир јол бизим шаһ,
Хәвәрнәг ичиндә нәш'әли, күмраһ
Кәзирди, көрдү ки, хејли марағлы
Бир һүчрә вар, галыб гапысы бағлы.
Олмамыш орада, сөзүмүн дүзү,
Нә јад, нә хәзнәдар, нә Бәһрам өзү,
Сорушду: «Бағламыш ким бу хананы,
Бунун гапычысы, ачары һаны?»
Ачарчы тез кәлиб кәтирди ачар,
Шаһ ачды гапыны, көрдү бүсат вар.
Көрдү хәзинәдир ев башдан-баша,
Сәнәткар көзүлә етди тамаша,
Нә чәкмиш диварда, көр ки, устаны,
Чинин о јүз көзәл никарыстаны
Чатмазды һеч буна әлдәки гүдрәт
Ишләдиб диварда бир инчә сәнәт,
Рәсм етмишди көзәл једди шух пәри,
Һәр бири бир елн парлаг үлкәри:
Һинд шаһынын гызы-севимли: Фурәк,
Он дөрлүк-ај кими дилбәр бир мәләк:
Чинин хаганынын-гызы-Јағманаз,
Көзәлләр афәти, мисли тапылмаз.
Бир кәклик јүрүшлү, шух солмаз пәри,
Харәзм шаһзадәси көзәл Назпәри.
Славјан шаһынын руми кејимли
Көзәл Нәсриннушу, түрктәк севимли.
Мәгриб падшаһынын Азәрјун гызы,
Нурә сәрг еләјән күнү, уладзу.
Шанлы гејсәр гызы, шөһрәти һумај,
Һумајун көзәли, сурәти һумај,
Кејкавус нәслиндән дилли, диләкли,
Кәсранын Дүрсәти тавус бәзәкли.
Бир һәмаил үстә чәкмишди уstad,
Једди шух көзәли, једди пәризад.
Һәр инчи тәсвирдә мин көзәллик вар,
Көһнәртәк һәр бири көзә нур сачар.
Ортада чәкмиш севимли бир чан,
Көзәлләр габыгыр, ичдир о чаван.
Дүррлә нишанлыдыр көзәл кәмәри,
Мүшки хәттән алмыш, зинәт гәмәри.
О, баш учалтмышды сәртәк һүндүр.

Күмүш тач, көмөрдө парлайырды дүрр.
 Сөнөмлөр көз дикиб күл сурөтинө,
 Көнүл вермишдилер мөнөббөтинө.
 Бахдыгча онлара ширин, күлүмсөр,
 Пәрәстиш ејләди она көзөллөр,
 Башынын үстүндө јазмышды рәсгам:
 Бу чаванын ады Бәһрамдыр, Бәһрам.
 Белә һөкм ејләмиш о Једди гардаш:
 «Бу дүнја фатәһи галдыранда баш
 Једди иглим кәзиб битирәчәкдир,
 Өзүјлә једди гыз кәтирәчәкдир.
 Зәһн етмә, тум әкиб, јолдан азымышы,
 Улдузлар дејәни бизләр јазмышыг.
 Әглин дедијини ејләдик әјан,
 Сөз биздән, дүзәлтмәк ишн танрыдан»,
 Бәһрам бу јазыја далдыгча далды,
 Фәләк фүсунуна һејрәтдә галды.
 О көзәл сурәти шух сөнөмләрин
 Шаһын үрәјиндә јер салды дәрин.
 Гызғын ајғыр ола, бир дәстә мадјан,
 Једди кәлин дура, шир кими оған,
 Бахдыгча артмазмы көнүлдә истәк?
 Истәмәзми кама чатмағы үрәк?
 Кәсдисә Бәһрамын јолуну јазы,
 Анчаг үрәјинин күлдү ал јазы.
 О сөзләр өмрүнә бир дајаг олду,
 Мурада јетмәкчүн үмидлә долду.
 Инсан арзусунда пәрвәриш тапар,
 Мәтләбинә јетәр, олса үмидвар.
 Гапыны ачарла бағлајараг шаһ,
 Деди гапычыја: «Јахшы ол акаһ.
 Нәмән бу гыфылы хәлвәт бир нәфәр,
 Ачараг отаға кирәрсә әкәр,
 Аларам бир анда ширин чаныны.
 Бу евдә төкәрәм гызыл ганыны».
 О күндән бахмады отаға сары
 Хәвәрнәгдә олан киши, гыз, гары.
 Хумарланса иди көзү нә заман
 Кедәрди отаға улу һөкмүран,
 Ачарды, бахарды көзәл чәннәтә,
 Нәр шәкил өнүндә кәлиб һејрәтә,
 Сују сәјр еләјиб сусуз галарды,
 Онун арзусуја мүркү чаларды.

БӘҺРАМЫН ПАДШАҤЛЫҢЫ

БӘҺРАМЫН ТАХТА ӘЛӘШМӘСИ

Бәһрам севдијиндән хејрхаһлығы
 Уғурлу, мүбарәк олду шаһлығы.
 Мүнәччим рәсәддә ачыб мин дүјүн,
 Тахта отурмаға ајырмышды күн.
 Әсәддә гурмушду тәлеји тахты,
 Сабитди, мөһкәмди олдуғча бахты.
 Ән уча нөгтәдә о бир күнәшди,
 Үтарид үлкәри она бир ешди.
 Зөһрә Сурә кечди, Мүштәри Гөвсә,
 Бу ев зијнәтләниб, дөндү фирдөвсә.
 Нилал онда иди, алтыда Бәһрам.
 Мәчлис бәзәди гылынч илә чам.
 Узадыб әлини Зүһәл Мизана,
 Топламышды хәзнә јердән Кејвана.
 Белә бир мүбарәк күн иди дурду,
 Көзәл хисләтли шаһ тахта отурду.
 Бол мирвари сәпди, лә'л етди шабаш,
 Бәхтинин кәмисп долду башабаш.
 Хәзнә сахлајанлар бол хәзнә ачды,
 Сачды әтрафына гаш-даш, нә сачды!
 Әввәл шаһ тахтында әјләшән инсан,
 О беј'әтләр көрән елдән, гошундан,
 Бәһрамын көрүнчә сәлтәнәтинин,
 Тахта, тача олан ләјагәтинин,
 Адлы-санлылардан, шөһрәтлиләрдән
 Илкин о јеријиб ирәли:—Сәнсэн
 Кеннш үфүгләрә бир солтан—деди,
 Мө'бидләр:—Дүнјаја һөкмүран,—деди.
 —Шаһлар шаһы,—деди хосровлар она,
 Намы кизли она, ашикар она
 Афәрин үстүндән афәрин деди;
 —Әһсән олсун сәнә бирә мин—деди.
 О гәдәр јүксәлди, Бәһрам јүксәлди
 Ки, башы ән уча көјләри дәлди.
 Әдл хүтбәсини адил һөкмүран
 Охујуб, мирвари сачды јагутдан.
 Деди: «Тачы мәнә аллаһдыр верән,
 Танры веркисини шад еләрәм мән.
 Она шүкрүм мәним бирә мин олсун,

Аллаһы дујана афәрнн олсун.
 Танры-кәрәминә дал чевирмәрәм,
 Ондан јетди мәнә бу не'мәт, кәрәм!
 Ширдән тач кәтүрмәк санма асандыр,
 Ғылынчдан дејилдир бу, танрыдандыр.
 Инди ки, тахтү тач верилмиш мәнә,
 Елә ишләрәм ки, танры бәјәнә.
 Аллаһ гојса, кәрәк чалышам елә
 Мәндән инчимәсин бир инсан белә.
 Мәним дәркаһымын хас олан гулу
 Мәним кими кәрәк дүз кетсин јолу.
 Доғрулуғ јахшыдыр, ујајын јада,
 Бирчә дүзлүкдәдир ничат дүнјада.
 Сағ гулаг дүзлүкдән ејләсә һәзәр,
 Бир чох сол гулаглар чәкәчәк зәрәр.
 Кечәр бир нечә күн, мән истираһәт
 Ејләјиб сачарам елә әдаләт.
 Вәзифәм, сәнәтим бу олсун кәрәк
 Зүлмкара-зүлм, адилә көмәк.
 Дурдугча асман, фәләк, тәбиәт
 Јердә јатанлара олсун мин рәһмәт...
 Гарадан, ағдан чох нә ки, јашајан
 Вар, мәндән көрәчәк әдаләт, аман.
 Әдаләт олачағ ширим һәр заман,
 Шад олмасын бундан дилшад олмајан».
 Елә ки, хутбәси шаһын гуртарды,
 Ешидән шүкр илә сәчдәјә варды.
 Бир саат отурду шаһ сәлтәнәтә,
 Чәкилди, сәнра да кетди хәлвәтә.
 Инсафлы олмага фәрман верди шаһ,
 Ондан разы галды рәјјәт, аллаһ.
 Јығды бөјүкләри, јығынчағ етди,
 Дөвләтин һәр иши камала јетди.

БӘҲРАМ-КУРУН ӘДАЛӘТ ВӘ СӘХАВӘТИ

Елә ки, бәзәнди тач Бәһрам-Курдан
 Чәләл рөвнәг алды о тәзә нурдан.
 Једдикөз көмәри бағлајарағ шаһ
 Једдиһиллә тахта отурду күмраһ.
 Башда Чин пашағы, тәрлан дөшүтәк

Руми палтар верди әјнинә бәзәк.
 Румдан көзәлликдә о бач аланды,
 Јахшылығда Чиндән хәрәч аланды.
 Гурду Чәмшид кими тахты дөрд кушә,
 Галдырды беш нөвбә тачы күнәшә,
 Инсафы кәтирди о бизим јерә,
 Галхды әдаләтин башы көјләрә.
 Дәјди инсафлыја көмәји һәр ан,
 Зүлмкар олана вермәди аман.
 О, гәм ғыфылына бир ачар олду,
 Сәадәт онунла ашикар олду.
 Тәзәдән башлады тоју дүнјанын,
 Кениш нәфәс алды гәлби инсанын.
 Ғысыр инәкләр дә төрәди, доғду,
 Артды архлар боју чағылдајан су.
 Чатды бар јетирән ағачлар бара,
 Дирәмлә сиккәләр минди тәрара;
 Онунла дүзәлди иши варлығын,
 Јыхылды өзүлү ријакарлығын.
 Шаһлар, шаһзадәләр, һәр јан, һәр тәрәф, —
 Онун чәләлындан тапдылар шәрәф.
 Өлкәнин билличи иш адамлары
 Онун дәркаһына ахытды вары.
 Гала горујанлар хәзнә апарды,
 Вердиләр хәзнәдә һәр нә ки, варды.
 Јени фәрман јазды фәрман јазанлар,
 Шаһын имзасыјла гуртарды чанлар.
 Өлкә ишләринә ејләди әнчәм,
 Һәр кәси охшады гәдринчә Бәһрам.
 Чан вериб дирилтди рөвнәгсизләри,
 Гачгыны гајтарды өлкәјә—кери.
 Гојунун һајфыны гурдлардан алды,
 Шаһин көјәрчинлә дост ганад чалды.
 Мәстлији чыхартды фитнә башындан.
 Тәчавүз едәнә вермәди аман.
 Дүшмәнин чанына салды зәлзәлә,
 Достларла дүнјада верди әл-әлә.
 Мәрд олду шаһлығда бөјүк һөкмүраһ,
 Мәрд адам јахшыдыр мәрдүмәзардан.
 Нә заман версәјди чәза дүшмана,
 Чәфалар вермәдән ғыјарды чана.
 Әлиндән әзијјәт чәкинчә инсан
 Өлдүр, бирдәфәлик көчсүн дүнјадан.

Көрдү ки, бу торпаг дамлардан анчаг
Инсана гүссөлөр, гөмлөр галачаг,
Өзүнү ишвәлө о шад сахлады,
Күн сүрүб, кеф чәкиб, азад сахлады.
Дүнјаја е'тибар јохдур, ганырды,
Ешгә, мәһәббәтә архаланырды.
Һәфтәдә чалышды шаһ кими бир кү,
Алты күнү кечди ишрәтдә бүтүн.
Кими ки, ешгдән нишаны јохдур,
Демәк, руһу јохдур вә чаны јохдур.
Мәһәббәт сиккәси вурду ашикар,
Јахын адамлары олду ашыглар.
Бүрүдү, чәләли тутду һәр јаны,
Кечирди һөкмүнә бүтүн дүнјаны.
Күлдү күл үзүнә фәрһли һәјат,
Сәхавәт көстәриб, доланырды шад.
Ахды хәзнәсинә дүнјанын вары,
Арада олмады гылынч, татары.
Өлкәси мүнбитди, тәзәјди, тәрди,
Гәлби күнәш кими боллуг севәрди.
Елләр күвәнәрди мәһсулдарлыға,
Варлыгы дүшмәзди өслә дарлыға.
Бир күн халг унутду шүкрү дүнјада,
Мәһрибанлыг белә дүшмәди јада,
Ким шүкр етмәсә не'мәтә һәркаһ,
Күсәр о бәндәјә јарадан аллаһ.
Кәсиләр башына бу кен дүнја дар,
Чалышан рузуну дашдан чыхардар.

ГУРАГЛЫГ ИЛИ ВӘ БӘҲРАМЫН РӘИЈҖӘТӘ МӘРҲӘМӘТИ

Бир ил кетди бүтүн әмәкләр бада,
Гәһәтлик башлады кениш дүнјада.
Гытлыг јејинтинин јолуну кәсди,
Инсан от отлады, титрәди, әсди.
Дүнја бу гытлыгдан безикди, керчәк,
Көвһәр гијмәтинә сатылды чәрәк.
Бәһрама вердиләр бу һалдан хәбәр
Ки, гытлыг кечирир чаһан сәрасәр.
Ачлыгдан кәсилиб вәһши чанавар,

Каһ адам јејирди, каһ леш инсанлар.
Дәнин гијмәтиндән олунча акаһ,
Анбары ачмаға фәрман верди шаһ.
Һарда азугә вар, шаһ хәбәр тутуб,
Һакимләр адына көндәрди мәктуб:
«Јығылсын бир јерә әмин адамлар,
Ачылсын анбарлар, дән долу дамлар.
Варлыларла һәмән разылыг олсун,
Јохсулун торбасы һавајы долсун.
Дәндән өдәнәндә о пај аланлар,
Төкүлсүн гушлара јердә галанлар.
Ачындан өлмәсин дөврүмдә бир фәрди!»
Ешг олсун Бәһрама, одур чаванмәрд.
Сәхавәтли шаһын дән анбарындан
Бол буғда апарды һәр кәлән инсан.
Шаһын карванлары јад өлкәләрдән
Дашыјыб кәтирди тәзә-тәзә дән.
Хәзнәнин пуллары дөвмүшдү суја,
Бәһрам шаһ галырды гејдә, гајғыја.
Мүхтәсәр, битмәди әкинләр дөрд ил,
Халг олду хәзнәдән рузијә наил.
Чатды бөјүклүјә шаһ бу нишијлә,
Јетди падшаһлыға нәвазишијлә.
Елләр чан гуртарыб бәхтәвәр олду,
Ачлыгындан өлән бир нәфәр олду.
Бу хәбәр јетишди өлкә шаһына,
Үзүнү чевириб һагг дәркаһына,
Үзүрхаһлыг едиб, чәкди дәрин аһ,
Деди: «Рузи верән, еј бөјүк аллаһ!
Сәнин охшарын јох башгаларына
Күвәниб танрынын игтидарына,
Һәр иши дүнјада саз ејләјирсән,
Азы чох, чоһу да аз ејләјирсән.
Нә гәдәр чалышсам, кәлмәз әлнимдән
Чөлдә бир чејраны дојуздурам мән
Галибијјәт, гүдрәт саһиб сәнсән,
Халга бирәр-бирәр рузи верәнсән.
Өлдүсә јурдумда ачлыгдан бири,
Мәнә аид дејил бунун тәгсири.
Онун һәјатындан мән бихәбәрдим,
Өлдү, бу өлүмлә чоһалды дәрдим».
Дуруб јалвараркән танрысына шаһ,
Гәлбиндән сәс кәлди: «Јарадан аллаһ

Сенин хәбәрдардыр хош нијјәтиндән,
 Көтүрдү ачлыгы мәмләкәтиндән.»
 Өлдүсә бәндәси әкәр ачындан,
 Сән ки, шад олмадын, күлмәдин бундан.
 Белә әмр ејләди о гадир һаким:
 Елиндән өлмәсин дөрд илдә һеч ким.
 Дөрд ил, вар хәбәрим, дүшмәди дәрдә,
 Өлкәдә өлмәди һеч бир нәфәр дә.
 Хошбәхт о шаһдыр ки, не мәтлә, назла
 Өлүмү өлкәдән говду нијазла.
 Доғулан јашады, бара јетишди,
 Елләр бир, чыхарсыз вара јетишди.
 Артды инсан нәсли, чохалды елләр,
 Дөндү шәһәр олду дағларла чөлләр.
 Исфәһан гарышды Рејә бирбаша
 Ев сә сөјкәнди, нә хош тамаша!
 Бир кор истәсәјди, дам үстү, әкәр,
 Рејдән Исфәһана едәрди сәфәр.
 Шүбһә етсән, демә, күнаһ сәндәдир,
 Күнаһ мәндә дејил, нәгл едәндәдир.
 Не мәт јејәнләрдә болду мәмләкәт.
 Не мәт јејәндәсә артыгды не мәт.
 Чаван олса хурма ағачы, бары
 Даһа бол кәтирәр күчлү шахлары.
 Инсан аз олдуғча рузи олар дар,
 Инсан чохалдығча кәлир дә артар.
 Чамаат архајын чөлә кедирди,
 Дағда, чәмәнликдә кејф-наз едирди.
 Әлдә инчә бәрбәт, рүбаб, чәнклә дәф
 Чалыб ојнајанлар отурду сәф-сәф.
 Нәр чај кәнарында бир һовуз чахыр,
 Нәр тәрәфдә ишрәт, мәчлис, чал-чағыр.
 Чохлары меј алыб, гылынчы сатды.
 Зәрхара кејиниб зиреһи атды.
 Чамаат силаһа, ити хәнчәрә
 Әлвида ејләјиб, гојмушду јерә.
 Кимин кејф етмәјә варды имканы,
 Не мәтлә, наз илә кечди заманы.
 Јохсула јол ачды; разыјды нәр ан
 Тачидар бәхтиндән, чамаат ондан.
 Нәрәјә вердирди лајиг бир пешә,
 Онлар үчүн имкан јаратды ејшә.
 Әмр етди бөлсүнләр күнү икијә,

Бири кәсбә мәхсус, бири ичкијә.
 Бач нәдир билмәди, једди ил аләм,
 Көкүндән газылды јетмиш иллик гәм,
 Алты мин сәнәткар, дастан сөјләјән,
 Чалғычы, ојнајан, мәзнәкә дејән,
 Чағырыб топлады һәмән бир јерә,
 Ајырыб кәндәрди тез нәр шәһәрә,
 Дејди:—Һансы јана кетсәниз әкәр,
 Чалыб чағырын ки, севинсин елләр.
 Сур бәхти тапмышды онда замана;
 Зөһрә саһиб иди онда дөврана.
 Дөврүн кәндхудасы Зөһрә оландә,
 О замана һанда, кәдәр, гәм һанда?

БӘҺРАМЫН ӨЗ КӘНИЗИ ИЛӘ МАЧӘРАСЫ

Бәһрам шаһ бир сәһәр чыхды шикара,
 Уз гојду чөлләрә, уча дағларә.
 Өз кәһәр атыјла говһагов салды,
 Шур чәкди, кур вурду, атды, ов салды.
 Гөвсдә јерләшир парлаг Мүштәри,
 Мүштәридир онун гөвсүнүн јери.
 Сәһрада атлылар бағлајыб дәстә,
 Курлары говдулар Бәһрамын үстә.
 Кур дырнағлы кәһәр—алтында ојнаг,
 Дурмушду пусгуда шаһ аслансајаг.
 Дүрр сачан әлинин һүнәри варды,
 Кириши бошалдыб ох долдурарды.
 Охлары торпаға сачарды алов,
 Нәм дә һеј вурурду, салырды бол ов.
 Кур буду оландә кабаб кәрәкдир,
 Демәк, од кәрәкдир, шәраб кәрәкдир.
 Шаһын о кур вуран ити пејканы,
 Одур ки, дөндәрди ода нәр јаны.
 Оху јағдырырды учаркән алов,
 Биширди о саат нәр вурулан ов.
 Гаршыја чыхандан әсәр гојмазды,
 Пејләрди, пејләрди, јенә дојмазды.
 Изләјирди ову, кәзирди дағ-даш,
 Јанында ај кими көзәл гараваш.

Сорушсаныз онун сиз: нәдир ады?
 Бу шәһ фитнәкарын Фитнәдир ады.
 Бахышы мөхмүрдү, көзләри дургун,
 Шаһ она вургунду, о шаһа вургун.
 Чөннәт баһарытәк үзү тәзә, шәһ,
 Јерини тахылын үстүндән әсән,
 Үзләри охшајан јелә охшарды,
 Дурушунда башга инчәлик варды,
 Палудәдән ширин, дадлы, јумшагды,
 Санки бал гатылан кәрәјди, јағды.
 О бүтүн һүснүјлә бир нәғмәзәнди,
 Дилбәр рәғсәјди, маһир сүзәнди.
 Етсәјди сәснин каманчаја туш,
 Вүрүлүб дүшәрди көјдән учан гуш.
 Шаһ ону динләрдн овла, ишрәтдә,
 Кечәрди дәмләри истираһәтдә,
 Фитнә чәнк чаларды, шаһ кур вурарды,
 Бу овлар, о нсә бүсәт гуарды...
 Ансызын бүрүндү тоза дүзәнкаһ,
 Сычратды атыны ов үстүнә шаһ.
 Өзүнү курларын сәмтинә салды,
 Гызғын ширләр кими ох-каман алды..
 Охуну тушлајыб, гојду тез јаја,
 Учурду јел кими сонра сәһраја.
 Курун сағрысыны ох бирдән-бирә
 Дәлди, ағзы үстә дүшдү ов јерә.
 Бир ан бу овлагда шикара дурду,
 Бә'зән чаңлы тутду, бә'зән дә вурду.
 Гараваһ—һиләкәр, әдалы Фитнә
 Көз јумду падшаһын шүчаәтиннә.
 һөкмүдар бир саат сәбр етди, бахды,
 Та узагдан бир кур гачмаға галхды.
 Шаһ деди: «Сөјлә бир, татар көзлү, сән.
 Алмајырсаң ову көзүнә нәдән?
 Белә бир овчулуг сығышмаз сөзә,
 Кирмәз, әлбәттә ки, елә дар көзә,
 Бах, о кур чапараг кәлир узагдан,
 Нарасындан вурум, башдан, дырнагдан?»
 Шәкәр додаглыда чохду кибрү наз,
 Гадынды, гадынлар олур бошбоғаз,
 Деди: «Инанарам гүдрәтинә мән,
 Онун дырнағыны башына тиксән».
 Шаһ көрдү наз едир инадкар көзәл,

Онун истәјинә ејләди әмәл.
 Әввәлчә истәди күрүһә—каман,
 Ичинә кирдә даш гојараг һаман,
 Атды, гулағына салды шикарын,
 Елә бил чаныны алды шикарын.
 Јазыг кур галдырды тез ајағыны,
 Гуртарсын хәтәрдән өз гулағыны.
 Шаһын илдырыма дөндү пејканы,
 Нура гәрг ејләди бүтүн дүнјаны,
 Дырнағындан кечиб, башыны дәлди,
 Дырнағы башында кур јерә кәлди.
 Шаһ чинли кәниздән ејләди суал:
 «Нечәдир һүнәрим?» О пәричамал
 Сөјләди: «Шаһ буна етмишдир адәт,
 Сајылмаз неч јердә адәт мәһарәт.
 Инсан етсә әкәр бир ишә вәрдиш,
 Чәтин олса белә, көрүләр бу иш,
 Зәни етмә әмәлин шүчаәтдәндир,
 Күчлүлүкдән дејил, бу адәтдәндир».
 Шаһа ағыр кәлди сөзү Фитнәнин,
 Балта јер ејләди ағачда дәрин.
 О фүсункар аја дәјишди рәфтар,
 Шаһ өз гәзәбини ејләди ашкар.
 Шаһлар интиғама башларса әкәр,
 һирси јатсын дејә гызар, ган төкәр.
 Марала ачығы тутарса һәркаһ,
 Гызар үзәнкини ат говараг шаһ.
 Итә һирсләнәрсә әкәр, һирсиндән
 Мәһрум ејләр ити өз дәрисиндән.
 Шаһ деди: «Сағ гојсам, ләчдир, хәтәрдир
 Өлдүрмәк һесабы даһа бадтәрдир.
 Билирәм, дишијә гыјмаз әр киши.
 Тај дејил арвада шири-нәр киши.»
 Бир сәһһәнк варды ки, нәсли чох улу,
 Шир кими ачыглы, гурдтәк горхулу.
 Шаһ ону чағырды јанына хәлвәт,
 Деди ки: «Фитнәни апар вә мәнв ет.
 Дөвләт сарајында о бир фитнәдир,
 Фитнә өлмәлиндир, ағыл һөкм едир.»
 Кәнизлә бәрәбәр јола дүзәлди,
 Әдәләтли сәһһәнк евинә кәлди.
 Шам кими башыны о көзәл гызын
 Ајырмаг истәди сәһһәнк ансызын.

Дилбэр көзүндө јаш деди:—Бу эмел
 Фајда вермэз сэнэ, ондан көтүр эл.
 Кэл, бир күнаһсыза зөрбөлөр чалма!
 Наһаг ган төкмөји бојнуна алма!
 Шаһа мунис мәнэм, һәмсөһбөт мәнэм,
 Кәнизләр ичиндә хошсифәт мәнэм,
 Мәнэм јолдаш она, һәр јана кетсә,
 Ја мәчлис дүзәлтсә, ја шикар етсә.
 Мәни әркөјүнлүк чыхартды јолдан,
 Дејим доғрусуну, аздырды шөјтан.
 Шаһ «өлдүр» сөјләмиш, көстөриб сәбат,
 Бир гәдәр сәбр ејлә, сән ону алдат.
 Сөјлә ки, Фитнәни өлдүрдүм. Һәркәһ
 Верилән хәбәрлән севинәрсә шаһ,
 Өлдүр, ганым сәнә гој олсун һалал!
 Јох, шаһы бүрүсә бир дәриһ мәләл,
 Онда галдығымчын мән сағ-саламат.
 Шаһын гәзәбиндән тапарсан ничат
 Рывамы азад сәрв јыхылсын јерә?
 Неч нә олмасам да, јенә бир кәрә
 Бир әвәз-верәрәм,—дејиб әлбәһәл
 Гојду гаршысына једди парча дәл.
 Һәр бири бир бөјүк өлкәнни вары,
 Кәлирдә кечмәзди Умман онлары.
 Ғызын тәдбиринә хош үзлә бахан
 Сәрһәнк өлдүрмәјиб кечди ганыннан.
 Сөјләди:—Амандыр, бу сирри сачма,
 Адам олан јердә шаһдан сөз ачма.
 Соруйсалар, де ки, хидмәтчијәм мән,
 Дүзәләр далысы, архајын ол сән.
 Тәлејин јар олса, бил, будур сөзүм:
 Бүтүн чарәләри тапарам өзүм.
 Белә бир әһд илә сөзләри битди.
 Бунун зүлмү, онун зүлмәти кетди.
 Бир күн сәрһәнк шаһын имарәтинә
 Кетди. Шаһ сорду ки:—Нә олду Фитнә?
 Сөјләди ки:—Ајы удду әждаһа,
 Етдим көз јашыны она ганбаһа.
 Долду тачиларын көзләри јашдан,
 Гуртарды сәрһәнкин чаны тәлашдан.
 Бир кәнд варды, елин көзүндән узаг,
 Сәрһәнк ејләмишди ораны јајлаг.
 Көјә баш галдырмыш бир көшкү варды,

Орда көј дәннзтәк даягаланарды.
 Орада, фәләкки асиманында,
 О, алтмыш пилләли өз ејванында
 Фитнәјә јер верди, алды отаға;
 Әзиз јер вериләр әзиз гонаға.
 Ики күн кечмәмиш бир көзәл ипәк.
 Кәтиран дүнјаја бир бузов—гәшәнк.
 Аларды бузову о күндән бәри
 Һәр күн агушуна о көјнәк пәри.
 Ајағыны сыхыб дөшүнә сары,
 Чыхарды пилләни тәк-тәк јухары,
 Күнәш Сурда олар баһар заманы
 Суру доландыран ај вармы, һаны?
 О чејран јеришли, о күмүш бәдән,
 Галдырарды дама бузову јердән.
 Дөнмәди бир күн дә өз гәрарындан,
 Һәр иши бачарар ишләк бир инсан.
 Бузов ириләшиб јашына долду,
 Кәлди алты иллик бир өкүз олду.
 Һәр күн сәнәт олду о күләндама
 Чыхармаг өкүзү төвләдән дама.
 Ејләди беләчә бу ишдә адәт,
 Јүкүндән көрмәди зәррә әзијјәт.
 Бөјүјән өкүзүн артдыгча әти,
 Ғызын да артырды күчү, гүввәти.
 Бир күн отурмушду даркөз Фитнә тәк,
 Үрәјиндә гүссә, өнүндә сәрһәнк.
 Нурисифәт көзәл, о назлы чанан
 Чаваһир дашыјан гулагларындан
 Дөрд көһнәр ачараг деди: «Бу саат
 Дурма, кет базара, бунлары тез саат.
 Бухур ал, бојун ал, тәзә күлаб ал,
 Нә гәдәр истәсән ноғул, шараб ал!
 Мәчлис дүзәлт көзәл беһишт бағындан
 Шаһ-гајылдан заман өз овлағындан
 Зафәртәк әл үзмә үзәнкисиндән,
 Јалварыб, јахарыб ону сахла сән.
 Бәһрамның чох көзәл хасијјәти вар,
 Иничәдән инчә бир тәбиәти вар.
 Үрәји јумшаклар бу јалварышдан,
 Учаллар башыны бөјүк һөкмүран.
 Улдуза тахт олан бу көзәл евлә
 Шаһы гонаг едәк инәрбәтә, сүдә.

Бу файдалы ишә ейләсәк әләч,
Тапачаг о заман ишимиз рәвач...»
Сәрһәнк көтүрмәди о ягутлары,
Варды ашыб-дашан дөвләти, вары.
Кизлин хәзнәсиндән пул алды, кетди.
Нә лазым мәчлисә, тәдарүк етди:
Шаһа лајиг јемәк, гузу, гуш, балыг,
Һәр чүр ичкиләрлә долду орталыг.
Мәчлис јарашығы әтир, меј, мезә
Кәлди орталыға; хош, кәлән көзә,
Ноғул, чичәк һазыр ејләјиб тамам,
Көзләдиләр чыхсын шикара Бәһрам.

БӘҺРАМЫН ОВЛАГДАН СӘРҲӘНКӘ ГОНАГ КЕТМӘСИ

Тахтындан енәрәк бир көзәл сабаһ
Минди өз атына овлаг дејиб шаһ.
Овлады, овлады, кәзди, доланды,
Анчаг көр бир нечә өзү овланды.
Шаһ ов хәјалыјла дүшәркән јола,
Көрдү гаршысында уча бир гала,
Әтрафы јамјашыл, күлдү, чичәкди,
Көлкәли, биткили, көзәл-көјчәкди.
Сорушду: «Киминдир бу көзәл дијар?
Кимдир бу ејвана саһиб-ихтијар?»
Шаһын јанындајды сәрһәнкин өзү,
Хосровдан ешидиб белә бир сөзү,
Јер өпдү, Бәһрама тә'зим ејләди:
— Сән гуллар бәсләјән шаһсан, — сөјләди. —
Һәдијә етдијин бу кәнд мәнимдир,
Она пијаләндән сачылмыш әтир.
О јери хошласа, бәјәнсә һәрках,
Бу алчаг гулуну учалдачаг шаһ.
Өзүтәк сәдәдил хасијјәтијлә,
Сәдәт бәхш едән хош нијјәтијлә
Кирсә шаһ гапымдан, учалар башым,
Галхыб фәләкләрдән өм алар башым.
Сиз мәнә етдиңиз али илтифат,
Бир ејван вердиниз өмрүмә совгат.
Тохунур-тәпәси аја, көјләрә,

Дөврәси бағчадыр бахсан һәр јерә.
Гојну әтир сачан чичәк долудур,
Рөвзә шакирдидир, чәннәт гулудур.
Нуш етсә орада шаһым меј әкәр,
Гапымы өпәчәк мин нурлу үлкәр.
Тозу әтир сачар евимә, дәрһал
Өкүзүм сүд верәр, милчәјим дә бал.
Көрдү сәрһәнкдәки сәдагәти шаһ,
Гәбул етди һаман бу дә'вәти шаһ.
Сөјләди: «Разыјам, јери, һазырлаш!
Овдан гајыдарам бураја бирбаш.»
Сәрһәнк өпдү јери вә тә'зим етди,
Еви сәлигәјә салмаға кетди.
Бәзәди фәршләрә ејваны сәрһәнк,
Чәннәтә дөндәриб верди мин аһәнк.
Елә ки, Бәһрам шаһ керијә дөндү,
Чәтринин шаһини көјдә көрүндү,
Сәрһәнк ипәкләрин кәсиб башындан,
Рум парчаларындан, Чин гумашындан
Дөшәди атынын кечдији јерә,
Көвһәр сачылмышды ипәк фәршләрә
Шаһ алтмыш-пилләли уча ејвана
Јетишиб, чыхараг бахды һәр јана.
Көрдү ејван көјә доғру кетмишдир,
Хәвәрнәгин һүснү бурда битмишдир.
Һәр һалы көјләрә олмуш јарашыг,
Алыр чамалындан фәләкләр ишыг...
Сәрһәнк орталыға күлаб кәтирди,
Һәр чүр хөрәк верди, шәраб кәтирди.
Көзәл јемәкләрдән Бәһрам једи һеј,
Кеф етди, шаллыгла ичди көзәл меј.
Елә ки, бир нечә пијалә сонду,
Алын күлләринә инчә шеһ гонду,
Сөјләди: «Еј гызыл ејванлы, сәнин
Отағын көзәлдир, хошдур чәмәнин,
Учадыр бу алтмыш пилләли ејван,
Јәгин ки, башына онун асман
Кәмәнд атыб чыхар, белә бир уча
Ејвана, алтмышы кечән, ај гоча,
Нечә дырманырсан? Ет мәни акаһ.»
О деди: «Гарысын дунјамызча шаһ,
Аби-көвсәр олсун нуш етдији меј,
Сонсун бадәсини хош һуриләр һеј,

Мен кишијам, буна нэ лазым нејрэт,
 Мени јормамышдыр јүксэк имарэт.
 Бир ај парчасытэк гыз вар ки, летиф,
 Шаһын эјинилэки хэз кими зериф.
 Даг кими өкүзү алыб кэтирир,
 Бурада, бу дамда она јем верир.
 Бу алтмыш пилләли уча ејваны
 Бирнефасэ чыхыр, јоруамур чаны.
 Өкүз өкүз дејил, бир филдир, дүзү,
 Бирчө мил дэ чэкмэз пијини өзү,
 Анд олсун алаһа, белэ јекэ, саз
 Өкүзү галдыран эскэр тапылмаз.
 Тээччүб дејилми ки, ону бир гыз
 Бу уча ејвана галдырыр јалныз?»
 Сэрһәнк сөзләрини ахыра вурду,
 Шаһ өз бармагыны дишләди, дурду:
 Деди: «Мүмкүн олан бир-иш дејил бу,
 Олса ја сеһирдир, ја да ки чаду;
 Габагча көрмәсә эскэр өз көзүм,
 Инана билмәрәм, будур сон сөзүм.»
 Элава етди ки: «Сөзләрини тут,
 Елә дүзлүјүнү бу ишин сүбүт!»
 Сэрһәнк гулаг асыб ширэ, тез кетди,
 Өкүз дашыјаны хәбәрлар етди:
 Күмүш бәдәнди гыз көрдү мэгамдыр,
 Нәр иши сэррастдыр, нәр иши тамдыр,
 Бәзәнди, дүзәнди, дөндү кәлине,
 Нәркиз хумарлығы верди күлүнэ,
 Аја тәзә мүшкү һашијә етди,
 Сеһри гәмзәсинә јаман өјрәтди.
 Шатарәт сүрмәси чәкди көзүнэ,
 Наздан пәрлә салды кинли үзүнэ,
 Сәрви дөндү гызыл бир пијаләјә,
 Хизран боју верди көзәл лаләјә.
 Дүздү күмүш сәрвә дүррләр гәшәнк,
 Ајына бағлады Пәрвиндән чәләнк.
 Өз јагут ағзыны бу шух күлбәдән
 Ашиг алмасытэк дүррлә бөлдү тән.
 Чијинилә сачлары сачырды әнбәр,
 Бухағы алтына дүздү инчиләр.
 Филин сүмүјүтэк ишчә вә көзәл
 Бир тахтын саһиби ондан чәкмәз ал.
 Зәнци сачлар гара, һинду хал тәзә,

Санки вурushimaға дуруб үз-үзә.
 Әгиг додагларда гара хал дурмуш,
 Зәнци өз мөһрүнү хурмаја вурмуш.
 Даш-гашлы бир өртүк башында, куја
 Улдузлардан ингаб чәкилмиш аја.
 Нурлу сырғалары парлар санки тач,
 Ашиг базарыны ејләмиш рәвач.
 Бүрүнүб ајсифәт кафур рәнк түлә,
 Бәзәрди јасәмән ичиндә күлә.
 Ики һәфтәлик ај, о назлы мәләк
 Верди вүчудуна једди рәнк бәзәк,
 Кетди өкүз тәрәф бәдирләнмиш ај,
 Сур бүрчүдүр верән аја гијмәт, саж.
 Баш әјиб галдырды көјә ону дүз,
 Әчәб көһәр тапды, бир бахын, өкүз.
 Галхды пилләләрн о бир-бир дама,
 Кәлиб тахт өнүндә бахды Бәһрама.
 Өкүзү гојмады гыз үзәриндән,
 Шир көрүб өкүзү галхды јериндән.
 Тээччүб ејләјиб, нејран галлы шаһ,
 Гыз өз кәнизијди, олмады акаһ
 Ај, өкүзү гојуб бојундан јерә.
 Деди назланараг гәһрәман ширә:
 «Өкүзү гаршына јалныз кәтирдим,
 Өз күчүмчә сәнә пешкәш јетирдим.
 Дүнјада бир нәфәр олармы варсын
 Өкүзү ашағы аласын, апарсын?»
 Шаһ деди: «Күчүндән дејил бу, әлбәт
 Әввәлдән етмисән бу ишә адәт.
 Вәрдиш ејләмисән нәр ил башабаш,
 Өјрәнмисән буна сән јаваш-јаваш.
 Өлчүб чыхармысан белә сынагдан,
 Одур ки, олмурсан әлдән-јаагдан.»
 Күмүшбәдән Фитнә баш әјди шаһа,
 Лајингицә она ејләди дуа,
 Әдәлә сөјләди: «Гәрибәдир чох!
 Өкүз адәтләдир, кур вурмагса јох?
 Адәтлә иш көрүр өкүз галдыран,
 Бу багга шеј дејил, садә бир һаман.
 Сәбәб нәдир, кичик кур-вуранда сән
 Олмасын бир нәфәр «адәтдир» дејән?»
 Шаһ билди Фитнәдир ону данлајан,
 Гиндлитәк үстүнә атылды һаман.

Жанашыб үзүндөн жашмагы ачды,
 Аја көз жашындан мирвари сачды.
 Үзр истәјиб, гучду о шүмшад боју,
 Гыз гоша нәркиздән төкдү күл сују.
 Јадлардан етдиләр отагы хәлвәт,
 Башланылды килеј, узун шикајәт.
 Шаһ деди: «Ев олмуш бир зиндан мәнә,
 Јалварырам инди пешиман сәнә.
 Азғынлыгдан бир од јандырдымса да,
 Сән өз һалындасан, мән јандым ода.»
 Хәлвәт олчаг ара фитнәкарлардан,
 Отуртду јанында Фитнәни һаман.
 Кәниз дил ачараг деди: «Тачидар,
 Фитнәни бағлајан көзәл шәһријар!
 Еј өз һичраныјла мәнни өлдүрән,
 Ширин вүсәлыјла сонра күлдүрән,
 Гәмин үрәјимдә әридиб јағы,
 Јериндән ојнадар гәм, кәдәр дағы,
 Ешгим аз галды ки, ала чанымы,
 Јанар атәшләрә сала чанымы,
 О күн ов заманы, шаһ, каман чәкдин,
 Курун дырнагыны башына тикдин.
 Белә һүнәр үчүн вериб әл-әлә,
 Јер дејил, әлиндән өлдү көј белә.
 Тәриф ејләмәдим бу һүнәри мән,
 Говдум беләликлә бәднәзәри мән.
 Чүнки бәјәнилән шејә көз дәјәр,
 Пис көздән инсана зијан тез дәјәр.
 Фәләкин әждәри ортаја анчаг
 Мәһәббәт јеринә салды бир нифаг.»
 Шаһы тутду бу сөз јаман јериндә,
 Сахлады бу сөзү шаһ чан јериндә.
 Сөјләди: «Сәндәдир дүзлүк, сәдагәт,
 Вәфана чох шејдир дәлил, шәһадәт.
 Сәнсән мейрибанлыг ејләјән әввәл,
 Инди үзр истәјән хошсифәт көзәл.»
 Олсун о көвһәрә мин афәринләр
 Ки, вар хилгәтиндә белә бир һүнәр.
 Сәрһәнк олмасајды әкәр пасибан,
 Дашла гырыларды бу көвһәр, инан,
 Чағырыб сәрһәнки о, хошдил етди,
 Голуну бојнуна һәмаил етди.
 Верди бөјүкләрә јарашан пешкәш,

Бир дүрр әвәзинә мин дүрр етди бәхш.
 Олсун төһфә дејиб, хејли шеј верди,
 Шәрәфлә, иззәтлә мүлки-Рей верди.
 Шәһәрә гајытды, башлады бүсәт.
 Мәчлисләр гурулду, верилди совгат.
 Мө'бидләр чағрылыб кәлди сараја,
 Шаһ кәбин кәсдирди о дилбәр аја.
 Нәш'әли ишрәтә башлады онлар,
 Кечди бу төврлә узун заманлар.

ЈЕДДИ КҮНБӘДИН ТИКИЛМӘСИ БӘҲРАМЫН ЈЕДДИ ИГЛИМИН ГЫЗЫНЫ ИСТӘМӘСИ

Әјләнди, башлады кејфә асудә,
 Ајағында дүшмән, әлиндә бадә.
 Уста һекајәти дүшдү јадына,
 Тә'рифләр јазмышдыг әввәлдән она,
 Сарај ки, јурдуду о једди јарын,
 Санки Әртәнкијди једди дијарын.
 Шаһын үрәјинә салды мәһәббәт
 Устанын чәкдији о једди сурәт.
 Гајнады једди јол, гәлбә дурулду,
 Та ки, једди кимја өзүнүн олду.
 Кәјан нәслиндәнди о биринчи гыз,
 Атасы өлмүшдү, јалнызды, јалныз!
 Мин хәзнә јоллады о пәризада,
 Тапды көвһәритәк көвһәр дүнјада.
 Сонра да хағана елчи көндәрди,
 Бир аз горху кәлди, үмид дә верди.
 Хағандан гыз, хәзнә вә тач истәди,
 Бир дә једди иллик хәрач истәди.
 О, гызыјла биркә чохлу шеј верди,
 Бол мирвари верди, көвһәр һеј верди.
 Бәһрам сонра Рума јөнәлди, ахды,
 О јурду ордусу јандырды-јахды.
 Горхуб нәфәсини чәкмәди Гејсәр,
 Үзр илә гыз верди, үстәлик дә зәр.
 Мәғриб падшаһына көндәриб-адам,
 Чохлу хәзнә алды, тач алды Бәһрам.
 Онун да гызыны алды, көтүрдү,

Часарәтә бах ки, нечә иш көрдү.
Алды о сәрви дә кириб бостана,
Орадан јериди тез һиндистана.
Рачәнин көзәли гәлбниә јатды,
Ағылла, тәдбирлә мурада чатды.
Орадан гасиди Харәзмә кечди,
Шаһ үчүн күл үзлү бир пәри сечди.
Славјан шаһына јазды кағызы,
Истәди ондан да о дилбәр гызы.
Једди ел шаһындан бу гәјдә илә
Бәһрам сәһиб олду једди көзәлә.
Далды ишрәтләрә, көнлү олду шад,
Һәјәтдан кәңчлији алды нәшә дад.

ЈЕДДИ КӨЗӘЛИН
ЈЕДДИ ҺЕКАЈӘ СӨЛЛӘМӘСИ

БӘҺРАМЫН ШӘНБӘ КҮНҮ
ГАРА КҮНБӘДӘ КЕТМӘСИ ВӘ
БИРИНЧИ ИГЛИМ ПАДШАНЫ
ГЫЗЫНЫН ҺЕКАЈӘ СӨЛЛӘМӘСИ

Елә ки, бүсәтлә чошду, чағлады,
Једди назәһинә көнүл бағлады,
Шәммас мәбәдиндән чыхыб кәнара,
Аббасиләр кями кејиниб гара,
Мүшкү күнбәд—дејә јөнәлди Бәһрам.
Ки, һинд банусуна јетирсин салам.
Кечирди күнүнү орда кеф илә,
Уд јандырыб әтир кәтирди әлә.
Шаһлар гәјдасынча, галхарај кечә,
Ағ ипәк үзүнә мүшкү сәпинчә,
Кишмир биһарындан, Бәһрам-Кур—о шир.
Истәди нәсими андыран әтир:
Көвһәр сандыгындан гыфыл ачылыа,
Инчәләрә мәхсус инчи сачылсын,
Десин бир нағыл ки, сулансын ағыз,
Сәрхошу јухуја апарсын о гыз.
О түрк көзлү, һинду нәсилли чејран
Ачды хәзнәсини мүшкүнүн һаман.
«Шаһын беш нөвбәти,—сөјләди кәдин,—

Дөрд балышы үстә ајын сәсләнсин.
Бу дүнја дурдугча чаны сағ олсун,
Башлар кандарында бир торпағ олсун.
Көнләүндән нә гәдәр кечсә арзу, кам,
Уғурлу тәлеји јетирсин мүдам.»
Гапанды сәчдәјә севимли бирдән,
Сонра уд ләззәти сачды шәкәрән.

ҺЕКАЈӘ

Һәјадап дикилди јерә көзләри,
Сачды дејилмәмиш бакыр сөзләри:
— Ушағдым, камаллы, инчә дүшүнән
Гоһумларымыздан ешитдим ки, мән,
Беһишт сарајынын ханымларындан
Вармыш бир заһидә, ләтиф бир инсан.
О һәр ај кәләрмиш бизим сараја
Башдан-ајағадәк кириб гараја.
Ондан сорушублар: еј күмүш, һејкәл,
Бу гара кејмәјин сиррини ач, кәл.
Кәләрми, горхуму әзир руһуну?
Бизә јардым ејлә, өјрәнәк буну.
Гој ағарсын гара, кәл, имдада јет.
Еј кејирхаһ гадын, бизә јардым еј!
Бу гара кејидиң әбәс дејилдир,
Ач бу әләмәти, сән бизә билдир.
Гадын доғрулуғун миниб атыны,
Данышды гаранын әһвалатыны,
Деди ки:— Динмәсәм әл чәкмәзсиниз,
Дејим, сөзләримә инансаныз сиз.
Мән бир кәһнәзәм ки, пәдшаһым филан,
О өлүбсә дә, мән разыјам ондан
Бәхтијар јашарды шаһым чаһанда,
Гојуну сахларды гурддан аманда.
Чалышыб, гатлашыб о әзаблара,
Зүлмләр әлиндән кејмишди гара.
Фәләк тәлејини көрүб дә барбад,
Гара кејәнләрин шаһы вермиш ад,
Онун варды әввәл базәк пайтары,
Бәзән ал кејәрди, бәзән дә сары.
Бағ гөһнәси кями гонағ севәнди,

Ҷанағи кўл кими кўлурдў, шенди.
 Варди ишрэт үчүн меҳман отағи,
 Көйдә Сүрәйяҗа дөҗарди тағи...
 Сүфрәләр салмышды, дөшәнмиш җерә,
 Әдәб өҗрәтмишди хидмәтчиләрә.
 Кәлсәҗди бир нәфәр узагдан әкәр,
 Чилов тутуб, гонаг еҗләҗәрдиләр.
 Сүфрә салардылар отаға лаҗиг,
 Җемәк верәрдиҗләр гонаға лаҗиг.
 Сорарды шаһ онун некаҗәтини,
 Бурахыб кәлдиҗи вилаҗәтини.
 Гонаг билдиҗиндән едәрди акаһ,
 Сөҗләдикчә ону динләҗәрди шаһ.
 Әмрү беләликлә кечәрди көзәл,
 Әсла көтүрмәзди әмәлиндән әл,
 Күнләрин бириндә о гачды биздән,
 Симүрҗ гушу кими җох олду көздән,
 Хейли заман кечди бу һадисәдән,
 Ондан тапылмады бир хәбәр верән.
 Көмәк олду она тәлеҗи накаһ,
 Гаҗытды тахтына җенә бизим шаһ.
 Бахсаҗды әҗниндә һәр ким палтара
 Башдан аҗағадәк гараҗды, гара.
 Шаһлыг еҗләдикчә көстәрди һүнәр,
 Гаралар кеҗинди дуҗмадан кәдәр.
 Јашарды зүлмәтдә һәҗат суҗутәк,
 Сормадылар: «Нәдир бу гара кеҗмәк?»
 Бир кеңә сәрф едиб мән өз шаһыма,
 Гуллуғ еҗләҗирдим гибләкаһыма.
 Дизимин үстүнә о гоҗуб аҗағ,
 Көйдән шикаҗәтлә деди: «Нә саҗағ,
 Көр, талады мөни уҗа фәләкләр,
 Башымда оҗнады нечә кәләкләр.
 Ирәм диҗарындан алдырды мөни,
 Гәләм гарасына салдырды мөни.
 Сормады бир кимсә: бу зүлмәт нәдир?
 Күмүш үзәриндә гара хәтт нәдир?»
 Дүшүндүм, демәдән шаһа сөзүмү,
 Сүртдүм аҗағына дәрһал үзүмү,
 Дедим:—Еҗ дәрдиҗләр һалына галан,
 Еҗ адил шаһларын җахшысы олан,
 Кимин гүдрәти вар күлүнкү алсын.
 Җердә дура-дура көҗләрә чалсын,

Кизли сирләрдән өзүнсән акаһ,
 Бизи хәбәрдар ет өзүн дә, еҗ шаһ.
 Мөни шад көрүнчә шаһым әлбәәл
 Ачды дүҗүнләри, дүздү көвһәр, ла'л.
 Деди:—Шаһлығымда еҗләҗиб адәт,
 Гонаг сахламагдан алардым ләззәт.
 Һәр кәси көрәндә бундан, каһ ондан
 Һал-әһвал тутардым җахшы-җамандан.
 Бир сәһәр евинә кәлди бир гәриб,
 Палтары гапгара, өзү мүзтәриб.
 Җемәкләр вердириб сордум һалыны,
 Дә'вәтлә артырдым чаһ-чалалыны.
 —Еҗ гәриб,—сөҗләдим—де, ниҗә, нәдән
 Башдан аҗағадәк гара кеҗмисән?
 Деди:—Бу сиррди, сорушма, ваз кеч,
 Симүрҗдән олмамыш хәбәр верән неч.
 Сөҗләдим:—Бәһанә кәтирмә, даныш,
 Гаранын сирриҗлә мөни ет таныш!
 О деди:—Кәл, мөни үзүрлү тут сән,
 Деҗилмәз, бу сирри сорма, унут сән
 Тапылмаз дүнҗада ону деҗәнләр.
 Ондан хәбәр тутар, җалһыз кеҗәнләр.
 Кизли чоҳ җалвардым, динмәди меҳман,
 Мән Ирағдан олдум, о Хорасандан,
 Јалвардым, җахардым, җола кәлмәди,
 Пәрдә ачылмады, иш дүзәлмәди.
 Арзум җатағыны учурду, дашды,
 Гонағым утанды, сиррини ачды.
 Сөҗләди:—Чиндә бир көһнә шәһәр вар,
 Охшаҗыр бәһиштә о гәдим диҗар:
 «Биһушлар шәһри»дир ады о җерин,
 Јас евидир гара кеҗинәнләрин.
 О җердиҗләр үздән гәмәрә бәнзәр,
 Бүрүнмүш гараҗа санки бир гәмәр
 Ким о мәмләкәтә бир кеҗим деҗәр.
 Кеҗиб чатан кими гаралар кеҗәр,
 Оранын бир белә әләмәти вар,
 Охунмамыш, гәриб некаҗәти вар.
 Еҗ шаһым, башымы вурдурсан да сән,
 Сиррин далысыны сөҗләмәрәм мән.
 Деҗиб сулар кими чағлады, кетди,
 Арзу гапысыны бағлады, кетди.

Хәјал дағларыны һеј фикрим ашды,
 Бу заман гонағым тез узағлашды.
 Сирр ғалды сирр кими, меһман јохалды,
 Дәлилик горхусу көнлүмү алды.
 Нә гәдәр олдумса бу ишдән акаһ,
 Һәр јана пәјала сүрдүмсә дә, аһ,
 Фәрзин јолу кәсди, дүшдүм балаја,
 Кәмәнд дә чыхартмаз олду галаја.
 Сәбрә, тәсәллијә апардым ләнаһ,
 Сакит олмајырды үрәјим дә, аһ.
 Сордум кизли, ашкар нә гәдәр, јенә
 Тапылмады верән бир хәбәр мәнә.
 Ахырда тәрк едиб мәмләкәтими,
 Вердим гоһумума сәлтәнәтими.
 Азачығ, санма ки, бол вар көтүрдүм,
 Чааһир көтүрдүм, палтар көтүрдүм,
 Сорудум, о шәһрин билдим адыны,
 Кетдим, көнүл тапды өз мурадыны.
 Шәһәр көзәлликдә бир бағи-Ирәм,
 Адамлары чәкмиш мүшкидән әләм.
 Сүд кимијди һамы, слә бил ајды,
 Әјин палтарлары гырдан гарајды,
 Бир евдә дүшәрәк, јығыб варымы,
 Үст-үстә чәмләдим пал-палтарымы.
 Кәзиб бүтүн бир ил, тутдум һал-әһвал,
 Сирри ачмадылар, һеј вердим суал.
 Гапылар кәздијим кәлмәз һесаба,
 Раст кәлдим ахырда мән бир гәссаба.
 О чох меһрибанды, чох һәлимди, бил,
 Бөһтана, гејбәтә бағламышды дил.
 Чох јаһиш адамды, чошдум, чағладым,
 Онула достлуға көнүл бағладым.
 Тез ону өзүмә һәмсәһбәт етдим,
 Варлы олмағына мин һүммәт етдим.
 Сна пуллар вердим бол, тәзә-тәзә
 Мал вердим, билмәдим нәдир әндазә.
 Сајыны артырдым һәр күн бир гәдәр,
 Сувадым гызылла, дәмпр олду зәр.
 Бә'зән ипәк илә, бә'зән пул илә
 Ону овлајарағ кәтирдим әлә.
 Сәндим гызыл-күмүш, севмәдим һесаб,
 Ғурбанлығ өкүзә чевријди гәссаб.
 Гызылла кәтирдим слә һаләтә

Ки, дүшдү хәзнәдән јазығ зәһмәтә.
 Бир күн өз евинә апарды мәни,
 Мәчләс гуруб, ачды көзәл сүфрәни.
 Јемәкләр кәтирди, сәһбәт ејләди,
 Мәнә лајигинчә хидмәт ејләди.
 Варды сүфрәсиндә һәр пазу не'мәт,
 Јалһыз истајимдән јохду әләмәт.
 Онда ки, јемәкләр јетишди сона,
 Сөз салдығ бир јандан, кечди бир јана.
 Елә ки, гонағчы јығды сүфрәни,
 Сајсыз төһфәләрә ғәрг етди мәни.
 Вердикләримни дә онлара гатды,
 Гаршында әјләшиб үзрә әл атды.
 Сөјләди:—Вердијин көвһәри, лә'ли
 Өлчәмәиш һеч заман сәррафын әли.
 Мән ки, аз фајдаја гәнаәтқарам,
 Сөјлә, нәдир бунча пешкәшдән мәрәм?
 Бу шаһанә лүтфә әвәз нә, сөјлә?
 Һазырам әмринә, бујур, һөкм ејлә!
 Мәним бир чаным вар, олса мин чаным
 Сәнин ғурбанындыр, әзиз меһманым.
 Сөјләдим:—Еј аға, гуламлығ нәдән?
 Гаршыма бишмиш чых, бу хамлығ нәдән?
 Дүшүнән кәсләрин тәрәзисиндә
 Бунларын чәкисп, сөјлә, нәдир, нә?
 Евдә бөјүтдүјүм гулларыма мән
 Көз учујла вердим ишарә һәмән,
 Әмрини јеринә тез јетирдиләр.
 Сандығымдан халис зәр кәтирдиләр.
 О нәгд ки, гијмәтдә кәлмәз өлчүјә,
 Јендән гәссаба етдим һәдијә.
 Арзуму билмәјән, хәбәрсиз киши
 Сыхылды көрүнчә бу нәвазиши.
 Деди:—Еј әзизим, һәлә сәнин мән
 Әвәзлә чыхмадым хәчәләтнәдән,
 Нәдир бу төһфәләр—вердин дүбарә?
 Утанмағ јеридир, анчағ нә чарә.
 Гајтармадым сәнә бу не'мәтләри
 Ки, өз саһибинә гајытсын кери.
 Гајтардым, билирәм, чүнки бу дәвләт
 Әвәзсиз, әмәксиз тапылмаз әлбәт.
 Артырдын хәзнәјә бир дә хәзнәни.

Сән шадсан, өлдүрүр хэчалэт мөни.
 Мөндөн бир истәјин варса, бәјан ет,
 Јохса, ал буңлары, вермә хэчалэт.
 Көрдүм ејләјәчәк о көмәк мәнә,
 Верди бу һал јаман күч, үрәк мәнә.
 Сөјләдим тез она әһвалатымы,
 Нијә бу шәһәрә сүрдүм атымы,
 Дағлары, дашлары гуш кими сүздүм,
 Шаһлыға көз јумдум, әлими үздүм?
 Кәлдим, хәбәр тутум, өјрәним, бәлкә,
 Шадлыгдан әл чәкиб нәдән бу өлкә?
 Сәбәбсиз нә гәмдир чөкмүш дијара?
 Башдан ајағадәк кејинмиш гара?
 Ешитчәк бу сөзү гәссаб гонагдан,
 Санки гузу үркдү бир јалгузагдан.
 Гәлби гопан кими далды бир саат,
 Хэчаләтли кими һеј бахды мат-мат.
 Деди:—Јерли дејил етдијин суал,
 Сорушдун, әтрафлы, доғру чаваб ал.
 Кечә сачан кими кафура әнбәр,
 Көз-көзү көрмәди, таралды шәһәр.
 О мәнә сөјләди:—Замандыр, ојан,
 Истәјә чатмаға, амандыр, ојан.
 Галх, сәнә көстәрим кизли сүрәти,
 Ачым истәдијин сирри, һикмәти.
 Чыхды һаман саат отагдан чөлә,
 О өндә, мән далда—јол кетдик белә.
 О кетди, мән кетдим, әтраф гаранлыг,
 Бир мөндим, бир ојду, јохду хәләјыг.
 Кетди, инсанлардан узаға варды,
 Мәни харабаја чәкди, апарды.
 Хәлвәти мәнзилә јетишән заман
 Пәритәк пәрдәдә биз олдуғ ниһан.
 Бағлы бир сәбәти көтүрүб јаваш
 Мәним габағыма кәтирди бирбаш.
 Деди:—Кир сәбәтә, бир ан орда гал,
 Јерләрә, көјләрә јахшы нәзәр сал.
 Онда биләрсән ки, хамуш оланлар
 Нә үчүн кејмишдир гапгара палтар
 Сәнә кизли олан һәр јахшы-јаман
 Ашикар олачаг сәбәтдән, инан.
 Гәссабын сөзүндә дүјдүм сәләгәт,
 Јерим олду дәрһал әсрарлы сәбәт.

Бу гәрибә сәбәт дөндү бир гуша,
 Фырланан тилсимлә учдум бирбаша,
 Ашдым һалгасыны көј асиманын,
 Селријлә о чәкди ипи, инанын,
 Ојнадым кәндирдә јаман мән јазыг,
 Шам кими бојнума ип кечди артыг,
 Бојнум назик иди, ип мөһкәмди, бах,
 Дүшдүм әсир кими бәхтимдән узаг.
 Гатлашмалы олдум мин әзијјәтә;
 Ип нечә бојнуму салды зәһмәтә!
 Гырды нохтасыны бәхтни улағы,
 О кәндир чәксә дә мәнә көз дағы,
 Демәдим: бу чәфа, бу зүлүм нәдир?
 Чанымын риштәси о кәндирдәдир.
 Бир минарә варды, көјү дешәрди,
 Баханын башындан папаг дүшәрди.
 Сәбәт минарәјә кәлиб чатынча,
 Ипин дүјүнүнү бәндә атынча,
 Дәрһал узаглашды мәни галдыран;
 Бир фәјда вермәди етдијим әфган.
 Дүнја һајандадыр, мән һајандајам?
 Јердән узағдајам, асимандајам.
 Әфсун охујурду фәләкни тағы,
 Асылдым көј кими башыашағы.
 Өмрүмүн бағыны думан, гар алды,
 Өдүм парчаланды, көзүм гаралды.
 Нә көјә галхмаға гүввәтим варды,
 Нә јерә бахмаға чүр'әтим варды.
 Горхудан гападым, јумдум көзүмү,
 Етдим ачизлијә тәслим өзүмү.
 Көнүл тутдуғуна пешиман олду,
 Ев, гоһум һәсрәти гәлбимә долду.
 Чағырдым горхудан: «Пәрвәрдикара»,
 Пешиман олмағым кәлмәди кара,
 Аһ, күман апарым билмәдим нәјә,
 Белә бир заманда о минарәјә
 Дағ кими гуш кәлди гонду, отурду,
 Үрәјим горхудан дөјүндү, вурду.
 О гәдәр бөјүкдү, дејирдим бу ан
 Учачаг минарә ағырлығындан.
 Ганады бир ағач будағы кими,
 Ајағлары тахтын ајағы кими.
 Елә бил димдији уча сүтүндүр,

Ортасында каһа, бир Бисүтүндүр.
 Нөрдөн гашынырды көлиб һөҗчана,
 Силкиниб бахырды с јан-бу јана.
 Онда ки гашыныб ганад ачырды,
 Сәдәфләр долусу инчи сачырды.
 Ләләк галдыранда даг көвдәли гуш
 Әтирдән олурду јер үзү биһуш,
 Башымын үстүндә јатырды куја,
 Варлығым гәрг олуб батырды суја.
 Дедим өз-өзүмә: бу гушун әкәр
 Тутсам ајағыны, мәни мәһв сәр.
 Сәбр едиб дајансан, мин дәһшәти вәр,
 Јыхыларам јерә, мөһнәтим артар.
 Гәссаб нәдән етди мин чәфа мәнә?
 Олду бисәтибар, бивәфа мәнә?
 Әзијәт вермәкдә нә гәсди варды?
 Пәнчәми сындырды, голуму гырды.
 Мал вердим, олур ки, јолундан азы,
 Әчәл фәрманыны өмрүмә јазды.
 Гушун ајағынан јанышараг, мән
 Гуртарым, јахшысы будур, хәтәри н.
 Онда ки, башлады хоруз, күлдү даг,
 Ојанды һөҗсанлар, гушлар јухудан,
 О гушун да гәлби дүшдү һөҗмана,
 Учалмаг истәди көј асимана.
 Аллаһ үмидијә гәлби овутдум,
 Гушун ајагындан мөһкәмчә тутдум,
 Гуш тез ганадланды, јығыб да ајаг,
 Чәкди торпагыны көјә јел сајаг.
 Күнортаја кими учдуг сәһәрдән.
 Мән јолчујдум, о да јолчуну дилән.
 Күнәш гызышанда, јананда күнәј,
 Фырланды башымыз үзәриндә көј.
 Оғурмаг истәди гуш бир көлкөјә.
 Јазашча үз гојду јерә енмәјә.
 О һөј ашағыја енди, алчалды,
 Арада бир низә мәсафә галды.
 Күлаб чиләмишиди көрдүм һәр јерә,
 Чәмән бүрүнмүшдү мүшкү әнбәлә,
 Јашыл өтаг нди јер башдан-баша.
 Мән етдим јүз дуа учаған гуша.
 Наман ајағыны әлдән бурахдым,
 Илдырымлар кими јерләрә чалдым.

Дүшдүм чичәклијә, учуб кетди гуш,
 Төрк етди бир саат мәни санки һуш.
 Үрәјимдә јаман фикирләр етдим,
 Өзүмә көлиничә шүкүрләр етдим.
 Бир да нәзәр салыб бахдым һәр јана,
 Көрдүм, бәләд олдум о күлүстана.
 Бир бағча көрдүм ки, чәһнәт бучағы.
 Дәјмәмиш ичинә нисан ајағы.
 Јүз мин әтир сачан чичәји варды,
 Сәбзәләр ојағды, су јухлајарды.
 Күл варды һәр чешид, күл варды һәр рәнк,
 Әтри јайларды һөј фәрсәнк-фәрсәнк.
 Сүнбүлүн сачлары саалыб кәмәндә
 Гушур гәрәнфили јашыл чәмәндә.
 Күлүн додағыны дилләр јасәмән,
 Кәсиб әрғаванын дилһин чәмән.
 Тозу кафур нди, торпағы әнбәр,
 Гуму гызылданды, дашлары көһнәр.
 Бүллүр чешмәләри күлабды куја. –
 Әһг сәпилмишиди сәлә бил суја.
 Бир чешмә ахарды о барлы бағдан,
 Адышды рәнкини көј о булагдан,
 Чешмәнин сујунда үзән балыглар
 Чисәдәки күмүш дирһәмә охшар.
 О бағын дөврәси зүмрүд рәнкли даг,
 Сәрв, гајын, чинарды јахын вә узаг.
 Јағута бәнзәјән ал-әлван дашы
 Ал етмиш чинары һәр аддымбашы.
 Һәр јайда уд илә сәндәл дурарды.
 Күләк уд јандырыб сәндәл вурарды.
 Санки башланғычдан чәкиб әмәкләр,
 Бәзәмишиди бағы нигә мәләкләр.
 Хәрачлар јоллајыр чәһнәт адына,
 Ирәм «Арами-дил» сөјләјир она.
 Миша көјләр дәхн «Мину» гојмуш ад.
 Мән ора чатынча көңүл олау шад.
 Санки тәпмәш ндям бол чәһһират,
 Нүснү о јерләрин мәни етди мат.
 Сәналар ејләдим сүзүб о бағы,
 Доладым һүндүрү, көздим алчағы.
 Дадлы мејвәләри дәриб јејирдим,
 Сәвишиб нә мөтә шүкүр дејирдим.
 Саныб мәһияјими бир сәрви-азад.

Узандым ағачын көлкөсіндө шад.
 Узандым орада ахшама гэдэр,
 Дурмаздым мин ишим олсајды әкәр.
 Једим, јатдым, санма фикир ејләдим,
 Налымдан шад галыб шүкүр ејләдим.
 Кечәнин чохалды чаһу чәлалы,
 Сүрмәни топлады, бурахды алы.
 Бу заман башлады бир јел әсмәјә,
 Губарын әһдини јолдан кәсмәјә.
 Нейсан булудутәк кәлди бир булуд,
 Отларын үстүнә сәпди дүрр, булуд.
 Јол ки, суланараг тәртәмиз олду,
 Сәнәмхана кими сәнәмлә долду.
 Көрүндү узагдан минләрчә пәри,
 Алды гәрарымы хош гәдәмләри.
 Раһи-рејһан иди һәр шух новрәстә,
 Јахлашыб кәлдиләр дәстәбәдәстә.
 Һәр көзәл бир тәзә илк баһар кими,
 Әлләриндә бәзәк тутмушлар кими.
 Лаләјди додағы һәр бир никарын,
 Дәјәр Хузистана ләли онларын.
 Мина ишләнмишди голбағларында,
 Мирвари сырғалар гулағларында.
 Һәр көзәл тутурду шаһанә бир шам.
 Пәрванә, һис, гәјчә јохду о ахшам,
 Кәлирдиләр белә хош, јарашығлы,
 Синәлләр сүд кими, үзләр ишығлы,
 Тахт илә фәрш тутмуш башла һәр пәри,
 Чәннәт мәтаһына бәнзәр јүкләри.
 Фәрши дөшәдиләр, тахты гурдулар,
 Сәбримин јолуну јаман вурдулар,
 Аз кечди, тәрк едиб ај да көј тағы,
 Елә бил алчалды, енди ашағы.
 Узагдан бир күнәш олду нүмајан,
 Нурунда гәрг олуб итди асиман.
 Кәлирди беләчә о көзәл пәри,
 Дөврәсиндә јүз мин сәһәр үлкәри.
 О—сәрв, кәнизләри көј чәмәндиләр,
 О—күл, башгалары јасәмәндиләр.
 Шам тутурду һәр шух, һәр шәкәрәндам,
 Гијамәт ејләјәр шәкәр илә шам.
 Уча бој сәрв илә долду јашыл бағ,
 Кәзди һәр шәбчыраг әлиндә чырағ.

О көзәл ханымын бахты ачығды,
 Кәлди кәлин кими тахтына чыхды.
 Дунја чевриләрәк бир чәннәт олду,
 Јар отурду, гијам-гијамәт олду.
 Сүздү бә'зән солу, бә'зән дә сағы,
 Чыхарыб башмағы, ачды јашмағы.
 Чыхды ејванындан о бир шаһ кими,
 Ордусу икн рәнк бир сабаһ кими.
 Рум, зәнчи гошуну габағда, далда,
 Бир өзкә фикирдә, өзкә хәјалда.
 Зәнчи мәчлис гулар, руми чәнк ејләр,
 Шух көзү билмәсин нәдир бәднәзәр.
 Торпагдан јарадан бу көзәлләри,
 Чилвәләсин демиш нурдан о пәри.
 Күл кими әјди о башыны бир ан,
 Хумар дурушундан одланды чаһан.
 Башыны галдырды кечмәдән бир аз,
 Кәнизә үз тутуб деди:—Сәрвиназ,
 Көрүнүр бурада инсан оғлу вар,
 О гәриб јолчуну дур, долан, ахтар.
 Дур, бу даирәнин әтрафыны кәз,
 Рагд кәлсән һәр кимә, кәтир бура тәз.
 Һәмән пәризәдә галхды ајаға,
 Учду пәри кими сола, һәм саға,
 О шух көрдү мәни, һејрәтлә далды,
 Әлими шәфғәтлә әдинә алды.
 Сөјләди:—Түстүтәк кедәк, јатма, дур,
 Ханымлар ханымы белә бујурур.
 Бир шеј артырмадым сөзүнә, әлбәт,
 Чохдан бу сөзләрә чәкирдим һәсрәт.
 Товусун јанында гарғаја дөндүм,
 Кәлин һүзуруна кәлдим, көрүндүм.
 Јеридим чүрәтлә дәрһал габаға,
 Өпдүм торпағыны дүшүб торпаға.
 Деди:—Бу нә ишдир? Дур, галх ајаға,
 Сән көлә дејилсән, агасан, аға!
 Мән әзиз тутмушам ланм мейманы,
 Јухары башдадыр онун мөканы,
 Һәлә о гонаг ки, парлар һүнәри,
 Көзәлдир көркәми, хошдур нәзәри,
 Тахта чых, јанымда отур чәләлла,
 Бир јердә олмалы үлкәр һилалла.
 Дедим:—Мәләкмәчәз, ајсифәт көзәл.

Мән кими бир гула белә демә кәл.
 Де, Билгеҗе тахты һара, мән һара?
 Сәлтәнәт җарашар Сүлейманларә!
 Деди:—Җахшы даныш, бәһанә демә!
 Әфсун охуҗана әфсанә демә!
 Фәрман сәнинкидир, сәнин һәр бучаг,
 Көзүмдән ирагда отурма анчаг.
 Өҗрән, үрәҗимдә көр бир нәләр вар,
 Мәһрибанлыг елә, бәһрәләр анар.
 Дедим ки:—Еҗ көзәл, көлкән җарындыр,
 Тачым сәнин аҗаг торпагларындыр.
 Чанына апд ичб, деди о көзәл:
 — Сәнә җар оларам бир күн, җахың кәл.
 Сән мәним һөрмәтләр бир мейманымсан,
 Әнәз тутулмалы данма мейман.
 О деҗән олачаг, бу сирри гандым,
 Өнүндә гул кими дурдум, даҗандым,
 Наз илә бир кәниз әлими тутду,
 Кәтириб тахт үстә дәрһал отуртду.
 Әҗләшдүм о тахта, дуҗдүм севдәҗи,
 Тутдүм кәмәнд илә о парлаг аҗы.
 Сөзүмә чавабы җалныз «чан» олду,
 Нә гәдәр биләсәниз мейрибан олду.
 — Кәлсин, — о сөҗәди, — гоҗ, ләзиз җемәк.
 Вәсфә сығмаҗаны чәтиндир демәк.
 Чәннәт көзәлләри сүфрә кәтирди,
 Җемәкләр әнбәрли, һәр шеҗ әтирди.
 Сүфрә фирузадән, җагутдан кәса,
 Көнүл зәвг алармы бүсәт олмаса?
 Һәр нә ки, хәҗала, күмана кәлди,
 Дәрһал орталыга, мейдана кәлди.
 Исти җемәк җедик, мей-ичдик сәрин,
 Чатды нәһәҗәти бу җемәкләрин,
 Сагидән җетишди мүтрүбә нөвбәт,
 Бәһанә кәсиди, башланды ишрәт.
 Һәр дүрдәнә көзәл бир дүрр дешинчә,
 Мәчлис хош авазла көзәлләшинчә,
 Рәгс үчүн дүзәлди бир мейдан көзәл,
 Аҗаг ганад ачды, чуша кәлди әл.
 Шамы башларына алыб дүздүләр,
 Шам кими аҗага дуруб сүздүләр.
 Елә ки, оҗнаҗыб онлар доҗдулар,
 Шәраб нуш етмәҗә мейл гоҗдулар,

Сагн шәраб верди, көнүрдү, дашды,
 Һәҗә кешикчиси дурмады, гачды.
 Севкидән күч алдым, мейдән бәһанә,
 Бурҗун сәрхош кими дүшдүм мейдана
 Мейрибанлыг елиб о шәкәрдодар
 Ирад тутмаҗырды буна һеч саҗар.
 Көрдүм о бағбандыр ешгин бағына,
 Дүшдүм сачларытәк күл аҗагына,
 Әлини тутаркән етди наз, өлдүм,
 «Аз өп» сөҗәдикчә санма аз өлдүм.
 Тутду үмид гушу будагда гәрар,
 Ачылды сөһбәтә кениш бир диҗар.
 Бүсә бол, севки бол, көнүлсә бирди,
 Анчаг бир көнүлдән мин чан кедирди.
 Дедим:—Еҗ севкилим, мурадын нәдир?
 Шәһрәтти, шанын вар, де, адың нәдир?
 Деди:—Бир түркәм ки, мәнә таҗ олмаз.
 Назәнин бәдәнәм, адым Түркүназ.
 Сөҗәдим:—Көнүлләр бир олса әкәр,
 Гоһумтәк ад дәхи ада бәнзәҗәр.
 Хәҗли гәрибәдир, гоҗ деҗим сәнә,
 Түркүтаз ләгәби верилиб мәнә.
 Ат чапаг, түрк кими кениш сәһрада,
 Атаг һиндулары гызгын бир ода;
 Отураг үз-үзә гоша җар кими,
 Мей ичәк, һеҗ ичәк ашиглар кими.
 Мадам ки, түнд шәраб, ширин мәзә вар,
 Гачырмаз фүрсәти ариф оланлар.
 Дуҗдүм, наз едикчә деҗир о мәләк:
 Арадан җохалсын узаклыг кәрәк:
 Деҗир гәмзәлләри: һәнәк чагыдыр,
 Тәле иш дүзәлди, диләк чагыдыр
 Күлдүшү—мәгамдыр, кәҗфә дал—деҗир. —
 Җарын наз чәкәндир, өпүш ал—деҗир.
 Бүсә хәзнәсинә җол верди чанан,
 Мән чох аз җетәдим; бол верди чанан.
 Елә мәст еләди назлы җар мәни,
 Җар әлдә, тәрк етди ихтиҗар мәни,
 Чошду сулар кими чағлаҗан ганым
 Ган сәсини дуҗду аҗ үзлү ханым.
 Деди:—Бу кәча ол ганә өпүшлә,
 Јонма көҗ рәнкини сән бу кәдншлә.
 Чызыгдан чыкмагын мәсләһәт деҗил,

Вөфасыз олмажан дост жахшыдыр, бил!
 Нә гәдәр бачарсан өзүнү сахла,
 Өлүш ал, сач ојнат, дишлә, гучагла,
 Шәһвәтин әлиндә ачиз галыб сән
 Онун қилувуну чәкә билмәсән,
 Нәр кәңкәзим көзәл, шух бир пәриди,
 Ашиг кечәсинин хош сәһәриди.
 Јатарса руһуна һансы инчәбел,
 Арзуна чатмага она бағла бел.
 Наман әмр едәрәм: сөзү мәзәли,
 Дилбәр көзәлләрин ән шух көзәли
 Сәнә хидмәт үчүн отаға кәлсин,
 О јумшаг јастыглы јатаға кәлсин.
 Олсун о күл үзлү назлы јар сәнә,
 Нал билән, дил билән пәрәстар сәнә,
 Сөндүрсүн одуну, сөзүн доғрусу,
 Бизим арх үчүн дә галсын бир аз су.
 Сабаһ өзкә кәңиз истәсән һәркәһ,
 Бу арзун үчүн дә ол гүдрәтли шаһ!
 Нәр кечә верәрәм бир көвһәр сәнә,
 Јенә лазым олса, верәрәм јенә.
 Елә ки, гуртарды көзәлини сөзү
 Илкин мейрибанлыг ејләјиб өзү,
 Сонра кәңизләрә бахды хәлвәти.
 Чағырыб јанына шух бир хилгәти,
 Назла деди: «Јетиш истәјинә сән.»
 О бағышланмыш ај тутду әлимдән.
 Мән һејран галмышдым о маһчамала,
 Сығмаз тәзәлији фикрә, хәјала.
 Пәрәстишә лајиг назлы бир јарды,
 Чәкиб архасынча мәни апарды.
 Халына бир гулдум, зүлфүнә бәндә,
 Чатдыг бир сараја кәңиз дә, мән дә.
 Мәнә—бујур—деди, салды габаға,
 Кирдик онунла бир хәлвәт отаға,
 Зил кими, бәм кими ујушлуг һәмән,
 Ипәк јорған-дөшәк көрдүм һазыр мән.
 Шамларын ишығы көнүл ачанды,
 Јагут јағдыранды, әнбәр сачанды.
 Јорғаны галдырыб кирдик јатаға.
 Гучаглашыб вердик додаг-додаға,
 О, сөјүдләр ичрә бир күл дәмәти,

Јумшаг, назик, ағ, гырмызы, исти.
 Күлүндә гапалы бир сәдәф көрдүм,
 Көвһәриндән алыб мөһрү көтүрдүм.
 Галды гучағымда кечә сүбһәдәк,
 Әнбәр, кафур сачды јорғанла дөшәк.
 Сәһәр бәхтим кими дурунча кетди,
 Наман шејләрини тәдарүк етди.
 Тешт верди гүсл үчүн о көнүл јары,
 Јагутдан гырмызы, гызылдан сары,
 Күлабла өзүмү тәртәмиз етдим,
 Палтарын ичиндә күл кими битдим.
 Јеридим шадлығын гәсриндән чөлә,
 Көјдә көрүнүрдү улдузлар һәлә.
 Чәкилдим хәлвәти сакит бир јерә,
 Аллаһа шүкр етдим далаыб көјләрә.
 Кетдиләр сарајын шух кәлипләри,
 Јериндә галмады бир дилбәр пәри.
 Чешиндә ачылан сары бир күлтәк.
 О хош чәмәнликдә мән галынча тәк,
 Шәраб хумарыјам олдуғча, дујдүм,
 Тәр сачымы гуру торпаға гојдүм.
 Јатдым, ахшамәдәк јатдым бу сајаг;
 Хачә јатырдыса, тәлеји ојаг.
 Кечәнни чейраны ачыпча көбәк,
 Дөндү мүшкү јажан сәдәфә фәләк.
 Ојандым ахшамын мән бу чағында,
 Көјәрдим от кими су сырағында.
 Јенә кәлди булуд, јел әсди, кәлди,
 Әнбәр, дүрр сачанлар тәләсди, кәлди,
 Јенә башладылар дүнәнки ишә
 О јасәмән әкди, бу да бәнөвшә.
 Күлләр әтир јайды чәмәнзар боју,
 Чағлады архларда күлаб кими су,
 Кәлдиләр пәриләр, сөһбәтли, сазлы,
 Ојуна башлады көј назлы-назлы.
 Бир тахт кәтирдиләр ортаја зәрдән,
 Үстүнү өртүјү парлаг көвһәрдән.
 Гурулан уча тахт көзәлди, шәнди,
 Үстүнә ипәкләр дәрһал дөшәнди.
 Мәжлис јаратдылар шаһлара јарар,
 Нәр шеј парлајырды күп кими пар-пар.
 Дүнја чошду, санки ахды шур кәлди,
 Гызлар нәр тәрәфдән курһакур кәлди.

Кэлди ичләриндә мејли, мәзәли,
Ашигә зүлм едән Јағма көзәли.
Елә ки, тахтына јериди, галхды:
Баһар тәрәвәти бүрүдү тахты,
Фәрман верди һаман, кәзиб чәмәни,
Ахтардылар мәни, тапдылар мәни.
Көрүнчә сәсләнди: — Јахын кәл, — деди.
— Мәнә мәһрәм отур, — о көзәл деди.
Мәчлис гурду јенә, чошду диләкләр,
Кәлди орталыға ләзиз јемәкләр.
Сүфрәнин бәзәји шараблар, мәзә
Наһ'ә кәтирирди көнүлә, көзә.
Артырды гатбагат чошғунлуг, һәвәс;
Једи истәјинчә елә ки, һәр кәс.
Меј, чалғы мәчлис, дәрһал дүзәлди,
Чәнки көкләдиләр, руд дилә кәлди.
Саги «нуш» дедикчә, руһа синди чам.
Ешгин базарында чошду издиһам.
Сәрхошлуг јеријиб башларә домду,
Бу заман ешг илә меј әлбир олду.
Көзәлим ашкара кәстарди шәфғәт,
Охшады гулуу о мәләксифәт.
Һөрмәтләр ејләди чананым чана.
Салды ишләрим ијенә саймана:
Назла кәнизләрә верди ишарә,
Олар чәкилдиләр дәрһал кәнарә.
Бир мәндим, бир о јар, кәлвәтди һәр јан,
Гәлбимни алову ејләди түгјан.
Сач кими, белинә атдым әлими;
Чәкдим гучағыма бир ашиг кими.
Деди: — Тәләсмәјин зәрәри вар, бил!
Әнди сындырмағын заманы дејил.
Гәнаәт ејлә сән гәндә, ноғула,
Өвүш ал, чимиклә, дишлә, гучагла,
Һәр ким гәнаәтә әкәр шад олар,
О һөрмәтли олар, сәразал олар.
Арзу һәвәсинә әмәл едәнин
Јохсулдур ахыры, олса да зәнкин.
— Аллаһ хатиринә, — дедим, — дата јет!
Батырам дәрјада, кәл, имдада јет!
Сијаһ зүлфүн ки, вар ашигә бағдыр.
Сәнин Мәчнунунам, көнүл дустагдыр.
Дајанма, кәл, мәни сән зәңчирә чәк

Диванә олмадан зәңчирлиләртәк.
Сәһәр улдузуну көрдү көзүмүз,
Лакин гуртармады әсла сөзүмүз.
Өлдүр, истәјирсән, бу чан сәниндир,
Бу ғылынч, бу башым, фәрман сәниндир.
Белә баш гачырмаг нәдәндир, нәдән?
Булуд ағламаса, күләрми чәмән?
Сән арх олсан әкәр, мән архын сују,
Торпаг олсан, сујам, әлләрини ју!
Боғазым гурумуш, кәл, су вер мәнә,
Мән дә әвәзини верәрәм сәнә.
Су вермәсән белә, чанын сағ олсун,
Һәјатым јолунда гој торпаг олсун.
Су торпаг оглуу гојнунда боғду,
Сусузу өлдүрдү бу чағлајан су.
Дајанма, гәтрәни сусуз гојма, дур!
Бир гәтрә су вериб јананы дојдур.
Елә бил ки, сүдә бир хурма дүшдү,
Иләк парчасыны бир ијнә деши.
Башга фикир варса, сәниндир һөкүм,
Арзунун көзүнә торпаглар төкүм.
Елә бил тонду гуш, ачды балу пәр,
Нә мотал јыртылды, нә јыхылды хәр.
Гыз деди: — Бу кечә гајғын азалсын,
Шәбдизин налы гој аловда галсын.
Дашын нијјәтиндән бу ахшам, дашын,
Нур олар даима јарын, јолдашын.
Сатма бир чешмәни, кәл, бир гәтрәјә,
Ким ки, нештәр көрәр, кәрәк бал јејә,
Бир арзу үзүнә сән гапы бағла!
Сәвин иләр боју, су кими чагла!
Сач ојнат, гучагла, ширин өпүш вур,
Кедиб кәнизләрлә һәрәд ојуну гур.
Бағын вар, гарғаја мәһәббәт етмә,
Гушун вар, гуш сүдү ардынча кетмә.
Үрәкдә арзун вар, чатарсан әлбәт,
Гојма ки, гарышсын ишә хәјанәт.
Бу кечә сәбр ејлә, ағыр отур кәл,
Ејлә дүнәнкинә бу күн дә әмәл.
Нә заман енәрсәм бу мәртәбәдән,
Кәләрәм әлине кеч дә олса мән.
Новуздан балығы дәрһал тутарсан,
Ај әлдә едиламәз тезликлә, инан.

Көрдүм ки, ојунда ағыр давранар,
Мән дә јавашладым, позулмасын јар.
Оруч ачмаг күнү чатмамыш, дејө,
Көнүл вердим анчаг шөкөр бусөјө.
Бах, јенө гыздырма тутду хәстәни,
Шәраблар, өпүшләр чошдурду мәни.
Көрүнчә севкили, о назәндә јар,
Гөвр едир гәлбимдә одлар, аловлар,
Дели јанындакы бир шуха: — Дур, кет,
Сөндүр атәшини, ону тәскин ет.
О, көзәлди, көнүл јахшы јар истәр
Һәр шеји мө'тәдил арзулар, истәр.
Хош она ки, көзәл бир јары ола,
Олса, кәрәк белә никары ола,
Јенә адәт үзрә кетдим бу кечә,
Арзума даһа чох јетдим бу кечә.
Шөкөр јејә-јејә ачдым сәһәри,
Мәнимлә гол-бојун олду о пәри.
Күндүз ки, палтары јуду, агартды,
Кечә бојагчытәк күпүнү атды.
Тамам көз алдадан рәнкләр јохалды,
Зинәтләр билмәдим һајанда галды.
Арзулардым кечә тез кәлсин әлә,
Чип, Тәраз шухујла вураг пијалә.
Бир көзәл сачындан долајым кәмәр,
Јатсын агушумда севимли дилбәр.
Каһ бир бал додагдан арзу, кам алым,
Каһ бир күлүзлүлә әлә чам алым.
Кечәјлә, арзум да јеринә кәлди.
Тахтым Сүрәјјатәк кејә јүксәлди.
Кечди кечәләрим мин чалал илә,
Ишрәтлә, кејф илә, чалһачал илә.
Ахшам ејләјирдим нура тамаша,
Кечә дост олурдум бир гәләмгаша.
Күндүз јерим бағды, кечәләр чәннәт,
Торпағы мүшк олан гызыл имарәт.
Шаһлыг ејләјирдим белә бир һалла,
Күндүз күнәшләјдим, кечә һилалла.
Арзум јарыдырды һәр заман мәни,
Тәләјим ејләрди камиран мәни.
Чүнки шүкр етмәдим мән о не'мәтә,
Башлады не'мәтин һағгы шиддәтә.
Вәрәгдән әлимлә силлиди шадлыг,

Чүнки артыглыгдан истәрдим артыг.
Нә заман ај кәлиб отуза чатды,
Дүнјаны улдузчун кечә гаралтды.
Әтирли сачлары уча сарајын.
Нәвазишлә чәкди телини ајын.
Кәлди һәр заманкы булуд, күлөкләр,
Даһа тәрәвәтли, даһа тазә-тәр,
Долду бир шуришлә бу чаһан јенә,
Ојанды сәсләрлә асман јенә.
Кәлди гаравашлар һеј гатар-гатар,
Әлләриндә алма, дөшләриндә нар.
Уча тахт ортада јенә көрүндү,
Нәғмә сәсләринә әтраф бүрүндү.
Саллана-саллана мүшкүн телләри
Кәлди күн нишанлы, ајүзлү пәри.
Далла, габагда шам јанырды пар-пар,
Архаја бахма, шам габагда олар,
О мин бәзәк илә, о мин наз илә
Баша кечди нечә шух тәнназ илә.
Ханәндләр чошуб аваза кәлди,
Чалгычы гадынлар пәрваза кәлди,
Сагиләр меј вериб, чошуб дашдылар,
Көзәл мусигијлә ајаглашдылар.
Сөјләди балдодаг гызларын шаһы:
— О һәрифчин кәзин бу сәјрәнкаһы.
Көзәлләр наз илә кәздиләр јенә,
Јетирдиләр мәни бөјүкләринә.
Көрәркән о мәни ајага дурду:
— Сағ јанымда отур,— дејә бујурду.
Мән тә'зим ејләдим, тә'зим алды јар,
Ојанды гәлбимдә кечән арзулар.
Ачылды сүфрәләр јенә чичәклә,
Јенә кечди дәмим ләзиз јемәклә.
Сопра нур сачмаға кәлди пијалә,
Меј сонан сагиләр дөндү һилалә.
Дәрја овчулары һеј кәзә-кәзә
Дүрр сәпдиләр сәдәф чамларла бизә.
Мән јенә хумардым, јенә һејрандым,
Зүлфүнү ип кими тутуб дајандым.
Дивләрим ип гырды, бахын онлара.
Тутуб мән јазығы салдылар дара.
Һөрүмчәк ејләди әјләнчә мәни,
Чанбаза дөндәрди о кечә мәни.

Дөндүм арпа көрөң узунгулага,
 Ај көрөң сар'итөк дурдум донмага,
 Хэзиэ дүшөң кими огру элине,
 Титрөк эллэрими атдым белине.
 Элими сүртдүжүм саја күмүшдү,
 Өзүм билмөјирдим бу нечө ишли?
 Мөн һеј јумшалдыгча о дөндү даша;
 Ај үзлү мөһрибан дүшөрөк баша,
 Узатды элиме шүмшад элини,
 Өндү эллэрими көјлөр кәлини,
 Чәким бәлкә онун хэзнәсиндән әл;
 — Бағлы бир хэзнәјә, — деди, — о көзәл —
 Әл узатмагдан сән кәл, чәкин бир аз,
 Әли узун олан мурада чатмаз.
 Алынмаз мә'дәндир мөһрүм, јахшы бил;
 Мөһрү ачмаг сәнин гүдрәтин дејил!
 Сәбр ејләјиб, көзлә, сәниндир хурма,
 Она чатмаг үчүн тәләсэн олма!
 Сән һәлә шараб ич, кабаб јетишәр,
 Күнәш чыханачан аја сал нәзәр.
 Дедим: — Сәндән алыр ишыг күлшәним,
 Еј көзүмүн нуру, күнәшим мәним!
 Үзүн сүбһү бәнзәр күл ачмыш баға,
 Мән нечә сөнмәјим дөнүб чыраға.
 Көстәриб сусуза сән ширин чешмә,
 Сонра да дејирсән, амандыр, ичмә!
 Үзүндә чилвәләр ојнајан заман
 Пәри көрмүш кими һуш кетди башдан.
 Парладыгча сырған гулагларында
 Налым јанды атәш очагларында.
 Ајын шәбхунујла олармы чидал,
 Күнәши зәррәјлә бүрүмәк маһал!
 Нечә әл көтүрүм ки, элимдәсән,
 Сәнин һүзурунда гәм чәким нәдән?
 Сән торпагдан олсан, мән торпагданам
 Сән пәрисән әкәр, мәни дә инсанам.
 Једим додағымы бу гәләр, јетәр,
 Бәс дејил дишими сордугум мәкәр?
 Әлач ет, гәлбимә гәм салыб ләкә,
 Јетншим арзума бу кечә бәлкә.
 Бәхтимә көмәјин анчаг јар олар,
 Инсан тәләјилә бәхтијар олар.
 Дејирсән: гәм јемә, чанан сәниндир,

Чалыш, ишиндә ол, бу чан сәниндир.
 Јүкүм агыр олду, ајаг сүрүшдү,
 Гуртар, гуртар, ишим әнкәлә дүшдү.
 Аһу сағрылысан, еј сачы әнбәр,
 Довшан јухусуна вермәјин јетәр,
 Горхурам чох јаман бу гурд фәләкдән,
 Түлкүлүк етмәјә башлаја бирдән.
 Горхурам үстүмә чума шир кими,
 Дидә пәләнк кими, ләч бәбир кими
 Арзума чатмаға инәјәт ејлә!
 Мәннә кама јетир, әдаләт ејлә!
 Арзу дәркахыны бағласан үзә,
 Чыхмарам кечәдән нурлу күндүзә.
 Чәк мәним назымы, еј назлы дилбәр,
 Гонағын пазыны шаһлар чәкәрләр.
 Көрдү сәбрим кедиб, гәрарсызам мән,
 — Разыјам, әл көтүр — деди — күлбәдән, —
 Назыны чәкәрәм, наз чәкмәк пешәм,
 Сән Хәллүх әһлисән, мәнсә һәбәшәм.
 Гаршында, еј гонаг, еј севимли јар,
 Белә сүфрәләрин нә гијмәти вар?
 О мурад ки, сәни јандырыр белә,
 Ону тез ахтарсан, кеч кәләр әлә.
 Тиканлыг дөнәрсә әкәр чәннәтә,
 Мән дә мејл ејәләрәм белә сәнәтә.
 Сөјүд уд гохусу јайса дағ-даша,
 Мәндән дә белә бир иш кәләр баша.
 Истә мәгсудуну, көзүм үстә, ал,
 Анчаг о истәјин хәјалдыр, хәјал!
 Үз сәнин, дөш сәнин, додаг сәниндир,
 Бир дүррү вермәрәм, һәр һагг сәниндир.
 Белә бир кечәјлә етсән ихтилат,
 Габагда вар һәлә мин белә бүсат.
 Көнүл ал шарабдан одланан заман,
 Сәнә бағышларам ај үзлү чанан.
 Ондан арзуну ал, нишаны тушла,
 Мәним әтәјими анчаг ки, бошла!
 Мәни аздырдығы јолла кетмәдим,
 Гулаг асдымса да, әмәл етмәдим.
 Чалышдым ки, олум һәјалы, һәлим,
 Гызғынды, кәскинди одум, дәмирим.
 Бахтым сөјләди. «Еј фәрсиз, дәрдмәнд,

Абадандан узаг тапылмаз бир кәнд.
 Мөнисә алдатды тамаһ, етди хам,
 Пайдан мәғмун олур чох уман адам.»
 Дедим: «Еј ишими долашыг салан,
 Гәрарымы вуруб көнлүмдән чалаң,
 Јүз минләр јөнәлди хәзнәјә сары,
 Ағибәт бу јолда тапды мазары.
 Ајағым хәзнәләр ичиндә икән,
 Дүшсәм дә зилләтә, әл чәкмәрәм мән.
 Әсла данышмарам белә әмәлдән,
 Өлсәм дә, вермәрәм зүлфүнү әлдән.
 Тахтында шамымы јандыр, еј мәләк,
 Ја да тахтын кими, дур, чармыха чәк!
 Ја бу фәршдә ојна, ја ал чанымы,
 Гум сәп, фәрш үстүнә ахыт ганымы.
 Көзүмүн нурусан, бир өзкә чансан,
 Ёничри дөзүлмәјән сәрви-рәвансан.
 Сәнтәк бир һуридән мәгсәдә јетсәм,
 Мүфтәдир, чанымы гурбаң да етсәм.
 Мүфтә бир хәзнәни кимдир алмајан?
 Чаныны бу јолда ода салмајан?
 Кәл, парлат бу кечә мәни-шам кими,
 Чырагтәк јандырыр гәмин гәлбими.
 Јансам чыраг кими, чаным сағ галар,
 Сөнәрсәм синәмдә, бил ки, дағ галар.
 Күнәш јандырмаса бизи одлара
 Рузимиз аз олар, күнүмүз гара.
 Бир арзу дејилдир истәјим сәндән,
 Садә бир јухудур, сөјләјирәм мән.
 Димағым бир дәрин јухуја батмыш,
 Өлүдән сечилмәз, инан ки, јатмыш.
 Көрсәјди көзләрим сәни дүнјада,
 Көрмәздим үзүнү ширин рәјада.
 Әкәр чан алмагса хәјалын сәнин.
 Өлдүр, олсун ганым һәләлын сәнин.»
 Дејиб бу сөзләри чошдугча чошдум,
 О көзәл чичәјин үстүнә гошдум
 Хәзнә гапысыны кәтирдим әлә,
 Истәдим јетирәм әгиги ләлә.
 Көрмәдән арзумдан һәлә бир сәмәр,
 Јалварды, јахарды, етмәди әсәр.
 О:—Сәбр ејлә,—деди, һөрмәт истәди,

Вүсала јетмәјә мөһләт истәди:
 «Сәниндир хәзинә, хам хәјалы ат,
 Сакит ол-бу кечә, сабаһ кама чат,
 Башга фикирләрә гапылма һәлә,
 Сабаһ кечә хәзнә аларсан әлә.
 Бир кечәлик дөзүм чәтин дејилдир
 Ахы бир кечә ки, бир ил дејилдир.»
 Чох деди, бахмадым, дөндүм хәнчәрә,
 Әлими кор кими атдым кәмәрә
 Хәниши, нијазы артдыгча ону,
 Нәвәсим бирә јүз олурду әфзун.
 Иш кәлди әлә бир мәгама чатды,
 Сәјим һаман бағлы бәнди бошалтды.
 Инадкар көрүнчә назлы јар мәңи,
 Әсәби, сәбирсиз, бигәрар мәни,
 Деди: «Јум көзүнү, нә даныш, нә дин,
 Ачым гапысыңы гәнд хәзнәсини,
 Аман вер, гој ачым сән истәјәни,
 Көзләрини ачыб, гучарсан мәни.
 Алданыб шәкәрли бәһанәсинә,
 Јумдум көзләримни бал хәзнәсинә.
 Бир дәгигә ону сакит бурахдым,
 Сонра, «Ач көзүнү», дејинчә бахдым
 Ки, вурум чајнаға јағлы шикары
 Алым гучағыма о көзәл јары.
 Чевиринчә она дәрһал үзүмү,
 Сәбәтин ичиндә көрдүм өзүмү.
 Нә бир киши варды, нә гадын, ејваһ,
 Мунисим сојуг јәл, достум гызғын аһ.
 Кәлкәјдим, ишығын јолундан аздым,
 Түркүназдан ираг бир Түркүтаздым.
 Дәһшәтлә сарсылды гәлбим дәриндән.
 Бу заман сәбәтим голду јериндән.
 Көһнә достум кәлиб ејләди имдад,
 Етди сәбәtimi ипләрдән азад.
 Тәләјим чыхынча һәр бир ојундан,
 Сәбәтим ашағы кәлди сүтундан.
 Бир заман о мәни тәрк едиб гачан,
 Олду үзр истәјән, һөрмәтләр сачан,
 Деди: «Сөјләсәјдим әкәр мән јүз ил,
 Дејәрдин ки, бу иш һәгигәт дејил.
 О шеј ки, кизлинидн көрдүн көз илә,

Бу сирр деңизмәзди әсла сөз илә.
 Овунла дөнмүшәм-мән дә гајнара,
 Зүлүмләр көрмүшәм, кејмишәм гара.»
 Дедим ки: «Еј башы балалар чәкән,
 Рәјини олдуғча бәјәнмишәм мән:
 Чәкдим о гәдәр ки, гәмдән аһу зар,
 Гисмәтим кәсилди бу гара палтар.
 Гара ипәк кәтир.» О, дурду, кетди,
 Гаранлыг кечәдә тәдарүк етди.
 О гара палтары алыб кејинчә,
 Һазырлыг көрәрәк мән һаман кечә
 Мәмләкәтим дејә јола дүзәлдим,
 Гаралар ичиндә евимә кәлдим.
 Гара кејәнләрә шаһам, сәрдарам,
 Гара булуд кимн чошуб курларам.
 Пүхтә арзу-камдан кәлдим түгјана,
 Өмрү Һам арзулар салды һичрана.
 Елә ки, саһибим бу һекајәни
 Данышыб ејләди хәбәрдар мәнн,
 Шаһымын јанында кәниздим, һечдим,
 Овун сечдијини мән дәхи сечдим.
 Јетмәк мәгсәдилә аби-Һәјата
 Искәндәрлә биркә кетдим зүлмата.
 Зүлмәт кечә ајы чырағбан ејләр,
 Солтанлар чәтрини гарадан ејләр.
 Рәнкләрин јахшысы гарадыр, гара,
 Балыг бели һара, сүмүјү һара?
 Гара түкдүр верән кәнчликдән нишан,
 Гаранлыг көстәрәр ағ үзү чаван.
 Көз, гарасы илә көрәр чаһаны.
 Ким көрмүш ләкәләр өртсүн гараны?
 Кечә өртмәсәјди гара ипәкләр
 Ајын бешијинә јарарды мәкәр?
 Једди рәнк таныјыр кениш асиман,
 Гарадыр рәнкләрә үстүн һәр заман.
 Нә заман ки, һиндин көзәл хилгәти
 Сөјләјиб гуртарды бу һекајәти,
 Шаһ «афәрин!» дејиб баш-баша чатды,
 Алыб гучагына көзәли, јатды.

БӘҺРАМЫН ЧҮМӘ КҮНҮ АҢ
 КҮНБӘДӘ КЕТМӘСИ ВӘ
 ЈЕДДИНЧИ ИҢЛИМ ПАДШАҢЫ
 ҒЫЗЫНЫН ҺЕКАЈӘ СӨЛЛӘМӘСИ

Чүмә күнү сәһәр бу јамјашыл тағ
 Евини күнәшдән етди ағалпағ.
 Шаһ да ағ кејиниб јола дүзәлди,
 Һәмән ағ күнбәдин үстүнә кәлди.
 Јурд иди Зәһрәјә бешинчи иҗлим,
 Беш нөвбә чалдырыб олду о тәслим.
 Зәнчиләр Хәтәнә гошун чәкмәдән
 Шәһлик мејданыны шаһ етмишди кен.
 Ајын, улдузларын, галһарағ кечә,
 Әл атыб көзүнә сүрмә чәкинчә,
 Шаһ рича ејләди о дилләдәлән,
 Кечә һәмдәминдән, сәһәрзаләдән,
 Ујсун күнбәдинни хош аһәпкинә,
 Әргәун рәнкинн гатсын рәнкинә.
 Ғыз сәна сөјләди шаһын бахтына,
 Бир дә ки, о көзәл тачу тахтына,
 Дуалар охуду, афәрин деди,
 Бу дөвләт артыран бир дуа иди:

ҺЕКАЈӘ

Деди:—Шаһ истәјир көзәл һекајәт.
 Дилнм бачараны дејәрәм әлбәт.
 Бир анам варды ки, евин дузуду,
 Гарылар гурд олар, о бир гузуду.
 Нағыл едирди ки, таныш бир нәфәр
 Гоһаг ејләмишди мәнн бир сәфәр.
 Бәзәкли-дүзәкли сүфрә дүзәлди,
 Аз-чох нәји варса ортаја кәлди:
 Гузулар, тојуглар, плов мала-мал,
 Чөрәкләр, јухалар, чүрбәчүр гоғал,
 Мүхтәлиф һалвалар көнүл истәдән,
 Ба'зисн бадамдан, бә'зи пүстәдән,
 Үрәк алдадычы ләтиф мејвәләр:
 Исфәһан алмасы, Реј үзүмү тәр.
 Чохлу нар, һамысы мејхош, јемәли,
 Варды о мәчлисдә чох нармәмәли.
 Әввәлчә башладыг һаһар јемәја,
 Сонра мејл ејләдик руһ ачан мејә.
 Гарышдыг, ујушадуг үзү күләр, шән

Мән кими бир нечә кош нағыл дејән.
 Деди өз дәрдини һәр көзәл пәри,
 Тәкдән-түкдән олду бүтүн сөзләри.
 Ачды күл ағзыны бир шух маһчамал,
 Елә бил әриди сүд ичиндә бал.
 Онун үрәк ачан бир сәси варды,
 Сөзүндән балыглар, гушлар јатарды.
 Әгигиндән ләзиз чешмәни ачды,
 Чошду, ашиг кими күкрәди, дашды.
 Деди:—Бир кәнч варды ширин данышан,
 Шәкәр гамышына охшар бир чаван.
 Исаја бәнзәрди әгли, камалы,
 Јусифди мәчлисдә јалныз мисалы.
 Елми дәрја кими, чүр'әти варды,
 Бир дә ки, о чаван чох пәһризкарды,
 Ирәм бағы кими варды бир бағы,
 Бағ дејил, бағларын нурлу чырағы.
 Әтирлә јоғрулуб санки һәр јери,
 Чәннәт мејвәсинә охшар бәһәри.
 Үрәклә долуду нар ичи сајағ,
 Тикансыз күлләрди башдан-баша бағ.
 Варса да күлләрин әкәр тиканы,
 Горумағ үчүндүр јалныз бостаны.
 Сәрвләр алтында сулар ахарды,
 Һәр тәрәф јашылды, ахар-бахарды,
 Тутмушду һәр јаны гушларын сәси,
 Әргәван бағларда көјүн гүббәси.
 Сәрвләр дибини басмыш күл, чичәк,
 Руһлулар маһныја вермишди үрәк.
 Пәркар ишләмишди бахсан һәр јерә,
 Дөрд галын дивара чәкмиш дөрд мөһра.
 Ејван учалмышды улдуза, аја,
 Бәднәзәрин јолу јохду ораја.
 Чәкиб варлылара о сәфалы бағ
 Әзәл күндән бәри чалын-чарпаз да.
 О киши һәр һәфтә баға кедәрди.
 Зөвг алар, гәлбини раһат едәрди.
 Сәрви бәзәјәрди, сәмән әкәрди,
 Мүшк сәпәр һәр јана, әнбәр чәкәрди.
 Нәркизә әлијлә верәр тәзә чам.
 Јоллар бәнөвшәдән сәбзәја салам.
 Доланарағ бағы башларды сејрә,
 Сонра да јолланыб кедәрди шәһрә.

Күнләрин бириндә, о сәһәрчағы
 Кетмишди кәзмәјә бу күлзар бағы.
 Көрдү ки, гапылар бағлыдыр јаман,
 Мусиги сәсинә јатмышды бағбан.
 Чулғалајыр бағы хош сәс, хош аваз,
 Орда чан бәсләјән олмушдур чанбаз.
 Бирәр рәггасәдир јашыл ағачлар,
 Јарпағ һәјат верир, чанлар алыр бар.
 О көзәл сәсләри хачә ешинтди.
 Чаны узагдајды, јаханы дидди.
 Нә баш чевирмәјә гәрары варды,
 Нә гапы ачмаға ачары варды.
 Дөјдү, чаваб алмағ мүшкүлдү, мүшкүл!
 Сәрвләр ојнајыр, јухлајырды күл.
 Бағын әтрафыны доланды, кәзди,
 Санма ки, кирмәјә бир гапы сезди,
 Јол тапа билмәди, дуруб дөјүкдү,
 Сонра һасарынын дибини сөкдү.
 Тамаша етмәјә кирди ичәри,
 Сәрвтәк пај алмағ олду шәкәри:
 Бир бәһанә олсун ондан өтрү бағ,
 Ассын—көнүл вериб—чалғыја гулаг,
 Көрсүн ким гопарыб бағда туфаны,
 Бағча нә һалдадыр, һаны бағбаны?
 Бостаны парладан гызыл күлләрдән,
 Бағчада кејф едән инчәбелләрдән,
 Ики күмүш балдыр, дөшләри сәмән
 Дајаныб гапыда кешик чәкир шән.
 О һури бәдәнли гызлара, дүзү,
 Дәјмәсин бир нәфәр намәһрәм көзү.
 Хачә ејләјинчә дәликлән күзәр,
 —Әдәбсиз,—дејәрәк ону дөјдүләр.
 Кәнизләр гојдулар өмрүнү дарда,
 Оғру куман едиб бағладылар да.
 Хачә гәбул етди зүлмү, тәһгири,
 Нә үчүн? Вар иди чүнки тәгсири.
 Јумругла вурдулар дуруб гәсдинә,
 Сонра чығырдылар бәрк-бәрк үстүнә:
 —Кәлмисән ки, баға вурасан зәрәр,
 Һејифләр ки, бағбан тутмамыш хәбәр.
 Оғруну бағында тутарса бағбан,
 Әл атар көтәјә, дөјәр бу заман.
 Биз ки, бу көтәклә сәни дағладыг,

Демэк ки, лајингсән, тутуб бағлаалыг.
 Бир дэ чәпәр боју-кизли долашма,
 Дарваза јеринә дивардан ашма.
 Киши сөйләди ки: «Бу бағ мәнимдир,
 Бу түстүләр јајан чыраг мәнимдир.
 Гапым шир агзына бәнзәр хејли кен,
 Кирдим түлкү кими нәдән дәликдән.
 Ким белә кирәрсә әкәр мүлкүнә,
 Кечәр мүлкү онун јерин тәкинә.»
 Кәнизләр бу заман донуб дурдулар,
 Бағын нишаныны ондан сордулар.
 Көрдүләр, доғрудур бүтүн шәһадәт,
 Чошду мәһәббәтләр, сөндү әдавәт.
 Бағын ағасыдыр, онлар инанды,
 Ешигилә чанлары јанды, нә јанды,
 О чох шириндилди, көзәлдән көзәл,
 Көзәл киши көрән арваддан үз әл!
 Көрдүләр вар онун хош тәбнәти,
 Барышыб етдиләр она һөрмәти.
 Гуртардылар ону зүлмүн бағындан,
 Ачдылар, өлдүләр әл-ајағындан.
 Үзр илә дедиләр: «Әфв ет бизи сән.»
 Нәр икиси ујду она көнүлдән.
 Әкәр дост оларса үзр илә дүшман
 Бағдакы рәхнәдән галмаз бир нишан.
 Бағын учугуну кедиб һөрдүләр,
 Хачәни достлуға рәва көрдүләр.
 Әјләшдиләр назла өнүндә сонра,
 Нәгл етдиләр она узун мәчәра:
 — Баһар кими ачан көзәл бағчада,
 Чатсын сөйләдиләр хачә мурада.
 Ким ки, үрәкалан алмајанагдыр,
 Бу күн бу бағчада әзиз гонагдыр.
 Кәссин гарыш-гарыш бүтүн шәһәри,
 Көзләрә нур верән нәр көзәл ләри,
 Көрәрсән јығылыб баға бу ахшам
 Дамғасыз бир нахыш, түстүсүз бир шам.
 Сөйләдиләр: «Сәнә әл узатдыг биз,
 Өз су габымыза торпаг атдыг биз;
 Дур бизимлә кәзпш, долан бир саат,
 Нәр кими истәсән мурадына чат,
 Чәкил бир кушәјә, чәкил бир јана,
 Шадлыг нәзәријлә бах күлүстәна,

Һансы көзәл әкәр гәлбинә јатса,
 Севиб хошладығын һансы набатса.
 Сән олан отаға кәләр о чанан,
 Олар фарманында нәр саат, нәр ан.»
 Хачә ешидинчә белә сәһбәти,
 Нәмән чуша кәлди јатмыш шәһвәти.
 Әкәр ки, хилгәтән о пәһризкарды,
 Лакин шәһвәтлә дэ достлуғу варды.
 Кішијди, чохалды ешги, нәвәси,
 Алды гәрарыны гадын нәфәси.
 Јасәмән синәли көзәл гызларла,
 Үрәјиндә үмид, дүзәлди јола.
 Иш кәлди нәһәјәт бир јерә чатды
 Ки, үрәк дөзмәји кәнара атды.
 Бағын ортасында варды бир ејван,
 Көрүнүрдү көзәл орадан нәр јан.
 Хачә кедиб ора чәфтәни чәкди,
 Гызлар дөндү керн, хачәмиз тәкди.
 Наман бу ејванда бир дәлик варды,
 Орадан ашијан ишыгланарды.
 Јөнәлиб дәлијә бахды, доғрусу,
 Нә көрдү, лар чешмә, дәрја гәдәр су.
 Көрдү ки, әтрафда күл сәпиб күләр
 Күмүш балдырдылар, нәр мәмәлиләр.
 Намысы чырагтәк пар-пар јанарды,
 Намысы јетишимиш, дәззәтли барды.
 Нәр көзәл бир үрәк етмәк үчүн бәнд
 Алыб өз күлүнә сәпәләрди гәнд.
 Нәр хәзнә үстүндә бир әждәр јатмыш,
 Нарынч турунч олуб, камала чатмыш.
 Көрдү нәр мәмәләр, алматәк чәнә,
 Адлары јазылмыш бузлар үстүнә.
 Бағбанлар олмаса әкәр зүлмкар,
 О бағда јетишәр боллу алма, нар.
 О бағын күллүјү сәринди, сәрин,
 Чәмәнликди јаны сәрвликләрини.
 Орада мәрмәрдән һовуз долујду,
 Абн-көвсәр белә онун гулујду.
 Новуза көз јашы сулар сүзүрдү,
 Ичиндә балыглар сәрбәст үзүрдү.
 Онун дөрд бир јаны көзәл бир чәмән,
 Әтрафында битир нәркиз, јасәмән.
 Пәрдә көзәлләри кәлдиләр, сәрин

Бир новуз көрдүлөр дәриндөн-дәрин.
 Күнөш ейләмишди онлары битаб.
 Су онлары күлшән ейләди һесаб.
 Гызлар җахын кәлди ишвә, наз сачыб,
 Бүтүн дүмәләрн бирбәбир ачыб,
 Синәләр мејданда, өзләри чылпаг,
 Дүрр кими новуза дахил олараг,
 Мурад күмүшүнү суҗа салдылар,
 Ләпәләр алтында кизли галдылар.
 Аҗ балыгла гоша суда кәзирди,
 Нилал табдан дүшүр, буну сезирди.
 Нә заманкы суҗа аҗ дирәм атар,
 Кәләр һәрәкәтә балыг һарда вар.
 Бу аҗлар о гәдәр шәнди, көзәлди,
 Хачәнин балыгы һәҗчана кәлди.
 Бир саат сүздүләр вериб әл-әлә,
 Оҗнатдылар баҗда сәмәни белә.
 Каһ гучаглашдылар, каһ да дурдулар,
 Нардан, нарынчлардан гаҗыг гурдулар.
 Сачыны оҗнадыр иландыр деҗә,
 Салыр јолдашыны бири үркүҗә.
 Бисүтунлар сүтун галдырмышдылар,
 Фәрһады балтаҗла өлдүрмүшдүләр.
 Ширинин гәсриндә сүд архы ки, вар,
 Белә новузлардан јолланыб ахар.
 Хачәнин галмады сәбрә имканы,
 Јохду бир көмәҗи, табы, таваны.
 Су өнүндә әли чыхаркән боша,
 Дөндү бир јанғылы ағыр сәрхоша.
 Дуруб әјләширди, дүшүб севдаҗа,
 Вурғунду елә бил тәзә бир аҗа.
 Көрдү һәр тәрәфдә бир сәрви-гамәт,
 Сәрви-гамәт деҗил, өзкә әламәт.
 Чошду дамарлары, ган чоша кәлди,
 Бүтүн үзвләри хуруша-кәлди.
 Дурду оҗру кими, өзкә чүр деҗил,
 Дуруб дүшүндүјүн бир шәкилдә, бил.
 Истәди, атылсын ортаҗа бир ан:
 Иланы дәликдән, гушу јувадан.
 Санма ки, иланы буну бачарды.
 Нәдән? Дәлик јолу олдуҗча дарды.
 О көзәлләр суда тез чимән кими,
 Ипәкдә битдиләр јасәмән кими.

Бүрүндүләр түлә, көј кими таза,
 Башладылар аҗла ишвәҗә, наза.
 Варды ичләриндә бир шух гәшәнки,
 О—руми, өнүндә башгалар зәнки.
 Күнөшди елә бил нилал бухағы,
 Дишләнмәмиш хурма, пүстә долағы.
 Гәмзәҗлә әтрафы сүзүшү варды,
 Гәнддән хеҗли ширин күлүшү варды.
 Сәрви јетирмишди о дилбәрн бар,
 Нәҗадан гојнунда суланмышды нар.
 Мин һиҗлә ишләтмиш, мин үрәк алмыш,
 Нәр ким көрмүш ону јериндә галмыш.
 Дастан сөјләмәҗә башларса дәрһал,
 Севки һушҗар олар, мәст олар камал.
 Хачә бахыб она куҗа ки, доңду,
 Елә бил вурулуб атәшә һинду.
 Нәр гыза аҗлара деҗилсә һәркаһ,
 Ичләриндә јалныз о иди падшаһ.
 Заһид өз јолундан чыхды азараг,
 Мүсәлман адында кафирә бир бах.
 Бир саат кечмәди, олдулар әјан
 Түкләри од сачан, о гоша чејран.
 Хәтән өлкәсиндә марал үркүдән,
 Пәләнкә чејраны көстәриб кедән
 Көзәлләр гәнд сачыб кәлди мејдана,
 Салсынлар ишини онун саһмана.
 Хачәни отагда көрүб дурдулар,
 Гапычылар кими кендән сордулар:
 «Ашигсән сөјлә бир, бизи сал баша,
 Нансы һурисифәт шух гәләмгаша?»
 Хачә бәјәндиҗи о қнчә нахшы
 Бу гоша рәссама көстәрди јахшы.
 Ешидинчә буну ишә кирдиләр,
 Онлар чејран-деҗил, кефли ширдиләр.
 Кәтирилди јола фәнд илә пәри,
 Чошуб јүксәлинчә чалғы сәсләри.
 Бир јолла кәлдиләр, кәлмәз күмана,
 Даргалар гыҗарды сирри дујана.
 Кәтириб салдылар гызы ичәри,
 Баҗлаҗыб гапыны дөндүләр қери.
 Хачә билмәјирди әһли-һалды јар,
 Јары әһд оланын иһи сәһл олар.
 Отаҗа салынан о чәнки көзәл.

Хачәнин ишинә ујду әлбәәл.
 Ону назәнинләр салмышды баша
 Ки, хачә вурулуб сән гәләмгаша.
 Бәјәнилмиш пәри, о назлы көјчәк,
 Көрмәдән хачәјә вермишди үрәк.
 Көрдү билдијиндән хачә хоштардир,
 Дәмири күмүшдүр, күмүшү зәрлир.
 Түкәнди, галмады хачәнин табы,
 Башлады сәрв илә суал-чавабы:
 Деди:—Адын нәдир? Деди ки:—Бахтдыр.
 Деди ки:—Бәс јерин? Деди ки:—Тахтдыр.
 Деди:—Әслин нәдир? Деди:—Нур, чыраг.
 Деди:—Бәс бәднәзәр? Деди ки:—Узаг.
 Деди:—Пәрдән нәдир? Деди ки:—Саз, саз.
 Деди:—Шивәи нәдир? Деди ки:—Наз, наз.
 Деди:—Бир бусә вер! Деди ки:—Бол, бол.
 Деди:—Вахтын јохдур? Деди ки:—Тез ол.
 Деди:—Рам оларсан? Деди ки:—Асан.
 Деди:—Бәс диләјим? Деди:—Чатмысан.
 Хачәнин бәдәни ојнады, әлбәт.
 Галхды орталыгдан һәја вә исмәт.
 Тутду телләрини чәнк тутар кими,
 Басды синәсинә ширин бар кими.
 Бир өпдү, он өпдү, јенә ишләди,
 Сорду шәкәлләри, гәнди дишләди.
 Үрәји ојнады јериндә, бу һал
 Верди севишмәјә өзкә бир чалал.
 Хачә истәди ки, галхыб, пакәһан
 Көтүрсүн мөһүрү аби-һәјатдан.
 Гара шир јүрүдү, чумду марала,
 Зорла истәди ки, алтына ала.
 Дөзмәди бу заман ејван, сөкүлдү,
 Кәрпич-кәрпич үстдән учду төкүлдү.
 Билир бу һикмәти һәр ариф киши,
 Пис нәтичә вермәз јахшынын иши.
 Гуртарыб хәтәрдән, батмадан гана
 Атылды һөвләк һәрә бир јана.
 Көрмәсинләр дејә јолдан ашдылар,
 Һаман имарәтдән узаглашдылар.
 Алыб дәрд јүкүнү хачә кәлинчә,
 Кетди гәм јемәјә, чәкилди күнчә.
 Кәниз кәлиб тапды јолдашларыны,
 Чатды гәмли кими өз гашларыны.

Чәнк алыб элине о дилбәр пәри,
 Сөјләди чәкдији әзијјәтләри.
 Јаылады чәнк сәси, дүшдү һәр јана,
 Налә ашигләри етди дивана.
 Деди:—Мәним чалғым кәрәк чар олсун,
 Ешиги хәстәсинә саламлар олсун.
 Ашигләр мәнимтәк һеј хәстә кәрәк,
 Сағлам икән чаиы шикәстә кәрәк.
 Ешиги нә вахтадәк сахлајым һибан,
 Чар чәкирәм: мәнәм ашиги-дөвран.
 Ешиги сәрхошјам, јох ихтијарым,
 Әлимдән алынмыш сәбрим, гәрарым.
 Әкәр ки, ашиги нәсиби аһдыр.
 Төвбә ешиг әһлине бөјүк күнаһдыр.
 Ешиг төвбә илә ашинә дејил,
 Төвбә ешиг әһлине һеч рәва дејил.
 Ашиг јар јолунда версин чан кәрәк,
 Горхусу олмасын ғылынчда кәрәк.
 Елә ки, дүрр сапди ләләдән чәнки,
 Һалыны билдирди о хош аһәнки.
 О гоша көзәлләр әһли-һалдылар,
 Чалғыдан зөвг алыб, фикрә далдылар.
 Дедиләр ки: «О чүт чыраға, демәк,
 Зәррәләр јетириб сәрт әсән күләк.»
 Кәздиләр Јусифи, чыхмышды јоха,
 Талыб әтәкләјиб мисли-Зүлөјхә,
 Сорудулар ишин һәгигәтини,
 Хачә нәгл ејләди фәләкәтини.
 Һалына ачыјан бу чүт ајпара
 Ишинә ахтарды онун бир чара.
 Дедиләр: «Бу кечә бағда галарыг,
 Сәнин мәсәләнлә мәшғул оларыг.
 Вермәрик бу кечә јол бәһанәјә,
 Гојмарыг бир нәфәр кетсин ханәјә.
 Кирәр агушуна о көзәл һилал,
 Бу ахшам камыны ондан истә, ал.
 Јыртар пәрдәләри ишыгы күнаүз,
 Кечә пәрдә тутар һәр заман, бу дүз!»
 Олар сөзләрини дејиб кетдиләр,
 Гошулуб ғызлара сөһбәт етдиләр.
 Гара сәмур илә гаранлыг кечә
 Буртас пәрдәсини өртдү кизличә.
 Күнәшин бир мыхлы ғылынчы сөндү,

Мин мыхлы зиреһә кечә бүрүндү.
 Хачәнинн јанына салыб пардәни,
 Сәнәмләр тутдулар өз сөзләринни.
 Көзәл, парлаг күнәш јетишди аја,
 Гәлби јанғылы сәрв чатды бол суја.
 Бир хәлвәт јер ола, бир дә назлы јар,
 Сөјлә, белә јердә кимдә сәбр олар?
 Хачәнинн гызышды једди әндамы,
 Чошуб арзулады бу заман камы.
 Неч кәси етмәдим сөзүмдән акаһ,
 Бир сәнә дејирәм, шаһиддир аллаһ,
 О, дүррү лә л илә дешмәк истәди;
 — Туғумуз тағ илә бирләшсин, — деди.
 Ағачда вәһши бир пишик бу заман.
 Јувада бир гушу көрчәк, накәһан
 Атылды үстүнә, јыхылды јерә,
 Дәјди бундан зәрәр севкилиләрә.
 Чулғады онлары ваһимә, һејбәт,
 Көнүлдә һәјәчан, ајагда сүр'әт.
 Ајрылдылар белә, јетишмәмиш кам,
 Чиј олду көр нечә бишмиш бир тәам.
 Көзәлләр јанына көзәл кединчә,
 Алды чәнк гучаға о јары кечә.
 Чаларағ охуду, олду бағры ган:
 «Баһар јетишинчә ачар әргәван.
 Хијабанлар боју сәрв олду бүләнд,
 Ачды һоггасыны, күлләр сачды гәнд.
 Гонду шах будаға сапсары бүлбүл,
 Деди: — Кендир кефин базары — бүлбүл!
 Сүпүрүб, сулады бағбан о бағы,
 Шаһ көрдү ки, кәлиб нәш'әнин чағы.
 Шәраб гәдәһини әлинә алды,
 Бир даш һәмән чамы сындырды, салды.
 Варымы, јохуму, еј гарәт едән,
 Сәнсиз нејләјирәм бу дүнјаны мән.
 Әкәрки јанында хәчаләтим вар,
 Көнүл арзулајар, сәни ахтарар.»
 Дујуб сирдашлары хош авазыны,
 Билдиләр гәлбинин кизли разыны.
 Үрәји дәрдләнир, буну сездиләр,
 Кедиб о хачәни јенә кәздиләр.
 Хачә елә бил ки, јағ оғурлајыб,
 Кизләниб дүшүнүр: ајыбдыр, ајыб.

Шумшад илә сөјдү, сәрв, чәнк, говаг
 Алтындакы архда тапмышды сығнаг.
 Һејрәтләр едирди, нәдир бу кәләк?
 Ачмышды сүсәни хејритәк чичәк.
 Онлар сорушдулар, хачә инләди,
 Дил ачды, көзәлләр бахыб динләди.
 О сиррә мәһрәмләр, дәрә јананлар
 Дедиләр: — Говушсун кәрәк чананлар.
 Дөнүб јол ачдылар, иш көрүб белә,
 Јетирдиләр һәмән күлабы күлә.
 Хачәнинн әлиндән јапышан кәлди,
 О меһрибан үчүн меһрибан кәлди.
 Хачә узадарағ јара атды әл,
 Деди: «Јајиг јерә кедәк, ај көзәл.»
 Бир ағач вар иди, тахт гурсун, дејә,
 Галхмышды шахлары мөһтәшәм көјә.
 О шаһлыг тахтынын алтына јетди,
 Бурада әлијлә бир јер дүзәлтди.
 Сәнәми меһр илә чәкди гаршыја,
 Бағрында јер верди о көзәл аја.
 Назәнин јеришли сәрви-хураман
 Самани халыда јасәмәнди сан.
 Гыза мејл етдикчә көнмү олду шән,
 Сәрв илә чичәкди белә бирләшән.
 Хачә гучаглады ајы, әлбәәл
 Ајаг күчдән дүшдү, ишә кирди әл.
 Ханалар алырды хачәнинн дашы,
 Јол тапа билмәди гачсын јолдашы.
 Гәл'әнин дүшүнчә хачә гәсдинә
 Истәди су төкә одун үстүнә.
 Демә чөл сичаны бахыб узагдан,
 Нечә куду көрмүш асылы тагдан.
 Галхды, ганадланды гуш кими јердән.
 Дишләди кудунин бәндини, бирдән
 Һәр куду тәбилә дөндү, сүрүшдү,
 Сапындан үзүлүб торпаға дүшдү.
 Сәсләнди кудулар, сәс кетди мил-мил,
 Елә бил көчмәјә чалынды тәбил
 Бүрүндү сәсләрә һәр тәрәф, һәр јан,
 Аслан пәнчәсиндән гуртарды чејран.
 Хачә елә билди, кәлир тәлашла.
 Дарға нағарајла, мөһтәсиб дашла,
 Гојду башмағыны, дүзәлди јола,

Гачды чеврилэрэк-бахмајыб дала.
 Мин горхујла пәри јенә дүзәлди,
 Көзәл-достларының јанына кәлди.
 Иакин пәфәс дәрди, о дилбәр көзәл,
 Сонра пәрдә ачды, атды чәнкә эл.
 Деги ки: «Ашигләр дејәр, бир кәрә
 Јар кәлмиш баш чәкә инчә дилбәрә.
 Көрүнчә көзәли ашиг узагдан,
 Истәмиш барыны дәрсин будагдан,
 Гучушмаг арзусу чошмуш чанында,
 Күл гијамәт ејләр сәрвин јанында.
 Синә бостанында билмиш бары вар,
 Истәмиш гопарыб јесин армуд, нар:
 Көһнәр хәзнәсинә узадараг әл,
 Атсын о хәзнәјә ајаг илк әввәл.
 Ахыгсын набата шәкәр биләтсин,
 Сөјүдлө лаләдән ал ган чиләтсин.
 Гәфилдән башламыш фитнә говғаја,
 Бүтүн арзулары чыхмышдыр заја.
 Пәрванә ишыгдан галмышдыр ираг,
 Сусуз дүшмүш һәјат сујундан узаг,
 Сән, еј пәрдәләри кеч вуран, дур, ал,
 Чәнкә дүз пәрдә вур, рәнки доғру чал.
 Мәнә пәрдә вердиң олдуғча әјри,
 Сәниилә дөнмәрәм дүзлүкдән кери.»
 Сөјләтдикчә гәзәл дәрди-никары,
 Хәбәр тутду јенә чан сирдашлары.
 Хачәни кәздиләр, јенә чалдылар,
 Кәлиб бир тәрәфдә јорғун тапдылар.
 Үрәји дөнмүшдү әсән јарпаға,
 Вермишди јаныны гуру торпаға.
 Охшајыб дурдулар сыныг руһуну,
 Чәкиб чыхардылар харлыгдан ону.
 Үрәкдән ачыјыб, тутдулар әһвал,
 Хачә адлар чәкиб етди әрзи-һал.
 Она чәрә кәзди ики ајгабаг,
 Јаман хәјаллардан етдиләр узаг.
 Ачыб үрәјини о бир чүт чичәк
 Вәдәләр вердиләр, алдылар үрәк.
 Дедиләр: «Бу ишдә мөһкәм инсан ол,
 Мөһрибандан даһа чох мөһрибан ол...
 Иш үчүн едә бир јува тәмир ет,
 Гој уча билмәсин ораја афәт.

Узагдан бахарыг, көзләјәрик биз,
 Оларыг ишкүзар бир көзәтчиниз.»
 Дејиб бу сөзләри тез јөнәлдиләр,
 Дуруб ајагына сәрвин кәләнләр;
 Елә ки, хачәни тапды о чанан,
 Олду үрәк алан, әзиз, мөһрибан.
 Көзәл дејиләнә едичә әмәл,
 Хачә хачәлији атды әлбәәл.
 Тутду сәрхош кими күл сацларындан
 Апарды, јер кәзди бағчада-пүһтан.
 Бағын көнарында варды бир бучаг,
 Бир хәрмәнлик јерди, нурлу тағды, тағ.
 Орада агачлар бәнзәр һасара,
 Үстү мешәликан, алты мағара.
 Хачә кәзиб, кәзиб орада дурду,
 Бу хош чәмәнликдә јерини гурду.
 Кәсиб јасәмәни атды көнара:
 — Кедәк ора, — деди назлы дилгара
 Һәја үз чевириб гачды, кизләнти,
 Ачды, нечә дејим, о-кизли бәнди.
 Чәкди гучагына тәр күләндамы,
 Шәкәр арасында көрдү бадамы.
 Һәлә сүрмәдана кетмәдән миз,
 Јени ојун ачды фәләјин әли.
 Мағара ичиндә олан түлкүләр
 Гисмәтин үстүндә гопардылар шәр.
 Наман түлкүләри көрүб чанавар
 Истәди ејләсин онлары көнар.
 Горхдулар түлкүләр бу јалғузагдан
 Зағ-зағ титрәдиләр әсиб узагда.
 Бахараг чөлләрин бу һејвалына,
 Гачдылар хачәнин бирбаш јанына.
 Габагда түлкүләр, далада чанавар,
 Ашигләр үстүндән кечиб гачдылар.
 Бир орду салмышды санки чатачат,
 Позулду хачәнин гурдугу бүсат.
 Нә варды, билмәди, хәјалы чашды,
 Тоз-торпаг ичиндә јүјүрдү, гачды.
 Әриди, ган олду бағрынын јағы,
 Чалышды тәрк едә горхулу бағы.
 Шүмшадлар ки, вермиш нәркиз, нар она
 Көрдүләр хачәни гачыр бир јана.
 Кедиб дилбәрини тапдылар јалғыз,

Чүт нәһәнк ичиндә дүрр олду о гыз,
Сәсләндиляр: «Нә вар, нә олуб, анлат!
Бу нә шејтанлыгдыр, бу нә хәјалат?
Нијә пуч едирсән бу чаванлығы,
Нијә өлдүрүрсән меһрибанлығы?
Меһрибан олдуғун бу гәриблә сән,
Белә бир ојуну ким ојнар, десән?
Нечә јол бу кечә тәрк етдин ону,
Фитнә-фелләр гуруб әздин руһуну.»
Көзәл јалварараг ичди анд-аман,
Лакин инанмады о гоша чанан.
Хачә кәлиб чатды бу заман дада,
Гызлар санки гајчы, шам да ортала.
Данлагдан чәкиниб утаныб, дурур,
Гызлар да һеј она сәрзәниш вурур.
Деди:—Сиз әл чәкин бу гыздан, бары,
Бир дә инчиптәјин инчимиш јары.
Пис бир иш тутмамыш әсла о көзәл,
Кәрәкдир башга јол, башга бир әмәл.
Әкәр хәјанәтдә варса бир хәтәр,
Сизи дөјмәк лазым, сизсиниз рәһбәр.
Мәсүмдур нә гәдәр онун көвһәри,
Тәсиркар сајыныз анчаг бу јери.
Дүија зирәкләрни карван јолудур,
Дүзләр тәмизләрин садиг гулудур.
Писликдән гуртарды јарадан бизи,
Гојмады бизләрдә бир хәта изи.
О әнкәлләр биздә гојмадыса чан,
Афәти афәтлә јуду јарадан.
Бәхтимиз олалы пасибанымыз,
Пис ишдән гуртарды ширин чанымыз.
Алдада билмәсә һәр кими шејтан,
Инан ки, баш вермәз пис әмәл ондан.
Һәр ким истәсә ки, ишләсин һарам,
Һарамзада олар јалныз о адам.
Бу пәри чамаллы, шух күләндамы
Меһрибан сајачаг һәр заман һамы.
Мәрдлији севдирәр белә чаваны,
Белә садә хисләт бир меһрибаны.
Јолун үзәриндә оlanda исмәт
Күнаһын үстүнә гоймаз һәрәкәт.
Дәјсә бир ағача әкәр бәднәзәр,
Онун мејвәсини дәриб јемәзләр.

Јүз һејван көз дикиб көзләримизә,
Одур ки, үз вермир јахшылыг бизә.
Артыг унутулсун олуб-кечәнләр,
Бизләр варымыздан чәкмәрик зәрәр.
Етдим кизли-ашкар төвбә мән, һәркан
Гәбул етсә мәнним төвбәми аллаһ.
Әчәл аман версә сөзүм будур, бах,
Разылыг верәрсә бу шәкәрдодаг;
Ејләјәрәк ону өзүмә өврәт,
Чәкәрәм назыны, еләрәм хидмәт.»
Гызлар көрдүләр ки, о нәчиб инсан
Аллаһ бәндәсиндир, горхур таһридан.
Өнүндә сәчдәјә дүшдүләр јерә,
Афәрин белә пак әгидәләрә
Ки, онда јахшылыг, сафлыг тохму вар,
Горусун гој ону тәк пәрвәрдикар.
Инсана үз верәр әзијјәт, чәфа,
Олар нәтичәси раһатлыг, сәфа.
Бә'зән үз верәндә мәрәз инсана,
Бу мәрәз чеврилир јахшы дәрмана.
Көзәлләр наз илә дөндүләр керн,
Чоһалды фәләкә тәәччүбләри.
Галхды нур чешмәси дағлар башындан,
Говду бәднәзәри үфүгдән јаман.
Сәһәр үстүрлабын әнкәбүтүтәк
Јерин сүтунуна тор гурду, керчәк.
Бүрүдү чыраглы бир ел һәр јаны,
Апарды шәһәрә бағдан бағбаны.
Хачә, падшаһлыға бајраг вурду, шад,
Көләликдән етди өзүнү азад.
Дүнән ешгә дүшүб көзди, доланды,
Бу күн газан кими гајнады, јанды.
Дөнәрәк шәһәрә о әһли-вәфа
Деди: истәјимдән көрүм бир сәфа.
Алды бешијинә көзәл һилалы,
Кәбинлә ејләди өз һалал малы.
Бүтөв ләли дәлди мәрчанла, дадды,
Гушлар ајыланда балыг да јатды.
Балыгдан гушадәк чанлылар, һәр кәс
Јашајыр, көстәрир буна мејл, һәвәс.
Јетирди саф суја ону чаһ-чәләл,
Ичди о шејдән ки, сајыдыр һалал,
Сәмән сафлығында, күмүш гәдәр ат,

Күнөш кими тэмиз, күн кими парлаг,
Күндүзүн ишыгы аглыгындадыр,
Ажын жарашыгы аглыгындадыр.
Рэнклер чох сүн'ндир, дунжаа бир аф
Билмәйир сүн'ндик, билмәйир бојаг.
Нә заман ејләсән һагга ибадәт,
Ағ либас кејмәкдир јахшы әләмәт.
Гуртарды сөзүнү јасәмән, нақал
Чәкиб гучагына ону алды шаһ.
Һаман бу гәјдајла кәлинчә ахшам,
Гурду күнбәдләрлә әјләнчә Бәһрам.
О күнбәд гуран көј бир һүнәр сачды,
Шаһ үчүн једдичә дарваза ачды.

БАҲАРЫН ТӘРФИ

Мүштәријлә Зүһәл говушан заман
Күнөш дахил олду һәмәлә һутдан.
Отлар Хызыр кими бүтүн чөл боју
Тапды һәр тәрәфдә дирилик сују.
Чешмәләр көбәји олду ахар Нил.
Јолларын үстүндә чошду сәлсәбил.
Јер мүшк илә долду, уд кејди һәр јан,
Нафә сатан күдәк олду мүшк аян.
Новруз һавасында олан етидәл,
Аләмә бәхш етди нурани бир һал.
Новрузун нәсимә јени әһд илә
Гатды өз чаныны чыңојә, күлә.
Көрүндү отларын баш галдырмасы,
Силниди ајнадан күнәшин пасы.
Ефир әтәјнидә шәбнәм отурду,
Һәрәрәт шахтаја бир зәрбә вурду.
Дағлардан әријән кафур гарлар
Чаја көз јашыјла верирди вугар.
Сәбзәјә бахдыгча нурланды көзләр,
Һәр шеј чаванлашды, олду тәзә-тәр.
Нәрқиз көзләрини сүзәндән бәри
Јухусуз ејләди бүтүн көзләри.
Сачды нәфәсини сабаһын јели,
Сәдди бәһәвишә әтирләр әли.
Сәрв көлкәликдә јелкән гурағар

Шүмшадын сачына чәкирди дарағ.
Нејлүфәр галынча һәсрәт јухуја
Өзүнү јетирди әлбәәл суја.
Чичәкли шахларда гөнчә ачылды.
Лалә јарпагытәк ләлә сачылды.
Нәрқизин бу сәрхош кәлһакәлиндә
Сүсән зәр чубуғу тутду әлиндә.
Таза гөпчәләрлә о көзәл баһар
Етди гијамәтсиз улдузлар нисар.
Шәнбәлид көзүндән јашлар төкүлдү,
Зәфәрән јејәрәк тәзәдән күлдү.
Көј күлә бәхш етди аби-һәјаты,
Шогајигә јазды танлы бараты.
Нәсринин көвһәрә сипмиш јарпағы,
Тутија әзирди сүсән будағы.
Сипчангулағы да сачыны алды,
Һөрүб дејләмәнтәк чининә салды.
Јарпағ, от көјәриб, галхыб арталы,
Һәм гәјчы кәсилди, һәм олду халы.
Сүнбүл мүшк вуруб салхыма бәнд-бәнд,
Етди сәрәнфилә ачыгга ришхәнд.
Хејрикүл әһд илә кәлди ямәнә;
— Вәлиәһдсән, — деди, — о, јасәмәнә.
Сүсәнбәрин ији көјләрә галхды,
Чархын әгрәбини јандырды, јахды.
Гөнчә инәккөзә ејләмәкдә наз,
Филгулағ сирр сөјләр гуша кејфи саз.
Кафур күлү, сәһәр әсәндә јелләр
Гызларын тахдығы сырғаја бәнзәр.
Уд нишанлы мүшки сөјүд ки, варды,
Каһ кафур јығарды, каһ мүшк јығарды.
Әрғәван, јасәмән битиб галхарағ,
Бајрағ учалдырды көјә ал вә ағ.
Хәзан охларындан көрмүшдү дағы,
Әлини дншләрдн сөјүд будағы.
Гызылкүл галхарағ тачидар олду,
Јел дә, гум да она тәрәфдар олду.
Бүтүн бир кечәни будагда бүлбүл
Хоруз банынадәк дөјүрдү тәбил.
Мејдан јамјашылды, күл нәә алды,
Беш нөвбә тәбили о чалды, чалды.
Сәрв үстә фахтәјә едилсә нәзәр,
Сәси руд сәсинә олдуғча бәнзәр.

Сәһәр наләсијлә гумру өтүшү
Кәклијин әлиндән алды күлүшү.
Турачлар әкиндә өтүб кедирди,
Чәннәт бейләри тәгги едирди.
Зәндибаф, беһиштин «Зәнд» китабындан
Кечә бир нечә һәрф әхулу пүнһан.
Ити нәвасыјла әндәлиб кәлди,
Аһәнкдар телитәк чәнкин инчәлди.
Јазы лөвһү кими нахышланды бағ,
Гуш, балыг шадланды, олду кејфи чағ.

ХАГАНЫН БӘҺРАМ ҮЗӘРИНӘ
ГОШУН ЧӘКМӘСИ ВӘ
БӘҺРАМЫН ӨЗ ГОШУНУНДАҚЫ
ГАРЫШЫГЛЫГДАН ХӘБӘР
ТУТМАСЫ

Белә бир заманда Бәһрам шаһәншаһ
Өз кејф мәчлисини дүзәлтди күмраһ.
Једди күнбәдиндән мөһтәшәм, жүксәк
Бир күнбәд гурду ки, һејранды фәләк
Бир гасид арады уча мәканы,
Сорду једди күнбәд, алты тағ һаны?
Чәннәт ејванына о кәлән кими,
Руһу, дүшүнчәси жүксәлән кими
Хосрова сөјләди сәналар, әһсән.
Сонра да сәчдәјә дүшүб о кәлән.
Деди: «Галхыб Чиндән орду жүрүјүр,
Алыб һәр тәрәфи, басыб, бүрүјүр.
Вердији пејмана едиб хәјанәт,
Фәғфур көстәрмәди әһдә сәдагәт.
Тапылмаз чинлидә вәфадан мисал,
Ичләри зәһәрдир, бајырлары бал.
Чәкиб гылынчыны бир чошғун орду,
Јетишиб Чейһуна дүшәркә гурду.
Чөлләри бүрүдү сел, еј улу шаһ!
Бир үммандыр онда һәр дәли тимсаһ.
Бир тәдбир көрмәсә падшаһ, доғрусу,
Ичәр ганымызы чинли санки су.»
Шаһ јахшы билди ки, иш нә һалдадыр;
Көрдү сәләмәтин башы галдадыр.
Өз башыны тора салмаздан әввәл

О, меји бурахды, чамдан үздү әл.
Белә гәрар верди: варкән һиканы
Тәдбирлә ејләсин мәғлүб дүшманы.
Пәнәһ бир ордуда, хәзинәдәдир,
Бунлар да олмаса, ад, зәфәр нәдир?
Билинчә Бәһрам ки, хәзнә бошалмыш;
Нә дава сурсаты, нә орду галмыш,
Дөндү дишсиз ширә, сыхылды јаман,
Олду көзләриндә өлкәси зиндан.
Ешитмишәм шаһын, үзләрдән ирағ,
Бир вәзири варды аллаһдан узағ.
Растү-Рөвшән гөјмуш адыны, дүзү,
Бу аддан узағды олдуғча өзү,
Дүзлүкдән јухајды, назикди гат-гат,
Дүзлүјү әјрилик, ишығы зүлмат.
Падшаһа адыјла гурмушду дузағ.
Өзү јахшылыгдан узағды, узағ.
Нә гәдәр өлкәјә Нәрсивәзирди,
Аллаһын ховфуну јахшы сезирди.
Растү-Рөвшән кечди вәзирлијә, бил,
Олду доғрулуғла ајдынлығ зәлил.
Шаһ көнүл вердикчә наза, ишрәтә,
Вәзир дә әл атды зүлмә, зилләтә.
Јахыб мәсләһәти, фитнәни тутду,
Өлкәнин варыны хул кими удду.
Шаһын набинни һәр јерә чатды,
Гызылла, шүбһәјлә јаман аллатды.
Деди ки: «Ел бүтүн тәләбкар олуб,
Әркөјүн, әдәбсиз, тамаһкар олуб.
Биздән көрдүкләри бу назу не'мәт
Онлара верибдир һәр ишдә чүр'әт.
Вермәсән тәдбирлә бир чәза әкәр,
Дартар гулағыны јурдун бәднәзәр.
Писдир һәм затлары, һәм дә өзләри,
Ичләри чанавар, Јусиф үзләри.
Гурду душтағ едиб тез чәкәк дара,
Нә замана гәдәр етмәк мүдара?
Торпагдан јаранан һәр ганмаз, алчағ,
Инсан сурәтиндә һејвандың анчағ.
Һејвандан умулмаз вәфа инсана,
Гылынчла баш әјәр онлар фәрмана.
Ибрәт китабына баханлар биләр,
Сәјавуш бунлардан чәкмишдир нәләр.

Чамшид чөлалыны хар етди онлар,
 Даража дүнжаны дар етди онлар.
 Рәијјәтин малы һовуз сујудур,
 Бир јердә галдыгча јаман гохујур.
 Торпагдан буланыт олса әкәр су,
 Јенә дә торпагла едиләр дуру.
 Шаһ сәрхошса әкәр, дүшмән сајыгдыр,
 Дарға јатыбдырса, оғру ојагдыр.
 Ишләтмәзсә әкәр шаһ сијасәти.
 Пуч олар шаһлығы, һәм рәјасәти.
 Сијасәт ишләтсә бир шаһ, һәр заман
 Ондан горхуб гачар див илә дүшман.
 Дивдән фәргли дејил күстах рәијјәт,
 Бошласан, аддымы кен гојар, әлбәт.
 Чалыш сијасәтдә елә ахыт тәр,
 Ағалыг көрмәсин ондан бир хәтәр.
 Алдатмасын сәни достлуг имканы,
 Бир өзүнү, бир дә гылынчы таны.
 Кејф едиб күвәнир бизә тащыдар,
 Сәндә јалын гылынч, мәндә гәләм вар.
 Сәндән гәһр ејләмәк, мәндәнсә тәдбир,
 Кими тут сөјләсәм, ону ет әсир.
 Варлыдан сәрвәт ал, гој галсын чылпаг,
 Јохсула ганыјла чәза вер анчаг.
 Јахшы-пис, јолунда һалалдыр, һалал.
 Писләрдән чан чыхар, јахшылардан мал.
 Ал малы, рүтбәни, халгы хар ејлә,
 Әзиз ол һәр заман давраһыб белә.
 Елә ки, рәијјәт зәиф, хар олар,
 Сәлтәнәт јериндә бәргәрар олар.»
 Наһби мәст етди гүрур, мүкәммәл,
 Вәзирлә о дәһн атды зүлмә әл.
 Алданыб едилән һәр мәсләһәтә,
 Зүлмләр ејләди о рәијјәтә.
 Харлығы бир јерә јетирдиләр ки,
 Өлкәдә башлады бир һәрки-һәрки.
 Зүлмүн атәшинә чанлар галанды
 Очаглар таланды, евләр таланды.
 Јүксәлиб елләрә шејпур салды сәс,
 Һәр јанда һөкм етди: тут, гојма, бас, кәс
 Јаман бир мәгамә чатды әһали,
 Галмады кимсәнин дөвләтн, мады.
 Елләр һәсрәт галды дөвләтә, вара,

Растү-Рәвшән алды рүшвәт ашкара.
 Гызыл, көһнәр, кәниз, бәллу гулам, гул,
 «Малым вар» демәди еллә бир оғул,
 Чохлуг дејил, етди јохлуг чох әсәр.
 Өлкәдә галмады варлы бир нәфәр.
 Евлиләр сојғундан кәләрәк зара,
 Бурахыб евини верди јадлара.
 Чанындан әһали бездикчә безди,
 Баш алыб авара дағларда кәзди.
 Әкипин, өкүзүн көкү газылды,
 Кәлир ган баһасы дејә јазылды.
 Мәмләкәт дөндүкчә харабазара,
 Хәзнә һәсрәт галды кәлирә, вара.
 Вәзиринсә еви хәзинә олду,
 Аләм башдан-баша виранә олду.
 Дава тәдарүкү көрмәлијди шаһ,
 Бахды нә гошун вар, нә хәзнә, ејван,
 Деди гуламларат: «Билмәлијәм мән:
 Дөнүб харабаја мәмләкәт нәдән?»
 Зүлүмкар вәзирдән горхараг һеч кәс
 Олуб битән ишдән чыхармады сәс.
 Кәтирди һәрәси бир чүр баһана:
 — Бу ифлас еләди, о гачды јана.
 Торпагда мәдахил, мәһсул галмады,
 Олур ки, хәзнәдә бир шеј алмады.
 Кәлир јох, өдәнмәз олду веркиләр,
 Күнләри хош кечән јохду бир нәфәр.
 Шаһымыз көстөрсә шәфғәт, мәрһәмәт,
 Кәсбкарлыг јенә гызышар, әлбәт.
 Шаһы баһанәләр гане етмәди,
 Вахтсыз дејүшә дә лакиң кетмәди.
 Чәфакеш дүнжаны дүшүндү, далды,
 Онун да һәмдәми јалһыз хәјалды.
 Ишини саһмана сада билмәди,
 Нәтичәсиз галды гејрәти, чәһди.

БӘҺРАМЫН ГОЧА ЧОБАНЫН ЕВИНӘ ЈЕТИШМӘСИ

Арабир дә кедиб ова олду шад,
 Едилди гүссәдән бу јолда азад.
 Бир күн чиловлады дәрди-сәр ону,
 Овутмаг истәди о да руһуну.

Тәкбашына чыхды ова, овлаға,
Гәлбиний ганыны ганла јумаға.
Овлады, овлады, вуруб дағлады,
Гәмин ајағыны мөһкәм бағлады.
Вурду пәләнкләри, вурду ширләри,
Атынын башыны чевирди кери.
О гәдәр сүр'әтлә говуб чапды ат,
Әриди истидән бејни дә гат-гат.
Кәзди о јерләри, доланды кәзди.
Ичмәјә бир дамчы су јохду, сезди.
Көрдү, әждәр кими ајы тутмаға,
Бир зил-гара түстү галхыб ајаға,
Бурулурду санки дағ үстүндә дағ.
Көјләрә гәсд үчүн санки галхачағ.
Сөјләди:—Доғса да оддан бу түстү,
Кедим су истәјим ордан әлүстү.
О түстүјә тәрәф чапды, јөнәлди,
Уча бир чадырын јанына кәлди.
Көрдү ки, сүрүдүр кәзиб отлајан,
Күнәшин алтында алышыр һәр јан.
Ағачдан асылыб бир ит ашағы,
Бағланыб даш кими әли, ајағы.
Атыны чадырын јанына сүрдү,
Олдугча мөһрибан бир гоча көрдү.
Гонағы көрүнчә, һәр шејдән әввәл
Гоча тә'зим етди, әл үстүндә әл.
Илк әввәл саламдан верди совгаты,
Гонағы дүшүрдү тутарағ аты.
Сонра да чадыра доғру дүзәлди,
Нәји вар һүзура кәтирди, кәлди.
Сөјләди гонаға: «Кизләдим нијә,
Лајиг дејилсиниз белә сүфрәјә.
Буралар абадлығ дејилдир, дүзү,
Сүфрә јохсул исә, мә'зур тут бизи.»
Көрүб чәрәјини о чобанын шаһ,
Бир ичим су ичди, әл чәкди накаһ.
Деди: «О вахт чөрәк јејәрәм ки, сән
Нә сорсам, дүзүнү ачыб дејәсән.
Де көрүм, бу итин нәдир тәгсири?
Нә үчүн бағланыб бу евин шири?»
Гоча сөјләди ки: «Еј көзәл чаван,
Дејәрәм нә олуб, динлә, кәл чаван,
Бу ит кешикчимди чөлдә, чәмәндә,

Тапшырмышдым она сүрүнү мән дә.
О хејли әминди, вәфасы варды,
Онунла достлугдан чан хошланарды.
Кәзәрди һәр заман сүрүмдән узағ
Бир гојун оғрусу, бир дә јалгузағ.
О, архам, дајағым, пасибанымды,
Әсла итим дејил, бил, чобанымды.
Дүшмән, пәнчәсинә кечсә дидәрди,
Дәмир биләјимди, һәлак едәрди.
Чөлдән шәһәрләрә кетдијим заман
Сүрүјә оларды бу көпәк һәјан.
Шәһәрдән дөнсәјдим әкәр кеч дала,
Верәрди сүрүнү тәк бу ит јола.
Олду јатағдарым нечә ил белә,
Дүз олду, ујмады фитнәјә, фелә.
Бир күн мән сүрүнүн јолуну кәсдим,
Гојунун сајыны билмәкди гәсдим.
Көрдүм әскик кәлир һејван једди баш,
Дедим: сәһв едирәм, етмәдим тәлаш.
Бир һәфтә кечмишди сајдым дүбара,
Аз кәлди гојунум, ган олду гара.
Сығындым камала, әсла јатмајыб,
Көрдүм хәтаја әл инсан атмајыб.
Көзүм кешик чәкди, һеч динчәлмәди,
Бир кечә дә олсун, һәриф кәлмәди.
Демә, бу ит јаман ајыгмыш мәнән,
Мин јол тәдбириндә сајыгмыш мәнән.
Јенә дә ејләдим сүрүјә диггәт,
Сајдым јенә елә аз кәлди, әлбәт.
Азалдыгча сүрү чохалды дәрдим,
Өзүмү гүссәнин әлине вердим.
Малым азалырды данма беш-беш,
Санки әридирди бузу ал күнәш.
Һәр күн азалырды бу дөвләт, бу вар,
Јердә галаны да зәкат алдылар.
О замандан бәри бағры ган олдум,
Ағайдым, чеврилдим бир чобан олдум.
Ачы гәм одлара, бил, атды мәни,
Чијәрә ишләјиб ағлатды мәни.
Дедим: позғунлуғу салыр бәднәзәр,
Јыртычылар едир евимә күзар.
Итим ит дејилди, санырдым ширди,
Ким онунла белә достлуға кирди.

Жатырдым бир дөфө су гырагында,
 Ажылдым наванын хош бир чагында.
 Балыш һесабы елиб өз чомагымы.
 Узатдым сәссизчә эл-ајагымы.
 Бир дияши чанавар көрдүм ки, кәлди,
 Ит онун өнүндә сүст-сүст чөмәлди,
 О, ит лисаныҗла чагырды ити,
 Көпәк гаршылады бу мәнәббәти.
 Кәзди дөврәсини, салды тозанаг,
 Каһ гүҗруг тәрпәтди, каһ да ки, гулаг.
 Ахырда әҗләшди гурдун белинә,
 Алды истәҗини дәрһал әлиһә.
 Калиб јатды, санки кеҗфи дурулду.
 Ағзына сүкутун мөһрү вурулду.
 Гурд әввәлчә верди бир рүшвәт итә.
 Гәләм һаггы кәзди белә рүшвәтә.
 Сүрүдә чох јағлы бир гојун варды,
 Көклүкдән ајагы габар-габарды.
 Ашырды гојуну тапыб да фүрсәт,
 Итдән чох алмышды о белә рүшвәт.
 Ит ујуб шәһвәтнин бу әмәлиһә,
 Вермишди сүрүнү гурдун әлиһә.
 Ешигиндән башыны итирмишди о,
 Сүрүнүн ишини битирмишди о.
 Бир вахт өзбашына ону бурахдым.
 Хәтә ишләдикчә динмәдим, бахдым.
 Нәһәјәт онлары тутдум бир кәрә,
 Башладым олмазын ишкәнчәләрә.
 Чәзә күһәһкара верилди белә,
 Дедим ки, көләлик ејләсин көлә.
 Ит, кәсир јолуму, бу нә демәкдир,
 Сүрүмүн гәссабы демәк көпәкдир.
 Хәјәнәт ишләмиш о, әманәтә,
 Сатыр әминлији мин хәјәнәтә.
 Бу ишин үстүндә асыб ағачдан,
 Дедим ки, ачмарам вермәјинчә чан.
 Күһәһкарла белә рәфтар етмәсәи
 Кимсә демәз сәнә: афәрин, әһсән.»
 Чобанын сөзүндә вар иди һикмәт,
 Бу ариф гочадан шаһ алды ибрәт.
 Сөзләр ишарәтди—анлады, дујду,
 Бир аз јејән кими шәһрә үз гојду.
 Деди ки: «Бу ишә олмушам һејран,

Шаһлығы өјрәтди мәнә бир чобан,
 Бу һекајә мәнним һекајәтимдир,
 Мән чобанам, сүрү рәңҗәтимдир.
 Дүз олмаса ишдә гурдугун тәмәл,
 Иһандығым адам ишләр лис әмәл.
 Вәзир һинандығым көзүм, чанымдыр,
 Һәр заман сүрүнү горујанымдыр.
 Десин: өлкә нијә бир виранәдир?
 Белә бәрбадлығын әсасы нәдир?»
 Елә ки, шәһәрә гајытды кери,
 Кәтирди зиһандан снјаһиләри.
 Бахды верәгәјә бирбәбир өзү,
 Гаралды намәтәк ајдын күндүзү.
 Бир дүнја заваллы көрдү јаралы,
 Јазылмыш һамынын бирбәбир һалы.
 Көрдү һәр вәрәгдә белә јазы вар:
 «Падшаһ өлүм кәсир, вәзир бағышлар.»
 Һәр јердә нисләннр—олунду акаһ,
 Вәзир јахшы чыхыр, ләкәләнир шаһ.
 Бу нечә шивәдир, олду хәбәрдар,
 Ојрунун талана көрдү гәсди вар.
 Гурда сүрү верән ит кими, о да
 Көрдү мәмләкәти вермишдир бада.
 Итләр итдијиндә галсалар белә,
 Чошуб чох хуруша кәләрләр һәлә.
 Шаһ мәсләһәт көрдү, һәр шејдән габаг
 Он күн вәзирини ејләсин дустан.
 Деди: «Гуллуғунда сахласам әкәр,
 Чалмаз әлејһинә гәләм бир нәфәр.
 Етсәм гапысыны һәшмәтдән узаг,
 Гаранлыг кечәдә нур верәр чыраг.»

БӘҺРАМЫН ВӘЗИРДӘН ҺЕСАБ ИСТӘМӘСИ

Сабаһ јер үзүнә ишыг сәпинчә
 Јығды өз фәршини гаранлыг кечә.
 Сәһәр чүт гылынчла бир зәрбә вурду,
 Галхыб өз ганыҗла ајы дојурду.
 Јүксәлтди фәләкә Бәһрам сарајы,
 Әмр етди: кәлсин ел, салды һарајы.
 Чошду ахын кими, кәлди һәр тәрәф,
 Һамы өз јериндә отурду сәф-сәф.

Растү-Рөвшөн дәхи һәрәкәт етди,
 Лухары башдакы јеринә кетди.
 Гәзәблә чығырды Бәһрам вәзирә,
 Горхудан аз галды о кирсин јерә:
 — Ел хараба олуб, сәбәби сәнсэн!
 Јурд бәзәксиз галыб, виран едәнсэн,
 Гојдун гуру јердә, талајыб мәни,
 Көвһәрлә долдурдун өз хәзинәни.
 Гошунун ризгини алдын әлиндән,
 Орду тәләф олду бу әмәлиндән.
 Сојдун рәијјәти, талан вар кими,
 Сусадын чанына чанавар кими.
 Елдән алмалыјкән верки ја хәрәч,
 Каһ кәмәр алмысан, каһ алмысан тач.
 Унутдун һаггыны көзәл не'мәтин,
 Мәндән утанмадын, јохмуш гејрәтти.
 Иман бәсләр буна, һамы һәр заман,
 Не'мәт күфрү писдир динсиз олмагдан.
 Не'мәти танымаг һөрмәт артырар,
 Ким ону көзләсә, не'мәт артырар.
 Нә раст, нә рөвшәнсэн, ајдындыг итди,
 Кетди ишыгылыг да, дүзлүк дә кетди.
 Сәндән гошун, хәзнә әзијјәт алмыш,
 Нә орду, нә хәзнә јериндә галмыш.
 Елә сәнырсаң ки, шәраб заманы
 Көнүл гафиланә атар дүнјаны.
 Әлини кәсәрсән бизимкиләрин,
 Гују газыјарсан дәриндән-дәрин.
 Торпаг олсун јери галдыранда чам
 Унутса бир дәфә гылынчы Бәһрам.
 Ичәндә өзүмү унутсам да, бил,
 Анла ки, фәләкдән олмадым гафил.
 Сөзү чәнбәр едиб, шаһ бир-бир алды,
 Вәзирин бојнуна көтүрдү салды.
 Соңра бир чәлләда деди: «Ону ал,
 Чәннәтдән сүрүјүб чәнәннәмә сал!»
 Әммамәдән она гајырыб кәмәнд,
 Апарыб зинданда сјләдиләр бәнд.
 Ајагы күндәли; зәнчирли әли,
 Белә бир вәзири белә көрмәли.
 Бу шиддәтли һөкмү вериб тачидар,
 Әмр етди: «Учадан шәһрә чәкин чар.
 Мәзлүмлар олунсун бу чардан акаһ,
 Алсын гисасыны гој онларын шаһ.»

Ешитди чамаат, ешитди орду,
 Кәлиб Бәһрам шаһын өнүндә дурду.
 Ачылды вәзирин јаман ишләри,
 Иланла дешдиләр көһнә әждәри.
 Хәбәрдар етдирди шаһ дустаглары,
 Мәһбәсләрдә јатан гәлби дағлары.
 Һамы тәгсирини десин, һәр нә вар,
 Бәндини ачмаға кәстәрсин ачар:
 Дустагдан гуртаран чумду, јөнәлди,
 Шаһын һүзуруна ахышды, кәлди.
 Шаһ једди нәфәри ајырды дәрһал,
 Етди дәрдләрини онлардан суал:
 «Бир сөјлә, нә үчүн өмрүн дардадыр?
 Һаралысан, евин, јурдун һардадыр?»

БИРИНЧИ МӘЗЛҮМУН ШИКАЈӘТИ

Сөјләди Бәһрама биринчи адам:
 «Сәнин дүшмәниндән дүшмән алсын кам.
 Төкдү Растү-Рөвшөн көздән јашымы,
 Әзабла өлдүрдү чан гардашымы.
 Малгара аз, ја чох, нәји ки, варды—
 Үстә иззәти дә алыб апарды.
 Көзәлди гардашым, хејли чаванды,
 Һәр ким ешитдисә һалыма јанды.
 Мән шивән гопарыб, салдым галмагал,
 Салдырды зиндана о мәни дәрһал.
 — Дүшмәнә вар—деди—јаман рәғбәти,
 Кәтирди башыма бу мүсибәти.
 Кинли бир гурлуја верди ишарәт,
 Етдиләр евини талан вә гарәт.
 Бағлатдырды мәни, кәстәриб дә зор,
 Сараја көзүмдә дөнүб олду кор.
 Кетди мин зүлм илә, өлдү о гардаш,
 Бу гардаш өлүмчүл ахытды ган-јаш.
 Онун дустағыјам бир илди, дүзү.
 Мәнимчин мүбарәк фалдыр шаһ үзү.»
 О мәзлүм дәрдини сөјләдикчә, шаһ
 Олду вәзиринин зүлмүндән акаһ.
 Вәзир гарәтини ган баһасилә
 Гајтарыб тапшырды о мәзлүм әлә.

Деди: «Кет ишинэ, азадсан, азад!»
Елэди мээлүмү белэликлэ шад.

ИКИНЧИ МӨЗЛҮМУН ШИКАЈӘТИ

Икинчи дэјанды, эл үстүндө эл,
Иһаһа дуа етди һәр шејдән әввәл:
Деди: «Кәнарларда варды бир бағым
Јашыллыг јурдујду шахым, будағым.
Һәр күнчүнүн варды беһишт чәлалы,
Әјәрди мејвәләр һәр јашыл далы.
Мәндән өтрү хәзән тәзә баһарды,
Атамдан бу бағча бир јадикарды.
Кәлди һаман баға бир күн о јағы.
Олду күлзарымын әзиз гонағы.
Кәтирдим ортаја мејвә, меј, шәрбәт,
Дәјигинчә она ејләдим һәрмәт.
Евдә, бағда нәјә кәлди күманым,
Кәтирдим ортаја, күлсүн меһманым.
Једи, раһат олду, севинди, јатды,
Мејдән истәјинчә мурада чатды.
Сонра дуруб кәлди, етди тамаша,
Һаман бағ ешгилә дөндү сәрхоша.
Сөјләди:—Кәл, мәнә сат бу бағыны,
Пул верим, нурладым гој чырағыны.
Мән дедим:—Чанымдыр, бил, бу бағ мәним,
Олсуз-күнүм гара олачаг мәним.
Һәр кәснн бир шејә гызғын ешги вар,
Мән јазыгы исә бағым јашадар.
Елә зәнн ејлә ки, бу бағ сәниндир,
Бағбанынам бурда, отаг сәниндир.
Нә заман күзарын дүшәрсә бизә,
Сулар кәнарында, меј ич, ая мөзә.
Нәјә маликәмсә мәтбәхимдә мән
Кәтирснн өнүнә бир күмүшбәдән.
Деди:—Бундан дашын, бәһанәни ат,
Јығыш, кет бурадан, бағы мәнә сат!
Чалышдым, инләдим, атмадым бағы,
Нә зора, нә зәрсә сатмадым бағы.
Нә заман кефләнди о аси меһман,
Атды үзәримә бир гуру бөһтан.
Баһымы зүлм илә чәфаја салды,

Тутуб мән јазыгдан бағымы алды.
О күндән гисмәтим олду сојуг аһ,
Дејирәм дәрдини билснн шаһәншаһ.
Ики илдир мәни кәтириб чана,
Чәкиб әзијјәтлә салыб зиндана.»
Шаһ гајтарды она тарланы, бағы,
Бағдада дөnmүшдү бағы, отағы.

ҮЧҮНЧҮ МӨЗЛҮМУН ШИКАЈӘТИ

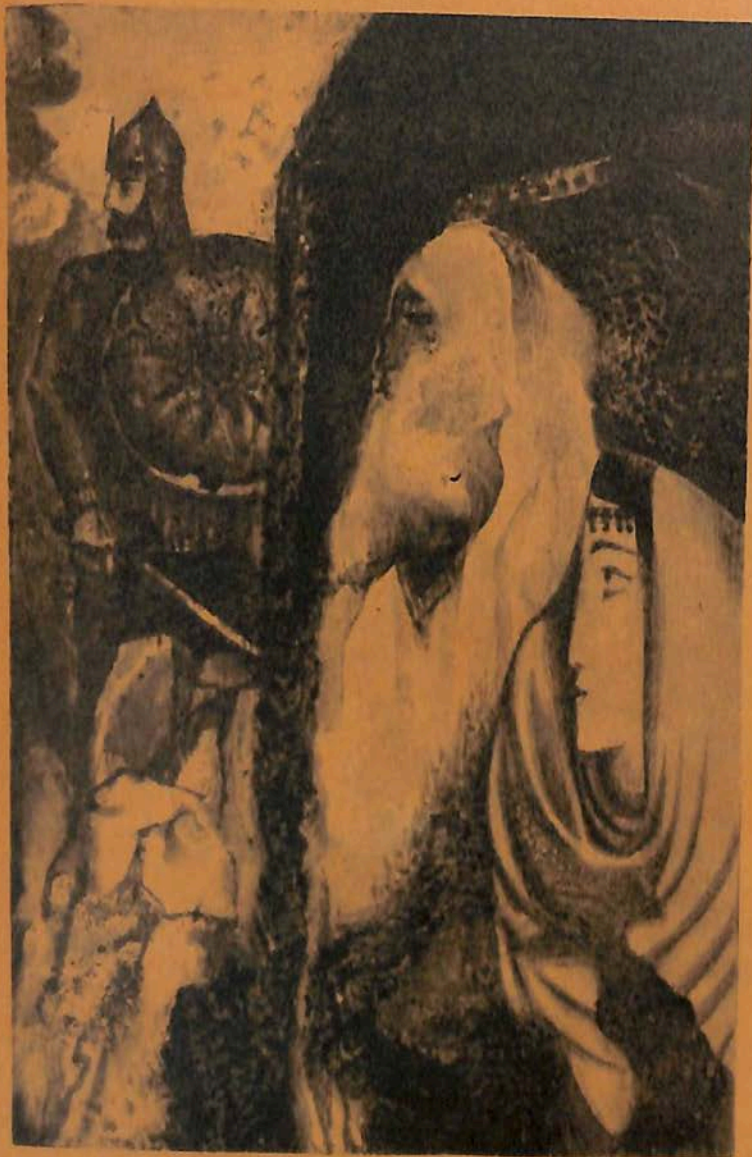
Үчүнчү деди ки: «Бөјүк тачидар,
Һәр јана истәрсән бәхтин јол ачар.
Мән дәннә јолујла едиб тичарәт,
Тапардым өзүмә бир парча не мәт.
Чыхардым сәфәрә беләчә бол-бол,
Кәлирим артырды һәр сәфәр, һәр јол.
Дүррү танымагда артды гијмәтим,
Бүрүдү һәр јаны адым, шөһрәтим.
Сабаһа нур верән јар-јарашыглы,
Чырагдан даһа чох ајдын, ишыглы.
Бир нечә мирварн элә кәтирдим,
Севиниб өзүмү шөһрә јетирдим.
Онлары сатмагды арзум, истәјим,
Дедим: јахшы кејим, һәм јахшы јејим.
Чатды вәзиринә онун сорағы.
Билди ки, мәндә вар бир бојунбағы.
Чағыртдырыб алды, одлара јандым,
Гијмәт сөјләмәјә јаман утапдым.
Сөвдәләшмәк чағы кәлди мејдана,
Кәтирди ортаја јүз мин бәһана.
Дедим гијмәтинн, дәрду гәмлә мән,
Јенә әл чәкмади о бәһанәдән.
О, гарадан, ағдан тутмуш нечә күн,
Гәлбимнн үмидлә долдурду бүтүн.
Нәһајәт чағырыб мәни кизлинчә,
Чаһитәк зиндана салды бир кечә.
Пулуку вермәди намәрд, аман, аһ,
Деди:—Ишләмисән чинајәт, күнаһ.
Кетди һалал малым, дүрр бојунбағым,
Бағланды үстәлик элим, ајағым.
О мәндән көвһәри беләчә алды,
Варлығым даш кимнн зилләтдә галды.

Дүррү папагына ејледи бөзөк,
Атылдым гујуја, галдым сәдәфтәк.»
Хәзнәсиндән алыб бәдвәзирин, шаһ
Ону даш-гашларла ејледи күмрәһ.

ДӨРДҮНЧҮ МӘЗЛУМУН ШИКЛӘТИ

Дөрдүнчү шәхс чәкиб горхусундан аһ,
Деди: «Еј тә'рифә лајиг олан шаһ.
Кәнч, гәриб ашигәм, илһам алардым,
Ахар сулар кими бәрбәт чалардым.
Бир севкилим варды, олмазды мисли,
Гәмләр тәсәллиси, чинлијди әсли.
Һилалдан нур алмыш парлаг мәнпара
Күндүз гаршысында кечәдән гәра.
О, һечин адыны гојмушду ағыз,
Гатыб күлүшүнә гәнд, шәкәр бу гыз.
Баһардан көзәлди бу дилбәр чаван,
Ашкара чалмышды рәвнәги бағдан.
Сатын алдымса да мән о афәти,
Көзүмүн бир ојду вәли-не'мәти.
Мәндән өјрәнмишди сазда чалмағы,
Варды руһ бәсләјән көңүл алмағы.
Үзбәүз отуруб мәчлис гурардыг,
Шамла пәрванәтәк сөнбәт вурардыг.
Мән бир кечә идим, о нурлу чыраг,
Јар севимли чичәк, көңүл бағча-баг.
Вәзир мәндән алды о күләндамы,
Елә бил ајырды нурундан шамы.
Алыб өз евини ишыгландырды,
Јазыг пәрванәни ода јандырды.
Мән јар һәсрәтијлә диванә олдум.
Она јол ахтардым, кетдикчә солдум.
Вәзирин салдырды мәни зиндана,
Деди:—зәнчирләнәр дәли-дивана.
Алды о јарымы һијлә, наз илә,
Чан галды зинданда мин һијаз илә.
Дөрд илдир ки, белә, аһ, о зүлүмкар
Мәни бу зинданда етмиш зәлил, хар.»
Шаһ көзәл кәниз, боллу варидат
Кәтирдиб, оғлана верди о саат.
Үстәлик кәлиңә верди бол чәһиз,
Зиндандан гуртарды мәнбусла кәниз.

БЕШИНЧИ МӘЗЛУМУН ШИҚАЈӘТИ

Бешинчи сөйләди: «Улу тачидар,
 Еј еви фәләкә олан барабар.
 Раисијәм филан рәсәдкаһын мән,
 Мүти бир гулујам шаһәншаһын мән.
 Мәшғәләм вермәкдир өлкәјә зинәт,
 Гулағым һалгалы, ишим итаәт.
 Шаһын дәвләтиндән, јарадан аллаһ
 Мәнә дәвләт вермиш, бир дә чәләл, чаһ.
 Мәшриг шаһы даим јашасын дејә,
 Гәрг етдим үфүгү тамам шәнлијә.
 Дуан ризгим иди мәнним һәр заман,
 Сәндән өтрү көрдүм јахшы иш, инан.
 Шәһәр, кәнд сәјәмдә олду тәзә, шад,
 Алимләр етдиләр мәнә е'тимад.
 Әлимлә парлады бүтүн мәмләкәт,
 Јетиши сәјәмдә һәр кәсә не'мәт.
 Јохсуллуғ алимлә гачды, јох олду,
 Сә'јимлә дулларын гарны тох олду.
 Ғызыл уманлара ејләдим көмәк,
 Дарда галанлара јетирдим јемәк,
 Гојмадым кимсәни галмаға мә'тәл,
 Әзијјәт чәкәнә тез узатдым әл.
 Нә кәлирим олса әкинчилиқдән,
 Ону сәрф ејләдим гонағлыға мән.
 Салмышдым гајдаја кәлир-чыхары,
 Мәндән разы иди рәйјјәт, таңры.
 Бу адым, бу саным вәзирә чатды.
 Зүлүм газаныны о тез гајнатды.
 Алды мәнсәбимн, чаһ-чалалымы,
 Дағытды, гојмады мүлкү малымы.
 Деди:—Газанмадын әмәклә вар сән,
 Бәхшиш дә көрмәјиб кимсә әлиндән.
 Вар иксир күрәси сәндә, еһтимал,
 Ја ки, тапылмадыр бу хәзнә, бу мал.
 Ајыр лајигинчә бир гисмәт мәнә,
 Јохса, јетирәрәм әзијјәт сәнә.
 Гулунун башына кәтирди нәләр,
 Ишләтди мин чүрә хам бәһанәләр.
 Ән ахырда мәни дәрдимәнд етди
 Өзүм өз гулумдум, тутуб бәнд етди.
 Инди беш илдир ки, евдән узағам,

Көрпөлөрө һәсрәт накам дустағам:
Шаһ вердирди она мин назү не'мәт,
Деди ки:—Азадсан, өз евинә кет!

АЛТЫНЧЫ МӘЗЛУМУН ШИКАЈӘТИ

Алтынчы мәзлума нөвбәт ки, чатди,
Өз хумар бәхтини о да ојатды.
Шаһа дуа етди әввәлчә, әлбәт,
Деди: «Еј әхлагы өлкәјә не'мәт,
Әслим күрд, өзүм дә мәрд бир әскәрәм,
Нәслимин мирасы, халис көвһәрәм.
Гошун әфрадына мәнсубам мән дә,
Атам да падшаһа бәндәјди, бәндә.
Ихласла шаһыма гуллуг едирдим,
Атамын кетдији јолла кедирдим.
Шаһын дүшмәнинә ғылынч чәкәрәм,
Назырам чанымдан кечмәјә һәр дәм.
Шаһ өз не'мәтиндән азачыг чәрәк
Вермишди, биз дә бир күзәрән көрәк:
Асудә не'мәти мән дә јејирдим,
— Бәндәјәм һәр заман шаһа—дејираим.
Алды мәнсабими вәзир кәләкбаз.
Зүлмүн, јаманлығын ахыры олмаз.
Варды әкин јерим, әһли-әјалым,
Јохду бундан өзкә дөвләтм, малым.
Нечә јол јанына вардым онун мән.
Јалвардым, јахардым тутсун әлимдән.
Бәлкә дә әдаләт јолујла кетсин,
Јазыг аиләмә бир инсаф етсин.
Тәгаүд кәсдирсин мәнә о инсан,
Рузими јетирсин али дивандан.
Үстүмә сәсләнди, деди:—Сакит ол!
Кеңиб хәдәнкинлә өз рузини јол.
Јохдур мејля шаһын, буну дүш баша.
Ки, дава төрәтсин, кирсий саваша.
Горхуда дејилдир башынын тачы,
Даваја, гошуна јох еһтијачы.
Тәнбәллик ејләмә, пешә тап, пешә,
Палчыгчылыг ејлә, кириш бир ишә.
Јемәјин јохса да, гапында вар ат,

Ону, јәһәрини, силаһыны сат!
Дедим:—Бу хисләтдән, бу рәјдән әл чәк,
Таңрыдан горхараг, кәл, ејлә көмәк.
Һәсрәт гојма мәнн пула, палтара,
Мән дара дүшмүшү кәл салма дара.
Сән узатдын назла әл-ајағыны
Мән ғылынч көтүрүб говдум јағыны.
Сән мәмләкәт үчүн вурурсан гәләм,
Мән ғылынч көтүрүб, атырам гәләм.
Гәләм батырырсан сән гара гана,
Мән һүчүм едирәм ганлы дүшмана.
Шаһын вердијини алма әлимдән,
Пәнаһ апарарам, јохса она мән.
Ғызыб бу сөзләрдән көстәрди инад,
О мән гәләмсиңә чәкди бир дөват.
Деди ки:—Еј ганмаз, буну јахшы ган,
Хам көрпич дејиләм ки, горхум судан.
Кәһ дилә тутурсан ишләдиб һијлә,
Кәһ да горхудурсан мәнн шаһ илә.
Вердим тахтү тачы мән тачидара,
Мән олмасам, олмаз нә ағ, нә гара.
Сајмарам олса мин шаһ сәрәнчама,
Јашар мәним үчүн падшаһлар һамы,
Јола кетмәсәјди мәнимлә һәркәһ,
Гурд-гуша оларды ғысмәт, бил ки, шаһ
Сөјләјиб дөваты башымда чалды,
Аты, силаһымы әлимдән алды.
Зүлм едиб әлнин батырды гана,
О күн мән јазығы салды зиндана.
Дустағам инди мән дүз алты илдир,
Үрәјим гәмлиндир, бәхтим әлилдир.
Шаһ охшајыб ону, тутду гаш-даша,
Еј бәндә бәсләјән һөкмүдар, јаша!
Шаһын ки, лүтф илә күлдү долағы,
Ики дәфә артды күрдүн торпағы.

ЈЕДДИНЧИ МӘЗЛУМУН ШИКАЈӘТИ

Једдинчи мәзлума нөвбәти јетди,
Үрәкдән о шаһа дуалар етди.
Деди: «Мән дүнјадан көтүрмүшдүм әл,

Аллаһа баглајар заһидлар әмәл.
 Көзү тох јохсулам, јандым шам кими,
 Ел үчүн чалышан бир адам кими.
 Агибатдан хәбәр тутараг әввәл,
 Уздүм бу дүнјанын ишләриндән әл.
 Демә ки, јемишәм, демә јатмышам,
 Бол намаз гылмышам, оруч тутмушам.
 Күндүз јохду јејим чөрәјим, сујум,
 Кечә јохду јерим јатым, јухлајым.
 Аллаһа ејләдим һәр ан ибадат,
 Анчаг ибадатә ејләдим адәт.
 Намыја бир риза кәздим дүнјада,
 Дуајла һәр кәси кәтирдим јада.
 Вәзир мәнән өтрү јоллајыб сораг,
 Чагырды, кединчә отурдуб узаг,
 Деди ки:—Һаггында пис куманым вар,
 Јери вардыр сәнә версәм әзаблар.
 Дедим ки:—Еј аға, куманын нәдир?
 Јашарам арзунча, иманын нәдир?
 Деди:—Бәд дуандан горхурам анчаг,
 Диләјирәм сәнә өлүм версин һагг.
 Мәнимлә чохдандыр сәнин идлиач,
 Учалыр һаггымда кечә бәд дуан.
 Бәд дуа оху ки, атырсан мүдам,
 Дәјәр бу һәләфә бир күн горхурам.
 Нифринин чанымы һәләф етмәмиш,
 Гаргышларын һәлә чана јетмәмиш,
 Әлини, бәјнууу тутуб бағларам,
 Мән дә бу шәкиллә сәни дағларам.
 Горхмајыб, өмрүмү о салды бәндә,
 Зәррәчә јанмады мән дәрдимәндә.
 Душтагам әлиндә дүз једди илдир,
 Ајагларым торда, бәхтим зәлилдир.
 Мәним әлләримин салдыса бәндә,
 Фәләкләрдән көмәк истәдим мән дә.
 Дуадан ајырды әлими әкәр,
 Санма бир дә әли не'мәтә дәјәр.
 О салды галаја, мәнә кәлди фән,
 Дағытдым евини гаргышымла мән.
 Јетирдим әлими мән дә падшаһа,
 Галмады бир әнкәл, шад олум даһа.»
 Галхыб гучаглады Бәһрам заһиди,
 О кафир өлдүрән шир мүчаһиди.

«Дуадан горхурам»—сөзүндән гејри,
 —Деди—һәр нә демиш, һамысы әјри.
 «Дуан јердә галар» дејәнләр һаны?
 Гулдур һөкмү дејил, заһид фәрманы.
 Вәзир ки, көрмәјиб өз јериндә иш.
 Демәли, өзүнә гаргыш ејләмиш.
 Кәлди бәд дуанын нәһајәт сону,
 Башыны кәсдириб мәһв едәр ону.
 Вәзирин нәји вар: гаш-даш, мүлкү мал.
 Көтүр, заһид баба, сәнин олсун, ал!»
 Верилән шејләрдән үз дөндәрәрәк,
 Заһид дөврә вурду мисали-фәләк.
 Сонра:—Бу нәгдләрдән азадам—деди,
 О јахшы вермишди, јахшы истәди.
 Чалгысыз башлады бирдән о рәгсә,
 Кетди, көрүнмәди артыг һеч кәсә.
 Онлар бу гајдајла гәдәм атдылар,
 Јердән асимана баш учалтдылар.
 Инсан адланса да јердә галан, бил,
 Чүмләси дивләрдир, башга шеј дејил.
 Гәдәндә пүхтә ким тапмаг истәјәр,
 Мин-мин хам гораја салмалы нәзәр.
 Пүхтә о кәсләрә лајигдир демәк
 Ки, горујар хамдан һәм чиб, һәм әтәк.

БӘҲРАМЫН ЗАЛЫМ ВӘЗИРИ ӨЛДҮРМӘСИ

Тозлу килимини јер галхыб алды,
 Палчыг көлкәсини күнәшә салды.
 Бу торпаг күрәдә гәм једи, Бәһрам
 Дөндү јаш кәрпичә, позулду таман.
 Тәдбирләр арады о чанү дилдән
 Ки, сечиб тиканы ајыра күлдән.
 Дүнјанын зүлмүндән олунча акаһ
 Әләләт јсдуна гәдәм гојду шаһ.
 Вәзирин фе'лини едәркән хәјал,
 Атды кичкаһына әлини дәрһал.
 Бүрүдү сүбһәдәк хәчаләт ону,
 Јатмаға гојмады бу һаләт ону.
 Күнәшин чешмәси сахсы күлдәнда
 Рејһанлар јетириб ачан заманда

Бәһрам жағыш көрмүш тазә рејһана.
 Дөнәрәк, дүрр сәпди гәлби јанана.
 Фәрман верди:—Тахтым гурулсун көрәк.
 Јерә дар ағачы вурулсун көрәк.
 Изн алыб, ахды ел барикаһ сары,
 Дурду әлдә гылынч хас адамлары.
 Отурду өлкәнин мәшһур әрләри,
 Сүрүлдү јохуша әдаләт нәри.
 Чамаат јығылды; чошду јығынчаг,
 Кәләнләр јаратды әзәмәтли даг.
 Вәзир ки, зүлмүндә өлкәдә тәкди,
 Көр ону шаһ нечә зәнчирә чәкди.
 Диријкән асылды дардан о алчаг,
 Өлдү хәчаләтдән оғрулар сајаг.
 Шаһ деди:—Ким галхса бу чүр көјләрә,
 Рузкар јыхар ону бу минвал јерә.
 Хәјанәткар олар елләр бәднамы,
 Писләрин писликдир һәр сәрәнчамы.
 Зүлм ејләјиб әкәр шур галдырса; бил,
 Көндәрәр мазара ону һәр адил.
 Санма ки, дајағы јох әдаләтин,
 Јер, көј гуллуғунда дурмушдур мәтин.
 Ким салса дүңјада зүлүм бағыны
 Демәли бағлар өз әл-ајағыны.
 Бәһрам әдаләтдә алды јахшы ад,
 Етди гурдла ити, чобаны тез јал.
 Дә'вәтлә тахтү тач верди чобана,
 Сәадәт, асајиш бәхш етди она.
 Көтүрдү өлкәдән бүтүн әнкәли,
 Көкүндән гопарды зору өз әли.
 Ишләтди бу сајаг тәдбирләр; демәк,
 Дәмири зәр олду, палазы ипәк.
 Дәнизләри кечән; дағлары ашан.
 Гошун; хәзнә јығды адил һөкмүран.

ЧИН ХАҒАНЫНЫН БӘҲРАМДАН ҮЗР ИСТӘМӘСИ

Хаган ешидинчә белә хәбәри;
 Чәкиб ордусуну гајытды кери.
 Бәһрамдан изнсиз нәфәс алмады;
 Узр диләмәкдән кери галмады:

«Вәзирин улдузу јериндә ахды,
 Чүнки о, фитнәјә мөһкәм дајагды.
 Мәктублар көндәриб чағырды бизи,
 Тутду јағлы сөзү үрәјимизи.
 О, һијлә ишләтди, анламадым мән,
 Сәбрү гәрарымы алды әлимдән.
 — Јол халидир—деди,—гызыл исә бол,
 Зәр истәјирсәнсә, дајанма, тез ол.
 Кәфлидир шаһымыз, јохдур онда һал
 Үзүнә сәпмәјә су,—тапмаз маңал.
 Һазырам, дурма, кәл, тәрәддүдү ат,
 Мәң башлар кәсәрәм, сән гылынч узат.
 Шаһын ишләриндән тутдум хәбәр мән,
 Көрдүм доғру дејил вәзир сөјләјән.
 Асајиш заманы, вуруш вахты шаһ
 Чатыр мурадына истәсә һәркаһ.
 Һалга кәздирәнәм—дедим мән јенә,
 Өзүмә чинлијәм, һәбәшәм сәнә.
 Гызым кәнизиндир, нә гәдәр сағдыр,
 Тачым кандарында гуру торпагдыр.»
 Нә гәдәр ишләдиб вәзир хәјанәт,
 Бәһрамдан јазмышды кизли шикајәт.
 Јығыб һамысыны верди елчијә,
 Апар Бәһрам шаһа тез јетир дејә.
 Кәлән мәктублардан олунча акаһ,
 Кәтиб гәләмитәк итиләшди шаһ.
 Деди:—Өлдүрүлдү, олсун шүкүрләр!
 Сонра ишләрини тутду мө'тәбәр.
 Әдлин һејкәлини Бәһрам ки, көрдү,
 Ағдан вә гарадан ибрәт көтүрдү
 Падшаһ әдаләти сүзәндән бәри
 Гурбан верди она једди пејкари.
 Башга хәјаллары газды көкүндән,
 Верди әдаләтә көңүл, олду шән.

БӘҲРАМЫН СОН КҮНЛӘРИ ВӘ МАҒАРАДА ЈОХ ОЛМАСЫ

Дүрләр пејвәнд едән лә'лин бағына,
 Көвһәрләр дүзәндә јер гулағына,
 Једди тағ ичиндә сәсләди меј, чам,
 Әкси-сәда дүјдү ағибәт Бәһрам.

Димаг күнбөддіндө ону, камалы
 Фөлөкин дөврүндөн ејлөди һалы:
 Бу торпаг күнбөддін сәнәмләриндөн
 Узаг көз, оларсан, јохса, һөлак сән.
 Бејинин күнбөддін алышды јенә,
 Көз јумду әфсанә, нағыл сөһринә.
 Көрдү ки, ишрәтә јол вермәјән тағ,
 һамы күнбөддәрдән тоз галдырачағ.
 Једди күнбөддін атыб, унутду,
 Башга бир күнбөддін јолуну тутду.
 Бир тағ ки, фәнадан һеч тапмаз хәләл,
 Она һәшрә кими јетишмәз бир әл.
 Једди мөбид оғлу ејлөди дәвәт,
 Верди һәр биринә бир уча күнбөд.
 Тағлара од вурду, алышдырды шаһ,
 Јәһни һәр бирини етди атәшкәһ.
 Оларды бу заман алтмыш јашы,
 Јасәмән битирди бәнөвшә башы.
 Үрәкдән сығынды уча аллаһа,
 Етмәди өзүнә пәрәстиш даһа.
 Тәрк етди сарајы бир ахшамчағы,
 Бүрүдү дәстәси бүтүн овлағы.
 Ов говлајан заман шаһ ајдын-ашкар
 Өзүнү ејлөди нечә көр шикар.
 Ордусу бүрүјүб алды һәр јери,
 Кур, чејран јығырды кәзиб чөлләри.
 Гошун овлаг боју кур ахтарырды,
 Шаһ исе өзүнә кор ахтарырды.
 Гошун арајырды чөлүн куруну,
 Бәһрам арајырды тәклик коруну.
 Әтрафы кәзликчә, о чәмән-чәмән,
 Овлады аһуну өз бәдәниндән.
 Кур кәзмә орда ки, торпағы шордур,
 Чејраны бөладыр, курујса кордур.
 Бәһрам-Кур чөлләрдә ов кәзән заман
 Кәлди бир кур кечди онун јанындан.
 Шаһ билди чагырыр ону чәннәтә,
 Дәрһал көнүл верди белә дәвәтә.
 Изләјәрәк куру, говду, чапды ат,
 Илдырым сүрәтлә салды чатһачат.
 Сүрдү чөлләр боју, чумду, тәләсди,
 Харабә јерләрдә јел кими әсди.
 Көһләни ачмышды елә бил ганад,

Сүрдү ики нәфәр архасынча ат.
 Јајлары буз кими сәриндән сәрин
 Бир мағара варды олдуғча дәрин.
 Рәхнәјди һәр јаны, хејли горхулу,
 Кимсәнин ораја дүшмәмиш јолу.
 Кур, икидләр кими ичәри кирди,
 Шаһ да архасынча; о санки шираң,
 Сүрдү өз атыны бирбаш ораја,
 Кејхосров хәзнәси бир мағараја
 Кирди; бу јер она пәрләдар олду,
 Мағара падшаһа санки јар олду.
 Чаван гуламлар да кәлиб јетдиләр,
 Мағара агзыны мәскән етдиләр.
 Нә кирә билдиләр зорла ичәри,
 Нә дәнә билдиләр ов үчүн кери.
 Гошун тутанадәк о дүзәнкәһи,
 Јағдырдылар чөлә буз кими аһы.
 Һәмән һадисәдән кечди бир гәдәр,
 Гошунлар һәр јандан ахыб кәлдиләр.
 Шаһы јох, кәһаны онлар көрүнчә,
 Ағзында мөһрә бир шаһмар көрүнчә,
 Чаванлар ордуја кәлди јанашды,
 Дүңја падшаһындан сөз-сөһбәт ачды:
 «Чапды өз атыны ејләсин шикар,
 Кәлиб дар дәһлизә кирди тачидар.»
 Инана билмәди бир нәфәр буна,
 Инана билмәди дүз олдуғуна.
 Дедиләр ки: «Бу сөз пис бир хәјалдыр,
 Белә данышанлар нағискамалдыр.
 Аллаһа анд олсун, фил кими бир шаһ
 Кирә билмәз бура, истәсә һәркәһ.»
 Билмәдиләр, едиб вида бостана.
 Јөнәлиб келибдир фил һиндистана.
 Олду филкүчлүнүн зәнчир һасили,
 Ким ачар зәмәнә бағлајан фили?
 Падшаһын јерини версинләр нишан
 Дејә, чаванлары дөјдүләр јаман.
 Ушағлар гопарды јаныг-јаныг аһ,
 Галхды мағарадан бир түстү накаһ.
 Сәс кәлди: «Бурладыр сизин тачидар,
 Гајыдыңыз кери, шаһын иши вар.»
 Шаһын адамлары буну сездиләр,
 Кириб мағараја ону кәздиләр.

Јохду мағарада һәтта бир милчәк.
 Гурмушду торуну јалныз һөрүмчәк.
 Арадылар ону јүз дәфә, јүз јол,
 Төкдүләр јолунда көз јашы бол-бол.
 Шаһы тапмајынча, кәлиб дурдулар,
 Мағара ағзында чәркә вурдулар
 Аглајыб дурдулар көзләри јашлы,
 Анаја кединчә хәбәр, тәләшлы
 Кәлди, нечә кәлди, билмәди јолу,
 Әлиндән кетмишди дағ кими оғлу.
 О башгасы кими кәзә билмәзди,
 Онлар көзлә кәзди, о, манла кәзди,
 Күл кәзди, мејвәсиз хара јетишди,
 Оғлуну ахтарды, һара јетишди?
 Дағ кими зәр төкдү, о, күнләр боју,
 Газысын адамлар орада гују.
 Газытды, үзүнә хәзнә күлмәди,
 Гујудан Јусифи тала билмәди.
 Нәмин мағарада о күндән бәри
 Галыр индијәдәк хәндәк јерләри.
 Елләр заман-заман кәлиб едир јад,
 Бәһрам мағарасы она вермиш ад.
 Гырх күн газыдылар јери дурмадан,
 Белә кор газыјан чох көрмүш чаһан!
 Әмәк сәрф етдиләр, газдылар әбәс
 Ону јухуда да көрмәди бир кәс.
 Һәр кимин оларса асман јери,
 Сахламағ чәтиндир бу сәфәрбәри.
 Јердә сүмүк галар, санма руһ галар,
 Көјә мәнсуб олан галхар, учалар.
 Ики аналыдыр һәр бир јаранан,
 Бир ана торпагдыр, бириси дә ган.
 Бәсләр ган анасы иаз илә ону,
 Ачар јер анасы она гојнуну.
 Бәһрамын анасы гошајды, ејваһ,
 Даһа әзиз олду јер анаја шаһ.
 Алды, гајтармады бир дә дүбарә,
 Чарә арајана вермәди чарә.
 Јер ана зүлмүндән о ган анасы
 Бәлалар одуна олду јанасы.
 Нә заман ки, чошду гызғын димағы,
 Һатифдән ешитди бир сәс гулағы:
 «Еј дивтәк өзүнү һәр јана вуран,

Гејбин әсрарыны ахтарыб дуран,
 Таңры бир әманәт вермишди сәнә,
 Заман чатды, керя истәјир јенә:
 Әманәт үстүндә гафил олмајағ;
 Өзүнү нә өлдүр, нә одлара јах.
 Зәһмәтдән әлини чәк, гајыт кери,
 Сал өз гајдасына бүтүн ишләри.
 Һатифдән јетинчә бу хәбәр она,
 Ана ағламады итән оғлуна:
 Һичранла чырпынан гәлбини, кетди.
 Өвлад ишләријлә о мәшғул етди:
 Верди варисләрә тахты, тачы да;
 Вәрәсә саһибә өлмәз дүнјада.
 Сән, еј хәбәр верән о Бәһрам-Курдан,
 Талыб мәзарыны узаглаш бурдан.
 Көрән јох бизимлә неч Бәһрам-Куру,
 Јохдур хәбәр верән һарададыр кору:
 Һүнәр көстәрәрдү, бир заман варды;
 Адыны дағ илә кура вурарды:
 Бахма бу курлара вурулан даға,
 Нәзәр гыл сон даға, кетмә узаға.
 Мин кур ајағыны тырды о инсан;
 Ахыр гуртармады кур таптағындан.
 Дүнјанын вар ики дарвазасы кен,
 Бириндән бошалар, долар бириндән.
 Узунун үч, енин—бир аршын торпаг,
 Бојағ дүканында дөрд күпсән анчаг.
 Мәдә һәр тикәни јемәјә дурду,
 Хылт алыб она өз рәнкиннә вурду.
 Бировуз кејиниб о, башдан-баша,
 Дөрд хылтдан аларағ, ејлә тамаша.
 Нејләрсән, де көрүм; белә рәнкләри,
 Бир күн гајтармалы оласан кери?
 Онлар ки, кетдиләр атыб дүнјаны,
 Гуртарды рәнкләрдән; ијләрдән чаны.
 Галхаз, һәшрә кими јумар көзүнү.
 Бу бағлы пәрдәдән ачмаз үзүнү.
 Јол ағыр, кечәмиз горхунч һалдадыр,
 Дарға јухудадыр, оғру јолдадыр.
 Торпагпәрәстләри дојдурар торпаг,
 Енәр алчағлыға данма алчаг,
 Еј јухары әлдән сајылан инсан,
 Нәјә бу шејләрчин ган аглајырсан?

Көј, сәнин табейи олмаг истәсэн,
 Јоллан сәмалара, жүксәл бу јердәи
 Архана бахмадан жүрү көјләрә,
 Та јыхылмајасан бир дә бу јерә.
 Сәнин һәмәйлин улдуз, асимаң,
 Олмушлур вәсилән буңлар һәр заман,
 Сәндән бүтүн варлыг тапмада мачал,
 Тәнкилуша саңар сәни бу хәјал.
 Көтүрүр ишиндән һәр бири тимсал,
 Ачырсан нә гәдәр сән онлара фал.
 Сәндән нур алыб да олмушлар парлаг.
 Онлара ујандан узаг ол, узаг!
 Нөгтәни бәсләјән бир хәтдән гејри,
 Дәфтериндир бүтүн һәрфләрин јери.
 Сәнсән јарадылыш пасибаны, бил,
 Еј мәләк, сән она дәлилсән, дәлил!
 Јахшысан, пис ишә әсла гошулма,
 Вәһшилик ејләјиб, кәл, вәһши олма.
 Пис, јахшы нәјин вар, демәк, малындыр,
 Лакин сәнә вачиб өз камалындыр.
 Ја ачлыг билмәјән бир гапыны чал
 Ја да хисләтинлә халга ол мисал.
 Нура гаршы һичаб чәкилсә әкәр
 Сәмадан, фәләкдән көз узаг дүшәр
 Көјләри таныјыб дујан бу јердир,
 Мәләки сахлајан анчаг бәшәрдир.
 Нә гәдәр бу торпаг, јел, атәш, су вар,
 Ол гәм аләминдән һәр заман кәнар.
 Бу дөрд пәнчәрәли һүчрә ки, вардыр
 Дардыр үрәк үчүн, бу ашикардыр.
 Оғру гапысытәк гошадыр, гоша,
 Вурмуш әјјар кими дөрд бәнд һәр баша.
 Кәндән говулмамыш зорла узаға
 Јүклә палтарыны өкүз-улаға.
 Ағырсан, јолуну чану диллә кет,
 Минијин итидир, жүкү јүнкүл ет.
 Инсан кәинната вида едәндә
 Чанын мејли галар јенә бәдәндә.
 Чанын әкәр билсән гәдрини һәдсиә
 Онда јашајачаг руһун чәсәдсиз.
 Еј бәһанә гуран, зәни етмә, куја,
 Нә вар бурададыр, һечдир о дүңја.
 Чохдур узунумуз, енимиз, анчаг,

Кетмәз хәјалымыз дүңјадан узаг.
 Чох јаранмыш да вар узагларда, бил,
 Ишыгдан, зүлмәтдән хәбәрлар дејил.
 Сонсуздур дүңјада јарадылыш, чох,
 Јарадан вәһиддир, буна шүбһә јох.
 Бу једди ләвһәли дөрд нәгшә бир әл
 Јазды бир гәләмлә һәр шејдән әввәл:
 Әкәр, дејил једди, оларса дөрд жүз,
 Бирчә ирадәјә табедир, сөзсүз.
 Әввәлинчи нөгтә, сонунчу пәркар
 Бирдир, бирлијиндән санма гајыдар.
 Гошаја бахма кәл вүсәл заманы,
 Онлар әслән биранир, сән бири таны.
 Һәр чүтү бирликдир әввәл јарадан,
 Бир галар чыханда чүтлүк арадан.
 Һәр ким ки, чумухуб сараја кәләр,
 Кери дөнәчәкдир, јола дүзәләр.
 Орада аста кет, ити көрәндир,
 Кеч тутанса әкәр, тез өлдүрәндир
 О ачиз өлдүрән бир һаким дејил,
 Чыхмаз хатириндән онун кимсә, бил.
 Јүз мин һијлә гурсан, ишләтсән кәләк,
 Пајындыр јенә дә бир гарын јемәк.
 Маликдир асман донмуш һовуза,
 Јетмәзми бу гәдәр күвәндли буза?
 Аләми чарх кими һәрләнән инсан
 Тәрк едиб һәр шеји көчдү дүңјадан.
 Фани аләм ону өлүмә сүрдү,
 Чарх ону чарх кими бүкүб өлдүрдү.
 Дүңја не'мәтини даим јада сал,
 Ондан сағлыгында мәнфәәтләр ал,
 Та ки, чан аланда ғылынчла пејкан,
 Асудә келәсән фәрсиз дүңјадан.
 Өзүн бу дүңјадан көчмәдән әввәл,
 Хилас олмаг үчүн үз чанындан әл,
 Азачыг јејәрәк, евини хар ет,
 Дүңјадан чаныны белә апар, кет.
 Чананда јахшыдыр ики шеј анчаг:
 Аз јемәк, бир дә ки, чох бағышламаг.
 Бөјүклүјә чатан һәр камил инсан
 Анчаг беләликлә чыхарар ад-сан.
 Јыхылмаз аз јејән учадан, һаша!
 Чыхмаз тамаһкар да учаја, баша.

Дарға гамчысы ки, гәлбә вурар дағ,
 Аз довға пайлажан үчүндүр анчаг.
 Бу кәнддә һәр кимин әкәр ағлы вар,
 Зәрдән җахшылығы о жүксәк тутар.
 Хас илә, авамла долудур һәјат,
 Анчаг һеч кимсәнин дејил кайнат.
 Нечә бел бағланар белә бир ишә,
 Јох етмәкдир сәни гәсди һәмишә.
 Көј алтында евләр, диггәт ејлә, бах,
 Торпагдыр, башына төк сән дә торпаг.
 Фәләјин торундан гач јана, чәкин,
 Дар ағачы олмуш сәнә минбәрин.
 Дара кетмәк дири, әкәр һәвәсдир,
 Бир Мәсиһ жүрүдү бу јолда, бәсдир.
 Бир торпаг чатарса әкәр көј таға,
 Торпаглар енәчәк јенә торпаға
 Галдырса көјләрә һәр ким тачыны,
 Алар једди елин о хәрачыны
 Јенә дә башыны јерә әјинчә,
 Јумар көзләрини, өләр бир кечә.
 Басар ағушуна торпаг сәни, бил,
 Бу јерин хәзнәси илансыз дејил.
 Бир хурма көстәр ки, олсун тикансыз,
 Вармыдыр аләмдә мөһрә илансыз.
 Дүнијада җахшы-пис һәр нә көрүнәр,
 Шәкәрдә зәһәрдир, зәһәрдә шәкәр.
 Сөјлә, кимдир јејән о ширин балы?
 Ардынча көрмәјән нештәр завалы?
 Дүнија нушунуши арыја бәнзәр,
 Ағзы бал сәпәләр, гујруғу зәһәр.
 Зүлмәт, нур пәрдәси алтда һеч заман
 Узаг олмаз ешшәк мөһри-Исадан.
 О кимдир бир заман тахт гурду јердә,
 Ахырда мазара салмады јер дә?
 Асан шеј вер мәнә, еј гадир гәни!
 Сән пешиман етмә ачиз бәндәни.
 Кәрәм гапысыны Низамијә ач,
 Јер вер һимајәндә, она шәфәг сач.
 Әввәлдә вермисән она җахшы ад,
 Ејлә ахырда да җахшылыгга јад.

ШАҢ ИСМАЈЫЛ ХӘТАИ

Дәһнамә

БАҲАРИШҶО

Ғыш кетди, јенә баһар кәлди,
 Күл битди вә лаләзар кәлди.
 Гушлар гамусу фәғанә дүшдү,
 Ешг оду јенә бу чанә дүшдү.
 Јер кәјли гәбаји-хизр пушан
 Чүмлә дилә кәлди ләбхәмушан.
 Сәрвин јенә тутду ламәнин су,
 Сәрв үстә охуду фахтә ку-ку.
 Гөнчә дәнәни чәмәндә хәндан,
 Күлмәкдән энәр ачылды дәндан.
 Бүлбүл охуду сүфати-һичран,
 Дәрјадә дүр олду әбри-нејсан.
 Дурна учубан һәвајә дүшдү,
 Лачын алубан овајә дүшдү.
 Алма ағачы дибиндә сајә,
 Т'ән ејләр иди булудда, ајә...
 Јашын јерә төкдү әбри-нејсан,
 Бүлбүлләр охуду сәдһезаран.
 Меј бәсләди жалә һәр вәрәгдә,
 Турач китаб охур тәбәгдә.
 Гум-гум дер иди ағачда гумри,
 Мәст олду бәнәфшә ичди хәмри.
 Шах үстә габаглар аслы һалы,
 Гу кәрдәнидән верир мисалы.
 Гуш беччәләри үнү јувадән,
 Мәктәб үнү тәк кәлир һавадән.
 Бојанды зәмин һәзар рәнкә,

Өвраги-шәмәр дә тәнкә-тәнкә.
 Нејлуфәр ачылды суја кирди,
 Пираһәнини башына бүрдн.
 Чинар әлини чү рәгсә ачды.
 Күл хурдә зәрин шабашә сачды.
 Чајлар буланды, јыхды архы,
 Бағлар ағачы көјәртди шахы.
 Килас ағачы дибиндә маһим,
 Чүн маһ иди дәрмијани-әнчүм.
 Јүз дүрлү гәба кејиб чәмәнләр,
 Ағ донуну кејди јасәмәнләр.
 Сираб күлүнүн үзүндә аби,
 Нәркис отурар башында хаби,
 Нәр гөнчәдә верди-әргәвани,
 Гумру көзидән верир нишани.
 Та чалмаја дан јели тапанча,
 Үзүнә нигабиһ өртдү гөнчә.
 Јашыл чәмән үстә жалә чин-чин,
 Әхзәр фәләк үстә рәшки-Пәрвин.
 Сәрв етди чәмәндә сәрфәрази,
 Күл чилвәләнир башында нази,
 Чыхмыш будаг үстә әндәлиби,
 Мәнбәрдә охур чәмән хәтиби.
 Чулар ахадыр чәмәндә нәр су,
 Нәркис күлүнүн көзүндә ујху,
 Лалә отурур башында тачы,
 Неч сәрвәрә јохдур еһтијачы.
 Сүнбүл дарамыш сачын, бәшанә
 Әнбәр гоһусун гылыр фәшанә.
 Чулар ахадыр кәпәри-бағдан,
 Су ичмәјә аһу кәлди дағдан.
 Лалә кечәләр јахуб чырағы,
 Ашиг чијәринә чәкди дағы.
 Назилә бәзәнди бағ сәрви,
 Санчыб башына дүми-тәзәрви.
 Күлләр вәрәгинә долду шәбнәм,
 Чүн биркәһи-новзи-аби-зәмзәм.
 Ал илә јашыл кејинди бағлар,
 Ағ ләчәји сәрпә салды дағлар.
 Сусән гылынч алды, бид хәнчәр,
 Ејш етмәјинин көзүнә санчар.
 Сајрар ағач үстә јүз сығырчын,
 Аһәнк тутар она көјәрчин.

Әсмәкдә нәсимм-әнбәр-әфшан
 Јарпағы гылыр будагда ләрзан.
 Өткүн гушу көчдү, гылды пәрваз.
 Дурнавү үгаб, гургура, газ.
 Мурчинү чүрәвү нәркә сона,
 Јајды ганадын ки, көлә гона.
 Кәклик күләр иди дағда гаһ-гаһ,
 Бајгушлар охурду «ли мәаллаһ».
 Сәрв өз ајағына сәјә салмыш,
 Зиллү сачыны һумајә салмыш.
 Новруз күлүнүн аныг дәһаны,
 Мүрг онда охур нәзар зәбаны.
 Дајлар түләди бурахды јалы,
 Кишнәр чалаған гулун мисалы.
 Гузулады гојун, төкүлдү дөлләр.
 Јајлаг нәвәсини гылды елләр.
 Дүшмән ганы тәк гызарды нәр су,
 Өткүн саруја јериди аһу.
 Бири-бирини говур кејикләр,
 Бала дөлүмү гылыр пејикләр.
 Дурмуш чәмән үзрә сәрв ајаға,
 Гылмағда тамаша сола-саға.
 Күл дүхтәринин әруси јетмиш,
 Күлкүн дувағын башына өртмүш.
 Аһу дојуруб гузу ујутду,
 Оғурланыб өзү ота кетди.
 Сәһраја бурахды нафә аһу,
 Хаки-сијаһ олду минки-хошбу.
 Дурна учуб үн чәкәр навадә,
 Кедәр үнү гырх ағач зијадә.
 Бағрыгаранын гаралды бағры,
 Шаһбаз она вараңда доғру,
 Гушлар јувадан учурду бала,
 Аһу јенә сүд верәр гәзала.
 Чыхды күнәшә јер әждаһасы,
 Бујнузуну салды дағ бугасы.
 Нәр бир чичәк үстә гонду зәнбур,
 Дөшүрмәјә чыхды данәсин мур.
 Нәр шеј күнәшә гурутду јашын,
 Гөвси-гүзәһ ачды тәр гумашын.
 Јапраглар ағачлар үзрә ләрзан,
 Кимиси чү тир, кимиси пејкаң.

Шәһ тутт охур шәкәр кәламын,
Гәнд илә пүр етди бәндү дамын.
Дөндү вәтәнинә чүмлә гушлар,
Кәлди јувасына гырлагушлар.

АШИГИН ӘҖВАЛЫ

Аләм гамусу бу дәмдә хошһал,
Мән һәм өз ишимдә фарүгүлбал.
Кәһ жүрүр идим чү аһу дағда,
Кәһ ахәр идим чү чу бағда.
Кәһ көнлүм илә чәмәндә хүррәм,
Кәһ һәмдәм илә кәзәндә биғәм,
Мәшуг илә ешги танымаздым,
Һеч кимә көнүл верим демәздым.
Дерләрдә бу ешг гиссәсини,
Дил зәррә јемәзди гүссәсини.
Өз пешәмә, өз ишимә гане,
Һеч кимсә јох иди ола мане.
Ким дессә мәнә ки: «ашиг олдум,
Рүсвәј дили-хәләјиг олдум».
— Әбләһ,—дејибән күләрдим она,
Һәр тәһә ки, вар гылардым она:
«Кеј әбләһи-кәчхәјал, биәгл!
Бу сөзүмү дурур ки, ејләдин нәгл?
Ол ола салармы чаны кимсә,
Гәјрә верәрми инамы кимсә».
Чүнки дүшмәмиш иди дил бу галә,
Јүз тәһә гылардым әһли-һалә.
Јанмајан ода нә билир оду,
Башдан чыхарыр дүшәндә дуди...
Мачнун үнүн ешидәндә Лејли
Көздән ахыдарды ганлы сејли.
Фәрһалә дејәндә ешги-Ширин,
Ејләрдә фәған зәһри әклин.
Әлгиссә, бу сөзү билмәз идим,
Үшшаги көзүмә алмаз идим.
Бир күн чәмән ичрә сејр едирдим,
Пәрванә мисали тејр едирдим.
Бир сәјеји-сәрви-назә јетдим,
Бир ләһзә орада хабә кетдим.

Руханијә руһ гылды сејран,
Кәл көр ки, мәнә нә гылды дөвран,
Көрүндү көзүмә бир пәриру,
Хошләһчәву, хошчәмалү, хошбу.
Чүн сејр илә кәлди мәнә јетди
Чану көнүл алды белә кетди.
Һүсни сифәтин нә гылым аның,
Нури-фәләјин, көзү чәһанын.
Хош гамәти рәшки-сәрви-рәһна,
Һаша ки, үзүндә дуди-һәмра.
Әбрусу кәман, киприји ох,
Аләм көзү гатда нәркисш-шух.
Нә шәкли-пәри, мәләк, нә инсан,
Рәвшән јанағында нури-рәһман.
Олдум бәмисли-диванә билар,
Нә мәсту, нә агиләм, нә хүшјар.
Билмән өзүмү ки, гандајам мән,
Ја мүрдәми, јохса зиндәјам мән.
Бағрым јаралы мисали-ләлә,
Гәмдән үрәјим долу пијалә.
Соһа кими көз јашына фәрғаб,
Сәјјарә кими дү чешм биһаб.
Ел лалә тәки пијалә нушан,
Сүсән кими мән зиләб хамушан.
Көјләрдә сәдаји-әбр үнүм тәк.
Аләм көзүмә гара күнүм тәк.
Бағларда нәсим әнбәрәфшан,
Сүнбүл тәки мән көнүл пәришан.
Кәр дағда, әкәр чәмәндә идим,
Һеч билмәз идим ки, гандә идим.
Ишим кечә-күндүз аһу зари,
Тутмазды дәли көнүл гәрари.
Нә фикри-јемәк, нә хаб дәр чешм,
Хабын јерин алды аб дәр чешм.
Нә аб көзүмдә, бәлкә хунбар
Ган долду јашымла куһу күлзар.
Бүлбүлү фәғаным ејләди лал,
Бојнума сәласил олду әғлал.
Узун кечәләр сәһәр көрүнмәз,
Зүлмәтдә мәнә гәмәр көрүнмәз.
Бу јола, илаһи, јохму пајан?
Бу дәрдә, илаһи, јохму дәрман?
Бичарәвү зару натәванәм,

Мән тагәти-гәм нәмитәванәм.
 Яр зүлфү тәки-күнүм гаралды,
 Яр агзы тәки јерим даралды.
 Гаилар ударам үзүндән ајры,
 Бимар тәнәм көзүндән ајры.
 Билмән нечәдир кәминә һалым.
 Артар күнү күн гәмү мәләлым,
 Сәбрин сәбәбиннә пишә гылдым,
 Ки, мән бу хәјалы нишә гылдым?
 Гылдым көнүлә һәзар нифрин,
 Ким шад икән етди бизни гәмкин.

ҮРӘКДӘН ШИКАЈӘТ

Еј ешгә өзүн фәда-ғылан дил!
 Өз сәбр мәни чүда ғылан дил!
 Үшшагы чаһанда хүррәм икән
 Пүр мейнәтү пүр бәла ғылан дил!
 Мәһбуби хүчәстә зүлфи-чиннин
 Бәндиңә дүшүб, хәта ғылан дил!
 Дилшадлығы көнүл көзүндән,
 Гәм кујинә ашина ғылан дил!
 Хош хатир икән фәрағәт әһлин
 Дәрду гәмә мүбтәлә ғылан дил!
 Јүз дүрлү бәләји-ешгә һәр дәм,
 Көнлүн верибән, риза ғылан дил!
 Бир бусәсинә көзәл-никарын,
 Чан илә чәһан бәһа ғылан дил!
 Сидги-дил илән јолунда јарын,
 Өз өлмәјинә дуа ғылан дил!
 Мә'шүгдән алса гәрз бусә,
 Чанү сәр илән әда ғылан дил!
 Бир зәррә тәки күнәш јолунда,
 Јүз миң һәвәсү һәва ғылан дил!

Јарын диләјиб бәгаи-өмрүн,
 Өз варлығыны фәна ғылан дил!
 Јүз һәкмилә шаһ икән Хәтан,
 Јар ешикинә кәда ғылан дил!

АШИГИН МӘ'ШҮГӘ ТӘРӘФ КЕТМӘСИ

Ол күлшәнә сары-мән јеридим,
 Јарәб, нә ола ишим, дер идим.
 Һәр дәм үрәјим ғылырды тыб-тыб,
 Чаным зи һәвәс едәрди куп-куп.
 Өзүмнү јетирдим онда начар,
 Ол баға ки, бәзм едәрди дилдар.
 Бир шәкл көрүндү бир шәмаил,
 Һушим билә әглим олду зайл.
 Күн кими чәмалы таб-салмыш,
 Зүлфүн үзүнә нигаб салмыш.
 Јүз һурү пәри, һәзар ғылман,
 Гуллуғда дурур мүтин-фәрман.
 Сәрв онун үчүн ајаға дурмуш,
 Хублар гаму солү саға дурмуш.
 Күл үзү ғызармыш инфәалдан,
 Бәнәфшә јерә бахыр мәләлдан.
 Нәркисләр өнүндә чам тутмуш.
 Бүлбүлләр охур низам тутмуш.
 Әфлак јүзүндә кахи-ејван,
 Бәртәхти сәрадә бүрчи-Кејван.
 Күл јастаныбан никар отурмуш,
 Гаилардан әли никар отурмуш.
 Өз бәрки-сәмән сәрири-тәхти,
 Күл кими күшадә руји-бәхти.
 Мәһләр гамусу ајаға дурмуш,
 Кими сола, кими саға дурмуш.
 Чакәрләр ичиндә шаһ-нисбәт,
 Ковкәбләр ичиндә маһ-нисбәт.
 Шаһлар гамусу јанында нәкәр
 Јусиф јүзүнә гуламин-кәмтәр.
 Искәндәр она бир ајинәдар.

Дара жанында бөндө кирдар,
 Чөмшид онун пијалә кири,
 Чөм бәзмн-шәрабынын әсирй.
 Јүз гејсәр она гулами-руми,
 Рухсари күнәшми, јохса руми?
 Әнкүштәрдар она Сүлејман,
 Инсан вә пәри сөзүнә фәрман.
 Бир зәррә јүри гатында хуршид,
 Бир ләм'ә чәмал јанында Нәһид.
 Пејвәстә гылыр итабү нази,
 Дәстиндә инани-сәрфәрази.
 Дурду, јериди чәмәндә рә'на,
 Башындан ајаға чандыр ә'за.
 Күл гөнчәси тәк ниғаб үзүндә,
 Мәһ кими һәзар таб үзүндә.
 Неч кимсә онун јанына вармаз,
 Неч мәрдум онун үзүнү көрмәз.
 Доғру баханын алырды чанын,
 Көзү көрәнин төкүрдү ганын.
 Чүн көрдүм ону бу сәлтәнәтдә,
 Ејвани-кәмалн-мәнзәләтдә,
 Вәһшәт әтәјини тутду көнлүм,
 Өз һаләтини унутду көнлүм.
 Дедим ки, дириг, нејләјим, аһ,
 Мән зәррә илән нә нисбәт ол маһ?
 Ол көјдә јерир, бөндә бәр хак,
 Бу хак нәчүк јетәр бәәфлак?
 Мән бир гулам, ол бир улу султан,
 Султан илә гул мәгами гандан?
 Бу күчләрн мәнә ешг гылды,
 Бу вәртәјә чаны ешг салды.
 Фәрјад илә аһ ешг әлиндән,
 Өмә олду тәбаһ ешг әлиндән,
 Ешги анубан шикајәт етдим,
 І әм шәрһини би нәһајәт етдим.

ЕШГ ҺАГГЫНДА

Ешг оду јамандыр, еј хирәдмәнд,
 Бу бөндә долашмакил, ешит пәнд!
 Ешг уғрашыр исә қуһи-Гафә,
 Әнға гыла Гафә иртиһафә.

Кәр ешги көрәрсә нөһ фәләкләр
 Чәрх үзрә фәләк јана мәләкләр.
 Кәр ешгин оду дүшәр зәминә,
 Сузи ирә әрзи-һәфтүминә.
 Бир зәррәчә ешг чәнә дүшсә,
 Ја рәкләр ичиндә ганә дүшсә.
 Бир дәм тән ичиндә дурмыја чан,
 Һәм рәкләр ичиндә хушк ола ган.
 Кәр атәши-ешг башә дүшсә,
 Бир зәррәчә сузи дашә дүшсә,
 Гатланмаја она чатлаја даш,
 Мејдани-һәвадә ојаја баш.
 Кәр атәши-ешг дилә дүшсә,
 Бир гәтрәчә бәһри-Нилә дүшсә,
 Бир ләһзәдә ода јана дилләр,
 Һәр гатда гуруја бәһри-Нилләр.
 Кәр ешгин оду дүшәрсә бәһрә,
 Сәбр етмәјә бәһр уш бу гәһрә.
 Ол оддур оду чыхарды дашдан,
 Әгли, кәләчәк апарды башдан,
 Уғрашды ол од бәгәлби-Мәчһун,
 Фәрһады гәм илә гылды мәнһун.
 Олдур ки, она саташды һәллач,
 Мәһмуд мисалы саһиб-тач.
 Бир дарә бирини мәнзәр етди,
 Бир гула бирини чакәр етди.
 Олдур ки, она јахылды Јә'губ,
 Һәм чәкди бәласын онун Әјјуб.
 Ағлатды бирини, кур гылды,
 Бирин бу јола сәбур гылды.
 Бу ода саташды Шејх Сән'ан
 Һәм чани-Зүлејха Мисри султан.
 Ол бирини кафәр етди би-дин,
 Ол бири шаһ икән олду мискин.
 Бу ешгилә ким әсир болду,
 Дәр вәхти-чәвани пир болду.
 Галмады тәнимдә дәхи тагәт,
 Гәсд етди мәнә һүчуми-фиргәт.
 Ешг одуна бир рәвајәт етдим,
 Адин тутубән шикајәт етдим.

ЕШГДЭН ШИҚАЈӘТ

Еј чану дили хараб едән ешг,
Үшшаги кәм әз түраб едән ешг!

Одлара салыб фарағәт әһлин,
Јахуб чикәрин кәбаб едән ешг!

Мә'шугә мүдам ичмәк үчүн,
Дилләр ганыны шәраб едән ешг!

Диванәләрин тутуб тәригин,
Тәрки-вәрәү сәваб едән ешг!

Бир зәррә тәки вүчүдә дүшсә,
Мәшһур чү афтаб едән ешг!

Дүнјадә һәр әһли-ханнмани
Бимәскәнү хүрдү хаб едән ешг!

Зөһд әһли суал едәндә һәр дәм,
Мин һөччәтә бир чаваб едән ешг!

Мә'шугә саружә бахса ашиг,
Бәхти-сијәһин ниғаб едән ешг!

Һәр дәмдә Хәтәи хәстәһалә,
Сәд наз илә мин итаб едән ешг!

АШИГИН БАҒБАНЛА КӨРҮШҮ

Бу вәһшәт илә ки, бахар идим,
Вәһшәтдә көңүлнү јахар идим,

Номид болуб көңүл пәришан,
Кирјанү һәзар, синә бүрјан.

Накаһ јолухду бағибани,
Бағ сахламаға гомушду ани.

Пүһан јериди вә кәлди гаршу,
Ајдыр: сорајым нә кишидир бу?

Ким мунда әгилли кимсә кәлмәз,
Бу дәли мәкәр өзүнү билмәз?

Хәшм етди, итаб илән јериди,
«Һәддин таныкил!» Мәнә дер иди.

Чүн јетди мәнә, сәлам гылдым,
Өз дәрди-дилим тәмам гылдым.

Нә бахды сәламә, нә кәламә,
Нә алгышыма, нә худ дуамә,

Бир јумруг уруб гәфамә мөһкәм,
Башыма јетирди дәхи үч бәм!

Усум јериди, буланды бејним,
Өз јолуну көрмәз олду ејним!

Дер:
—Кимсән, ајә хәсән-бәдру?
Көр ким мәләчәк јеринмидир бу?!

Ким бурада муш-олур гәзәнфәр,
Түлкијә дөнәр һүнәрвәр әждәр.

Бу јердә нәмир олур чү хәрқуш,
Көјдән учамаз ганад чалыб гуш

Диванәмисән вә јахуд ахмаг,
Кет, јохса јејәрсән әлли тохмаг.

Билдир мәнә ким, нә нишәсән сән,
Әлгисә бурада нишәсән сән,

Часусмусан ки, јохса огру,
Ја әјримисән ки, јохса доғру?

Ја јолму азыб бураја дүшдүн?
Бир дәм бизим илә хуб дурушдун,

Чох гылма мәнимлә һоггабази,
Мин мәшт урарам сәнә мән ази.

Бир урсам он ол гәдәр сурајым,
Фәрјад едәсән ки, мән дурајым.

Бир бәндә дурур бу јердә шаһлар,
Бир зәррә дурур бу јердә маһлар.

Өфлакә гахар ки, сәринкунсан
Па јерә дөкәр ки, ку, нә кунсан?

Көзиеји бунун јанында бир чуб,
Хублар гамусу јанында мәјуб.

Олдур бу ки, кәфш пајә гојмаз.
Һәмраһ өзүнә сајә гојмаз.

Бу јердә муради-һаләтин нә,
Нә јердәнсән, әсли милләтин нә?
Кәр мунда сәни дујарса ол маһ,
Ишләр гыла сәнә аллаһ-аллаһ!
Анчаг нә сәни сүрүр, мәни һәм
Һәркиз кәзәми бу јердә адәм?
Мунда нә мурадү мәгсәдин вар?
Кәлмәз бураја һич дәјјар.
Бағи-пәриди бу јерин ади,
Гојмаз бу јерә фириштәзәди,
Сөзүн вар исә јери вар өзүн,
Нә гала үзүн, бүтүн, нә өзүн.
Гарыша бурун сујунла јашын,
Үзүн ганадына сәнә гашын.
Чешмин кенијә мисали- газған.
Сарха додағын бесани-әнбан.
Билимәјә өнүн, ард јанын
Әкинндә зүһур ола дәһанын.
Чанын сағ икән јери бурадан,
Сөјләмә дәхи бу мачәрадан.
Бахдым ки, мунун гырымы өзкә
Мәнимлә алым верими өзкә.
Дүшдүм, үзүмү ајаға сүрдүм,
Көңлүм хәбәрини чүмлә вердим.
Вармаг һәвәсини тәрк гылдым,
Гуртулмаға инди разы болдум.
Дедим ки: «Мән ол пәри никарә,
Һејранәмү бағры парә-парә.
Бир күн көзүмә көрүндү наһаһ,
Чанү дилими апарды һәмраһ.
Сәбр илә гәрарым алды, кетди,
Нә сәбр ки, варым алды, кетди.
Ишним кечә-күндүз аһ болду,
Ешгимә чаһан күваһ болду.
Галмады гәрарү-хордү-хабым,

Гаһ олду ахыб көзүмдән абым.
Һәг дәркахиннә һијаз гылдым.
Ихлас илә кәшфи-раз гылдым.
Һәтифлән ешитди кушим аваз:
«Бу рази-дили ки, гылды ағаз,
Һәзрәтдә гәбул дүшдү һалы,
Дилдән көтүр ол гәмү мәләли.
Верән сәнә бу фәғанү аһи,
Ол күлшән ичиндә бәзмкаһи,
Бағи-пәри дерләр ол мөканә,
Бәһзәр дәрәчати асиманә.
Дур, инди онун мөканына вар,
Дурмакил прагда, јанына вар.
Кәр көрмәјинә дүшә мәчалын,
Кәшф ејләкил онда әрзи-һалын.
Мән һәм дура дүшә јола дүшдүм.
Кәһ ачыға, кәһи көлә дүшдүм.
Јетдијим ол иди сизи көрдүм,
Анчаг сизи көрдүјүмү билдим.
Кәр бир кишинин дүшә мәләли,
Јетирмәјә билдиринчә һалы.
Башыма мәним нәләр кәтирдин,
Әрзи-диллим она хош јетирдин.
Јүз дүрлү мәнә гәрәмәт етди,
Аләмдә мәни мәләмәт етдин.
Бәс һејләјим, еј һәримн-күлшән?
Һәлл ејләмәдин бу мүшкүлүм сән.
Сәбр етмәјә һич чарә јохдур.
Бағрымда нә дүрлү јарә јохдур?
Бу һәсрәт илә һәлак болдум.
Бу дәрәд илә дәрднак болдум,
Ол дәхи ешитди уш бу һалы,
Ашиғлијими, гәмү мәләли,
Бир ол дәхи ашиғ олмуш имиш,
Ешгин һүнәрини билмиш имиш.
Аһ ејләјибән тәәссүф етди,
Үзрүн диләјиб тәкәллүф етди,
Ајдыр ки:
— Әја, гәриби-бикәс!
Билдим сөзүнүн нә олдуғун бәс.
Амма ки, јетирмәк олмаз она,
Ким хишм едәр ол мәнә, нә сана.
Чох ејләмә дәхи фикри-фәсид,

Кэр сәнэ кэрәксә, јолла гасид.
Бир гутлу нәфәс Сәбадыр ады,
Ашигләрә ол верир мурады.
Мә'шуг илә ашигә рәсулдур,
Һәр јердә ки, вар, сөзү, гәбулдур.
Ону була көр нә јердә ким вар,
Десән варар она ганда ким вар.
Мә'шугә кедәр зи сузи-ашиг,
Әзрајә кедәр зи куји-Вамиг.
Мән дәхи көрүм кәләндә ани,
Билим сөзү нечәдир нәһани.
Вармы диләјин мәһәлли, билләм,
Кәр көнлү хош олса әрз гыллам.
Олмаса гәбул ола мәрдуд,
Кәр гылса, јетә мурада мәгеуд.

АШИГИН СӘБАНЫ АХТАРМАСЫ

Аллаһа шүкүр гылыб јер өлдүм.
Булмаға Сәбани јола голдүм.
Истәмәјә ону бағә дүшдүм,
Ешгилә недим ки, дағә дүшдүм.
Һәр бәрки-бәнәфшә, лалә көрдүм,
Хинзалә үзүндә жалә көрдүм.
Һәр фирғәләрин ләчәкләрини
Һәм тутијанын чичәкләрини,
Һәр дәстә битүк вәрди гајмаг,
Сүнбүл чичәк илә ојмаг-ојмаг.
Гузугулагы, күлү гәрәнфил,
Тәкәсаггалы вә көј сүнбүл.
Сордум булара гаму Сәбаны,
Узады чәваб үчүн сәбаны
Дерләр ки:
«Недәр бу дар ичиндә,
Вар истәкил ону бағ ичиндә.
Һәр күлшәни ол мүзәјјән ејләр.
Күлзар ичиндә мәскән ејләр.»
Бу сөзү ешитдим, ағладым зар,
Јетдим јүкүрүб бәсәһини-күлзар,
Көрдүм чәмән ичрә бағибани,
Сордум ки, һаны она Сәбани.
Дер: «Олдур әсәр будаглар үстә,

Титрәтмә салыр вараглар үстә.
Пәрвазы мүдам олур чәмәндә,
Пәрвасы нә сәндәдир, нә мәндә.
Өз ејшинә, өз дәмини мәшғул,
Бу аләм онун гатында бир пул.
Көрсәтмәз өзүн кәзәр нәһани,
Бары де ки, сән недирсән аны?»
Дедим ки:—Сән ону сорма мәндәп,
Мәндән сәнә бу чәваб гандан:
Бир бағибанына сөјләдим сөз,
Нә галды ағыз, нә үз вә нә көз.
Неч көрмәјирсән бу һеј'әтимни.
Бу шәкли-бади сурәтимни?
Кәр мунда ишими сорасан сән,
Ондан галаны јетирсән сән.
Һәр нә сөзүм олса һәр нә вајә,
Пүнһаны дерәм ону Сәбајә.
Сән вармаз исән варарам өзүм,
Әрз ејләрәм она кизли сөзүм.
Әлгиссә варыб Сәба гатына,
Јетирдим өзүмү хидмәтинә.
Көрдүм ки, кәзәр чәмәндә хошдәм
Күлләр вәрәгини ејләмиш нәм.
Сәрвин јенә тәрпәдир будағын,
Күлдән чү әрус алыр дувағын.
Нәркис көзүн ачмыш она бахыр,
Сүнбүл үзүнә тапанча гахыр.
Бир күлшән ичиндә буји-күлдән,
Шәб нәм пүр едәр сәбуји-күлдән.
Кәһ гәдди-бәнәфшә хәмдјар ондан,
Кәһ тәрфи-чәмән хүррәмдир ондан.
Мејданда аты һәмишә товсән,
Узатмыш она сәбаны сусән.
Күлзари-чәмән мүнәввәр ондан.
Ејләр димағы мүәттәр ондан.
Шах үстә шүкуфәләр ачарды.
Бәркени чичәкләрин саچارды.
Бүргә көтүрәрди руји-күлдән,
Исар гылырды буји-күлдән.
Чүн бүлбүлчә ашиги-хошаваз,
Ејләрди чәмәндә нәғмә ағаз.
Тутмуш гулагын чичәкләр она,
Зикр өкрәдәдир мәләкләр она.

Каһ дагда әсәрди, каһ багда,
 Каһ солда әсәрди, каһ сагда.
 Дедим ки: «Әја, Сәбаји-хошдам,
 Аллаһ дәмини гылмасын кәм!
 Башыма мәним бир иш кәлибдир.
 Ешиг атәши үрәјим дәлибдир.
 Бичарәвү зарү мүстәмәндәм,
 Ницранын әлиндә дәрмәндәм.
 Уғрашды көзүмә бир пәриру,
 Дағлара дүшүб олурмән аһу.
 Дәрләр ки, олур бу чарә сәндән
 Мәгсудә јетәр бичарә сәндән.
 Чохларын ишини битирәнсән,
 Чохлары мурада јетирәнсән.
 Нәр сүбһ дәминдә зикри-јаһу,
 Сөјләрсән, әја нәсимн-хошбу.
 Сәндән иришир мәшамә әнбәр
 Аләмин гылыр дәмин мүәттәр.
 Еј мәркәбү, мовкәби-Сүлејман,
 Нәфхинлә һәва пүр олду јексан.
 Сәндән-дутадыр зәмин гәрари.
 Сәндән чыхадыр фәләк бухары.
 Әз лүтф дејил тәним һүвејда,
 Олмаз вүчудум чү руһ пејда.
 Манәнди һүма јерин һәвадыр,
 Мәчруһлара дәмин дәвадыр.
 Исәдәмү хошзәбан нәфәссән,
 Ким галса пијадә сән фәрәссән,
 Еј Хызра мәләдчи нәр арадә,
 Јетир бу фәгири сән мурадә
 Јерләр үзүнү сән ејләдин пак,
 Күлләр јахасын сән ејләдин чак.
 Чох вар әкәрчи гијлү-галын,
 Неч кимсәнә анламаз мәгалын.
 Дилин сәнин еј нәсимн-хошхан,
 Каһи әрәб олду, каһи имран.
 Сән риһ дејилсән, еј верән руһ,
 Бағлы гапы сәндән олду мәфтүһ.
 Бу дәмдә гапында һачәтим вар.
 Аләмчә бу ишдә миннәтим вар.
 Бу мүшкүлүмү кәл ејләсән һәлл,
 Нәгг тута әлин ки, тутасан әл.
 Бир дилбәрү дилрүбаји севдим,

Мән зәррә бу күн бир аји севдим.
Лүтфү кәрәм ејлә, вар она сән,
Гатында онун мәни анасан».
Ајдыр:—Варајыш бу чанә миннәт.
Мән хејрә јетәм, сәнә нә миннәт.
Бу јола кедим пијадә сәд бар.
Үшшаг ишинә мәнәм вәфадар.
Әмма ки, мәнимлә намә јазкил,
Дәрдү-дилини пәјамә јазкил.
Мән апарайым ону никарә,
Шәјәд ки, ғылам бу дәрдә чарә.
Ғылдым мән она јүкүш дуалар,
Адын дутуб охудум сәналар.

СӘБАНЫН ТӘҖРИФИ

Дедим ки, әја Сәбаји-хошдәм,
Хублар һәрәминә јарү мәһрәм.
Олдун чү мәним ишимә ғәмхар,
Ајрылыг одунда чәкмәзәм ғәм.
Һичран охундан булам сәләмәт,
Кәр сән ғыласан јарама мәһрәм.
Һәр ганда ки, вар ғәбул нәфәс сән,
Ашиғләрә ғылма һүммәтин кәм.
Булду бу Хатан нәфхәниздән,
Буји-нәфәси-Мәсинү Мәрјәм.

МӘСНӘВИ

Јадьма мәним зи фикри-әксәр,
Кәлмәзди һуруф шәкли әзбәр.
Јар илә өзүм мугабил етдим,
Јазмаға өзүмү ғабил етдим.
Әглимә дедим ки:—Ғазыр олкил,
Чешиммә дедим ки, назир олкил!
Бир дәм дедим, еј ғарарым, әјләң,
Кетмә бу күн ихтијарым, әјләң!

Еј сәбр, дедим бу күн чамил ол,
 Һәр дәм дедим, еј сүхән, дәлил ол!
 Чешмимә дедим ки, тәрки-хаб ет,
 Гој фикир хәтәи, бир сәваб ет!
 Дедим ки, гәләм үзүн сијан ет,
 Јусиф тәк өзүн бағари-чан ет.
 Дедим:—Сағ әлим, ал әнди хамә!
 Дедим:—Сол әлим, дут әнди намә!
 Гылды сөзүмү гамусу мәгбул,
 Ләвһи-диллим оладу ејиә мәнгүл.
 Јондүм гәләми, дилини дәлдүм,
 Һәм јонуб онун үзүнү сикләм.
 Лох үстә сүрүб дә баһын онун,
 Төкдүм вәрәг үстә јашын онун.
 Кафура гарышды мишки-әнбәр,
 Билмәзди һуруфи фикрим әзбәр.
 Зүлфүн анубан чү чим јаздым,
 Агзыны јазанда-мим јаздым.
 Јаздым нитији әлиф һеј јаздым,
 Алмамыш икән ону хеј јаздым.
 Ејниш ананда сады чәкдим,
 Хал үстә көрәндә зады чәкдим.
 Реј јаздым аяанда шәкли-гаһын,
 Чешмим һәвәс илә төкдү јашын.
 Лам оладу бәшәкли-зүлфи-һинду,
 Нун һәрфи чәкилди шәкли-әбру,
 Чәкдим бир әлиф чү гәмәти-јар,
 Јаздым гаму гәддини дијәрбәр.
 Пичидә гылыб олара ба һәм,
 Јаздым белә лам әлифини баһәм.
 Бу нөв'илә һәрфи чүмлә јаздым,
 Бир нөгтә демән ки, сөздә аздым.
 Дилим тутуяур кәһ әз тәһәјјүр,
 Гәм көнлүм ара гојмаз тәфәккүр.
 Јаздым нитији гаму сәрәсәр,
 Тутдүм ону гаршыма бәрәбәр,
 Охудүм ону ки, галмаја шәк.
 Нәгс оладу күмани-зајиди-һәк.
 Кәсдим гулагын түраба төкдүм
 Чәртиб үзүнә донуну бүкдүм.
 Һәр нөв илә бары јаздым ону,
 Дедим ки, Сәба бу дәмдә ганы?
 Ким, кәдә апара намә јарә,

Бир мәрһәм ола бу дилфикарә:
 Кәлди гулагыма сази-бүлбүл.
 Шәб пәрдәсин ачды чөһрәдән күл
 Сүбһ оладу дедим: кишмәди Бад,
 Үшшаги мөкәр чыкарды әз јад?
 Мискин-дил едәрди дәм-дәм аһи;
 Көзләрдиг-көзүм ба кирјә раһи.
 Көрдүм ки, сәба кишди накаһи.
 Көркәч ону дәрәм ејләдим аһ.
 Дедим:—Сәнә тәһсин, еј вәфадар,
 Олдун јенә чаныма мәдәдкар.
 Кәл имди апар никарә пејғам!
 Та елә фәгирә вәслин әһ'ам,
 Ајдыр ки, бизимлә бағла һиммәт
 Јар етмәја та бу ишдә һөчмәт.
 Дедим ки, јери худа биләнчә.
 Әр һиммәти һәм дуа биләнчә.
 Кәлди вә-әлимдән алды мәктүб.
 Әзм етди: јериди сүји-мәһбүб.

БЕРИНЧИ МӘКТҮБ

СӘБАНЫН СЕВКИЛИ ТӘРӘФӘ КЕТМӘСИ

Кәһ дағ үзә әсди, кәһи дашда,
 Кәһ күшк үзә әсди, кәһи јашда.
 Сүрдү гаты атын оя вәфадар,
 Ол бағә кишди кәндәдир јар,
 Көрдү ки, бир улу шаһ имиш оя,
 Нә јердә, фәләкдә маһ имиш ол.
 Күлшәндә бүләнд отағу ејван,
 Сәнчәрлә сәлатин она диван.
 Үзүнә бахарса күн тутар үз,
 Һәр күн сачы бирлә дил тутар јүз.
 Гаршыда дурур мәләк, јасавул
 Һәр кими көрәр ајдыр ки:—Савул!
 Дутмуш үзү бирлә нур бағы,
 Ејван-фәләкдәдир отағы,
 Чүн көрдү ону Сабәји-мискин,
 Чәкди чиләвүнү оладу гәмкин.
 Ким бу пәридик чәһанда мәшһүр

Худбин ва чамалү һүснә мәгрүр.
Нема варым иди һазрәтинә,
Та иришә әрзә хидмәтинә,
Дәрман едә јари-дәрдимәндә.
Кар едди онун бу дәрди мәндә.
Дурмушду Сәба гылыб тәфәккүр.
Бармағыны дишлиб өз тәһәјјүр.
Накаһ өнүнә чү кәлди бир нир.
Хош шәклү шәмајил, өзү дилкир.
Јанына кәлүбәни рәвани,
Сөјләди она сөзүн нәһани.
Сорду она ки:

— Сәбамисән сән?
Ешиг әһлине ашинамисән сән?
Ким, ашиги-хәстәдән кәлирсән,
Һалындан онун хәбәр билирсән?
Ајдыр ки:

— Бәли, Сәба мәнәм — тер.
Сөзү јетирим, ханы Сәнәм дер.
Та ондан ола бир иш сәрәнчам
Ким, мәндән она јетирә пејғәм,
Ајдыр ки:

— О сәидин, еј хошаваз!
Өлмүшләр үчүн Мәсинһү дәмсаз,
Мән дәхи никара бағибанәм,
Ашигләрә јари-мәһрибанәм.
Мән демнш идим сәнә ки, кәлсин,
Мә'шугә нә дерсә сөзнү билсин.
Олдурутур отаг ичиндә
Сән бир дәм отур бу бағ ичиндә
Мән варајым ол никар гатына,
Ол дилбәри күл-үзар гатына.
Көнлүн көрәјим нәчүкдүр анын,
Сөзүн демәјә о-натәванын.
Отурду Сәба вә ол јериди.
Сөз демәјә фүрсәт истәр иди.
Гуллуга иришди, дурду бир дәм,
Көнлүнү арады, көрдү хүррәм.
Хәндан чәмән ичрә тазә күл тәк,
Боју сураһы, додағы мүл тәк,
Ајдыр ки:

— Дејим сөзү мәһәлләр.
Көнлү фәрәһү дәмн көзәлдир.

Ајдыр ки:

— Әја дәм афитабы
Бир сөз десәм ејләмә итабы,
Бир гасиди-хәстәһал көрдүм.
Јох кәлмәјә неч мәчәл көрдүм.
Кәлмәз јавуга һазәр гылыр ол,
Дәркаһә сару нәзәр гылыр ол.
Вардым јанына, дедим нә кәссән?
Ким әһли-сәфәр зәбун фәрәссән?
Вар јазылы әлдә бир китабы,
Ә'тини, — дедим — вә билхитаби,
Гылдым алыбан нәзәр бә мәктүб.
Көрдүм јазылы кәламин-мәһбүб,
Јаш илә онун доңу нәм олмуш.
Ган илә онун үзү дәм олмуш.
Кечмишди бәси рәһи-бәид ол.
Чыхмыш зизәбанн-мүстәид ол.
Назм илә сөзү бәһәм мүтабил,
Көфтари чәми јердә габил.
Јазылмыш: Әја әмирн-хубан!
Дәрд илә өлүрмән, ејлә дәрман!
Олду гәм илән белнм хәмидә.
Рәһм ејлә мәнә, еј нури-дидә!
Ол дәм ки, мән ол чәмалы көрдүм.
Өзүмдән өзүмү хали көрдүм.
Биәглү кәламү һуш болдум,
Јүз дәрду бәләјә туш болдум.
Ол дәм ки, сәни пәријә бахдым
Чанү дили очаға бурахдым.
Ол дәм ки, үзүнү көрдүм анын
Галмады дәхи гәрары чанын.
Рә'на бәзәниб чү баға дүшдү,
Дил ешиглә дәрду даға дүшдү.
Номид олубан (ол) өз дилү чан
Мәчнун тәки ол бүрәһнә үрјан.
Јох дәхи чаһанда гәмкүсарым,
Сәһрада кејикләр олду јарым.
Чох олду көнүлдә фикри-фасид.
Гылдым бу јола Сәбаин гасид.
Өз һалымы әрзү фаш гылдым.
Јашымла битикни јаш гылдым.

Бу вачи ила Италым-етдим э'лам,
Шаһлардан олур-көдажэ эн'ам.
Көйдэн јерэ уш јатыр јатгышлар,
Гуллар күнэй-етсэ, шаһ-багышлар.

МӘШҮГЭНИН БАҒБАН ВӘ СӘБАҖӘ АЧЫҒЛАНМАСЫ

Ешитди бу сөзү чүи пәриру,
Ајдыр: — Иә сөз иди сөјләднн бу?
Сән билмәмисән нә вәһшијәм мән,
Биһудә сөзә нә јакшыјәм мән?
Сән билмәмисән көзүм нә көзләр:
Көңлүм диләр ешинднм нә сөзләр?
Сән билмәмисән ки, мән нә назәм,
Сөз әһлијәмү нә әһли-сәзәм?
Сән билмәмисән ки, мән нә шаңәм,
Һүри һәшәмү мәләк-сипаһәм?
Сән билмәмисән ки, мән нә шухәм,
Қирпији, гашы јәј илә-охәм.
Ол билмәз исә дә сән билирсән,
Бу һәсрәти бәс нәдән ғылырсан?
Варсын декил ол рәсулә, кәлсин,
Ол сөзләри нагабулә, кәлсин.
Кимдир көрәјим кәлир бурадан,
Вағиф-олајым бу мәчәрадан.
Бир хош-гулағыны бурајым мән,
Үзүнә тапатча урајым мән.
Та көрә әзаби-кушмалн,
Банидан чыхара чүрүк хәјали.
Өз намәси тәк ғылам-сијәһ ру,
Та-кетмәјә һәрзә јерә һәр су.

Ғајытды чү бағбаш-мискин;
Јардан наумидү көнлү гәмжин;
Чүи бу хәбәри Сәбајә верди,
Ол мискини јүз бәләјә верди.
Ајдыр:
— Деди ол никари-бәдху,
Һеј-һеј нә деднн, нә сөз дурур бу?
Мән гандану ол көдај гандан,

Күн зәррә мәгамн ај гандан?
Кәлсин деди ол өзү бурајә,
Шајәд ки, сөзүн она јарајә.
Һала јери вар өзүн гатына,
Әрз ејлә пијами хидмәтинә.
Шајәд ки, охуја намәд ол јар,
Бир вә'дәји-вәслә-верә играр.
Ким, намәдә хош кәлам вардыр,
Сөз јакшылығы тәмам вардыр.
Бир мүстәидни шүарыдыр ол,
Рәһм едиб апара көнлүнә јол.
Аллаһа Сәба ғылыб тәвәккүл,
Јериди-рәванн би тәәллүл.
Көрсәтди сәләмү-иззә-икрам.
Истәрди пијамын едә э'лам,
Өлдү әдәб илә бусәфаны,
Ол сәрви-сәһн чү көрдү аны,
Сорду:

— Иә карәк, еј һәрзә-мәрзә?
Ким деди сәнә ки, кәл бу мәрзә?
Ајдыр ки:
— Әја шәһи-зәманә,
Үз сүрмәјә кәлдик аситанә.
Нәввабү гапычывү сипеһдар,
Ғәсд етди Сәбајә чүмлә јекбар.
Ким, өлдүрүбән һәлак едәлар,
Хәичәрлә тәнинн чак едәлар.
Ғахыды Сәнәм олары варын,
Дер:

— Мән верәјим чәзәји-карын,
Мәчиун чапағын ушатды Лејли,
Бил ким, вар иди онунла мејли.
Кәр олур исә бу ешгә садн,
Мәшуги өзүнә едә садн.
Әлгиссә сөзү чү куш ғылды,
Бәс чамн-итабы нуш ғылды,
Јыртды әлиндән алыб китабын,
Сајды үзүнә үјубан варын.
Ејбини варын шүмар-ғылды,
Күл үзлү Сәбаны хар-ғылды.

МЭШУГЭНИН СЭБАНЫ ДАНЛАМАСЫ

Ајдыр:

— Нийэ кэлдин, еј гэдэмсиз!
Бисэбтү сэбат, кал эдэмсиз.
Јох сэнда вугару гејрэтү ар,
Ту үзүндир нэ јердэ ким вар.
Ким гаршына варса көзүн өртөр,
Анчаг нэ көзүн, һәм үзүн өртөр.
Шахлар чинчэјин јерэ төкөрсән,
Агач будагын ики бүкөрсән.
Сары гылыбан һаһалэ бәнзин,
Суст етди дәмий лалэ бәнзин.
Јол кәсмәк ишин бу дүзлөрдә,
Ғоларма көнлүнү кирвәлөрдә.
Мәстурәләрин ачыб нигабын,
Әлдән Сәнәмин гапан китабын.
Кирән чү диләнчи һәр гапыдан,
Көрмәз көзү ә'ма тәк сәбудан.
Үзүндә савуг, гоһунда никбәт,
Һәр дәмдә сөзүн јалану гејбәт,
Бир пара агачлары јыхырсан,
Һәм дә көзүнә түтүн тыхырсан.
Дамулар одуну јандырансан,
Сирләри ачыб утандырансан.
Савуг тохунуб, сәбук гачырсан,
Өртүлү ејибләри ачырсан.
Һәрзә јерә лафлар урарсан.
Торпаг илә күлү савурарсан.
Јүз ејлә ким бу шөһрәтин вар,
Бу шөһрәт илә нә һөрмәтин вар?
Тез јери, вар, ол кәдајә сөјлә,
Мөндән тәмә' етмә, вајә, сөјлә!
Ол көндәрәнин сәнә дүрүр хас,
Ким ә'мијә ә'ма, хас ба хас
Јохса сәни мән бир ишә саләм,
Фәрјадын одујла дола аләм.
Бир зәррә оду салыб чаһана,
Одларсан улусу јана-јана.
Әсмә каһи солда, каһи сағда!
Тәзмә каһи јолда, каһи дағда!
Мәнсәнчиләјин јаланчы сорман,
Ел гарәт едән таланчы сорман.

МЭШУГӘ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Сән бнәдәбин нә һәддидир һеј!
Ким санамазам сәни мән әз шеј.

Ачман сәнә мән китаби-мәһрим,
Өврағи-үмидин ејлә кәл теј.

Мән сәнә кәминә гул демәз мән,
Кәр Кавус иһәп бу күн, әкәр Кеј.

Дәрд илә әкәр јүз ил өлүрсән,
Бир бус илә гылманам сәни һеј

Бағрын кими сәд һәзар-дилләр,
Чәнкимдә мәнним дилләдин чүн һеј.

Мөндән сәнә еј шикәстә мәһрум,
Дәрман гачан-ола, ја дәва кеј?

Ешгимдә Хәтан бәндәвандыр
Һәр бабилә халис әр дүрүр веј.

ТАЛЕ'ДӘН ШИКАЈӘТ

Еј бәхт,—дедим ки, олмакыл иһад.
Гәмдән мәни гылмадын сән азад.

Көнлүмү гәм ејләдин, көзүм һәм,
Олмағы фәған, ишими фәрјад.

Сән деди-дилими вермәдин һеч,
Мунча ки, әлиндән ејләдим дад.

Һәр јана дөнәрсә чәрхи-кәчрөв,
Сән ондан ирағә бир гәдәм ат.

Ғайдан сәнә бу бәлавү бид'әт,
Ғайдан сәнә бу ситәмлә бидад?

Бир кәз нола еј бәлалы күмраһ,
Гылсан она раһи-вәсли иршад.

Жарѣ оласан гѣм илѣ виран,
Виранѣ элинден олмаз абад.

Ешг илѣ кѣрѣм ки, бандѣ дѣшкил,
Олсун бу Хѣтан сѣндѣн азад.

АШИГИН СѢБАДАН ҮЗР ИСТѢМѢСИ

Дедим ки, аѣа, Сѣба, инди,
Асудѣ отур чѣзѣб кѣмѣнди!
Данм бу чѣнѣндѣ вар оласан!
Ешг эһинѣ гѣмкѣсар оласан!
Нѣр дѣм сѣн отур бетѣрфи-кѣлшѣн,
Бир гасиди дѣхи истѣѣм мѣн
Ким, сѣбрѣ гѣрѣрѣ чѣрѣ јохдур,
Багрымдѣ нѣ дѣрлѣ јарѣ јохдур?
Ол дурду чѣмѣндѣ, мѣн јеридим,
Бир елчи дѣхи будѣм дер идим.
Эрванм учурду фикр тејрин,
Бир дѣмдѣ чѣнанѣн етди сѣјрин.
Гајытды јеринѣ гылды пѣрваз,
Дер:—Елчи Сѣбадан ѳзкѣ олмаз.
Бир чѣрѣ вар исѣ, ѳл гылдыр-нѣм,
Ондѣн ола бу үрѣѣ мѣрнѣм.
Ол дѣмдѣ говуб нѣјаны ѳз дил,
Дедим јенѣ Бадѣ:—Кѣј мѣзѣммил!
Сѣндѣн дѣхи ѳзкѣ чѣрѣ билмѣн,
Мѣн дуруб аѣага варѣ билмѣн.
Бир дѣхи кѣрѣмлѣр ет мѣнимлѣ,
Чѣным јолуна фѣда тѣнимлѣ.
Галмышлѣра чѣх мѣвин олдун,
Мѣгсудѣ јетирдин алгыш алдын.

АШИГ ДИЛИНДѢН ШЕ'Р

Шаһ, шаһлыг едѣр чѣ нѣкѣр олсѣ,
Ешкѣдѣ гулами-кѣмтѣр олсѣ.

Хѣшдур фѣлѣк үетѣ-малѣ-дилчу,
Ѣмма ки, јанында үлкѣр ѳлсѣ.

Хуршид ѳнѣндѣ зарѣ хѣшдур,
Кѣјлѣрдѣ мѣзѣјѣн ахтѣр олсѣ.

Дѣнм јашыл ѳл аѣагѣ дамсын,
Сѣрв-аѣагы-хуб ѳлур тѣр ѳлсѣ.

Нѣсин сифѣтин јазым китаба,
Вѣсфиндѣ хѣш ѳла дѣфѣтѣр ѳлсѣ.

Чѣвкан кимѣ зѣлѣфу вар ешнѣдим,
Тѣп олмагѣ-ѳѣ бир сѣр ѳлсѣ.

Алсын гулага Хѣтан ше'рин,
Шаһлар гулагында кѣнѣр ѳлсѣ.

МѢСНѢВИ

Бѣс сѣјлѣкил еј Сѣба, Нѣсѣра,
Ѣл мѣрдѣни зындѣ гыл, худѣра,
Вар ондѣ мѣнасибѣт сѣнинѣ,
Тѣшбѣн-мѣтабѣѣт сѣнинѣ.
Зѣлѣфѣн кимѣ гѣлди хѣм ѳлубдур,
Тѣррѣн гѣмидѣн бѣнѣм-ѳлубдур.
Кѣнлѣ дѣлѣнин мисѣлдыр тѣнк,
Багрым тѣкидир мѣгам ѳнѣ сѣнк.
Лѣлин тѣки чѣшми кѣнѣрѣфшѣн,
Зѣлѣфѣн кимѣ фикридир мѣрнѣм.
Мѣјин тѣки мѣјѣдѣн чѣ мѣдур,
Тѣгин кимѣ чѣшми долѣ судур.
Нѣчран тѣки вѣсѣлѣ чѣх умѣн
Мѣһрин кимѣ фикри нѣумѣн.
Тѣррѣн кимѣ баглы бѣгѣрѣр ѳл,
Ѣксѣн кимѣ хѣлгѣ мѣһридар ѳл.
Кѣфинѣн тѣк нѣнѣ аѣага дѣшмѣк.
Сѣнлѣн кимѣ сола сага дѣшмѣк,
Гѣј пѣрѣнѣн тѣк ѳла мѣһрѣм,
Тѣрѣнк тѣк ѳла бѣјуна нѣмдѣм,
Јамѣн кѣн ичнѣндѣ хѣјинѣн тѣк,
Олмуш тѣнинѣнчѣ мѣјинѣн тѣк.
Гучмаг дилѣр ѳл бѣлин кѣмѣрвар,

Жолунда онун тәки мән әр вар.
 Сачын тәки гәдди далә дөнмүш,
 Лә'лин кими јашы алә дөнмүш.
 Дүр кими сөзүн тутуб гулағә
 Дүшмүш чү вәфа өзү әјағә.
 Белин тәки (ол) зәиф аваз,
 Ишин тәки һалы мүхтәлиф саз.
 Көзү үзүнүздә зәнкулә тәк,
 Пүрләрзә вүчүди мәғрулә тәк.
 Дүшмүш зәнәхин мисали чаһә,
 Бахар үзүнү көрәндә маһә.
 Чә'дин кими әјри гәдди онун,
 Меһрин тәки јохдур һәдди онун.
 Көзүн тәки чисми сәјрулығда,
 Гашын кими тағы ајрылығда.
 Күзкү тәк үзүн диләр мугабил,
 Ирмәз чү рәғиб рәнчә гәбил.
 Сачын тәки башы пајә дүшмүш,
 Фәрјад илә чәнкү најә дүшмүш,
 Адәтләри ола меһриниз тәк,
 Фәргә башы дүшә лә'линиз тәк.
 Вар һүммәти бојунуз тәк ә'ла,
 Зүлфүн тәки пүр дурур зи севда.
 Доғру јолуна мисали-балә,
 Пүрхун чикәри бесани лалә,
 Чун сәндә нә вар онда дәх вар,
 Ағлатма јетәр ки, хәндә дәхи вар.

СӘБАНЫН КӨРҮШӘ ТӘҚ КЕТМӘСИ

Јериди Сәба чү барикаһә,
 Бағлады тәвәккүлүн иләһә.
 Гылды јер өпүб дуа сәламы
 Әрз ејләди ол шаһа кәламы.
 Чүн көрдү Сәбаны, һүсн илә Кеј,
 —Дер јенә нишә кәлиб дурур беј!
 Әл урду јапышды јахасына,
 Салды ону бәнди-түррәсинә.
 Бағлады чәми тарәсилән,
 Тар етди күнүн ситарәсилән.
 Бәс кари-Сәба будур мүдами

Зүлфи-сәнәм ола бәнди-дами.
 Көрдү ону һуш рафтә әз тән,
 Бахырды она зируји-рөвзән.
 Бәс гылды мәним сары сәфәри,
 Дер ашиғә верәјим хәбәри.
 Гылды кәлибән ирағдан аваз:
 —Бәнд етди Сәбаны түрки-тәнназ.
 Кетди бу сөзү дејиб рәваны,
 Көндәрди она рәвани-чани.
 Ол һуш һикарә кетмәсин баз,
 Бәдху дурур ол һикари-тәнназ.
 Накаһ бир ишдә кејд едәр јар,
 Ол елчи тәк ону гејд едәр јар.
 Демиш ки, вар, ол фәғирә сөјлә!
 Гәм ләшкәриннә әсирә сөјлә.
 Ким, олду јерим бә дәркаһи-шаһ,
 Кәлмән мән она мәкәр ки, накаһ.
 Бу сөз јенә мәни салды нарә,
 Ағлыб јенә дүшдүм аһузәрә,
 Олдәм јерим од чүн Сәмәндәр,
 Олдум јаха јыртыбан гәләндәр.

Бихуд гылыбан фәғанү-фәрјад
 Бу шә'ри өзүмдән ејләдим јад.

ТАЛЕ'ДӘН ШИКАЈӘТ

Вавејла ки, јар кетди әлдән.
 Ол севки һикар кетди әлдән.

Јандым гәм одуна сәрбәсәр мән,
 Гәм һәмдәми јар кетди әлдән.

Шад олма, көнүл, чәк һмди гәмләр,
 Дәстимдә нә вар кетди әлдән.

Нејсан кими төккил, еј көзүм јаш,
 Ол тазә баһар кетди әлдән.

Бүлбүл тәки дил фәғанә дүшкил,
 Күлдәстә үзәр кетди әлдән.

Бу сәбрү гәрар кетди мөндән,
Намус илә ар кетди әлдән.

Чаңим диләји, рәфигү јарим,
Һәр нәстә ки, вар кетди әлдән.

Дүш ајага көлкә тәк, Хәтан,
Ол сәрви-чиннар кетди әлдән.

МӘСНӘВИ

Кәһ зар ки ми дилимдә налә,
Дүшдүм јенә мән шикәстә һалә,
Јандым гәм одуна сәрбәсәр мән,
Олдүм јенә мәсти-бихәбәр мән.
Дилдән јенә атәш етди чүши,
Һәр дәрди-дәруи едиб хуруши.
Көрдүм ки, кимсә јох рәфигим,
Бу ишдә әнис, һәм шәфигим.
Сәбр етмәк едим-дедим бәһәрһал,
Фаш олмаја халга сирри-әф'ал,
Һеч сәбрү тәһәммүлүм јох иди,
Дәрдим јүкүшү гәһим јох иди.
Бир јар-вар иди мәнә гәһими,
Қим, көһлүмүн ол иди нәһими.
Гыһмышды мәһимлә елм тәһсил,
Чох ај рәфигим иди, чох ил.
Һәм дәрс охујарды бир сәбәгдә,
Анчаг нә сәбәгдә бир вәрәгдә.

Кәлди мәһи-истијә бә күлзар,
Көрдү мәһи мунда ағларам зар,
Олмуш бу гәм илә дидә кирјан,
Дер:
— Нолду сәнә, еј муниси-чан?
Дедим нә сорарсан, еј бәрәдәр!
Ким, олдү рәфигим ешги-әждәр,
Саташды көзүмә руји-мәһвәш,
Күл үзлү пәри, никари-мәһвәш.

Дәрс имди фәғанә, дадә дөндү,
Билиш гәму мәнә јадә дөндү.
Уш бики-Сәбань бәндә салды,
Мән ганда идим ки, ганда салды.
Мәктубуму алды парә гылды,
Ағ үзүнү дәһи гәрә гылды.
Һалым будурур еј һәмдәми-дил!
Тәдбир нәдир мәнә, дәва гыл?

Дер: — бир дәһи көндәр она мәктуб,
Мејл едә мәкәр көрәндә мәһбуб.
Амма биләсинчә киши гошун,
Һәр хансы хош исә, әгләу һушун.
Дедим ки:
— Бу гатла һуш варсын,
Бу намәјә пәрләпуш варсын.
Јондум јенә баһәвәс гәләми,
Гыртас үзә чәкиб рәгәми.
Әл јазды мүһәггәг ол нишаны
Нәсх етмијә хәтти-рејһаны.
Аллаһын адыны јазу әввәл,
Сөз хәтми сәлам булду әкмәл.
Гылдым ону сәрбәсәр хәмијә,
Булмаја һәва көрүб рәһидә
Еј намә—дедим ки, вар она сән!
Гатында онун мәһи аһсан!
Намәдә гылыб-бу шә'ри мәктуб,
Үнвань ичиндә һәм мәһбуб.

АШИГ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Еј наз мәкәһи сәрви-рә'на,
Еј дидә мәһами һусни зибә!

Һичран оху бирлә үрәјимдән,
Ахытмаг исә јетәр һүвәјдә!

Ол зүлфи-сијәһ гәһиндә һәрләм,
Башымда гаты јер етди севдә!

Јусиф тәки көрдү күн чамалын,
Дил дүшдү зәһалә чүн Зүләјхә.

Лалэ кими чэкди багрыма даг,
Ол зүлфикәләлеләи-сәмән са.

Севдан сачын шикәнчи, јетди,
Башымы чәкиб јетирди бәр па.

Гуртулмады һичрдән Хәтан.
Мунча ки, вүсал-едәр тәмәнна.

ДӨРДҮНЧҮ МӘКТҮБ

МӘШҮГӘЛӘ МӘКТҮБ

Һушуму чү мәркәб етди намә,
Әзм етди кедә о дилрүбамә.
Көтүрдү ону һавајә ол һуш,
Пәр чалды кедә чү намә пәргуш,
Кәһ пәһилә кетди, кәһ бәрсәр,
Кәһ бәһр кечәрди, кәһ бәрбәр.
Сахларды өзүнү чаји-хәмдән,
Ә'раз гылырды абү нәмдән.
Кәһ јазы кәсиб кедәрди јолә,
Кәһ јел апарарды ону колә
Јетирди өзүнү һәр нәчүм вар,
Ол бағә ки, мәнзил етди дилдар.
Көрдү јенә бағибан һакаһ,
Бир намә јенә бәһуш һәмраһ.
Кәлди јанына нәһани ол дәм,
Та гыла мәләмәт ону ол дәм.
Көркәч ону намә гылды ләрзан
Чүн бид бә вәгтти-бадү баран,
Дер:

—Һара кәлибсән еј һәјасыз!
Әлдән бу иши нола гојасыз!
Бу сөзү дәхи демә јанында,
Чох ачығы вар онун чанында.
Намә деди ки:

—Мүрәббiji-баг!
Гој мән олурам бу јердә торпаг.
Сән ејләрисән әкәр мүдара,
Мән јетирәрәм сөзүмү јара.
Намә чү варыб јөнәлди јарә,

Мәдһ етди һикари-күл'үзарә,
Горху билә намә дүшдү ләрзә.
Олмаја деди—сөзүмлә һәрзә.
Сәрта гәдәм охуду китабы,
Башлады игаб илә хитабы.

МӘШҮГӘНИН МӘКТҮБУ ПИСЛӘМӘСИ

—Еј үзү гара, фүзул, әдәбәнз!
Һеч билмәдиниз нәдир әдәб сиз.
Ари су тохуна тәр оларсан,
Јелдән дәхи дәрбәдәр оларсан.
Кәрчи сәни әһли-мә'ни дерләр,
Чох сөзүнү бил мән' едәрләр.
Үзүн икидир бири сијаһдыр,
Һәр руһи-сијаһ пүркүнаһдыр.
Гәддини гылыр јазан киши хәм,
Та олмујасан һава дәјиб нәм.
Ким сән тәки судан ејләсә бак,
Набак дерәм ки, олмаз ол пак.
Нә суја киричсән, нә ода,
Данм сән оласан ишбү гында.
Көр заһириниздә нәстә јохдур,
Лејк асиячиләк ичиндә чохдур.
Салус кими әридибән даш,
Бир бармаг ачыб сирин гылыр фаш,
Көрән киши сәндә бу сәбаты,
Сүртәр көзүнә төкәр дәваты.
Һеј бојлә чавани-һәрзәкусан,
Гүјбәтчи, јаланчы, түнбәтүнсән.
Чох јердә үзүнү хак едәрләр,
Чох суда јаханы чак едәрләр.
Биәглү зәбан, бибәсәрсән,
Онунчун мүдам хак сәрсән.
Гылсам сәни парә-парә имди,
Етсәм үзүнү гарә имди,
Һејфа ки, башында нами-һәгдир,
Ким әскак ишин, тәмами һәгдир,
Мәндән һәлә вар хамә сөјлә,
Чох елчи үзүмә намә сөјлә:

Нэр лэнэ хэяни-фасид-етмэ!
 Өзүн танимазны тасид-етмэ!
 Чох-етмэжэ дэхн фикри-хамн,
 Бир чөлө дежн яанымда нани.
 Севдажи-эбэс дэхн биширмэ,
 Ол-мэртэбэдэн өзүн дүшүрмэ.
 Тутма дэхн вэслимэ үмиди,
 Чүн адэтим-олду наумиди...
 Де мэндэн она ки, муича-сөзүнү.
 Тутмаја дэхн висалэ көзнү.

МЭШУГЭ ДИЛИНДЭН ШЕҮР

Еј булһавэси-шикаста, гэмнак.
 Үз сэн тэк олурса ејләмэн бак.

Кор олса бакирјэ нэр дү чешмиц,
 Нэ сүрмэ верэм, нэ бир-овун хак.

Кэр бәһри-маваһир олса ше-рил,
 Салам бә канарэ нэм чү кашак.

Сэн адам исэн, фириштәјам мән,
 Пак илэ һарим олурму шапак?

Мән јердэ үнүнү динләмэзмән,
 Фәрјадын әкәр јетәр бә афлак.

Вэслимэ Хәтан шад олмаз,
 Гэмнак дил-олса, дидә вэмнак.

ЈОЛДАШДАН КӨМӘК

Јенә дедим ол рәфигә һалым:
 Артырды гаты гэмү мәләлим,
 —Бу ишә һэг үчүн ејлә гәдбир,
 Әлдән кәлән ишә гылма тәгсир.
 Бу дәрдилә мән һәмнинә згәрәм,
 Гәмхари бәһ аз ту кәс пәләрәм.
 Фикр етди башын чәкиб бәчәм

Дер бир дэхн көндәр она намә.
 Әввәл көрчәк-шафи олур кәс,
 Чох көрсә сөзү гәбул едәр бәс.
 Нәм аләмин ол дурур рәсули,
 Кәс сөз дејән ејләмәз үдули.
 Шаһдан кедәр ол һәмишә шаһә
 Кирәр бинчазә барикаһә.
 Чиндән јазылыр Хәтајә-намә,
 Кәһ Румдан елчи кетди Шамә.
 Нөкм етди онун илә гәјасир.
 Галмышларә ол чох олду насир:
 Ол икү бәд илән ејләмәз хоф,
 Сахлар гамунун сиррини дәр-чоф.
 Нәр сөз дессән онда оны сөјләр,
 Нә өзкә кими јаланы сөјләр.
 Сахларлар ону баш үстә даим,
 Гојарлар өнүб гаш үстә даим.
 Сөјләр сөзү, кәрчи дили јохдур
 Авазилә галү гили јохдур.
 Чаһил киши бирлә јох сәфасы,
 Алимләрини олду ашинасы.
 Кәһ дили әчәм, кәһи әрәбдир.
 Ба рәсми-үсул ба әдәбдир.
 Гылырлар она чох еһтирамы,
 Хәтминлә көрәндә дә саламы.
 Ондан дурур ады паки-даман
 Јаман демәз она јахшы-јаман.
 Мән дэхн јонуб рәвани хамә,
 Јаздым бә һәвәс фәрагнамә.
 Јаздым башы үстә-нами-чаббар.
 Сонунда һазар-барә зинһар
 Ким, сәнә гулами-кәмтәрәм мән,
 Әзмүмлә кәминә кәмтәрәм мән.
 Чох јалварыбан чү јаздым аны,
 Дедим апарычы имди ганы?
 Дер:—Гошкил онунла бики-аһын,
 Вармаја јанына пәдишаһын
 Ким, бәддир онун нәфәс мөгәли,
 Түнд етмәјә ајинә чәмәли.
 Сөјлә хунун олсун ол шәфиги
 Јандырмаја јолда та рәфиги.
 Чүн аһимә вердим, үш бу пәнди
 —Дур имди,—дедим—сөзүм түкәнди.

Чүн аһилә көжә чыхды намә,
 Эзм етди кедәр о дилрүбамә,
 Дедим ки, рәсулә—јари-надим!
 Тез кәл ки, кедибдир ихтијарим.
 Һәр ишдә чү иттифағ хошдур,
 Агачда нәрү будағ хошдур.
 Пуш етмә үзүнү, ач көзүнү,
 Бәс әрз гыл онда һәр сөзүнү,
 Бу ше'рими јарә сөјләкил сән,
 Ол сәрви үзарә сөјләкил сән.

АШИГ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Еј севки, һикар беләми олур?
 Үшшагына јар беләми олур?

Һичран гышы бирлә зар галдым
 Еј тазә баһар, беләми олур?

Күлүзари-рүхун гәминдән олду
 Бағрым долу хар, беләми олур?

Ол нури-рүхүндән ајры, еј маһ!
 Јахды мәни һар, беләми олур?

Зүлфүнлә үзарын алды чаным,
 Һәр лејлә нәһар беләми олур?

Өхуила Хәтан олду мәһрум,
 Һәр оха һикар беләми олур?

АЛТЫНЧЫ МӘКТУБ

МӘКТУБУН АҢЛА БИРЛИКДӘ
МӘШҮГӘ ЈАНЫНА КЕТМӘСИ

Гылды сөзүмү гәбул Мәктуб,
 Эзм етди јериди суји-мәһбуб.
 Минди јенә Аһимин рикабын,
 Тәрк етди јолунда хүрдү хабын.

Јетирди өзүн дә куји-дилдар,
 Чүн алды димаға буји-дилдар,
 Уграшды јенә о бағибанә
 Сорду:—Нијә кәлдин, еј фәсанә?!
 Дүн мунча мәләмәт етди ол јар,
 Јох сәндә, нә онда гејрәтү ар.
 Миндин јенә ничүн атәшин ат,
 Кәлдин чү пијадә, галды шаһ мат.
 Ол сөзлә сәни чү көндәрибдир,
 Бир сөјлә ки, нишә дөндәрибдир?
 Дер Намә ки:

—Она сөјләдим чох,
 Тутмаз сөзүмү, гәрары һеч јох.
 Зинһар гылыр ки, таңрычун вар,
 Ја рәһм едә мән фәгирә ол јар.
 Ја гыла сәни бу јолда парә,
 Мән дәхи гылам бир өзкә чарә.
 Бир дәхи вар онда еј, вәфалы,
 Хејр олур ишиндә еј вәфалы.
 Дә:

«Мүшәфи-рујиниз һәггичүн,
 Дә, һејкәли-мујиниз һәггичүн.
 Кәлмиш јенә ол рәсули-ашиғ,
 Ол пак-нәзәр гулами-садиг.
 Бир нечә пәјами вар гатында,
 Әрз ејләјә ону һәзрәтиндә».
 Варды јенә јарә бағибаны,
 Тәшвиш одуна әриди чаны.
 Тохушду дили кәлиб кәләмә,
 Ајдыр:

—Јенә кәлди дүнки Намә!
 Мискин јенә фикри-хам биширмиш,
 Ол биһудәни јола дүшүрмүш.
 Ешитди бу сөзү чуш гылды
 Пејманеји-гәһри нуш гылды.
 Дер вар кәтирер ки, қим дурур ол?!
 Мунча нә кәлир бәгөвлү маһол!
 Горхмады мәкәр зикари-мази
 Гуртулдугуна дејилми разы?!

БАҒБАНЫН СӘБАНЫ МӘШУҒӘ ЖАНЫНА АПАРМАСЫ

Ол дәхи кәлиб ајдыр ки:

—Дур, дур!

Кәлсин деди мәнә јари-мәшһур.
Лејк етди итаб илән хитаби,
Дер анламадымы дүи чаваби.
Уз гарәлијилә варды Намә,
Иришмәдијин билирди кәмә.
Чүн көрдү ону никари-мәһру
Дер ким:

—Јенә кәлдин еј әбәс ку!
Һеч-сөјләмәдән алыб әлиңә,
Бахды ачыб онун әввәлиңә,
Чүн көрдү бу һалыны онун һуш.
Кәлди мәнә бигәрарү биһуш,
Кәлди вә прагдан етди аваз.
Гәһр етди рәсулә түрки тәйназ,
Сәд парә-ғылыбдыр ол ситәмкар.
Кәлмәз дәхи, вар өзүнә ғыл цар.
Бу сөз јенә чаны ғылды бүрјан,
Гәмһак көнүл, чешми-кирјан,
Вардым јенә ол рәфиг гатына,
Ол муниси-дилшәфиг гатына.
Чох етди мәнимчүн аһ-ваји,
Көзүндән ахытды дүрлү чаји.
Дер:

—Ганда булум әлачын, еј јар,

Кимдән јетә еһтијачын, еј јар?

—Сән бил,—дедим,—еј мәнә мүрәффәг.

Өлдүм бу гүбар ила мүһәггәг.

Фикр едиб ашағә салды башын,

Дер:

—Көндәр ол ајә чешм јашын.

Мәрдүм задаләрчә мөһтәрәмдир.

Ким мөһтәрәм олса ол һәрәмдир.

Дилбәр гапысына ол сәпәр су,

Гојмаз өзүнә бәгәфләт ујху.

Ахар сәнәм ајағдына чүн чај,

Дүрдана билән сәни ғыдыр бај.

Хүшк олса дымагы тәр едәр јаш,

Пүр ғылды көзүн зи көвһәр ол јаш.
Һәр дәмбәдәм ол өзүн әридик,
Һеч олмаз онун кими ары дүр.
Дүр төксүн өпүнә данә-данә,
Јар ондан едәр гулаға танә.
Бөлдүм чү вүғуф бу хәбәрдән,
Гап олду ики көзүм чијәрдән.
Мәрдүмә дедим ки:

—Нури-ејним!

Ким сәндән алыр бу нури ејним.
Бүжүн мәним илә бир иш ишлә,
Фәрзәндиңиз мәнә бағышла
Ким, елчи ғылам о дилрүбајә,
Шајәд ки, булам онунла вајә.
Көрдүм бу сөзүм тутуб едәр:

—Ал,

Фәрзәнди-әзизү чамәси ал.
Чох сәрзәниш етди она кирпик,
Та була мәним ишимлә чапик.
Мәрдүмдән алыб бә төһфә көвһәр,
Ахды, јериди, бә суји-дилбәр.
Дедим ки:

—Никарә вер сәламы,

Сонунда оху јүкүш кәламы,
Ол сәхт дили мәкәр ола нәрм,
Сәрд икән ола бизим илә кәрм,
Бәс оху бу ше'ри јар гатында,
Ағла бәси зар-зар гатында.

АШИГ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Еј туба будағы, сәрви-дилчу,
Еј бағча нәһали, јари-нику!

Сән шад оласан чаһанда даим,
Өлдүрдү мәни јолунда гејғу.

Бир му мәнә вермәдин сачындан,
Еј һүснү пәри, нә ху дүрүр бу?

Үлкәр кими јолда галды чешним,
Көстәр үзүн еј никари-мәһру!

Дөндөрдү гэмин тәним биләлә,
Бир кәз мәнә көстәр ахыр әбру.

Ол иңчә миҗалыңыз гәминдән,
Һичр илә вүчудум ояду бир му.

Чох җашымы диләдән бүкүн әл,
Кәл аби-висал илән ону ју!

Сән нечә ситарәсән ки, һәр шәб
Аларды гәмин көзүмдән ујху.

Дәрд илә Хәтәи ояду бимар,
Тирҗаки-ләбиндән ејлә дару.

ЈЕДДИНЧИ МӘКТУБ

КӨЗ ЈАШЫНЫН МӘШУҒӘ ЈАНЫНА КЕТМӘСИ

Чүн јола дүзүлдү јаш кетән,
Әглилә рәваны фац кетән.
Ахды, јериди бә суји-дилдар,
Мәрлүм тәк ады, өзү күһәрбар.
Ғылмады бу јолда бир дәм арам.
Сидг илә ишимә ғылды еһрам.
Хуб сүздү риҗабын ол вәфадар.
Ол күлшәңә јетди кондадыр јар.
Көрчәк ону чәкди аты баһын.
Сәчдә ғылыр иди елчи даһын.
Һәсрәт көзү бирлә бахыр иди.
Јар көнлүнә суји ахыр иди.
Ғылмагда тамаша күлистанә,
Ол дәм көзү дүшдү бағибанә.
Чүн кәлди јанына бағибанын.
Сорду хәбәрий нәдир нишанын.
Дер:

—Ғасидәм, ол шикәстә зарә,
Ким, ашиг олубдур ол никарә.
Лүтф илә јери бу бәндәдән вар,
Әрз ејлә она дилимдән әсәрә.
Декил јенә кәлди өзкә Ғасид,

Тәһниг кәлибдир ол зи Ғасид,
Һәр төһфә әлиндә көһәри кар,
Ариздир өзү вә чөһәри вар.
Кәр меһр ғылырса сәрви-дилчу,
Бағына һәмнишә бағлајым су,
Чун она бу нөв ришвә верди,
Назиклик иһинә ришвә верди.
Тез варды никарә сөјләди ол,
Ол севкили јарә сөјләди ол.
Дер:

—Сизә јенә расул кәлмиш,
Ба төрәвү ба үсул кәлмиш.
Бир төһфә әлиндә көһәри вар,
Өзү өзәз әлдә чөһәри вар.

Дедим:

«Гә јердән кәлирсән, еј јар!»
Ајдыр ки:

Зи-ашиги-чикәрхар
Дилдар јенә итабә дүшдү,
Зүлфү тәки пичу табә дүшдү.
Дер:

—Вар декил ки, кетсин аны,
Алкил мәнә әлдә тәрчүмани.
Варсын десин ол чәфа-күзинә,
Ғатымда өзү нәдир, сөзү нә?
Чох етмә шикәјәти Ғатымдан,
Гуртарманам ону фирғәтимдән.
Мәндән вәрә она наүмиди,
Та тутмаја вәслимә үмиди.
Бу ше'рим ғылсын онда ағаз,
Тутмаја үмид меһримә аз.

МӘШУҒӘ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Еј әбләһү бинәвајү биһуш,
Пејгамына дәхи тутманам куш.

Алман сәни мән фәраг әлиндән,
Ғылкил бу хәјалы сән фәрамүш.

Мејданда баһыны топ чалман,
Човкан сачым јүз олса бәр душ.

Бир гатла сәни мән ејләмән јад,
Кәр гылмаз исән мәни фәрамуш.

Јүз сән тәки һушјар көндү,
Ешгим үнү гылды мәстү мәдһуш.

Јетәрми әлин еј дәсти-кутаһ,
Мән сәдријә сәрвәми бинакуш.

Бу нәгши-үзарымын гәминдән,
Јүз лөвһү көнүлләр ояду мәнгүш.

Ниш олды Хәтанјә бу ән'ам,
Чүн шәһдү шәкәр сән ејләкшә нуш.

БАҒБАНЫН КӨЗ ЈАШЫНА НАҮМИД ХӘБӘР ВЕРМӘСИ

Кәтирди чү бағдан хәбәрни,
Дер:

—Гылды гәбул ол көвһәрни.
Лакин сәнә шаһ верди дәстур,
Кетсин дедә тез отурма, дур, дур!
Көз јашы буланды олды мејкуш,
Көнлү бу хәбәрдән олды мәһзун.
Ајдыр:

—Нечә варым ол чәванә?
Ешидә бу сөзү ода јана,
Һәр фикр илә һәр гәм илә јетди,
Күлишән јерәсини аб тутду.
Шаһ олды көнүл ки, кәлди јашым,
Титрәр зи-һәвәс ичимлә-дышым,
Гәм көнлүнә хејли кар гылмыш,
Ја чөврү чәфаны јар гылмыш?
Дер:

—Сорма, әја, гәриби-мәһрум!
Вермәз сәнә вәјә тален-шум,
Кәр гылды гәбул төһфәмизни,
Кәрмәди вәли чү төһфә бизни.

АШИГ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Еј шух, һәминә оласан шад!
Һәм сәрв мисалы гәмдән азад.

Шәһла була ол ду чешми-нәркис
Рух тазәвү тәр чү бәркә-нөвшад.

Бүјади-чамалын ола гаим,
Гылдын бу хәраб евини абад...

Көрмәјә чаһан ичиндә нөгсан,
Өл һүсн-мәләк, рухи-пәризад.

Һәрдем јашым, еј әзиз-мисри,
Пајында ахар чү шәтти-Бағдад.

Чүн сәнә Хәтан ашинадыр,
Олмусан она нә мәһидән јад?

МӘШУГӘ ҮРӘМИНИ ЈУМШАЛМАСЫ

Ешитди бу сөзү сәрви-дилчум
Олды дили-сәхти нәрм чүн мум.
Чүн ејләди јашә мәдһү төһсини,
Төһсини илә гылды сөзү тәзјин.
Ајдыр ки:

—Әја дүри-мәани!
Ким, мәрдум ола бу дүрфәшани.
Гылдын чү мәнимлә әһдиә чәнд.
Бәс мәрдум олан дүрүст едәр әһд.
Бәс сорду нәмүк дүрүр бу мисини
Һичран гәфәсиндә мүргә-гәмжин.

МӘШУГӘНИН АШИГ БАЛЫНЫ СОРМАСЫ

Дер сөјлә ки, ол гәмин әсәми?
Һичримдә көзү-нәмин әсәми?

Ол ешгиме садигим нэ ишдэ,
Ол көнлү ары зикин эсэнми?

Ажырды чэмалы Јусифиндэн,
Ја губи-дилү һезин эсэнми?

Гэм-јүкүн о мур чэкди чүн фил,
Сәбр анчаг ола һәмин эсэнми?

Чох етди Хәтәијә чәфа һичр,
Ол әнди вәфасы чин сәнми?

СӘБАНЫН АШИГӘ МҮҖДӘ КӘТИРМӘСИ

Әзм етди Сәба бә шад-ками
Ки, тапды о дилшикәстә-ками.
Сүрдү атыны рәван, рәвани
Истәди ки, ала мүждәкани,
Чүн кәлди иришди тәрфи-бағә,
Мини фәрһ јериди бағү дағә.
Кизләнди бә тәрфи-күлситан ол,
Ешгими гылырды имтәһан ол.
Мән тутмуш идим дү дидә бәр раһ,
Та ким кәлә әз тәриги-дәркаһ,
Накаһ Сәбаји-никһаһим,
Гапды кәлибән зи сәр күлаһим,
Дер иди:

—Вер имди мүждәкани.

Кәлсин деди ол никари-чани
Ким, бу кечәдир замани-висләт,
Вәгһи-тәрәбү һүзури-ишрәт.

Бу сөзүн онун чү куш гылдым,
Хизр аби иди ки, пуш-гылдым,
Бу мүрдә тәним булуб һәјаты,
Тапды дилү чан зи гәм нәчаты.
Рәғс ејләр иди тәнимдә чаным,
Бу ше ри охур иди забаным:

АШИГ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Пәһ-пәһ ки, мәнәм о чисми-бичан,
Ким, накәһ она улашды бир чан.

Пәһ-пәһ ки, мәнәм о Хизрә нисбәт,
Ким, она јолухду аби-һејван.

Пәһ-пәһ ки, мәнәм сәгими-мүһлик,
Һатифдән иришди она дәрман.

Пәһ-пәһ ки, мәнәм шикәстә, Јә губ,
Ким булду висали-хуби-Кән'ан.

Пәһ-пәһ ки, мәнәм о мурн-памал,
Ким верди нәкин она Сүләјман.

Еј хәстә Хәтәи, шакир ол ким,
Мәһр илә висалә дөндү һичран.

ОНУНЧУ МӘКТҮБ

СӘБАНЫН МӘШҮГӘ ЈАНЫНА КЕТМӘСИ

Чүн јетди Сәба о јар гатына,
Ол түрки-вәфакүзар гатына,
Сөјләди, чавабын алды, кәлди,
Һәр сөздә сәвабын алды, кәлди.
Башдап диләмиш ки: «Дүр кәтирсин.
Ираһән онунла пүр кәтирсин.
Һәм бөјлә әгиги-пүрбәһаләр,
Үздән дәхи дүрлү кәһрүбаләр.
Гылсын јенә нечә нәзм әбјат.
Фикр етсин она һәзар кәррат.
Бу гәсд илә ким гавышды һәсрәт.
Дәф олду гәмү бәләвү мөһиәт.
Бу вәчһ илә нәзм ејләсин дер,
Дүр тәк гулағымда ејләсин јер».
Бу сөзләри чүн ешитди кушым,
Галмады гәрарү сәбрү һушим,

Далдым көзүм иярэ һәмчү таввас
Алдым дүри-пак, көвһәри-хас,
Јашымдан алыб әлиги-күлкүи,
Үчүм табәгин пүр етдим әзхуи;
Нәзм етдим о дәмдә нечә әбјат,
Фикр етдим она һазар кәррат.

АШИГ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Хош дәм ки, бу чисмү чан гавышды,
Чанан илә һәм чанан гавышды.

Букүн дурур-ол ки, хәстә Ја'губ
Јусифдән алыб рәван гавышды.

Бу кечәдир ол бу тәшнә Хизрә,
Һејван сују наһәһәһ гавышды.

Адәмлә букүн булушду һәвва,
Јүз чәһд илә дәрчәһан гавышды.

Олдур бу кечә ки, әһли-һман,
Учмаг илә шавидан гавышды.

Фәрхәндә зәман ки, дилбәринә
Өлмүш тән илә бу чан гавышды.

Шүкр-ејлә, Хәтан, чүн сәһиндән
Ол шаһиди-мәһрибан гавышды.

АШИГИН МӘШУГӘ ИЛӘ КӨРҮШҮ

Гылдым јазан сөзү вәрәгуш,
Биәгл јеридим онда биһуш,
Шад иди, вүчүдим ојнар иди,
Чан һәсрәт одунда көјнәр иди.
Сәбр етмәз иди тәһимдә чаным,
Ахмазды һәвәслә рәкдә ганым.
Вармазды ајагларым зи һәсрәт,

Көрмәздн көзүм јолу зи һејрәт,
Хош јолдур о ким, улаша ба јар
Мәнзур ола она руји-диллар.
Хош вәрә о дәм бә суји-днәбәр,
Мәнзил ола она куји-днәбәр.
Бихуд јерир идим едиб әфган,
Әз буји-шәраби-вәсли-чанан.
Тән чани јетирди һәр һәчүк-вәр,
Көрдүм чү пәри бә сәһини-күлзар.
Бир шәкл-көрүндү бир шәмајил,
Әглим илә һушим өлдү зајил.
Би сәбрү гәрарү һуш дүшдүм,
Ичдим меји-вәслү туш дүшдүм.
Дилбәр јаныма кәлиб-отурмуш,
Назик днәһә башым-көтүрмуш,
Вермиш мәбин ағзыма чү ердүм,
Ачдым көзүмү үзүнү көрдүм.
Башдан јенә кетди аһ-едиб әгл,
Һәм һуш јериндән ејләди нәгл.
Ширин додағилә тохдады чан
Өлүрмү ичәһләр аби-һејван?
Ачдым јенә чүн көзүмү наһаһ
Көрәндә дедим ки, һәмдүһиләһ!
Бу сәнмисән, еј никари-мәһру,
Та хејли-хәјалым олмасын бу?
Вәслин аһубан ола көнүл хош,
Мәһидә хәјал ола әлим бош.
Биһуш көнүл чү кәлди бахуш,
Алдым өзүнү чү чан дәрагуш...
Кәһ рузи-фәраги фикр едәрдим.
Кәһ вәсл-күнүнә шүкр едәрдим.
Кәһ зүлфү кими бојундан аслы,
Кәһ кәфши тәки ајага-јаслы.
Кәһ һали-диллим гылыб тәфәккүр,
Дердим нечә бейт әз тәһәјјүр.

АШИГ ДИЛИНДӘН ШЕ'Р

Чан хошдур әкәр булуна чанан!
Гул хошдур әкәр јетәр бә султаһ,

Ашиг нэ хош ола һичр элиндэн,
Гуртулавү ола жарə мейман...

Кэр дөсə фəрагə вислэт аһи,
Хошдур ки, висалə дөсə һичран.

Хошдур гэм ичиндэ пири-мəһзун,
Накаһ јетə она хуби-Кəһ'ан.

Хош бола гарангу кечэлəрдə,
Көрүнə түлун-маһи-табап.

Ја зүлмэт ара галан Искəндэр,
Хош булду зүлали-аби-һејван.

Гэм јемə, Хəтан, шад ол ким,
Мейр илə висалə дөндү һичран.

МƏСНƏВИ

Ол шухə ки, чан олурду Фəрһад,
Ширин додагындан алды јүз дад
Ол жарə ки, əгл олурду Мəчнун.
Уш Лејли сачына олду мəгрун.
Пəрванə иди бу шəм'ə ол чан,
Бир таби-рүхүндэн олду бүрјан,
Ол маһə ки, чан мүштəринди,
Вислэт кечəсиндə хоштəр иди.
Тəһсинним едəрди ол пəриру:
— Чəкдиним фəрагү дəрд, гəјгу?
Зар етди сəни бу руји-чүн күл
Кэр көрмэсə сəбр едəрми бүлбүл?
Бəрбад гурур зитаби-һичран,
Кэр ичмэсə сəбзə аби-баран.
Һалын нə лəбимдэн ајры миски
Фəрһад өлүр зидəрди-Ширин.
Пəрвəрдə олурму чисми-бируһ
Олмасə кəмиси, гəрг олур Нуһ.
Кэр јүклэсə һичр одун чибалə,
Чогундан олур зүһур налə.
Кэр фиргəти салсан асиманə,

Көјлəрдə мэлək чəмиси јанə.
Һичран оду кэр дүшə зəминə,
Јандыра зəмини-һəфтүминə.
Кэр һичран оду дүшəрсə бəһəр,
Бəһр ола чу бəрр дү шəб бə гəтра.
Кэр олмасə фиргəтү бəла бил,
Олмазды һəзар нитгə гəбил
Пəрванə əкэр фəрагə јанмаз,
Гəлтан олубан ода доланмаз...
Мəндэн сорар иди јари-чани
Севмəкдə гылырды имтаһаны.
Дердим:

— Мəн ону нəчүк гылам əдл.
Севмəкдə сəни гылмазам һəдл.
Һэр пəридə сəд киришмə олса,
Јүз ишвəвү нəз əкэр гылырса,
Гылмајам олара кəнлү мајил,
Олмаја үзүн һəјати зајил,
Һэр көзүм əкэр олурса јүз көз,
Бир үзүм əкэр олурса јүз үз,
Сəндэн кəсəмən о көзлəрини,
Салам ајагына үзлəрини.
Һэр əлдə һəзар бармаг олса,
Бириндə һəзар дырнаг олса,
Јазар сифəтин һəзар бармаг,
Пак едə гəлəми тəkə дырнаг.
Һэр пəјим үчүн кэр олса јүз пам,
Сəд дəст була кэр дəст-јектам,
Əшгинсиз олара басмајайдым,
Дамəндэн əлими кəсмəјəјдим.
Бу агзыма кэр булајды јүз дил,
Һэр дилим кэр олајды мин дил,
Булар сифəтин сөзүн дејəјди,
Олар гəми-əшгинсиз јејəјди.
Һэр башда һəзар башым олса,
Һэр көздə һəзар јашым олса,
Башлары јолунда ојнадајдым,
Јашлары сənə нисар едəјдим.
Һэр тəндə һəзар руһум олса,
Һə бири дə өмри-Нуһум олса,
Руһуму гылам гашына гурбан,
Чисмини гылам түрəбə јексан,
Ол кечə нə олду јар илən һал,

Дилим дејәмәз сүфати-әф'ал
 Зөвгү тәрәбү һүзүрү вәһдәт,
 Әфсанеји-һичрү гөвлү һәсрәт.
 Горхарды бу көнлүм әз сәһәрках,
 Позмаја кәлиб һүзүр наках.
 Јараб узун ејлә лејли-вәсли,
 Үшшаг будур муради-әсли...
 Хуршинди мүдам дәр һичаб ет,
 Гәммаз көзүнү дәр нигаб ет.
 Әшја көзүдән көтүрмә хаби,
 Ашиг ғылыр ондан ичгинаби.
 Бу сөздә ндим никар дәрбәр,
 Оху ду мүәззин аллаһ әкбәр.
 Дедим ки, дириғ, кечә кешди,
 Неч билмәдим ки, нечә кешди.
 Баз олду фәрағ рузи-висләт,
 Кам алмады дил бә вәгги-фирсәт
 Аһ ејләр ндим ки, дүшмәјим дур
 Ујгудан ојанды чешми-мәхмур,
 Ајдыр:

—Нәдир, еј висалә мәһрәм,
 Аһын нәдир, еј жанымда һәмдәм?
 Дедим:

—Нә сорарсан, еј пәри-чөһр,
 Анла күн иришди, дәр шәби-мәһр.
 Кечә иришир һәбибә мәһбуб,
 Талиб кечә булду кам-мәтлуб...
 Вәһ-вәһ ки, түкәнди вә'деји-вәсл,
 Көрсәнди мәнә бу рузи-бивәсл,
 Матәмдә ндим ки, ајрылым, аһ,
 Көрсәтди үзүн күн әз нәзәрках,
 Хавәр шәһи јахә чак ғылды,
 Көјләр тәбәгини пак ғылды.
 Пак етди күнәш үзүн пүр әз хүн,
 Гошду атыны бу чәрхи-кәрдун.
 Көј гүббәсиндән асылды гәндиһ,
 Үзүндән алыб нигабү мәндиһ.
 Көјләр гәдәминдә рәгсә дүшдү,
 Сәјјарә шүан нәгсә дүшдү.
 Чин ләшкәрини дағытды зүлмәт.
 Ислам чәрәсини етди дә'вәт.
 Һәр Мүштәри олду она зөһрә,

Рәгс етди бу бәзмә чәрхи-мәһрә.
 Һәр күндүзә хәлг мүштәријди,
 Әмма мәнә кечә хоштәр нди.
 Чүн күн доғушу бурахды тәл'әт,
 Мән хәстәјә јенә дүшдү фиргәт.
 Һәзл етдим о дәмдә афитабы
 Қим, нишә көтүрдү шәб нигабы.

МӘШУГӘНИН АШИГИ ЈОЛА САЛМАСЫ

Дүшмән,—деди јар,—дәр кәмин, дер,
 Вәслин күнү бу нди һәмин, дер.
 Бир бусә мәнә вериб пәризад
 Деги:

—Бу сәнә јетәр, јерн шад.
 —Јар-етмә, дедим бизи фәрамуш!
 Дурдум ки, кедән-нәзарү биһуш.

ВИДА ШЕ'РИ

Аһ, севки никар, сән гал имди!
 Еј шивәли јар, сән гал имди!

Вәслиндән ирағ аһу вајлы,
 Дилхәстәвү зар, сән гал имди!

Һичранын одунда кечә-күндүз
 Дил јенә јайар, сән гал имди!

Умар бу Хәтаи јадикарын,
 Та тута гәрар, сән гал имди!

МӘШУГӘНИН АШИГӘ ЈАДИКАРЫ

Дер: вар, белә сәинилә гајғу
 Ган-јашилә рәнкү руји-сару.

Бәд һаләтә дүшмә чүнки вардыр,
 Биләнчә хәјали-руји-нику.

Тири-элэм ики бөлсө чисмин,
 Ярысы мөнимлө, сөндө жару.

Гылма мөин чүсти-чу ки, бирдир.
 Чисминдө хөжал-жари-дилчу.

Бу аһу көзүмдөн ажры дүшөн,
 Вар һәм нәфәсин гәм илө жару.

Бу ничә белим гәми Хәтан,
 Етмәзми тәнин мисали-жек му?

АШИГИН ҺАЛАЛЛАШМАСЫ

Хош гал—деди—еј һәбиби-чанан,
 Бу мүрдә тәним ичиндә чүн чан.

Чох төкдүн нсә һалал болсун,
 Афәт бычағилә дидәдән ган.

Чәм олмады гәминдә вәһ-вәһ,
 Еј зүлфү мәним тәки пәришан

Сән мин јашакил бә камирани,
 Мән өлүр исәм нә гәмдир, еј чан?

Су сәлди јүкүш гапында мәрдум
 Ешгин јолуна бу чешми-кирјан.

Бу хәстә Хәтан јал гылма,
 Зинһар унутма әһдү пейман.

ДОСТ АЖРЫЛЫҒЫ

Чүн олду тамам нәзм тәкмил,
 Вәсл олду һаман фәслә тәбдил.
 Сөндән нсчә ким, чан ажры дүшдү,
 Тән ја чүрүдү, ја сажры дүшдү
 Өлүнчән унутман ол һәбиби,

Күл һеч унудармы әндәлиби?
 Тәгдир вар нсә ола тәдбир,
 Јох нсә нә чарәдир бәтәгдир?
 Ницриндә чү задү нун кечди,
 Сиидән дәхи бир фүзун кечди.
 Чүн сәрвәри-Чин ириши шамә,
 Хәтминдә мүкәммәл олду намә.
 Хәтм олду бу намә рузи-шәнбә
 Ешгим һәмишә суз шәнбә.

КИТАБЫН ХАТИМӘСИ

Јарәб ираг етмә чисмү чаны,
 һеч бәндәјә вермәкил сән аны.

Сапма бу сөзү бәјани-ваге,
 Сөздүр гамусу бесәрзәбаны.

Вәслин диләрәм вәфалы жарыш,
 Ким фани олур мәчәз, фани.

Чох нәстә сифәтдә заһир олмаз,
 Көрсәт үзүнү бизә нәһани.

Бу фани өмүр чәһанда галмаз,
 Бәхш ет бизә өмри-чавидани.

Бу дар-чәһан чү бир фәнадыр,
 Веркил бизә ханеји-бәгани.

Чох нәснә сәбәб дурур бу намә,
 Ким булду зәрур гылмаг ани.

Әввәл сәбәб олду нәзми-товһид,
 Ким бәндәлијин одур нишани.

Икинчи бу ким оlanda гәмкин,
 Бу көнлунун ола мейрибани.

Үчүнчү бу ким галырса хошдур,
 Бу дүнјадә һәр кимин нишани.

Та дејә ону көрәи мүнүбләр
Рәһмәтлик ола онун рәванн.

Һәр ким ки, бизи анарса булсун,
Дәр бүрчи-сәадәт ашијани.

Ким муну охур, јазар вә динләр,
Һәг лүтф илә јарлығасын ону.

Кимәм ки, Хәтанјәм дејим мән,
Әһсәнәт, тәбарүк, еј филани.

МӘҢӘММӘД ФҮЗУЛИ

Лејли вә Мәчнун

(ихтисарла)

БУ, ЭРЗИ-ЭДЭМИ-ГҮДРЭТДИР
ВӨ
ҮЗРИ-ФИГДИ ГҮВВЭТДИР

Аражиши-сөһбәт ејлә, саги!
Вер бадә, мүрүввәт ејлә, саги!
Бир чам илә гыл димағымы тәр,
Лүтф ејлә, бир илтифат көстәр.
Ғәм мәрһәләсиндә галмышам фәрд,
Нә јар, нә-һәмнишин, нә һәмдәрд,
Һәмчинсләрим тәмам кетмиш,
Сөз мүлкүндән низам кетмиш,
Бу бәзмдә сән галыбсәнү мән,
Бу бәзми кәл едәлим мүзәјјән.
Сән вер бадә, мән ејләјим нуш,
Мән нәзм охујум, сән она тут куш.
Бир дөвр дәјәм ки, нәзм олуб хар,
Әш'ар булуб кәсади-әс'ар.
Ол рүтбәдә гәдри-нәзмдир дун
Ким, күфр охунур кәлами-мөвзун.
Бир мүлк дәјәм ки, кәр удуб ган,
Мәзмуни-ибарәтә чәкиб чан;
Мин риштәјә түрфә лә'л чәксәм,
Мин рөвзәјә нәзәнин күл әксәм,
Гылмаз она һич ким нәзарә,
Дерләр күлә хар, лә'лә харә.
Анчаг демәзәм ки, хаки-Бағдад
Алајиши-нәзмдәндир азад.
Јохдур бир мүлк бу заманда
Ким, нәзм рәвачы ола онда.
Нә һинд, нә Фарс, нә Хорасан,

Нэ Руму Эчэм, нэ Шаму Ширван,
Олсајды бириндэ бир сүхэнсэнч,
Элбэттэ, эјан олурду ол кэнч.
Кэнчинеји-нэзм кизли галмаз,
Санмын күнэш олса нур салмаз.
Кани нечэ ким ниһан тутар даш,
Ејлэр ону лэ'л аләмә фаш;
Ҳала мэкәр игтизаји-дөвран
Олдур ки, ола о кэнч пүнһан.
Дөвран илә мән нэгиз сејрәм,
Дөвр әһлиндән мэкәр ки, гејрәм
Дөвран истар ки, хар ола нэзм,
Бинззэтү е'тибар ола нэзм;
Мән мүнтәзирәм верәм рәвачын,
Бимар исә ејләјәм әлачын.
Ол нәфји-кәмали-һикмәт ејләр,
Лазым билирәм хәсарәт ејләр.
Тә'мири-харабә талибәм мән,
Иншәаллаһ ки, ғалибәм мән.

САГИНАМӘ

Саги, мәдәд ет ки, дәрдемәндәм,
Ғәм силсиләсинә пәјбәндәм.
Ғәм дәф'инә чамн-меј дөвадыр,
Тәдбири-ғәм ејләмәк рәвадыр.
Сәндән нә инајәт олса ваге,
Фикр етмә ки, мәндә ола зае.
Мән бир сәдәфәм, сән әбри-нијсан,
Вер гәтрәвү ал дүрри-ғәтан
—Сәнсэн хуршидү мән сијәһ хак,
Вер атәшү ал чәваһири-пак.
Рәһм ет ки, ғәрибү хаксарәм,
Бимунисү јарү ғәмкүсарәм.
Ол бир нечә һәмдәми-мувафиг,
Јә'ни шүәраји-дөври-сабиғ
Тәдрич илә кәдиләр чәһанә,
Тә'зим илә олдулар рәванә.
Дөвран олары мүүззәм етди,
Һәр дөвр бирин мукәррәм етди.
Һәр биринә һамы олду бир шаһ,

Зөвги-сүхәвиндән олду акаһ.
Түркү әрәбү әчәмдә әјјам
Һәр шаирә вермиш иди бир кам.
Шад етмиш иди Әбу нүвасы
Һаруни-хәлифәнин әтасы.
Булмушду сәфаји-дил Низамн
Ширваншәһә дүшүб кирами.
Олмушду Нәванји-сүхәндан
Мәнзури-шәһәншәһи-Хорасан.
Сөз көвһаринә нәзәр саланлар,
Кәнчинә вериб күһәр алаңлар,
Чүн галмады, галмады фәсаһәт,
Әрбаби-фәсаһәт ичрә раһәт.
Ол таифә чәкди хиргәјә баш,
Ҳаләтләрин етмәз олдулар фаш.
Та олмаја рәсми-ше'р мәфғуд,
Әббаби-фүнунн-нэзм мәсдуд,
Лазым мәнә олду һифзи-ғанун,
Зәбти-нәсәғи-кәлами-мөвзун.
Начар тутуб тәриғи-намус,
Раһәтдән олуб мүдам мә'јус,
Әһди сөзә истивар ғылдым;
Әш'ар демәк шүар ғылдым.
Чүн хәлгә хилафи-мүддәәјәм,
Онлар зә'минчә сүст рә'јәм.
Һәр сөз ки, кәлир зүһурә мәндән,
Мин тә'нә булур һәр әнчүмәндән.
Ејләр һәсәд әһли бағлајыб кин;
Тәһсин әвәзинә нәфјү нифриш.
Үммид ки, рәф.олуб күдурәт,
Тәғјирпәзир ола бу сурәт.
Ол ғөвм бу күлшәнә кирәндә.
Бу күлшән ичиндә күл дәрәндә,
Күл тазә идивү сәбзә нөвхиз,
Тәрпәндикчә нәсимн-күлриз.
Онлар күлү дәрдиләр, мәни-зар
Һала диләрәм дәрәм хәсү хар.
Бу бәзмә олар верәндә тәзјин
Меј саф иди, бәзм һәм нөвајин
Меј сафи оларә олду рузи,
Ғалды мәнә дағи-дүрд сузи.
Бу дүрдә мән олмушам һаваһаһ,
Бир нәш'ә верәрми, билмәзәм, аһ!

БУ, САГИЛИ-БЭЗМЭ БАДЭ ҮЧҮН
ХИТАБДЫР

Саги, кэрэм ејлә, чам кәздир!
Тутма гәдәһи, мүдам кәздир!
Дөвранә чох етибар гылма,
Кәздир гәдәһи, гәрар гылма!
Төк алыб әлә күмүш сүраһи,
Зәр сағәрә руһбәхш раһи.
Сәрф ејлә риәјәтимә әлтаф,
Тәһһалығымы көр, ејлә инсаф!
Шүғлүм бу бүсат ичиндә чохдур,
Сәнсэн өзкә мәдәдчи јохдур.
Һәмдәмлијим илә ар гылма!
Мәндән нифрәт шүар гылма!
Кәр билмәз исән ки, мән нә затәм,
Нә зүлмәти-чешмеји-һәјәтәм.
Фејзи-һүнәрим шарабдән сор,
Сузи-чикәрим кәбабдән сор.
Тутсан әлиһи мәни-фәғирини,
Һәгг ола һәмишә дәстқирини.
Мән шаири-Мусеји кәламәм,
Саһирләрә мө'чизи-тәмамәм.
Мән саһиб-Бабили нәжадәм,
Һарутә бу ишдә устадәм.
Сөз дәркинә сәрф едиб фәрәсәт,
Әмлақына булмушам рәјасәт.
Кәһ тәрзи-гәсидә ејләрәм саз,
Шәһбазым олур бүләндпәрваз.
Кәһ дә'би-гәзәл олур шүарым,
Ол дә'бә рәван верәр гәрарым.
Кәһ мәснәвијә олуб һәвәснак,
Ол бәһрдә истәрәм дүри-пак.
Һәр дилдә ки, вар әһли-разәм,
Мәчмун-фүнунә ешибазәм.
Бир карикәрәм һазар пишә,
Чанлар чәкиб истәрәм һәмишә
Дүкканым ола рәвачи-бәзар,
Һәр истәдикин була хиридар.

БУ, СӘБӘБИ-НӘЗМИ-КИТАБДЫР
ВӘ
БАИСИ-ИРТИКАБИ-ӘЗАБДЫР

Саги, тут әлим ки, хәстәһаләм!
Гәм рәһкүзәрһиндә пәјималәм.
Сәнсэн мәни-мүбтәләјә гәмхар.
Сәндән өзкә дәхи кимим вар?
Мүшкүл ишә дүшмүшәм, мәдәд гыл,
Меј һирзи илә бәламы рәдд гыл!
Һәлл ејләјә көр бу мүшкүлаты,
Кәм етмә гулундан илтифаты!
Бир күн ки, меји-сүһејл тә'сир,
Вермишди мизачи-пакә тәғјир,
Һәмрәнки-бәһар олуб хәзаным
Дөнмүшдү әгигә зә'фәраным,
Чәм иди јанымда иттифағи:
Сазу мәзәвү шәрабү сағи.
Пејвәстә ләбаләбу пејәпеј
Нуш ејләр идим гәдәһ-гәдәһ меј.
Зөвг үзрә меј атрырырды зөвгүм,
Шөвг үзрә зијад олурду шөвгүм.
Ол бәзм иди афијәт баһары,
Мән бүлбүли-зари-бигәрары.
Бир һәддә пришди нәш'әји-чам
Ким, галмады әһли-бәзмә арам.
Әсрари дил олду ашикара,
Мәсдуд олубан дәми-мүдара
Олмушду рәфигү һәмзәбаным,
Ајнеји-тутнији-рәваным,
Бир нечә зәрфи-хүттеји-Рум,
Руми ки, дедин, гәзијјә мә'лум,
Јә'ни ки, гаму дәғанг әһли,
Һәр мәс'әләдә һәғанг әһли.
Һәм елм фәнһиндә нүктәданлар,
Һәм сөз рәвиһиндә дүрфәшачлар.
Ким ејләр иди һәғанг-раз,
Шејхидәнү Әһмәдиндән ағаз.
Ким сөјләр иди өкүб кәлами,
Өвсафи-Чәлилийү Низами.
Билмишләр иди ки, һүсн-көфтар
Гәдрим гәдәринчә мәндә һәм вар.
Чүн вар иди мәстликдә лафым,

Та анлана сидгимү хилафым,
 Мән хәстәји етдиләр нишанә,
 Бир рәнк илә тири-имтәһанә.
 —«Лүтф ејлә!—дедиләр,—еј сүхәнсәнч!
 Фаш ејлә чаһанә бир ниһан кәнч!
 Лејли-Мәчнун әчәмдә чохдур,
 Әтракдә ол фәсанә јохдур.
 Тәғрирә кәтир бу дастаны,
 Гыл тазә бу әски бустаны».
 Билдим бу гәзијјә имтәһандыр,
 Зира ки, бу бир бәләји-чандыр.
 Сөвдасы диразу бәһри кутан,
 Мәзмуну фәғану нәләвү аһ,
 Бир бәзми-мүснбәти-бәладыр
 Ким, әввәли гәм, сону фәнадыр.
 Нә бадәсинә нишатдән рәнк,
 Нә нәғмәсинә фәрәһдән аһәнк.
 Идракы верәр хәјалә азар,
 Әфкары едәр мәләли әфкар.
 Олсајды тәвәччәһү мүнәсиб,
 Төвчиһинә чох олурду рағиб.
 Олсајды тәсәррүфүндә раһәт,
 Чох камил она гылырды рәғбәт.
 Билләһ ки, нә хош демиш Низами,
 Бу бәбдә хәтм едиб кәдами:
 «Әсбаби-сохән нишатү нәзәст,
 Зин һәр до сохән бәһанәсәзәст.
 Мејдани-сохән фарах бәјәд.
 Та тәб' сүвареји-дәр у һонәр
 Дәр кәрмији-рикү сәхтији-куһ,
 Та чәнд сохән рәвәд бәзибуһ?»
 Бир иш ки, гылыр шикајәт уstad,
 Шакирдә олур рүчун бидад.
 Кәрчи, билирәм бу бир ситәмдир,
 Тәклифи бунун гәм үзрә гәмдир,
 Әмма нечә етмәк олур икраһ?
 Бир вағеәдир ки, дүшдү накаһ.
 Ејдир јенә үзрдән шүруим,
 Бу ишдә тәвәккүлә рүчуним.
 Еј тәб'и-ләтифү әғли-вала!
 Идраки-бүләндү нитги-куја!
 Дүшдү сәфәрим дијари-дәрлә,
 Кимдир мәнә јар бу сәфәрдә?

Һәр кимдә ки, вардыр иститаәт,
 Дәрдү гәмү мөһнәтү гәнаәт,
 Олдур бу мүсафирәтдә јарым,
 Зөвг әһлиһә јохдур е'тибарым.
 Мәркәб кәрәк олса әзми-раһә,
 Бәсдир бизә хамәвү сијаһә.
 Вәр тушеји-раһ олурса мәтлуб,
 Мәзмуни-хошү ибарәти-хуб.
 Әзм ејләјәлим, тәәллүл етмән,
 Мәнзил кәсәлим, тәгафүл етмән.
 Еј бәхт, вәфасыз олма, сән һәм
 Һәмраһлыг ет бизимлә бир ләм!

БУ, ТУҒРАЈИ-МИСАЛИ-МӘҲӘББӘТДИР
 ВӘ
 ДИБАЧЕЈИ-ДИВАНИ-МӨҲНӘТДИР

Деггани-Һәдигеји-Һекајәт,
 Сәррафи-чәваһири-рәвајәт
 Мә'ни чәмәниндә күл дикәндә,
 Сөз риштәсинә күһәр чәкәндә
 Гылымыш бу рәвишдә нүктәданлыг,
 Күлризлику күһәрфәшанлыг
 Ким: хејли-әрәбдә бир чаванмәрд,
 Чәмијјәтү иззү чаһ илә фәрд,
 Мүстәчмәи-чүмлеји-фәзанл,
 Булмушду рәјасәти-гәбаил,
 Әмринә әрәб мүтиү мүнгад,
 Кәһ Бәсрә мәғамы, каһ Бәгдад.
 Бир бүг'әдә олмајыб гәрары,
 Кәзмәкдә кечәрди рузикары.
 Һәр ләһзә урарды ол јеканә,
 Сәрчешмәләрә сијаһ ханә,
 Сејр ејләр иди сүрүб тәнә'ум,
 Көзләр үзәрә мисали-мәрдүм,
 Овзай-хијами-мишкфами,
 Хәлгә шәби-гәдр тәк кирами.
 Һәр мәнзилә ким, күзар едәрди,
 Сәһраји бәнәфшәзар едәрди.

Күлзарлар ичрә лалә чагы
 Бәнзәрди евинә лалә дагы.
 Әмвалы чәмини-чинсдән чох,
 Әмма бу чаһанда вариси јох.
 Кәр гылса ону тәләф һәвадис.
 Јох бир хәләфи ки ола варис.
 Фәрзәндсиз әдәми тәләфдир,
 Баги едән әдәми хәләфдир.
 Нәсл илә олур бәгаји-инсан,
 Нәзми-бәшәрү низами-дөвран.
 Чан чөвһәринә бәдәлдир өвлад;
 Өвлад гојан, гојар һәммин ад.
 Хош ол ки, хәләфдән ола хошдил,
 Дүнјада бир оғлу ола габил,
 Пирајәси ола дәсткаһә,
 Сәрмајәси ола иззү чаһә.
 Аһ, әр ола бир сәфиһү сәркәш,
 Әтвари кәриһү хули нахош,
 Тәшһи охуна олуб нишанә,
 Бизар ола ондан атә-анә.
 Әлгиссә, ол әфзәли-гәбаил,
 Ол пири-һәмидәтүл-хәсаил,
 Фәрзәндә олуб һәмнишә талиб,
 Тәһсили-бәгаји-нәслә рағиб,
 Чох маһлига-сәнәмләр алды,
 Чох түрфә зәминә төхм салды.
 Чох нәзирләр етди һәр мәзарә,
 Чох гылды нијаз кирдикарә,
 Тә'сир гылыб фәганү аһи,
 Өви етди инајәти-илаһи,
 Бир кечә ачылды баби-рәһмәт,
 Булду әсәри-дуа ичабәт:
 Мәгсуд шәми мүнәввәр олду,
 Сәндуги-әмәл дүр илә долду.
 Тәдрич илә гылды килки-тәгдир,
 Нәгшигәрәзи рәһимдә тәсвир.
 Бәр верди ниһали-бағи-мәгсуд,
 Ачылды күли-һәдигеји-чуд.
 Чүн вә'дә пришиди, доғду бир ај,
 Хуршид рүхијлә аләмарай.
 Шад олдулар ондан атә-анә,
 Шүкраһә верилди чох хәзанә.
 Әлгиссә, әдәмлән олду пејда

Бир тифли-мүзәккәрү мүзәкка.
 Хуршид кими кәмалә габил,
 Иса кими тифилликдә камил.
 Ол дәм ки, бу хакданә дүшдү,
 Һалыны биллиб фәганә дүшдү.
 Ахыр күнүи әввәл ејләјиб јад,
 Ахытды сирешкү гылды фәрјад.
 Јә'ни ки: «Вүчуд дами-гәмдир,
 Азадәләрин јери әдәмдир.
 Һәр ким ки, әсир олур бу дамә,
 Сәбр етсә кәрәк гәмн-мүдамә».
 Олмушду зәбани-һали куја
 Сөјләрди ки: «Еј чәфачы дүнја!
 Билдим гәмнин сәнин ки, чохлур,
 Гәм чәкмәјә бир һәриф јохлур.
 Кәлдим ки, олам гәмин һәрифи,
 Кәл, тәчрүбә ејлә мән зәифи!
 Һәр ганда гәм ола, гылма еһмал,
 Чәм ејлә, дили-һәзинимә сал!
 Һәм вер мәнә гәм јемәк кәмалн,
 Һәм аләми гәмдән ејлә хали!
 Пејвәстә мәнн әсирн—гәм гыл!
 Кәм гылма нәсибими, кәрәм гыл!
 Зөвг илә кечирмә рузикарым,
 Фани олана јох е'тибарым.
 Еј ешиг, фәриби-аләм олдум,
 Авареји-вадји-гәм олдум.
 Тәдбири-гәм етмәк олмаз олду,
 Кәлдим, керн кетмәк олмаз олду.
 Сәндән диләрәм мәдәд ки, данм
 Тәмкинним ола сән илә гаим.
 Бу бәзмдә ким, шәрабы гандыр,
 Сағи чәллади-биямандыр;
 Бир меј мәнә сун ки, мәстү мәдһуш
 Данм өзүмү гылам фәрамуш.
 Нә кәлдијими билим чәһанә,
 Нә ону ки, нәчәдир зәманә.
 Аләм көзүмә көрүнмәјә һич,
 Бу риштәдә булмајам хәмү пич»,
 Дәјә ону пак гылды гандан,
 Галдырды бу тирә хакдандан.
 Гүслүн вериб аби-чешми-тәрдан,
 Сүд јеринә верди ган чикәрдан.

Өгвамү габанли олуб шад,
 Ол нөврөсө Гејс гојдулар ад.
 Чан илэ гылырды дајэ э'аз,
 Әсбаби-кәмали-тәрбијэт саз.
 Лакин ол едиб һәмншә нәлэ,
 Хошнуд дејилди һеч бу һалэ.
 Ә'засын едиб әлилэ әфкар,
 Ејләрди мүдам нәләвү зар.
 Суд ичсә санырды ким, ичәр ган,
 Әмчәк көрүнүрдү она пејкан.
 Јох иди фириб илэ гәрары,
 Јанында фирибин е'тибары.
 Бир күн ону кәздирди дајэ,
 Дәрдини јетирмәјә дөвајэ,
 Бир сөдә мәкәр ки, бир пәривәш
 Ол тифли бәси көрүб мүшәввәш
 Рәһм етди, әлиһә алды бир дәм,
 Тифл ону көрүнчә олду хүррәм,
 Нүснү нә бахыб гәрар тутду,
 Фәрјадү фәғаныны унутду.
 Олду гча әлиндә, олду хәндан;
 Дүшдүкдә әлиндән олду кирјан.
 Маһијјәтини чү дајэ билди,
 Ол маһы она әнис гылды.
 Олду бу дәхи онунла мө'тад,
 Нә дајэ, нә ана ејләди јад.
 Затында чү вар иди мәнәббәт,
 Мәнһубу көрүнчә тутду үлфәт.
 Ешиг иди ки, олду нүснә маил,
 Нүснү нә билди тифли-ғафил.
 Мә'лум иди әһли-һалә ол һал
 Ким, нүсхеји-ешгдир бу тимсал.
 Әлбәттә, бу тифли зар едәр ешг,
 Ашүфтеји-рузиқар едәр ешг;
 Әлбәттә, гылыр бу сүбһ тә'сир.
 Хүршид чыхыб олур чаһанкир.
 Чүн тәрбијәти-әдибү дајэ
 Верди әсәри-тәмам ол ајэ.
 Күн-күндән едиб камал һасил,
 Ол маһи-нөв олду бәдри-камил,
 Кәлдикчә меји-вәфадән әјјам,
 Нәр дөврдә сунду она бир чам.
 Та гылды ону тәмам сәрмәст,

Тәдрич илэ дами-ешгә пабәст.
 Чүн сүр'әт илэ дөнүб зәманә,
 Он јашына јетди ол јеканә;
 Атасына мүгтәзәји-адәт,
 Фәрз олду ки, ону едә сүннәт.
 Чәм етди әһалији-дијари,
 Нәр саһиб-иззү е'тибари;
 Бәзл ејләди ол гәдәр зәрү сим
 Ким, етди гијасә фәрғдән бим.
 Хәлг онда көрәндә кәсрәти-мал,
 Бим олду ки, мүн'әкис ола һал.
 Ол саф зәмир, пак мәшрәб,
 Бир бәзмкәһ ејләди мүрәттәб
 Ким, көрмәди ону чешми-сағәр,
 Чәмшиддән өзкәјә мүјәссәр.
 Итмамә јетиб тәриғи-сүннәт,
 Тә'лими-үлүмә јетди нөвбәт.
 Әсбаб она ејләјиб мүрәттәб,
 Вердиләр онунла зијби-мәктәб.

БУ, БҮНЈАДИ-БИНАЈИ-БӘЛАДЫР

ВӘ

МҮГӘДДӘМЕЈИ-ӘЛӘМИ-ИБТИЛАДЫР

Мәктәбдә онунла олду һәмләм
 Бир нечә мәләкмисал гыз һәм,
 Бир сәф гыз отурду, бир сәф оғлан,
 Чәм олду беһиштә һурү филман.
 Оғланлара гызлар олсалар јар,
 Ешгә булунур рәвачи-базар.
 Гыз нәркиси-мәст едиб фүсунсаз
 Оғлана сатанда ишвәвү наз
 Оғлан нечә сәбр пишә гылсын,
 Вар сәбри һәм олса нишә гылсын?
 Ол гызлар ичиндә бир пәризад
 Гејс илэ мәнәббәт етди бүнјад.
 Бир түрфә сәнәм ки, әгли-камил
 Көрдүкдә ону олурду заил.
 Зүлфејин-мүсәлсәли кирәһкир
 Чан бојнуна бир бәлалы зәнчир
 Әбруси хәми бәләји-үшшаг,

Нэм чүфт латафат нчрә, нәм таг.
 Нәр кирпији бир хэдәнки-хунриз,
 Пејкани-хэдәнки гәмзеји-тиз.
 Дәрјаји-бәлә чәбини-пакы,
 Чини чүнбүши мөвчин-сәһмнакы.
 Чешми-сијәһиннә сүрмәдән ар,
 Индусиннә сүрмә нәм кирифтәр,
 Рүхсарына рәнки-ғазәдән нәнк,
 Нәркиз она ғазә вермәмиш рәнк.
 Көз мәрдумәкиндән олса хали,
 Көз мәрдумәки олурду хали.
 Лә'лу дүрү көстәрәрди һәрдем
 Өвраги-күл нчрә игди-шәбнәм.
 Әббаби-тәкәллүм етсә мәфтүһ,
 Әмватә верәрди мүждеји-руһ.
 Шүмшадн-ләтифиннә мурәккәб,
 Сиби-зәһәхү турунчи-ғәбғәб.
 Әндамы ләтифеји-илаһи,
 Дәрјаји-латафат нчрә маһи.
 Шәһбаз бахышлы, аһу көзлү,
 Ширин һәрәкәтли, шәһд сөзлү,
 Раһу рәвишин мүдам гәмзә,
 Башдан ајаға тәмам гәмзә.
 Ајругча шәклү хошча пејкәр,
 Јахшыча сәнәм, көзәлчә дилбәр,
 Аләм сәри-мүјинин түфејли,
 Мәһбубеји-аләм, ады Лејли.
 Гејс ону көрүб һәлак олду,
 Мин шөвг илә дәрднак олду,
 Ол надирә нәм ки, Гејсн көрди,
 Мин зөвг булуд, өзүн итирди.
 Көрдү ки, бир афәти-зәманә,
 Минсли дәхи кәлмәмиш чәһанә.

БУ, СИФӘТИ-МӘЧНУНДУР
 ВӘ
 ИБТИДАИ-МӨННӘТИ-ФҮЗУНДУР

Бир дилбәри-сәрвгәддү күлрүј,
 Сәрви-хошү күлрүхү сәмәнбүј.
 Ширин ләби-мәшәи-латафәт,
 Рәһна гәди-дурдугилә афәт.

Өвсафи-латафәтиндә сөз чох,
 Әлтафи-мәлаһәтиндә сөз јох.
 Шәһла көзү—нәркисн-пүрәфсун,
 Зибә гашы—нәркиз үзрәки пун.
 Нүснн күлү-ләлеји-шәфәғфам,
 Зүлфи хәми-ләлә үзрәки лам.
 Ағзы сифәтин худ етмәк олмаз,
 Әсрари-ниһанә етмәк олмаз.
 Зүлфи сөзү-зикри-һәлгәји-раз,
 Лә'ли-ләби-аби-чешмеји-наз.
 Дөври-мәһн-руји-чешмеји-нур,
 Хаки-кәфи-паји-сүрмеји-нур.
 Бир ғәјәт илә шәмаили хуб
 Ким, Лејли оlanda она мәтлуб,
 Бир күзкүјә кәр ачыб көзүнү,
 Күзкүдә көрәјди өз-өзүнү;
 Өз аризиннә олурду мејли,
 Гылмазды һәваји-нүснн-Лејли.
 Ол ики сәмәнбәрү сәһиғәд
 Бир-биринә олдулар мүғәјјәд.
 Ол ики хәраби-бадеји-зөвг
 Бир чамдан ичдиләр меји-шөвг.
 Кирдаби-бәләјә олдулар гәрг,
 Ғалмады араларында бир фәрг.
 Өвзап-мүхалиф олду јексан;
 Куја ики тәндә иди бир чан.
 Нәр ким сорар олса Гејсә бир раз,
 Лејлидән она јетәрди аваз.
 Ким Лејлијә гылса бир хитабы,
 Гејс иди она верән чәвабы.
 Ејләрләр иди хәтн-вәфа мәшг,
 Артарды дәмәдәм онлара ешг.
 Лејлидә охумағ изтирабы
 Олса, рүхи-Гејс иди китабы.
 Мәшг етмәјә Гејс алса бир хәт,
 Лејли гашы иди она сәрхәт.
 Хәтт үзрә гылырды ол көзәлләр
 Мин наз илә бәһсләр, чәдәлләр.
 Әмма нә чәдәл-кәмәли-үлфәт,
 Нә бәһс-нәһәјәти-мәһәббәт.
 Чүн бир нечә мүддәт ол ики пак
 Өвғат кечирдиләр тәрәбнак.
 Ешг олдуғу јердә мәхфи олмаз.

Ешг ичрә олан гәрар булмаз.
Ешг атәшинә будур әләмәт
Ким, баш чәкә шә лежи-мәләмәт.
Һүсн афәти-ешг олүб дәмәдәм,
Кәлдикчә ирадәт олду мөһкәм.
Бир ғәјәтә етди нәһ'әји-һал
Ким, олду һәвасу әгл памал,
Ғалмады зәбанә таби-көфтар
Ким, ејләјәләр мөһәббәт изһар.
Кејфијјәти-һали ғылмаға фаш,
Кәлмишди тәкәллүмә көзү ғаш.
Ејләрдн көзилә бу хитабы,
Ғашилә верәрди ол чәвабы.
Ғашу көз илә олан тәкәллүм
Һәм ғылмады дөф'и-зәнни-мәрдүм.
Мәрдүмдән олам, демә, кәнарә!
Мәрдүм көз ичиндәдир, нә чарә?
Һәмраз икән ол ики вәфадар,
Дәмсаз икән ол ики чијәрхар;
Рәф олду һичаби-шаһиди-раз;
Ешг олду мәләмәт илә дәмсаз.
Ашиғләрә-кизли-ғалмады һал,
Мә'лум олду чәм'и-әһвал.
Кәрд әјниәји-нишатә дүшдү;
Мийбә'д иш еһтијатә дүшдү.
Сөјләһмәјә ол ики јекәнә
Ғалмады сәбәб мәкәр бәһанә.
Та олмаја раз ашикара,
Девран илә ғылдылар мүдара.
Бир нөв бәһанә илә һәрдәм
Көнләну ғылырды Гејс хүррәм.
Ғәсдән унудурду дәрсин ол зар,
Лејлијә дејирди:—«Еј вәфадар!
Һифзи-сәбәг етди бағрымы хун,
Мәндән, билирәм, билирсән әфзун.
Мән билмәдиким мәнә охуткил,
Дәрсим охујам гулаг туткил!»
Чүн лөвһәләр үзрә хәт јазарды,
Әмдән хәтини ғәләт јазарды.
Јә'ни ки, хәтә тәвәһһүм едә,
Ол күл ачылыб тәбәссүм едә,
Көфтарә кәлә ки,—«Бу, ғәләтдир!
Тәрк ет ки, хилафи-рәсми-хәтдир».

Ола сәбәби-тәкәллүми-јар
Фәһм етмәјә мүддәәји әғјар.
Әтфал ғыланда дөвр бунјад,
Вари белә ејләјәндә фәрјад,
Ол, јарына әрзи-һал едәрди,
Өзкә дөврүн хәјал едәрди.
Ғылмазлар иди сөзүнү мә'лум,
Билмәзләр иди сөзүнә мәфһум.
Мәктәбдән олан заманлар азад
Вәсл үчүн едәрди һијлә бунјад.
Ғәсд илә ниһан едиб китабын,
Һәддән ашырарды изтирабын,
Лејли јолуну тутуб дурарды,
«Сән көрдүн ола?»—дејиб сорарды.
Јә'ни бу бәһанә илә бир дәм,
Јарын көрә, ола шадү хүррәм.
Елми-хәтә өмрүн ејләјиб сәрф,
Мәшг етмиш иди һәммин ики һәрф:
Бир сәфһәдә «лам»ү «ја» мүкәррәр,
Јазарды ону, ғыларды әзбәр
Ким: «бу ики һәрфдир мурадым,
Рөвшән булар иләдир сәвадым».

БУ, ЛЕЈЛИЈӘ АНАСЫ ИТАБ ЕТДИЈИДИР

ВӘ

БӘҺАРИ-ВӘСЛИНӘ ХӘЗАН ЈЕТДИЈИДИР

Чүн мәкр илә Гејси-бәдсәрәнчам
Бир нечә заман кечирди әјјам.
Тәдбир илә ешг зөвг вермәз,
Тәдбир дијари-ешгә кирмәз.
Ешг илә рија дејил мүвафиг,
Рисвај кәрәк һәмишә ашиг.
Дилдән-дилә дүшдү бу фәсанә,
Фаш олду бу мачәра чәһанә
Ким: «Гејс олубан әсири-Лејли,
Лејли дәхи салмыш она мејли»,
Тәдричи-мәбади илә накаһ
Лејлинин анасы олду акаһ.
Оллара тутушду, јасә батды.
Ол гөнчәдәһанә дил узатды.

Јанар од олуб, чэкиб зэбанэ,
 Ол күлрүхэ дедн јанэ-јанэ:
 — «Кеј шух! Нэдир бу көфтүкүлэр?
 Гылмаг сэнэ тә'нэ ејбчулэр?
 Нејчүн өзүнэ зијан едирсән?
 Јахшы адыны јаман едирсән?
 Нәјчүн сэнэ тә'нэ едә бәдкү?
 Намусуна лајиг ишмидир бу?
 Назик бәдән илә бәрки-күлсән,
 Әмма нә дејим, икән јүнүлсән!
 Лалә кими сәндә лүтф чохдур,
 Әмма нә дејим, үзүн ачыгдур.
 Тәмкени чүнүнә гылма тәбдил!
 Гызсан, учуз олма, гәдрини бил!
 Нәр сурәтә әкс кими бахма!
 Нәр көрдүјүнә су кими ахма!
 Меј кәрчи сәфа верәр димағә,
 Ахдығы үчүн дүшәр әјағә.
 Күзкү кими гаты үзлү олма!
 Нәркис кими хирә көзлү олма!
 Көздән кәрәк оласан нәһан сән,
 Та демәк ола сәнә ки, чансан.
 Сән шәм'сән, ујмакил һәвајә
 Ким, шәм'и һава верәр фәнајә.
 Лә'бәт кими өзүнү бәзәтмә!
 Рәвзән кими күчәләр көзәтмә!
 Сағәр кими кәзмәји һәрәм ет!
 Нәғмә кими пәрдәдә мәгам ет!
 Сәјә кими һәр јерә үз урма!
 Неч кимсә илә отурма, дурма!
 Сән садәсән, өзкә әһли-нејрәнк,
 Чәһд ејлә верилмәсин сәнә рәнк!
 Дерләр сәни ешгә мүбтәласән,
 Биканәләр илә ашинасән.
 Сән ганданү ешг зөвгү гандан?
 Сән ганданү дуст шөвгү гандан?
 Оглан әчәб олмаз олса ашиг,
 Ашигдик иши гыза нә лајиг?
 Еј ики көзүм, јаман олур ар!
 Намусумузу итирмә, зинһар!
 Биз аләм ичиндә никнамыз,
 Мә'руфи-тәмами-хасү амыз.
 Нә нәнк илә дәхи едәлим лаф?

Биз демәлијәм, сән ејлә инсаф!
 Тут ким, сәнә гыјмазам мәни-зар,
 Мәндән улу бир мүдәббирин вар.
 Нејләрсән әкәр атан ешитсә,
 Гәһр илә сәнә сијасәт етсә?
 Минбә'д кәл ејлә тәрки-мәктәб,
 Бил әбчәдини һәммин чәдү әб.
 Етмә гәләм илә мәшгдән јад,
 Сузән туту нәгш ејлә бүнјад.
 Әтфалдән ејлә гәт'и-үлфәт,
 һәмраз јетәр јанында лә'бәт.
 Бүт кими бир евдә ејлә мәнзил,
 Олма дәхи һәр јәнајә маил.
 Әнга кими үзләт ејлә пишә,
 Өјлә рәвиш ејлә ким, һәмишә
 Кәрчи адын ола дилдә мәзкур,
 Көрмәк сәни ола фејри-мәгдур.
 Хош ол ки, гызы һәмишә кизләр,
 Худ кизли кәрәк һәмишә гызлар».

БУ, ИНҚАР ИЛӘ ЛЕЈЛИ АНАСЫНА ЧАВАБ
 ВЕРДИЈИДИР ВӘ МӘКТӘБДӘН ЧЫХЫБ
 СӘРАЈИ-МӨҢНӘТӘ КИРДИЈИДИР

Лејли бу итабы чүн ешитди,
 Өз көңлүндә мүгәrrрәр етди.
 Қим: Шө'бәдеји-силеһри-залим,
 Тәрһ ејләди нәгши-намулаим.
 Әјјами-вүсала етди һичран.
 Вәгт олду чикәрләр ола бирјан,
 Әмма нә десин, нә чарә гылсын,
 Тәдбир нә олдуғун нә билсин!
 Начар тутуб тәриги-инкар,
 Асари-тәчаһүл етди изһар;
 Күлзари-итабә аб верди.
 Кирјан-кирјан чәваб верди:
 — «Кеј муниси-рузикарым ана!
 Дүрчи-дүри-шаһварым ана!
 Сөзләр дерсән ки, билмәзәм мән.
 Мәзмунуну фәһм гылмазам мән.
 Дерсән мә'шугү ешгү ашиг,

Мән садэзэмир тифли-садиг;
Билмән нэдир ол һадисэ мазмун?
Сөjlә! Нечә олмајым дикәркун?
Ешгин ғыламазды кимсә јадын,
Һа сәндән ешитдим инди адын.
Биллаһ! Нэдир ана ешгә мәфһум?
Бу сирри-ниһаны ејлә мә'лум!
Һадији-рәһи-мурадым олғыл!
Бу шивәдә устадым олғыл!
Мән мәктәбә рә'јим илә кетмән,
Бир шүғли хилафи-рә'јин етмән.
Һәм сән-дерсән ки: «Мәктәбә вар!»
Һәм дерсән сән ки: «Кетмә зинһар!»
Ганғы сөзә е'тигадым олсун?
Сәнә нечә е'тимадым олсун?
Мән һәм дејиләм бу зәчрә гаил!
Қим, һәрдән олуб чирағи-мәһфил,
Начинсләр илә һәмдәм олам,
Бир јердә мүғәјјәди-ғәм олам.
Һәр дидәдән едә-едә пәрһиз,
Өвгәт кечә күдурәтамыз.
Пејвәстә мүәллим ејләјиб чөвр,
Кәһи-сәбәғ охуда, кәһи дөвр.
Биллаһ, мәнә һәм бу иди мәғсуд,
Мәктәбдә олурму тифл хошнуд?
Ајрыг бу сөзү мүкәррәр етмә,
Лүтф ејлә, мәһи мүкәддәр етмә!
Чүн ана ешитди бу чәваби,
Тәрк етди шикајәтү итаби.
Шәксиз она рөвшән олду кол маһ,
Ашиғликдән дејилдир акаһ,
Биһудәдир ол ғаму фәсанә
Қим, ашиғдир филан филанә.
Чүн вағеэ шәк мәһәлләи олду,
Ол вағеэдән тәсәлли олду.
Лејли-һәм отурду сүдә начар,
Дүздү сәдәфинә дүрри-шәһвар...
Бир бүрчдә сабит олду әхтәр,
Мәһбуси-хәзанә олду көһәр.
Лә'л олду әсири-синеји сәнк,
Һәбс олду күләбә шишеји-тәнк.
Ғәмдән сижәһ олду рузикари-
Номид дили-үмидвари.

Аһ ејләр иди, вәли нә һасил,
Ол јел ачамазды ғөнчеји-дил.
Көз јашы төкәрди, лејк нә суд,
Битмәзди онунла нәхлимәғсуд.
Зүлфи кими пичү табә дүшдү,
Һејран ғалыб, изтирабә дүшдү.
Ағзы кими хулғун етди ғәм дар;
Чешми кими чисми олду бимар.
Нә дәрдини сахласа ғарары,
Нә шәрһи-ғәм етсә ғәмкүсары.
Фануси-хәјалә дөндү ол шәм,
Көнлүнү ғылыб хәјал илә чәм,
Һәрдәм чәкиб ол ғәм ичрә мин аһ,
Сәбр етди зәрурәт илә ол маһ.
Дәрд илә дүзүб тәрәнеји-ғәм,
Бу бир ғәзәли охурду һәр дәм:

ҒӘЗӘЛИ-ЛЕЈЛИ

Фәләк ајырды мәһи чөвр илә чананымдан,
Һәзәр етмәзми әчәб нәләвү әфғанымдан?

Ода јандырмаса кәр шә'лә илә нәһ фәләки,
Нә битәр атәши-аһи-дили-сузанымдан?

Ғәми-пүнһан-мәһи өлдүрдү, бу һәм бир ғәм ким..
Күлрүхүм олмады акәһ ғәми-пүнһанымдан.

Аһ иди һәмнәфәсим, аһ ки, ол һәм ахыр
Чыхды икраһ ғылыб күлбеји-еһзанымдан.

Мән, нә һачәт ки, ғылам дағи-ниһаным шәрһия,
Ағибәт заһир олур чаки-кирибанымдан.

Һәг билир, јар дејил чанү дилимдән ғәиб,
Нола кәр ғәиб исә дидеји-кирјанымдан.

Чан әкәр чыхса тәнимдән әсәри-мәһри илә,
Әсәри-мәһрини санмаһ ки, чыхар чанымдан.

Лүтф, едиб сән мəkәр, еј бад, бу күндөн бөјлө
Верəсən бир хəбər ол сərви-хураманымдан.

Еј Фүзули, ғəми-һичр илə пəришандыр һал,
Кимсə акаһ дејил, һали-пəришанымдан.

ТƏМАМИЈИ-СУХƏН

Сағи, кəтир ол меји-мугани
Ким, унудалым ғəми-чаһани!
Рəһм ејлə ки, ғəсди-чан едər ғəм,
Бағрым ситəм илə ган едər ғəм.
Гыл əғлими бадə илə заил,
Чəрхин ситəминдэн ејлə ғафил.
Фəрјад ки, чəрх бивəфадыр,
Даим ишн чəвр илə чəфадыр.
Бир адəт илə мəдары јохдур,
Дəвранынын е'тибары јохдур,
Кəр һəмнəфəс етсə ики јары;
Бир јерə кəтирсə ики зары,
Əлбəттə, сəбəб салар арајə;
Онлары əсир едər бəлајə.
Биллаһ, нə јамандыр ашиналыг,
Чүн вағе олур јенə чүдалыг.

КУЗАРИШИ-ҺАЛИ-МƏЧНУН

Күлзари-кəлам бағбани
Бөјлə бəзəмиш бу бустани:
Ким, сərви-ријазии-мөннəтү дəрд,
Сəвдəзəдə Гейси-дəрдпəрвəрд
Һər сүбһ кедəрди мəkтəбə шад,
Мəkтəбдə олурду ғəмдэн азад.
Мəшғи-хəти-һусни-јар едəрди,
Дəф'и-ғəми-рузиқар едəрди.
Зəвг илə тутуб тəриғи-сабиғ
Адəт үзəринə сүбһи-садиғ.
Кəлди јенə мəkтəбə фəрəһнак,
Та ким, ғыла зəвғи-вəсли идрак.

Кəрдү ки, бəһиштə һур кəлмəз,
Күн чыхды, һəнуз нур кəлмəз.
Хуршидсиз олду руз та шəб,
Олду башына гарангу мəkтəб.
Билди ки, сипеһри-шə'бədəбаз.
Бир шə'бədə ејлəјибдир ағаз.
Əлбəттə, чəфаји-тə'һи-əғјар
Ол күл јолуна бурахды бир хар.
Номид олуб, етди налə бунјад,
Деди: «Нəдир, еј фəлəк, бу бидад?
Нəтдим сənə, ғəсди-чаным етдин,
Гəт'и-рəһи-дилситаным етдин?
Кəскин тəлəби-ғəрəздə рəһым,
Билдир мənə ким, нəдир кунəһым?
Əввəl мənи ејлəдин мүкəррəм,
Вəсли-сənəм илə шадү хүррəм,
Дəвдүн, нијə бөјлə чəвр едəрсən,
Ол дəврə нəғиз дəвр едəрсən!
Вəһм ејлəмəдинми ким, чəкиб аһ,
Сузи-чијар илə бир сəһəркаһ
Јандырам ода доғгуз рəвағын,
Сузин сənə билдирəм фəрағын?
Тəдбир ғыл, еј мүəллимийи-пир,
Ет сeһр илə ол пəрији тəсхир!
Анчағ мənə санма јетди бу ғəм
Ким, јетди мənə јетən сənə һəм.
Дүш, еј əлиф, истиғамəтиндэн!
Шəрм ејлə бу гəддү ғамəтиндэн!
Гəдди һəвəсилə дəм урарсан,
Ол кетди, əчəб ки, сən дурарсан!
Еј нун! Чү һинандыр əбруји-јар,
Сən дəхи нəзəрдə дурма, зинһар!
Еј мим! Чү ағзы олду ғанб,
Олду сənə һəм əдəм мүнəсиб!
Олсан нола, еј дəват, дилтəнк,
Ајинеји-хатирия тутуб жəнк,
Ол түрреји-мишкбудан ајру,
Һичран гара бағрын ејлəмиш су
Еј хамə, сиришкбар олубсан,
Сəркəштəвү бигəрар олубсан!
Куја бу күн етмəмиш мүјəссəр
Дəврап сənə дəстбүси-дилбəр.
Еј лəвһ! О хəттин ејлə јадын!

Гыл синадә нәгш гәм сәвадын!
 Бир нечә күн ол әсири-һичран,
 Мәктәбдә кәзиб гылырды әфған,
 Һәр руз фәғаны илә та шәб,
 Тә'зиб чәкәрди әһли-мәктәб.
 Шәб һәм гылыбан фәғану зарн;
 Ејләрдн мұхатаб ол һикари:
 —«Кеј көз нури, көнүл сүрури!
 Сәнсиз көзүмүн јох олду нури.
 Әввәл нә иди бу ашиналыг?
 Ахыр нијә ејләдин чүдалыг?
 Әввәл нијә ејләдин мәни мәст,
 Изһари-мәһәббәт илә пәбәст,
 Ахыр нә үчүн хумарә салдын,
 Бу мөһнәти-һиттизарә салдын?
 Салдын дили-зарә нари-фиргәт,
 Гылдын көзүмү пур аби-һәсрәт!
 Көһлүм'оду гылды јанә-јанә,
 Аһәнк шәфәг тәк асиманә.
 Јашым сују олду варә-варә,
 Бир бәһр ки, јох она кәнарә.
 Мән истәмәзәм бу күндә һәмдәм,
 Јанымдан иләт хәјалыны һәм!
 Олмаја дүшүб хәјалын, еј мән;
 Ода јана, суја бата накәһ.
 Сәрмәсти-шәраби-һиттијагәм,
 Мәдһуши-тәһәјјури-фәрагәм,
 Гојма гәмнин мәһимлә һәмраһ,
 Фаш ејләрәм ону хәлгә накаһ.
 Сәрмәстдә ихтијар олмаз,
 Мәдһушда е'тибар олмаз.
 Чан олду гәмнин јолунда бәрбад,
 Тәшвиши-фәнадән олдум азад.
 Көстәрди мәнә гәмнин мәзаги,
 Ејши-әбәди, нишати-баги.
 Кәр кәлсә әчәл, мәһним нәм ала,
 Чан худ јохдур мөкәр гәм ала.
 Шәм'и-шәби-мөһнәтү бәләјәм,
 Ашүфтеји-чүнбүши-һәвајәм,
 Сузи-дил илә төкүлсә јашым,
 Тиғи-гәм илә кәсилсә башым,
 Чандан чыхарыб һәваји-ешги,
 Тәрк ејләмәзәм бәләји-ешги.

Бу күнләри ким, гәм ичрә зарәм,
 Һичран әләмилә бигәрарәм,
 Кәр намеји-өмрә килки-тәгдир,
 Күндүр дејибән гылырса тәһрир,
 Ејләр мәни ол һесаб мәгбун
 Ким, сурәти-һалдыр дикәркун.
 Күн шәрти демнишләр афитаби,
 Биллаһ ки, бу нүктәдир һесаби.
 Һәр күн ки, көрүнмәз афитабым,
 Мән күн демәзәм, будур һесабым.
 Јох кимсә бу дәрди-дилдән акаһ,
 Бу дәрди-дил илә нејләјим? Аһ!
 Дәрдим сөзә кәлдијинчә артар,
 Олдур, јел илә зәбанә дартар.
 Әјјамн-вүсалы ејләјиб јад,
 Ол хәстә бу ше'ри етди бүһјад!

ГӘЗӘЛИ-МӘЧНУН

Еј хош ол күнләр ки, мән һәмраз идим чанан илә,
 Не'мати-вәслин көрүб, назый чәкәрдим чан илә.

Көрмәмишди-күлшәни-ејшим хәзани-тәфригә,
 Олмамышды тирә әјјамым шәби-һичран илә.

Мәһвәшимдән, дуслар, дөвран чүда истәр мәни,
 Дүшмәнимдир, һич билмән һетмишәм дөвран илә.

Јетсә кәр ашигләрин әфлакә әфғаны, нә суд,
 Јетмәк олмаз маһвәшләр вәслинә әфған илә.

Јашырыб сахлардым елдән дағи-һичранын, әкәр
 Етмәк олсајды мүдара дидеји-кирјан илә.

Зөвгдән дибачә бағланды китаби-өмрүмә,
 Гојмады дөвран кечә өвгатым ол үнван илә.

Еј Фүзули, әхтәри-бәхтим мүсәнд олмады
 Ким, олам бир дәм мүгарин ол мәһни-табан илә.

ТӨМАМИЈИ-СҮХЭН

Сөз мұхтәсәр, ол әсири-севда,
Бир нөв илә олду хәлгә рүсва
Ким, Гејс икән, олду ады Мәчнун,
Әһвалыны етди гәм дикәркун.

БУ, МӘЧНУН АТАСЫ ВАГИФИ-ҲАЛ ОЛДУҒУДУР
ВӘ
ОНУ БИЈАБАНИ-МӨННӘТДӘ БУЛДУҒУДУР

Кәнчинәкүшәји-кәнчкөфтар
Олмуш бу әда илә күһәрбар:
Қол бир нечә бигәрару-мәһзун
Начар гылыб видан-Мәчнун,
Номид дөнүб шикәстәвү хар,
Гылдылар атасыны хәбәрдар.
Ол пир чү вагиф олду һалә,
Мәчнун кими етди аһү һалә.
Сәһралара тутду сејл тәк үз,
Вадиләрә ачды чешмә тәк көз,
Чох арады, көзди һәр мөканы,
Булунмады оғлунун нишаны.
Та ағибәт ол шикәстәһали,
Бир кушәдә көрдү лаубали
Дүшмүш јерә хакисару гәмнак,
Әһвалы хәрабү синәси чак.
Дөнмүш күли-сүрхи зә'фәрәнә,
Шүмшадн-ләтифи хизәрәнә.
Ајинәсини гүбар тутмуш.
Жәнки-гәми-рузиқар тутмуш;
Етмиш әлифин ситәм јүкү дал;
Гылмыш гәләмин фәләк гәми һал.
Һәмсөһбәти муру һәмдәми мар,
Тәкјәкәһи хакү бәстәри хар.
Хар үзрә она дәлик-дәлик тән,
Ачмыш гәм евинә дүрлү рөвзән.
Ол пир чү көрдү сурәти-һал,
Сурәт кими галды бир заман лал.
Бир ләһзә ону тәһәјјүр алды,
Һејрәт көзү илә баха галды.

Сонра јаха јыртыб етди фәрјад:
—«Кеј бүлбүли-бустани-бидад!
Һали-дилини мәнә бәјан ет,
Әсрари-нәһанини әјан ет.
Ким алды әлиндән ихтијарын?
Ким ејләди тирә рузиқарын?
Билләһи, нетә бигәрар олубсан,
Ашүфтеји-рузиқар олубсан!
Нә сејрдәсән, сәнә тәләб нә?
Бу һаләји-заринә сәбәб нә?
Дәрјадә исә сәнә дүри-кам,
Сән сөјлә, мән ејләјим сәрәнчам.
Зүлмәтдә исә шәм'и-мәгсуд,
Рөвшән гылү мәнән истә мөвчуд».
Мәчнун деди: «Еј мәнә верән пәнд.
Данаји-сүхәнвәрү хирәдмәнд!
Кимсән, нәдурур бу көфткүләр,
Бифаидә батил аризүләр?
Кет, дәрдимә сән дәва дејилсән!
Бикәнәсән, ашина дејилсән!
Мән бөјлә кәләмә дутмазам куш,
Лејли сөзү сөјлә, јохса хамуш!»
Деди: «Мәнәм атан, еј бәлакеш,
Мән сәнки-мәләмәтәм, сән атәш!»
Деди: «Нәдир атә, јохса анә?
Лејли кәрәк, өзкәдир фәсанә».
Чүн көрдү итаәтиндә еһмал,
Билди ки, фәғир өзкәдир һал,
Верди бу фириб илә тәсәлли,
Ким: «Дур келәлим, чағырды Лејли!
Лејли бизә кәлди, миһмандыр,
Лә'ли тәләбиндә дүрфәшандыр».
Мәчнун ки, ешитди Лејли адын,
Санды ки, фәләк верәр мурадын.
«Ләббејк» дејиб, ајаға дурду,
Ол кә'бәји-мәгсәдә үз урду.
Пир илә чавани-дилшиқәстә,
Кәлди евә дилфиқарү хәстә,
Башында һәваји-вәсли Лејли.
Нә ата гәми, нә ана мејли.
Кәһ ата нәсиһәт етди ағаз,
Кәһ анасы олду пәндпәрдаз.

БУ, МЭЧНУНА АНАСЫ ПЭНД ВЕРДИДИР
ВӨ
БУСТАНИ-МЭЛАМЭТДЭН ХАРИ-НЭДАМЭТ
ДЭРДИДИР

—«Кей раһәти-чанү нури-дидә!
Фәрзәнди-жекәеји-күзидә!
Шә'ниндә рајасәти-әрәб вар!
Мираси-шүчаәтү әләб вар!
Әтвари-мүлуки тут һәмншә,
Ајини-шүчаәт ејлә пишә!
Әбруји-хәм исә кәр мурадын,
Сүст етмә кәманә е'тигадын!
Мүжкани-сијаһдән көтүр дил,
Ол навүки-чаһситанә маил!
Олсан никәрәни-гәддү гамәт,
Гыл низәји-хунфәшанә рәғбәт!
Кәр зүлф илә көрмәк истәсэн хал,
Көр һеј'әти-нөгтә, пејкәри-дал!
Көнлүн көзү гаша олса мәфгун,
Көр дидеји-ејни әбруји-нун!
Сән сәрвсән, олмакил киранбар!
Азад ола көр, нә ким кирифтар!
Сән лә'лсән, олмакил сәбүксәнк,
Дөндәрмә күнәш көрүб рован рәнк!
Етмә өзүнү һүбабманәнд,
Башында олан һәваја хүрсәнд!
Ким, јохдурур ол һәваја бүнјад,
Башын олур ол һәвадә бәрбад.
Сәркәрмлик етмә шәм нисбәт,
Сузи-ғәми-ешг илә мүрүввәт,
Көр шәм'и нечә дүшәр бәлајә,
Башына кедән, кедәр фәнајә.
Зөвги-дилү дидә гылма адәт!
Салма меји шаһидә ирадәт!
Мәһбүбү меј илә бәсләјән чан,
Санма олур әһли-әглү иман!
Әғлими олур мүдам мәстин?
Иманы олурму бүднәрәстин?
Ше'рә һәвәс етмә ким, јамандыр,
Јахшы десәләр ону, јаландыр!
Һада гыла көр кәмал һасил,

Фөвт етмә мәчал, кәзмә ғафил!
Еј бағи-үмидимиз ниһалы,
Гылма бизи нәнк пајнамалы!
Мәһбүб һәм истәсэн, кәм олмаз,
Биз ким сәниниз, сәнә ғәм олмаз.
Вардыр бу һәшәмдә мин гәбилә,
Һәр таифә ичрә мин чәмилә.
Бир-бир гылалым гаму сәнә әрз,
Јетсин јеринә бизә олан фәрз,
Бир сәрви-сәһигәдү сәмәнбар,
Тәзвичини едәлим мүгәррәр,
Тә'јин едәлим сәнә мәһү сал,
Сәрф ејләјә билдијинчә әмвал,
Сән тутма һәмнн тәриги-вәһшәт,
Гәт'и-нәсәб ејләмә әманәт!
Биздән бу нәсиһәти гәбул ет!
Һәр ләһзә бизи, јетәр, мәлул ет!
Үшшағ сәфаһәтин гылыб јад,
Бу-ше'ри нә хош демнш бир уstad:

ГӘЗӘЛИ-УСТАД

Чан вермә ғәми-ешгә ки, ешг афәти-чандыр,
Ешг афәти-чан олдуғу мәшһури-чаһандыр!

Суд истәмә севдаји-ғәми-ешгдә һәркиз
Ким, һасили-севдаји-ғәми ешг зијандыр!

Һәр әбруји-хәм гәтлинә бир хәнчәри-хуири,
Һәр зүлфи-сијәһ гәсдинә бир әф'и иландыр!

Јахшы көрүнүр сурәти мәһвәшләрин, әмма
Јахшы нәзәр етдикдә,—сәрәнчамы јамандыр!

Ешг ичрә әзаб олдуғун ондан билирәм ким,
Һәр кимсә ки, ашиғдир, ишн аһү фәғандыр!

Јад етмә гара көзлүләрин мәрдүми-чешмин,
Мәрдүм дејиб алданма ким, ичдикләри гандыр!

Кәр дерсә Фүзули ки, «көзәлләрдә вәфә вар»,
Алданма ки, шаир сөзү, әлбәттә, јаландыр.

БУ, МЭЧНУНУН НЭСИҢЭТ ГЭБУЛ
ЕТМЭДИЈИДИР ВЭ АТАСЫНЫН ДЭРДИ
ДЭРМАНД ЖЕТМЭДИЈИДИР

Мэчнүн ки, ешитди бу хитаби,
Верди бу эда илэ чэваби:
—«Кеј руһи-раваным ата ана!
Ками-дилү чаным ата, ана!
Тэггиг едүбэм ишим хатадыр,
Һәр нэ десәниз мәнә рэвадыр.
Алудеји-рәнки-дуди-аһәм,
Зүлли-күнәһ илэ русијаһәм.
Мән һәм олубам бу ишдән акаһ,
Әмма нэ дејим, нэ сөјләјим? Аһ!
Јохдур бу ишимдә иштијарым,
Зәбтимдә инани-игтидарым!
Әгл олду зәңфү ешг ғалиб,
Хатир никәран, никар чазиб.
Тутду тәну чанымы ғәми-јар,
Ғәјрәл-мәһбүб лејсә фиддар.
Мәндә дәхи нечә мәплик олсун,
Мәндән мәни истәјән нэ булсун?
Тәгдир чү бөјләдир, нэ тәдбир,
Тәгдири едәрми кимсә тәгјир?
Олсајды мәнә нишат рузи.
Истәрми идим бу дәрлү сузи?
Кәр сәһһәтә гадир олса бинар,
Дәрдә өзүн ејләмәз кирифтар.
Әл версә кәдајә падишаһлыг,
Санман ки, ғылыр дәхи кәдалыг.
Фитрәтдә нэ һаләт олса мәгсум,
Рәф олмадығыдыр әмри-мә'лум
Ислаһыма ејләмән тәәммүл
Ким, күл тикан олмазү тикан-күл.
Кејфијјәти-абү чөвһәри-хак,
Дөһмәк оламы гәбули-идрак.
Су сүфләлијиндән ајрылырмы?
Од јандыра билмәјә билирми?
Ол күн ки, рәһимдә килки-гүдрәт,
Ичадыма верди зијби-сурәт,
Долдурду һәва илэ димағым,
Севла илэ бағлады ајағым,
Долду бәдәнимдәки рәкү пуст,

Башдан-ајаға мәһәббәти-дуст,
Мүлк ејләди көнлүмү бәләјә,
Вәғф ејләди чанымы чәфајә.
Јох мәндә бу һөкмдән тәхәллүф,
Ол малики-вәғфәдир тәсәррүф.
Дәрди-әзәли дәва булурму?
Мәһри-әбәди фәна булурму?
Мән шәм'и-сәрачеји-фәрағәм,
Сузи-чикәр илэ хошмәзағәм.
Мәндән диләјән бу сузи-заил,
Бидадыма олмуш ола манл.
Шәм'ин ки, һәјаты олду атәш,
Һалы онун атәшиләдир хош.
Олдан диләјән онун нәчатын,
Фани диләмниш ола һәјатын.
Дүшмәнлијә дустлуғ ғылыб ад,
Тәдбири-нәчатым ејләмән јад!
Мән ғәргеји-бәһри-шөвги-јарәм,
Бәрһәмзәдеји-ғәми-никарәм.
Анчаг сәбәби-ғәрарым олдур,
Арами-дили-фикарым олдур.
Онулла едир бу дәрдә мәрһәм,
Урман дәхи өзкә кимсәдән дәм.
Дерсиз мәнә вар дилрүбаләр,
Лејли кими чох пәриллағаләр...
Биллаһ, демәниз бу һәрфи зинһар.
Аләмдә бир ондан өзкә ким вар?
Бүлбүл күл үчүн ғыландә нәлә,
Дәрдинә дәва олурму лалә?
Хосров дејиләм ки, мәнә дилбәр
Ширин ола каһ, каһ Шәккәр?
Мән јекчәһәтәм тәригәтимдә,
Тәгјир иши јох чибилләтимдә.
Үзрүнү бәјан едиб һәм ол дәм
Тәгјирә кәтирди бир гәзәл һәм:

БУ, ГЭЗЭЛ МЭЧНУН ДИЛПЭЗИРИНДИР

Ешг дәрди, еј мүалич, габили-дәрман лејил!
Чөвһәриндән ејләмәк чисми чүда асан дејил!

Дөвр чөврүндөн шикајәт едәнә ашиг демә,
Ешиг мәсти вагифи-кејфијјәти-дөвраң дејил!

Шәһрдән сәһрајә бир фәрг олдуғун һәр ким биләр,
Билмиш ол ким, ешиг сәһрасында сәркәрдән дејил!

Һәр ким идрак ејләр өз кејфијјәти-һалын, һәүз
Дуст рүхсаринә ејни-шөвг илә һејран дејил!

Чаны чанан иттиһади фариг ејләр чисмдән,
Чисмдән акаһ олан чан васили-чанан дејил!

Дер имиш дүшмән ки, һәмдәмдир Фүзули јар илә,
Һәр сөзү бәһтан исә, һәгга, бу сөз бәһтан дејил!

БУ, МӘЧНУНИ-БИЧАРӘНИН КӘ'БӘЈӘ
ҮЗ УРДУҒУДУР ВӘ
МУНАЧАТЛА СЕВДАСЫ АРТДЫҒЫДЫР.

Ол пир бу хејр ишә гылыб чәһд,
Мәчнунә мүрәтәб етди бир мәһд;
Алды ону әзми-раһ гылды,
Әзми-һәрәми-илаһ гылды.
Чүн Кә'бәјә ирди ол никуху,
Мәчнунә деди ки:—«Еј бәлачу!
Тут Кә'бәјә руј, таәт ејлә!
Тәмкинү әдәб риајәт ејлә!
Тә'зим шәраитин әда гыл!
Ихласы дүрүст едиб, дуа гыл!
Ола ки, гәбул ола нијазын,
Һәг шәфғәти ола чарәсазын.
Бу јердә гәбул олур дуаләр,
Бу бүг'әдә бәхш олур әталәр.
Гыл төвбә ки, әһсәни-әмәлдир,
Чәһд ејлә ничатә ким, мәһәлдир.
Мәчнун булуб ол мәгамдән зөвг,
Салды үнү чәрхә нәш'әји-шөвг.
Сүз илә чәкиб чијәрдән аваз,
Әрз етди бинаји-Кә'бәјә раз:
—«Кеј сәғфи бүләндү гәдри али!
Меһраби-әазимү әали!
Еј-ғиблеји-әһли-иззү игбал!

Рүхсари-зәминә әнбәрин хал!
Еј мәғзи-вәфајә кисвәтин пуст,
Һәмрәнки-пәласи-ханеји-дуст!
Еј күлбүни-гөнчеји-ибадәт,
Сәндуги-чәваһири-сәадәт!
Еј даим олан мәнимлә һәмдәрд,
Әмма нә мәним кими чаһанкәрд!
Көјсүнә уран һәчәр кими даш,
Зәмзәм кими көздән ахыдан јаш
Пейвәстә сијәһ гылан либасын,
Көнлүндә ниһан тутан һәвасын!
Биллаһ, кимәсән бу јердә ашиг?
Сөјлә ки, әнисинәм мұвафиг.
Олмуш сәнә ешиг фејзи һасил,
Гылмыш сәни ғиблеји-гәбаил.
Ја рәб, бу һәрәмсәра һәғичүн!
Бу мә'бәди-пүрсәфа һәғичүн!
Гыл мәидә бинаји-ешги даим,
Манәнди-әсәси-Кә'бә гаим!
Сал көнлүмә дәрди-ешгдән гәм,
Һәр ләһвәзү, һәр зәманү, һәр дәм!
Ешиг ичрә мұдам шөвгүм артыр,
Шөвг илә һәмишә зөвгүм артыр!
Һәр ганда ки, аләм ичрә гәм вар,
Гыл көнлүмү ол гәмә кирифтар!
Әндишеји-әғлән чұда гыл,
Ешиг илә һәмишә ашина гыл!
Артыр мәнә зөвгү шөвги-Лејли,
Данм мәнә онда гыл тәчәлли!
Чохдур бәни-адәм ичрә бидад,
Ет көнлүмү вәһшәт илә мө'тад!
Бир мүлкдә вер мәнә гәрары
Ким, етмәјә адәми гүбары»
Ол зари-Кә'бәји-инабәт,
Истәрди дуа гылыб ичабәт.
Түғјани-бәладән етмәјиб фикр.
Бу ше'р иди һәр дәм етдији зикр:

ГӘЗӘЛ МӘЧНУН ДИЛПӘЗИРИНДИР

Ја рәб, бәлаји ешиг илә гыл ашина мән!
Бир дәм бәлаји-ешгдән етмә чұда мән!

Аз ејләмә инајәтини әһли-дәррдән,
Јә'ни ки, чох бәләләрә гыл мүбтәлә мәни!

Олдугча мән кәтүрмә бәладән ирадәтим,
Мән истәрәм бәланы, чү истәр бәлә мәни!

Тәмкинми бәләји-мәһәббәтдә гылма сүст,
Та дуст тә'н едиб демәјә бивәфа мәни!

Кетдикчә һүснүн ејлә зијадә никарымын,
Кәлдикчә дәрдинә бетәр ет мүбтәлә мәни!

Мән ганданү мүлазимәти-е'тибарү чаһ,
Гыл габили-сәадәти-фәгрү-фәна мәни!

Өјлә зәиф гыл тәними фиргәтиндә ким,
Вәслинә мүмкүн ола јетирмәк сәба мәни!

Нәхвәт гылыб нәсиб Фүзули кими мәнә,
Ја рәб, мүгәјјәд ејләмә мүтләг мана мәни!

**БУ, ЛЕЈЛИ ӘҢВАЛАТЫНДАН БИР ХӘБӘРДИР,
ВӘ МӘШУГУ АШИГ ӘТВАРЫНДАН
БИР ӘСӨРДИР**

Саги, мүтәәллими-хумарәм!
Мүштаги-шәраби-хошкүварәм!
Ифтадәлијим көр, етмә еһмал,
Рәһм ет, бир әјағ илә әлим ал!
Изһар гылыб сәфаји-мәшрәб,
Бу бәзми чү ејләдин мүрәтәб.
Бәзм әһлинә нөвбәт илә вер **чам**,
Һәм хас риәјәт ејлә, һәм ам!
Мәчнуна һәммин шәраб тутма,
Лејлији ки, әсладир, унутма!
Деггани-фәсиһи-фарсизад,
Бу күлшәнә бөјлә дикди шүмшад
Ким, ол чәмәни-вәфа бәһари,
Дағи-ғәми-ешг лаләзарн,
Јә'ни рәвинши-вәфадә мөһкәм,

Лејли, сәдәфи-чәваһири-ғәм
Кирмишди һәсарә кәңч манәнд,
Урмушду әјағә пәнддән бәнд.
Нә бир фәрәһи, нә бир нишати,
Нә кимсә илә бир ихтилати.
Бизар атадәнү анадән,
Биканә чәмни-ашинадән.
Јанына олурду хубләр чәм,
Пәрванәсифәт һәвалији-шәм,
Шад олмаға хатири-һәзнини,
Әјләнмәјә тәб'и-назәнини,
Мин түрфәчә-түрфәчә фәсанә,
Ширин сөз илә чәкиб бәјанә,
Ејләрләр иди заман-заман јад,
Тәғриб илә, ләһзә-ләһзә бунад.
Ол тәрк гылыб нишатү раһәт
Бир үзвүнү ејләјиб чәраһәт,
Ејләрди бәһанә илә налә,
Дүшмәзди олар дүшән хәјалә.
Гызлар гаша версә вәсмәдән рәңк,
Чан күзкүсүнә саларды ол жәңк.
Гызлар үзә гојса нилдән хал,
Ол нилә чәкәрди рәхт филһал.
Гызларда хәјали-нәғши-диба,
Ол нәғши-хәјал илә шәкиба.
Гызларын әли һәнадә күлкун,
Онун әли әшки илә дүрхун.
Нә ијвәдә, нә ипәкдә мејли,
Мүжканә төкәрди әшк сејли.
Гызлар гылыб аризуји-зијвәр,
Кәр риштәјә чәксәләрди көвһәр,
Ол дәхи чәкәрди ејләјиб рәшк,
Тари-бәдәнинә көвһәри-әшк.
Мәчнундан иди чүнун афзун,
«Лејли» дејәнә дејәрди «Мәчнун!»
Дүнләр ки, кедиб јанындан ол чәм,
Бир кушадә ол галырды вү шәм,
Шәм'ә ғәми-дил бәјан еләрди,
Сузи-чикәрин әјан едәрди.

БУ, ЛЕЈЛИНИН ЧИРАҒЛА МАЧӨРАСЫДЫР
ВЭ ОНДАН ЧАРЕЈИ-ДЭРДИ-ДИЛ
ТӨМӨННАСЫДЫР

—«Кеј диләси бағлы, бағры дағлы!
Башы гаралы, ајағы бағлы!
Кәл, олалы һәмнәфәс мәнү сән,
Рази-дили зарин ејлә рөвшән!
Нә дәрл сәни низар едибдир,
Ашүфтәвү зәрдү зар едибдир?
Башдан ајаға нәдир бу јанмағ,
Дуди-дилә дәмбәдәм бојанмағ?
Нә чинсдир әслин, еј бәләкәш,
Ким, аби-һәјатын олду атәш?
Шәрһи-дили-кәрмү чешми-тәр вер!
Сәрриштеји-раздән хәбәр вер!
Һәр ләһзәдә дүшәрсән изтирабә,
Һәм атәшә ғәргәсән, һәм абә!
Нә сәһр ғылырсән, еј сәһәрхиз,
Ким, атәшин абдән олур тиз?
Мән сухтәдән һәм олма ғафил,
Мәндә дәхи вар бир ғәми-дил.
Мән һәм сәнә бәизәрәм вәфадә,
Бәлкә нечә мәртәба зијадә.
Сән кечә һәмин јанарсан, еј зар!
Мән кечәвү күндүзәм кирифтар,
Сәндә әсәри-һәва зијандыр,
Нисбәт мәнә раһәти-рәвандыр.
Хошдур сәнә сиррини, төкүб јаш,
Мәчлисәр ичиндә ејләмәк фаш.
Көңлүн чү дејил вәфадә ғаим,
Көңлүндәкидир дилиндә данм.
Мән сабити-әрсәји-бәләјәм,
Неј кими хәзанеји-һәвајәм...
Олмам олур-олмаз илә дәмсаз,
Башым кәсилирсә сөјләмән раз.
Дердим сәнә сөјләјәм ғәми-дил,
Сәндә дәхи таб јох, нә һасил.
Дојмаз чијәрим бу шәрһи-разә,
Аһым кәтирәр сәни күдазә.
Бир јарә бу дәрди ејләдим фаш,
Олмады мәнә бу јолда јолдаш.

Сәбр ејләмәди бу дәрду дағ,
Гатланмады, дүшдү дашә-дағ.
Јанында сәнин һәм урмајам дәм,
Та гачмајасам иратә сән һәм.
Шәм'ин чү көрәрди јох зәбаны,
Дәм урмаға јох јанында чаны,
Пәрванәјә шәрһ едәрди разын,
Әрз ејләр инди олан нијазын.

БУ, ЛЕЈЛИНИН ПӘРВАНӘЈӘ КӘШФИ-РАЗЫДЫР
ВЭ ОНУНЛА ФИЛЧҮМЛӘ
ИЗҺАРИ-НИЈАЗЫДЫР

—«Кеј тапри-ашијанеји-ешг!
Сәркәштеји-абү данеји-ешг!
Сәнсән рәһи-ешг ичиндә садиг,
Ашигсән, әмма тамам ашиг.
Бир көрмәјә јары чан верәрсән,
Бир зөвгә ики чаһан верәрсән.
Хошдур тәләби-вәфадә һалын,
Куја ки, фәнадәдир вүсәлын.
Һәр нечә ки, шөһреји-чаһансан,
Ешг ичрә сәрамәди-замансан.
Мүшкүл ки, мәним кими олуб зар,
Мәнчә ола сәндә шөвги-дидар.
Сән сәјрдәсән һәмнишә сәрмәст,
Мән дами-бәләдә дәрдә набәст.
Дүнләр сәнә дуст һәмнишинидир,
Һичран мәнә мүттәсил ғәриндир.
Бир шө'ләјә сән нисар едиб чан,
Дишвар ғәмин ғылырсән асан.
Мән чан илә истәрәм чәкәм ғәм,
Мин чан диләрәм ғәм ичрә һәр дә.
Мәнчә сәнә јох ғәми-ниһани;
Кәр вар десән, ғаны нишани?
Ғаны нәми чешми-әшкризин,
Ғаны дәмн-сәрдү кәрмхизин?
Ғаны ситәмү бәләјә дурмағ?
Ешгә дурушуб чәфајә дурмағ!
Пәрванәдә һәм көрәди нөгсан,
Булмазды онунла дәрдә дәрман.

Начар гылыб таһәммүлү сәбр,
Ол кәсрә диләрди гејбдән чабр.
Яры кечәләр ки, чешмеји-хаб,
Көзләр чәмәнин гылырды сираб.
Зүлмәтә дүшәрди нури-биниш,
Арам булурду афәриниш,
Јухуја кедәрди јару әғјар,
Дәрд әһли һәмни галырды бидар,
Сәһраја чыхарды евдән ол маһ,
Камынча гыларды наләвү аһ.
Фәрјадын едиб бүләндпајә,
Рази-дилини ачарды ајә.

БУ, ЛЕЈЛИНИН АЈ ИЛӘ МҮНАЗИРӘ
ГЫЛДЫҒЫДЫР ВӘ ХУРШИД КИМИ
ШӨВГ ОДУНА ЈАХЫЛДЫҒЫДЫР

—«Кеј каһ гәдим кими хәмидә!
Каһи пүр олан мисали-дидә!
Каһ заһир олан мәнә гәминм тәк!
Кәһ гаһб әнисү һәмдәминм тәк!
Шаһиддир она бу ингилабын
Ким, ашигисән бир афитабын!
Һичраны илә низар олубсан,
Сәркәштеји-рузикар олубсан!
Еј мөһнәти-ешгдән хәбәрдар,
Көр таңры үчүн нә мөһнәтим вар!
І ыл шө'леји-аһимә пәзарә;
Кәр вар исә рәһмин, ејлә чарә!
Сејр ејлә фәзаји-һәр дијары!
Кәз чүмлеји-дәштү куһсары!
Көр гандадыр ол мәним пәнаһым!
Шаһым, маһым, үмидкаһым!
Һали-дилим она әрз ејлә!
Биллаһ, нечә көрдүн исә сөјлә!
Та вәгти-сәһәр бу иди һали,
Тәшвишдән олмаз иди хали.
Мүрғи-сәһәри чәкәндә аваз,
Ејләрди бир өзкә пәвһә ағаз.

Кеј, вај түкәнди маеји-өмр
Хуршидә пришди сәеји-өмр!
Дәмдир дәри-фирсәт ола мәсдуд,
Мүшкүл көрүнә бәјани-мәсуд.
Дәмдир ојана јухудан әғјар,
Шәрһи-гәми-дәрдим ола диншвар.
Мән әхтәри-бүрчи-иштијагәм,
Мән шәм'и-сәрачеји-фәрагәм.
Күндүз һәбсәм, кечә нәчатим,
Күндүз мовтим, кечә һәјатим.
Олмуш дүнүмә күнүм мутабиғ,
Күн көрмәз имиш балалы ашиғә,

БУ, ЛЕЈЛИНИН ӘБР ИЛӘ ИЗҺАРИ-НИЈАЗЫДЫР
ВӘ
ЕШГ БАБЫНДА КӘШФИ РАЗЫДЫР

Әбр илә тәкәллүм етди ағаз:
—Кеј аһым илә һәмишә һәмраз!
Көз јашын илә көјә јетәрсән,
Санма мәни-зардан бетәрсән!
Әрз ејләмә рә'дү бәргү баран,
Бәһс етмә мәнимлә рузи-һичран!
Фәрјад гылыб дәми-сәпәркаһ,
Әфлақә чәкәндә шө'леји-аһ,
Сејлаби-сиришк едәндә чарн,
Кәл көр мәни-зари-бигәрари!
Еј әбр, һәр әксиләндә сујин,
Дәрјалара төкмә аби-рујин!
Ал сују бу чешми-хунфәшандан,
Дәрјалара һәм бағышла ондан!
Еј әбр, мәнә дәми вәфа гыл,
Дүшдү сәнә һачәтим, рәва гыл!
Вар ол үзү күл никарә мөндән,
Зар ағла вә сөјлә јарә мөндән:
Кеј түрфә никари-пәһнишим!
Веј аризуји-дили-һәзиним!
Кәл көр ки, гәминдә нечә зарәм,
Сәһсиз нечә зарү бигәрарәм.

Кэл көр ки, нәдир гәминдә һалим.
Рәнки-рүхи-зәрдү эшки-алим!
Чан бари-бәдән көтүрмәз олду,
Көз рәнки-вүчүдү көрмәз олду.
Чаным чаны, көзүмүн чирагы,
Рәһм ејлә ки, кәлди рәһм чагы!
Мән билмәз идим бәлә имиш ешг,
Бир дәрдли мачәра имиш ешг.
Дердин ки: бәлә јолунда фәрдәм,
Ешг ичрә сәнә шәрики-дәрдәм.
Салдын мәни-хәстәји бу һалә,
Дәрдә мәни ејләдин һовалә!
Һәр дәрд ки, вар, Лејли алды,
Мә'лумдурур, сәнә нә галды?
Еј мәрд мәнәм,—дејә уран лаф.
Инсафмыдыр бу? Ганы инсаф?
Тут ким, хәсү хари-рәһкүзарәм,
Торпаг кими јолунда харәм.
Хуршиди-чәмалын, еј мәһи-нөв,
Торпаға нола бурахса пәртөв?
Барани-вүсәлын, еј дүри-наб,
Гылса хәсү хары нола сираб?
Олма меји-гәфләт илә мәдһуш;
Һәмсөһбәтин ејләмә фәрамуш!
Еј јари-мүвафигү вәфадар!
Еј мән кимивү мәнә сәзавар!
Кәл јаныма, кәсмә ашиналыг,
Јахшымы олур бу бивәфалыг?
Дерләр сәни ашиг, еј никуру!
Ашигләрә бөјләми олур ху?
Һәр ким кәрәк өз ишиндә камил,
Ашиг нә рәва ки, ола каһил?
Ашиг кәрәк олмајыб гәрари,
Төвф едә мүдам куји-јари.
Дүшмәз бу јана сәнин күзарып,
Вар ола мәкәр бир өзкә јарын?
Јарын мән исәм? Мәнә нәзәр гыл!
Каһи бу јанаја бир күзәр гыл!
Кәр сәндә олан фәрағәти-дил
Бир дәм мәнә олса иди һасил,
Кејсуји-мүсәлсәлү киреһкир,
Бөјнүмда кәр олдасајды зәнчир.
Вәр бағламајајды бәнди хәлхал

Гејд илә ајағымы мәһү сал,
Ејб илә чәкилмәсәјди адым,
Биллаһ, бу иди һәммин мурадым
Ким, сајә мисалы сәндән, еј нур,
Олдугча вүчүдүм олмајам дур!
Әмма нә едим? Әсир-гејләм,
Бир бөјнү, ајағы бағлы сејдәм,
Билдирмәјә мөһнәтү мәләлым
Бу ше'р јетәр бәјани-һалым:

БУ, ГӘЗӘЛ ЛЕЈЛИЛИ-ДИЛПӘЗИРИНДИР

Ешг дамини кирифтар олалы зар олубам,
Нә бәладыр ки, она бөјлә кирифтар олубам?

Дил демәкдән кәсилиб, тән һәрәкәтдән, вәһ ким,
Күнчи-гәмханәјә бир сүрәти-дивар олубам.

Гүдрәтм јох ки, гылам кимсәјә шәрһи-гәми-дил,
Өјлә ким, аризеји-һичр илә бимар олубам.

Һәзәрм тә'нәдән ол гәјәтә етмишдир ким,
Јарә әғјар олуб, әғјарым илә јар олубам.

Демәзәм дәхи: «Сәнә ашигәм», еј күл! Зира
Сәнә ашиглијим изһар едәли хар олубам.

Әглү сәбрү дилү дин кетди бһәмдиллаһ ким,
Сәфәри-саһили-дәрјајә сәбүкбар олубам.

Јох, Фүзули, хәбәрим мүтләг өзүмдән, бәс ким,
Вәлехи-нәғши-хәјали-рүхи-дилдар олубам.

БУ, ЛЕЈЛИНИН ИБНИ СӘЛАМА КИРИФТАР ОЛДУҒУДУР ВӘ ЈАРДАН МӘҺРУМ ВӘ МҮГӘЛЈӘДИ-ӘҒЈАР ОЛДУҒУДУР

Ме'мар-сәрачеји-ибарәт
Бөјлә бу сви гылыр имарәт:
Ким сејрдән олмајыб тәсәлли
Өз мәпзилине дөнәндә Лејли,

Вермишди өзүнө дүрлү зижвэр,
 Һәр зижвэрә бир нәтичә мүзмәр.
 Та мәһв ола көздән ахыдан хун,
 Һәм көмләји, һәм донүдү күлкүн
 Та ким, ола дуди-аһә манәнд,
 Бағланмыш иди бәнәфшә сәрбәнд
 Та ким, ола сөвти-налә памал,
 Гулланмыш иди сәдалы хәлхал.
 Та олмаја әшк үздә мә'лум,
 Рүхсарына лә'лә иди мәнзүм.
 Рә'на баша сәрпүбән ләчәкләр,
 Нәзик белә санчубан әтәкләр,
 Пәрванәсиз ејләмәзди шәм'ни,
 Ејләрдн дүри-сирнишк чәм'ни.
 Рә'на-рә'на јүрүрдү ол маһ,
 Бир шәкл илә ким, тәбарәкаллаһ.
 Ол әсрдә вар иди әрәбдә
 Бир мө'тәбәр әслдә, нәсәбдә,
 Мәнзури-әазимү әали,
 Мәғбули-әкабири-әһали.
 Идраки бүләндү һүсни дилкәш,
 Әтвари хүчәстә, сиррәти хош.
 Вермиш һәг онун олан мурадын
 Бәхт Ибни Сәлам гылымыш адын,
 Ол түрфә һүмаји-өвчи-игбал,
 Асудәзәмиру фариғүлбал,
 Ов гәсдинә ејләмишди пәрваз,
 Алтында үгаб, әлиндә шәһбаз.
 Бир раһкүзәрдә ол никарә
 Уғрашды вә гылды бир нәзарә.
 Чанү чикәриндә галмады таб,
 Мәһв олду, нечә ким, одда симаб.
 Тәрк етди әзимәти-шикары,
 Кәлди евә, кетди ихтијары.
 Тәрһ етди бинаји-рәсми-пејвәнд,
 Тәдбир илә булду бир хирәдмәнд
 Ким, лүтф илә сөз гыланда тәғрир,
 Тәғрири верәрди даша тәғјир.
 Ин'ам едибән она бәси мал,
 Лејли тәләбинә гылды ирсал.
 Шәрт ејләди ол бүләнд әхтәр,
 Ким, олса бу кими дил мүјәссәр
 Сәрф ејләјә кәнчү мали-аләм,

Чананә јолунда, бәлкә чан һәм.
 Чүн кәлди бу рази-дил бәјанә,
 Олду она разы атә-анә.
 Ол Мүштәријә верилди Зәһрә,
 Шајәстә көрүлдү Маһ Мелһә.
 Чүн Ибни Сәламә јетди пејғам,
 Тәнбиһи-нишатү мүждеји-кам,
 Дәрјаји-нишати кәлди мөвчә,
 Баш чәкди нигали-бәхти өвчә.
 Мәхзән-мәхзән чәвахир ачды,
 Хәрмән-хәрмән нисар сачды.
 Ачды дәри-кәнчи-көвһәрү зәр,
 Фәғр әһлини ејләди тәванкәр.
 Ол сәрвин ајағы бағлы олду,
 Азадә икән адахлы олду.

БУ, МӘЧНУНУН НОФӘЛ ИЛӘ ДӘРДИ-ДИЛ ЭДАСЫДЫР ВӘ ШӘРҲИ-ТӘФСИЛИ МАЧӘРАСЫДЫР

Мәчнун деди:—Еј јеканеји-әһд!
 Тәдбиримә чохлар етдиләр чәһд.
 Чох әһли-әазим етди тәдбир,
 Олмады пәри бу дивә тәсхир.
 Торпагләрә төкүлдү чох зәр,
 Олмады бу кимија мүјәссәр.
 Сәндә, билирәм ки, лүтф чохдур,
 Нә суд чү мәндә бәхт јохдур.
 Сүрмә, билирәм ки, артырыр нур,
 Нә фәидә, көз әкәр ола кур?
 Иғбалыма јохдур е'тигадым,
 Мүшкүл көрүнүр мәним мурадым.
 Аһ, әр гыласан бу шүғлә игдам,
 Рә'јинчә иш олмаја сәрәнчам,
 Һәм дустум олмаја мәнә јар;
 Һәм дүшмән ола нә дуст ким вар.
 Бәхтим, билирәм, мәним јамандыр.
 Суд истәдијин мәнә зијандыр.
 Бәхтим сифәтиндә бир гәзәл вар
 Даим гылырам мән ону тәкраз:

БУ ҒӘЗӘЛ МӘЧНУНИ-ЗАРИНДИР

Вәфа һәр кимсәдән ким, истәдим, ондан чәфа көрдүм,
 Кими ким, бивәфа дүнјада көрдүм, бивәфа көрдүм.
 Кимә ким, дәрими изһар ғылдым истәйиб дәрман,
 Өзүмдән һәм бәтәр бир дәрде ону мүбтәла көрдүм.
 Мүкәддәр хатиримдән ғылмады бир кимсә ғәм дәф'ин,
 Сәфадән дәм уран һәмдәмләрн әһли-рија көрдүм.
 Әкәр су дамәнин тутдүм, рәван дөндәрди үз мәндән
 Вә көр күзкүдән умдүм сидг, әкси-мүддәә көрдүм.
 Ајағ басдым дәри-үммидә, сәркәрданлыг әл верди,
 Һүнәр сәрриштәсин тутдүм, әлимдә әждәһа көрдүм.
 Мәнә көстәрди көрдүн, тирә бәхтим көвкәбин жүз кәз,
 Мәни-бәдбәхт она һәркәһ ким, бахдым, гара көрдүм.
 Фүзули, ејб ғылма үз чевирсәм әһли-аләмдән,
 Нәдән ким, һәр кимә үз тутдүм, ондан жүз бәла көрдүм.

БУ, МӘЧНУНУН ЗӘНЧИРӘ ӨЗҮН МҮГӘЛҖӘД
 ЕТДИЈИДИР ВӘ БӘҢАҢА ИЛӘ ЛЕЈЛИ
 ТӘРӘФИҢӘ КЕТДИЈИДИР

Бир күн сәһәр ол мүчавирн-ләшт,
 Ејләрдн күруһн-вәһшлә кәшт.
 Бир пири-һәзин көрундү накаһ,
 Зәнчирли бир әсир һәмраһ.
 Мәчнунун әсирә јанды чаны,
 Ол пири-һәзинә сорду аны:
 Ким:—«Бу нә әсирдир, бәјән ет?
 Чүрмин мәни-мүчримә әјән ет!»
 Сирри-дили етди пир рәвшән
 Ким:—«Дустдур, дејил бу дүшмән.
 Мән хәстәвү бәстеји-әјаләм,
 Фәғр илә ијән шикәстәһаләм.
 Бу һәм мәни-зардән бәтәрдир,
 Аварәвү харү дәрбәдәрдир.
 Бир рузи үчүн олуб фүсунсаз,
 Һәр дәм ғылырыз фүсунлар ағаз.
 Та һасил ола мәәши-әфғал,

Бир шә'бәдәдир бу көрдүјүн һал!
 Бу ғапылыға ғылыбдыр играр,
 Мән ејләмишәм буну кирифтәр:
 Саһиб дијәтәм мәнү бу хунн,
 Көр вәһһи-мәаш үчүн фүсунн.
 Та ким, кәзиб ејләјә кәдалыг,
 Бәндиңә ғыла киреһкүшалыг;
 Һәр нә газаныр кәзәндә ев-ев,
 Тәғсин едәриз арада чөв-чөв.
 Ғисмәтдә һәм етмишиз ғарары,
 Мән јарыјамү бу шәхс јары».
 Мәчнун деди:—«Сәһв едибсән, еј пир!
 Диванәләрә кәрәк бу зәнчир.
 Кәл һачәтими мәним рәва ғыл,
 Бәнд ејлә мәни, буну рәһа ғыл!
 Сәјән тәк олуб сәнинлә һәмсејр,
 Мән әһли-кәрәмдән истәјим хејр.
 Һәр нә јығыларса биш, ја кәм,
 Варын сәнә ејләјим мүсәлләм.
 Ғәсдим бу ки, ејләјәм мәни-зар,
 Евдән-евә сејр Мүштәривар.
 Шәјәд ки, бир евдә ола мүмкин
 Ол Зөһрәјә олмағым мүғарин.
 Пир олду үмиди-иәф илә шад,
 Әввәлки әсирин етди азад...
 Зәнчирә кириб рәмидә Мәчнун,
 Әрбаби-чүнунә верди ганун.

БУ, МӘЧНУНУН ЛЕЈЛИҖӘ МҮҒАБИЛ ОЛУБ
 ӘҢВАЛЫН БИЛДИРДИЈИДИР ВӘ
 ФҮРСӘТЛӘ
 РАЗИ-ПҮНҢАНЫН ӘЈАН ЕТДИЈИДИР

Мәчнун ки, она нәзарә ғылды,
 Рази-дили ашикарә ғылды;
 Чәкди фәләкә фәғанү аһи,
 Султанынын олду ладхаһи:
 —«Кеј гәдри бүләнд падшаһым!
 Билдир мәнә ким, нәдир күнаһым?
 Ферманә мүхалифәтми ғылдым?

Ө'дајә мұвафигәтми гылдым?
 Бәдхәлләринимидир бу тәдбир?
 Гәммазләринимидир бу тәзвир?
 Мән мө'тегидәм бу аситанә,
 Ја рәб, нола рәддәмә бәһанә?
 Кимдәидир ола бу мәкрү һијлә?
 Ким олду ола буна вәсилә?
 Та хаки-дәриндән олмушам дур,
 Ашифтәвү хәстәһалү рәнчур;
 Каһи чәкәрәм шикәнчәји-ғәм,
 Каһи олурам бәләјә һәмдәм.
 Тәнһа кечәр олду рузикарым,
 Сәһрадә нә муһисү нә јарым.
 Сән худ көзәлим, гәмим јемәзсән,
 «Ол шифтә гандадыр»—демәзсән.
 Мәндән бу тәғәфүлүн әчәбдир,
 Куја ки, шишапәји-ғәзәбдир.
 Мән бөјлә нечүн зәбунү харәм,
 На кәлдим, әкәр күнаһкарәм,
 Чөкдүм јерә кәрдәнимдә зәнчир
 Бисмиллаһ, әкәр олурса тә'зир,
 Фәрман сәндән, гәбул мәндән,
 Олма, көзәлим, мәлул мәндән!
 Зүлфү мүжә, хәнчәрү рәсән бәс,
 Һөкмүнү јерит, һәм асу, һәм кәс!
 Кәл арада бир гүбар гојма,
 Өлдүр мәни, шәрмсар гојма!
 Тә'зиримә ејләсән тәәллүл,
 Лазым мәни өлдүрәр тәғәфүл,
 Еј лаләүзарү әнбәринмуј!
 Кәнчинәчәмалү маркејсуј!
 Та зүлфүнә олмушам кирифтар,
 Зәнчири-чүнүнә рәғбәтм вар.
 Гәм силсиләсинә пәјбәндәм,
 Диванәләр ичрә сәрбүләндәм.
 Сәвдадә дөнүб зијанә судим,
 Пәјвәстә бу шәр'дир сүрудим:

БУ ГӘЗӘЛ МӘЧНУН ДИЛИНДӘНДИР

Күфри-зүлфүн салалы рәхнәләр иманимизә,
 Кафәр ағлар бизим әһвали-пәришанимизә.

Сәни көрмәк мütәәззир көрүнүр бөјлә ки, әшк
 Сәнә бахдыгда доллар дидеји-кирјанимизә.

Чөврү чох ејләмә ким, олмаја накәһ түкәнә,
 Аз едиб чөврү чәфаләр гылыбан чанимизә.

Әскик олмаз гәмнимиз бунча ки, биздән гәм алыб,
 Һәр кәлән гәмли кедәр, шад кәлиб јанимизә.

Вар һәр һәлгеји-зәнчиримизин бир ағзы,
 Мүттәсил вермәјә ифша гәми-пүнһанимизә.

Гәми-әјам, Фүзули, бизә бидад етди,
 Кәлминиз әчз илә дад етмәјә султаннимизә.

ТӘМАМИЈИ-СҮХӘН

Бир ләһзә гылыб бу рәсмә фәрјад,
 Султанына зүлми-ешгдән дад,
 Зәнчирини етди парә-парә,
 Тутду јенә хәлгдән кәнарә,
 Әндами шикәстә, чешми нәмнак,
 Рүсавәү хәрабү мәстү бибак.
 Ардынча гошун-гошун ушағлар,
 Әһвалына ким күләр, ким ағлар.

БУ, ЗЕЈД ВӘФАДАРЫН МӘЧНУНА ХӘБӘР КӘТИРДИЈИДИР ВӘ ИБНИ СӘЛАМ ИЛӘ ЛЕЈЛИНИН ПЕЈВӘНДИ МҮЖДӘСИНИ ЈЕТИРДИЈИДИР

Саһибхәбәри-фәсанәпәрдаз
 Бу тәрз илә гылды гиссә ағаз
 Ким, вар иди бир нәдими-вадир,
 Зејд адлы, вәфаји-әһдә гадир.
 Мәшһур иди фәзливү кәмали,
 Мә'руф иди һүспүвү чәмали.
 Олмушду әсир бир һикарә,
 Бүт зијбли, Зејнәб адлы јарә.
 Чәкминши-мәһәббәтин чәфасын,

Көрмүшдү маламатин баласын.
Ол ашигы-мүстәмәиди-мәһзун
Еләрди һәмийә мејли-Мәһзун.
Сөјләрди она кәмәли-ешгин,
Устадына көстәрәди мәшгин.
Лејли әрә кетдијиндән ол зар
Тәһгиг илә олду чүн хәбәрдар,
Мәһнуна өзүн јетирди финаһал,
Рәнки-рухи-зәрди әшкдән аһ,
Долмуш көзү, пейкәри позулмуш,
Нитгиндә тәкәллүмү тутулмуш.
Мәһнун деди—«Еј вәфалы жарым!
Ғәм мәрһәләсиндә ғәмкүсарым!
Адәтчә көрүнмәз ихтилатын,
Һәркүнкүјә бәнзәмәз нишатын,
Нолду сәнә, сөјлә, зар олубсан?
Битәгәтү бигәрар олубсан?!
Әгрәбдә иди бу күн мәкәр маһ,
Кетдин бу јана әзимәти-раһ?
Ғандан бу күдурәт олду һасил?
Нолду сәбәби-мәләләти-дил?»
Зәјд ол хәси-хүшкә урду атәш,
Суз илә деди ки:—«Еј балакәш!
Дүн әхтәри-бәхтин олду тирә,
Дөвран ситәм етди сән фәгирә,
Јар Ибни Сәләмә рузи олду,
Рузи сәнә дәрлү сузи олду.
Јар өзкәјә олду шәм'и-мәһфил,
Ғалды сәнә таби-аташи-дил.
Әғјар илә олду јар Лејли,
Вар инди сән ондан ол тәсәлли.
Зәјә сәнин ол фәғану аһин,
Сузи-шәбү аһи-сүбһкаһин».
Мәһнун ки, хәбәрдән олду акаһ,
Кәрдуна јетирди шә'леји-аһ.
Вәһшиләр ичиндә ол кирифтар
Бир дәрә илә ғылды нәләвү зар,
Кәфғанә кәтирди мару мури,
Ағлатды вүһуши, һәм түјури.
Хамә кими јаш төкүб ләмадәм,
Намә кими ғәмәтин ғылыб хәм,
Јазды алыбан әлиһә хамә,
Дилдарына бир итабнамә.

БУ, МӘҢНУНУ АТАСЫ СӘҺРАДӘ
БУЛДУҒУДУР ВӘ НӘСИҢӘТЛӘ
ИСЛАҢИНДӘН АЧИЗ ОЛДУҒУДУР

Тәһрир ғыланда әһли-ниша,
Бөјлә бу мисалә чәкди туғра
Ким, ғүссеји-дәһр мүбтәласы,
Мәһнуни-шикәстәнин атасы
Ғалмышды маламәт ичрә дүн-күн,
Нә күнү күн иди, нә дүнү дүн.
Кетмиш иди әлдән ихтијари,
Күндүз сәбри, кечә ғәрари.
Ғылмазды тәрәддүдүндә тәгсир,
Булмазды бу дәрә һич тәдбир.
Бир күн ону етдиләр хәбәрдар,
—«Кеј пири-шикәстеји-диләфкар!
Дүн Лејли атасы, ол сијаһдил,
Ол мүн ими-сүфлә, пири-чаһил
Сәрхејли јанында дад едәрди,
Мәһнуни-һәзини јад едәрди:
«Ким, бу дәли һәкмә олмајыб рам,
Хәлгә бизи ејләр олду бәднам.
Пейвәстә бизә јетәр бәласи,
Новфәл ғәзәбиндән ет гијаси.
Һәр нечә ки, тәндә чаны вардыр,
Намусумуза зијаны вардыр.
Чүн мәһзи-шәр олду зати-әф'и,
Вачиб көрүнүр мүдам дәф'и.
Намус бизим дејил, сәниндир,
Дәф ејләјә көр ки, дүшмәниндир.
Чүн ким зәрәриндә көрдүләр нәф,
Әзм ејләдиләр ки, едәләр дәф.
Јадын дејил, ејлә оғлуну јад!
Ғыл чарә ки, дүшмән олмаја шад.
Ол пир дүшүб мин изтирабә,
Начар өзүн вериб әзабә,
Сәһраләрә тутду сејл тәк ру,
Чәһд илә јүјүрдү кәзди һәр су.
Мәнзил-мәнзил спришки ғанын,
Рәһбәр ғылыб истәди нишанын.
Чүн кечәјә күндүз олду тәғјир,

Олду кечә зүлмәти чаһанкир,
 Рәф олду әләмеји-мәназил,
 Ол пирә тәрәддүд олду мүшкил,
 Сәркәштә кәзәркән ејләјиб аһ,
 Бир шө'лә она көрүндү наһаһ,
 Ол пирин олуб дәлили-раһы,
 Руз етди ол од шәби-сијаһы.
 Санды оду јандыран әрәбдир,
 Хејлү һәшәм ол ода сәбәбдир.
 Пәрванә кими үз урду нарә,
 Чүн јетди вә ејләди нәзарә,
 Көрдү ки, бу шө'лә бир нәфәсдир,
 Нә шө'леји-чирми-харү хәсдир.
 Мәчнунундур бу аһи-сәркәш,
 Чәкмиш, урмуш чаһана атәш.
 Гәт'и-нәзәр ејләмиш чаһандан,
 Кечмиш сәрү чешмү чисмү чандан.
 Нә мүлк, нә мал чүстчүсү,
 Нә атә, нә анә аризусу,
 Кетмиш јелә бәрки-е'тибари,
 Ол галмышу мәрк итизари.
 Ол пир чү көрдү оғлу һалын,
 Төкдү рүхи-зәрдә әшки-алын.
 Јанында отурду зарү гәмнак,
 Әл урду ки, чөһрәсин едә пак,
 Ол шифтә ачды чешми-пүргәм,
 — «Кимсән?—деди—еј мәнимлә һәмдәм
 Кәр елчи исән, јетир пәјамын!
 Вер мүждәсин ол мәһи-тәмамын!
 Вәр јолчу исән, отурма гафил,
 Әзм ејлә, көзәт бир өзкә мәнзил!
 Ол пир тәзәррә етди ағаз:
 — «Кеј нәгли-һәјатә кисәпәрдаз!
 Мән дүрчәмү сән дүри-шәбәфруз,
 Јә'ни атанам мәһи-сијәһруз!
 Еј һасили-мәзрәи-вүчудим!
 Веј өмр хәсәрәтиндә судим!
 Еј чөһрәи-чанымын һәвасы,
 Веј дидеји-бәхтимин зијасы!
 Дердим оласан мәһи пәнаһым,
 Фәхрим, шәрәфим, үмидкаһым.
 Мәндән бу сәрир олаңда хали,
 Сән оласан әһли-мүлкә вали.

Хәлг едә сәһи көрәндә јадым,
 Бағи сәһии илә ола адым.
 Кәр тифлилијиндә мәстгү бибақ,
 Сәһраја дүшүб, јахан гылыб чақ,
 Олдун рәһи-ешг ичиндә мәшһур,
 Мә'зур идин ол заманда, мә'зур!
 Нәр вәгтдәдир бир әмр галиб,
 Нәр әһддәдир бир иш мүнәсиб.
 Нөврәсләрә ешг бир һүнәрдир,
 Сәрһәдди-кәмалә раһбәрдир.
 Нала ки, мәғамн-әгл булдуи,
 Тәһсили-кәмалә габил олдун,
 Сәндән нә рәва бу мәчәраләр,
 Сәрмајеји-ејб олан сәдаләр.
 Кәр гафил идин, ол иди агил,
 Сәһралара дүшмә, кәзмә гафил!
 Вәһшиләр илә нәдир бу бирлик?
 Инсан илә хош дејилми дирлик?
 Вәһши илә вәһши, тејр илә тејр,
 Нәмчинс илә хошдур ејләмәк сејр.
 Рәһм ет мәһи-зарү намурадә,
 Гөјма бу мәшәггәтү бәладә.
 Кафүрвәш олду мишкнабым,
 Бу сүбһдә сәнсән афитабым!
 Олмаг әлифим гәринеји-дал,
 Мејлим синә олмағынадыр дал.
 Дөвран ситәмилә чана јетдим,
 Мән өзкә дијар әзмин етдим.
 Кәл, тапшырајым сәнә мәғамым,
 Зәбт ејлә бүсәтү еһтирамым!
 Нә суд һәмишә мәстликдән,
 Нә фәидә бүтпәрәстликдән?
 Еј мәст, кәмали-һидәтиндән
 Јохдур хәбәрин гәбаһәтиндән!
 Ол ләһзә ки, һушијар олурсан,
 Әлбәттә ки, шәрмсар олурсан...
 Еј бүткәдәләр сәнәмпәрәсти!
 Чүн рәф ола бу һичаби-мәсти,
 Мәзмум олуб етдијин бу һаләт,
 Әлбәттә, сәнә јетәр хәчаләт.
 Бир дилбәрә вер көңүл ки, данм
 Бүнјади-сәбаты ола гаһи!
 Кәр олса јолунда бу чаһан хәк,

Дамани ола гүбардэн пак.
 Сэн сејди олан хүчэстэ шәһбаз.
 Нэр ләһзә гылыр бир элдә парваз.
 Кәһ Новфәләдир мүтин-фәрман,
 Кәһ Ибни Саламә муниси-чан.
 Сән—бөјлә бәләләрә кирифтар,
 Ол-өјлә чирағи-бәзми-әғјар.
 Шәрм ејлә бу ешгбазлыгдан,
 Бифайдә чанкүдазлыгдан!
 Јохдур чү бәгаси рузикарин,
 Фәрз ејлә ки, олду јар јарин,
 Вәсл етмә онунла ким, билирсән,
 Бир күн олур ондан ајрылырсан.
 Тәрк ејлә бу нәрзә-нәрзә сејри,
 Јад ејлә илаһи, анма гејри
 Ким, нәфсә мәадү мәрчә олду,
 Гәт ет ола сөз ки, мәгтә' олду.
 Нәг сәнјей-дәһрү каркәһдир,
 Буида әмәл етмәмәк күнәһдир.
 Нәр кимсә кәрәк кәлән мәнәлдә,
 Бу каркәһ ичрә бир әмәлдә.
 Нәр ким нә әмәл гылырса бүнјад,
 Муздуну верәр әмәлчә уstad.
 Еј каркәһи-чаһана дахил,
 Сән һәм әмәл ејлә, олма гафил!
 Вәгт олду сәфәр гылам чаһандан,
 Аварә олам бу хакидандан;
 Вәгт олду верәм фәнајә тәхтим,
 Гәдр илә чәкәм бәгајә рәхтим.
 Кәл јаныма, ејлә фикри-һалым!
 Биканәјә вермә мүлки малым!
 Чүн ону јығынча чәкмишәм рәнк,
 Гыјма ки, нәсиби-гејр ола кәнч.
 Ешгин, билирәм ки, бөјлә галам.
 Даим сәни гәм бу һалә салмаз;
 Бәхтин ојананда бу јухудән,
 Нирсин јоруланда чүстчудән,
 Горхум бу ки, өзкә ола һалым.
 Дүнјадә нә мән галам, нә малым.
 Бикәслик олуб сәнә мүгәррәр,
 Бикәс оласан мүдам, бизәр...
 Агил киши дурбин кәрәкдир,
 Дүнјада үмид бир дирәкдир.

Чүн пәнди түкәнди ол хирәдмәнд,
 Мәчнуна тәфавүт етди ол пәнд.
 Дөвләтли сөзүнә олду майл,
 Бир фикр еләди ки, ола агил,
 Гәт едә сәласили-чүнунн,
 Севдасынын олмаја зәбуни;
 Тәрк ејләјә аризуји-диллар,
 Ешгә дәхи олмаја кирифтар.
 Әмма јенә ешг шәһријари
 Фәрманына чәкди ол фикари:
 —«Кеј вари олан мәним чаһанда!
 Нән вар сәнин бу чисмү чанда?
 Чанә тәмә етмә ки, мәнимдир!
 Тәрк ејлә тәни ки, мәскәнимдир!
 Мәндән кечү чану тәндән ајрыл!
 Гој варлығын, өзүнлә сән бил!»
 Күлбүн кими ганы чуша кәлди,
 Бүлбүл сифәти хуруша кәлди:
 —«Кеј ејни-сәлаһ олан бәјани!
 Вә'зи мәнә афијәт нишани!
 Мән һәм буна гаиләм ки, пәнди
 Мәзмуни-кәлами-судмәндин
 Нисбәт мәнә хејрдир, дејил шәр,
 Кәр олса ешитмәји мүјәссәр.
 Кәрчи сөзүнә гулаг тутдум,
 Нә суд, ешитдимү унутдум.
 Сән демә ки, тут хәбәр сөзүмдән
 Ким, јох хәбәрим мәним өзүмдән.
 Ешг алды дәрунимү бируним,
 Кетди јелә сәбр илә сүкуним.
 Мән әглә тәвәччөһ ејләрәм чоһ,
 Севда јолуму тутар ки—Јох, јох!
 Сән ганданү тәрки-ешг гандан?
 Ешги-әзәли чыхармы чандан?
 Тә'јин ситәмилә чана јетдим,
 Тәрк ејлә мәни чү тәркин етдим!
 Лүтф илә заман-заман вериб пәнд,
 Ислаһыма олма аризумәнд!
 Артар әләмим бу мәчәрәдән,
 Атәш кими чүнбүши-һәвәдән.
 Бир шишә ки, олду парә-парә,
 Пејвәндиннә һич вармы чарә?
 Тәклифими гылма ханманә,

Көр сүр'эти-көрдүшү-зөмөн;
 Чүн сэн һәм ону гојуб кедирсэн,
 Онда мөнн эјлэјиб недирсэн?
 Анчаг мәнә эрзи-мүлкү мал ет!
 Оггуну өзүн кими хәјал ет!
 Фәрс ејлә ки, малә олду валл,
 Кетди, јенә гејрә гојду мали».
 Ол кишвәри-ешг падшаһи,
 Ол өвчи-бәләвү дәрд маһи
 Үзр илә гылырды ејлэјиб аһ,
 Бабасына шәрһи-гәм ки, наһаһ
 Ләрзан олубан тәни-һәзини,
 Ган долду голундан аситини.
 Әл верди атасына тәһәјјүр,
 Мәчнун деди:—«Ејләмә тәфәккүр!
 Фәсд ејләди ол бүти-пәризал,
 Ниш урду онун голуна фәссад;
 Ол зәхм әсәри көрүндү мәнә,
 Биз бир руһуз ики бәдәндә.
 Биздә икилик нишаны јохдур,
 Һәр биринин өзкә чаны јохдур.
 Сән сайма ки, олду ол, мәнәм мән,
 Бир чан илә зиндәдир ики тән.
 Хүррәм олурам, ол олса хүррәм,
 Гәм етсә она, мәнә јетәр гәм»,
 Ол пир чү вағиһ олду һалә,
 Инсаф кәтирди ол кәмалә.
 Билди ки, дејил бу нәгш батил
 Олмаз һијәл илә ешг заил.
 Минбә'д нәсиһәт етмәз олду,
 Тә'и илә фәзиһәт етмәз олду,
 Тәрк етди тәригеји-низани,
 Нәмид олуб ејләди видаин.

**БУ, МӘЧНУН АТАСЫНЫҢ ТӘРКИ-НИЗА
 ЕТДИЈИДИР ВӘ НАЧАР ҺӘСРӘТЛӘ
 ВИДА ЕТДИЈИДИР**

—«Кеј риштеји-көвһәри, мурадым!
 Ајинеји-һүсни е'тигадым!
 Бир ләһзә мәнә тәрәһһүм ејлә!
 Кефтарым ешит, тәкәллүм ејлә!

Пәрваји-мәни шикәстәһал ет!
 Әзми-сәфәр ејләдим, һалал ет!
 Нахош сәнә мәнән иди әһвал,
 Мән кетмәли олдум, инди хош гал!
 Зинһар шикајәт етмә мәнән,
 Ишчикли һекајәт етмә мәнән!
 Дирликдә чү сәндән алмадым кам,
 Түсәнлијә дүшдүн, олмадын рам;
 Будур кәрәминдән илтимасым
 Ким, тутасан өлдүјүмдә јасым!
 Һәр ләһзә едиб фәғанү зары,
 Торпағыма едәсән күзари.
 Тәклифи-нишатү еји гылмән
 Ким, сән дејәсән: «бу рәсми билмән».
 Фәрјадү фәғандыр әсли-матәм,
 Сән худ бу рәвишдәсән мүсәлләм.
 Өз адәтини илә налә ејлә,
 Әчрини мәнә һәвалә ејлә!
 Будур гәрәзим ки, дустү дүшмән
 Көрсүн сәни ејләјәндә шивән.
 Бикәслијим олмаја мәнә ар,
 Ма'лум едәләр ки, варисим вар».
 Чүн гылды вәсијјәт ол пәришан,
 Дөндү евә кәлди зарү кирјан.
 Дәрдү әләм етди ону рәишчур,
 Галмады һәјаты шәм'инә нур,
 Дәрдинә булунмаз олду дәрман.,
 «Мәчнун!» деди, верди ағибәт чан.
 Дүшјајә үмид тутмаг олмаз,
 Һәркиз өлүмү унутмаг олмаз!
 Хош хәңеји-ејшдир бу әләм,
 Дәрда ки, дејил әсәси мөһкәм

**БУ, МӘЧНУНУН ЛЕЈЛИЈӘ ИЗҺАРИ-ҺАЛИ-ЗАР
 ЕТДИЈИДИР**

Мәчнун-һәзин ешитди сөвкәнд,
 Көрдү ону шә'рә аризумәнд,
 Тәфсил-һәмминә верди ичмал,
 Гылды она эрзи-сурәти-һал:
 —«Кеј сәбзеји-дәрдинә верән аб!

Сэрриштеји-раздан ачан таб!
Сорма нечэ кечди рузикарын,
Ешг ичрэ нэ олду һали-зарын?
Дилдар ғәминми сөйләјим, аһ,
Ја пәнди-мүһиббү тә'ни-бәдхәһ.
Чәкдим нечэ күн чәфаји-мәктәб,
Һәр руз мәшәггәт илә та шәб.
Ахыр ки, чох олду тә'ни-әғјар,
Ајрылды мәһни-шикәстәдән јар.
Фаш олду чү аләмә фәсанәм,
Тәдбиримә дүшдү атәм, анәм,
Кәһ дәғдәгеји-тәбиб көрдүм,
Кәһ сә'ј илә Кә'бәјә јүкүрдүм.
Ачылмады һич бәбдән бәб,
Тәдбиримә ачиз олду әһбәб.
Кәһ Новфәлә ејләдим тәзәррә,
Фејзиндә булунмады тәвәггә.
Кәһ Ибни Сәләмә јар олуб јар,
Верди дили-мүбтәләјә азар.
Кәһ Зејл пәјамына инандым,
Һәр вә'дә ки верди, доғру сандым.
Үмид илә өмрүм олду заје,
Һалым бетәр етди за'фи-тале.
Әлгиссә, вүчүдим олду бәрбад,
Бир ләһзә фәләкдән олмадым шад*.
Көнлүнә ғылыб фәрағ тә'сир.
Бир түрфә ғәзәл һәм етди тәғрир:

ҒӘЗӘЛ

Аһ ким, бир дәм фәләк рә'јимчә дөвран етмәди,
Вәсл дәрманилә дәф'и дәрди-һичран етмәди.

Јардән мин дәрди-дил чәкдим, бу һәм бир дәрәд ким
Билди мин дәрди-дилим, бир дәрәд дәрман етмәди.

Вадји-ғүрбәтлә чан вердим, мәһни ол шаһи-һүсн
Бир кечә хани-вүсали үзрә мейман етмәди.

Дустлар, чаки-кирибаным көрүб ејб ејләмән!
Қол күлү ким көрдү ким, чаки-кирибан етмәди!

Фәғр мүлкүн тут көр истәрсән кәмәли-сәлтәнәт
Ким, бу мүлкүн фәтһини фәғфүру хаған етмәди!

Тиғи-бидад илә һәр дәм ганымы төкмәк нәдир?
Еј фәләк, һәр ким дәм урду ешгдән ган етмәди.

Әһдү пејман етди јарым ким: «сәнә јарәм», вәли
Јарлығ вәғти вәфаји-әһдү пејман етмәди.

Әгл мејданыны зиндани-бәлә билмәз һәнүз
Ким ки, бир мүддәт чүнүи мүлкүнү сејран етмәди.

Сирри-ешгин етмәди анчағ Фүзули ашикар,
Бу мүбарәк иши һәр ким етди, пүнһан етмәди.

БУ, ЛЕЈЛИНИН МӘЧНУНДАН ХӘБӘРДАР ОЛДУҒУДУР ВӘ МӘТАИ-ВӘСЛИНӘ НӨГДИ-ЧАНЛА ХИРИДАР ОЛДУҒУДУР

Чүн билди ким олдуғуну Лејли,
Рүхсарына ахды әшк сејли.
Кијан деди: — «Еј көзүм чирағы,
Вәһшиләрә ел, мәһимлә јағы.
Сән мән дедијим һәбиб имишсән,
Дәрди-дилимә тәбиб имишсән.
Сәнсән дүнү күн дилимдә зикрим,
Көнлүмдә олан хәјалү фикрим,
Кәр таныја билмәдим рәвадыр,
Мәстәм мәнү мәст иши хәтадыр.
Кимсә ки, өзүндән ола ғафил,
Бир өзкәји билмәјә, нә ғабил.
Ол дәм ки, димаға јетди бујин,
Көз көрдү шүан-маһи-рујин,
Чан бихәбәр олду, әгл шејда.
Тән ғылды мин изтираб пејда,
Дәрјаји-тәһәјјүрә олуб ғәрг,
Әғјардән етмәдим сәһи фәрг.
Мә'зур тут, еј сәнәм, бу һалым,
Та'и ејләмә, вермә инфпалым.
Сәнсиз мән идиш шикәстәхатир,
Јүз шүкр, сәнә јетишдим ахир.

Күлзари-үмидим олду сијраб,
 Ја рәб, бу хәјалдырмы, ја хаб?
 Ејшү тәрәбим чирағы јанды,
 Бәхтим јухудан мөкәр ојанды?
 Еј дил ки, едәрдин аһу нәлә,
 Даим никәран олуб вүсәлә,
 Һа, дөвләти-вәслү зөвги-дидар!
 Биллаһ, дәхи етмә нәләвү зар!
 Еј дидә, төкүб сиришки-күлкун,
 Һәр дәм дер идин ки:—«Ганы Мәчнун?»
 Мәнзурун олубдур ол сәмәнбәр,
 Гыл мәғдәминә нисар көвһәр,
 Еј чан, ки чәкәрдин интизары,
 Көрмәк диләјиб һәмишә јары;
 Јетдин она, кәл чых инди тәндә,
 Кет јарә, кәс ихтилаты мәнән»,
 Дәрдини дејиркән ол пәризад
 Суз илә бу ше'ри етди бүнјад:

БУ ГӘЗӘЛ ЛЕЈЛИ ДИЛИНДӘНДИР

Ачмады көнлүм фәләк, та бағрымы ган етмәди,
 Гылмады хүррәм мәни, та зарү кирјан етмәди.

Гылмадан бидад илә јүз парә пүрхүн көнлүмү,
 Бу чәмәндә күл кими бир ләһзә хәндан етмәди.

Шүкр ким, верди фәләк камым, мәни номид едиб,
 Шәһеји-мәһрү мәһәббәтдән пәшиман етмәди.

Дәрд јохдур кимсәдә, јохса тәбиби-фејзи-ешг,
 Кимдә көрдү дәрд ким, ол дәрдә дәрман етмәди.

Сәбр јохдур мәрдүми-аләмдә, вәр нә рузикар,
 Гансы күшкүлдүр ки, тәдрич илә асан етмәди.

Тутду сәј-сәби-дү чешмим јер үзүн, амма хоша
 Ким, биначын сәбри миз ол сәјл виран етмәди.

Ешг сөвдасында суд етдин мәтан-вәслдән,
 Еј Фүзули, чан верән мәнәна нөгсан етмәди.

БУ, МӘЧНУНИ-ҺЕЈРАНЫН НИҲАЈӘТИ-ҺЕЈРӘТИДИР ВӘ ЛЕЈЛИДӘН ИСТИГНА ИЛӘ ГӘФЛӘТИДИР

Мәчнун деди:—«Еј ачан мәнә раз,
 Лүтфилә гылан мәни сәрәфраз!
 Кимсән? Мәнә заһир ејлә адын!
 Бу бадиләдә нәдир мурадын?
 Чан тазәләнир фәсәһәтиндән,
 Бу ләһчеји-пүрмәләһәтиндән.
 Хүлги хошу ләфзи чанфәзасән,
 Бөјлә көрүнүр ки, ашинасән.
 Биллаһ, нә дијардән кәлирсән?
 Нә раһикузәрдән кәлирсән?
 Кәр лалә исән, нә дағдансан?
 Вәр сусән исән, нә бағдансан?
 Ширин-ширин төкәллүмүн вар,
 Һали-дилимә тәрәһһүмүн вар.
 Биканәдән уммазын бу һали,
 Бир үлфәтдән дејил бу хали.
 Биһудә дејил бу көнлүм алмағ,
 Көлмәк, башым үзрә сәјә салмағ,
 Әгл олса иди мәнимлә һәмраһ,
 Әһвалындан олурдум акаһ.
 Ғәм көнлүмү етмәсәјди битаб.
 Көз пәрдәси олмајајды хунаб,
 Ғәфләт хәләлиндән ајрылардым.
 Әлбәттә, ким олдуғун биләрдим.
 Чүн мәнә јох еһтимали-идрак,
 Сән сөјлә өзүн ки, кимсән, еј пак?»

БУ ГӘЗӘЛ МӘЧНУН ДИЛИНДӘНДИР

Өјлә сәрмәстәм ки, идрак етмәзәм дүнја нәдир,
 Мән кимәм, сағи олан кимдир, мејү сәһба нәдир.

Кәрчи чандан дили-шејда үчүн кам истәрәм,
 Сорса чанан билмәзәм ками-дили-шејда нәдир.

Вәслдән чүн ашиги мүстәғни ејләр бир вүсал,
 Ашигә мә'шугдән һәрдәм бу истигна нәдир?

Ҳикмати-дунжаву мафиҳа билан ариф дежил,
Ариф олдур билмәје дунжаву мафиҳа нәдир.
Аһу фәрјадин, Фүзули, инчидибдир алами,
Кәр бәлаји-ешг илә хошнуд исән, говға нәдир?

ЧӨВАБИ-ЛЕЈЛИ

Лејли деди:—«Еј гаринеји-руһ,
Камин-дили-мубталаји-мәчруһ!
Мүждә ки, заманә верди-камын,
Долду меји-нирәт илә чамын,
Мүждә ки, мүјәссәр олду мәгсуд,
Севда илә ахыр ејләдин суд.
Мүждә ки, мурадын олду-һасил,
Мәгсудә сәни һәг етди васил.
Лејли мәнәм, аризуји-чанын,
Камин-дили-зару натәванын.
Мүштағи-чәмал идин һәмнишә,
Мейтағи-вүсал идин һәмнишә,
Һала ки, мүјәссәр олду лидар,
Тәгсирү-тәәллүл етмә зинһар!
Көр дөвләти-васлими гәһимәт,
Кәл жанума, фөвт гылма фүрсәт!
Дил нәзри-вүсали-гамәтиндир!
Вәр чаным исә, әманәтиндир!
Чүн дүшлү мәчалын, етмә сһмал,
Кәл нәзрини тут, әманәтин ал!
Кәр хәстә исән, мәнәм табибни,
Вәр ашиғ исән, мәнәм һәбибни,
Кәл бәзми-вүсала мәһрәм олғыл!
Бир ләһзә мәнимлә һәмдәм олғыл!
Вәр нәркисә лалә илә рөвнәг,
Рәјһани-тәр илә зијби-зәнбәг!
Фирузәји ет гәриши-јағут,
Гыл тутијә гәнди-нәбдән гут!
Пәјвәнди-күл ејлә әрғавани,
Хизрә јетир аби-зиндәкани!
Вәр ашиғи-мубтала дејилсән,
Мәчруһи-ғәмү бәла дејилсән,
Тәғлил илә кәстәриб оламәт,
Гылма өзүнү, мәни-мәламәт!

Бир әглү фәрасәт ејлә пејда,
Анчаг бизи етмә хәлгә рисва!
Еј күл, бу мәнә дејилмидир нәнж
Ким, олмајасан мәнимлә һәмрәнк?
Мән әрз едәм афитаби-рүхсар,
Сән гылмајасан һәрарәт изһар?
Мән чам тутам, дејим ки, «кәл, ал!»
Сән дурмајасан әјаға филһал?
Изһари-чәмалын ејләмәк күл,
Бүлбүл көрүб ејләмәк тәғафүл?
Чох тәчрүбә етмишәм, олур аз,
Мә'шугинә ашиғ ејләмәк наз».
Тәғриб илә ол бүти-дилара
Бир түрфә гәзәл һәм етди ниша:

БУ ГӘЗӘЛ ЛЕЈЛИ ДИЛИНДӘНДИР

Еј гылан шејда мәни, мөндән бу истиғна нәдир!
Нишә сөрмәзсән ки, әһвали-дили-шејда нәдир?

Кәл мәнә хәлгә ичрә пәрва гылмадын, мә'зурсан,
Бөјлә тәһһалыгда гылмазсән мәнә пәрва, нәдир?

Сәһядир кәр билмәјиб һалым, тәрәһһүм гылмамағ,
Һалымы билмәк, тәрәһһүм гылмамағ әмда нәдир?

Күл тәмәннисында дерләр бүлбүлүн гөвғаларын,
Чүн күлү көрдүкдә гылмаз мејл, бу говға нәдир?

Ол пәри мүтләг мәни-рисваја гылмаз илтифат,
Еј Фүзули, билмәзәм чүрми-мәни-рисва нәдир?

БУ, ЛЕЈЛИЈӘ МӘЧНУНУН ИСТИҒНАСЫДЫР

ВӘ

ИСБАТИ-СӘФАЈИ-ИМЛАСЫДЫР

Мәчнун деди:—«Еј бүти-пәришәш!
Хашаки-зәифә урма атәш!
Јандырмағыма јетәр хәјалын,
Јохдур мәнә тағәти-висалын.

Зинһар кәтирмә, еј сәмәнбәр.
 Ајинеји-аризин бәрабәр.
 Бир зәррәјә ким, вүчуд јохдур,
 Ајинәдән она суд јохдур.
 Ол күн ки, көзүмдә вар иди нур,
 Көздән үзүнү јашырдын, еј һур!
 Һала ки, нәзарән олду мүшкил,
 Дурмаг нә үчүн мәнә мүгабил?
 Ешиг етди бинаји-вәсли мөһкәм,
 Мәһидә мәни сәнинлә һәмдәм.
 Рәф олду бу е'тибари-сурәт,
 Һаша ки, олам шиқари-сурәт.
 Ләззәт рүхи-јари-дилситандан,
 Чандыр булан, еј дириг чандан!
 Чаным кедәли бәси замандыр,
 Чисмимдәки инди өзкә чандыр.
 Сәнсән Һала тәнимдә чаным,
 Көздә нури, чијәрдә ганым.
 Мәндән бәри ејләдин мәни сән,
 Әрзә кимә ејләјим сәни мән.
 Мәндә олан ашикар сәнсән,
 Мән худ јохам, ол ки вар, сәнсән!
 Даим сәнә мәндәдир тәәлли,
 Мән гејрдән олмушам тәсәлли
 Кәр мән мән исәм, нәсэн сән, еј јар?
 Вәр сән сән исән, нәјәм мәни-зар?
 Чүн мән олубам сәнинлә мәмлү,
 Вәһдәт рәвишиндә хош дејил бу
 Ким, дишрәдә истәјәм нишанын,
 Бир өзкә мөкан биләм мөканын.
 Әввәл бу ишдә едәндә бүнијад,
 Мән тифл идимү зәманә уstad
 Етмиши сәнә мәни мүгәјјәд,
 Куја охударду дәрси-әбчәд.
 Һала гылыбам кәмалә һасил,
 Әбчәд сәбәгин охурму камил?
 Чүн јетди кәмалә сәрхәти-ешиг,
 Сәрхәт көрүб анчаг ејләрәм мәшиг.
 Рисвалыға чүн мән етмишәм ад,
 Сән һәм бу сүлуки етмә бүнијад.
 Тут пәрдеји-исмәт ичрә арам,
 Рисвај мәнәм, сән ол никунам!
 «Мәчнун» мәнә дерләр әһли-аләм.

Анчаг мәнәдир чүнун мүсәлләм.
 Сән олма фәсанеји-хәләјиг,
 Мәчнун иши Лејлијә нә лајиг?
 Мәчнун мәнәм, еј вәфалы дилдар!
 Диванәлијә мәнәм сәзавар!
 Сән ејләмә һалыны дикәркун,
 Лејли нә рәва ки, ола мәчнун?
 Гәмхарсән, еј бүти-пәриру,
 Гәмхарлығын һәмни јетәр бу
 Ким, пәрдәнишин олуб һәмнишә,
 Даим гыласан һичаб пишә.
 Күн кими чыхыб мүдам сејрә,
 Көстәрмәјәсән чәмал гејрә
 Ким, сәндә нә олса рәсмү адәт,
 Әтварымадыр мәним шәһадәт
 Мән ешиг күзәркәһиндә хакәм,
 Ел чүмлә билир мәни ки, пакәм.
 Рәһм ет мәнә, еј бүти-вәфадар,
 Тә'н әһлинин ағзын ачма, зинһар!
 Чүн мән рәһү рәсми-ешиг тутдум.
 Намус тәригини унутдум.
 Намусуну сахла һәр хәләлдән,
 Сән әгл әтәјини гојма әлдән.
 Тәгриб илә ол әсири-мөһчур».
 Бу надирә ше'ри етди мәзкур:

БУ ГӨЗӨЛ МӘЧНУН ДИЛИНДӘНДИР

Хәјалилә тәсәлливир, көнүл мејли-висал етмәз,
 Көнүлдән дишрә бир јар олдуғун ашиг хәјал етмәз.

Һәгиги ешиг чүн мүстөвчиби-нөгсан дејил, мүтләг
 Өзүн әһли-һәгигәт вәлеһи-һүснү чәмал етмәз.

Кәмали-ешигә талиб мөһтәризидир һүсни-сурәтдән
 Ки, гејди-һүсни-сурәт ашиги саһибкәмал етмәз.

Дәлили-чәһлдир ешиг әһлинә сурәтпәрәст олмаг
 Ки, ағил ифтырагы мүмкүн илә иттисал етмәз.

Көнүлдә душт тәмкин булса олмаз көздә чөвланы,
 Мәһәббәт сабит олса, өз јериндән интигал етмәз.

Сәвади-масивадән лөвһи-дил хали көрөк даим,
Мүвәһһид сәфһеји-идракә нәгһи-хәттү хал етмәз.

Ирадәт-заје етмәз әһли-мә'на, сурәтән һәркиз,
Һәғигәт чөвһәрин чәһли-мәчазә пәјимал етмәз.

Мүгәјјәд олмаз әһли-сурәтһи рәнкинә һал әһли.
Фүзули, ким мүгәјјәддир мөкәр идраки-һал етмәз?

БУ, ЛЕЈЛИНИН МӘЧНУН ӘТВАРЫНА ТӘҢСИНИДИР ВӘ ҺҮСНИ-ЕТИҒАДЫНА ҺҮСНИ-ЈӘГИНИДИР

Лејли деди:—«Еј вүчуди-камил!
Гүрби-һәгә исмәт илә габил!
Ме'рачи-кәмалыны сынардым,
Кејфијјәти-һалыны сынардым.
Олдум нечә олдуғундан акаһ,
Хош мәртәбәдир бу, барәкаллаһ!
Әһсәнтә ки, зати-пак имишсән,
Пакизә вүчуди-хак имишсән.
Исәф һәмһи ола гәнаәт,
Тәсвиһи-һәвајә истағәт.
Ешгиндә рија куман едәрдым,
Әтварыны имтәһан едәрдым.
Әлминнәтү дилләһ олду мә'лум,
Вәсл одугу мәшрәбиндә мәзмум.
Гәмһак идим, ејләдин мәһи шад,
Бу гејд тәәллүгүндән азад.
Бир ғафил-худпәрәст идим мән,
Чәһл илә мүдам мәст идим мән.
Арајһи-зүлфү хал едәрдым,
Пәјвәстә муну хәјал едәрдым.
Ким, сәп тәләби-висал едәрсән,
Нәзарәји-зүлфү хал едәрсән.
Һала мәнә рөвшән олду һалың,
Ме'рачи-һәғигәти-кәмалың.
Мән бәсләдијим бу зүлфү халы,
Чешми-сијәһү үзари-алы.
Өз чаным үчүн дејил шәбү руз,
Нәзри-нәзәриндир, еј диләфруз!
Та ејләјсән дәми нәзарә,

Тәсвиһи верәсән дили-фикарә.
Һәм сән оласан мурадә васил,
Һәм ола мәнә сәваб һасил.
Јохдур чү нәзарә мејли сәндә,
Нејләр бу чәмали-хуб мәндә.
Тән дүрчүнәдир дүри-рәваным,
Кәпчи-бәдәнимдә нәғди-чаным.
Дердһи ола сәрфи-рәһкүзарың,
Көрдүкдә рәван ғылам һисарың,
Төвфигү висалың едәм идрак,
Әндишеји-һиңрдән олам пак.
Һала ки, мүјәссәр оламаз кам,
Олмағ нә рәва арада бәдһам?
Нәсхи-хәти-е'тибар ғылдым,
Раһи-әдәм ихтијар ғылдым.
Та нечә верә гүбар-сурәт,
Ајһисеји-затинә күдурәт.
Вәғт олду ки, рөвшән ола мир'ат,
Мүстәғһи ола сүфатдан зат.
Вәғт олду бу гөңчә ола хәндан,
Тә'сир едә сүбһи-фејзи-чанан.
Хунаб гәмһилә долду көңлүм,
Гөңчә сифәти тутулду көңлүм.
Фәрз олду ки, теј ғылан бүсатым,
Гәт едәм өзүмдән ихтилатым.
Сәтри-тән едәм әдәм һиңабың.
Рүхсарә чәкәм фәна һиңабың.
Та һүсни-рүхүм ки, истәмәз јар.
Олмаја нәсиби-чешми-әғјар.
Зира ки, нәсиби-һүсни-габил
Олдур, ола ашиғ ола манл.
Һүснүмдә чү јох гәбули-ашиғ,
Нөгсан илә олмағым нә лајиғ?
Бу һалә мүнәсиб ол пәризад
Филһал бу ше'ри етди бүңјад:

БУ ҒӘЗӘЛ ЛЕЈЛИ ДИЛИНДӘНДИР

Нә дилбәр ким, дәмәдәм ашиғә әрзи-чәмал етмәз,
Ғалыр нағис, буллуб фејзи-нәзәр кәсби-кәмал етмәз

Дејил чәзб етмәјән үшшағи мә'шуг олмаға габил,
Нә һасил һүсни-сурәтдән ки, чәзби-әһли-һал етмәз.

Кэрэк рүхсареји-мә'шуг мәхфи гејри-арифдән
Ки, ариф олмајан идрак сүн'и-вүлчәләл етмәз.

Һәваји-вәслдир ким, хублар вәслинә талибдир
Вә кәр нә ешги-камил фәрғи-һичрану висал етмәз

Олан нәгди-һәјатын ашигин мә'шугә сәрф ејләр,
Бу зүлмү, аһ, әкәр мә'шугинә ашиг һәләл етмәз.

Мәчаз әһлинә хублар чилвеји-наз ејләсинләр ким,
Өзүн әһли-һәгигәт мүбтәләји-хәттү хал етмәз.

Фүзули, аләми-сурәтдә сәркәрдан кәзәр заһид,
Зәһи гафил, бу севданын сәрәнчамын хәјал етмәз.

ТӘМАМИЈИ-СҮХӘН

Хәтм ејләмәдән сөзүнү ол маһ,
Бир нагәнишин көрүндү накаһ.
Нагә илә бир нәфәр сәбүкхиз,
Көрдү ки, кәлир нәсим тәк тиз.
Билди бүти-күлрүхи-сәмәнбуј
Ким, өзү үчүндүр ол тәку пуј.
Билди ки, рәғиб бәдкүмандыр,
Әндуһи-дилү бәләји-чандыр.
Ол маһивәш олдугунда гаһиб,
Олмуш она сур'әт илә талиб.
Күлзарә һәнүз јетмәдән хар,
Күл гылды видаи-сәһни-күлзар.
Ол һалына вағиф олмадан гејр,
Тәрпәтди чәмәзеји-сәбүксејр.
Чујәндә көрүб ол афитаби,
Тәрк етди шитабү изтираби.
Товфиги-мурадә олду хошдил,
Дүшдү өнә гылды әзми-мәнзил.
Шәһбази јетирди ашијанә,
Талшырды ниһалы бағибанә.
Мәчнун јенә галды зарү мәһчур,
Һәмсәһбәти марү һәмләми мур.
Нә дурмаға тагәтү гәрары,
Нә кәзмәјә әлдә ихтијары.

БУ, ЛЕЈЛИНИН АНАСЫНА ВӘСИЈЛӘТ ЕТДИЈИДИР ВӘ ДУСТ ЈАДЫ ИЛӘ ДҮНЈАДАН КЕТДИЈИДИР.

Мә'будинә әрз гылды разын,
Билдирди көнүлдәки нијазын:
—«Кеј һакими-әрсеји-ғијамәт!
Султани-сәрири-истидамәт!
Номидилик атәшинә јандым,
Биллаһ, бу вүчуддан усандым!
Чүн дуст јанында нагәбуләм,
Биллаһ, бу һәјатдан мәлуләм!
Мән шәм'и-шәби-фирағи-јарәм,
Сузану сијаһ рузикарәм.
Јандырды мәни чәфаји-аләм,
Динләнмәзәм өлмәјинчә бир дәм.
Дердим ки, вүчудум ола бағи,
Шәјәд дүшә вәсл иттифағи...
Пәртөв бүрчүндә афитабым,
Билдим ки, вүчуд имиш һичабым.
Ја рәб, мәни ет фәнајә мүлһәг
Ким, раһи-фәна имиш рәһи-һәг.
Пак иди, дуасы етди тә'сир,
Филһал мизачы олду тәғјир.
Тә'сир-һәваји-намүнәсиб,
Тәркибинә гылды зә'ф ғалиб,
Кәлдикчә зијадә олду дәрди,
Тәбләрзә фәрағәтин кедирди.
Мәһв олду тәб ичрә ол пәришәш,
Бир шәм кими ки, көрә атәш.
Әксилди әрәгдә һүсни таби,
Бир күл кими ким, кедәр күлаби...
Зә'фи-тәһи ол мәғамә јетди.
Ким, бәстәр ичиндә чисми итди.
Бәстәрдә тәләб гылан нишанын,
Көрмәзди вүчуди-натәванын.
Рәф олду нишанеји-сәләмәт,
Мөвтинә көрүндү мин әләмәт.
Әзм ејләди олмаға мусафир
Рәһләт әсәри чү олду заһир,
Рәф етди һичаб еһтиразын,

Фаш етди анаја кизли разын:
 — «Кеј дәрди-дилим дөвасы ана!
 Шәм'и-әмәлим зијаси ана!
 Гәм кизләмәк илә чанә јетдим,
 Та мүмкүн иди тәһәммүл етдим.
 Һала ки, мүгәррәр олду кетмәк,
 Фәрз олду бу сирри заһир етмәк.
 Олсун сәнә, еј зәифә, рөвшән
 Қим, тиги-һәва һәлакијәм мән.
 Чисмимдә јох өзкә дәрди таби,
 Илла гәми-ешг изтираби.
 Мән ашиги-зарү бинәвајәм,
 Бир мәһлигајә мүбтәләјәм.
 Сөвдәси илә јох олду варым,
 Кечди һәвәсилә рузикарым,
 Чох аризу ејләдим чәмалын,
 Бир дәм көрә билмәдим висалин.
 Һала кедирәм көнүллә сузи,
 Әлдән-нә кәлир бу иди рузи.
 Анчаг дејиләм мәни-пәришан
 Ол јар јанында зарү кирјан,
 Ол һәм мәни-зарә мүбтәләдыр,
 Сәркәштеји-вадији-бәләдыр.
 Мәндәндир онун чүнун афзуи,
 Гејс икән олудур ады Мәчнун.
 Даим кечирәр гәммимдә эјјам,
 Бир күн она һасил олмајыб кам.
 Рисваји-зәманә олду мәндән,
 Афәгә фәсанә олду мәндән.
 Биһудә дејил фәғану аһи,
 Јахмазмы мәни онун күнаһи?
 Мән ким, кедәрәм бу хакиданан,
 Дәрдим бу ки, шәрмсарәм ондан.
 Еј муниси-рузикарым ана!
 Гәмхаримү гәмкүсарым ана!
 Мән дари-бәгајә әгм едәндә,
 Дүнјајә вида едиб кедәндә,
 Мәнсиз чәкиб аһлар, фәғанлар,
 Сәһрәләрә дүшдүјүн заманлар
 Дүшсә јолун ол олан дијарә,
 Әрзи-гәмин ејлә ол фикарә.
 Зинһар она оlanda васил,
 Хош кимсәдир, ондан олма гәфилат

Дамавыны тут, ризасын истә,
 Мән мүчрим үчүн дуасын истә!
 Әрз ејл ки: — «Еј вәфалы дилдар!
 Чан верди јолунда Лејлији-зар,
 Ешгиндә јеринә јетди лафи,
 Дә'васынын олмады хилафи».
 Сөјлә мәни-зарү мүбтәләдән:
 «Кеј ешгдә лаф едән вәфадән!
 Хәлвәткәһи-үнсә мөһрәм олдум,
 Азадәвү шадү хүррәм олдум.
 Сән һәм кәләкөр, тәәллүл етмә,
 Мән мунтазирәм, тәғафүл етмә!
 Кәр садиг исән бу јолда, сән һәм.
 Сәбр ејләмә, ејлә тәрки-аләм.
 Кәл кам-дил илә олалым јар,
 Бир јердә ки, јохдур онда әғјар...
 Даим олалым бир евдә һәмраз
 Ким, чыхмаја дышра ондан аваз.
 Хош мәнзил-әмнә булмушам раһ,
 Битә'неји-дустү чөври-бәдхаһ.
 Мәндән сәни ејләмәк хәбәрдар,
 Бисмиллаһ, әкәр ирадәтин вар!
 Чүн гылды васијјәтнин ахыр,
 Әзми-сәфәр етди ол мүсафир.
 Јад ејләди јари-мөһрибанын,
 Вәсл арзусу илә верди чанын.
 Кимдир ки, чаһанда фани олмаз,
 Дөври-фәләкни аманы олмаз!
 Дүнја једди башлы әждәһадыр,
 Әндишеји-үлфәти хәтадыр.
 Һәр лүтфүнәдир дәфинә мин гәһр,
 Һәр шәһдинәдир гәринә мин зәһр.
 Дөвран үзәриндәдир зәманә,
 Әлбәттә, кәлән кедәр чәһанә.
 Әрбаби-зәманәјә вериб пәнд,
 Бу ше'ри нә хош демниш хирәдмәнд:

ҒӘЗӘЛ

Бу аләм ким, көнүл, гејдин чәкәрсән мөһнәтү гәмдир,
 Фәна сәрмәнзилни сөјр ејлә ким, бир хошча аләмдир.

Аныб тәнһалығы гәбр ичрә нифрәт гылма өлмәкдән,
Тәриги-үнс тут ким, һәр овуч торпаг бир адәмдир.

Дејил мөһкәм чаһан мүлкүндә һәр бүнјад ким, гылсан,
Бәга мүлкүндә тут мәнзил ким, ол бүнјад мөһкәмдир.

Әчәл алајиши-хөвфү хәтәрдән гуртарар нәфси,
Бу чөвһәр кимјаји-нәфсә бир иксирн-ә'зәмдир.

Камали-ешги-инсан мөвт иләндир раһи-һикмәтдә,
Бәли, мүчра гылан һөкмүн мисалын нәгши-хатәмдир.

Баһар әјјамн кирсән лаләзарә, хак әчзасын
Мүһәггәр көрмә ким, һәр зәррә бир чам илә бир чәмдир.

Әсири-нәфсдир әһли-чаһан, билмәз фәна гәдрин,
Фүзули, тәрк тәчриди сәнә анчаг мүсәлләмдир!

ТӘМАМИЈИ-СҮХӘН

Лејли күли-күлшәни-ләтафәт.
Чүн көрдү хәзан јелилә афәт,
Памали-хәзан олуб баһари,
Әнчамә јетишди рузикари,
Бичарә анасы ачды башын,
Башындан ашырды ганлы јашын.
Кафурини төкдү зә'фәранә,
Сузи-дил илә кәлиб фәғанә,
Чох ағлады, етди аһу налә,
Аглар ким олурса бөјлә һалә
Әлгиссә, тутуб тәриги-матәм,
Ол вагәјәјә јығылды аләм.
Тә'зим илә тутдулар әзасын,
Гәбрин дүзүб урдулар бинасын.
Тән олду мүгимн-әрсәји-хак,
Руһ олду гәррини-өвчи-әфлак:
Шөвг әһлине гүрб һасил олду,
Дәрјасына гәтрә васил олду.

БУ, МӘЧНУНУН ЛЕЈЛИ ВӘФАТЫНДАН ХӘБӘРДАР ОЛДУҒУДУР ВӘ ДУСТ ЈАДЫ ИЛӘ ДҮНЈАДАН КЕТДИЈИДИР

Мөһнәт чәмәниндә күл дәрәнләр,
Аләмдә јаман хәбәр верәнләр
Ғәм нүсхәсин ејләјәндә тәһрир,
Вермишләр оһа бу нөв тәшһир
Ким, Зејди-ситәмрәсидеји-зар
Ол вагәдән олуб хәбәрдар,
Филһал гылыб әзимәти-раһ,
Мәчнунн-һәзинн етди аһаһ:
—«Кеј шифтеји-шикәстәтәлә!
Әфсус ки, сә'јин олду зајә!
Идбари-тилисминн олду батил,
Бу мәшғәләдән дәхи нә һасил?
Базар позулду, јығ бүсатын!
Бу силсиләдән кәс иртибатын!
Лејли сәнә верди зиндәкани,
Сән ол бағи, ол олду фани!
Сән сәдгәси олдуғун пәриwәш
Сәдгә сәнә олду, еј бәләкәш!
Әзми-рәһи-чәннәт етди ол һур,
Фирдовс мәгамын етди мә'мур.
Мәчнун ки, хәбәрдән олду аһаһ,
Сузи-чикәрилә чәкди бир аһ
Ким, гүлгүләсин һәм ол заманда,
Чананы ешитди ол чаһанда.
Аз галды ки, наләсилә дилдар
Ол хаби-әчәлдән ола бидар.
Бир ләһзә бүләнд олуб хуруши,
Дүшдү јерә, кетди әглә һуши.
Чүн кәлди өзүнә, гылды налә,
Јағдырды хәзаны үзрә жалә.
Тә'нә сөзүн етди Зејдә бүнјад:
—«Кеј сағији-бәзми-зүлмү бидад!
Нетдим сәнә, гәсди-чаным етдин!
Гәсди-дили-натәваным етдин!
Гыјдын мәни-зару натәванә,
Урдун ситәм атәшинн чанә!
Зәһр иди мәкәр бу вердијин чам
Ким, мәрк пәјамын етди е'лам?

Бир мурчәјә нәдир бу кинә,
 Фулада дөзәрми абикина?
 Тә'сири-ситәмдән ичтинаб-ет,
 Бари бу кунана бир сәваб ет!
 Илјәт мәни јар олан дијарә,
 Шәм' ејлә мәни мазари-јарә!»
 Дүшдү јола, олду Зейдә һәмраһ
 Бир һал илә ким, нәузү-билләһ.
 Чүн көрдү мазари-күл'үзарын,
 Душдүвү гучаглады мазарын.
 Көксүни ғылыб ләһәд кими чак,
 Мәргәд кими сачды башына хак.
 Гәбр үзрә ахытды ганлы јашын,
 Лә'л ејләди јашы гәбри дашын.
 Јер үзүн едиб сиришки мәмлу,
 Кечди јерә ол сиришкдән су,
 Олду дүри-әшки-бигәрары
 Гәбр ичрә никарынын нисары.
 Көз јашыны ејләди мұхатәб:
 —«Кеј тирә шәби-фарагә көвкәб!
 Чыхмаг сәнә олду инди вачиб
 Ким, олду ол афитаб гаиб!
 Бир бүрчи мәгам тутмуш ол маһ
 Ким, олмаз она нәсим һәмраһ.
 Сән дурма әкәр мүрүввәтин вар,
 Кир торпага, истә опу зинһар!
 Көр гандадыр ол дүри-јеканә,
 Нәтмиш она афәти-зәманә!
 Пабус едибән јетир нијазым.
 Билдир бу тәзәррә илә разым:
 —«Кеј шәм', нәдир бу ичтинабын?
 Мән бәхти сијадән һичабын?
 Чам-меји-ғәм тутанда аләм,
 Нәм сән ичдин бу чамы, мән нәм.
 Мәст етди мәкәр сәнн бу бадә
 Ким, бәзмдә дурмадын зијадә?
 Бир нәдирә шәм' идин шәбәффуз.
 Дүшдү сәнә зөвғи-ешгдән суз,
 Бир нечә заман әкәрчи јандын,
 Сузи-дилә дөзмәдин, усандын,
 Бидарлыға кәтирмәдин таб,
 Шәһла көзүн олду маили-хәб.
 Нәмраһим идин бу јолда, еј маһ!

Һәмраһи гојуб кедәрми һәмраһ?
 Әфлакә тәфахур ејлә, еј хак!
 Ким, олду рафигин ол дүри-пак.
 Зүлфүнә мүариз олма, еј мар!
 Ким, онда мүгимдир дили-зар.
 Халына тәэррүз етмә, еј мур!
 Ким, бағлыдыр онда чани-мәһчур!
 Еј өмр, кәл инди баша сән һәм
 Ким, чешмимә тирә олду аләм!
 Аләм хош иди ки, вар иди јар,
 Чүн јар јох, олмасын нә ким вар.
 Еј чан, тәһни-хәстәни вида ет,
 Бу хәстә илә, јетәр низа ет!
 Мүштагинәм, еј әчәл, кәрәм ғыл,
 Дәф'и-әләм илә рафи-ғәм ғыл!
 Гуртар мәни изтираби-ғәмдән!
 Вер мүждә, вүчудимә әдәмдән!
 Ајиләмнә ејлә жәнкдән пак,
 Ғыл пардеји-е'тибарымы чак!
 Раф' ет, нә нсә арадә һанл,
 Ејлә мәни ол никарә васил!
 Тәклифи-висал едәр мәнә јар,
 Бир хәлвәтә ким, јохдур әјјар.
 Мән кетмәмәк ејләсәм хәтадыр,
 Сәндән мәнә бир мэдәд рәвадыр.
 Билләһ, мэдәдимдә ғылма сһмал
 Ким, бәхтимә үз верибдир игбал!
 Јарәб, мәнә чисмү-чан кәрәкмәз,
 Чананымсыз чаһан кәрәкмәз!
 Минбә'д зәлилү хар ғылма,
 Сәркәштеји-рузикар ғылма!»
 Әфғанда кикән кедиб гәрари,
 Олду бу ғәзәл дилиндә чари:

ҒӘЗӘЛ

Јанды чаным һичр илә, вәсли-рүхи-јар истәрәм,
 Дәрмәнди-фиргәтәм, дәрмани-дидар истәрәм.

Бүлбүли-зарәм, дејил биһудә әфған етдијим,
 Гаалмышам налан ғәфәс гејдиндә, жүлзар истәрәм.

Дәһр базарында касиддир мәтан-һиммәтим,
Бу мәтан сатмага бир өзкә базар истәрәм.

Фани олмаг истәрәм, јә'ни бәлаји-дәһрдән
Раһәти-чисми-зәифу чани-әфкар истәрәм.

Нола кәр гылсам шәби-һичран тәмәннаји-әчәл,
Нејләјим, чохдур гәмим, дәф'инә гәмхар истәрәм.

Нола кәр галсам шәби-һичран тәмәнпаји-әчәл,
Нејләјим, чохдур гәмим, дәф'инә гәмхар истәрәм.

Чүн бәга бәзминдәдир дилдар, мән һәм дурмазам,
Бу фәна дејриндә бәзми-вәсли-дилдар истәрәм.

Еј Фүзули, истәмәз кимсә ризасилә фәна,
Мән ки, бундан өзкә билмән чарә, начар истәрәм.

ТӘМАМИЈИ-СУХӘН

Чүн рази-дәрунин етди тәғрир,
Рә'инә мувафиг олду тәғдир!
Имдад гылыб инајәти-һәг,
Гылды ону мөгсәдинә мүлһәг.
Күл дәрдн һәдигеји-әмәлдән,
Меј ичди сүраһији-әчәлдән,
Гәбрини гучаглады никарын,
Чан сәдгәси етди ол мазарын.
—«Лејли»—деди верди чани-ширин
Ол ашиги-бигәрару мискин.
Инсаф, һәмин ола мәнәббәт,
Бу даирәдир мөгамм-һејрәт,
Куја ки, әлиндә иди чаны,
Данм көзәдирди ол зәмани,
Чүн дөвр илә етди ол зәмәнә,
Ондан бир ичазәт олду чанә.
Һәр нечә ки, вар иди никари,
Аләмдә иди онун гәрарн,
Чүн гылды никари тәрки-аләм,
Бу әләми тәрк гылды ол һәм.
Чүн көрдү бу һалы Зејди-гәмнак,
Әфған гылыб етди јахасын чак,

Фәрјад илә гылды нөһә бунјад,
Өвчи-фәләкә јетирди фәрјад.
Зар ағлады өјлә ким, һәм ол дәм
Аһы одуна јығылды аләм.
Ел чәм олуб етдиләр нәзарә,
Мәчнунн-сијаһрузникәрә.
Гәбр үстүнә көрдүләр јыхылмыш,
Чананәјә чан нисар гылмыш.
Әһвалына ағлајыб сәрасәр,
Дәфи етмәјин етдиләр мүгәррәр.
Ғүсл ејләјибән тәни-низарын,
Дилдарынын ачдылар мазарын,
Ғојдулар ону һәм ол мазарә,
Гәмнак јетишди гәмкүсарә.
Руһ олду фәләкдә руһә һәмраз,
Тән олду тән илә јердә дәмсаз,
Рәф олду тәллүгати һанл,
Мәтлубуна талиб олду васил.
Бир бәзм ики шаһә мәһфил олду,
Бир бүрч ики маһә мәнзил олду.
Гәбр үстүнә Ғојдулар нишанә,
Фаш олду бу маңәра чәһанә.
Төвфүндә гылыб мурад һасил,
Ол гәбрә хәлајиг олду манл,
Кечдикчә заман мүкәррәм олду,
Һачәткәһи-әһли-аләм олду.
Будур әсәри-мәнәббәти-пак,
Хош мәртәбәдир бу, гылсан идрак.

БУ, ЗЕЈДИН ЛЕЈЛИ ИЛӘ МӘЧНУНУ, РӨ'ЈАСЫНДА КӨРДҮЈҮДҮР

Ол мәшһәдә Зејд олуб мүчавир,
Асари-сәдагәт етди заһир.
Тә'мир үчүн етди чох әталәр,
Тәчрид илә гылды чох биналар.
Пејвәстә һәрарәти-чијәрдән,
Гәндили-мазарын етди рөвшән
Чаруб илә аб оlanda мәтлуб,
Мүжкан илә әшки абү чаруб.
Һәр ләһзә гылырды тазә матәм.
Гылмазды фәғану наләсин кәм.

Ол мунисү мүшфигү мувафиг,
Бир кечә гәриби-сүбһи-садиғ,
Бимар тәниндә галмајыб таб,
Гылмышды мазарә јастаныб хаб;
Хаб ичрә көрүндү ол низарә,
Бир бағидә ики маһипарә;
Рүхсариләриндә зөвгдән нур,
Бими-гәмү дәрду гүссәдән дур.
Хошвәгтү нишатмәндү дилшад,
Әғјар тәәррүзүндән азад.
Һәр мәһвәшә мин фириштәсурәт,
Ихлас илә олмуш әһли-хидмәт.
Сорду ки:—«Булар нә маһләрдир?
Нә рүтбәли падшаһләрдир?
Бу рөвзә нә рөвзеји-бәриндир,
Бу гөвм нә гөвми-назәниндир?»
—«Будур»—дедиләр—ријазии-ризван.
Бу гөвми-хүчәстә-һурү-ғилман.
Бу ики мәһи-хүчәстәрүхсар
Мәчнун илә Лејлији-вәфадар.
Чүн вадии-ешгә кирдиләр пак,
Ол паклик илә олдүлар хак,
Мәнзилләри олдү бағи-ризван,
Чакәрләри олдү һурү-ғилман.
Чүн бунда риза вериб гәзәјә,
Сәбр ејләдиләр гәмү бәләјә,
Кетдикдә чаһани-бивәфадән,
Гуртулдулар ол гәмү бәләдән.
Чүн Зејд јухудан олдү бидар,
Бу нүктәји етди хәлгә изһар,
Хәлгин олуб е'тигады әфзун,
Ол гәбрә зијарәт олдү ганун.

ТӘМАМИЈИ-СУХӘН

Сағи, мүтәғәјјир олдү һалым,
Сөјләшмәјә галмады мәчалым!
Минбә'д зијадә вермә бадә,
Рәһм ејлә ки, сәрхошам зијадә!
Хош гәфләт илә кечирдим әјјам,
Билмән ки, нолур ишим сәрәнчам?
Сәрмајеји-әмр кетди әлдән,

Суд етмәдим егдијим әмәлдән.
Фәрјад бу чөврдән ки, кәрдун
Әһвалими ејләди диһәркун.
Дүн дидеји-тәр гылыб күрһәрбар,
Кәрдуна дедим ки,—«Еј чәфакар!
Һәркиз рәвишиндән олмадым шад,
Дами-гәмү мөһнәтиндән азад.
Әһбабә нәгиз дөвр едәрсән,
Әрбаби-кәмалә чөвр едәрсән.
Мәчнун әкәр олса иди чаһил,
Олмаздын итаәтиндә каһил.
Фәрманына ингијад едәрдин,
Көнлүнү мүдам шад едәрдин.
Әһли-һүнәр олдугу сәбәбдән;
Саһибнәзәр олдугу сәбәбдән,
Әграны нчиндә хар гылдын,
Бинзәтү е'тибар гылдын.
Лејли кәр олајды бир һәјасыз,
Ја сән кими мөһрсиз, вәфасыз,
Олмазды она һәмишә чөврүн,
Камынча мүдам олурду дөврүн.
Фәзл әһлине манл олдугундан,
Идрак илә камил олдугундан,
Данм гәм әлиндә зар гылдын,
Ашүфтеји-рузикар гылдын.
Мән һәм кәр олајдым әһли-тәзвир,
Етмәздин имамәтимдә тәгсир.
Сәндән гәрәзим олуб сәрәнчам,
Дөврүндә мәнә олурду арам.
Чүн әһли-вүғарү нәнкү арәм,
Чөврүндә һәмишә харү зарәм,
Бу үздән имиш сәнин мәдарын,
Вар, инди ки, јохдур е'тибарын!»
Кәрдун ешиндиб мәним итабым,
Верди бу әда илә чәвабым:
—«Кеј сурәти-һалдан хәбәрсиз!
Һәр һикмәтә ејб едән һүнәрсиз!
Мән әмрә мувафиг ејләрәм дөвр,
Һикмәтдә вәфадыр етдијим чөвр.
Әмма сән едән әмәл хәтадыр
Ким, пири-тәригәтин һәвадыр.
Шаирлијә ифтихар едибсән,
Кизби өзүнә шүар едибсән.

Мэчнун дедијин вүчуди-камил
Һәр данишә мөндән олду габил.
Диванә она сән ејләдин ад,
Сөндән она јетди зүлмү бидад!
Лејли дедијин мәһи-тәмами
Мән пәрдәдә сахладым кирами,
Рисваји-хәлајиг ејләдин сән,
Мин тә'нәјә лајиг ејләдин сән!
Кәһ ИбниСәламә зүлми илһаг,
Кәһ Нофәлә гәдри гылдын итлаг
Шәрм ет, бу нә һәрзәдир, нә мөһмәл?
Нә Ибни Сәламү гангы Нофәл?
Шәрһ ејләмәк истәрдин фәсанә,
Гылдын сөзә онлары бәһанә,
Көрдү чүрүмүш сүмүкләр азар,
Төһмәтләринә олуб кирифтар,
Әмват мәзалиминә кирдин,
Асудәләрә әзаб вердин.
Чүрмүнә оlanda хәлг мүлзәм,
Лазым сорулур бу ифтира һәм.
Олмазмы бу баиси-әзабын?
Бу мәс'әләдә нәдир чавабын?»

ЧАВАБИ-МӘСӘЛӘ

Еј тутији-бустани-көфтар,
Сәррафи-сүхән, Фүзулији-зар!
Алданма, әкәр сипеһри-лаиб
Тә'н илә сәнә дедисә казиб.
Әш'арә јаман дејиб усанма,
Сәрмајеји-нәзми сәһл санма!
Сөздүр күһәри-хәзәнеји-дил,
Изһари-сифати-затә габил!
Чан сөздүр, әкәр билирсә инсан,
Сөздүр ки, дејәрләр, өзкәдир чан.
Билләһ, бу јаманмыдыр ки, һала
Әмватә сөз илә вердин әһја?
Мэчнун илә Лејлији гылыб јад,
Әрваһларыны ејләдин шад?

ҲҮСЕЈН ЧАВИД

Азәр

ПОЕМАДАН ПАРЧАЛАР

АЗЭР ДҮШҮНҮРКЭН...

«Ә»¹

Азэр дүшүнүр... Бөлкә'отуз илдир о һәр ан
Дүшкүн бәшәрин ешгини, фәрјадыны инләр.
Јахдыгча јахар бејинни бир көлкәли бөһран,
Әфлакә сораг дәрдини, јылдызлары динләр.
Көз гырпараг анчаг она јылдызлар едәр наз,
Дидсиз вә сағыр көјләр онун һалыны дүјмаз.

Бәсләнди кичик дүјғусу азадә чочугкән,
Пәк инчә тәрәннүмләр өпән нејләр ичиндә.
Вургунду о һәп ше'р илә аһәнкә эзәлдән,
Ағлар вә күлүмсәрди тәғәнниләр ичиндә.
Һәр күн јаралар гәлбини бир сытмалы рө'ја,
Һәр күн ујудур дәрдини бир нәш'әли хүлја.

Атәшкәдәләр, фыртыналар јаврусу А з э р
Чошдугча алавлар вә көпүкләр кими чылғын...
Бә'зән бајылыб сәр'әли бир һејкәлә бәнзәр,
Јоргун көзү һәсрәтли үфүгләр кими далғын,
Бә'зән о бахышлар јенә шнмшәк кими парлар,
Гәсвәт савуран һечлији бир анда јахарлар.

Бир күн ачы бир сис о күлүмсәр үзү сарды,
Јалнызлыға имрәнди, узаглашды бәшәрдән.
Бир гүлбәјә сахланды ки, иссызча мәзарды.
Мәһрум иди дүнјаны саран хејр илә шәрдән.
Илләрчә далыб кетди о бөһранлы гәфәсдә,
Инсанлары өзләрди һәр атәшли нәфәсдә.

¹ Һәр парчанын аввалында «Ә» — әруз, «Һ» — һеча вәзнини көстәрәт.

«Сәрсәм, дәли, худбин!» — дејә итһам илә һәр кәс
Бәһс етдиләр Азәрдән, о алдырмады әсла!
Һәп онча бир алгышла сөјүшдән көпүрән сәс,
Ариф кечинәнләр она јан бахмада һала.
Мө'минләрә сорсан едәчәк күфрүнә фәрман,
Динсизләрә кет, онда булур шүбһәли иман.

Азәр даһа чох зөвг алыр ајдын кечәләрдән,
Һәтта сарышын ај она күлмүшдү бир ахшам.
Күлмүшдү булудлар арасындан сүзүлүркән,
«Һүрр ол!» дејә гәлбиндә доғурмуш јени илһам.
Артыг о сөнүк чәрчивә шән Азәри сыхмыш,
Сәјјаһ олараг ајла бәрабәр јола чыхмыш...

Севдирмиш ичиндән она бир чилвә һәјаты,
Инсанлара гошмаг вә говушмаг диләр әл'ан.
Дујмаг вә дујурмагда булур зөвгү, нәшаты,
Јалнызлыға, иссызлыға гәлбән едәр үсјан.
Истәр булуд олсун да дәнизләр кими ахсын,
Истәр күнәш олсун да гаранлыглары јахсын.

КЕЧӘ АЈДЫНЛЫҒЫ ВӘ КҮН ДОҒУШУ

«Ә»

Иштә ајдын вә сәрин јаз кечәси
Верјор Азәрә учмаг һәвәси,
Асмалыгдан јүрүјор рәгс едәрәк,
Һәр бәјаз көлкә бирәр чанлы чичәк...
Нәш'әдән сәндәләјән һәр јарпаг
Салланыр санки күмүш бир лејлағ,
Инчә, јалдызлы, сәдәф гумлардан
Кечијоркән... Она һејран-һејран
Бусәләр әрз едәрәк бахды күләр
Та узагдан чөкән атәшкәдәләр.
Дадлы рә'јаләрә етдикчә марағ—
Әски мә'будлары хатырлајарағ.

Јүрүјор, һәп јүрүјоркән Азәр
Дујду саһилдә дәрин зүмзүмәләр,
Санки һәр зүмзүмә ејләр илһам
Кечәнин руһинә бир дадлы пәјам.
Бүтүн әшја һәрәкәтсиз, сәссиз,
Јалныз ииләр кими севдалы дәниз.
Далғачыглар өпүшүб титрәркән
Бахышырларды көјүн көзләри шән,
Јол узун... јолчу јорулмуш артыг,
Динләниб дурду саатларча... јазығ!
О дәммин көрдүјү дилбәр меһтаб,
Хәстә бир чөһрәјә бәнзәрди хәраб
Она дан јылдызы бакир бир гыз
Кими һејрәтлә күлүмсәр јалныз.
Иштә үстүн кәлијор зүлмәтә нур.
Бәлли, бәсбәлли—сәһәр јахлашыјор,
Сөнүјор чан чәкишән јылдызлар.
Азәр ачмыш да ганат санки учар.
О күнәшдән даһа әввәл ојанан,
Чанланан шәһрә јанашмыш әл'ан
Бир јашыл бағча ки, саһил бојуна
Нәш'ә сәрпәрди, һәмән гошду она.
Сејр едиб бағчаны динләнди бир аз,
Сәрчәләр—көрдү—едәр разү нијаз.
Һәпси бирдән өтүшүб гәјнашарағ
Нинниләр сөјләдиләр ојнашарағ.
Гопду бир ләһзәдә чығлыг, туфан.
Һәр ағач далғасы бир башга чаһан.
Бунча алгышлара баис јалныз
Шу дәниздән доған алтун бир гыз.

...Иштә далмыш дурујор бир рәссам,
О да алмагда күнәшдән илһам,
Дурмадан јалварыјор фырчасына
Јазыјор, һәп позујор... санки она
Кәлди јорғунлуға бәнзәр бир һал,
Сүзәрәк Азәри зәни етди хәјал:
Бәтбәниз јох, көзү дүшмүш чухура,
Бәлкә вурғун кими бир шеј... Олур а!
Хәјыр, алиында зәка шә'ләси вар,
Бәлли, илһамыны бир ешиг ојалар.
Сорду: кимсин, нерәдәнсин әһбаб?!
Она Азәр күләрәк верди чаваб.

АЗЭРИН ЧАВАБЫ

«Н»

Мән јетишдим атәшлә су
Өпүшдүјү бир өлкәдән.
Излијоркән севки јолу
Ачы дудум һәр көлкәдән.

Бир јохсулум, һәр диләјим
Диз чөкдүрүр зәнкилләри,
Бир арифим, билмәдијим,
Ашар дурур әнкилләри.

Мән мүләјим бир дәнизим,
Атәшлидир далғаларым.
Сүлһә гошан бир ачизим,
Әскик олмаз гавғаларым.

Бир авчыјым, ешг умарым
Һәр аһунун көзләриндән.
Дәрд әһлијим, рәмз анларым
Һәр шаирин сөзләриндән.

Бир ашигим, фејз алырлар
Мәндән үрфан чобанлары.
Бир чобаным, гавал чалар,
Илләдирим вичданлары.

Мән әбади һүрријјәтин
Севдалы бир чиләсијәм.
Анлашылмаз бир хилгәтин
Парлар, сөнәр шө'ләсијәм.

«Ә»

Сүзәрәк Азәри һејран-һејран,
Бир рича-сјләди рәссам ондан.
Көстәриб бир гочаман даш, деди: «Кәл
Јапајым рәсмини, бир бах, нә көзәл?
Сејрә дал сән јени доғмуш күнәши,
Нә дә кош мәнзәрә!.. Бах, вармы еши?
Доғујор санки дәниздән бир гыз,

Һәм дә алтун сачы јалдыз-јалдыз.»
Күлдү Азәр, отуруб далды һәмән,
Фәрг олунмазды о бир һејкәлдән.
Битириб лөвһәји јорғун рәссам:
Галх әзизим!—деди—галх!.. Иштә тамам!..
Бир гәдәр ахча да икрам етди.
Сүздү Азәр ону һејрәтлә, деди:
—Архадаш! Ахча нечиндир әчәба?
О сәнин рәсмин ичин...

һа, һа, һа!..

Күлдү, һәп күлдү... бахыб рәсмә деди:
«Нә күнәш?! Санки бахыр бир тәпси...
Һәлә көзләр!.. Шу мәнним көзләримин
Сөјлә мәнәсы нәдир? Инсаф ичин.
Бәнзијор јалдығын Азәр куја
Бузлар үстүндә шашырмыш чочуға.
Дејәчәк јох шу мүбарәк дәнизә,
Ачырым сәрф едилән сә'јинизә.
Сејр едәнләр шу көзәл лөвһәнизи
Мәни јох, бәлкә көрүр онда сизи.
Санки өлкүн бојалардан нә чыхар?!
Бурда сән'әтдән ираг һәр шеј вар.
Инчәсән'әт дедијин пәк тәнназ
Бир көзәл гыз ки, чапуг рам'олмаз!
Башгадыр ондакы һәшмәт, әзәмәт,
Бир тәсадүфлә јахын кәлмәз, әвәт.
Бәлкә илләрчә дајансан назына
Садә, бир кәррә күлүмсәр о сана.
Јохса әзминдә әкәр сәбрү сәбат,
Бош әмәкдир чәкијорсун, һејһат!..»

Сүздү рәссам ону алтдан јухары
Сачараг көзләри кин далғалары.
Алыб әшјасыны нифрәтлә, һәмән
Гачды һиддәт көпүрән саһилдән.
Ондан ајрылмајараг Азәр дә
Кирди һис јағдыран Алтун шәһрә!
Һәп јүрүр, һәп дүшүнүркән... јолда
Раст кәлиб бир сарышын гызчығаза,
Көрдү ағлар да силәр көз јашыны..
Деди: «Јаврум, бу нә? Галдыр башыны,

Сөjlө дәрдин нә?... Чочуг ич чәкәрәк
Деди: «Аннәм, өкәј аннәм дөјәчәк,
Верәчәк бәлкә мұәллим дә чәза!...»

—Дур нечин?

—Сорма!

Бу неч олдуму ја?!

—Аһ, гапыб гачды әлифбамы дәмнн
Бир сокаг јаврусу, чапгын, мискин!

—Ја бабан јохму?

О ишдән говулан

Бир фәгир ишчи, сәгәт бир инсан.
—Неч мараг етмә гузум, иштә пара,
Сағалыр елм илә һәр дүрлү јара.
Охшајыб Азәр онун сачларыны,
Деди: Кет билки ал, өјрән јарыны.
Бир фәрәһ кәлди гызын көзләриннә
Утаныб дурду... тәшәккүр јеринә
О солуг чөһрә күлүмсүндү һәзин,
Гошараг кетди китаб алмаг ичин.
Буну көрдүкдә узагдан јарамаз
Бир чочуг—олмаз он үчдән јашы аз—
Сохулуб Азәрә һәп әл ачараг:
—Пара вер, мән дә ачым—сөјләди—бах!
Сағлам инсанда бу адәт нә иди?
Бахды Азәр она һејрәтлә, деди:
—«Сана лајигми диләнмәк, ај оғул!
Дурма кет, һајды чалыш, бир иш бул.»
Өјлә бош сөзләри динләрми чочуг?
Сырытыб излијор, ајрылмасы јох.
Галды Азәр шу сыртыгланлыға мат,
Она ешг етди бир атәшли токат.
Сејр едәнләр буну һәм етмәдиләр,
«Мәрһәмәтсиз, габа инсан!...» дедиләр.
Динләјиб онлары Азәр күләрәк
Деди:—Әздад илә доғдум, керчәк.
Бир әлим иштә су, атәш бир әлим,
Чарпачаг гәлбим әкәр сусса дилим.
Ачыдым кәрчи дәмннчик биринә,
Сонра атдым да токат дикәринә.
Сизн јох шүбһә ки, үркүтдү бу һал,
Нә јапарсын, һәпиннз кор, абдал!

Өјлә гуш вар ки јејәрләр әтини,
Гуш вар, әт вердә, дујар ләззәтини.
Бир токат вар дојурур ач гарыны,
Мәрһәмәт вар ки, зәһәрләр јарыны.

МӘСЧИДДӘ

Бир күн Азәр долашыркән... јүксәк,
Улу бир мә'бәд өнүндән кечәрәк,
Бахды саврулмада һәр пәнчәрәдән
Дујғусуз көjlәрә чығлыг, шивән.
Һәп мараг етди, һәмән кирди о да,
Шашырыб дурду, нә дәһшәт әчәба!
Топлашыб бир јерә ипсиз дәлиләр,
Кими курлар, кими сызлар, инләр.
Кими бир јанда чамурлар үзүнү,
Кими дырнагла дидәр гаш-көзүнү.
Бирн күлләр савуруркән башына,
Јалварыр дикәри һәп көз јашына.
Кими бир даш, кими зәңчир алараг
Гәһр едәр кәндинн; көзләрдән ираг!
Фырлајыб минбәрә бир шејх о заман
«Әлверир—сөјләди—фәрјадү фәган.
Јетишир инләдиннз, ағладынын,
Дул гадынлар кими јас сахладынын.
Кәлин артыг азачыг кәндиннзә,
Ганлы көз јашлары чәннәтдә сизә
Әбәди зөвг, саадәт верәчәк.
Олачаг һәмдәмннз һури, мәләк...»
Динлијоркән ону һәр кәс... бирдән
Јени бәһс ачды чәһәннәмләрдән.
Горхудан титрәшәрәк һәп тәкрап
Мәләшиб ағладылар, ағладылар...
Ән нәһәјәт битириб сөзләрини,
Ачды әтрафы сүзән көзләрини.
Имди артыг сыра кәлмиш параја,
Күмүш, алтун бирикиб бир араја
Долду бир ләһзәдә шејхнн гучағы,
Сатылыр алтуна чәннәт бучағы.
Галды Азәр шу түһаф «алверә» мат,
Ачылар дујду ичиндән, һејһат!..

«Нә әчајиб сүрү, јаһу, бунлар,
 Өндә рәһбәрлик едәр мејмунлар.
 Чүһәлә елм, фәзиләт сатыјор,
 Бизи һәп алдадыјор, алдадыјор.
 Кәнди әхлагы сөнүккән һәпси.
 Јелтәнир вермәјә әхлаг дәрси.
 Садә минбәрдә дејил, һәр јердә
 Көз бојар һәп шу гаранлыг пәрдә.
 Һанкы бир сәрхошу сөјләтдим, инан
 Бәһс едәр—көрдүм—о һушјарлыгдан.
 Нердә беш көлкә көрүр өрдәкләр
 Башлајыб нитгә һәмән саз көкләр
 Рәгси тәлим едијор ахсаглар,
 Әзәмәт дүшкүнүдүр алчаглар,
 Зөвгә биканә сәфилләр бол-бол
 Ше'рү сән'әтдә арар бир јени јол.
 Садәдил, һиссә ујан абдаллар,
 Һәп сијаси кәсилиб ат нааллар.
 Бир јығын кор кылавузлуг јапарак
 Көстәрир зүлмәти ајдын, парлаг.
 Һәр күләр үздә өлүм, ган көрүрүм,
 Пәк јахын достлары дүшман көрүрүм.
 Јурду сармыш габалыг, јалтаглыг,
 Јүксәлиш варса, сәбәб алчаглыг...»

Сүздүләр Азәри шашгын-шашгын...
 Азәрин дәрди башындан ашгын.
 Мүтәәссир, дүшүнүркән, бирдән
 Көрдү вәиз енијор минбәрдән.
 Она јахлашды һәмән пәк сакин,
 Сачыјоркән әсәби көзләри кин.

Деди:—Шејхим! Бир аз да инсаф ег,
 Нә олур, бир гәдәр дә дүз јол кет.
 Бизи гандырма; һагг вериб, һагг ал.
 Сән дејилсин намуслу бир баггал
 Һәп јадан сат да алтун ал, нә демәк?
 Көз јашындан доғармы санки мөләк.

Ән көзәл диндир иштә дини-һәјат.
 Башга јол јох, ја фәни, ја мөвһумат!..
 Истәр уј дикә, истәр уј фәниә,
 Чағырыр халгы кәнди чәннәтинә.

Бир иштә нисјәдир бириси,
 Чох олур бәлли, нәгд мүштариси..
 Чан чәкишдикчә көһнә зөвгү шүар
 Јени бир чилвәји-дәһа парлар.
 О да јох шүбһә—сарсылыр бир күн,
 Башга бир ичтиһад олур үстүн.
 Әски даһиләр «иштә һәгг» дедиләр,
 Чырпыныб бир һәгигәт изләдиләр.
 О һәгигәт бу күн хәјал олујор,
 Дүнки шән бағчалар бу күн солујор.

Шејх

(чылагын)

Сус јетәр, аһ шәрәфсиз, аллаһсыз!..

Азәр

Гызма шејхим, сизин јаратдығыныз
 Танры өлмүш дә, јохдур аглајаны.

Шејх

(јанындакылары)

Нә дијор бах, һалалдыр иштә ганы

(Азәрә)

Бәлли, һәп сөјләдикләрин һәзјан
 Бизи дүнјада јохму бир јашадап?..

Азәр

Јашадап варса иштә хилгәгдә,
 Мә'дә... һәп мә'дә... һәзрәти мә'дә...

(әлини шејхин гарнына вурараг истепзалы
 тәбәссүмлә)

Бах, һәгигәт дә, бәлкә һагг да будур,
 Сәни һәр ким дојурса танрын олур.
 Дин ичин, фиргә, ја сијасәт ичин
 Нердә бәсләнсә бир әдавәт, кин,
 Нердә ган, ја өлүм, әләм көрсән..
 Буна јалныз сәбәб сәнин мә'дәп...

Шейх

(пейрәтлә)

Сачма, һәп сачма, анламам сәни мән,
Нә демәк мәгсәдин шу вәсвәсәдән?

Азәр

Шейхим, алдатма халгы, динлә мәни,
Бүтүн әфсунлу сөзләрни хулја...
Кәл бурах кәләрин һекајәсини,
Енәлим кәнди доғма јурдумуза.

Бурда чәннәт дә вар, чәһәннәм дә,
Ону јох шүбһә, бизләриз јарадан.
«Чифә» зәнн етдијин шу аләмдә
Башга зөвг алмаг үзрә һәр инсан.

Кими чәһл атәшиндә гыврылараг
Һәп јанар, гәһр олур сәфаләтдән.
Кими үрфанла шадү кам олараг
Дәм вурур нәш'әдән, сәадәтдән.

(чамаата)

Көнлүнүз чәннәт истијорса әкәр
Хочаныз башга нәғмә булмалыдыр.
Мүтәвәккил дуран шу мә'бәлләр
Һәп күтүбханә, мәктәб олмалыдыр.
О заман фәзлү мә'рифәт күнәши
Өлкүн, азғын чаһаны һәп сүсләр.
Шу сөнүк торпағын булунмаз еши,
Гурулар һәр бучагда чәннәтләр.

О заман ганлы, кинли гүввәтләр
Сәни дәһшәтләријлә инләтмәз.
Шәрәфин, мәнлијин олуб да һәдәр,
Ајаг алтында чәјнәниб кетмәз!..

ӘСКӘРЛӘР ТӘ'ЛИМ ЕДӘРКӘН...

Сон баһарын ачы бир нәш'әси вар,
Азәрин көнлүнү һәсрәтлә јахар.
Санки бир көлкә кәјар јоллардан,
Ону һейрәтлә сүзәр һәр инсан.

О да һәр чөһрәдә бир рәмз анлар,
Һәр кечән көлкәји сүздүкчә далар.
Онча дүија гоча бир сәһнә демәк,
Һәр кәс актөрлүк едәр билмәјәрәк.
Кими ариф, кими дилбәр вә әсил,
Кими гурназ, кими диванә, сәфил...
Кими чани... дүшүнүр фитнә-фәсад.
Кими зөвг әһли, диләр һәр кәси шад.
Кими пәк сәдәдил, ојнаг, шакраг,
Кими пәк дүјгусуз, абдал вә бунаг...
Кими исмәт, кими наз, ишвә сатар,
Кими һәп варлыға бир тәкмә атар.

Көз јумуб онлара Азәр, көпүрән,
Курлајан шәһрә вида етди һәмән.
Енди бир бағчаја, сәһил бојуна,
Санды һәр далға сәлам ејләр она...
Бағча солмуш да ағачлар чылпаг,
Ичли бүлбүлләри өтмәз шакраг.
Чан чәкишмәкдә солуг јарпаглар,
Нә чичәкләр, нә күлән күлләр вар.
Һәр хијабанда фәгәт әскәрләр
Гошараг «арш!» дејә тә'лим ејләр.
Бағырыр онбашылар: бир, ики, үч!..
Парлар әлләрдә силаһ... Гајәси: күч!..
Бир јығын ишсиз адам бир јанда,
Далараг сејрә, булур зөвг онда.
Үрәфа таслағы бир гач киши дә
Едијор онлары тәнгид: иштә!

Биринчи тамашачы

Нә фәлакәт!.. Өлүб-өлдүрмәк ичин
Сачыјор паслы көнүлләр һәп кин,

Икинчи тамашачы

Иштә тә'лим олунур чәлладлыг,
Јазыг, инсандакы вичданә јазыг...

Үчүнчү тамашачы

Аһ, нә хошдур әбәди сүлһ олса,
Бәшәријјәт ачыдан гуртулса...

Дөрдүнчү тамашачы

Залым элдер нә гәдәр үстүнсә,
Гуртулуш јохдур эзилмиш чинсә.

Бешинчи тамашачы

Ән фәлакәтлi бөјүк јанғынлар
Бир ғыгылчымлы хәтадан башлар.

Алтынчы тамашачы

Ганадым олса учардым да һәмән,
Гуртулурдум бәшәрни шәрриндән

Једдинчи тамашачы

Нә сәадәт!.. Ола инсан дәрвиш,
Һеч дә алдырмаја дүнја нә имиш

Динләјиб онлары Азәр күләрәк
Дүшүнүб дурду, бу сөzlәр нә демәк?
Парлыјан көзләри диггәт сачараг
Јахлашыб сөјләди: Јаһу, мана баг!

(Ачы күлүшлә сон сәјирчијә)

Әвәт, ән хош тәрәна, ән еји јол
Һәр чешид гејди ат да дәрвиш ол!
Јашајыб гајғысызча бир көшәдә,
Зөвгә дал... Ән көзәл һәјәт иштә!
Мәскәнин данма шән орманлар,
Һәмдәмнин хош бахышлы чејранлар.

Бу сырада бир печә дәлиганлы да Азәрн
әтрафына топланыр.

Кәләбәкләр гошаркән ојнашына
Јүрү, ен бир јашыл пынар башына
Гушлар өтдүкчә сән дә дәмсиз ол,
Күлүшән һәр чичәклә һәмраз ол,
Нә өч ал кимсәдән, нә әз, нә әзил,
Нә ган ич, уф!.. Нә ганлы көз јашы спл!

Биринчи тамашачы

Бу, фәгәт шаирәнә бир хулја!..
Руһә ујгун севимли бир рәја!..

Иккинчи тамашачы

Пәк көзәл-сөјләдикләрни, һејһат,
Нердә? Ким сүрдү өјлә даллы һәјәт.

Үчүнчү тамашачы

Барышыб һәп севишсә милләтләр,
Бәлкә азыг сусар шу вәһшәтләр.

Азәр

(Ачы күлүмсәјишлә)

...Әвәт, инсан олурса инсанлар,
Шүбһәсиз парлајыб да вичданлар
Севки нурилә кәинаты бәзәр,
Бурахыб киши гүрд гојунла көзәр.
Бәлли... Та әскидан бөјүк башлар
Сүлһ үчүн уғрашыб чалышмышлар.
Чыхараг һәрбә гаршы һәп үрәфа,
Әбәди сүлһ ичиндә булду шәфа.
Кими «ган-ган!..» дејиб дә чылдырарат,
Сүлһә дүшмән кәсинди, иштә мәрәт...
Бизчә ким һаггы! Ган төкәнләрми?
Имрәниб сүлһә, диз чәкәнләрми?
О нә? Һәп далға кечдиниз... әчәба,
Һанки хош, һанки пәк тикәнли, габа...
Шүбһә јох, сүлһә мејл едәр һәр кәс,
Чүнки һәр көздә парлыјор бу һәвәс.
Пәк бөјүк сәлтәнәтсә дәрвишлик,
Оламам мән о хәстә фикрә шәрик.
Өлү, мискинчә өмрә мин нифрәт!..
Сизн мән сүлһә ејләмәм дә'вәт.
Әбәди сүлһ үмиди, һаггы боғар,
Јашамагчин фәгәт мүбаризә вар.
Чарпыш, елми бир ингилаб илә сән
Гәһрәман ол, өч ал да вәһшәтдән,
Мәнлијин имди инлијорса, јарын
Галибијјәтлә парласын алнын.
Сәни јалныз өјүндүрүр гүввәт,
Гүввәтин варса, һагг сәниндир, әвәт.
Лакин инсанда јохса әглү эка
Сада гүввәтдә јох сәмәр әсла.

Элдә ме'яр олурса эглин экәр
Өлчүлүр пәк голајча хејр илә шәр.
Дедиләр: «Зүлмә гаршы дурма, әжил!»
Дедиләр: «Һәрбә гош, ја әз, ја әзил!»
Мән дерим: «Һәпси лаф, инанма, сағын!»
Рәһбәр олсун да гүввәтин, ағлын,
Јери кәлдикдә сүлһ үчүн чабала,
Өјлә јер вар ки, һәрби алгышла.
Гузу көрдүмү, сев, о кин билмәз,
Чанавар гаршы кәлсә парчала, әз.
Гүввәт үстүндә варса әгли-сәлим,
Сана һәп каннат олур тәслим!»

ГӘРБӘ СӘЈАҺӘТ

Илк баһарын сон кечәси... дан јылдызы күлүмсәркән
Азәр мараг едиб чыхды Гәрбә доғру сәјаһәтә.
Јорғун дәниздән саһилә бајғын рүзкарлар әсәркән,
Хүлја долу Алтун шәһәр далмышды истираһәтә.

Азәр сәһәр һавасыны нуш едәрәк сәфа булду,
Әтрафыны сејр едәркән трен кәлди, јолчу долду,
О да атәш очағына вида едиб рәван олду,
Раст кәлди һәп јол бојунча мин бир чешид гијафәтә.

Курултулу вагонларда һәр милләтдән нүмунә вар,
Танышдыгча һәр көнүлдә гаршылыглы севки доғар.
Јашајышдан бәһс едәркән бири күлсә, бири ағлар,
Кими мәс'уд олуб, кими уғрамыш бир фәлакәтә.

Трен кечилмәз јоллары ораг кими кәсиб бичди,
Гаршы кәлдикчә јар-гаја бир ох кими дәлиб кечди,
Бир күн Азәр јени доған күнәшдән бир хәбәр сечди.
«Орта Гәрбә варылмыш да јол иријор нәһәјәтә».

Һәр көнүлдә чочугча бир мараг алавланыб дурду,
Пәнчәрәләр гаршысында сејр едәнләр һәлгә вурду,
Һәр тәрәфдән јашыллыглар нәзәрләри охшајорду,
Далғалы күл бағчалары үсјән едәрдн чәннәтә.

Сүслү көјләр тренләри гаршыларды ара-сыра,
Һәр кушә бир кәлин кими күлүмсәрди јолчулара,
Әмәк пәриси мунисди һәр кәнчә, һәр ихтијара,
Ишсиз галанлар шүбһә јох, мәһкум иди сәфаләтә.

Еркәк-гадын һәп чалышыр ары кими гајнашараг,
Далғаландыгча тарлалар алтун кәсәр алмас ораг,
Долғун өкүзләр, инәкләр бәнзәрди—көзләрдән ираг—
Шәһәрләрдә дәрисинә сығмајан әһли-сәрвәтә.

Иштә Гәрбин шән көбәји!.. Трен дурду, Азәр енди,
Пәнчәрәләрдән фышгыран чичәкләрә пәк имрәнди,
Һәр сәһнәни сүзүб кәзди, аз көрүб дә чох өјрәнди,
Мәфтун олду көзләрдәки чиддијјәтә, нәзакәтә.

Бир күн чичәк бағчасында бир кәнч она доғру гошду,
Севинчиндән һоплајараг ирмаг кими дашыб чошду,
Авропанын һәр сәһнәси, һәр чилвәси онча хошду,
Бах—деди: «Раст кәлдинми һеч бир бөјлә әзмү-һиммәтә?»

Көзәлликдә өрнәк алмыш көј шәһәрдән, шәһәр көјдән
Һәр јер санки бир рәссадын сән'әтидир, һәмән-һәмән,
Варлы-јохсул бир мусиги динләр, әвәт, һәр гүлбә шән..
Һәр көнүлдә бир һавәс вар инчәлијә, нәзафәтә.

Һәр очагда, һәр бучагда билки, һүнәр мә'бәди вар,
Һәр үздә руһ јүксәклији, һәр көздә бир зәка парлар,
Чәлик әсәбләр дурмадан һәп јени бир зәфәр арар,
Һәр гафада бир иман вар әмәкдәки сәадәтә.

Көзәл!.. Шу нәш'әләр долу һәшмәт дүнјасы пәк көзәл,
Һүрријјәт изләјән кениш, сағлам һавасы пәк көзәл,
Јер дејил, көјләри сарсан јылмаз дәһасы пәк көзәл,
Бөјүк-кичик һәп тапыныр анчаг вә анчаг гүввәтә.

Бу јерләрдә јалан, гәрәз, сајғысызлыг да јох дејил,
Кәлкәли вижданлар да чох... заһирдә пәк күбар, әсил,
Сүсләр ичиндә гыврылан көјәрчинләр дә вар: сәфил..
Фәгәт јенә һәп үсүндүр фәзиләт ешги зилләтә.

Ишчиләри чох динләдим булуңдугча бир арада,
Һәр күн јени чәкишмә вар мә'дәнләрдә, фабрикада,
Ағырлыгдан, сыхынтыдан кәскин чыхышлар олса да,
Зорла-хошла һәпси јенә чәлб олунур итаәтә.

Бурда эсла диланчи жох, марһәмәт жох, чүнки она
 Јан бахылыр аһиз, сәфил, өлү, маһил бир инсана,
 Шәргин бөјүк бир шаһри! одур ки варса һәр јана
 Аман билмәз Гәрби һәр күн дә'вәт едәр марһәмәтә.
 Азәр һәмән күлүмсәди, эвәт, деди пак һәгги-вар,
 Һәз «севки»дән зөвг алырлар өјлә-зәриф ихтијарлар,
 Чохлан бәри Шәргин сазы һәз бу руһда инләр, ағлар,
 Сағын! Гулағ верир санма һәрне башлар о дә'вәтә.

Һиндән эзилмин мәнлији јалса һәр сөздә мө'чүзә,
 Сојугтанлы Гәрб алышмыш көз сүзә, ја додағ бүзә,
 Мәзлум елдәр үчүн аһчағ бир јол варса: мүбаризә!
 Оңсуз шүбһә жох ирәмәз Шәрг аләми һүрријәтә.

Эвәт, аһчағ мүбаризә мәнлик верир һәр минләтә,
 Нәш'ә сәрпаң јалһыз одур һәр шәхсә, һәр чәмијјәтә,
 Һәр јурду ирдирән одур өзләдији сәадәтә,
 Одур аһчағ гавушдуран инсанлары мәнәббәтә!

Берлин

АЗАД ӘСИРЛӘР

«Ә»

Мөһтәшәм бир салон... аһәнки-шәтарәтлә күләр:
 Бадәләр, зәмзәмәләр, шә'шәләр, дәбдәбәләр.
 Санки алмасла донанмыш һәр јер,
 Иштә бүллүр күрәчикләр вә сүтунларда дөнәр
 Бир јығын рәнк илә нур;
 Чағдајанлар күрәләрдән дашарағ,
 Сүзүлән көзләри ошар вә өләркән... шакрағ,
 Инчә бир шә'р охунур.

Дәјишиб мәчлисин әввәлки бәдајә рәнки,
 Мусиги инлијәрәк башлады рәгс аһәнки.
 Һәр көнүл кәндиңә бир еш буларағ,
 Гојулуб рәгсә, һаман зөвг илә сәрмәст оларағ.

Бүкүлуб гыврыларағ,
 Сарды шән көзләри бајғын бир һал:
 Чалғылар-инчәләрәк сөндү ишығлар, дәрһал
 Доғду бир башга шәфәғ.

1 Рабиндранат Тагорун о күнләрдә авропалылар вердији конфрансла-
 ра ишарәт.

Сачылыб гумрал үфүгдән парлаг,
 Бир јығын јылдыза бәнзәр јарнағ,
 Учдулар кизли гонан бусәләр үстүндә бир аз
 Оларағ марһәмәт-раз.

Сонра бир газ кәсилиб һәр дивар,
 Әрз едиб дурду бир ешсиз күлзар.
 Сачды фәвварәләр әтрафа, чичәк, рәнкү зија,
 Бу дејил бир рә'ја...

О көзәл мәнзәрә бирдән солду,
 Мусиги сусду, гәдәһләр долду.
 Олду үлфәт вә мәнәббәт дәмсаз
 Сәрпәрәк ишвәвү наз.

Чөкдү бир инчә гаранлығ... јалһыз
 Парлајыб сәһнәдә шән бир јылдыз,
 Дадлы, чазиб сәси чәлб етди мәрәғ,
 Чырпыныб сызлајарағ.

«Һ»

Ешсиз бир јуванын јашыл гојнуңда
 Өпәрди руһими бајғын нәфәсләр,
 Алдатды, аһ, эвәт, мәни алдатды
 Јалдызды севкиләр ханн һәвәсләр.

Вәһши күлләр гаршымда диз чөкәрди,
 Гумрулар пешимчә бојун бүкәрди,
 Һәр күн ичимдә бир шәфәғ сөкәрди,
 Ошарды көнләмү севдалы сәсләр.

Күлүмсәркән мана чобан јылдызы,
 Сапырдым кәндими көјләрин гызы,
 Өмрүмдә дујмазкән инчә бир сызы
 Гырды ганадымы алтун гәфәсләр.

«Ә»

Гапаныб пәрдә, һәмән чошду пәрәстиш, алгыш...
 Рәгсә дә'вәт едәрәк чалғы сәси,
 Јенидән парлады һәр чөһрәдә севдалы бахыш,
 Јенидән доғду сарылмағ һәвәси.

Женидэн долду гэдэллэр, һәр кәс
Азачыг алды нәфәс;
Сәһнәдән парлады хош бир мөһтаб,
Верди һәр гәлбә чаваб.

Чанлы һејкәлләр! О һәр сүсдән узаг, саф, үрјан
Күл бәдәнләр веријор руһа гита,
Мусиги мә'бәдинни танрысы дилбәр гыз да
Дүшүнүр ортада һејран-һејран.
Бу нә сә'нәт, нә зәрафәт, нә мәлаһәт деркән,
Пәрдәләр енди һәмән.
Чыхды һәр кәс, азачыг мөһтәрис инсан галды,
Мәчлис артыг јени бир рәнк алды.
Сүзүлдү нәш'әли көзләр, көнүлләр ачды чичәк,
Һәр авчы булду шикар.
Беш-он—амеркалы—зәнкин дә сонрадан кәләрәк
Сачылды алтунлар.

Дәмин үрјан дуран пәриләр дә
Сүсләниб гондулар бирәр масаја;
Һәр гәдәһ булду чарә бир дәрә,
Кимсә дүңјајы алмыјорду саја.
Нәш'әдән дөндү мөһтәрис гафалар,
Чылғын ешләр чәкилди ложалара.
Пәрдәләрдән дүјүлдү гаһгаһалар,
Даһа мәрһәмчә зөвгә кәлди сыра,
Сачыб да ортаја мәғрур Амерка сәрвәтини,
Әмәрди ишвәли Европанын бәкарәтини.
Фәгәт бу сүслү тамашаја гаршы Азәрдә
Ојанды нифрәтләр.
Јахында рәнки солуг үч гадын кәлиб дәрә,
Ачылды сөһбәтләр.

Биринчи гадын

Мәним гызым даһа кәнч... иштә галдыг әтмәксиз.
Нә јапарсың, тикәнли бир јашајыш!..
Шу кирли чәннәтә вардыг гарарды көзләримиз,
Гызы сайдырды бир јығын алғыш.

Икинчи гадын

Мәним дә гавғада мәһв олду гардашымла әрим,
Ики гыз галды, бир дә јохсулуг.

(Бир ложаны көстәрир)

Нә иш булунду, нә еш... Аһ, шу надир инчиләрим
Имди һәр зөвгү охшајан мәхлуг...

Үчүнчү гадын

Мәнимки иштә шу ал пәрдәдән күлүб дә мана,
«Бир аз да бәклә!»—дијор.
Нә чарә, бәкләрим, аз-чох нә ахча кәлсә она
Мәнимлә сәрф едијор.

Инчә бир јаш бәлирди көзләрдә,
Ачы бир из бурахды Азәрдә,
Дүшүндү «Бәлкә!..» деди:
«Бир заман бәлкә дүнкү Асијада,
Әски Гафгасда, вәһши Африкада
Гызы чәбрән сатыб алырлармыш.
Она Авропа халгы ләк фәһиш,
Бир фәлакәт демиш дә һајгырмаш,
Табло јапмыш, рәсимләр алдырмаш,
Күлмүш, әјләнмиш, ејләмиш һејрәт,
Бәсләмиш бәлкә бир јығын нифрәт...
Фәгәт бу һал нә иди?
Буну көрмәзми инчә көзлүкләр?
Сатылып бурда гызлар азадә,
Һәм тәбии бир иш гәдәр садә.
Ана бир јанда титрәјиб бәкләр.»

Мәдәнијјәтдә чырпынан вәһшәт
Даһа јалдызлы, шаиранә, әвәт.
Бурда өз истәјилә чаријәләр
Сана шакрагча ниниләр сөјләр.
Бир гәфәс хошдур, алтун олсун да
Ач көвәрчинләр әјләнир онда...

«Бурах, бурах јетишир! Битдим, аһ аман, имдад!..
«Нәдир бу сәс?» дер икән гонду сисли-бир фәрјад,
Һәмән—биринчи гадын гошду кәнди јаврусунә,
«Мәләк гызым!—деди—Кимләр мүсәлләт олду сана?»

Ипәкли пәрдә ачылдыгда гөнчә солмушду,
Сәбәб чинајәтә бир кивли шәһвәт олмушду.

О шән салонда фэгәт далғаланды һүзнү сүкүт,
Сүкүт ичиндә күлүмсәрди сүсләү бир табут.

Берлин, август 1926

РЭССАМЫҢ ГЫЗЫ

«Һ»

Чичәкли бир бағчада гос-гоча бир япынын
Кениш салонларында минләргә еркәк-гадын
Гандырмышды сән'әтә бүтүн, хәялы, һисси,
Һәнуз көрүлмәмишди бөлә «рәсим сәркиси».
Ичә, дилбәр таблолар, парлаг, зәнкин лөвһәләр
Марагла сәјрә далмыш нәзәрләри чәзб ејләр,
Салонлары кечдикчә парлар јени мәнзәрә,
Һәр лөвһә әрз едәрди кечмишдән бир хатирә.
Баш салонда көзләри охшарды бир мадонна;
Рафаелин әл иши!.. һејранды һәр кәс она.
Һәфтәләргә, ајларча бу оржинал әсәрни
Гаршысында далмышлар рәссамлар дәрри-дәрин,
Бир аз сола сапынча сөндү бүтүн лөвһәләр
Чанлы бир лөвһә сачлы көнүлләрә нәш'әләр.
Елза, Боһемјалы бир адлы рәссамың гызы,
Мави түлә бүрүнмүш о бир илһам јылдызы!..
Тәсвирә јелтәйирди ону үч фырча бирдән,
Гыз хәбәрсиз кимијди һүснүндәки тә'сирдән.
Ону сүзкүн вә мәгрур аһу бахышларында
Күлүмсәрди мөһтәшәм, һәзин бир рәнки-сәвдә.

...Бир күн Азәр ахшамлыјан
Шәһәр кәнарына чыхды.
Бағлары сүсләјән ајын
Солгун нури пак илыгды.
Бөјүк-кичик, гадын-еркәк
Тәбнәтдән фејз умарды.
Һәр көздә бир севки, диләк,
Һәр гәлбин бир еши варды.
Јалныз ики тип Азәрн
Бир көшәјә чәлб етмишди.
Бир Елза, ешсиз пәрн,
Бир севдалы бир кәнчди.
Елза јашыл балконунда
Чичәкләрә көмүлмүшдү,

Ахшам гәриблијә онда
Һалә кими өрүлмүшдү.
Ичә рүзгәр гызын ипәк
Телләрилә әјләйиркән,
Бир неј кими инләјәрәк
Кәнч мұлағим чөшдү һәмән:

«Ә»

Чых булутлардан, еј әфсанәли гыз!
Кәл авут руһуму, еј шән јылдыз!
Мана дунјада тәсәлли јалыныз.
Көзәлим һәп сәнсин.
Сән нә назәндә мәләкәси, билсән?
Сәнсиз аварә бир әксүздүм мән:
Нәш'әсиз өмрүмә севдә сәрпән
Көзәлим, һәп сәнсин.
Көнчлијим, иштә бүтүн дүјгуларым,
Сәнин ешгинлә күлүмсәр, јаврым!
Мәним ән севкили, ешсиз таңрым
Көзәлим, һәп сәнсин!

«Һ»

Гыз, јаралы гәлбә гаршы
Мәрһәмәтсиз давранырады
Динләдији јалварышы
Чочугча бир һал санырды.
Һәтта бир аз күлүмсәди,
Сонра пәнбә рәнки солду.
Гәлбиндә бир шеј титрәди,
Көзләринә матәм долду.
Шашгын кими бахыб дуран
Вурғун кәнчи бу һал сыхды
Бу сырада јан гапыдан
Вугарлы бир гадын чыхды.
«Оғлум!» деди «дәрдли гәлби
Сән бир даһа дәрдә салдын.
Гыз чәклиди көлкә киби,
Сән чавабсыз, мә'јус галдын».

—«Сәбәб, сәбәб!» дежә кәңчин
Алав сарды көзләрини,
«О күлүш, о нифрәт нечин?
Нечин атыб кетди мәни?»

Г а д ы н

Үч күн олду, изләр-дурурсун ону
Лазыг ки, бир јана чыхылмаз сону,
Чүнки о дилсиздир, еш дејил сана!?

З а б и т

Дилсиз олса да мән вурулдум она.

Г а д ы н

Вурулсан да һејһат! О севмәз сәни,
Һәрб әһлине гаршы аз дејил кини.

З а б и т

Сәбәб?! Аһ, бу кинә сәбәб нә? Сөјлә!

Г а д ы н

Бу кин она кәлмиш чаһан һәрбијлә,
О заман ки, дүңја бир мәзбәһ, олду,
Һүдуд боју әскәр лешијлә долду.
Түлкү дипломатлар дөнүб гаплана,
Бојадылар јер үзүнү ал гана.
Һәр тәрәфдә өлүм далғасы варды,
Көјдән долу кими гуршун јағарды.
Аһ, о заман кинли бир сәс бағырды.
«Үсјан! Үсјан! Үсјан!»—дејә һајгырды.
О сәс «Һәрбә гаршы һәрб» истијорду.
«Гылычлардан ораг јапың!» дијорду.
Елзанын бабасы, о чошгун рәссам
Боһемја халгына верирди илһам.
Һөкүмәт әрканы она гыздылар,
О күн едамына фәрман јаздылар.
О күн Елза сәккиз јаша долмушду,
Доғуш бајрамына һазыр олмушду.
Бабасынын өлүм хәбәри кәлди,

Зәһәрли ох кими бејнини дәлди.
«Ејваһ!» дејә гызы бир дәһшәт алды,
О күндән бәриди ки, дилсиз галды.
Артыг дујуммады о шакраг сәси
Фәннә сордуг, булунмады чарәси.
Аһ, о күндән бәри Елза һәрдә бир
Һәрб адамы көрсә үркүб диксинир,
Дүшмәндир көзүнә һәрби гијәфәт.
Гардашы олса да дујмаз мәрһәмәт.

Гадын сусду... Кәңчи бир шөлә јахды.
Вичданында ачы бир из бурахды.
Азәр дујуб ону јахан шөләји,
«Әвәт, деди—Һәрбә гаршы һәрб?» еји.
Кәңчи бу күн һәр ган ичән «сүлһ» арар!
Һәр салондан доғар јени бир шүар.
«Тәрки-силаһ» нәғмәләријлә анчаг
Мәзлумлара гаршы гурулур дузаг.
Кәшф олунур һәр күн зәһәрли газлар.
Јарын билнимәз ким-кимн боғазлар.
Һәнуз дүңки ганлар гурумашкән,
Јени бир һәрб үчүн планлар чәкән
Вәһши дипломатлар, гудуз назырлар
Азадлыг јеринә зәңчир һазырлар.
О паслы зәңчирләр гырылмадыгча
Дар кәләчәк инсанлара бу дүңја»,

...Завалаы кәңч вида етди гадына,
Дөңдү гышласына, башда фыртына.
Көзүндә чанланды ганлы сәһнәләр,
Бүтүн кечә санды чаһаны мөгбәр.
Күлүмсәркән она сәһәр јылдызы,
Ујғуја далмышды рәссамын гызы.

КӨМҮР МӘ'ДӘНИНДӘ

(Алманијада, Рус чиварында јазылмышдыр)

Јағмурлу бир сабаһ иди, һәр јери сис алмышды,
Күләр үзләү күнәш хәзан ујғусуна далмышды.

Бул мисра «Кәңчи бу күн капитализм сүлһ арар» шәклиндә дә әһәт
биләр.

Азэр гошду думанлы дагларын жанг багрына,
 Ўсжан долу очаглардан нис жағарды һәр жана,
 Һәр мағара өлүм түтән мөзарлыға бәнзәрди,
 О мөзарын гурбанлары һәп һасырлы әлләрди.
 Кирдән, чамурдан буланмыш көзләрдә кин чахарды,
 Бир аз әтмәк чыхар деј күлән үзләр дә варды,
 Һәтта чоху бу дирлији бајрам саныр, ојнарды,
 Шәрги сөјләр дә бир икид өз јурдуну анарды:

Ш ә р г и

Сәфалыдыр бизим дағлар, бизим елләр,
 Гајғы билмәз бизим бағлар, бизим күлләр,
 Чағлајан бир јанда чағлар, орман күлләр,
 Булутлар бир јанда ағлар, чобан дилләр,
 Сәфалыдыр бизим дағлар, бизим елләр.

Бизим дағлар мајыс рәјасына бәнзәр,
 Јамачларда сүрү-сүрү чејран кәзәр,
 Чејран бахышлы јосмалар һәп чан үзәр,
 Ишвә, әда билмәз, билмәдән көз сүзәр,
 Бизим дағлар мајыс рәјасына бәнзәр.

Севдалыдыр бизим дағлар, бизим елләр,
 Севимлидир, шәндир бизим инчә белләр,
 Нердә о һәр күн дудугум ширин дилләр?
 Һәр күн өпүб охшадығым ипәк телләр?
 Севдалыдыр бизим дағлар, бизим елләр.

Ш - бахтијар кәнчин дадлы сөзләри
 Дүшүндүрүб дурду јорғун Азери.
 Көңлүндә бир јығын думанлы үсјан,
 Кечди горхунч, әјри, сапа јоллардан.
 —Јохсуллар мөзары шу кирли мәлән
 Сечилмәз Дантенин чәһәннәмнән.

Азэр ајдынлыгда ишдән говуламш
 Бир ихтијар көрдү, бәнизи солмуш...
 Мүдирә јалварыб дијор: «Јох јерим,
 Өлсәм белә бурда өлмәк истәрим».
 Шишман мүдир алдырмыјорду әсла,
 О һалда бир әкил кирди ортаја.

Дедиләр ки: «Ишчи нүмајәндәси!»
 Ихтијары ачды онуң кәлмәси.
 О, пәк «сол» таһинмыш «еосјалист» икән,
 Мүдирә һатг вериб кетди билмәдән.
 Бу һал ихтијары гасыб-ғавурду,
 Шу ханн архаја сөјүб-савурду.

Азэр ичиндән титрәди,

Һ е ј!.. деди:

«Һеј заваллы, сағын, јорма кәндни!
 Гүввәтдән дүшүнчә титрәк әлләрин,
 Дүшмәнләрин дејил, һәтта рәһбәрин,
 Архаларын белә сатарлар сәни.
 Сән бир машинасын: тырыг вә мискин...
 Чәкмәлисин јүкләндијин һәр башы.
 —Бу баш олса белә хырсыз ојнашы—
 Чарә нәдир, кәндни өјүб бәјәндиң.
 Әвәт, сән ачындан өлүм диләркән
 О чапғынлар сарајларда әјләнир,
 Сачмалар сөјләнир, сазлар көкләнир,
 Фәғәт һәп әзилән, һәп гәһр олан сән!»

...Ихтијар чылдырды;

Мүдир шашырды.

«Хајыр кетмәм,—деди,—ачым, јох јерим,
 Өлсәм белә бурда өлмәк истәрим».
 Кишли көзләриндә атәш парлады,
 О чөкмүш искелет һәмән фырлады.
 Бир парча даш көмүр алыб да јердән,
 Сәјғысыз мүдирә һүчүм едәркән,
 «Мүчрим!» дејә кирли јалаң сатдылар,
 Чылығын ихтијары һәбсә атдылар.

МУҢАЧИРЛӘР ЈУВАСЫ

«Ә»

Азэр јүјүрлү әлдә уфаг јолчу чантасы,
 Бирдән көрүндү гаршыда «Москов локантасы»
 Јорғунду, ачды, кирди дә азчыг «јемәк», деди,
 Долғунча бир гадын она «хош кәлдин» ејләди.
 Парларды чөһрәсиндә сөнән көһнә еһтишам,
 Хидмәтчиләр дә ејни чамурдан: әсил мадам.

Дүн «шанлы ханэданлара» мәнсуз икән, бу күн
Бир парча этмәк олса сәадәтлӣ бир дүкүн!..
Јох-һеч бириндә дүнки тәһәккүм сатан гүрүр,
Һәр кәс әмәклә кәндини тә мин едиб дүрүр.

Јохсул, бир аз да кирли салон кәрчи чан сыхар,
Лакин нәдәнсә мүштәриләр чох кириб чыхар.
Бир гисми бәлли, иштә мүһачирди пәк сәфил,
Авропа халгы, јерли чамаат да аз дејил.
«Иса»ја бәнзәјән сары бир чәһрә Азәрин.
Далмышды гаршысында хәјалата пәк дарин,
Азәр мәрәг едиб ону сөјләтмәк истәди,
Далғын мүһачир аһ чәкәрәк «Архадаш!—деди
«Там сәкиз илдир иштә биз бурада,
Галмышыз кимсәсиз, сәфил, арада.
Ингилаб атәшилә үркүшдүк,
Дағылыб бөјлә дәрбәдәр дүшдүк.
Нә бәла варса таңрыдан булдуг.
Нә «рәзаләт» десән дүчар олдуг.
Аһ, әвәт, мән, заваллы сәрсәм мән!..
Јени дарүлфунун битирмиш икән
Мәни гандырды бах, шу абдаллар,
Чох шүкүр, имди һәпси ат наллар».
Кимдир онлар? Сорунча... Далғын адам
Деди:—Бах, көрдүјүн шу назлы мадам
Ки сечилмәз семиз инәкләрдән,
Бир граф зевчәсијди зәикни, шән.
Бу!.. Сарајдан јетишмә бир афәт,
Имди чөкмүш заваллы бир әзәмәт...
Шурачыгдан кечән сомуртган да
Бир пренсесди, намы һәр јанда
Дујулуркән едәрдиләр сәчлә,
Она әл'ан өлүм дә бир мүждә...
Шу гопуг, иштә әски бир кенерал!..
Пәк узун сәркүзәшти вар, хәбәр ал.
Она рәһмәтли, корбакор Никола
Чох нишан верди, кәрчи пәк будала...
Миралајмыш!.. Кечән солуг чәһрә,
Бу күн артыг о бир гирыг чәһрә...

(Сәһнәдакиләри көстәрир)

Шу һәрифләр дә әски гарунлар,
Һәпсиини имди башга сән'әти вар.

Ач гарын верди мусиги һәвәси,
Иштә саз көкләјиб дурур һәпси.
Шу мадамлар, әфәндиләр о заман
Кәснлиб ингилаба һәп дүшмән
Чибдә алтун, гачыб да гуртулду,
Јени бир зөвг ичиндә мәст олду.
Бурда алманлар ејләмиш ифлас,
Варды һәр евдә санки бир гара јас.
Паралар һәп кағыз, кағызлар һеч...
Јохса алтун, һәјатдан ваз кеч!
О заман һәп шу јадикарлар, әвәт
Сатыјорларды башга бир әзәмәт:
Әлдә пырланталар вә алмаслар
Һәпси шаһанә бир әда таслар,
Гурулуб һәр салонда ишрәтләр,
Узајыб кетди һәп сәфаһәтләр.
Һәр кәсин чүнки е'тигады гәви,
Ики-үч ајда ингилаб әлеви
Битәрәк һәп курултулар сөнәчәк,
Бәхтијарлар сарајлара дөнәчәк.
Бир јығын ихтилалчы ач, чылпаг
Бәлли, беш күндә хурдухаш олачаг.
Чох тәәссүф ки, дадлы тәхминләр
Бир јалан нәғмә олду... ким динләр!
Узајыб дурду ингилаб артыг,
Дүнки һәшмәтләр олду беш паралыг.
Пара битдикчә битди бунлар да,
Гара иш булудлар салонларда.
Мәһв олуб кетди һәп шәрәф, намус,
Даһа билмәм нәләр?! Бу пәк мәһнус...
Чанланым дурду мүфлис алманлар,
Галды ач, көрдүјүн гудурғанлар...»

Рәгс етди салон нәш'әли бир чалғы сәсиндән
Бир гыз сүзүлүб чыхды көвәрчин гәфәсиндән.
Рәггасә!.. Граф јаврусу, пәк ишвәли бир гыз,
Московдан учуб Гәрбә гавушмушдур о јылдыз.
Һејрәт!.. о нә һаләт, нә шәтарәт, нә гијафәт!..
Дәһшәт!.. о нә сәфвәт, нә тәрәвәт, нә ләтафәт...
Пәк назлы, шәфәг далғалы, фәвварәли бир пур,
Һәр чилвәси, һәр һалы едәр көзләри мәшур.
Рәггасә дејил, харигәдир иштә о афәт,
Һәр гывырылышындан доғујор башга зәрәфәт,

Мәфтун кимидир кәндинә, дүнҗалары сармаз,
 Гоҗунда бөјүтмүш-ону мин илаһеҗи-наз.
 Алгышладылар... күлдү, чәкилди,
 Алгышладылар... бир даһа кәлди,
 Мәчлис кәлиҗоркән-һәҗчанә,
 Гыз башлады бир башга тәранә.

ГЫЗЫН ТЭРАНӘСИ

«Н»

Ајдын бир кечәди рәҗәә далдым,
 Бахдым чәннәтдиҗим, һејрәтдә галдым.
 Өлдү ал ганадлы мәләкләр мәни.

Билмәм нә һал олду, һәмән бајылдым,
 Бүлбүлләр өтәркән... сәһәр ајылдым,
 Өпәрдн харәли-һпәкләр мәни.

Рәҗә фүсунилә о күн сәрхөшдүм,
 Бир кәләбәк кими күлзарә-гошдүм,
 Өлдү көзү јашлы чичәкләр мәни.

Вургун кими көзү мәндә һәр-кәсин...
 Оф, истәмәм, хајыр, хајыр-өпмәсин.
 Көзләрдә титрәшән бәбәкләр мәни...

«Ә»

Битирди ишвәли рәггасә хош тәранәсини,
 Өпүнчә самиләр руһи чәзб едән сәсини.
 Сөнүк көңүлләрә сарпилди инчә бир һәҗчанә,
 Чәкилди, кәлмәди... алгыш гопарды һәл туфан.

Јенә «Иса»ја бәнзәјән үздән
 Бир тәбәссүм бәлирдн... сөјләди: «ән
 Чох бәјәндим шу назлы афәти мән,
 Чүнки һәр кәс онун әсири икән
 Еймәк, алчалмаг истәмәз әсла.
 Ләкәсиздир чочуг гәдәр һала...
 Јени ачмыш шу гөвчәнин бабасы
 Бир граф... хәстә, һәм позуг гафасы.

Ону тәҗмин үчүн фәғәт бөјлә,
 Рәгсә мәчбур олур мин ишвә илә.
 Баба дурсун, шу көрдүҗүн «һәзәрәт!...»
 О гызын сәфәсиндә булду һәҗат.
 Шүбһәсиз, рәғбәт олмасадды она,
 Кимсә кәлмәзди бөјлә бир салоһа.»

...Чәкилиб кетди һәл мүсафирләр,
 Галды кин пүскүрән беш-алты нәфәр.
 Бунлар, ишсиз галаһи мүһачирләр,
 Етмәк истәрләр әски јурда сәфәр.
 Бурахырлармы?... Ким билир, нә-олур?
 Бурда галмаг да хејли гөрхулудур.
 Јашамаг күч... чалышмаг истәрсин,
 Иш булунмаз, булунса... пәк чиркин.
 Пәк ағыр иш верирләр ән көтүсү:
 Ишчиләр бағлыјор сәнинлә күсү,
 Кими тәһгир едиб додаг бүзәчәк,
 Кими мин бир алајла көз сүзәчәк...
 Санки иш вармы, олса шад олуруз,
 Гара әтмәк јејиб сәфа булуруз.
 Аһ, бир аз сөнсә иһгилаб алевн!..
 Һәр кәсин кәнди јурду, кәнди еви...
 Орда инсан ачындан өлсә белә
 Јенә хошдур... Фәғәт шу елдән-ел
 Гошманын санки вармы мәнәсы,
 Адамын һәр күн ағлыјор анасы.
 Аһ, әвәт ән бөјүк бәлә,—билсән,
 Пара јох, көчмәк истәсән белә сән;
 Һәдәр олмазмы чәкдијин зәһмәт?
 Јахаландыса иштә сөн дәһшәт!..
 Дејәчәкләр бу көһнә бир чанавар.
 Әски милјончу... әл! Кәбәр! Нә чыхар?!

Сарды әтрафы бир вәрәмли сүкут
 Бахышыб дурдулар бүтүн мәбһут.
 Шу сүкут архасынча-иш одадан
 Инчә бир сәс дујулду, гопду фәған!..
 Назлы рәггасә иһлијорду... әвәт,
 Граф етмишди аңсызын рәһләт!

НИЛ ЈАВРУСУ

Јығын-јығын ахышан автолар, трамвајлар
 Чичәкли, сүслү, төрәвәтлн бир чаһанә гошар.
 Бу өлкәнин јазы шән бир мајыс гәдәр дилбәр,
 Сәфалы мәнзәрәләр руһә бусәләр сәрпәр.
 Көз ишләдикчә күлүмсәр јашыл хијабанлар
 Јашылды пәнчәрә, балкон, јашылды мејданлар.
 Чичәклерин арасындан жүрүдүб афәтләр,
 Учарды гәһгәһәлдән голан сәадәтләр.
 Көрүлмәмиш бу «чичәк сәркисн»ндә ән рә'на,
 Көзәлләр иштә күлүмсәрди һәр јашыл фидана.
 Фәгәт бир афәти изләр дурурду һәп көзләр,
 О күн һәмән она аидди сөјләнән сөзләр.

Ады Шәмса фүсунлу бир хилгәт,
 Сачар әтрафә һәп гүрүр, әзәмәт...
 О бахышларда бир ғығылчым вар,
 Һанки бир гәлбә әкс едәрсә јахар.
 Шәргин әсмәрчә бир бәдиәсидир,
 Јени Мисрин өч изләјән сәсидир.
 Једди илдир ки, Нили тәрк едәрәк,
 Гәрбә учмуш о назәнин кәләбәк.
 Башда һүрријјәт ешги, севдасы
 Дашыјан бир әдиб имиш бабасы.
 Мәһбәс олмуш көзүндә һәп јурду;
 «Һагг!»—диләркән... бир инкилис лорду
 Сүркүн етмиш өлүмлү бир адаја.
 Бу хәбәрлән сөнүб битән Шәмса
 Көчәрәк әмчәсијлә бир јердә
 Јашыјор бөјлә гүрбәт елләрдә...
 Ысыныб шән мүнһәт кетдикчә,
 Һүснү әтрафы сәрхош етдикчә
 Онда һәп парлар еһтишамү гүрүр,
 Үзү лакин нәдәнсә аз күлүјор.
 Дүшүнүр... иштә, данма далғын,
 Чырпынан руһу нәш'әсиз, чылғын,
 Данма кинли бир пәјам арыјор,
 Анараг Мисри интигам арыјор.

...Сөнүјоркән күнәшин сон ишығы...
 Сарды мин рәнкү зија орталығы.

Кечдијин јоллара бахсан һәр јер
 Дүрлү аһәнки-бәдајә'лә күләр.
 Сохулуб шөвг илә еркәк гадына,
 Һәр сәфәһәт јапылыр зөвг адына.
 Сүслү кашанәләрин аләмн вар,
 Һәр көнүл бир јени әјләнчә арар.
 Шу түһаф мәнзәрәләрлән Азәр
 Чох ла зөвг алмады!.. Јалыныз дилбәр,
 Чаплы бир лөвһәјә мәфтун олараг,
 Доғду көнлүндә бир атәшли мәраг,
 Бахды Шәмса кечнјор мәсти-гүрүр,
 Имди күндүзкүнә һеч бәһзәмнјор.
 Пәнбә көксүндәки түлдән дувағы.
 Өпүјор бир хризантем додағы,
 Көрсә һәр ким ону Мисрин мәшһүр
 Бир фүсункарыны¹ көрмүш саныјор
 О шәтарәтли, күлүмсәр үздә,
 Ал додагларда, о гумрал көздә
 Өјлә бир инчә төрәвәт варды
 Ки, бүтүн көзләри әфсунларды.
 Бахараг назилә һәп сағ-солуна,
 Қирди пәк далғалы, шән бир салона.
 Ики-үч хурмачығаз бир көшәдән
 Ишвәкар афәти чәзб етди һәмән.
 Сарды әтрафыны бир гаҭ тәләбә,
 Һәпси бәнзәрди үзүндән әрәбә,
 Һәпсинин умдуғу бир дадлы хәјал:
 Гуртулуш ешги, кениш истиғлал.

...Кечди азчыг... сырытан бир мә'мур,
 Инкилис лордуна бәнзәр, мәгрүр,
 Әзәмәт таслағы, бир тип кәлди,
 Ону Шәмса сүзүјоркән, билди.
 Көстәриб: Бах!—деди јолдашларына.
 Кәлсә һәр тәһлүкә Мисрин башына
 Шу бакыр чөһрәли инсан јапыјор,
 Вәтәнин ән гара чәллады одур.
 Көрүнүр сәркији сәјр етмәк ичин.
 Гәрбә кечмишдир о гурназ ханн.
 Дәјишиб чүмләсинин бәт-бәһизн

¹ Клеопатра.

Сарды һәр чөһрәҗи бир нифрәт изи.
 Бири галхыб деди:—Артыг кедәлим.
 Күлдү Шәмса, деди:—Јох, рәгс едәлим,
 Күләлим, әләнәлим бир саат...
 Етди һәр кәс буна аз-чох һејрәт.
 Рәгси әввәлдән о һеч севмәз икән.
 Бу шәтарәт она кәлмиш һерәдән?!
 Көзләриндән сүзүлән ишвә, әда
 Лорду чәзб етди һәмән бир анда.
 Јанашыб рәгсә едәркән дәвәт,
 Ону рәдд етмәди Шәмса. Фүрсәт!
 Гошдулар рәгсә бәрәбәр, мәмнун...
 Кәнч әрәбләр шашырыб галды зәбун.
 Һәп үрәкдән гыза кин бәсләдиләр,
 «Иштә сапгын вә шәрәфсиз!»—дедиләр
 ...Нәш'ә чылғынлығы лордун көзүнү
 Јапды бир фалчы даңы.
 Меј гызыллатды бакырдан үзүнү,
 Салланыб дурду башы.
 Сүзәрәк гыз ону, гәлбиндәки өч атәшһини
 Јенијор гәһвә илә,
 Лорда тез-тез сонараг бәдә бурахмаз пешини
 Јени бир ишвә илә.

...Салланыб дурду һәриф әснәјәрәк,
 Јетишир—сөјләди—кәл!
 Сүслү, шаһанә одам вар, керчәк,
 Кедәлим, бах, нә көзәл...
 Ону рәдд етмәди Шәмса, кетди
 Бир мұсафир кимн шән,
 Инкилис зөвгүнү тәбрик етди
 Јолда һәр гаршы кәлән.

...Јарын еркән күнәшһини дадлы, гызыл бүсәләри
 Азәрин руһуна күл сәрпәркән,
 Кејиниб чыхды бир аз динләјә бакир сәһәри
 Бир хәбәр дујду һәмән,
 Гоншулар бир јени шеј көрмәк үчүн топлашараг.
 Сарды һәр чөһрәҗи кетдикчә мәраг.
 Көрүнүб гаршыда бир дәстә полис, ән арада
 Кечди шәргәфәти әсмәр-Шәмса.
 «Иштә, гатил шу көзәл гыз!»—дејә еркәк вә гадын
 Сүздүләр һәп ону шашгын-шашгын.

Ики гуришула битирмиш кенә азгын лорду,
 Бәлкә азчыг нәфәс алсын јурду.
 Бәлкә азчыг нәфәс алсын әзилән инсанлар.
 Ахмасын Нилә күнаһсыз ганлар.
 Дүнкү јолдашлары нифрәтлә атаркән салону
 Имди изләрдн ону.
 Бир илаһәјди о һүрријәти тәмсия едәрәк,
 Көрмәк истәрди тикәндикдә чичәк.

Берлин

ТЫСБАҒАНЫН ЗӨВГҮ

«h»

Авропанын јашыл бир јайласында
 Консерт үчүн бөјүк һазырлыг варды.
 Сејрә кәләп бүтүн еркәк, гадында
 Пәк јени бир шејә мәраг учарды.
 Оркестро чалды, пәрдә ачылды,
 Мәраглы көзләрдән һејрәт сачылды.

Сәһнә бошду, јалныз ән орта јердә
 Јуварлагча, боз бир ләкә көрүндү.
 Дәјишди мусиги һәп пәрдә-пәрдә.
 Кетдикчә инчәләп бир ше'рә дөндү.
 Бағанын гафасы чыхыб ғылафдан
 О дадлы аһәнки динләрдн һејран.

Зүрафә бојнуна бәизәрди бојну,
 Мәғрур, әдалы бир дурушу варды.
 Мусигидән сәрхош олуркән... ону
 Ким сејр едәрсә бир севинч дујарды.
 Бирдән чалгы сусду, аһәнк позулду,
 Инчә һејванчыгаз көрүнмәз олду.
 ...Аг сачлы бир профессор, парисли бир лисанчы,
 Азәрин јанында күлүмсүјорду.
 О дујмушду: Бу мүһитә Азәр бир аз јабанчы...
 «Көрдүмү? Лөвһә пәк көзәл!» дијорду,
 «Тысбағалар белә биздә мусигидән зөвг алып.
 Сиздә насыл, бу сынаглар вармыдыр?»
 Азәр күлүб «Хажыр!» деди: «Биздә дејил тысбаға
 Инсан белә көрмәз бу зөвгү әсла!»

Шэргин бир чох өлкөсүнн мөн кезиб дэ долашдым,
 Чох еллэрэ јанашдым.
 Орда инсан сүрүлэри јығын-јығын маһв олур,
 Этмәјини күч булур.
 Чолуг-чочуг, ач-јалавач пачавраја бүрүнүр,
 Чөплүкләрдә сүрүнүр.
 Ашчыларын атдыглары кәмикләри гырарлар,
 Бир аз илик арарлар.
 О маһсулла Шэргин һалы пак сәфил...
 Өјлә јохсул вар ки, от јејиб јашар.
 Фәгәт бурда јалһыз инсанлар дејил,
 Тысбағалар белә ешгиндән чошар.
 Чох дүшүндүм буну дәминдән бәри,
 Нәр зөвгү бир ачы бәсләр дүшүнсән!
 Иштә Гәрбин азғын сәадәтләри
 Алыр гита Шэргин фәлакәтиндән».

ШЭРГӘ ДОҒРУ

«Ә»

Гәрби сармышды думанлар, сисләр...
 Ачылар дујду ичиндән Азәр.
 Өзләјиб Шэрги, һәмән чыхды јола,
 Бәлкә бир дүшкүнә јардымчы ола.
 Бәлкә Шэргин о сычаг гојнунда
 Үшүјән көнлүнү азчыг авуда.
 Јохду јолларда тамашаја мараг,
 Тарлалар өлкүн, ағачлар чылпаг...
 Гәсвәтнндән ујујан јолчулара
 Нинни сөјләрди уғултујла бора.
 Бир сәһәр Азәр ујуркән, шақраг
 Бир сәда сазла һәмаваз олараг,
 Ону галдырды јатагдан еркән,
 Бәлли... вармышды о күн Шэргә трен.

ЕШИДИЛӘН ТҮРКҮ

«Һ»

Вәфалы јар икән, бир дүшман кими
 Гыјды мана һејран-олдуғум көзәл.

Салды көздән, илләрчә Сән'ан кими
 Гапысында чобан олдуғум көзәл.

Дедим: «Өлдүр мәни!», саллаһыб кечди
 Сүзкүн бахышлары гәлбими дешди,
 Бир кәләбәк кими ганымы ичди
 Дәрдиндән пәришан олдуғум көзәл.

Аһ нә чыхылмаз јол имиш бу севдә,
 Тә'н етди нәр көрән, күлдү нәр кәда,
 Хәстә бир гуш икән мәни јувамда
 Дустаг етди гурбан олдуғум көзәл.

«Ә»

Түркү сусмушду, күлүмсәрди күнәш,
 Нәр көнүл алды күнәшдән атәш.
 Та узагдан чөкән атәшкәдәләр,
 Чошгун алмас дәниз ниләр вә күләр,
 Дүшүнән Азәрә ејләрди сәлам,
 Кәндисиндән умараг бир илһам.

Јени вармышды о «Алтун шәһр»ә,
 Јанашыб дурду бир өлкүн чөһрә.
 «Јардым ет!»—сөјләди:—«Азчыг пара вер,
 Јејәчәксиз, кејәчәксиз бәкләр
 Једди баш аилә гүлбәмдә мәни,
 Өлүдүр һәпс, фәгәт јох кәфәни.»

Ону Азәр сүзүјоркән таныды,
 Бир заман һөкми-рәван султан иди.
 Хејли зәнкинди шу мискин чаһил,
 Әски милјончу икән имди сәфил...
 Өнчә бәнзәрди о бир торба этә,
 Имди бәнзәр дири бир искелетә..

Әл ачыб сөјләди тәкрат едәрәк:
 «Көрүјорсун ки, ачым, ејлә көмәк».
 Деди Азәр:—«Бу диләнмәк нә имиш,
 Чалыш, уғраш, булараг сән дэ бир иш,
 Јох дејил ишчијә әтмәк парасы...»
 Нәрифин дөндү бу сөздән гафасы,
 Деди: «Неч кәлмәз әлимдән гара иш...»

Азэр

Ја?! Бу адэт көтү... һәм пәк мүдһиш!..
Сәндә баш вар ја!..

О

(Гафасына ишарәтлә)

Шашырдынымы, бу нә?

Азэр

Заһириндән нә чыхар, бах ичинә,
Вармы елмин?

О

Хајыр...

Азэр

Артыг јетишир,
Сәнә өлмәк јашамагдан ејидир.
Чүнки баш јох, чалышан әлләр јох.
Өлүсүн... Кет, дидиниб сөјләмә чох.

О

Сус, јетәр сус!—нә дијорсун бә сәнин,
Аллаһын јохму? Бу һәзјан нә ичин?

Азэр

Аллаһын бурда, әзизим иши нә?!
О сүрүлмүш ки, вәтән харичинә...

О

Ја бу чанлар, бу әзаплар нә демәк?

Азэр

Јас тутар кечмишә һәп инләјәрәк.

О

Сән дә сапмыш кимисин, бәсбәлли..
Сарсылыб кетдимин динин тәмәли?!

Азэр

Күндә бир рәнкә кирәркән дунја,
Һанки шејдир ки, дәјнишмәз әчәба?
Ингилаб!.. Иштә дәјнишдин белә сән,
Түлкү олдун гоча бир арслан икән.
Сана бәзәр билирәм миндәрчә.
Күчлү, сәрсәм буга һәп олды чүчә.

О

Сән ки, бир әгрәб имишсин керчәк.
Бу зәһәрләр, бу тикәнләр нә демәк?
Сәрвәтим әлдә булунсајды, сағын,
Мана күлмәзди бу күн һәр сапын.

Азэр

Өјүнүб дурма, о сәрвәт әсла
Сана аид дејил, азғын, будала!
От сатан, памбыг атан, һалва гапан
Һәр кәлән бәһс едијор милјондан.
Әчәба, сән ону нердән алдын,
Шүбһәсиз башгаларындан чалдын.
О сәнин кәнди газанчыinsa, нечин
Имди гур-гур өтәр ачлыгдан ичин?
Кет газан, имди дә иш вар, пара вар.
Чалышыр имди дә башлар, голлар.
Һәп әмәкдән чыхыјоркән әтмәк,
Бөјлә арсызча диләнмәк нә демәк?

Бир дә јүкләндијиниз алтунлар,
Һанки бир хејр ишә олмушду мәдар?
Киминиз олду хурафата әнис,
Киминиз јохсула чәллад, нблис..
Сизи чәлб етди сокаг төһфаләри,
Варыңыз сүсләди ашифтәләри.
Ујутуркән сизи гәфләт вә гурур
Гопду туфан, әзилиб һәр мәгрур.
Паралар кетди, чәһаләт галды,
Евиниз әтмәјә һәсрәт галды.
Иштә, өвладыңыз абдал, сәрхош.
Һәпси чаһил, бачарыгсыз, башы бош.

Ачырым мән сизә, лакин, еји бил,
Мәрһәмәт чох да көзәл төһфә дејил.
Бу сәфаләт батағындан анчаг,
Сизи гуртарса өлүм гуртарачаг.

КОР НЕЈЗӘН

Азәр јашыл орманлардан гүлбәсінә дөнәркән
Ахшам гәриблији сачан үфүгләри динләди.
Зүмрүд дағлар үстүндәки ал шәфәгләр сөнәркән
Гоншу бағчаларда һәзин бир неј сәси инләди.
Бу сәс јорғун Азәрдә пәк ачы бир из бурахды.
Әсасына дајанаһаг адым-адым јүрүдү.
Суја кедән көј гызлары она һејрәтлә бахды.
Чох сүрмәди көј үзүнү бир әсмәрлик бүрүдү.
Көз гырһараг күлүмсәди она Зөһрә жылдызы,
Санки о да динлијорду бу синирли фәрјады.
Бу сырада јаваш-јаваш сусду нејдәки сызы,
Чошгун, јаралы бир сәслә јаныг түркү башлады

Түркү

Көзәлсин, ешин јох бизим елләрдә,
Дилбәрсин, долашыр адын дилләрдә,
Инчәсин, јетишмиш инчә белләрдә
Әсла сана бәнзәр чинәк көрмәдим,
Сәнин кими шән бир мөләк көрмәдим.

Шәһла көзләриндә сәадәт күләр,
Санки һәр афәтдән пәрәстиш диләр.
Сәнин Мәчһунларын Лејлајы нејләр:
Сәнсиз чәннәт хәрабәзарә бәнзәр,
Сәнсиз көнүл иссыз мөзарә бәнзәр.

Азәр һәмән гаршыдакы бир бағчаја јанашды,
Кирмәк ичин изи истәди, бир сәс дујду «кәл!» дејә.
Кирди, көзү чардаг алтында бир кора саташды,
Хош-беш етди, көрдү бәнзәр о пәк ариф кимсәјә.
—Нерәлисин?

Иранлыјым.

—Адын нәдир?

—Гәһрәман.

—Шу бағчада бир неј чалаң варды?..

Мәним, әмрийиз?

—Ешитдим дә мәрәг етдим, олузму бир дә чалсан?
—«Олур», дејә алды неји, дәрдли иди шүбһәсиз.
Чалды, чалды, инләдикчә дағы-дашы инләтди,
Көјә дөнән гузулары белә јолдан ејләди.
Ачы бир һал кечирәрәк бирдән неји тәрк етди,
Кечмишини анар кими һәзин-һәзин сөјләди:

Јад елләрә дүшдүм, кәлиб-кедән јох,
Јанарым, сызларым илач едән јох,
Уғрунда битдијим назик бәдән јох.
Дәрд алды сағымы, өлүм солуму,
Намәрд Араз кәсди мәним јолуму.

Билмәдим вурулдум јосма бир гыза,
Әридим үрәкдән ган сыза-сыза,
Сөјләсәм дәрдини аја, јылдыза,
Јылдызлар күлүмсәр; ај ахыб кедәр,
Динләмәз һалымы јан бахыб кедәр.

Урми бир шәһәрди, әтрафы күлзар,
Күл бағлары вар ки, кәзәнләр азар,
Зәрдүштүн күнәши орда аз гызар.
Чох заман мајысдан сечилмәз јазы,
Хошдур о торпағын һәр сөзү, сазы.

О күл дијарында шән бир бүлбүлә
Ујуб гондум мән дә гөнчә бир күлә.
Хани бир авчынын намәрд әлилә
Өмрүмүн баһары хәзанә дөндү,
Дүнја көзләримдә зинданә дөндү.

Бу сырада јашыл бир бағчадан үзүм кәтирди,
Заваллы кор дәрин бир аһ чәкиб сөзү битирди.
Мане олмаг истәмәди ону көрән ихтијар,
Јенә кетди «бағышһајын» деди, «бир аз ишим вар».
О кедәркән ачы-ачы күлүмсәди Гәһрәман,
Анлатды ки, мәним дајымдыр шу јашлы бағчадан.
Истәмәди әл ачајым һәр виңдансыз сәфилә,
Алыб кәтирди Ирандан мәни бу гүрбәт елә.
Вардым Араз кәнарына... һәм дирилдим, һәм өлдүм,
Чылғынча бир чочуг кими һәм ағладым, һәм күлдүм.

Севкилим да, чөлладым да чүнки Иранда галды...
 Неч алдырмаг истәмөдим, женә мәни дәрә алды.
 Азәр деди:—Көнүл истәр һәмдәрә ола сәһниңә...
 Заваллы аһ чәкиб деди:—«Мәраг етдиңсә динлә!

Урми чиварында Әфшар елиндән
 Аязсыз-бабасыз бир кәнч идим мән.
 Он ил-әввәл катиб олдум бир хана,
 Һөкмү рәван иди онун һәр јанда.
 Һәр кәсчә бәллицир Бәбир хан ады,
 Баш әдирмәмиш бир нисан гојмады.
 О пәк мәғрур иди, хејли гурназды,
 Бә'зән һөкүмәти белә сајмазды.
 Һәшмәти, сәрвәти, шаһы, шөвкәти.
 Олмушду һәр јердә дилләр-зијнәти.
 Әвлад дејә Мәләксима адында
 Тәк бир гызы варды: ләтиф, хош әда...
 Көзәлләр көзәли, севдә күнәһи,
 О дијарда бәлкә булунмаз еши.
 Һәр чилвәси дилбәр, инчә һәр һалы,
 Ону тәсвир ичин шаир олмалы.
 Бүтүн әшраф икән онун вурғуну
 Бәбир хан кимсәјә вермәди ону.
 Он сәккиз баһарлыг о гөнчә күлдән
 Һәр сәһәр көз бусәси алырдым мән.
 Пәк чевик бир авчы идим... Чох заман
 Кәндисиндән ајырмазды Бәбир хан.
 Бир күн женә ава һазырланьркән
 Гыз «Сән кетмә!» дејә сөз алды мәнән.
 Кетмәдим, динләдим чылғын көнлүмү,
 Көзә алдырмышдым о күн өлүмү.
 Авчылар атланыб јола дүшдүләр,
 Артыг дуруб дүшүнмәји ким динләр?
 Мәләксима күллү баға савушду,
 Көнүл чырпынараг пешинчә гошду.
 Әтрафыны сарды күл финдаһлары,
 Сахлады мәнән о назлы шикары.
 Арадым, арадым, епәј јорулдум,
 Пүскүллү сөјүдүн¹ алтында булдум.

¹ Мәңгүн сөјүд.

Үз-үзә кәлинчә дәјинди һалы,
 Бахышындан бәлли иди хәјалы.
 Еһтирас алавы көзүнү сарды,
 Пәнбә үзү бир күл кими гызарды
 «На сөјләјим?!» дејә мән дүшүнүркән,
 Инчә гәһгәһәләр гопарды бирдән.
 Чошду еркәклијим, јахлашдым она,
 Сарылдым сармашыг кими бојнуна.
 Санки бир көвәрчин дөндү гартаһа,
 Үркүб чәкиләрәк деди: «Ешг ола!
 Шаһырдыммы, нәдир, ешмијим сана!?»
 Бу сөздән ичимдә голду ғыртына
 Үмдими-кәснб дөнмәк истәдим,
 Чүнки јохсул идим, «Һағлысын» дедим.
 Үзағлашдым... Женә нәдәнсә күлдү—
 Күлдү, шәһла көзү женә сүзүлдү.
 Голларыны ачды «Кетмә, кәл!» деди.
 Јахлашыб севиндим, гаҗмаг истәди.
 Јахалајым деркән гаҗыб јох олду.
 Бахдым бу назланыш бир аз чох олду.
 Чинарлыгда јалһыз башыма кәздим,
 Бу һалда инчә бир инилти сәздим.
 Һәмән гошдум, саға-сола сапаркән
 Бахдым ки, сәс кәлир мәнәкшәликлән.
 Варыб көрдүм ки аһ, о ше'ри-мәнсур!
 Чичәкләр гојнунда чырпыныб дурур.
 Көксүнү көстәриб, деди дәмичик
 Зәһәрләди мәни семли бир бөчәк.
 Ипәкли, түл көмләјини јыртараг
 Инчә бир из булдум ғырмызымтраг.
 Тәлаш етдим, һәмән гызармыш јерн
 Әмиб сордум, бәлкә фусункар пәри
 Ачыдан гуртулур, деркән... Бајылды,
 Тәкрар әмиб сордум бир аз ајылды,
 Сордугча көксүндә күлләр ачылды.
 Көзләриндән һәјат кури сачылды.
 Дүјдум ки, гыз мәни чоҗдан севәрмиш,
 Јалһыз бабасындан һәзәр едәрмиш.
 Әлләрим әлиндә кәлиркән дизә
 Жаләдән меј сонду чичәкләр бизә.
 О күл гөнчәсини гопардыгым күн
 Бүлбүлләр шакараг јапдылар дүкүн.

Ахшам олду, боз булудлар
 Дөндү-вулканлы даглара...
 Гара-кейди жашыл отлар,
 Санки жас чөкдү баглара.
 Көй кишинэди, чахан шимшэк
 Һәр кәси горхуја салды,
 Авчылар авдан дөнәрэк
 Бәбир ханла кейфә далды.
 Мәкәрсә бир бајгуш бизи
 Көрүб хәбәр вермиш она,
 Артыг сөнүб севиңч изи
 Голду ачы бир фыртына.
 Мәчлис дағылдыгы анда
 Сәрхош Бәбир ајылмышды,
 Буну дујан гыз бир јанла
 Горхусундан бајылмышды.
 «Аһ, бу рәзиллик нә демәк,
 О гыз сана ешми?!» деди;
 Һәмән мәни һәбс едәрэк
 Интигам алмаг истәди.
 Кечә кечди... Хидмәтчиләр
 Голларымы бағладылар,
 Көзләримә мил чәкдиләр,
 Үрәјими дағлалылар.
 О күндән бәриңдир чаһан
 Көзүмдә бир мәнһус олду.
 Баис анчаг гудуз гаплан,
 О вичдансыз накәс олду.
 Аһ, нолурду зүлм ашиги
 Чәллад һакимләр олмаса,
 Кор инсанлар һәр фасиги
 Кәндинә рәһбәр булмаса...

Бәдбәхт адам һөнкүр-һөнкүр
 Чочуг кими ағлыјорду;
 Азәр деди: пәк күлүнчдүр,
 Шу ағламаг Шәргн јорду.

ЈАШАМАГ ВӘ ЈАШАТМАГ

Јорғун Азәр һәнуз јени гүлбәсинә вармышды,
 Архадашлар, вәтәнданлар чеврәсини сармышды.

Ихтијарлар бирәр донуг һәјкәл кими бахарды.
 Кәңчилијин алмас көзләри шимшәк кими чахарды.
 Һәр үздә пәк марағлы бир һал варды,
 Һәр кәс Европадаң хәбәр сорарды.
 Азәр күлүмсәјиб деди:—Мән көрдүјүм инсанлар
 Бир-бириндән ајры дејил, һәпси бир шеј сајығлар.
 Һәпси бир јуванын гушу, һәпси бир бағ мејвәси;
 Бир саз чалар һәр өлкәнин, һәр дилбәрин ишвәси.
 Һәр кәс бир авчыдыр ки, ав дүшкүнү,
 Гајә анчаг хош кечирмәк үч күнү.
 Шәрг елләри иришилмәз «хәјал» үчүн јашаркән
 Гәрб әләми аз да олса «һәгигәт»дән хошланыр.
 Шәргин сөнүк дүјгусуну әфјун руһи охшаркән
 Онјар јени бир силәһ кәшфини сәадәт саныр.
 Шәрг уғрашыр јалмыз «өлмәјим» дејә,
 Гәрб елләри маилдир өлдүрмәјә.
 Ја о, ја бу гошар дурур һәп бир диләк пешинчә,
 Мәгсәд анчаг јарыны јох, бир һәјаты хош булмаг.
 Шәргә көрә о дијарда азад икән дүшүнчә,
 Јазыг!.. Јенә мүмкүн дејил дидишмәдән гуртулмаг.
 Артадыгча билкиләр артар еһтирас,
 Һеч фәрғи јох—әски һамам, әски тас...

Бир ихтијар

Оф!.. «Јашамаг, јашатмамаг» дүјгусу
 Күндән-күнә вичданлары күрләдир.
 Инсанларын мәнчә ән уғурлусу
 «Јашатмаг» зөвгүнү дујан кимсәдир.
 Һеч бир шәрәф вермәз худкамлыг сана.
 Јүксәлмәк истәрсән—ачы дүшмана.

Бир кәңч

Бу јүксәлиш, хајыр!.. Сәфил торпагда
 Һәнуз бир кимсәјә нәсиб олмады.
 Бу јолун јолчусу галыб дузагда,
 Сызлајан гәлбинә илач булмады.
 Әзмәк истәмәјән бир күн әзилди.
 «Севки» изләјәнләр дара чәкилди.

Чаһан бир батағлыг... инсан адында
 Бир јығын мөһтәрис бөчәклә долмуш,

Бир-бирини јејиб јашарлар онда,
 Һәр ким күчсүз олмуш, һәмән боғулмуш.
 Һәр шеј јалан, күчлү олмаға чалыш!
 Әзилмөјә дејил, әзмәјә алыш!

А з ә р

Һеј, гоча дунја, һеј! Сәндә нөләр-вар!?
 Һәр кәлән сәни бир башга шеј саныр
 Кими бир батаглыг дејә хор бахар,
 Кими, ифритәдир дејә алданыр.
 Кими зиндан дејә ғызаркән сана
 Үстүн дар кәлиңчә кечәр алтына.

(ихтијарла кәнчә)

Хајыр, дунја шән бир күлзарә бәнзәр,
 Онда чүт ајаглы «мараллар» кәзәр.
 О нәш'әләр долу кениш күлшәндә
 Истәдијин чичәк дә вар, тикән дә.
 Услу әлләр чичәк дәрир, күл топлар,
 Тәнбәлләри чалы, тикән тырмалар.
 Дијоллар инсан јонулмуш мејмундур,
 Бу сөз һәгигәтә пәк аз ујғундур.
 Имди дә «мејмунлар» кәрчи аз дејил,
 Һәр һалда бир һачыләјләк газ дејил.
 Инсан јонулмуш бир һејван олса да,
 Ендирилмәз һечә ондакы зәка.
 О јалныз дүшүнмәз, дүшүндүрүр дә
 Кәшф едәр күндә бир гаранлыг пәрлә.
 Һәр күн бејниндә бир јылдырым чахар,
 Диләрсә бир анда бир чаһан јыхар.
 Инсан пәк түһафдыр, о һәр шеј јапар,
 Онда јашамаг да, јашатмаг да вар.
 «Јашатмам, јашарым» дејән сәфилләг
 Һан ичән вәһшиләр јолуну излә.
 Сән нә мәләксин, нә дә гаплансын:
 Нә күлсүн, нә тикән... јалныз инсансын.
 Чалыш, парла, јүксәл! Унутма анчаг,
 Јашамаг бир һагса, јашатмаг да һагг!..

ЈУРДСУЗ ЧОЧУГЛАР

«Ә»

Ғышын ахшамыды... Бүтүн даш, торпаг
 Саврулан гарла донанмышды јенә.
 Һәр тәрәфдән гадын-еркәк гошараг
 Вармаг истәрди сычаг евләринә.

Јол кәнарында бөјүк, зифт әридән
 Газан алтында кичик јурдсузлар
 Јахмыш атәш... исниркән бирдән
 Инчә бир рузкар пиилдәр, сызлар.

Фәгәт онлар бу сојугдан, гардан
 Бихәбәрмиш кими әјләнчә јапар.
 Сөјләнән сөзләри һәп сачма-сапан,
 Саја кәлмәз јарамазлыглары вар.

Биринин исладараг бојуну гар,
 Пәк синирләнди һәмән күфр едәрәк:—
 «Нә түһаф, санки гарын нәштәри вар,
 Аг бир әгрәбми бу, ја бузлу синәк».

Бир «Сус!» дерди: әзизим, буну сән
 Кет дә зәнкчиләрә сор! Көр нә дијор?
 Иштә бах, гаршыда бир пәнчәрәдән
 Бизи бир инчә гадын сејр едијор.

Онча: бунлар, бу амансыз гарлар
 Рәгс едән бир кәләбәкдән дә көзәл...
 Сәни кәскин боралар гырбачлар,
 Нинни сөјләр она пүрше'ри әмәл.

Бир исләг, гара әтмәк јејәрәк
 Гоншудан чалдығы бир алма илә,
 Сонра азчыг сырытыб әснајәрәк
 Деди: «Јолдаш, мана бах, бир сөјлә
 Әчәба варлы чочуглар нә јејор?»
 Бир ојнатды һәмән гаш-көзүнү,
 Деди: «Һәр шеј... Ону јалныз мана сор!
 Онларын мән билирәм ич үзүнү...»

Кәндиңә мәхсус мәсхәрә бир әда илә, комикчә бир аһәнк илә
 тәглид едәр.

Чочуг

Анна! Бир шеј жемэк истәр көнлүм.

Анасы

Нә диләрсән булунур, ал је, күлүм!
Бәј бабан имдичә алмыш хавјар,
Тазә јағ вар, јени көлмиш бал вар.

Чочуг

Башга шеј јохму?

Анасы

Тојуг вар, керчәк,
Имди хидмәтчи гызардыб верәчәк.

Чочуг

Быгдым артыг, јенә һәр күнки жемәк,
Шүбһәсиз мәдәми бәрбад едәчәк.

Анасы

Шоколад вардыр.

Чочуг

О галсын да еана,
Мармелад јохму?

Анасы

Хајыр...

Чочуг

Иштә фәна,
Портағал олса батырсам шәкәрә.
Вар үмидим бир аз иштаһ кәтирә.

Анасы

Сөјләрим имди алырлар, лакин
Јарамаз бәлкә о, бош мәдә ичин...

Архадашлар сохулуб бир-биринә,
Күлдүләр мәсхәрәнин сөзләринә.
Буну Азәр дә—јахындан күләрәк—
Динләјиб дерди: «Әвәт, пәк керчәк,
Назү немәтдә јашаркан оңлар,

Гара әтмәк белә булмаз бунлар.
Кечәләр... бөјлә гар алтында јатар,
Јенә сағлам вә дәмир чанлары вар.

Ким билир, бәлкә бүтүн инсанлар
Өрнәк алсајды да һејванлардан,
Даһа сағлам, даһа күрбүзчә јашар,
Бәлкә уммазды һәкимдән дәрман».

Узун быјығлары саргыг, галынча бир көвдә
Ичиб-ичиб дә сапытмышды бир јахын евдә.
Сәндәләр, сөјләнирди әсиәјәрәк,
Көһнә чандармалардан олса кәрәк.

Бир чочуг јахлашыб беш-алты адым
Деди: «Јолдаш! Ачыз, бир аз јардым!..»

Сәрхош

(Гызғын вә чыгыш)

Насыл, насыл? Сана јолдашымыјым мән, аһ азғын!
Көпәк јумурчага бах!.. Әл, кәбәр дә, көлмә јахын.
Чәкил дә кермәјим артыг, чәкил рәзил, алчаг!
Мәнимлә јолдаш имиш һәр донуз, чәсарәтә бах?!

Бу һалы сејрә далыб билмәдән күлүмсәјәрәк,
Јүрүрдү гаршыда шыг бир мадам, јанында көпәк.
Шән, уфаг бир көпәкди пәк ојнаг,
Бир ағызлыг да варды ағзында.
Деди гурназ чочуг:—«Ханым! Мана баг,
Вәһшиликдән бир из ки, јох онда
О ки, гапмаз, верин, ағызлығы мән,

(сәрхошу көстәрир)

Тахајым бир шу зәвзәјән һәрифә,
Хәлги та гапмасын сәбәб јох икән,
Буна пәк ујғун өјлә бир төһфә...»

Күлүшдүләр дә кичик сәрсәриләр әјләнәрәк,
«Әвәт, әвәт—дедиләр—пәк тикәнлидир шу көпәк»
Буна Азәр дә күлдү гәлбиндә,
Деди: «Пәк һағлысан, әвәт мән дә
Танырым өјлә азғын инсанлар

Ки ағызлыг вурулмадыгча гапар.
Бә'зи достлар да вар ки, үзлери шән,
Ичи лакин дашыр зәһәрли тикән.
Гәлби кин пүскүрүб дә үздә күлән
Даһа горхунч олур көпәкләрдән».

БАЈРАМДЫ

Бајрамды... күнәш инчә булудлар арасындан
Әтрафә сачыб ишвә күлүмсәрди тәбиәт,
Пүрнәш'ә баһарын әријән бусәси һәр ан
Сәһраләрә, орманлара сәрпәрди тәрәвәт.

Һәр көз јени бир севки арарды,
Һәр үздә севинч исләри варды.

Чох јердә гурулмушду сәфа мәчлис, јалныз
Јохсуллары бир јас кими хош күн дә сыхарды.
Гыш хырпаламыш, онлары әзмишди амансыз...
Һәр гәсвәти јалыныз бир үмид ешги јыхарды:

Бир күн кәләчәк јаз олачагдыр,
Һәр кәс бир аз әтмәк булачагдыр.

Бајрамды... бөјүк бир еви сармышды шәтарәт.
Һәп далғаланыр гәһгәһәләр зәмзәмәчикләр.
Севдалы бахышларда күлүмсәрди зәрафәт,
Охшарды көзәлликләри сүсләр вә ипәкләр.

Әлләрдә гәдәһләр өпүшүркән
Бир инчә каман сызлады бирдән...

...Бу дәмдә Азәрә јахлашды назлы бир хилгәт,
Чичәкли дағда јетишмиш о пәнбә күлдә фәгәт
Из бурахмыш күләр он алты баһар.

Кечән мајыс ону Азәр танырды бир көјдән,
О бикри-исмәтә адәт бәласы пәк еркән

Мәһрәм олмушду пудралар, бојалар.

Шу јапма сүсләри Азәр көрүнчә сүздү бир аз
Күлүмсијор кими һејрәтлә бахды... пәк гурназ,
Инчә бир шәјди гыз, һәмән дујду.

Севимли чәһрәси азчыг гызарды, сөјләди: «Баг,
Кәлинчә шәһрә дәјишдим, дејилми? Иштә мәрәг!
Көнүл аз-чох нә көрсә һәп ујду».

«Хајыр, хајыр... деди Азәр: Шу пудралар, бојалар
Дејил көзәлләр үчүн... ким сүрәрсә илләти вар,
Сары үзләрдә пәнбәлик јарадыр.

Әвәт, о, чиркин ичин бәлкә бир тәсәлли олур,
Сүрүнчә јашлы гадын бәлкә азча нәш'ә булур,
Буна алданма сән, инанма, хајыр!

Һеч унутмам, сәһәрди, пәк еркән
Көјдә чыхдым да бағча сәјринә мән.

Гопду туфан, учушду тоз-торпаг,
Солду бир анда һәр јашыл јарпаг.

Тозда көрдүкчә гөнчә күлләри мән,
Нә тәәсүфләр ејләдим, билсән!

Имди бирдән көрүнчә бөјлә сәни,
Анараг дүнки күл һекајәсини

Ачылар дујмаг үзрәјим јенидән,
Әчәба, анладыным Азәри сән?!»

Һәр тәрәфдән сүзүлән көзләри сармышды мәрәг.
Өјүнәм сүслү ханымлар күлүшүб ојнашараг,

Сардылар Азәри солдан, сағдан.

Өнчә үзр истәдиләр, «Сән һәким олсан»—дедиләр.

Бурда вар дүрлү чичәк һәр бағдан,
Һәпси дүндән бәри артыг буну дәрә ејләдиләр.

Ән көзәл ким, әчәба һанки гадын?
Бир чаваб истәриз, анчаг ајдын.»

Күлдү Азәр деди: «Сөз јох, һәпиниз имди көзәл..
Сечәмәм бир-бириниздән сизи мән, ән әввәл

Сыјрылын һәп бојалардан, тоздан.

О заман ајрылыр, әлбәттә, көзәлдән чиркин,
О заман бәлли олур доғру, јалан.

Актрисдир дејә сандым сизи әввәл, лакин
Сонра дујдум ки, бу ев сәһнә дејил,

Бу ојун сон модадыр, көһнә дејил...»

Азәрин сөзләри бир ијнә киби
Ганадыб дурду күлән һәр гәлби.

Кими нифрәт, кими һејрәтлә бахар.
Киминин көзләри бир шә'лә чахар

Киминин јер сүпүрүр гашгабағы,
Позулур рәнки силинмиш додағы.

Кими күскүн, кими әзкин-безкин...
Биринин парлады гәлбиндәки кин.

Деди: «Билмәм бу тикәиләр нә ичин?
Бир дүшүн, сән бизи тәһгир етдин.»

Азәрин көзләри кетдикчә күлүмсәр кими шән.
Деди: «Алданма хајыр, мәнә нә кин вар, нә тикән.

Биләкис сиздәки мәнфи сүсләр
Инчә бир дујғуну тәһгир ејләр.

Хајыр, Азәрдә булуьмаз габалыг,
 Сизә дүшмандыр о сәрсәм вә алыг
 Ки «көзәлсин» дејә тәгдис ејләр.
 Сонра тәһгир илә арханча күләр.
 Бир дер: «Бах, нә көзәл пудра, боја!
 Шу көзәллик кир олур кирсә суја»
 Бир дер: «Пәнбә һеч ујмаз сарыја,
 Бәнзјор бах, шу гадын сојтарыја».
 Фәгәт Азәр дүшүнүр пәк башга,
 Хошламаз чүнки јалан сөз вә рија.
 Онча бир күл ләкәсиз, тазә кәрәк,
 Охшамаз руһуну һәр јапма чячәк.
 «Әскилик» зөвгү јорар, һәр «јенилик»
 Пәк тәбии... олурум мән дә шәрик.
 Јенилик хош, мода хошдур, лакин
 Бөјлә сәрсәм јенилик пәк чиркин.
 Һәр дәјирман тозу, һәр кирли боја
 Бир көзәлликми верир? Јох, һаша!
 Һәпиниз хәстә, үзүлмүш, гансыз,
 Башга, пәк башга сизин дәрманыңыз.
 О да јалныз: су, күнәш, бир дә һава!
 «Су, күнәш, бир дә һава» ән рәһна,
 Ән көзәл бир туалетдир... мана баг,
 Шу гаранлыг одалардан гачараг
 Һүрр олун та сизи өпдүкчә күнәш
 Гызарыб һәр јанаг олсун күлә еш.
 Һәрәкәтсиз бир авуч әт кимисиз
 Гапаныб мәһбәсә күн көрмәсәниз.
 Нә көзәллик, нә сәһһәт галачаг,
 Күндә бир чөһрә вәрәмдән солачаг.
 Сордунуз «ким даһа дилбәр вә көзәлдир» дејәрәк
 Севдијимдән сизи мән хырпаладым билмијәрәк.
 Үзү дилбәр, сөзү дилбәр пәк чох...
 Өзү дилбәр көзәл аз, бәлкә дә јох,
 Ешсиз олсун да чамалын нә чыхар,
 Мә'нәви һүснүнү бир јохла нә вар?
 Бир чох афәт бијирәм үзләри хош,
 Руһи дүшкүн вә сөнүк, ичләри бош..
 Шүбһәсиз назү гүрур, ишвә, әда
 Дадлыдыр шән вә көзәл бир гызда.
 Көзәлин—мәнчә—ән үлви сифәти:
 Инчә руһ, әглү зәка сәлтәнәти...
 Ингилаб иштә! Атыб чаршафы сиз

О сијаһ пәрдәји рәдд ејләдиниз.
 Гејд едәркән буну тарих, анчаг
 Бир фәзиләт дејә алгышлајачаг.
 Сизи алдатмасын амма бу гүрур,
 Чаршаф етмагла битәр санма гүсур.
 Чох бејинләр јенә һәп пәрдәлидир,
 Мә'нәви пәрдәји дәф етмәлидир.»
 Азәрин сөзләри чимдикләди чох дујғулары,
 Сүздү гумрал, ала көзләр ону алдан јухары.
 «Јетиниш, анладыг артыг!» дедиләр,
 Сөјләнән «сачмајы» һәзм етмәдиләр.
 Өпүшүрләрдә кедәркән һәпси,
 Пәк туһафдыр бу өпүшмәк һәвәси.
 Хәстә, сағлам нәдир? Алдырмазлар,
 Вәрәм олсан да көнүл гырмазлар.
 Бу чүрүк адәтә Азәр дарылыб гызды һәмән.
 Деди: үзр истијорум,
 Бу, чинајәт кими бир шеј...—габалыг олса да—мә
 Сизә гатил дијорум.
 Сизә гатил дијорум! Чүнки бу горхунч адәт
 Мәдәни бир вәһшәт!..
 Бу өпүшләр саја кәлмәз ачы, хаин вә агыр
 Изтираблар јарадыр.
 Бир чох инсан бу өпүшләрдә сәадәт дә булур,
 Ону шаирләрә сор!
 Мән сәадәт дејил, анчаг дујарым тәһдүкәләр,
 Кирли, мисри ләкәләр,
 Горхун, азын ләкәләрдән горхун,
 Ев јыхан тәһлүкәләрдән горхун!

ЛАЛӘ

«Һ»

Шәһәр гадынлары «пәнбәкүл» дејә
 Һәпси вурулмушду көзәл Лаләјә.
 Сисли дағларың о ешсиз нәрисә
 Охшар, дурурду һәр хәјалы, һисси.
 Дадлы бир мусиги күләр сәсиндә,
 Илһам изләри вар һәр чилвәсиндә.

Көзлөрүндөн учан бајғын көлкөлөр
 Һәр инчә дујғудан пәрәстиш диләр.
 Јүрүркән көвәрчин рәгс едәр киби
 Чырпындырыр о һәр јаралы гәлби.

...Гәдәһләр долмушду, чалғы инләрди
 Көзәл гыз инләјән сәси динләрди.
 Бүтүн кәнчләр әтрафына гондулар,
 Шу көј дилбәринә бадә сондулар.
 Ичмәк истәмәди исрар етдиләр.
 Бир аз ичди, һәмән тәкрар етдиләр
 Үрпәрди түкләри шу илк адымда
 Дујду вицданында ачы бир сәда.
 Чох сүрмәди далғаланды нәш'әси,
 Чәзб етди һәр кәси назы, ишвәси.

Ичдиләр... ичдиләр... Көзләр бајылды,
 Синирләр кевшәди, голлар јайылды.
 Кечә кечмиш... «Артыг вагытдыр» дејә
 Сәфа мәчлисинә вида етдиләр,
 Бүллур гәһгәһләр сачыб кетдиләр.

Лалә дә бир кәнчлә гол-гола чыгды,
 Әсрарлы кечәјди, һава ачыгды.
 Баһар мейтабынын сәфасы варды,
 Севдалы бусәләр шән гызы сарды.
 Еһтирас атәши олунча кәскин,
 Јахды исмәтини дағ пәрисинин.
 Сәфил бир оданын вәһши гојнунда
 Силинмәз бир ләкә галды бојнунда.

Сәһәр дан улдузу күләркән она
 Руһунда гопду бир ачы фыртына.
 Јатагда чырпынды, һәмән бајылды...
 Јарын сон имтаһан иди, сон јылды.
 О кәлмишди үрфан һәјаты көрсүн,
 Көјләринә нурлу изләр көтүрсүн.
 О истәрди, јохсул, ачиз вә мискин
 Гыз-кәлинә доғру јоллар көстәрсин.
 Фәғәт имди?! Һәпси-Һәпси нафилә!..
 Инсанлардан гачыб енди саһилә.
 Көпүклү далғалар чошуб чағларкән

Алавлар, зәһәрләр ахды ичиндән.
 Бабасы, аннәси, гарлы дағлары.
 Јавуз нишанлысы, јашыл бағлары,
 Парлады бир рә'ја кими көзүндә,
 Дәһшәтләр ојнашды пәнбә үзүндә,
 Күнәш күлүмсәркән Лалә дә күлдү,
 Бирдән-бирә далғалара көмүлдү,
 Көрән балыгчылар имдадә гошду,
 Әфсус!.. О битмишди, хәјал олмушду.

...Чәназәји сарды архадашлары,
 Сачылды көзләрдән инчи јашлары.
 Гыз-кәлин сорушуб марағ едәрди:
 «Лалә нәдән солду, нә имиш дәрди?»
 Азәр деди: «Лалә нәш'әдән солду,
 Дадлы шәраб далғасында боғулду.»

Бу һалда кинли бир сәс
 Үсјан етди апансыз,
 Чеврилиб бахды һәр кәс,
 Шаһин бахышлы бир гыз.

«Хајыр!..» деди, «хајыр!.. мән
 Көз јашы төкмәм она,
 Онун бу зилләтиндән
 Һејрәт кәлир инсана.

Бу һал әскидән бизә
 Ән ачы бир јадикар...
 Гадынлыг чөкүб днзә
 Бир чох әсир олдаулар.

Шән сарајлар кечмишдә,
 Бизи алыб сатарды.
 Солуб көздән дүшүнчә,
 Һечликләрә атарды.

Бүтүн динләр, ганунлар,
 Гадынлара хор бахды.
 Үсјан единчә онлар
 Су јеринә ган ахды.

Бир чохлары наданлыг
Пәнчәсиндә сыхылды.
Кими оллуб гурбанлыг
Атәшләрдә јахылды.

Лакин гадынлыг бу күн
Һәр зәнчири ғыраркән,
Бу һал нечин?.. Бир дүшүн!
Һеч дә әфв етмәдим мән.

Лалә шән бир чичәккән
Нечин солсун һеч јерә,
Бунун зәифлијиндән
Зилләт кәлир бизләрә.

О сәјғысыз вәһшидән
Лалә өч алмалыјды,
Әвәт, ону гәһр едән
Әлләр ғырылмалыјды.

О кирли дырнагларда
Чох дидилдик әлверир,
Јетәр, бу күндән сонра
Гадынлыг дејил әсир.»

...Гыз көпүрдүкчә ондан
Ешләри өрнәк алды.
О, Азәрин руһундан
Гоһан бир тели чалды.

МӘЗАРЛЫГДАН КЕЧӘРКӘН...

«Һ»

Күнәш күлүмсәрди, нисан ағларды...
Азәр чыхмышды иди сәһра сејринә.
Гаршыда бир јашыл мәзарлыг варды,
Һәр дашы бәнзәрди һичран ше'ринә.
Јахында чырпынан солуг бир кәлкә
Бир мәзар өнүндә дуруб инләрди:
О, кәнч бир ашигди, күсмүш дирликә,
Азәр мараг едиб ону динләрди.

Иштә мән сана кәлдим,
Бу күн пәк шәндим.
Көз јашларымы силдим,
Дәрдим јох мәним.

Артыг јетәр, галх, ојан!
Бүтүн чичәкләр,
Баш галдырыб јатагдан
Һәп сәни бәкләр.

Бир ешг илә јашаркән
Сән атдын мәни.
Вәфасыз олеан да, мән
Унутмам сәни.

Һәр күн иссыз түрбәндә
Бир аз өлдүм мән,
Олмазмы имди сән дә
Мәни дүшүнсән...

Һәјат кәзәлмиш!.. Онда
Артыг јох көзүм.
Јер вер анчаг гојнунда,
Иштә сон сөзүм...

Һәнуз сытмалы кәнчин битмәмишди фәрјады.
Бирдән-бирә әлиндә бир тапанча парлады.
Иштиһар нијјәтилә нишан етди алныны,
Азәр: «Һеј, абдал!» дејә, хырпалады шашгыны.
Диксинәрәк бу сәсдән дүшдү әлдән силаһы,
Өлүдән фәрги јохду дујулмасады аһы.
Јаврум!—деди—ач мана, гәлбини ким ғанатды?
Заваллы дәрдә кәлди, аһ чәкәрәк аңлатды:

Шән бир сабаһ иди, вурулдум она,
Көзләриндә мајыс ре'јасы варды.
Ешгими инләркән инчә руһуна
Башымда бир дәли севдасы варды.

Ипәк сачларыны күлләр өпәркән
Һәр сирримә она ачыб төкдүм мән.
Бир мәнәкшә верди мана көксүндән
Аһ, ө гызда мәләк әдасы варды.

Һәмән бир бахышда алды көнлүмү,
Үч баһар олур ки, чалды көнлүмү.
Ән сонунда дәрә салды көнлүмү,
Бир көнүл ки, мин бир бәласы варды.

Азәр деди:
О ымди битмиш артыг,
Пәк җазыг!..
Бу җарлаг кими солмуш,
Чүрүмүш, торпаг олмуш.
Бәрабәр өлсән белә,
Үмид җох үзүн күлә.
Һиндин әски адәти
Јанса да бу вәһшәти,
Һагг дүшүнән бир инсан
Хошланмаз бу ојундан.
Нәфсә ғыҗанлар ајдын...
Ја хәстәдир, ја чылғын.
Бу сәрсәмлик җох заман
Едәр кәнчликдә түҗҗан.
Ихтијарлар өлүмдән
Җушгуланыб титрәкән,
Сајғысыз бир җығын кәнч,
Булур һәјаты ијрәнч,
Ишләр дурур нәһәјәт
Умудмаз бир чинајәт.
Сәгын мана дарылма,
Көзәл дүшүн, јанылма!

Өлүм вар ки, һәјат гәдәр дәјәрли,
Һәјат вар ки, өлүмдән дә зәһәрли...
Јашамаг да хошдур, өлмәк дә хошдур,
Ғәјәсиз һәјатда өлүм дә бошдур,
Һәр сөнүк ешг үчүн үзүлмәк фәна...
Дар кәлмәсин—дүнја кенишкән—сана.
Ер-кеч мөзар алыр бизи җојуна,
Ујма, сагын—вахты кәлмәдән—она.
Матәмләрә боҗма сисли өмрүнү,
Чалыш да хош кечир шу үч-беш күнү.
«Өлүм дә хош...» дедим, гапылма һиссә,
Бөјүк бир ешг үчүн лазым кәлирсә,
Нәфсинә хор бахан бир гәһрәман ол,

Һагг үчүн башындан кечән инсан ол!
«Ел үчүн ағлајан көз кор олса да»
Инанма архадаш! О бош бир сәда!..
Хајыр, худкам олуб сапма дар јола
Һәп ел үчүн ағла, ел үчүн сызла!
Ағла демәк чарпыш, вуруш демәкдир.
Ағламаг инсана мискинлик верир.
Бир ејилик җапсан иссыз јурдуна,
Сәадәт пәриси күлүмсәр сана.
Һагг да, һәгигәт дә көз өнүндәдир,
Јер алтында дејил, јер үстүндәдир
Бәхтијарсын, әкәр чәкдијин әмәк
Чаһан сәркисинә версә бир чичәк.

ДӘНИЗ КӘНАРЫНДА

«Һ»

Шәтарәтли бир мајысды... Азәр ениш сапилә
Зүмрүд далғалары сәјрә далмышды.
Пәк јахында чолуг-чочуг вермиш дә һәп әл-әлә
Шән кәләбәкләрдән өрнәк алмышды.
Сәдәфли гумлар үстүндә топ ојнарды оғланлар,
Ғызлар да бир јанда шәрги сәјләрди.
Бир тәрәфдә мүркүләјән беш-он сөнүк ихтијар
Бу чығлыға гаршы нифрәт ејләрди.

ҒЫЗЛАРЫН ШӘРГИСИ:

Сәһәр чағы кәзә-кәзә
Чыхмышдым еркән дәнизә,
Күнәш күлүмсәркән бизә
Далғалар дөндү алмаса,
Сырма ишләнди атласа.

Ағ јелкәнләр ганад ачар,
Сүзүлүб наз илә учар,
Әнкинләрә фәрәһ сачар.
Далғаларын чағылтысы
Саламлар ешсиз мајысы.

Фыртына јох, ачыг хава...
Балыгчылар чыхмыш ава,
Далгалары гова-гова
Гатланыр һәр үзүнтүјә
Јалныз «ач галмајым» дејә...

Ихтијарлар

—Артыг јетәр.
—Чох олдуруз...
—Ah јарамаз чапгынлар!
—Еј, мана бах!
Бурах чаным, сөз анламаз сапгынлар.
—Һәја, әдәб, тәрбијә јох...
—Бах шу кечән гурназа?!
—Гарышмыш оғлан гыза.

Ики-үч гадын

—Зәманәниз зынғылдасын.
—Оғлан да, гыз да азғын...
—Вахтилә биз дә кәнч идик.
Бөјлә јапмадыг, сагын!
—Хајыр, аллаһ әсиркәсин!
Биз сажысыз дејилдик,
Бөјүкләрин гаршысында һәмән сусдуг, әјилдик.
Бах о чимән јумурчаға!
—Бурах, батсын, кәбәрсин!
—Сизин гоншунун чочугу...
—Она чочугму дерсин?!
Бизимкилә евдән чыхмаз.
—Мәнимкилә дә өјлә...
—Үзмәк дә бир әјләнчәми, үрәк үзүнтүсүлә?

Бир ихтијар чылғын кими һәмән бағырды, дурду,
Ah!—Һәп кәнчлик азды, чолуг-чочуг гудурду,
Гызлар бу сөзләрә гаршы сарсылараг үзүлдү,
Азәр буну сејр едәрәк гәһгәһләрлә күлдү:
Күнү кечмиш насәһләрә јахлашараг «дур!»—деди;
Сизин тәрбијәниз артыг бу күн үчүн әскиди.
—Сиз нәсиниз?—Горху, зилләт бајгушлары... чүмләниз,
Кәклик кими башы гарда, гујругундан хәбәрсиз.
Бир-биринә гарышдырды оғланлары, гызлары,

Сагын!—деди—динләмәјин телн гырыг сазлары.
Һәр сөзә бел бағлајыб да мә'јус олмајын, хајыр;
Дујдугунуз лағырдылар башдан-баша сачмадыр.
Һәр сачмаја алданмајын «Һәг вә һәгигәт» дејә.
Онлар сизи сүрүкләјир сөнүклүјә, һечлијә.
Әсрин јаврулары олун... әвәт, анчаг чәсарәт,
Анчаг чәлик гөлләр верир инсанлара сәадәт.
Чырпыныш сүкутдан көзәл, күләш нийлтидән хош,
Күнәш көлкәдән угурлу... чалыш нурә доғру гош!
Чочуг дүшә-дүшә бөјүр, әзилмәјән дүзәлмәз,
Мискинләрә, ачизләрә чәннәт пәјами кәлмәз.
Бах, үзүјор әнкинләрдә бир балыгчы јуварусу,
Балыг кими ојнар дурур, билмәз дәниз горхусу.
Једијиниз балыг гәдәр сиздә јохмудур һүнәр?
Тавуг кими күмәсләрдә сөнүб битдиниз, јетәр!
Артыг јетәр, евинизин чәпәрини ашмалы,
Гартал кими кениш үфүгләрә доғру гошмалы...

Бу һалда бир шеј күрлады, марагланды чочуглар:
—Нәдир бу сәс?

Јылдырыммы?

—Һәр нә варса көјдә вар.

—Әвәт, доғру...

Бахын, иштә!

—Гос гоча бир тәјјарә...

—Ким билир нердән кәлијор, јолу һанки дијарә?
Азәр деди: мән билдирим, шу гәһрәман јолчулар,
Шәргә учан бир карван ки, булутлары гамчылар.
Ичләриндә бәлкә сизләр кими чочуглар да вар.
Иштә, Гәрби атыб кәлмиш, јени мүһитләр арар.
Бузлу гүтүбләри ашар, әкәр фүрсәт булурса;
Бу күн-јарын јүксәләчәк һеч шүбһә јох ки Марса.
Һәр гүввәтә үстүн кәлир анчаг горхусуз бәшәр,
Ҷаһан икид әрләриндир, горхаг көзә чәп дүшәр.
Горху-синси бир мәрәз ки, азәр-азәр өлдүрүр,
Нәш'әсиз бир өмрү анчаг мүбаризә күлдүрүр

ВӘҢШИ ГАДЫН

«Ә»

Јазын атәш савуран сытмалы, гызғын күнәши
Бир-бириндән ајырыркән һәр еши,

Азәр етмишди јаныб өрсәләнен шәһрә вида
Нәфәс алсын да бир аз дағларда.
Тарлалардан, дәрәләрдән, тәпәләрдән кечәрәк,
Гајнашан бузлу сулардан ичәрәк,
Сәјрә далдыгча јашыллыглары ејләрдә мәрәг,
«Иштә чәннәт» дејә һејран олараг,
Дујду орманлар ичиндән сүзүлүркән дилбәр,
Инчә, шакраг вә көзәл зәмзәмәләр.
Рүзкар инләр дә, едәр сәчдә јашыл јарпаглар,
Сәс верир онлара шән ирмаглар.
Күләрәк бир тәпәчикдән сары, вәһши күлләр,
Салланыр далғалы, мор сүнбүлләр.
Бир јығын чинкәнә гонмуш да пынар башларына,
Бу күнүн зөвгүнү сатмаз јарына.
Әјләнир, нәш'әләнир тозлу шәһәрләрдән узаг
Динләмәзләр нә имиш гајғы, мәрәг.
Бир чох инсанлары сарсан ачылар, фыртыналар
Онларын шән чадырындан горхар.
Сәјр едәркән шу көзәл лөвһәји далғын Азәр
Јени бир сәһнә сачыб дурду кәдәр.

Гаршыдан бир ачы сәс жүксәлди,
Шашыран көзләрә дәһшәт кәлди.
Бир гадын чыхды јашыл чамлыгдан
Үз-көзүндән јағараг кин, үсјан,
Ону булмушду чобанлар үрјан,
Бәнзијор бајгуша, лакин инсан.
Өртән анчаг о бүрүшмүш чәсәди
Бир гарыш кирли вә јыртыг безди.
Һәлә јыртыг сәси, вәһши бахышы,
О бахышлардакы шимшәк чახышы
Пәк дүшүндүрдү тамашачылары,
Сүздү һәр кәс ону алтдан јухары.
Сорујоркән она «Кимсин? Нәчисин?»
Даш кәсилмишди, билимәз ки нечин?

Бир көјлү

Шу гадын, бәлли сағыр дилсиз...

Гадын

(Шашғын вә һәјәчанлы)

Бир сучум јох, мәни өлдүрмәјиниз!

Көјлү

Һеч тәләш етмә, сағын, ағлама, биз
Инсаныз, јыртычы гаплан дејилиз.

Гадын

Нә бәла кәлсә дә гапланлардан,
Јенә мән горхарым инсанлардан.

Икинчи көјлү

Сөјлә, кимләр сапа гыјмыш бөјлә?

Гадын

Сорма, азғын бәшәрин зүлмилә
Шу кечән гавғада бәхтим дөндү,
Вар-јохум јанды, чырағым сөндү.
Чарпышыркән гудуран милләтләр
Бизи мәһв етди ағыр дәһшәтләр.
Атдылар атәшә дилсиз гызымы,
Сүдәмәр јавруму, шән јылдызымы
Тәкчә бир көрпәчә оғлум галды,
Јолда чаниләр әлимдән алды.
Парчаларкән ону... уф јанды дилим!
Мән о күндән бәри инсан дејилим.

...Сусду бирдән-бирә бичарә гадын,
Сүздү әтрафыны шашғын-шашғын,
Јенә орманлара гачмаг диләди.
Она бир көјлү һәмән диш биләди,
Јахаларкән деди: «Бир сәрсәмә бағ!
Кәнди һәмчинсинә нифрәт гылараг
Јенә вәһшиләрә манл көрүнүр,
Онча инсан даһа гатил көрүнүр.»

Күләрәк сөјләди Азәр: «Әчәба
Һағлы ким? Бизми, о бичарәми ја!
Она тә'н етмәјәлим хор бахараг,
Бир һәгигәтдир о, ајдын-чылпаг...
Ону јахмыш бәшәрин «мәрһәмәти!»
Иштә һәрбин ачы бир ағибәти.
Иштә он илдир о инсандан узаг,
Чөлдә вәһшиләрә мә'нус олараг

Јашамыш... јасдығы һәп даш, торпаг,
Јашамыш тәмәси һәп от, жарпаг.
Јенә хош онча бу күн орманлар,
Чанаварлар, ајылар, гапланлар.
Она һәмчинсидир анчаг дүшман,
Охудур вәһшијә рәһмәт инсан».
...Һәр ағыздан чошараг лаф ахыны,
Көјлүтәр сардылар үркәк гадыны.
«Едәриз биз сана јардым» дедиләр.
Ән јахын бир көјә азм ејләдиләр.

Беш-алты күн арадан кечди... бир сәһәр Азәр
Кечинчә көјдәки мејданчадан тохунду она
Ачы бир лөвһә, бир тикәнли хәбәр.
«Вурун, вурун!» дејә кин пүскүрән беш-алты нәфәр
Һүчүм едәрди о јурдсуз вә кимсәсиз гадына,
Һәр тәрәфдән јағарды нифрәтләр.

Т а м а ш а ч ы л а р

Бурах, јетәр!
—Кәбәр, алчаг!
—Јетәр, бурах!
—Сучу нә?
—Бурах заваллыјы...
—Хырсызлыг ејләмишии јенә?

Б и р д у к а н ч ы

Ону һеч сорма, кетди вар-јохумуз.
Обур гадын, бир аз ач галса һәр нә вар чалыјор.
Әлиндә бир гочаман әтмәк, иштә парчалыјор,
О бир инсан гызыгы кирли домуз.

Азәрин көзләри шимшәк кими бирдән чахараг,
Деди: «Әл сахлајын, артыг јетишир силлә, дајаг.
Сизчә хырсызлара лазымса чәза,
Долудур һәп дүнја.
Өјлә хырсыз билirim: чалдығы милјонларла
Мөһтәшәм, сүслү салонларда едәркән түҗјан,
Ону тәһгир едән олмаз эсла!
Әзилir гаршы гојан.
Варлы хырсызлары алгышлајараг һәр кәс өјәр,

Бәлкә һејкәл дә јанарлар адына,
«Чалды бир парчачыг әтмәк» дејә һәр көлкә сөјәр,
Бәсләнир кин шу сәфил, ач гадына.
Она хырсыз дејән абдаллара һејрәт!.. Јалныз
Ач вә јохсулду о дилсиз мөхлуг.
Әвәт, анчаг сучу јохсуллуғ... Онунчин һагсыз...
Ән силинмәз ләкәдир јохсуллуғ!»

КӨЈДӘ

«Һ»

Көјдә икән Азәр бир ахшам чағы
Гәһвәханә гаршысында әјләнди.
Иранлы бир дәрвиш әлдә начағы
«Һу, мөдәд ја Әли!», дејә сөјләнди.
Бәкс едәрәк гәдим әфсанәләрдән,
Кечмиш әрәбләри өјүб дурурду,
Сонра «Һечдир инсан, һечдир нә-көрсән,
Һечдир чаһан...»,—дејә сачыб савурду.
Азәр күлүмсәди: «Түһаф шеј!—деди,
Һәрифин сатдығы мөта: һеч, јалаң...
Алдығы бир авуч күмүш... һеј киди!
Нә болду бу көјдә мөвһумат алаң!
Шу сәрсәридәнсә, көзәл дејилми
Әјләндирсә бизи саз ашыглары.
Вар, дедиләр, амма дајаздыр елми.
Сөјләдији сөзләр һәп чобанвары.
Бу һалда шән бир ашыг
Саламтады мәчлисн,
Сызлајынча саз артыг
Чошуб дурду кур сәси

А ш ы г

Мән бир гарталым ки, зүмрүд дағлары
Чичәкли гојунда јашыл јувам вар;
Күл бәнизли, шаһин бахышы јарын
Көһлүмә сачдығы јени илһам вар.
Кечән гыш бир марал изилә гошдум,

Гачырдым авымы она гавушдум.
 Гафам дөндү, санки дәли, сәрхошдум,
 Дедим: бир авчыдан сана сәлам вар.
 Күлүмсәркән үзү, додағы солду,
 Фыртынадан үркүб мана сокулду,
 Севишдик... аҗрылдыг... артыг јох олду,
 О күндән севдалы башда бәлам вар.

Бу һалда көј мејданында
 Давул, зурна сәси чошду,
 Мәчлис дағылды бир анда
 Һәр кәс курултуја гошду.
 Көјдә дүкүн вармыш дејә
 Азәр дә пәк мәраг етди,
 Ујду гајғысыз дәстәјә
 Дүкүн шәнлијинә кетди.
 Бир тәрәфдә гадын, еркәк
 Јаллы кедәр ојнашырды,
 Чолуг-чочуг күлүшәрәк
 Ары кими гајнашырды.
 Шәрги сөјләр бир тәрәфдә
 Јосма гызлар, шән кәлннләр.
 Икит әрләр бир тәрәфдә
 Севдалы сөзләри динләр.

Бу сырада чалғы бирдән
 Аһәнкини дәјишдирди.
 Бир пәһләван гошуб һәмәв
 Күләш мејданына кирди.
 Һопларкән өнә, керијә
 Балыг әтләр шишиб дурду,
 Мана бир еш јохму, дејә
 Һәр кәсә мејдан охурду.
 Бу һалда гадын көвдәли,
 Сојунмуш бир көјлү кәлди
 Әлине дәјмәдән әли
 Јенилди, һәддини билли.
 Сонра күрбүз, чевик, әсмәр
 Бир кәнч атылды мејдана,
 Шаша галды сејирчиләр,
 Еш дејилди чүнки она.
 Беш-он мәктәблидән башга

Һәр кәс бир аз шүбһәләнди,
 Көјлүләр буну бир шака
 Саныр кими һәп әјләнди.
 Чүнки о бир мүәллимди,
 Танымајан јохду ону.
 Бәкләмәзди кимсә имди
 Ондан бу горхунч ојуну.
 Көнүллү кәнч чох сүрмәдән
 Дөндү чевик бир гаплана,
 Үстүн кәлди шөһрәт күдән
 Ајы кими пәһләвана.
 Һәриф сарсылды ансызын
 Умулмаз бир зәрбә једи,
 Әл чалараг еркәк, гадын
 Чәлик гола «Вар ол!» деди.
 Кәнч мүәллим кејинәрәк
 Кәлди Азәрин јанына,
 Үзр истәјиб деди: «Кәрчәк,
 Бу һал ујғун дејил мана.
 Нә етмәли, ел адәти...
 Көјүн башга аләми вар,
 Буна шәһәр чәмаәти
 Бәлли бир шеј ки, јан бахар».

Азәр деди: «Һеч јанылма, динлә мәни,
 Ел адәти үркүтмәсин бөјлә сәни.
 Шәһәрләри сытма, вәрәм сармыш бүтүн,
 Һәрәкәт јох, ган јох, һәпси хәстә, өлкүн...
 Кечә-күндүз бүлбүл кими һәп гәфәсдә.
 Күнәш көрмәз, һава удмаз бир нәфәсдә.
 Шәһәр дурсун, јахындакы чох көјләри
 Көрәнләрин үрпәријор һәп түјләри.
 Сытмадан, пис хәстәликдән чүрүмүшләр,
 Онларда јох сизләрдәки шән күлүшләр.
 Онларда јох сизләрдәки чевик бәдән,
 Онларда јох әсәр сиздәки шәнликдән,
 Дәмин күләшмәјә «әски адәт» дедин,
 Мән шашырдым, бәлкә ону фәрг етмәдин.
 Әски олсун, бу хош адәт ән мәдәни,
 Ән јалдызлы адәтләрдән даһа јени...
 Мәним ән чох диләдијим сизләр ичин:
 Сағлам бәдән, сағлам синир, сағлам бејин».

Дунја жениш бир мејдан ки, һејван, инсан
Аман булмаз чарпышмадан, вурушмадан
Һәр кәс бирәр пәһләвандыр о мејданда,
Биринчилик галыр анчаг үст оlanda.
Ҷаһил-алим һәп чарпышыр, һәп күләшир
Мејданда тәк галмаг ичин пәнчәләшир.
Инсан вар ки, күлүб дуруркән гүввәтә,
Гаршы кәлсә мәчбур олур итаәтә.

Тутдугун јол бөјүк... Сән ел рәһбәрсин,
Бүтүн сәсләрдән үстүндүр сәнин сәсин.
Бағыр, һајғыр, чан вер иссыз бучаглар.
Билки нури јағдыр сөнмүш очаглар.
Зәиф биләкләрдән чәлик соллар јарат!
Һәр ујушмуш бејинә бир гывылчым ат!
Чалыш бүтүн бошлуглар эзминлә долсун,
Һәр батаглыг чичәкли бир чәннәт олсун.
Билки сачар һәр гаранлыг јурда ишыг,
Јалныз әмәк верир бизә бәхтијарлыг.

СӘЛМАНЫН СӘСИ

ОКТАБР ҮЧҮН

«Һ»

Һәр күнәшә вардым ләкәли көрдүм,
Һәр вичдана кирдим кәлкәли көрдүм
Парлаг иманлары шүбһәли көрдүм,
Мәкәрсә һәр чилвә бир хулја имиш.

Алтун әсиридик һәп ирзү намус,
Јохсуллара күн јох, ја мәһв ол, ја сус!
Һәр кәс инсанлыгдан дәм вурур, әфсус!
Һәп јалан, тәмәлсиз бир севда имиш.

Јаралы көнлүмү тикәнләр дешди,
Кимдән вәфа умдум ганымы ичди,
Ҷаван өмрүм фәрјад ичиндә кечди.
«Сәадәт» әмәли бир рә'ја имиш.

«Ә»

Буну Азәр кечижоркән дујду,
«Нә кезәл сәси!» дејә дәрһал ујду.
Пәк мараг етди, дәрин зөвг алды,
Хилгәтин ше'ринә һејран галды.
Сорду «Кимдир әчәба?»—билдикләр
«Бир јетим гыз, ады Сәлма» дедиләр.
Өнчә јохсулду, алыб бир макинә,
Чалышыр, јардым едәр аннәсинә.
Тикијор инчә-ипәк көмләкләр,
Һәм кезәл шәрги тәғәнни ејләр.
Санды Азәр көрүјор бир рә'ја.
Кирди пәк садә кичик бир одаја,
Кәлди Сәлма, күләрәк әл верди.
«Нә сәадәт!» дејә јер көстәрди.

(хәстәликдән јени галхмыш аннәсинә ишарәтлә)

Иштә аннәм јени галхмыш, бахыныз,
Сағалыб һәп сизи өзләр јалныз.

Гонушуб ичдиләр азчыг гәһвә,
Јад дејилдир әвәт, Азәр бу евә.
Бир замаңлар јағараг дәһшәтләр
Ики бичарәји етдикдә һәдәр,
Гуртулуш јоллары булмуш Азәр,
Гошараг јардыма олмуш рәһбәр.

Һәсбал ејләдиләр, сөјләдиләр,
Кәлди һәп хатирә кечмиш күнләр:
Деди Азәр: «Нә чыхар кечмишдән,
Фәзлә бәһс етмәјәлим бир һечдән.
Варса ән доғру һәгигәт, о «бу күн!»
«Бу күн»үн һөкмүнү өјрән дә дүшүн!
Кечижоркән мәни чәлб етди сәсин,
Сөзләриндән сәни көрдүм бәдбин»

А н н ә с и

Нејләсин, һәп чалышыр, зәһмәти чох,
Јенә бир күлдүрәчәк тәлеји јох...
Күлдү Азәр деди: «Тәле нә демәк!»
Јетишир олса тәшәббүслә әмәк.
Өнчә кәшф етмәлисин мәнлијини,

Етсә мäs'уд едәр анчаг о сәни.
 Вар һәр инсанда бөжүк исте'дад,
 Ону бул, јохса нә јапсан бәрбад...
 «Кедәлим, кәл!»—деди кәл, излә мәни,
 Сана Азәр таныдыр талејини.
 Ујду Сәлма она, галхыб кетди,
 Шу түһаф рәһбәри тә'гиб етди,
 Кечдиләр дар вә кениш јоллардан,
 Вардылар бир евә... Азәр о заман
 Көстәриб бах деди: «Јаврум! Бурасы
 Мөһтәшәм бир јапы, сән'әт јувасы.
 Сәндә вар бүлбүлә бәнзәр бир һал,
 Кәл, шу әлван очағындан фејз ал!
 Мусиги рәмзини өјрән, лакин
 Кечәләр евдә чалыш әтмәк ичин».
 Дурду Сәлма...

Деди:—Чох гыз ләкәләимиш бурад.,
 Шу мүнит иштә пәк азғын, һәтта
 Мәләк олсам да көрән тә'н едәчәк,
 Мәни әхлагы сөнүк зәни едәчәк.

Деди Азәр:
 Сағыр ол, диңләмә һәр кәлкәји сән,
 Инчәлир һәр габалыг сән'әтдән.
 Бәшәрин ујдуғу әхлаг, адәт
 Бир јығын јыпрамыш өлкүн һикмәт.
 Күлдү Сәлма, дүшүнүб һагг верди,
 Ағибәт исмини гејд етдирди.
 Кечди илләр, дәјишиб мөвсүмләр
 Јазын ахшамды... Јүрүркән Азәр
 Далды бирдән-бирә... мунис, шакраг,
 Инчә бир сәс дујараг етди мәраг.
 Сапараг кирди шәһәр бағчәсинә,
 Булду пәк сүслү, бөжүк бир сәһнә.
 Бахлы, сәс јаз клубундан кәлијор,
 Далғалар нәш'әләниб јүксәлијор.

СӘЛМАНЫН СӘСИ

«Һ»

Һәр күлшәнә вардым, чичәкләр күлдү,
 Севдалы бүлбүлләр сәламә кәлди.

Һәр бәзмә уғрадым, мејләр төкүлдү,
 Гәдәһләр өпүшүб хурама кәлди...

Алмаслар, инчиләр гаршында сөндү,
 Көзәлләр јанымда хәјалә дөндү.
 Бүллүр гәһгәһләр сусмуш көрүндү,
 Сусмуш каманчалар илһамә кәлди.

Пәришан зүлфүмү дағытдым үзә,
 Сәһр етди һәр тели санки бир көзә,
 Көрдүләр гарышымыш кечә-күндүзә,
 Өлүләр нәш'әдән гијамә кәлди.

«Ә»

Бахды Азәр, чошараг алгышлар,
 Гадын, еркәк гызы һәп сармышлар.
 «Јаша, вар ол!»—дејә сәс јүксәлди,
 Төһфәләр, сүслү дәмәтләр кәлди.

Гызда парларды гүрүр, истигна,
 Гошду һәр кәс кими Азәр дә она
 Деди: «Тәбрик едәјим кәл сәни мән,
 Сана нердән бу сәадәт билсән?
 Дүшүн әввәлки сәфаләт дәмини!
 Ингилаб атәши парлатды сәни.
 Ингилаб ачды сәнин шәһпәрини...»
 Гыз күлүмсәр кими, шән рәһбәрини
 Өпдү руһундакы ше'ријјәтлә,
 Көзләриндән сүзүлән һөрмәтлә...

ҮСҖАН

Азәр дүшүнүр, далға кечәркән...
 Бирдән-бирә һәп далғалы, һәп ишән
 Бир вәлвәлә гопду,
 Бир фыртына, бир зәлзәлә гопду
 Сармышды бүтүн өлкәји һејрәт,
 Лакин...

Чох үздә күлүмсәрди шәтарәт,
 Һәр нәш'әли кәнчин

Рухунда ачылмышды чичэклэр,
Чошмушду дилэклэр.
Бир јанда шэфэг далгалы, назенде ахынлар,
Гызлар вэ гадынлар
Ојнар, севинир, шэнлик едэрлэр.
Һәп пәнбә додагларда зэфәр шәргиси күрләр

Гызлар вэ гадынлар!..
Һәсрәткән ишыг әләмә онлар,
Зилләтдә әсирләрчә буналмыш да әзилмиш,
Һүрријјәти анчаг јени былмиш..
Сыјрылды күнәш сисли булутдан
Һәр кәс сүзүјоркән ону һејран..
Парларкән үфүтләр,
Бирдән-бирә чаршафлар атылды
Һәп чошду нүтүгләр.
Еркәкләрә мејдан охунуркән,
Онлар да гатылды,
Чаршаф кими, галпаг да јох олсун... дејә бирдән
Еркәк вэ гадын далгаланыб курлады, чошду,
Мә'бәдләрә гошду,
Кәнчлик деди: «Онлар да дәјишсин,
Мәктәб вэ күтүбханәјә кечсин».

Үсјан!..
Үсјан дејә һәр көздән, ағыздан
Бир нифрәт учарды.

Үсјан!..
Кечмишләрә, кечмишдәки адәтләрә үсјан!
Һәр үздә тәһәккүм изи варды.
Үсјан!..
Мә'бәдләрә, галпаглара, чаршафлара үсјан!..
Шашгынлыға јох зәррәчә имкан,
Һәр фәлсәфә, ганун дәјиширкән,
Бир нөгтәдә дурсан да дүшүнсән,
Мәгбәр јарачаглар кәмијиндән.

Үсјан!..
Һәп әски һүруфата да үсјан!..
Үсјан!..
Һәп көһнә хурафата да үсјан!..
Әтрафы сүзән јашлары кечкин
Еркәк вэ гадылар буна шашмыш...

Чаршафларын алтында дујулмагда гәзәб, кин,
Һәп һөвсәлә дашмыш..
—Бир бах нә рәзаләт!..
Артыг нә һәја галды, нә исмәт!..
Кәнчлик азараг, һәддини билмәз,
Јох, јох бу чәкилмәз,
—Һәр күн бир ојун, бир јени фитнә,
Мә'бәдлә ишин нә?!
—Мән танрыја тапдым, нә вәзифән,
Мән етмәдим әсла сәни јолдан сапыјоркән..
Чаршафлар атылсын!—дејәлбәт
Намуса тәчәвүз едијор, бәлли һәгигәт.

Онлар көпүрүркән..
Азәр күләрәк сөјләди: «Сиздән
Һеч бир јенилик уммады бир кимсә, әзизим!
Билмәм бу көпүрмәк нәјә лазим?..
Јох, сизләрә аид дејил әсла чалынан са
Бәсбәлли, көтүкләр ашыланмаз.
Јалныз јәшәрән тазә фиданлар,
Аз-чох јенилик зөвгүнү аңлар.
Әчдадымызын адәти бәлли,
Һәр һаләти бәлли..
Лакин биз о адәтләри атдыг,
Атдыг, бу күн артыг
Онлардакы әфсанәли шәјләр,
Бизләрчә сөнүк ујгуја бәнзәр.

Сөз јох ки, бу күн кәнчлијә бахсан,
Бир сел кими һәр ан,
Сағлам, јени мәфкурәләр изләр.
Бизләр?.

Бизләрдәки адәт дә тәбии
Буларча сөнүк, јыпрамыш әски..
Билмәм ки, бу јорғун јүрүјүшлә
Кәнчлик нечин ујсун бизә, сөјлә!
Бизләр јениләшсәк белә, даим
Бир әскиклик аз-чох бизә һаким..
Ән доғру јөл-ишә!
Һеч олмајалым онлара әнкәл бу кедишдә.
Онлар гошачаг, чарпыначаглар.
Бир чох учурумлар ашачаглар.

Лазымса чәһаләтлә күләшмәк,
Бир чарә вар: анчаг жениләшмәк!..
Онлардакы һиммәт вә мәтанәт
Гырбачлајачаг Шәрги нәһјәт.
Онлардакы гүдрәт вә мәһарәт
Ер-кеч верәчәк халга сәадәт.
Онлар мәдәнијјәтлә күнәшләр јахачаглар,
Кечмишләрә үстдән бахачаглар.
Онлар күләчәк, жүксәләчәкләр,
Һәп жүксәләчәк, һәп күләчәкләр.
Онлар күләчәк, күлдүрәчәкләр
Биздән даһа хош күн көрәчәкләр!»

СӘМӘД ВУРҒУН

Муған

Гој көјүн улдузу көжө нур сачсын,
Жерин да арзусу жерде күл ачсын...

Женә дә җамҗашыл кеҗинир дағлар,
Көз кими дурулур җаҗнар булаглар.
Әриҗир күнөҗләр дөшүндәки җар,
Җағыш да исладыр о көҗ чәмәни —
Тәбиәт илһама чағырыр мәни!

Көрүрәм, дан җери женә сөкүлүр,
Көҗдән җер үзүнә нурлар төкүлүр.
Зәмнләр, тарлалар үзүмә күлүр,
Саралыр көзүмдә сүнбүлүн дәни,
Бу не'мәт илһама чағырыр мәни!

Мән җаранмамышам көҗләр өвлады,
Әзәл шөһрәтимдир торпағын ады.
Бу ешгим чохуна җисмәт олмады...
Шаирим, ач, паҗла сөз хәзинәни!
Ше'риҗәт илһама чағырыр мәни!

Үрәк дил ачыр ки, — сөнмәмиш одум, —
Һүчүма башлаҗыр мәним сөз ордум.
Көнүлләр мүлкүндә мин җува гурдум;
Унутмаз аләмдә севән севәни,
Мәһәббәт илһама чағырыр мәни!

О кимдир, күлүнкү дағ кими вурур?
Кечичи баҗрағ да җанында дурур?
Көрүрәм, о, җени бир дүнҗа гурур...

Лоғманлар җазачаг бу ғаринәни;
Бу һикмәт илһама чағырыр мәни!

Муғана су кәлир, Милә су кәлир,
Ахышыб өз ели-улусу кәлир...
Торпаға инсанын арзусу кәлир —
Бағрыма басырам ана вәтәни;
Бу үлфәт илһама чағырыр мәни!

Биринчи нәғмә

Де җолун дүшдүмү Муған дүзүнә?
Пијада кәздинми чөлләри сән дә?
Сөз гошуб чеҗранын гара көзүнә,
Динчини алдынмы бир көҗ чәмәндә?

Јердән ајағыны гуш кими үзүб,
Јаҗ кими дартыныб, ох кими сүзүб,
Јенә өз сүрүнү низамла дүзүб,
Баш алыб кедирсән һајана, чеҗран?

Әзәлдән меҗлини салыб чөлләрә,
Бәхтини тапшырдын бизим елләрә,
О гара көзләрин дүшдү дилләрә,
Дишләрин охшајыр мәрчана, чеҗран!

Бир мәсәл галмышдыр ата-бабадан:
Учарда турачдыр, гачарда чеҗран.
Бир мән деҗиләм ки, һүснүнә һеҗран,
Шөһрәтин јаҗылыб һәр јана, чеҗран!

Сүкута гәрг олмуш үрәжимлә мән
Кечирәм јенә дә Муған чөлүндән.
Јанында баласы, јағыш көлүндән
Әјилиб су ичир бир ана чеҗран.

Елә ки, сон баһар мин бүсәт гурур,
Қоллары-кослары јыхыб учурур,
Сыхнашыб бир јерә, баш-баша дурур
Дүшәндә човғуна, борана чеҗран.

Он аддым кәнарда јатмајыр тәкә,
Кәзинир, оҗлаға баш чәкә-чәкә.
Кәлән гаралтыдыр, јохса тәһлүкә?
Бир өзүнә бахыр, бир она чеҗран.

Овчу, инсаф елә, кечмә бу дүздән!
О чөлләр ғызыны ајырма биздән!
Гоҗма ағры кечә үрәжимиздән —
Ғыҗма өз ганына бојана чеҗран!
Нә көзәл јарашыр Муғана чеҗран!

Икинчи нәғмә

Муғандан кечирәм, меҗхошдур баһар...
Өмрү аз олса да бурдакы јазын,
Вәтән севдасына дүшән сәнәткар,
Де, инди нә чалыр сәдәфли сазын?

Күндөгән ал кејир, хошбәхтдир сәһәр:
Көзлә өлчүлмәјир сонсуз јамачлар.
Нәдир динләдијим бу хош нәғмәләр?
Баһарын ешгилә өтүр турачлар!

Һәр колун дибинә диггәтлә бахсан,
Бир јашыл сүфрә вар, дүҗ о не'мәти.
Тутуб бу дүнјаны галмајачагсан,
Дүҗ өмүр адланан бир ше'ријјәти!

Муғандан кечирәм, көјдән од јағыр...
Бир бухар истиси кәтирир күләк.
Мән аддым атдыгча һеҗ ағыр-ағыр,
Тәрләјиб исланыр әјнимдә көјнәк.

Муғанын чиҗәри су истәјир, су!
Сусуз додаг кими чатлајыр-торпаг.
Баһардыр! Баһардыр јерин арзусу,
О, инсан әлилә шәфа тапачаг!

Муғандан кечирәм, даралыр һава,
Боз үзмү көстәрир елләрә шоран?
Елә бил, боғулуб гаралыр һава,
Чырыр көјнәјини бүркүдән аран...

Одламы говушур, јерлә асиман?
Алышыб јанырмы елләр, обалар?
Көзүмдән од чыхыр, башымдан думан,
Ғәлбимдә дејирәм:—Јазыг бабалар!

Аһ! Жазыг бабалар, дөзүб мин дөрдө,
Вахтсыз өлдүнүзсө, дурур адыңыз.
Эсрләр бојунча бу боз чөллөрдө
Бир вәтән ешгилә сиз јашадыңыз!

Бир вәтән ешгилә Милдә, Муғанда
Мин бир оба гуруб, ғышлағ салдыңыз;
Күнәшләр јурдуну зүлмәт боғанда
Ат сүрүб, ох атыб, ғылынч чалдыңыз!

Бир вәтән ешгилә эрләр—эрәнләр
Муған чөлләриндә чадырлар гурду.
Торпағлы дамларда өмүр сүрәнләр
Хосров¹ ордусунун дөшүндөн вурду.

О чөллад ат чапды бир вахт Муғанда
Таламағ истәди ана јурдуму.
О һәрис көзләри ојнады ганда,
Ган боға билмәди зәфәр ордуму...

Төмрис² о чөлладдан гисас алараг,
— Һөкмдар! Тачындан даһа кеч!—деди.
Башыны бир тулуг гана салараг,
— Диријкән дојмадын, инди ич!—деди.
Тарих инчимәсин, гајыдаг јенә
Муған сәһрасынын ахшам сејринә.

Үчүнчү нәғмә

Ахшамдыр... Күнәшин рәнки ғырмызы,
Булудлар чәһрајы, үфүгләр лалдыр.
Јерлә видалашыр о көјләр ғызы,
Сәјјар булудларын рәнки хал-халдыр

Сүкута гәрг олмуш сонсуз јамачлар.
Шәһәрләр узагдыр, кәндләр дә сејрәк
Архларын үстүндә тәк-тәк ағачлар,
Јалғызлыг ичиндә сыхылыр үрәк.

Атыны дәрәнала чапырдыр күләк,
Гопур көтүјүндән тиканлы коллар.
Каһ саға, каһ еола үз дөндәрәрәк.
Бизи чоғ чашдырыр дөлашыг јоллар.

Бу лая сәһралара сәс салыр һәрдән
Узагдан ғышгыран бир гатар сәси.
Бир хош арзу кими кечир гәлбимдән
Гајнар шәһәрләрин исти нәфәси...

Бу заман хәјала кедирәм бир ан,
Сарымда, солумда ышыглар јаныр,
Шәфәгләр ичиндә сәјрышыр Муған,
Сәһралар ал-әлван рәнкә бојаныр...

Узанмын шәһәрин полад әлләри,
Гатарлар, автолар кәлир Муғана.
Кәндләр, гәсәбәләр тутмуш чөлләри,
Сүкунәт өлүмдүр... Дүшмәнәм она!

Күдүр јолчуларын үзүнә, будур,
Һәр аддым башында кичик бир шәһәр..
Тәһһалыг дәрдини чөлләр унудур.
Дәнизә бәнзәјир јашыл зәмиләр.

Көјдә матор сәси, јердә тәмтәраг,
Инсанлар гајнашыр бир үмман кими.
Бахыб чөлалына севинир торпаг
Хәстәликдән дурмуш бир инсан кими...

Бир ғызыл ган олуб ахар сулар да,
Чан верир торпағын дамарларына.
Күнәш салам верир бу арзуларда
Муған торпағынын һәр баһарына.

Көнүл, хәјалатдан ајрыл бир аныг,
Кәләчәк күнләрин өз шаири вар.
Ахшамдыр, узаныр алагаранлыг,
Горх ки, тәсвиримиз јарымчыг галар!

Дөрдүнчү нәғмә

Машыны сүр көрәк, Анатоли, сүр!
Бу јахын кумада динчәләк бир аз.
Гојун сүрүләри нә чоғ көрүнүр?
Бир дөләмә тапыб ичсәк пис олмаз.

Чыхыр гаршымыза гоча бир чобан,
Чијни жапынчылы, боју чинар тек.
Азачыг чал дүшмүш гашлар алтындан
Гырғы бахышлары күлүмсәјерек,

Јериндән гуш кими галхыр ајага.
Һәлә бүкүлмәмиш онун самәти;
Ачыг бир алынла кәлир габага —
Беләдир елләрин көзәл адәти.

Габарыг синәси сүрмүш ирәли,
Бахырам гочанын бојуна бир дәм.
Көзүндә гајнајыр кәңчлик илләри,
О чөлләр оглуна салам верирәм.

Чобан гаршылајыр бизи хошсифәт,
Тулугдан сүд төкүр, —бујурун, —дејә,
Атүстү олса да, гыса бир сөһбәт
Дөнүр унудулмаз бир хатирәјә:

— Кимсән, харалысан? Даныш, ај чобан
— Дағыстан әһлијәм, ләзкијәм, гардаш!
Гышлаг јеримиздир гәдимдән Муған,
Биз она һәмдәмик, о бизә сирдаш.

— Јахшы, нә верәчәк сәнә бу гышлаг?
Јохса бир гојунун ики олачаг? —
Чобан күлүмсәјир, билмирәм нәдән,
Верир чавабыны фикирләшмәдән:
— Муған Муған олса, бири үч еләр,
Муған туфан олса, үчү һеч еләр...

Охучум! Беләдир агил бабалар,
Бир дастан јарадыр икичә сөзлә;
Бу камал дүнјасы күләр бир үзлә
Нәсилдән-нәсилә кечир јадикар...

Бизсә вахт итириб гафијәләрә,
Дејирик, сөзләрин сајы чоһалсын.
Динләјән әл чалсын бизә бир кәррә,
Сонра нә дүшүнсүн, нә дә зөвг алсын!

Сән еј башладығым бу узун шеир!
Јадда галачагмы бары бир сөзүн?
Сәнәт дүнјасына ешгин нә дејир?
Де ағмы, гарамы чыхачаг үзүн?

Бәлкә бир сәтрим дә, бирчә бәндим дә
Елләрин јадында галмајачагдыр:
Бәлкә бир ше'рни доғма кәндимдә
Ашыглар сазында чалмајачагдыр?

Талејим беләсә... Кор олсун көзү!
Бу дәрди бир шаир дашыјачагдыр.
Лакин о гочанын бајагкы сөзү
Нәсилдән-нәсилә јашајачагдыр:

«Муған, Муған олса, бири үч еләр,
Муған туфан олса, үчү һеч еләр...»

Бешикчи нәғмә

МУҒАН КЕЧӘЛӘРИ

Көј үзүндә лопа-лопа улдузлар јаныр,
Бәнзәри вар шаирләрин сөз дүнјасына.

Бирчә анда көјләр нечә рәнкә бојаныр,
Мән һејранам тәбиәтти бу мәнасына.

Гоча Муған фикрә кетмиш бир Лоғман кими,
Синәсинә нәгш еләјир бу үлвијјәти...
Сәһра дујур, сәһра дујур, бир инсан кими,
Саф кечәнин гәлбиндәки бир ше'ријјәти...

Ачылдыгма китаб кими о, вараг-вараг,
Мин бир кечә дастанындан ширин охунур
Јер үзүнә шөлә сачыр нечә мин чыраг,
Шәфәгләрин ағ сүтуну әршә тохунур.

Муған сакит, ағлым чашыр, фикрим долашыр
Һеј бахырам, нә кәлән вар, нә дә бир кедән.
Күләк әсир, дөрд јанымда гурдлар улашыр,
Түк үрпәрир лал кечәнин ваһимәсиндән.

Мәнсә кичик бир кумада фикрә далмышам,
Гоча чобан кол-кос јығыб очаг јандырыр.
Ики көзлә сејр етдијим бу сакит ахшам,
Билсән, нәләр дүшүндүрүр, нәләр андырыр!..

Ај ишыгы сүфрә ачыр Муған дүзүнә,
Көз доймайыр ше'ријјәтин бу гисмәтиндән.
Муған чөлү ајна тутмуш көјүн үзүнә;
Елә бил ки, нур төкүлүр гыз исмәтиндән..

Ана торпаг! Ана торпаг! Сәнин бу һүснүн
Ше'римизин үрәјиндә нәгш олунмады.
Һеч олмаса вәтәнимин ешгинә бу күн
Бирчә табло јарадајды һәр сөз устады.

Ај ајдынлыг, көј сүд кими, күлүр һәр тәрәф.
Башым үстә гаһ-гаһ өтән дурна гатары
Орду чәкиб, низам гуруб, дүзүлүб сәф-сәф,
Бир ох кими ениб кәлир сәһраја сары...

Кәлин! Кәлин Муған сизә чоҳдан танышдыр:
Од әләнир, ган чиләнир јенә Бағдада...⁴
Јазыг гушлар, орда сизә јер галмамышдыр;
Башыңыздан гој кечмәсин мин ган, мин гада!

Утанмајын, ачсынызмы? Төкүлүн дүзә,
Сизин јердә нә јонча вар, нә тарла, нә дән.
Агыр топлар диван тутду, јазыглар, сизә!
Јенә вармы өз јурдуну атыб тәрк едән?

Һејрәт илә көј үзүнә бахырам һәрдән,
Сәјјар фикрим улдузларла дурур јанашы,
Шәфәгләрин гучағында бахыр көјләрдән
Сәјјарәләр дүнјасынын әзәл сирдашы...

Гоча Зәрдүшт!⁵ Гоча Зәрдүшт! Үч мин ил габаг
Сән дә Муған сәһрасыны кәзиб деландын!
Мин өлүмлә, фәлакәтлә гаршылашараг,
Араз кими каһ дурулуб, каһ да буландын!

Өтәрки дә олса, бу күн сәһбәт ачым мән
Торпаг олмуш о Лоғманын әмәлләриндән.

Алтынчы нәғмә

«Үч мин баһар кечәчәкдир, бу әфсанәдән,
Гара кејиб матәм тутан хани Әһримән
Тәслим олуб баш әјәчәк улу һүрмүзә.

Өз тахтыны тапшырачаг кечә күндүзә;
Гадир күнәш әридәчәк о вахт зүлмәти,
Јер оғлуну боғмајачаг јерин мөһнәти.

Көј үзүнә чәкиләчәк сојуг вә азар;
Сәһраларда чичәк ачыб күлән арзулар
Додагларда шәрги кими сәсләнәчәкдир..

Нә чананлар, нечә чанлар бәсләнәчәкдир
Заман көрмүш, дүнја көрмүш Муған дүзүндә;
Јер көрәчәк өз һүснүн инсан үзүндә...

О вахт ашыб-дашачагдыр бағлар, бағатлар,
Өмүр кими узаначаг күнләр, саатлар;
Тарихләрә шәрәфли бир вахт кәләчәкдир.

Өлүмләрин өмрү, күнү кәләләчәкдир,
Јашыл мәхмәр кејинәчәк сусуз јамачлар;
Бој атачаг јетим кими бојсуз ағачлар.

Ағ судара әкс едәчәк улдузлар, ајлар.
Јер үзүндә галмајачаг көрпүсүз чајлар;
Инсан оғлу күвәнәчәк өз гүдрәтинә.

Танрыларын јаратдығы чан мөһнәтинә
О вахт гәбир газачагдыр инсан әлләри;
Севинәчәк мәнәббәттин саф әмәлләри...

Бу иланлар, бу чајанлар мәләшән чөлләр,
Дахмаларда өмүр сүрән обалар, елләр
Даш сарајлар јарадачаг өз һүнәрилә;

Өлүшдүкчә сәадәтин ағ күнләрилә
Һәр очагда неј тутулуб, тој башланачаг;
Инсан өмрү мин бүсәтлә алгышланачаг...

Өз әтриндән мәст олачаг күлләр-чичәкләр;
Јерә һәсрәт чәкәчәкдир көјдә мәләкләр...
Јер үзүнүн шан-шөһрәти олачаг инсан;
Нә бир азар галачагдыр, нә өлүм, нә ган..»

Гоча Зэрдүшт! Кечә кечир, јол үстәјәм мән;
Гој һәләлик ајры дүшсүн дост әлләримиз.
Јени дүнја кәлиб кечир инди көзүмдән,
Бәлкә бир дә көрүшмәдик бу дүнјада биз...

Сән дә сағ ол, гоча чобан! Вахт өтүр даға.
Азмы галыр, чохму галыр, көрән, сабаһа?
Анчаг бизә бир јол салға, һајандадыр Күр? —
Чобан бахыр бир сәһраја, бир бизә сары:
— Кедин!—дејир,—шималдакы улдуза сары,
О һәмишә Күр чајынын үстдә көрүнүр...

Једдинчи нәғмә

КҮР

Боз дағларын арасында ахан Күр
«Јандым» дејән сәһралары долашыр.
Онун гәлби гәлбим кими дөјүнүр,
Дағлар јарыб өз ешгинә јол ачыр.

Әзәл күндән мин арзујла бу үрәк
Чох ғышғырыб һарај салыр кечәләр.
Сүбһә кими нә'рә чәкән о пәләнк
Голларына баш сөјкәјир һәр сәһәр...

Ағ ат кими сычрадыгча далғалар.
Голундакы зәнчирләри Күр ғырыр.
Боғулдугча дара дүшмүш о шикар,
Марал кими дил чыхарыб һајғырыр.

Шаир, онун гүдрәтини дуја бил!
Әнкин!.. дејир, о да ғартал кимидир.
Мәчрасына сығышмајан Күр дејил,
Заман көрмүш бир торпағын гәлбидир...

Күр үстүндә ат ојнадар сәрт күләк,
Булуд кәләр, шимшәк ојнар, од чыхар.
О бә'зән дә бир шаирин руһу тәк
Гәмли-гәмли фикрә кедиб лал ахар...

Јашылбашлар ганад чырпар сујуна,
Каһ дурулар, каһ да дөнүб буланар.
Арабир дә сәһраларын бојнуна
Ачығлы Күр илан кими доланар.

Гыргавуллар гагғылдашыб учанда
Сых орманлар сәсә дүшүр һәр ахшам.
Марал үркүб талалардан гачанда
Архасынча јүз хәјала далмышам...

Күр ғырағы, Гарајазы, көј чәмән,
Гоша палыд... Түстүләнән од-очаг!
Сач ағарды, унутмадым сизи мән,
Һансы шаир сизи бир дә јазачаг?

Јарған үстү... Булаг башы, мис сәһәнк,
Үч кәлинин бир ағыздан күлмәји,
Кәһәр атын ғанлы Күрү кечәрәк,
Баш саллајыб ағыр-ағыр кәлмәји....

Мән о ғызын әлиндән су ичәндә.
Мин арзујла бу дүнјаја бахмышам.
Дәли Күрү ат белиндә кечәндә,
Аз ғалмышды ахыб кедәм бир ахшам...

Заман кечир... Тәзәләшир фәсилләр
Көрүшүрүк, ајрылырыг баһарла.
Биз көчүрүк, кәлир јени нәсилләр;
Күр јенә дә ахыб кедир вүғарла...

Ахыр, ахыр... О дајанмаз бир ән да,
О ахдыгча ганад ачыр, гол ачыр.
Ахар Күрүм күкрәдији заманда
Дағлар јарыб өз ешгинә јол ачыр.

Шаир, онун гүдрәтини дуја бил!
Әнкин!.. дејир, о да ғартал кимидир...
Мәчрасына сығышмајан Күр дејил,
Заман көрмүш бир торпағын гәлбидир...

Саккизинчи нәфис

Инди јаваш-јаваш аддымлајараг,
Тәкләниб кедирәм Күр ғырағына.
Бир сөјүд алтында фикрә далараг,
Бахырам һүзн илә «Гыз булагына».

Бир јаным Күр чајы, бир јаным чәмән,
Саһилләр дөјүнүб титрәјир зағ-зағ.
Инди сөһбәт ачым он беш ил габаг
Күр үстдә баш верән бир фачиәдән:

Фәлакәт, фәлакәт! Јенә Күр дашыр,
Суја гәрг олачаг јенә зәмиләр.
Дәли Күр ғызышыб һәддини ашыр,
Баш-баһа кәлмишдир өлүмлә һүнәр!

Јох, о амансыздыр, о дајанмајыр,
Учуруб дағыдыр јенә бәндләри;
О, инсан ешгилә һәлә јанмајыр,
Ағзына көтүрүр јахын кәндләри.

Кечәдир... Гаранлыг чөкмүш Муғана.
Гығылчым кимидир сејрәк улдузлар..
Гачыр Күр бојунча бир бәдбәхт ана,
Јердәнми, көјдәнми тәмәннасы вар?

Ахыр ғыжылтыјла ганлы Күр, ахыр...
Сәсиндән сәһралар титрәјир зағ-зағ
Бә'зән булудларда шимшәк дә чажыр,
Күрсә ғылынч кими парлајыр дүмағ...

Учдугча јарғанлар, көклү ағачлар,
Күр удур онлары бир әждаһа тәк.
Селләрә гәрг олур чөлләр, јамачлар,
Шаир, бир рәссам тәк бу дөһәнни чәк!

Санма ки, атлаһан көј далғалардыр;
Күр өз галхананы галдырыр көјә.
Ананын башына кен дүнја дардыр,
Јалварыр суларә көз дөјә-дөјә...

Диванә гадынын о ағ сачлары
Дағылыб чијнина сәпәләнмишдир,
Елә бил, зүлмәтә нур әләнмишдир...
Зәиф бир сәс илә ғышгырыр гары.

Чырыр јахасыны әлләрилә, аһ!..
— Танрым, ешит, дејир, мәним дәрдим! —
Ана! Сығындығын о «бөјүк аллаһ»
Һеч сәнә дар күндә јол көстәрдим?

Јох, јох! Данышмајыр, динмәјир көјләр...
Күрсә јаваш-јаваш јатыб лал ахыр.
Кечә чоһ узаныр, доғмајыр сәһәр,
Далғалар гојнунда бир хәјал ахыр...

О бә'зән ғышгырыр, һарај чәкәрәк,
Саһилә чатмајыр фәгәт сәс-күјү.
Ахыр... Бир назәнни, бир көзәл мәләк;
Ахыр, бармағында нишан үзүјү...

Көзләрин долмасын, еј назлы пәри,
Бош јерә јапышма о далғалардан;
Наһаг гучаглама сәрт ләпәләри.
Гуртаран јохдурму сәни бу дардан?

Одур, бах, шир кими атылыр суја
Сәни анд ичдијин о кәнч гәһрәман
Нә өлүмә бахыр, нә дә горхуја,
Гуртармағ истајир сәни бу дардан.

Јох, јох! Јорулмајыр онун голлары,
Сулар парчаланыр тунч синәсиндә.
О сәни ахтарыр бу кечә јары
Ганлы далғаларын горхунч сәсиндә!

О кәлир... О сәнә јахынлашыр, бах!
Аз гадыр әлинә јетишсин әли...
Сәбр елә, севкилин кәлиб чатачаг,
Бир аз да сәбр елә, Муған көзәли!

Гыз јенә ғышгырыр һарај чәкәрәк,
Саһилә чатмајыр онун сәс-күјү.

Ахыр о назэндэ, о көзэл мэлэк;
Ахыр, бармагында нишан үзүжү...

Күн кечир, доланыр һәфтэлэр, ајлар;
Иллэр јаша долур, заманса дона.
Күрүн саһилиндэ бир көј чәмән вар,
Еллэр замаң-заман баш чәкир она.

Нәдир чәмәндәки о гоша мөзар?
О баш дашларына јазылан нәдир?
Көлкәми салмышдыр она ағачлар?
Сән елә билмә ки, бу әфсанәдир!

Ај јаныр кечәләр, бағры ган кими, —
Бу гоша мөзара ешг олсун дејә,
Күр дә тутдугуна пешиман кими,
Чәкилмиш саһилдән бир аз керијә...

Ағ сачлы чобанлар, одунчулар да
Бу гоша мөзара салама кәлир.
Бир гоша бүлбүл дә һәр илк баһарда,
Ашигләр ешгилә илһама кәлир...

Бурда... Бу гошачыг-мөзар јанында
Бир сөјүд алтындан булаг да гајнар;
Күнәш телләрини јаддығы заман
Шәффаф суларында көлкәләр ојнар.

Јердә чичәк счир гәбрин арзусу,
Улдузлар бу јерин сирдашларыдыр.
Дејирләр чөлмәдә парлајан бу су
Накам ашигләрин көз јашларыдыр...

«Мәһәббәт» адланан бу күлүстана
Бә'зән овчулар да ахышыб кәлир.
Һәр кәс түфәнкини атыб бир јана,
Сөјүд көлкәсиндә јатыб динчәлир.

Мәни дә јордугча арабир шәһәр,
Муғанын сәјринә чыхырам тәк-тәк,
Күн бир аз салханда, од тутур чәлләр,
Бирдән ағырлашыр чийнимдә түфәрк.

Күнорта чағлары чох динчәлмишәм
Сизә сөјләдијим о көј чәмәндә.
О сөјүд алтына гонаг кәлмишәм;
О мүгәддәс судан ичмишәм мән дә.
Сизә сөјләдијим о көј чәмәндә...

Охучум! Гәмләнди үрәјин бир аз;
Саралдын, дејәсән, гыш күнәши тәк...
Еләсә, мәтләби, сөзү дәјишәк,
Бир башга сөһбәтә инди гулаг асі

Инди јанымча кәл, јапыш әлимдән,
Бир Муған гызына мүсафир кедәк.
Көзәл бир әләми зијарәт едәк,
Унут о бајаткы фачиәни сән...

Доггузунчу нәгмә

МУҒАН ГЫЗЫ

I

Күрүн гырағында, Муған дүзүндә,
Зәмиси, тарласы сујун көзүндә,
Салманлы адланан бир кәндчијәз вар.

Онун дөрд јанында јашыл тарлалар,
Сәјрәк ағачлыглар, гамышлыглар да
Јамјашыл көрүнүр лап сон баһарда.

Үз-үзә дурмушдур суваглы дамлар,
Һај вериб, һај алыр күмраһ адамлар;
Гызлар су көтүрүр лилли архлардан.

Күр үстә гурулмуш дәмир чархлардан,
Полад маторлардан дағылан сәда
Көј курултусу тәк кәзир һавада...

Јердә чар чәксә дә чархларын сәси,
Од тутуб јанса да көјүн нәфәси,
Чәјранлар дүздәдир... гушлар јувада.

II

Бир аздан доғачаг көйдө улдузлар,
Тарладан гајыдыр кәлиндәр, гызлар.
Елә бил сәс кәлир јерин гәлбиндән:
«Кетмәјин! Сүкута гәрг олур дүзләр!»

Узаныр ахшамын әли чөлләрә,
Тарлалар гаралыр булудлар кими.
Үфүгдән ај доғуб бахыр елләрә,
Гәлбиндә бир сирри, сөзү вар кими.

Бир бөјүк тарлаја гәрг олмушам мән.
Памбыг тахларынын арасындајам.
Јоллар, елә бил ки, гачмыш көзүмдән,
Билмирәм дүнјанын һарасындајам...

Бирдән дајанырам... Дүнја бир анлыг
Мәнә хәјал кими көрүнүр бу дәм.
Тарла бош, ортада алагаранлыг,
Фәгәт, көзләримә бахыр бир сәнәм.
Бу нәдир? Јердә дә меһрабмы јаныр?
Јохса көзләримми алачаланыр?
Јох, јох доғрудан да көрдүјүм гыздыр,
Һүркмүш марал кими диксинир бирдән.
Бәс нијә тарлада бу вахт јалгыздыр?
Бахыр... Тәрпәнмәјир дурдуғу јердән...

Апарыр башында бир ипәк чалма,
Дөнүб суал верир:—Кимсән, ај әми?
— Гызым кимлијими тез хәбәр алма,
Дејәсән, бир азча горхдун, еләми?

— Јох, нијә горхурам, ушағам, нәјәм?
Дејәсән овчусан, бәс овун һаны?
Гушла долудур ки, кәндин һәр јаны?
— Јох, овчу дејиләм...
Гызчығаз күлүр,
Үзүндән-көзүндән нурлар төкүлүр.
Рәнк алыб, рәнк верир, ал јанаглары,
Бир өпүш көрмәмиш саф додаглары
Һәлә солмамышдыр гызыл күл кими,

Даранмыш сачлары бир сүнбүл кими.
Башыны галдырыб бахса бир анлыг,
Дөнүб шө'ләләнәр алагаранлыг...
— Гызым, мән кәзирәм сәһәрдән бәри
Сизин кәнд јерини, бу зәмиләри.
Нә јахшы күмраһдыр бурда адамлар?
Үзләрдә нә нискил, нә сарылыг вар...
Гыздырма јохдур ки?

— Әввәлләр варды.

Сојуглар дүшәндә лап чохаларды.
— Бәс инди?

— Кәндимиз чох дәјишмишдир

Бизи күмраһ тутан һавадыр, ишир!
— Чохму галырсыныз ачыг һавада?
— Һәлә ојанмамыш гушлар јувада,
Һәлә күн доғмамыш ојаныр еләр,
Кәл, дејә чағырыр бизи бу чөлләр.
Кишиләр арх чәкир Күрдән һәр јана,
Кедир бир чоху да шума, котана.
Кәлиндәр-гызлар да дағылыб дүзә,
Памбыг топлајырыг дуруб үз-үзә,
Бә'зән ишләјирик ај батанадәк,
Мүфтә јаранмајыр торпагдан чөрәк...
Һәлә гыш вахты да гыровда, гарда
Биз памбыг јығырыг бу тарлаларда.
Шахта да көрүрүк, ајаз да, күн дә,
Һәрә зәһмәт чәкир бир иш үстүндә.
Одур ки, чанымыз-башымыз сағдыр,
Елин јанында да үзүмүз ағдыр.
Анчаг ипәкләрин јахшысыны сиз
Шәһәр гызларына кејдирирсиниз... —
Дејиб, күлүмсәди, сусду бир анлыг,
Үзүндә ојнады бир меһрибанлыг.
— Бәс сәнин һеч јохдур ипәк палтарын?
Елә, әјниндәки бу читдир варын?
— Быј, елә мән дедим, инандын сән дә?
Елә кејирәм ки, јери кәләндә!..
Бәс немә, кедирәм тоја, мағара?
Бә'зән шал кејирәм, бә'зән дә хара! —
Гызчығаз буналары дејији заман.
Ағ күнләр бојланыр бахышларындан.
Билирәм көрмәмиш бу мә'сум пәри
Анамын чәкдији гара күнләри.

Бешикдә тапмамыш ону ештиҗач,
Од тутуб җанмамыш бу чөл, бу җамач..
Мән ғыза бахдыҗа, дуҗурам буну!
Дуҗурам тохлуҗун нә олдуҗуну..
Дуҗурам вәтәнин чөлалыны мән
Дүңҗалар әҗилиб кечир гәлбимдән..
— Деҗирләр кәндә бир машин кәләчәк
Биләрсән, җаландыр, җохса да керчәк?,
— Нә машин? Трактор?

— Јох еҗ... деҗирләр
Бир машин чыхыб ки, о, памбыг дәрир!
— Билирәм, елә бир машин вар, бәли.
— Онун да инсан тәк ишләҗир әли?
— Ишләҗир, өзү дә җорулмаҗыр неч,
Сизин бу кәндә дә кәләчәк тез-кеч..
— Бәс машин сечирми җыҗдығы заман
Ачылан памбығы ачылмамышдан?
— Сечир, ачылмышы чох ачыг сечир,
Баҗлы гозанын да үстүндән кечир..
О да инсан кими һисс едиб дуҗур,
Јахшыны, җаманы үздән охуур...

Бу дәм гаһ-гаһ чәкиб ғыз бирдән күлүр,
Елә бил, аҗағы җердән үзүлүр.
Аз галыр учуна сәәдәтиндән.
Дуҗурам гәлбиндән кечәнләри мән..

— Аҗ әми, о машин тез кәлсә әкәр,
Нә гәдәр севинәр бизим бу чөлләр!
Иш көрәр, тәр төкәр бир җандан о да,
Вахтымыз чох галар елмә, савада.
Ез тикиб, баҗ салыб, җоллар чәкәрик.
Јоллар кәнарында күлләр әкәрик.
Өзүн бир фикр елә, кәл, бир анлыға.
Нәрә бир әл җоҗса абаданлыға.
Кәндимиз җөҗүҗүб бир шәһәр олар,
Нәр көзәл ахшамы бир сәһәр олар..
Бирдән о, үзүмә бахды диггәтлә,
Ғашлары чатылды ғызын һеҗрәтлә:
— Таныдым... Китабда көрмүшәм сизә,
Дивардан асмышам бир шәклинниз.
Нә олар, бизә дә бир шеир җазсан,
Бизим бу памбыға бир сөз гошмазсан?

III

Аҗ кечди, ил кечди, икинчи дәфә
Јолум җенә дүшдү о кәнд тәрәфә.
Дан җери җеничә сөкүлән заман
Мән җенә кечирдим о көҗ тарладан.
Үфүг җаваш-җаваш аҗарышырды,
Тарлада үч дәстә ғыз җарышырды.
Тәрпәниб әсдикчә сәһәрин меһи,
Ахыр дамла-дамла шахларын шеһи.
«Ғыш кәлир, җар кәлир, тез олуи көрәк,
Чөлдә бир гоза да галмасын кәрәк!» —
Дедикчә ғызларын учур әлләри,
Елә бил, севинир памбыг чөлләри;
Синәләр төҗшүҗүр, җанаглар җаныр,
Ғызлар нә динчәдир, нә дә даҗаныр.
Бугланыр онларын исти нәфәси.
Ғаҗнаҗыр кәнчәлиҗин ешги, һәвәси.

Күнорта җетишди, һава ачылды,
Күнәшин үзүндән нурлар сачылды.
Јамҗашыл көрүндү җенә дә тарла;
Јер көҗә боҗланыб бахды вугарла..
Бир сөҗүд алтына җығышды ғызлар,
Шаири көрмәҗән о «вәфасызлар».
— Нә олар, сиз мәни саҗмасаныз да
Сөзүмә бир мәһәл җоҗмасаныз да,
Сизи унутмаҗыб өмрүмдә бир дәм,
Җенә дә мән сизи деҗиб кәлмишәм,
Алын саламымы! —

Ғызлар гуш кими,
Сычраҗыб галхырлар мәни көрән тәк.
О Муҗан ғызы да күлүмсәҗәрәк,
Бөҗүк бир һәсрәтдән гуртулмуш кими:
— Нә җахшы, нә җахшы кәлдиниз, — деҗир.
Ғәлбимдә җурд салыр чанлы бир шеир..
— Сәнә көндәрдиҗим ше'ри алдыңмы?
Охуҗуб неч мәни җада салдыңмы?
— Алмышам. Әзбәрлән билирәм бүтүн.
Ғызлар шәрғи кими охуҗур һәр күн..
— Еләсә, бир сөҗлә гулаг асым мән,
Бир җени илһам да алым сәсиндән! —

Гыз ајаг үстүндө, садө бир сәслә
Охујур ше'римн бир хош нәфәслә:

«Муғанын памбығы фараһ кәләндә,
Гозалар күл ачыб, үзә күләндә,
Гызлар иш күнүнә ипәк бөләндә,
Көнүлләр мүлкүндә илк баһар олур.

Уғурлу јаранмыш онун ајағы,
Меһри, үлфәти вар инсан сајағы.
Зәрдүштләр јурдунун ана торпағы
Күнәшин ешгилә чәмәнзар олур.

Јаја тапшыранда өз јерини јаз,
Күндүзләр күн истәр, кечәләр ајаз.
Сујунун вахты да өтәндә бир аз
Гашгабаг саллајыб пүргүбар олур.

Јаманча шылтагдыр бу назлы сәнәм,
Кәрәк көз оласан үстүндә һәр дәм.
Хош сифәт көрәндә бу телли һәмдәм,
О да өз әһдинә дүз илгар олур.

Гураглыг кечәндә тез солур күлү,
Дурур јетим кими бојну бүкүлү.
Башланыр елләрин касадлыг или,
Муғанын башына дүнја дар олур.

Јөх, дил ачыр Муған, о ғызмыш пәдәнк,
— Бир гарыш дәмјә дә ғалмасын кәрәк!
Кәлир Минкәчевир, һарај чәкәрәк,
Сәһралар ешидиб хәбәрдар олур.

Одур, дәстә-дәстә комсомол кәлир,
Де, Күрдән, Араздан нечә гол кәлир:
Ај елләр, Муғанын или бол кәлир,
Дост бахыб севинир, дүшмән хар олур.»

Аһ, нәләр дујурам онун сәсиндә,
Бу елләр ғызынын хош нәфәсиндә...
Хурмајы сачлары ики гатардыр,
Бир аз да һумаја бәнзәри вардыр.
Көзүндә ғајнајыр ешгим, гүдрәтим,

О әзәл илһамым, әзәл сәнәтим..
Хәјалым јол кедир, уғурлар дејә,
Күнәшли-күндүзлү бир кәләчәјә...
Гызлар ишә кедир, ајрылырыг биз,
Лакин ајрылмајыр үрәкләримиз...

Онунчу нәғмә

КҮРҮН БАЈРАМЫ

Кичирик бир судур јер үзүндә Күр
Бахсан бу дүнјанын хәритәсинә,
Бәс нијә ғәлбимдә үмман дөјүнүр,
Мән гулаг асдыгча Күрүн сәсинә?!

Тәслим ол, дәли Күр! Инады бурах!
Инди сүрмәјирәм јеримн хышла...
Мин иллик јухудан ојаныр торпаг;
Бу инсан ешгини сән дә аягышла!

Дәвә карванлары дејил шөһрәтим,
Дәмирләр әсринин өвладыјам мән!
Артыг азад олмуш илк мәһәббәтим
Сәһирли көјләрин тәвәккүлүндән...

Јахандан јапышыб, сорушур инсан
Вахтсыз өлүмләрин интиғамыны...
Инди бајрам кими учалдыр заман
Вәтән торпағынын еһтишамыны!

Замандыр, ғанлы Күр, гачма мејдаһдан,
Чыхар тылынчыны: бу мән, бу да сән!
Гој сәнин арханда дурсун «јарадан»,
Мәнсә гүввәт алым елләр күчүндән!

Үстүнә кәлдикчә күлүнкләр, белләр,
Ачма өз ағзыны бир әждаһа тәк.
«Ғанлы Күр» демишдир адына елләр,
Һирсли суларылла пәнчәләшәрәк!

Де, кимсән? Бәлкә дост, бәлкә дә јадсан?
Де, нәдир әләмдә фикрин, диләјин?

Де, нечин бу гэдэр гэмдэн азадсан,
Мөрһәмэт билмэјир сојуг үрәјин?

Хејир! Сэн нэ јадсан, нэ дэ ки дүшмән;
Јерин өвлaдыдыр, мәнчэ гүдрэтин.
Јазыглар олсун ки, инсан дејилсэн,
Сөнин нэ гэлбин вар, нэ мөһөббэтин

Бизсә инсанларыг, өз күчүмүз вар,
Бизик дөнизлэри баш-баша чатан.
Мөрһәмэт уммасын биздән «танрылар...»
Бизик шимшәкләрә мин кәмәнд атан.

Адәмин, һәвванын вахтындан бәри
Тилсими долашыг, кирдабы дәрин,
О дилсиз-ағызсыз гәринэләри
Дәјишди гүдрәти болшевикләрин
Гуллар дүнјасыны көкдән учуруб,
Шаһларын тачыны ајаға салдыг,
Вахтсыз өлүмләрдән интигам алдыг...

Дедик ки, торпагда нэ сәфил, нэ ач,
Нэ дэ бир кимсәсиз көрүнсүн кәрәк.
Дедик ки, јерләрә батсын еһтијач,
Нәсилдән-нәсилә бол олсун чәрәк...

Дедик ки, шаирләр вәтән мүлкүнә
Бахдыгча үрәји, көнлү шад олсун.
Һәр кәлән сабаһа, һәр кечән күнә
Инсанын һүнәри, ешги ад олсун...

Ајлары, илләри бир јерә гатдыг,
Заманын нәбзини дүјдуг тәбиб тәк...
Ачлығы өлүмүн ағзына атдыг,
Јашадыг зүлмәтә гылынч чәкәрәк!

Күлшәнә дөндәриб боз сәһралары,
Үшүтмә, гыздырма олмасын дедик.
Нөврәстә гызларын ал јанаглары,
О күл додаглары солмасын дедик.

Биз сирдаш јарандыг һәр көзәллијә,
Баш әдик һәр јердә она һөрмәтлә...
Мөһөббәт инсана шөһрәтдир дејә,
Јашадыг мүгәддәс бир мөһөббәтлә...

Һәр инсан гэлбинин өз дүнјасындан
Һүснә, сәадәтә јоллар ачылды.
Ешгин, мөһөббәтин саф мәһасындан
Көнүлләр мүлкүнә нурлар сачылды...

Биз ачдыг торпағын алтында галмыш
Күн үзү көрмәмиш дәфинәләри.
Көһнә кағызларын үстдә саралмыш
Ағлын јаратдығы хәзинәләри...

Ачыб тарихләрин гол-ганадыны,
Даһиләр гәбрини һөрмәтлә газдыг
Опларын шәрәфли, шанлы адыны
Мәрмәр абидәләр үстүндә јаздыг!

Сәнә дэ биз достуг, сирдашыг, еј Күр,
Сәнсә, үз дөндәриб, кәл гачма биздән
Бил ки, гәлбимиздә гәлбин дөјүнүр,
Гоцара билмәзсән үрәјимиздән.

Сүдүнү инсана кәл һалал елә,
Ондан ичәчәкдир елләр, обалар.
Јенә ахачагсан сән чәлал илә,
Гојмараг позула әзәлки илгар...

Јенә далғаларын, ағ ләпәләрин
Сакит кечәләрдә пычылдашачаг...
Јајда да, гышда да буз кими сәрин
Үрәјин гүввәтлә ашыб-дашачаг...

Сағында, солунда мешәләр јенә
Јамјашыл кејәчәк фәсли-баһарда.
Көзәлләр чыхачаг јенә сәјринә,
Кәлин тәк бәзәнән мин ләләзарда...

Саз сөzlә динәчәк, тар шикәстәjlә,
Өмрүмүз jәнә дә хош кечәчәкдир.
Мараллар үстүнә чыхыб дәстәjlә,
Әjиб буjнузуну су ичәчәкдир.

Jәнә сәхавәтлә ашыб-дашачаг.
Гәлби дағлар кими бөjүк аналар;
Jәнә овчу көрүб гаггылдашачаг
Суjуна баш вуруб чимән соналар...

Сән елә билмә ки, өмрүн гочалыр,
Биз сәнин арханыг, достунуг, еj Күр
Сәнин дә шөһрәтин, шә'нин учалыр,
Бил ки, гәлбимиздә гәлбин дәjүнүр!..

Биз гурудан заман батаглыглары
Дөрд jанын чичәкләр, күлләр ачагаг.
О заман гоjнуна һәр кечә jары
Илич лампалары ишыг сачагаг...

Сағында, солунда jени шәһәрләр
Сәс-сәсә верәчәк мин бир бүсәтлә,
Севдалы ахшамлар, хошбәхт сәһәрләр
Jүз нағыл олачаг мин хатирәтлә.

Шәһәрләр чар чәкиб jарышан заман,
Дилсиз сүкунәти сән удачагсан...
Чөлләр бир-бирилә данышан заман,
Тәнһалыг дәрдини уиудачагсан...

О күнләр нә гәдәр jахын көрүнүр!
О күнләр ешгинә jазырам мән дә.
Биз сәнин арханыг, достунуг, еj Күр!
Бизим ешгимизи алгышла сән дә!

Еj көнүл, Күр илә сөһбәти гуртар,
Узундур онсуз да-бу дастанымыз;
Сабаһ да Боздага сәфәримиз вар,
Орда күлүнк вуруб гәһрәманымыз...

Он биринчи нәгмә

МИНКӘЧЕВИР ГӘҺРӘМАНЫ

Чар чәкир чархларын чахнашыг сәси,
Чар чәкир, ғышгырыр нәһәнк маторлар.
Гызыр балталарын полад пәнчәси,
Илдырым, илдырым вуруб Боздагы.

О дашлы, гумсаллы, килли торпагы
Удур, лаj-лаj удур экскаваторлар,
Һаj салыр, ғышгырыр нәһәнк маторлар.
Инсанлар гаjнашыр... Меjдан дарысгал,

Үрәкләр, нәбзләр сүр'әтлә вуруб...
Җатарлар, автолар кәлир далбадал,
Кечинчи баjраглар jан-jана дуруб;
Үрәкләр, нәбзләр сүр'әтлә вуруб.

Од төкүр, од төкүр күнәш ағзындан,
Торпагың нәфәси тәнкиjир һәрдән.
Jангыңлар jагса да jерә көjlәрдән,
Әл ишдән соjумаз, үрәк арзудан...

Дағларла, дашларла пәнчәләшәрәк,
Инсан истигбалы салама кәлир...
Аjларын, илләрин өмрү көдәлир;
Саатлар доланыр саниjәләр тәк...

Шаир! Бу фәлсәфән галсын бир jана,
Jахын кет, салам вер о гәһрәмәна;
Сән онун әлини тут өз әлиңлә;
Бир Логман кими дә гәлбини динлә...

Көрүрсән? Сәссизчә, башы ашагы,
Онун ачыг алны, гашы, габагы,
О гәмсиз, түссәсиз, о хошбәхт үзү
Мәним илһамыма jахындыр, дүзү...

(Инсан вар, бир дәфә көрсән дә ону
Үрәк унутмаjыр өмрү узуну.
Сәнин үрәjиндә о jува салыр,
Өлүм күнүнәдәк jадында галыр;

Күнәшли-күндүзлү бир хатирә тәк,
Ондан аҗрылмаҗыр бир ан да үрәк..
Деҗирсән, ону бир көрәҗдим јенә,
Ја гонаҗ кәләҗди бир күн евинә,
Дуз-чөрәк кәсәҗди сәнинлә о да,
Ја да өз чаныны онун јолунда
(Одлара атаҗдын!)

Хошбәхтәм ки, мәҗ

Белә бир инсанын тутуб әлиндән,
— Бујур кәл,—деҗирәм,—сөз күлшәнимә.
Мәним өз бағыма, өз күлшәнимә!
Онунса өз гәлби, өз дүнјасы вар:
Башында бам-башга бир севдасы вар
О да Фәрһад кими даҗ учуруп, бах!
Фәрһад әфсанәдир, хәҗалдыр анчаҗ..
Хәҗаллар нә гәдәр ширин олса да,
Инсанын нәфәси хошдур дүнјада..
Бәс кимдир, нәчидир бизим гәһрәман?
Сөһбәти бурдача башлаҗаҗ ондан:
Екскаватор сөзү јохдур Сарванымын өз дилиндә
Анчаҗ она нәмдәм олду өз јурдунда, өз елиндә..
О күндән ки, бизим Сарван Күр үстүнә ајаҗ басды
Бу сәһиркар машыналарын дилләринә гулаҗ асды,
Динләдикчә бу чархларын, дәмилләрин сәрт сәсинә,
О уядугча моторларын одлу, нисли нәфәсини,
Бир аз горхду... Бир аз чашды..
Көзләриндән јуху гачды,
Арабир дә аныб јенә галын—«Топчу мешәсини».
Јада салды нәсрәт илә маралларын нә рәсини.
Јада дүшдү нишанлысы, назлы сулар сонасы да..
Өз оғлуну јола салмыш аҗ бирчәкли анасы да..
Анчаҗ кери гајытмады. Деди:—Јолум ирәлидир!
О дујду ки, дүшүндү ки, бу јүксәлиш илләридир.
О деди ки:—Елләр мәни күл-чичәклә салды јола,
Мән кәләндә вәдә вердим, анд да ичдим

комсомола!

Бу минвалла дост олдулар кичик Сарван, кичик шәһәр:
Нәһәнк-нәһәнк моторларын гәлбиндәки дејүнтүләр,
Инсанларын, машыналарын иш үстүндә чахнашмасы,
Кечә вахты дәли Күрүн каһ гышгырыб, каһ дашмасы
Нағыл кими јува салды Сарванымын үрәјиндә;
Иглим-иглим кәзмәји вар,

Һәр һаваја дөзмәји вар

инсанын да, үрәјин дә...

Өмүрлүк јол јолдашыдыр, доғрудан да, бизә адәт,
Вәрдишләрин өвләдыдыр өмүр адлы бу сәадәт..
Әзәл күндән инсан оғлу әклијини һарда бичсә,
Өмүр-күнү аловларын гучағында белә кечсә,
Сәрин баһар нәсими тәк удур вәтән һавасыны;
Ким дәјишәр јер үзүндә өз јурдуну, јувасыны?!
Космополит тәңгидчиләр өмүр боју данды мәни,
Деди: «Әсил шаирләрин нә јурду вар, нә вәтәни».
Деди: «Бүтүн јер үздүр сәнәткәрын ана јурду,
Бизим чобан шаири дә саз үстүндә шә'р гурду...»
Бәли, дедим, саз үстүндә!.. Лакин онун мә'насыны,
Вәтәнинин, милаәтинин гәһрәманлығ дүнјасыны,
Симфонјалар лисанилә өз евимдә өтмүшәм мән,
Вашингтон салонлары кечмәмишдир үрәјимдән.
Сизин кими нөкәр олуб јад очағы галамадым,
Вәтәнинин вугары тәк вугарлыдыр мәним адым..
Низаминин, Фүзулинин сөһбәтинә гулаҗ асдым,
Пушкинин сөз рүбабыны өз синәмин үстә басдым.
Мәним ваһид вәтәнимсә, дөрд һәрфли ССРИ-дир,
Онун бөјүк истигбалы бүтүн дүнја, бүтүн јердир.
Сарванымын гәлбиндә дә бу арзулар дүнјасы вар.
Бизим елдә гәләм илә күлүнкүн бир мә'насы вар..
Бу сәбәбдән о кәич илә мән бу гәдәр сирдаш олдум,
Сирдаш нәдир, гардаш олдум!
Одур... Одур... Гәһрәманым тоз ичиндә нәфәс алып,
Екскаватор боз дағлара һарај чәкир, нә'рә салыр,
Бир јај кими чатылмышдыр Сарванымын гаш-габағы.
Бир-биринә говушдуруп ајры дүшүмүш ики дағы..
О, торпағын гатларына ишләдикчә дәрин-дәрни,
Торпағ төкүр, гум дағыдыр кор көзүнә әүлмәтләрин.
— Семент верин!

— Бетон төкүн!

— Гачырмајын Күрү көздән,

Бир ан белә бурахмајаҗ чиловуну әлиминдән!
Е'тибарсыз достлар кими ојнамасын бизимлә Күр,
Көрүрсәнми? О буланыр... О һирслидир, о дејүнүр...

Селләр, сулар гудурмасын!
Гургумузу учурмасын!
Ғајалары сөкүн, сөкүн!
Семент верин! Бетон төкүн!..

Гэлби дашдыр, нәдир јерин?
 Семент верин! Семент верин!
 Балталары еңтијатла!..
 Јола кетмәз дәмирлә даш....
 Тез ол, јолдаш!

Чохалт току!

Тез ол, кетди күнүн чоку.
 Ахшам олуб, гаралмамыш
 Үфүгләрин чатыг гаши,
 Шахта дүшүб, гар алмамыш
 Дагы, дашы,

Гајалары сөкүн, сөкүн!
 Семент верин! Бетон төкүн!..
 Селләр, сулар гудурмасын,
 Гурғумузу учурмасын!..

Бу сәс мәним Сарванымын, Сарванымын сәсидир, бах!
 О нәфәси сәндән алды, ана торпаг, ана торпаг!

Он икинчи нәғмә

«Әридәчәк Сарван дағы,
 Илдырымдыр әл-ајағы.
 Нә јорулур, нә динчәлир,
 Нә көзүнә јуху кәлир.
 Јахынлашыб кәлир ғыш да..
 Бағладығым бу јарышда
 Мән Сарваны кечәм кәрәк!
 Јох, сүрәји мән јармасам,
 Ал бајрағы апармасам,
 Қәндимиздән көчәм кәрәк!
 Ачыл, ачыл гол-ганадым!
 Ғыз олса да мәним адым,
 Гој баш әјсин мәнә чөлләр..
 Гој архамча бүтүн елләр
 Алғыш десин һүнәримә,
 Мәним зәфәр күнләримә!..
 Дејән Манја Кәримова¹¹,
 Саатлары гова-гова
 Тарлададыр илк сәһәрден.
 Үрәјини сыхыр һәрден

Бу ил ғышын тез кәлмәси,
 Гозаларын сејрәлмәси...
 Боша чыхыр бә'зән әли,
 Бу ел ғызы, ел көзәли
 Өз гәлбинин јүз сәсилә,
 Өз ешгилә, нәвәсилә
 Каһ дурулур, каһ буланыр
 Ахар сулар, селләр кими:
 Көзләриндә јер доланыр
 Ағыр ајлар, илләр кими.
 Арабир дә о дурулур,
 Гүввәт дујур биләјиндә.
 Елә бил ки, үрәјиндә
 Саз тутулуб, тој гурулур.
 Јајылдыгча саф нәфәси
 Јенә памбыг дүзләринә,
 — Кәлин!—дејир онун сәси
 Қәндимизин ғызларына.
 Сәрин-сәрин әсән күләк
 Нәғмә тутур каманча төк.
 Манја! Манја! Чөлләрә сән
 Јенә мејдан охујурсан!
 Нәләр кечир үрәјиндән?
 Бәлкә, шәир охујурсан
 Өз гәлбиндә, гәһрәман ғыз!
 Шәһрәтнин ағыз-ағыз,
 Ојмаг-ојмаг ешитдик биз,
 Даға дөндү үрәјимиз...

«Әридәчәк Сарван дағы,
 Илдырымдыр әл-ајағы...»—
 Дејир Манја дүшүнәрәк.
 Синәсиндә чарпан үрәк
 Гаһ дағыдыр әлләринә.
 Чумур памбыг чөлләринә
 Бу гәһрәман елләр ғызы,
 Јашыл донлу чөлләр ғызы.
 Бизсә бахыб алғыш дејәк
 Бу чәлала, бу дөврана.
 Өз әсринин сүр'әтилә
 Ајаглашан һәр инсана.

Он үчүнчү нәгмә

Кечә кечмиш, көй гаранлыг, јухудадыр гара торпаг;
Минкәчевир ишыглары шөлә верир чыраг-чыраг.
Миниб кәһәр үркәсини кәлмәмишидир нәлә сәһәр,
Бир отагда ширин-ширин сөһбәтдәдир ики нәфәр.
«Оғул, Сарван! Сорушурсан ахтардыгым шејләр нәдир?—
Бу јералты Минкәчевир бир түкәнмәз дәфинәдир.

Үстүнү тоз-торпаг алмыш
Бу пас тутмуш гылынча бах!
Нечә мин ил бундан габаг
Ат белиндә гылынч чалмыш
Сәнин шанлы бабаларын.
Өз елләрин, обаларын
Бу торпагда шәһәр салмыш.
Бу көрдүјүн галаг-галаг
Сүмүкләрә бахдыгча мән,
Үрәјимдән вараг-вараг
Нә дастанлар кечир, билсәни

Бу күнләрин гучагында дәфи едилмиш гәһрәманлар,
Гуршаг тутуб, ат ојнадыб, ох сүздүрмүш пәһләванлар,
Бу низәләр, бу галханлар, бу шејпурлар соруш нәдир?
Зәни етмә ки, әфсанәдир...

Бүтүн бунлар бабалардан бизә галмыш јадикардыр.
Батыб кетмиш һәр ахшамын,
Һәр гаралыб сөнмүш шамын
Өз һүснү вар, ады вардыр.

Көһлән атлар кишнәдикмә әрәнләрин нә'рәсинә,
Ағыр көјләр, асиманлар дилә кәлмиш јер сәсинә...
Бурда Помпеј ордусуна синә кәрмиш бизим елләр,
Јангынарын арасында нәфәс алмыш ајлар, илләр;
Вәтән оғлу гылынч чәкмиш гәсбкарлар дүнјасына,
Тунч синәләр һасар олмуш үрәкләрин сөвдасына.
Көрүрсәнми? Түрбәсиндән баш галдыран бу кәлин дә,
Өз дөшүнә галхан чәкиб, гылынч тутмуш сағ әлиндә.
Амазонка дедијимиз бу гәһрәман гадын нәсли
Гәдим Муған чөлләриндә чадыр гуруб баһар фәсли;
Јурдумузун шөһрәтинә мин бир чөлал јарадармыш,
Һәр үрәјин бир алову, һәр очағын оду вармыш...
Јазыглар ки, бир нишан да галмамышдыр ондан бары
Јер алтында батыб кетмиш о дөврәнин дастанлары».

Гоча алим данышдыгча од парлајыр нәфәсиндә,
Елә бил ки, мә'на күлүр бир Лоғманын хош сәсиндә.
Сарван она гулаг асыр... Гулаг асыр лап дојунча,
Күнәш доғур... Онлар чыхыб гоша кәзир Күр бојунча..
«Оғул, Сарван! Бу көрдүјүн от битмәјән боз дағларын
Әтәкләри мәскәнијмиш дурна көзлү булағларын;
Бу дағларын синәсиндә нечә мин ил бундан габаг,
Булуд кими галаг-галаг
Сых мешәләр өз-өзүнә һејран олуб бој атармыш,
Тәбиәти јухусундан орман сәси ојадармыш,
Гоча ширләр пәнчәсини јерә басыб аста-аста;
Сары халлы пәләнкләр дә сычрајармыш шикар үстә.
Түстү чыхыб, сәс гопармыш даш һасарлы галалардан,
Сүрү-сүрү мараллар да јол салармыш талалардан.
Чичәкләрин баһар әтри Күр үстүнә јајылармыш.
Ахшамдан тез јатан инсан сәһәрдән тез ајылармыш...

Инди дүшүн, оғул, Сарван!
Хәјалына кәтир бир ан
Бу боз дағлар гучагында —
Ата-баба очагында
Гурдугумуз бир дәнизи...
Оғлум! Елм дејир буну:
Нечә јүз ил кечәчәкдир,
Бу дәнизин саф сујуну
Бу боз дағлар ичәчәкдир...
Торпағын чан јангылары
Сојудугча заман-заман,
Јашыл донлу нечә орман
Саламлајыб илк баһары,
Сармашаг боз дағлара...
Сарванымын фикри бу дәм
Учуб кедир узағлара...
Көзләриндән бир хош аләм
Кәлиб кечир вараг-вараг...
Чинарлар баш галдыраг,
Сәрвләр көз вурур көјә.
Бөлүк-бөлүк сых мешәләр
Әтәјиндә бәнөвшәләр
Әтир јајыр сәһәрләрә,
Күр үстдәки шәһәрләрә.

Сарванымын рэнки күлүр
Илк баһарын лаләси тәк;
Көзләриндән нур төкүлүр
Гучаг-гучаг, әтәк-әтәк...

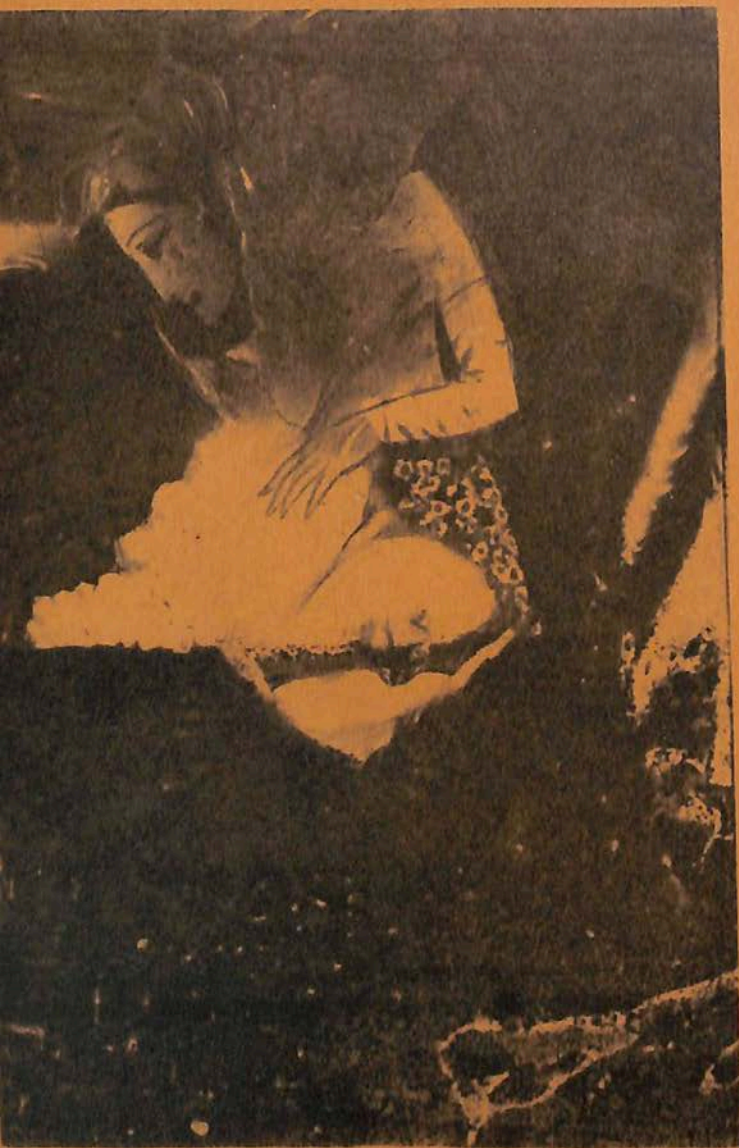
Экскаватор тәпәләри лај-лај ачыб, лај-лај газыр,
Гоча алим сахсы жығыб јер алтында тарих јазыр...
«Оғул, Сарван! Дәринә кет, һеч чәкинмә, горхма мәнән
Јол ач, оғлум, јол ач елмин, дүшүнчәннин көзүнә сән;
Кечир мәни јер алтына ијирминчи тәбәгәдән,
Јухарыдан ишыг да сал! Ишыг да сал күнәш кими,
Бабаларын таләзи тәк гаранлыгдыр јерин дибин...
Күләк әсир, гум соврулур, көзә кирир тоз-тозанаг,
Гоча алим јер алтындан ајрылмајыр һәлә анчаг.
Каһ тәр басыр, вүчудуну, каһ бүдрәјир, каһ јыхылыр
Јер дарысгал, һава тозлу, нәфәс дурур, чан сыхылыр.
Алим јенә гучаг-гучаг жығыр гәдним сахсылары,
Јер алтдакы һәр кәрпичин үстүндәки јазылары.
О габларын-гачагларын рәнки һәлә солмамтышдыр,
Арчан ағач даша дөнмүш, фәгәт торпаг олмамтышдыр.
Човғун вурур, гум соврулур, күләк әсир,
Нечин бизим гоча алим чох тәләсир?
Сарван Күрү дөндәрмәмиш, су басмамыш бу јерләри,
Чан атыр ки, тамамласын башладығы бир әсәри,
Бизсә бахыб, алгыш дејәк бу чәлалә, бу дөвранә,
Өз әсринин сүр'әтилә ајаглашан һәр инсана.
Бир-бирини гова-гова кәлиб кечир ајлар, илләр,
Шоранлыгда бағ салыныр, батаглыгда гызыл күлләр
Бир тәрәфдә инсан әли даш дашыјыр, сарај гурур,
Бир тәрәфдә гоча ме'мар диварлара нахыш вурур.
Лал чөлләри јухусундан дик галдырыр завод сәси..
Үзә күлүр, үрәк ачыр күчәләрин сәлигәси;
Күр үстүнүн һәр ахшамы күнәшли бир сәһәр олур,
Көзүмүзүн габағында Минкәчевир шәһәр олур...

Он дөрдүнчү нәғмә

ГӘҢРӘМАНЫН ЗӘФӘРИ

Мәдәнијјәт сарајынын кениш сәһнәси
Күл-чичәклә бәзәнмишдир, бујурун, бахын!
Дил ачмышдыр оркестрин аһәнкдар сәси.
Бөјүк-кичик далға-далға, һеј ахын-ахын

Кәлиб кечир гапылардан селләр күчилә,
Елләр кәлир, доғрудан да, елләр күчилә...
Салон бөжүк, кәләнләрин саҗыса мин-мин,
Дивар боју аҗа үстдә дуранлар да вар;
Баҗырдадыр кечикәнләр, кери галанлар...
Гочаларын, чаванларын, сүдәмәрләрин
Үз-көзүндән сәһәр кими нурлар төкүлүр.
Елә бил ки, сәма күлүр, торпаг да күлүр
Сејр етдијим бу тәнтәнә, бу тәмтәрагла.
Һава гызыр инсанларын түнд нәфәсіндән,
Гызлар ачыр башындакы ағ өрпәјини,
Кәлинләр дә әлиндәки үз јелпијини,
Салон күлүр көзләрдәки мин бир марагла.
Алгышларын, шүарларын одлу сәсиндән
Зағ-зағ әсир аҗнабәндләр, кен пәнчәрәләр,
Хышылдајыр дениз кими сых-сых чәркәләр.
Диварларда ад чыхармыш гәһрәманларын
Гатар-гатар әкси дурур, бах, ифтихарла!
Дөшләриндә нечә орден вардыр онларын!
Каһ Суворов, каһ Кутузов бахыр вугарла...
Каһ да дүшүр Ленинград көјләри јада —
Һүсејнбала шаһин кими сүзүр һавада...
Јанғынларда нәфәс алыр көјлә јер алты.
Бајраг алыб һүчүм чәкир «416»...
Чаванширин сурәти дә бахыр дивардан,
Зәфәр чалыр, галиб чыхыр вурушмалардан...
Јаваш-јаваш пәрдә галхыр, сәһнә көрүнүр,
Отурмушдур Сарван илә Манја јанашы, —
Бизим зәһмәт дүнјасынын ики јолдашы...
(Нә Манјанын узун сачы јерлә сүрүнүр,
Нә дә Сарван ешгә дүшүб чөлләр доланыр,
Нә дә сүзүб јашылбашлар көлләр доланыр).
Зәнк чалыныр, һамы сусур, үзләрдә диггәт!...
Гоча фәһлә ики сөзлә ичласы ачыр,
Ири көзлү прожекторлар һеј ишыг сачыр..
(Бу сөзләрдә нә шеир вар, нә дә ки, һикмәт!)
Фотографлар «һүчүм чәкир» дөрд бир тәрәфдән,
Бу достларын «һүчүмуну» чох көрмүшәм мән...
Бу һашијәм гој һәләлик галсын бир јана.
Сәдр бахыр каһ Манјаја, каһ да Сарвана,
Сонра бирдән гашларыны сых-сых чатараг,
Дејир:—Сарван өз вахтындан бир ај да габаг..

Кур алгышлар кәсир сәдрин сөзүнү бу ан,
 Кур бојуна ләрзә дүшүр сәс далғасындан...
 Алгыш дејир гәһрәмана одлу үрәкләр,
 Бүтүн салон еһтирамла галхыр ајаға;
 Сарванымын үрәјисә, дөнүр бир даға...
 Көзләриндә јува салыр көзәл диләкләр.
 Манјанын да үрәјиндә бир күнәш јаныр,
 Онун да чан отағында сәһәр ојаныр...
 Бизим күнләр белә кечир. Иш илә һүнәр
 Шөһрәт олур бу торпағын һәр өвладына;
 Алгышлајыр, саламлајыр ону үрәкләр,
 Вәтән мүлкү һејкәл гојур онун адына.
 Инсан өмрү јаша долуб, кечдикчә илләр,
 Һөрмәт илә јад еләјир бизи нәсилләр.
 Нә Отелло, нә Фаустдур бизим гәһрәман,
 Нә дә тәрки-вәтән олмуш Һаролда бәнзәр.
 Нә Печорин, нә Мәчнундур бизим бу инсан.
 Нә дә хәјал дүнјасында сәадәт кәзәр.
 Өз әлилә о јаратды сәадәтини—
 Көзәл өмрүн, көзәл ешгин һәр не'мәтини.

О кимдир? Күрсүјә кәлир вугарла,
 Нә гәдәр севинир, нә гәдәр шәндир.
 Елә бил, күн доғуб кәлир баһарла,
 Һүснүнүн шө'ләси чәмән-чәмәндир.
 Јох, јох! Нә күнәшдир, нә дә ки, чәмән,
 Манјадыр, Манјадыр о көзәл пәри.
 Ону тарлаларда чохму көрмүсән?
 Ајазда, шахтада донан әлләри
 Нә боја көрмүшдүр, нә дә бир әлчәк...
 О инди гонагдыр Минкәчевирдә,
 Данышыр күрсүјә синә кәрәрәк.
 Сиз ону сејр един, сејр един бир дә:
 «Јолдашлар!
 Јарышдыг Сарван илә мән.
 Сизин јанынызда шәрт бағладыг биз;
 Бојун гачырмадыг өз вә'димиздән,
 Ишдә јорулмады үрәкләримиз.
 Сарван тез әритди јыхдығы дағы.
 Чүнки илдырыммыш әли-ајағы...
 Мән дә чох әлләшдим, чарпышдым, анчаг
 Кечичи бајрағы Сарван алачаг.

Шадам, севинирәм үрәкдән буна,
 Ешг олсун вәтәнин икид оғлуна!»
 Манја бу сөзләри дедији заман
 Шәфәгләр төкүлүр гаш-габағындан.
 Онун үзү, көзү күлүрдү бу дәм,
 Күлүрдү гәлбиндә, доғрудан, аләм.
 (Аһ, мүгәддәс гадын, мүгәддәс ана!)
 О сонра бајрағы верди Сарвана.
 Достлар әл тутушуб күлүмсәдиләр;
 Севинди јаздығым бу кичик әсәр.
 Гышгырды салонун сых издиһамы:
 «Гыз дејил, пәләнкдир»,—сөјләди һамы...
 О ахшам ағзыны ачмады Сарван,
 Бүтүн ичлас боју о һеч динмәди.
 Манјанын үзүнә бахдығы заман,
 Чалдығы зәфәрлә чох севинмәди..
 Гартал өз күчүнү дујар јувада,
 Учуб чөвлан еләр сонра һавада.
 Јарар туфанлары дүшдүкчә дара,
 Гыј вуруб шығыјыр ағ булудлара.
 Учар, о учдугча үфүг бојунча,
 Һөкмүнү көстәриб көјә дојунча...
 Һүнәрлә говушар чан сирдашына...
 Лакин енән заман гаја башына,
 Нә ганад шаггылар, нә дә гыј вурар,
 Бүкүб өз бојуну сацитчә дурар...
 Пәләнк нә'рә чәкәр һүчумдан габаг,
 Бир ан да бир јердә дајанмајараг...
 Дағлар дилә кәләр онун сәсиндән,
 Ағачлар титрәјәр һәр нә'рәсиндән...
 Анчаг, шикарыны алдымы пәләнк,
 Һајгырмаз бир даһа нә'рә чәкәрәк;
 Һај вуруб, гыј вуруб гышгырмаз јенә,
 Сацитчә баш гојар өз пәнчәсинә..
 Охумум, бу сурәт сизә бәллидир,
 Онун илк автору Сарывәллидир.

Дағлара раст кәлән ахар сулар да
 Гәзәблә гышгырар һәр илк баһарда.
 Боз үзлү дашларла пәнчәләшәрәк,
 О һәр далғасыны вурар пәнчә тәк;
 Көксүнү дағлара һеј дөјә-дөјә,
 Синәси үстүндә галдырар көјә

Ағыр гајалары... дашлары дэлэр,
Өзүнә јол ачыб сәһраја кэлэр,
Дәриб нәфәсини сонра динч ахар...
Хилгәтин нә көзәл бир мә'насы вар!

Де, хансы гәһрәман, хансы командан
Шир кими чәбһәләр јардығы заман
Гәшш едиб ајағы јердән үзүлдү?
Архада галанын үстүнә күлдү?

Хансы гызыл әскәр зәфәр күнүндә
Өз дөшүнә дөјүб елләр өнүндә,
Башыны дик тутуб бир «мәнәм» деди,
Одлара дүшсәм дә, өлмәрәм, деди?

Әсрләр бојунча әрләр, әрәнләр,
Ишыглы күнләрә јол кәстәрәнләр,
Аләмә идракла салам верәнләр,
Һүнәр дүнјасындан дојмады, кетди...

Һәр заман, һәр јердә «мәнәм» дејәнләр,
Достун ағ күнүндә гара кејәнләр,
Гәлбини гурд кими сөкүб јејәнләр
Даш үстә бир даш да гојмады, кетди!

Кимин ки, үрәји елдән үзүлдү,
Бәхтинә нә күнәш, нә дә ај күлдү,
Өзү хәзәл олуб вахтсыз төкүлдү,
Өмрүн баһарыны дујмады, кетди...

Јеридир, бир мәсәл десәм јадикар,
Демәсәм үрәјим сыхылачагдыр:
Биринчи аддымда ловғалананлар
Икинчи аддымда јыхылачагдыр!...

Инди бил, охучум, дүшүн ки, Сарван
О күнкү ичласда нијә динмәди,
Дүшүн ки, нә үчүн бизим гәһрәман
Чалдығы зәфәрә чох севинмәди...

Он бешинчи нәгмә

ГӘҲРЭМАНЫН АРЗУЛАРЫ

Дејирләр ки, ширин јуху көзәл не'мәтдир.
Ағыр кечән јухуларда үрәк динчәлир;
Һәр сабаһа бир мүгәддәс арзујла кәлир...
Бу вәрдиш дә инсан үчүн бир сәадәтдир!
Ахшам! Ахшам! Бу гарагаш, гаракөз пәри
Лај-лај чалыб, гучағында јатырдыр бизи;
Улдуз-улдуз алышдыгча онун көзләри.
Мәш'әл тутуб, сејрә чыхыр үрәјимизи.
Кечә бүтүн кайнаты бағрына басыр,
Хәјала да о гәрг олур бир инсан кими;
Дашларын да нәфәсинә о гулаг асыр,
Ачыгүрәк, гарагабаг бир Лоғман кими!..
Кечә бојлу бир гадындыр... ағры чәкәрәк
Хошүзлү бир ушаг кими доғур сәһәри...
Бу ананын севинчидир көјдәки рәнк-рәнк
Севдијимиз ал күнәшин илк шәфәгләри.
Шаиранә бир кечәдир Күр ғырағында,
Ағ улдузлар чичәк-чичәк, көј үзү чәмән..
Тәбиәтин бу мә'налы, көзәл чағында
Јатмамышыг, дүшүнүрүк Сарван илә мән.
Узанмамыш гәһрәманым һәлә јатагда,
Шаир кими мин зөвг алып Күрүн сәсиндән
Ајаг үстә фикирләшир, кәзир отагда...
Мәнсә она көз гојурам пәнчәрәсиндән.
Бә'зән онун каман кими чатылыр гашы,
Бә'зән дә бир күлүш кәзир додагларында;
Кәлир көзү гаршысына үрәк сирдашы:
Даг лаләси ачылмышдыр јанагларында..
Одур! Одур! Кәнд јериндә ачылыр сәһәр,
Инди булаг башындадыр онун дилдары;
Үрәјиндән нәләр кечир, о гызын, нәләр!
Һәсрәт илә саламлајыр узаг јоллары...
Елә бу дәм хәјалында учур гәһрәман,
Гартал кими кәлиб гонур булаг башына;
Нур төкүлүр бу вахт гызын бахышларындан,
Сәһәнкини сөјкәјәрәк булаг дашына,
Күләр үзлә гаршылајыр кәлән гонағы;
Севкилиләр һәсрәт илә гучаглашырлар.

Бир од кими јаныр гызын бир чүт јанағы;
Тәлә үстдән јаваш-јаваш кәндә ашырлар...

Нә хошбәхтдир бу аләмдә севән үрәкләр!
Мәһәббәтин мејвәсидир мүгәддәс инсан!
Саф арзулар, саф әмәлләр, тәмиз диләкләр
Јаранмышдыр мәһәббәтин илк мә'насындан...
Оғлум, оғлум! Кимә јолдаш олсан әзәлдән,
Өмрүн боју ешгә чан вер, јаша вугарла.
Өз оғлунун, өз гызынын сифәтинә сән
Шәрәfli бир ата кими бах ифтитарла!

Сән дә, гызым, көзәл балам, севсән үрәклә
Јаман күндә, ајры дүшмә өз пејманындан!
Өмрүн боју јашасан да јаван чөрәклә,
Башгасынын шәһрәтини дүшүнмә бир ан!...
Кечә кечмиш, Сарван јенә дүшүнүр јалгыз;
Әлиндәки мәктубуну охујур бир дә:
«Көзлә мәни, көзлә мәни, еј вәфалы гыз!
Илк ишыглар јанан заман Минкәчевирдә
Сән дә бизим бу шәһәрә кәлин кәләрсән!
Әлләримлә јаратдығым, тикиб гурдугум;
Кешијиндә әскәр кими ајыб дурдугум
Бу шәһәрдә сәадәтлә дејиб күләрсән:
Електрик лампаларын шә'ләси рәнк-рәнк
Јајылдыгча бизим кениш, јашыл ејвана;
Ајлар, илләр сәадәтлә кәлиб кечәчәк,
Мән бир ата олачағам, сән дә бир ана!
Үч отаглы бир евим вар Күр кәнарында;
Сармашыглар бој атмышдыр ејвана сары.
Ахар Күрүн силсиләли далғаларында
Мин рәнк алыб, мин рәнк верир јер улдузлары...
Јерин мә'лум!.. Билсән нечә, нечә јарашар
Кәзишинә, дурушуна бизим бу шәһәр.
Лап јадымдан чыхмышды ки, нечә дејәрләр
Һәр интизар ачысынын бир ширниси вар...»
Кечә кечмиш, Сарван јенә дүшүнүр јалгыз:
«Көзлә мәни, көзлә мәни, еј вәфалы гыз!»
Сарванынын бу арзусу ширин олса да,
Бирдән фикри учуб кедир лап узаглара...
Һәр хәјалын мин ојлағы вардыр дүнјада
Иглим-иглим сәјрә чыхар дағ јара-јара...
Инсан фикри сәјјар олар, бир јердә дурмаз.

Тер оғлунун зијнәтидир, мәнчә, бу не'мәт.
Тысбағалар шаһин кими чолпа учурмаз;
Өкүзләрдә нә ганад вар, нә дә ки, сүр'әт!..
Һара кечир үрәјиндән, Сарванын, һара?
О јерләри көрмүшдүмү бары бир дәфә?
Хејр, хејр, кетмәмишдир о узаглара,
Һеч јолу да дүшмәмишдир шимал тәрәфә...

Үрәјиндән кечән јери киноларда көрмүш анчаг,
Инди фикри шимшәк кими јарыб кечир көј һаваны;
Гызыл Мејдан үстүндәки инсанлара гарышараг,
О мүгәддәс бир үрәклә саламлајыр Москваны...
О, әввәлчә үрәјиндә, вичданында «Ленин» дејә,
Папағыны башдан алыб дахил олур Мавзолејә...
Аддым-аддым, аста-аста о түрбәјә ајаг басыр;
Зијарәтә кәләнләрин ағзы гыфыл, дили лалдыр,
Бу сүкутун мә'насына өз гәлбиндә гулаг асыр...
Үрәкләрдән-үрәкләрә кечән һансы һәсби-һалдыр;
Ајнабәндли бир табутун габагында о дајаныр,
Милјонларын үрәји тәк, о да јаныр, о да јаныр...
Ленин јумуб көзләрини, елә бил ки, јуху јатыр.
Сарван бахыр, көзү долур, гашларыны сых-сых чатыр.
Мин сызылты кәлиб кечир үрәјиндән онун бу ан...
Гучаглајыб өпүм, дејир, гој Ленинни ағ алнындан.
Бахыр, бахыр о, Ленинни сифәтинә, бахыр јенә
Дөшүндәки бир ордәнә, бир дә кичик әлләринә.
Гоча дүнја! Гоча дүнја! Сән Ленинни бир дә таны!
Бу әлләрлә о јазмышдыр коммунизм дастаныны;
Бу әлләрлә бизим Ленин зүлм евинә балта вурду.
Бу әлләрлә бизим Ленин јетимләрә јува гурду...
Бу әлләрлә о учурду гәсбкарлар дүнјасыны;
Азадлығын, гуртулушун, гардашлығын мә'насыны
Бу әлләрдә о кәздирди мәш'әл кими дијар-дијар,
Дүнја бөјүк, Ленинни сә һәр үрәкдә бир еви вар:
...Кәләчәјә јол көстәрән бу әлләрлә саламлады;
Иңсанлыға зијнәт олду бу аләмдә Ленин ады!
Ајлар, илләр кәлиб кечир өз өмрүнү саја-саја,
Бир түрбәјә сыған Ленин сығышмајыр бир дүнјаја...

Сарван чыхыр Мавзолејдән, рәнки саралмыш;
Булуд кими тутулмушдур гара көзләри...
Москванын ахшамыдыр, һава гаралмыш,
Тәлә Сарван дојмамышдыр, кәзир шәһәри...

Саатлары хәбәр верир Кремлин зәнк сәси;
Шәһәр үстә ганад кәрир бир јаз ахшамы.
Гәдим-гәдим килсәләрин хачлы гүлләси
Вараглајыр китаб кими кечмиш әјјамы.
Сарван һара бахыр инди?—Јаныр вугарла,
Јаныр Кремлин бешбучаглы јагут улдузу.
Көр нә гәдәр учалмышдыр о нефтихарла,
Учалмасаг бизи көрмәз бүтүн јер үзү...

Сарван бахыр улдузлара, бахыр һөрмәтлә;
Елә бил ки, үрәјиндә сәһәр ојаныр.
Учур фикри, каннаты кәзир сүр'әтлә,
Көзләриндә бүтүн чаһан нура бојаныр...
...Рәссам керәк бу сәһнәни јазыб јарада!
Хәјалатдан әјрылмышдыр Сарваным, бу дәм
Онун хошбәхт үрәјиндә саз тутур аләм...
Сарван, Сарван, чохму галыр, сөјлә, сабаһа?
Узан, гардаш, јухуја кет, бир азча динчәл!
Мән дә бу күн чох јазмышам, јорғунам, даһа.
Сән јенә дә ојанараг гушлардан әввәл,
Туня синәни бермәлисән бизим Боздаға.
Мән дә, гардан. сәнин кими дағ ашмалыјам,
Сабаһ сәнин әлиндәки гызыл бајраға
Ајрыча бир фәсил ачыб сөз гошмалыјам...
Артыг, кечән хејрә галсын, бир аз динчәләк,
Сабаһа да бу күн кими зәфәрлә кәләк!

Он алтынчы нәғмә

ГӘНРӘМАНЫН БАЈРАҒЫ

Бу дүнјада бајрагларын һәдсиздир сајы,
Јер үзүнүн хәритәси көр нечә рәнкдир?!
Јүз хәтт бөлүр һәр үмманы, һәр кичик чајы;
Иранын да бајрағы вар, рәмзи «пәләнкдир»...

О, гулларын, зәифләрин үстүнә һәр ан
Гызыб чошар, һүчум чәкәр «ширин-нәр» кими;
Мәрд оғуллар дилә кәлиб, гызанда мејдан,
Шаһын шири гујруг гысар түлкүләр кими...

Еһ, онунла нә ишим вар, чәһәннәмә ки!
Иран, Туран нә олса да, јад торпағыдыр.
Сөз ачдығым, Сарванымын әлләриндәки
Вәтәнимин, дәвләтимин ал бајрағыдыр.

Бу күн тез ачылды сәһәр вахтындан;
Үфүгләр донуну кејди гырмызы.
Күнәш—тәбиәтин хејрхаһ гызы
Јерләрә дүшмәди кәһәр атындан—
Каһ дүзә сәјиртди, каһ даға чыхды;
Нахырлар, сүрүләр јайлаға чыхды.

Мешәләр сәсләниб, чөлләр севинди,
Лаләләр ачылды Муғанда, Милдә.
Өтән гумруларын рүбабы динди,
Сулар шәрбәт олду ағызда-дилдә.

Ағачлар сујуну ичди јағышдан,
Дојунча исланды көј бичәнәкләр.
Гушлар јахасыны гуртарды ғышдан,
Учушду арылар, ағ кәпәнәкләр.

Күл ачды, от битди гаја дөшүндә,
Баһарын ешгилә көјәрди гумлар.
Дүнја јериндәдир, инсан ишиндә;
Бугланды сәһралар, гаралды шумлар...

Чыхды тракторлар Муған дүзүнә,
Инсаны «кәл!»—дејә торпаг сәсләди.
Колхозчу бахдыгча јерин үзүнә,
Һәр кичик сүнбүлә үмид бәсләди...

Гочалар дән сәпди хејрхаһ әллә,
Дедиләр: бәрәкәт чох олар шәксиз.
Үрәк ган дағыдар чана әмәллә..
Јер сусуз јашамаз, инсан чәрәксиз..

Гызлар, кәлинләр дә, чијниндә кетмәһ,
Дејиб күлә-күлә дағылды чөлә.
Елә бил, ахышыб соналар көјдән,
Учуб бөлүк-бөлүк төкүлдү кәлә...

Дуду нәфәсини јер инсанларын,
Ел ахыб дүзләрә, чөлләрә кәлди.
Шаири олдуғум гәһрәманларын
Шөһрәти ајлара, илләрә кәлди.

Бәс бу иш заманы, бу сәһәр чағы
Бизим Сарванымыз, дејин, һардадыр?—
Јанында кечичи гызыл бајрағы,
Јенә өз јериндә, боз дағлардадыр.

Бир тәпә үстүндә санчмышдыр ону,
Мен әсир, астаңа јелләнир бајраг.
Јер билир Сарваның ким олдуғуну,
Елә бил, дил ачыб данышыр торпаг.

Екскаватор ачыр нәһәнк ағзыны;
Дағлара сәс дүшүр сәсиндән јенә
Јер сеvir, јер сеvir һәр саф арзуну
Јол верир гәлбинин дәринлијинә...

«Тәслим ол, дәли Күр, инады бурах!
Инди сүрмәјирәм јерими хышла;
Мин иллик јухудан ојаныр торпаг..
Бу инсан ешгини сән дә алгышла!»—

Дедикчә Сарваның чошур үрәји,
Өнүндә диз чөкүр боз гаја, Боздағ.
Бајрағы јелләјир сәһәр күләји;
Күрүн үрәјисә титрәјир зағ-зағ.

Сарваның алнындан сел ахыр, бир сел
Исланыб су олур әјниндә көјнәк.
Гәлби ганадланыр, ачылыр тел-тел,
Јанан көзләриндә рәгс едир шимшәк,

Ирадә! Ирадә јашадыр бизи,
Онуң нәфәсидир дағлары јаран..
Одур мәш'әл тутан үрәјимизи,
Кәләчәк күнләрә салам апаран..

Олур өз гүввәти, өз гүдрәтилә
Јалчын гајалары мум тәк әридән;

Инсан хәјалынын ше'ријјәтилә
Сулары башга бир сәмтә јеридән...

Јүз мин сәтирдән чох сөз сән'әтини
Ирадә әлилә јазды Низами..
Онуңла көстәрди өз сән'әтини
Бөјүк даһиләрин һәр бир кәламы.

Онсуз һүнәр еви күшад олмазды;
Күлүб сеvinмәзди нә көј, нә дә јер.
Фирдәвси отуз ил «Шаһнамә» јазды,
Бир дә «Илиада»ны јаратды Гомер.

Маркс да өз сонсуз ирадәсилә
Јазды «Капитал»ы, фикрә нур сачды,
О, фәһлә синфинин һәјат сәсилә
Бир јени әләмә гапылар ачды.

Ленин—о мөһтәшәм дағлар ғарталы
Учушда јорулуб дурмады бир ан;
Күнәшли-күндүзлү бир истиғбалы
Гуртарды гузғунун чајнағларындан...

Бу дүнја беләдир, дәрс олсун бизә,
Сәбр илә јаранар һәр бөјүк зәфәр..
Бары јүз аддымлыг бир мәнзил исә
Баша вурмамышдыр ирадәсизләр...

Сарваның алнындан сел ахыр, бир сел
Исланыб су олур әјниндә көјнәк,
Гәлби ганадланыр, ачылыр тел-тел,
Јанан көзләриндә рәгс едир шимшәк.

Аз галыр, аз галыр ишин өмрүнә;
Күр өз мәчрасыны дәјишәчәкдир..
Ел ахыб, ел кәлир бу бөјүк күнә,
Сән елә билмә ки, Сарваным тәкдир.

Гој Сарван ишләсин, дарын үстдәки
Гызыл бајрағы да јелләсин күләк.
Бизсә о бајрагла бир сәјјаһ тәки
Бир аз јер үзүнү кәзиб сәјр едәк.

Хэзэр дэнизиндэн башлајаг сөзү:
Дэниз буруглары гатар-гатардыр.
Бурда олмаса да Сарваның өзү,
Нэр буруг үстүндө бајрағы вардыр.

Мај бајрамы, Бақы бөјүк. Парад кечир, бах,
Шәһәр ахыр гошун-гошун сых далғаларла:
Сарванымың әлиндәки о гызыл бајраг
Бајрам күнү жүз-жүз олуб кечир гатарла.

Инди фикрим Урал үстдә кәздирир мәни:
Нечә јердә санчылмышдыр бу гызыл бајраг.
Үзә чыхыр јер алтының гызыл мә'дәни;
Бир бәхтијар ана кими севинир торпаг.

Јерә кириб көз гојурам шахталара мән;
Инсан оғлу јер алтда да учурур дағы.
Мәш'әл илә јол ачырам жүз тәбәгәдән,
Јер алтда да сејр едирәм бу ал бајрағы.

Үзәг топлар дилә кәлиб динәндә рузкар,
Мәрд оғуллар бу бајрагла галхды ајаға.
Өмрү боју таңры дејән диндар гочалар
Бахыб хејир-дуа верди бу ал бајраға.

Рејхстагы сејр еләдим ики ил габаг,
Мејид кими төкүлмүшлү гашы-габағы...
Онун үстдә далғаланыб, Европаја, бах,
Салам верди вәтәнимин бу ал бајрағы...

Нијә дүшмән хофа дүшүб рәнки саралды?
Нијә чатды гашларыны иблис сајағы?
Чүнки дүнән Чин ордусу Нанкин алды;
Гырмызыдыр бу ордунун зәфәр бајрағы!

Жан Алезар саралмады өлүмдән әввәл:
— Коммунизмн әскәријәм,—деди—гардашлар!
Мән өлсәм дә, өлмәјәчәк севдијим әмәл,
Јашадачаг јер үзүндә бизи, јолдашлар!

Бир ил габаг бир фачиә ешитмишәм, аһ!..
Бир гәһрәман фәдаидән сөһбәт ачым мән.

О билмиш ки, асачаглар ону да сабаһ,
Бир ал бајраг истәмишдир рәфигәсиндән...

Бу бајрагла о кәлмишдир дар ајағына;
Чәлладлара баш әјмәмнш о ифтихарла.
Коммунизмн бу мүгәддәс ал бајрағына
Өлүм вахты дәнә-дәнә бахмыш вугарла...

Бүтүн бунлар Сарванымың көзүндән кечир,
Вугарындан синәсинә сығмајыр үрәк.
Боз дағлара, гајалара јени дон бичир,
Бајрағымың шөһрәтилә о фәхр едәрәк!

Күләк әсир, тәпә үстдә јелләнир бајраг;
Сарваныңса тунч әлләри нәлә ишдәдир.
Гоча Күрүн габағында даг олур торпаг;
Јер дә, көј дә нәр заманкы бир кәрдишдәдир..

Артыг, әл вер, видалашаг, еј гәһрәманым!
Өз јериндә, өз ишиндә гојурам сәни.
Ајлар өтүр, јарымчыгдыр нәлә дастаным.
Сәһраларын сабаһы да көзләјир мәни.

Он једдинчи нәғмә

МУҒАНЫҢ САБАҢЫ

Тарихләр шаһиди Минкәчевирдә,
Боздағын дөшүндә, гуру бир јердә.
Дајанмыш ағ сачлы мүһәндисә бах!
Ајағы алтында од, тутур торпаг...
Нә бир көлкәлик вар, нә дә бир ағач,
Тәнкәһәфәс олуб јаныр јал-јамач...
Оса гашларыны сых-сых чатараг,
Бахыр сәһралара, бахыр диггәтлә...
О нечин бу гәдәр хәјала далыр?
Нәдән шаир кими о илһам алыр?
Нара ганадланыр фикри сүр'әтлә?
Бахыр сәһралара, бахыр диггәтлә!

Гардаш! Үзүндәки тәбәссүм нәдир?

Нәдир гәлбиндәки о дөјүнтүләр?
Нәдир алнындакы о ајдын сәһәр?
Кәләчәк күнләрә бәлкә мүждәдир?
Сөјлә үзүндәки тәбәссүм нәдир?

Көрүрәм: габармыш синән вугарла,
Көзүндә нур кими рәгс едир һүнәр.
Гардаш! Јашадығын саф арзуларла
Јаранды јаздығым бу кичик әсәр.

Де, јајын истиси алов төкдүкчә,
Нечин шимшәк олуб бирдән чахырсан?
Моторлар Боздагы јарыб сөкдүкчә,
Тоз-думан ичиндән һара бахырсан?

Бир јени аләмми кечир көзүндән?
Гонагмы чағырыр сәни истигбал?
О нә әфсанәдир, нә дә ки, хәјал...
Кәләчәк күнләрә бојландыгча сән,
Бир јени аләмми кечир көзүндән?

Јох, јох, узаг дејил биздән о аләм,
Овчумда тутмушам онун әлини.
Гој сәнин адындан данышсын гәләм
Вәтән торпағынын кәлһакәлини.

ЈЕНИ ШӘҺӘР

Боздағын гојнунда бир дәннз вардыр,
Чинарлар саһилдә гатар-гатардыр.
Һәмдәмм ләпәләр, көј далғалардыр
Учур гајыгларын ипәк јелкәни,
Елә бил Көјкөлдә кәздирир мәни.

Бурда нәфәс алыр бөјүк бир шәһәр,
Шәһәрә сығмајыр кениш күчәләр...
Һәр евин сурәти чанлы бир әсәр.
Вар олсун, дејирәм һәр ме'мар әли,
Вар олсун инсанын ешги, әмәли!

Ајнабәнд евләрин, ејваны сәрин,
Јујунур гојнунда ал шәфәгләрин;
Һәр батан ахшамын, доған сәһәрин.

Һүснү саламлајыр пәнчәрәләри!
Күнләр баш көтүрүб кедир ирәли...

Әтриндән мәст олур јүз бағча, јүз бәг.
Ачыр пијалә тәк ағзыны занбаг.
Инсан әлләрини дүјдугча торпаг,
Көз ачыр хәстә тәк күлүмсәјәрәк,
Јерин синәсиндә чарпыр мин үрәк...

Кечәләр чар чәкир көјә заводлар,
Галхыр бачалардан аловлар, одлар...
Јерин варлығында бир јанғынмы вар?
Јох, јох, сәһв еләдим, үрәкдир јанан...
Үрәкдир әмәли әршә дајанан...
Мәним романтикам!

Сән дә ганадлан!

Јан, јан бу көрдүјүн мәш'әлләр кими!
Сән дә о даш гыран, сарајлар гурав
Полад синәсилә дағлар учуран,
Екксаватор тутан о әлләр кими
Сән дә һәр шахтаја, сојуға гатлан,
Мәним романтикам, сән дә ганадлан!
Одур, чәркә-чәркә саһил бојунча
Алышан чырағлар бизә нә дејир?
Јерин чәләлыны сејр ет дојунча,
Јоллара ишыг сал... Ишыгдыр шеир-
Ишыгдыр зүлмәти әридән гүдрәт,
Илич лампалары нә көзәл јаныр!
Сәһралар ал-әлван рәнкә бојаныр...
Тој либасы кејән ана тәбиәт
Инсанын үзүнә күлүр һөрмәтлә...
Ачыр гумағыны мин мәнәббәтлә
Һәр аддым башында бир јени не'мәт...
Бир нубар јетирир ана тәбиәт.

Он сәккизини нәғмә

БАКЫ—МИНКӘЧЕВИР

— Алло! Минкәчевир!

Бакыјам! Мәнәм!

Бир аз ишыг көндәр!

— Вәрә билмәрәм!...

Ширван, Кәнчәбасар, Гарабаг, Муғая —

Мәндән ишыг алыр бүтүн күндөгән.
 Мәндән ишыг алыр мин кәнд, мин шәһәр.
 Күндә жүз зәнк олур: көндәрһакөндәр!
 Һәлә заводларым ғалсын бир јана,
 Шәкијә, Ширвана, Милә, Муғана
 Гатарлар ишыгла салыныр јола;
 Дағлар дилә кәлир:—Уғурлар ола!
 Бир дә, мән ишыгла әкиб-бичирәм
 Сүнбүлү сүзүлән бу зәмиләри...
 Ишыгла зүлмәти јарыб кечирәм
 Ачмамыш Муғанын, Милин сәһәри
 Ишыгла чөлләрә су көндәрирәм,
 Сусуз сәһраларә чан кәлсин дејә.
 Ишыгла дүзләрдә памбыг дәрирәм,
 Инсанын әлләри динчәлсин дејә...
 Елә ки, гурағлыг од чахыр, кәлир,
 Өзүм јағыш олуб көјдән јағырам.
 Һәр ахшам ғапыма мин нахыр кәлир.
 Ишыгла ат тутуб, инәк сағырам.
 Ишыгла ахыдыб јерин алтына,
 Јујуб шоранлары јонча әкирәм.
 Баш вуруб торпағын једди гатына,
 Гајалар дағыдыб, јоллар чәкирәм.
 Ишыгла ачылыр кечәм-күндүзүм,
 Ишыг сүрәтилә гурур әлләрим.
 Ишыгла ојаныр һәр дағым, дүзүм,
 Аранлы, јајлаглы ағыр елләрим.
 — Јахшы, ловғаланма, билдик, күчүн вар!
 Бизә миннәт гојма, борчуну гајтар!
 — Нә борчдур? Һа вахтдан?
 — Бәс он ил ғабаг!..
 Дөшүндә сары кил дизиндә батлаг!..
 Әлиндә бир һисли, бир ғырыг фанар,
 Кор кими долашыб һеј дијар-дијар,
 Зүлмәтләр нчиндә көз дөјдүкчә сән,
 Кечәнин гојнуна нур сачмадыммы?
 О вахт анан кими тутуб әлиндән,
 Бағлы тилсимләри мән ачмадыммы?
 Јадыннан чыхдымы о уғурлу күн?
 Голундан јапышды дөвләтим, варым...
 О вахт күчәләрим, мејданчаларым
 Ишыгдан касадлыг чәкди сәсинчин...
 Ширван дағларынын үстдән ашараг,

Бакыдан Халдана гатарлашараг,
 Кедән дирәкләри, дәмир телләри,
 Ишыг хәтләрини мән гурмадыммы?
 Күнләрә, ајлара гатыб илләри,
 Боздағы әридиб учурмадыммы?
 Бакы бу сөзләри деди вугарла,
 Даһа сәс кәлмәди Минкәчевирдән;
 Ахыб Хәзәр кими көј далғаларла,
 Ишыг карванлары көрүндү бирдән...

Он доггузунчу нәғмә

МУҒАН МЕШӘЛӘРИ

Күн кечир, ај кечир, доланыр илләр,
 Инсан јаша долур, дүнја гочалыр.
 Дәјишир һүснүнү ајлар, фәсилләр;
 Кечән күн узагда гаралыб галыр...
 Јүз иллик бир палыд учур көкүндән,
 Шитилләр јајылыб бир орман олур,
 Биз ајры дүшдүкчә дүнәнки күндән,
 Варағлар гопдугча инсан өмрүндән,
 Сәтирләр јығышыб бир дастан олур;
 Шитилләр јајылыб бир орман олур.

Дәјишир һәр јерин ахар-бахары.
 Сулар да дәјишир өз мәчрасыны.
 Инсанын һүнәри, ешги, вугары,
 Өз әли, өз һүснү, өз ихтијары
 Дәјишир дүнјанын илк мәһнасыны!
 Јастыға баш гојуб јатырсан ахшам,
 Сәһәрсә јанында јени бир нәфәс...
 Көзүндә мин арзу, гәлбиндә мин кам
 Сәни архасынча апарыр илһам —
 Сонсуз бир мәһәббәт, сонсуз бир һәвәс,
 Идрака сығмајан сонсуз бир диләк,
 Мән јенә вар олсун, дејирәм, үрәк!

Көрүрсән, жүз иллик торпағлы бир да.
 Ајнабәнд бир сарај олур бир ајда..
 Бахыр, көзләринә инанмыр адам,
 Шәфәғләр сајрышыр о евдә мүдам,
 Она һәсд чәкир улдуз да, ај да...

(Мөгсәдим фәлсәфә дежилдир, достлар!
Нә язсам, көрүрәм өз көзүм илә.
Мәндән дә бу үслүб галсын јадикар—
Мәним дә өз дилим, өз лисаным вар.
Дејирәм өз сазым, өз сөзүм илә,
Нә язсам, көрүрәм өз көзүм илә).

Будур, бах, Муғандан кечирәм јенә,
Инди олмаса да өтән кәнчлијим,
Јатагда кечмәјир гулаг динчлијим.
Әлимдә бир әса, көзүмдә чешмәк,
Лоғман тәк кәзирәм вәтән мүлкүнү
Јүз илләр кечсә дә унутмаз үрәк
Вәтәнин илкени, андын илкени...
Де, һаны, де, һаны отуз ил габаг
Көрдүјүм Муғанын боз шоранлары?
Кәзирәм, кәзирәм алгышлајараг,
Муғаны јенидән јараданлары!

Сајым көрдүјүмү бир-бир, гулаг ас.
Ач шаир сөзүнүн дүјүнләрини...
Сән дә ана кими өз бағрына бас
Муған торпағынын ағ күнләрини:

Муғанда сајрышыр бағлар-бағатлар,
Ојнашыр илхылар, кишнәшир атлар.
Ахыр гошун-гушун елләр-елатлар,
Һәр аддым башында бир кәнд, бир шәһәр.

Ахыр дәниз кими јашыл зәмиляр,
Күл күлү чағырыр, сүнбүл сүнбүлү
О бир вахт көрдүјүм бели бүкүлү,
Јерлији дарысгал, ичи бүркүлү
О гәмыш комалар бәс инди һаны?

Ајнабәнд евләрин јашыл ејваны
Чәнуб көјләри тәк үзә күлдүкчә,
Муған сәһрасына дан сөкүлдүкчә,
Евләрин үзүндән нур төкүлдүкчә,
Кениш пәнчәрәләр ачылыр тај-тај.

Гынына гојмушдур гылынчыны јәј...
Ачмыш чадырыны бојлу чинарлар,
Әјир будағыны күлөјшә нарлар.

Һәр тәмиз сүфрәдә нечә не'мәт вар,
Хончалар бәзәнир рәнкбәрәнк шамла.

Евләр орду кими дурур низамла,
Гызлар сусәпәнлә күчә суварыр,
Сәрвләр баш әјиб хәјала варыр..
Көјмү ашиг олуб јерә јалварыр?
Јерми көјә күлүр бу еһтишамла?

Баш әјиб кечирәм бир еһтирамла
Бурда раст кәлдијим инсанлара мән
Торпағын истиси кечир гәлбимдән..
Бир ал бајраг кими учалыр вәтән,
Учалыр башымын үстдә вугарла...

Бахырам јоллара мән ифтихарла:
Чөлләрә мәхмәр тәк дөшәнмиш јонча,
Күрүн мәмәсини сорур дојунча;
Солмајыр о ајлар, илләр бојунча;
Һашјәси јамјашыл бир халы кими...

Бир саф мәһәббәтин вүсалы кими,
Нә хошбәхт ачылыр Муғанда сабаһ!
Низами көрмәди бу күнләри, аһ!..
Тапмады гәлбинә бир истинаджаһ,
Кетди, үрәјиндә вәтән мөһнәти...

Узундур Муғанын сөзү, сөһбәти,
Ондан ајрылмајаг, өмүр јарыдыр..
Индисә гәлбими чәкиб апаран,
Јорғун ајағымы јердән гопаран
Муған сәһрасынын орманларыдыр:
Сәрвләр көрүрәм еһрамлар кими...

Јаз күнү, хош мөһли ахшамлар кими,
Хошдур ағачларын сәрин көлкәси.
Гушлар бөлүк-бөлүк мешәјә кәлир,
Јолчулар архларын үстдә динчәлир;
Сәрнијир анамыз Одлар өлкәси.
Сојујур торпағын чан јанғылары..
Будур, чәркә-чәркә чәнуба сары
Дајанмыш низамлы ордулар кими,

Говаглар, ардычлар, сөјүдләр, нарлар,
 Бир дө гатар-гатар бојлу чинарлар
 Данышыр арзусу, дили вар кими,
 Онларын гэлбини дуја билсәниз!
 Мешәләр! Мешәләр! Доғрудан да сиз
 Јајда да, ғышда да бир баһарсыныз.
 Ирандан Муғана таун тәк әсән,
 Јелни габағыны дағ кими кәсән
 Сизсиниз!.. Нә гәдәр лүтфкарсыныз
 Елә ки, од тутуб јаныр күндөгән,
 Бүркүдән дарыхыр, боғулур Муған.
 Елә ки, ағзыны ачыр килавар,
 Бир өлүм истиси дујур сәһралар,
 Јенә бир фәлакәт олмасын дејә,
 Зәмиләр саралыб солмасын дејә,
 Синә кәрисиниз өлүмә сиз дә.
 Од-алов пүскүрән һәрчајы јелләр
 Әсиб парчаланыр тунч синәнизлә...
 Сизә тәлјини тапшыран елләр
 Шаир хәјалы тәк һүдудсуз чөлләр
 Кәсадлыг чәкмәјир, галмајыр дарда!
 Мешәләр! Солмајын фыртыналарда!
 Ана өрпәјини боранда, гарда
 Доғма баласынын үстә сәрән тәк, —
 Әсдикчә боз үзлү амансыз күләк,
 Муғанын үстүнә шал салырсыныз...
 Елләрин гејдинә сиз галырсыныз,
 Кечә дә, күндүз дә кешик чәкәрәк.
 Шахталар вурмајыр бағчаны-бағы,
 Вахтсыз төкүлмәјир күлләр, чичәкләр.
 Саралыб солмајыр көј бичәнәкләр,
 Вахтсыз гочалмајыр вәтән торпағы...
 Бахыб тарлаларын јанмыш үзүнә,
 Гочалар, гарылар дөјмүр дизинә
 Өмрү јазыг кечән бабаларым тәк.
 Бу хошбәхт сабаһы дујдугча үрәк,
 Јашамаг истәјир дайма инсан.
 Гәләм дилә кәлир, чошур арзулар,
 Анчаг сабаһын да өз шаири вар!
 Кәләчәк күнләрин симфонијасындан
 О өз рүбабилә сөз ачан заман,
 Билирәм, мәни дә јад едәчәкдир!

Онун да хејирхаһ дилиндә елләр,
 Онун да гәлбиндә сөнмәз әмәлләр.
 Ачдығым чығырла јол кедәчәкдир,
 Билирәм, мәни дә јад едәчәкдир..

Епиплог

Күнәш саламласын, а достлар, сизи!
 Кәлин видалашаг, бу әсәримлә.
 Һөрмәтлә сыхырам әлләринизи,
 Видалашмајырыг әмәлләримлә...

«Муған» дастаныны ики ил габаг
 Бир сәјаһәт күнү башламышам мән.
 О өз вәдәсинә кечикди, анчаг,
 Нә мөндән инчијин, нә дә гәләмдән...

Јаздыгча «Муған»ын һәр нәғмәсини,
 Кечәләр шам кими мән дә јанмышам...
 Дујдугча чөлләрин хош нәғмәсини,
 Вахтындан кеч јатыб, тез ојанмышам...

Нә гәдәр доғмадыр бурда һәр нәғмәс,
 Бир дә һәр инсанын, һәр шејин ады.
 Бир овуч торпағы көјә дөјишмәз
 Бир һәјат шаири, бир јер өвлады...

Мән инди һәр сөзүн үстүндә бә'зән
 Саатлар узуну фикрә кедирәм.
 Ајрылыб гочалмыш гәринәләрдән,
 Инди өз әсримә тәсвир едирәм.

Десәм доғрусуну, Муған дүзүндә
 Ачылдым нечә јол бир сәһәр кими...
 Јенә дә көзләрим галды үзүндә
 Дојмадым, јарымчыг-гит'әләр кими...

Бәлкә дә јаздығым бу көзәл пәри
 Камала јетмәмиш бир көзәлдир, аһ!..
 (Анчаг, о доғмадыр, һәм дә хејирхаһ...
 Бир дә лүтфкардыр онун көзләри!)

Сәнин дә үрәјин олса лүтфкар,
Бу җанлы сән'әти өз бағрына бас.
Һәр кичик сөзүн дә өз дүнјасы вар.
Јарымчыг олса да, мә'насыз олмаз...

Көрдүјүн, сечдијин нөгсанлары сән
Бағышла, охучум... мүмкүнсә әкәр...
Бујур, көмәкчим ол, јапыш әлимдән,
Мәним јаратдығым бу садә әсәр
Сәнин шөһрәтинлә бир дастан олсун...
Бир зәмијә дөнсүн һәр кичик сүнбүл;
Муғанда әкдијим бу хырдача күл
Гој сәнин әлинлә күлүстан олсун!..

Јахшы јолдаш

Женә гучмуш мени ағ элли бу Мил сәһрасы,
Нә көзәлдир һавасы!..

Хејли парлаг вә гәшәнкдир күндүз,
Һәлә сәһра: дүмдүз...
Гочаман көјдә булудлар рәгсан,
Таблодур һәр јана дөһсән, бахсан...
Көрүрәм, күндүз узагдан,—кејмиш
Гарабағ дағлары гардан палтар;
Инди билдим ки, көзәллик нә имиш...
Бу көзәл лөһһәләри ким унудар?
Күн јығаркән дағыныг сачларыны,
Дәјишир рәнки сәманын—ғызарыр,
Саралыр, сонра көрүрсән бозарыр...
Каһ көрүрсән ки, чатыр ғашларыны...
Бахырам дәрдли Араздан о таја,
Нә дејим, аһ, нә дејим мән бу чаја!
Көрүрәм орда өкүз, хыш вә котан.
Ајылар бир күн о торпагда јатан!
Бурда јаздыр, әбәди бир јаздыр,
Чох ләтиф, чох да гәшәнксән, јаша, јаз!
Кәл бу јерләрдә өмүр сүр, јаша, јаз,
Еј һәјатдан кери ғалмыш шаир,
Сән дә кәл, кәл белә јерләрдә јаша!
Кәл чыхаг биз јенидән бир јарыша!
Кәл керәк ким апарыр, ким удузур..
Демәсинләр бизә, пејманы позур,
Кечә сәһрадә нә вар, мән көрүрәм,

Ити хэнчэр кими, бэ'зэн, көрүрэм
Кеченин гэлбинэ ишлэр ишыгы
Та узагдан шыгыян бир машынын.
Еј машын, дурма, гаранлыгды шыгы,
Бир зэфэрдир сону һэр бир савашын...

Бурда һәм чох гоча, һәм чох јени архлар ишлэр;
Дурмадан күчлү трактордакы чархлар ишлэр...
Сосиализм өлкөсинин гол-будаг атмыш оғлу,
Чалышыб хош јени аг күнлэрэ чатмыш оғлу
Эрзи ишыгландырачаг,
Өлкөдө шам јандырачаг,
Галмајачаг дарда Вэтэн.
Сөнмөз ишыгларда Вэтэн
Јүксөлөчөк, јүксөлөчөк...
Јалныз онундур кэлөчөк!..

Севмәјир Мил дүзү өз кечмишини;
Она өз кечмиши бахдыгча ағардыр дишини.
«Мил минарэн» һаны, көстәр, сәһра?
Көрмөк истәр, сәһра,
Ону бир дәфә дө олсун көзүмүз,
Она вардыр сөзүмүз.

Күл, күл, еј Мил дүзү, күл.
Еј мөним тәләјимин күндүзү, күл!
Галмамышдыр даһа гэлбиндә јара!—
Даһа һеч кимсә сәнә сөјләјә билмәз авара.
Кечә улдузларә өз нәғмәни тутдур, сәһра,
Бизә сән көһнә, ағыр дәрди унутдур, сәһра!
Чөкмә қәл бизләри артыг керијә,
Сәни бөлүмүш икијә
Бир заманлар гара ганларла көпүкләнмиш Араз,
Кәл-кәл, еј бағры күмүш пуллу Араз, кәл гулаг ас:
Јахшы бах, көр нә олур бир о чәнубунда сәнин,
Јаныр одларда јазыг һәмвәтәнин.
Орда ачлар, јалавачлар јығылырлар базара:
Динләјирләр гоча дәрвиш бабань.
Чохунун гәлби тутулуш азара,
Баба дәрвиш јығараг пул доланыр мејданы:
—Сол голундан асылан сөјлә нөдир?
—Кәшкүлдүр;
Мәнә онсуз јашамаг мүшкүлдүр...

Динлә бир, динлә Араз, дәрвишин әфсанәсини,
Чүнки аз сонра онун сусдурачагдыр сәсини
Шаһа галхыб көпүрән далгаларын;
Дәрди, һичраны һәјатдан сүпүрән далгаларын...
Орда гуршун төкүлүр ағзына үсјанчыларын,
Һәлә дө ағрысы вар гамчыларын
Ганлы чининдә һәгигәт дејәнин.
Ган соран ханлара нифрәт,—дејәнин...

Бурда азадлыгдыр,
Безәмәк артыгдыр,
Көр нәләр вар орда,
Фитнәләр вар орда...

Инди хәлвәтдә гурулмуш, көрүрәм, дар ағачы.

Охучум, сән гулаг ас,—
Гулаг ас сән дө, Араз!
Гулаг ас сән дө бир, еј шанлы Муған сәһрасы,
Бу хәбәр олса да дүшмәнләр үчүн хејли ачы,
Аразын инди сағалмаз јарасы,
Сағалар халгымызын гојдуғу мөлһәмләрлә,
Вурушур дәрдли Араз гәмләрлә...
Аразын гәлбини онлар јаралар,
Бизим әлләрсә, сарар!

Орда көзләрдән асылмагдыр сијаһ бир пәрдә,
Орда ачлыг давадыр ачлыға, һәр бир дәрдә...
Орда һагг, орда әдаләт нәкәзир,
Орда инсанлара рәғбәт нә кәзир!
Орда,—ғанун!—дејә, мин ган доғуран сөз чыхарыр
Ганлы ханларла вәзирләр һәр күн.
Орда рәнчбәрләри душтагдыр әзирләр һәр күн.

Күл, Араз, күл,—күлүшүн көз чыхарыр.
Күл, көзәлликлә гијамәтсән, Араз!
Сән мөним гәлбини чалдын, нечә афәтсән, Араз!

Ах, Күрүм, ах, Аразым,
Бах, Күрүм, бах, Аразым,
Бах сағына, бах солуна:
Дүшмәни ал чајнағына,
Боғ, көпүрүб даш, Аразым,
Мән сәнә јолаш, Аразым!

Көпүрүб даш вэ эрит далганда
Кечмишин ганлы мөзар дашларыны.
Ган дејән кәсләри, тез, дурма, кирит далганда,
Онларын чырып јерә дик башларыны.
Ат бу јурдум кими бој,
Танысынлар сәни гој,
Саһилин шәнлијә дөнсүн, Аразым,
Јадларын гәндили сөнсүн, Аразым,
Кәләчәк күнләрә һөрмәтлә бахар арзуларын,
Маһны сөјләр суларын.
Атмысан һәр јана өз голларыны,
Көрүрәм голларыны, јолларыны,
Дојмурам мән сәнә бахдыгча, инан,
Олмушам һүснүнә мәфтун, һејран.
Саһилин, санки, гызыл лалә, гызыл күл, Аразым,
Күлүр өлкәм, она бах, сән дә севин, күл, Аразым!.

Көјдә гызыл мыхлар вар,
Парлајараг көз гырпар.
Онлары әкс ејләрсән,
Сонра да рәгс ејләрсән,
Кечәләр сән, Аразым.
О тәмиз гәлбин атыр;
Сөјлә бир, һарда јатыр,
Кечәләрсән, Аразым?!
Динлә кәл бир дә мәни,
Севирәм хејли сәни,
Сәнә чошмаг јарашыр.
Бирлик уғрунда вурушмаг јарашыр.

Јенә дә гачды јухум,
Динлә бир, мән сәнә дастан охујум.
Ешидиб сән дә оху!
Ҷан вериб мән дејән һәр бәнди оху...
Динлә дастанымы, кәл һәр нечә гурсам, Аразым,
Хәбәр ет, мән сәни јорсам, Аразым!.

НИЈАЗ

Нечә ај вар ки, Нијаз
Кәләрәк Мил дүзүнә,
Чалышыр,—һәр иши саз,

Өјүнүр өз-өзүнә,
Атылыр даим ода...
Гарабағдандыр о да...
Әли иш вахты көрүнмәз, итидир,
Иш онун варлығыдыр, дәвләтидир,
Памбығын бағрыны јармышдыр о;
Чох бөјүк шөһрәтә вармышдыр о.
Һәр күн үнванына јағмагда: «Сағ ол!»
Тәк галан дәмдә, чәкир көзләри јол;
Гәлбинин телләри бир инчә каман телләридир
Ки, тохунсан она тез сәсләнәчәк.
Памбығын гәлбинә бир горху салан әлләридир.
Һамы сөјләр:—Нијазындыр кәләчәк!..
Бә'зән ахшамчагы тутгун көрүнүр;
Интизар көзләри бир кәл кими дурғун көрүнүр,
Дүз бир ајдыр, Гарабағдан хәбәри,
Јох, хејр, јох Нијазын.
Инди, бундан өтәри
Дәрди вар чох Нијазын.
Дәрд дејилдир бу, дүзү, бәлкә дә бир истәкдир
Ајрылыб севкилисиндән, очағындан, тәкдир.
Ону һичран алыб өз пәнчәсинә;
Дөздүрүр дәрдинә, ишкәнчәсинә.
Кечсә һәркаһ әлиңә бирчә вүсәлын әтәји,
Инләмәз неј кими, һичриндә һикарын үрәји...
Јол чәкән көзләри бирдән күлдү,
Севиниб сөјләди:—һичран өлдү!
Алды өз севкилисиндән, көзәлиндән мәктуб;
Зәрфи ачдыгча, онун гәлби дөјүндү куп-куп...
Бирчә мәктубла мәһәббәт күчүнү көстәрди,
Ач адамлар кими мәктубу јемәк истәрди.
Бу қағыз парчасыны санды, күләндам јардыр,
Охујаг биркә, көрәк орда нә сөзләр вардыр:

МӘКТУБ

«...Бирчә ајлыг кетдин,
Демә, сән тәрк етдин,
Мәни, гојдун јалғыз.
Беләми, инсафсыз!..
Көзүн ајдын, Нијаз, олмуш оғлун,
Сәнә чох бәнзәри вар, билсән, онун.

Көзү, элбегтэ, көмүрдөн гарадыр,
 Көр табият нэ көзөл чап жарадыр!
 Баш кичик, сонра гулагларса—палаз!
 Латмайыр, хейли дэчэлдир-жарамаз.
 Годугун эллэри тэндир көсөйү,
 —Бөйү, оглум, жени инсан кими сүр'атлэ бөйү!
 Дејечэксэн, она бахсан ки, табагдыр сифэти,
 Адамын, көрсэ, төкүлмэзми эти?
 Чанлыдыр, күндэјэ бэнзэр ајагы;
 Санки, тутгун хавадыр гаш-габагы.
 Салырам дөшлэrimi агзына мэн,
 Чох да мэн сүд верирэм, кимдир эмэн?
 Чох дэчэлдир, нэ дурур, аһ, нэ јејир,
 Бир дәли шејтан нэ дејир:

Гап чубугу,
 Дөј годугу.
 Сүд јеринэ јасдыгы ал,
 Агзына бас, гој ола лал...

Доғрудан, дәрди бөјүкдүр ананын;
 Көрпөләр үстүнэ «јүкдүр» ананын.
 Бурну лап бурнуна бэнзэр—јекәдир,
 Кәл јахындан она бах,—мә'рәкәдир!
 Нијазым, көрпәмизин таләји чох парлагдыр;
 Кечәси сүд кими ағ, күндүзү ондан ағдыр.
 Кечә-күндүз бешијиндан узаг олмаз бу ана,
 Сәни хатырлајырам, ешг илэ бахдыгча она...
 Она гурбан ананын ев-ешији,
 Тәрпәдиб гов кими јүнкүл бешији,

«Бала, лај-лај!»—дејирәм,
 Саф, тәмиз сүд верәрәк,
 «Ала, лај-лај!»—дејирәм;
 Галмајыб мәндә үрәк...

Севкилим! Бир дә көрүрсән ки, күлүр,
 Аз кечир, күн тутулур, гөчә додаглар бүзүлүр

Олурам лап әсәби,
 Билирәм, ағлајачағ.
 Мәни та сүбһә кими
 Јухусуз сахлајачағ...

Гапырам каһ табагы, каһ синни,
 Чалырам, бәлкә, ушаг ағламасын,
 Өпүрәм, сонра да тәкрар едирәм нәгмәсини,
 Бәлкә, бир чыхсын ичиндән бу «јасын»...

Сөз кар етмир годуга,
 Heј дејир, «инга-инга...»
 Чагырыр, бәлкә, сәни:
 Бурда тәк гојма мәни...

Бурда колхозчу гадынлар јығылыр,
 Доғрудан, күндә кәлирләр јаныма.
 Баламын дәрдләри кәлсин чаныма;
 Аһ, сәнинчин үрәјим бәрк сыхылыр.
 Бир дә тәклик мәнә неч вермәјир әл,
 Дурма тез кәл, Нијазым, тез, тез кәл!
 Бил ки, сәнсиз өләрәм көрпәмлә,
 Кәлмәсэн, мән кәләрәм көрпәмлә...

Сәни, мәндән артыг
 Назлы көрпән чагырыр,
 Хардасан, бир кәл чых.
 Кечә-күндүз багырыр...

Нәјә галдын о узаг јерләрдә?
 Үрәјим неч дөзә билмир дәрдә.
 Нара кетсәм, нара бахсам, Нијазым,
 Чичәк ачмыр нә баһарым, нә јазым...

Күч вериб көз јашына,
 Көзләриндән өпүрүк.
 Кечә-күндүз башына
 Шух чичәкләр сәпирик...

Батырыб гәлбимә тез-тез гәләми,
 Јазырам, јар, сәнә мән одлу јазы.
 Өпәрәк, гохлајарағ өз күлүмү,
 Күлдүрәм; ағлајырам күндә беш-он дәфә азы...
 Бизи-хатырла. Нијаз.
 Гәлб ачан мәктуб јаз!»

Фикрә далдырды бу сөзләр Нијазы,
 Демәли, көрпәси көзләр Нијазы.
 Азы он дәфәдән артыг охуду
 Арвадындан кәлән илк мәктубу.
 Дүшүнүр, heј дүшүнүр,
 Каһ јаныр, каһ үшүјүр...
 Кечә кечмиш, һамы јатмыш, ағарыр гар кими о.
 Говрулур санки, илан вурмуш адамлар кими о.
 Кәлди бир-бир көзүнүн гаршысына:
 О тотух көрпәси, шух севкилиси...
 Деди: «Еј гәлб, јенидән ешгили кәл бир дә сына!»

Ону сарсытды мөһөббәт һисси,
 Јухусуз галды кечә;
 Нечә јатсын о, нечә?!
 Галхды тездән јатағындан сөһәри,
 Баш алыб кетди мүдирин јанына
 Бирчә ишдән өтәри:
 Јағлы дилләрлә она
 Хәјли јалварды ки, бурдан ону азад етсин,
 Бәлкә, бир гуш кими өз јурдуна учсун, кетсин...
 Дедиләр:—Анла, дүшүн, көр нәчисән
 Сән ки, өн сәфдә кедән зәрбәчисән!
 Һәлә гал, сонра кедәрсән, сонра...
 Бурдан үстүнмү ора?!

Бурдадыр чанлы вуруш мејданы,
 Кәрәк илк нөвбәдә мәғлуб еләјәк сәһраны:
 Сонра биз сөһбәт ачаг көрпәдән, һәм арвадлан...
 Билирәм, көрпә, һәјат јолдашы чыхмаз јадлан.

Белә бир күндә, дүшүн, чәбһәни атмагмы олар.—
 Евдә јатмагмы олар?!
 Сөјлә, бир бусә үчүн
 Кери дөнмәк нә демәк?
 Сөјлә, бир сөјлә, нечин
 Дәрдлисән Мәчнун тәк?!

Коммунистләр белә анларда итирмәз башыны!
 Намы истәр ки, бу күн назлы һәјат јолдашыны
 Охшасын, өпсүн, ону ешг илә бәрк-бәрк гучсун.
 Онун ешгилә фәзаларда долашсын, учсун...
 Нә олар, бах, белә бир күндә кедәрсәк һамымыз?
 Буну нанкорлар едәрләр јалныз.
 Коммунистләр кими сән чан-башла,
 Чалышыб гур ишини, ешгә бу башдан башла!
 Јох, јох олмаз белә, гал,
 Гал Нијаз! Гал, һәлә гал!..
 —Галмарам, јох!.. Јахшы,
 Галарам.. чох јахшы!

Јенидән фикрә, хәјал аләминә далды Нијаз,
 Јенә сәһрала, бир әскәр олараг, галды Нијаз.

Алмыр артыг Гарабагдан мәктуб:
 Чырпыныб гәлби едир: куп-куп-куп...

Һәлә бир һәфтә дејил, неч һәлә бир һәфтә дејил,
 Дәјишиб, башгалашыб симасы...

Даһа өн сәфдә дејил,
 Нијаз олмуш аси,
 Ихтијарсыз чалышыр,
 Игтидарсыз чалышыр...

Әли памбыгда, фәгәт көнлү узагларда учур,
 Алараг оғлуну ағушуна фикриндә, гучур...
 Бурда јалныз икидир лөвһә, ики,
 Лөвһәдир, бәлкә дә, инсанлар үчүн доғру чәки,
 Бири һәр јердә зәфәрдән данышыр,—гырмызыдыр,
 Совхозун күзкүсүдүр, бәлкә дә, дан илдызыдыр!
 Бири ајсыз кечәләрдән дә гара,
 Нијазын, бир нечә күндән сонра,
 Силдиләр гырмызысындан адыны,
 Бәлкә, билсин дадыны
 Изтирабын, кәдәрин;
 Дүшүнүб азча дәрин,

Бәлкә, билсин ки, нәдир дүшдүјү сон лөвһә нәдир...
 —Е'тираз етмә, Нијаз, чүнки сәнинчин јеридир!
 Кечәдир; көј үзү парлаг, шәффаф,
 Ај да бәзән бүрүнүр көјдә булуддан чаршаф.
 Ај ахыр, ахдыгча ахыр,
 Һәр кәси һејран бурахыр.
 Ким дејир ајчын—утанчаг бир гыз?
 Андырыр, бир бахыныз,

Чан верән бир балығын көзләрини...
 Белә бир анда, верибләр јухуја өзләрини
 Ағ чадырларда икидир сәссиз.
 Сејр едәк онлары биз:
 Намы јатмыш, јата билмир, бу нәдир, тәкчә Нијаз?
 Нә сәбәбдән гара бир лөвһәдә чанлансын ады?
 Бу көзәл мәнзәрәнин сејринә далмаз, бахмаз.
 Ким билир, бәлкә дә, сынмыш ганады!
 Бәлкә, гәлбиндә дәриндир јарасы?
 Даһа дилдән-дилә дүшмүш ады кетмиш бадә...
 Бу нәһәјәтсиз, узаг сәһрада
 Төпәдән бир көпәјин һавламасы
 Ону диксиндирди,
 Елә бил, диндирди.
 Һеј мазәмәт едәрәк өз-өзүнү;

Жумду акырда гызармыш көзүнү...
 Гиддәтиндән, ачыгындан бу Нијаз.
 Кәндә, өз евләринә бир даһа мәктүб јазмаз.
 Өзү, өз варлығына бәсләр кин,
 Лакин,
 Һәр-заман, көрсә кәлир почталјон,
 Дөјүнәр гәлби онун сүр'әтлә,
 «Јенә јохдур мәнә мәктүб!..»—дејәрәк, һиддәтлә
 Истәр олсун бу ачы дәрдрә, һичранлара сән,
 Сарсыдыр гәлбини, һичран, гајғы,
 Чарпараг дашлара, сынмыш гајығы.
 О ки, истәрди гајытсын евә, өтсүн, күлсүн...
 Буну билсин ишә јүнкүл јапышанлар, билсин:
 Сосиализмин дөјүнән гәлбини һеч дурдурмаз.

Кәлсә јүзләрчә Нијаз.

Даһа јохдур тәһәри:

Сәһәри.

Нијаз ағ памбыға, бол-бол гара торпаг гатды,
 Нијә өз халгыны, һејһат, нә үчүн алдатды?!
 Нә исе...
 Һәр күн ағырлашды кисә...
 Тутдулар зәрбәчиләр бир күн «иш үстүндә» ону.
 Бумудур шәһрәтинин, сөјлә, Нијаз, сөјлә, сону?!

ЈОЛДАШЛЫГ МӘНКӘМӘСИ

Гәһрәманларла јемәкханә долуб ағзынадәк,
 Бири чалмагда гавал, дикәри ешг илә түтәк.
 Затараг ишвә сүзүр бир гоча колхозчу гадын...
 —Гочалар кәнчләри өтмүш...—көзүн олсун ајдын!
 Бири дә'вәт еләјир,—ојна!—дејиб һеј. Сонаны...
 Папирос түстүсү тутмуш һаваны...

Әл чалан ким, охујан ким, күлүшән ким бурда:
 Јалныз өлмәз, әбәди севкидир һаким бурда!
 Сејр есин, бирчә, тракторчу гәшәнк гыз ојнар,
 Санки, дүшмүш јерә көјдән јени улдуз ојнар...

Нә көзәлдир, бу ојун:

Ады Лејладыр онун.

Гарабагдан ики илдир кәлмиш,
 Јени ачмыш јени күлдүр, кәлмиш.
 Гара көзләрлә сүзүр әтрафы,—
 Шаирин олса әкәр инсафы,

Сөјләјәр:—хејли көзәлдир Лејла...
 Инчәдир, чанлы гәзәлдир Лејла...
 Дағыдыр чијиниә кур сачларыны...
 Верән, әлбаттә, утанмаз варыны,
 Чох гәшәнкдир, бәли, јох бунда јалан,
 Илдырымдыр бахышындан доғулан.
 Дүз дејир ел-оба Лејлајә зирәк,
 О, бу сәһрада дејил әсла тәк.
 Чағырыр гызлары тез-тез јарыша;
 Һамы сөјләр:—јаша,—Лејлајә,—јаша!
 Бу көзәл улдузудур комсомолун;
 Бәхтијар јолчусудур доғру јолун.

Јер ачын, ешгилә сүзсүн Лејла.
 Кәнчләрин гәлбини үзсүн Лејла.
 Ојнасын, биз дәхи илһама кәләк,
 Ојнасын, бәлкә, фәрәһләсин үрәк
 Ојнасын јурдумузун шән көзәли,
 Ојнасын ше'р евинин ән көзәли,
 Ојнасын инчә чичәк, күл Лејла,
 Ојнасын гәј сары бүлбүл Лејла.
 Ојнасын кәнчләри әјләндирсин,
 Ојнасын, кәлүмүзү диндирсин.
 Ојнасын, мәчлисә версин рәвнәг,
 Ојнасын, јердә дә гәј чанлы шәфәг...
 Санмајын сиз ки, о анчаг ојнар,
 Онда бир башга көзәллик даһа вар:
 Көрсә ки, чалгы вә шәнлик битди.
 Олачагдыр јенидән чох чидди,
 Кејәчәк садә мешин пенчәјини,
 Тахачагдыр элиңә әлчәјини,
 Кәләчәк күнләр үчүн иш көрәчәк
 Гоча сәһрада трактор сүрәчәк.
 Јухудан галдырачаг боз кечәни,
 Салачаг һејрәтә јолдан кечәни.
 Анд ичиб чәбһәдә мөһкәм дурсун,
 Гәмдән азад јени дүңја гурсун...

Белә бир анда дуруб јап-јалныз
 Ләкәләнмиш бир адам лап јалныз:
 О, Нијаздыр, утаныр һәр кәсдән,
 —Бу нә ишдир ки, Нијаз, көрдүн сән!—
 Дөјүнүр гәлби, әсир,
 Һәр бахыш санки кәсир,

Ону ханчэр кими, бах,
Она јох бурда дајаг...

Дүшүнүр: «Мән атымы јад чөлө сүрдүм, чапдым,
Гапылыб һиссә бу күн доғру јолумдан сапдым!»
Бах, будур күндә дирилмәк-өлмәк;
Она биканә севинмәк, күлмәк!
Сосиализм өвлады
Дејир ынванына мин бир төһмәт...
Һаны эввәлки ады?
Һаны эввәлки түкәнмәз һөрмәт?
Сифәтиндән јерә тәр дамчылајыр,
Ону мәналы бахышлар, елә бил, гамчылајыр.
Гәлби неј тәк инләр,
Һстәмәз көрсүнләр
Ону елләр ләкәли.
Һәр кәсин доғру дејилдирсә әли,
Беләдир гајда, нәһәјәт дүшәчәкдир бу көкә,
Ону тәғиб едәчәкдир, һара баш вурса, ләкә!
Боғуларкән, әл атыр чөр-чөпә дәрјада Нијаз,
Белә күн әглә кәтирмәзди бу дүнјада Нијаз.

Кимсә бахмыр үзүнә...
Бу хәбәр Мил дүзүнә
Јајылыр далға кими,
Ону ар дөврәләмиш һалға кими...

Дәрдлидир, дардадыр Нијаз дарда,
Һәјәчан вар бүтүн адамларда.
Бири галхыб дејир ки:—Јолдашлар;
Бу һәғиәтдир, етмирик инкар,
Сөјләјин бир, кечәрми һеч сөзүмүз,
Өзүмүздән оғурласаг өзүмүз?!
Адымызчын бу бир бөјүк ләкәдир,
Бир дә тәкрар олунса, тәһлүкәдир!..

Бу Нијазчын бир өлүм, бәлкә, өлүмдән дә бетәр...
Тәр ахыр сел кими алнындан, тәр.
«Һардадыр, кәлсин әчәл!..»
Ачды бир әл гапыны,
Нијазын санки бу әл
Гәлбинин гырды гырылмаз сапыны.

Күлханым көрдү јемәкхана долуб ағзыпадәк,
Ајағ үстүндә дајанмыш әри, тәк,
Јағдырырлар она сонсуз төһмәт,
Һаны эввәлки шәрәф, шан-шөһрәт?!
Бахараг бир Нијаза, бир ушаға,
Деди:—Көз дәјди бизим бағча-бағал.

Бихәбәр көрпәси шәфгәтлә күлүр,
О күләркән, елә бил, дан сөкүлүр...
Билмәјир бурда нә вардыр, һәлә о,
Бәнзәјир лап бала бир бүлбүлә о,
Күлханым пәрт олду,
Она бир дәрд олду
Әринин сон әмәли:
Белә етмәзди дәли...
Сүздү әтрафыны шашгын-шашын,
Солду күл чөһрәси бирдән јазығын.
Өзүнү алды әлә,
Удгунуб кәлди дилә:
— Бу нәдир, сөјлә, Нијаз!
Бу нә ишдир, јарамаз!
Едирәм мән дә тәләб
Һансы бир иш буна олмуш, де, сәбәб?
—Кет, бунун, кет, сәбәби сән олдун,
Мәнә дүшмән олдун!
Гарабағдан мәнн сәндин чағыран:
«Кәл, Нијаз, дурма, тез ол, кәл...» бағыран.
Кет, јахын кәлмә мәнә.
Сон сөзүмдүр бу сәнә!..
Јох, дајан, кетмә, мүғәссир өзүмәм
Мәнә, сән асма гулаг, һәр нә десәм

Билмирәм һеч өзүмү,
Тутду ган-јаш көзүмү.
Һамы билмиш; билирәм,
Көрдүјүм иш, билирәм,
Бир хәјанәт кимидир,
Бәлкә, чинајәт кимидир!

Гојду һичран мәнн ахыр дарда,
Сөјләјин, һарда көрүнмүш, һарда
Вәтәнин мәрд оғлу
Олараг бир оғру,
Үзү ағ памбыға һәр күн гара торпағ гатсын,
Сонра раһәт јатсын?

Нанкор өвладың, аман, жок үзү чыхсын аража!
Ачыгын, бары, бу гэлбимдәки мүдһиш жаража...
Ләкәдир көрдүжүм иш аләмин саф адына,
Бир бахың көзләрн ағлар гадына.

Даш дежилдир бу үрәк...

Чох данышмаг нәкәрәң

Мәнә имкан верни, он күндә дүзәлдим өзүмү,
Зәппи един анда бәрәбәр бу мүгәддәс сөзүмү».

Күлханым чошду Араздан артыг,
Баш ачыг, һәм дөш ачыг,
Басараг көрпәни өз синәсинә,
Верди гүввәт сәсинә.
Деди ки:—Жолдашлар,
Чох бөжүк дәрдим вар.
Нә дежим мән сизә, аһ...—
Мәндәдир, бәлкә, күнаһ!
Севирәм мән ону, чох бәрк сеvirәм,
Ону һеч ејләмәрәм тәрк, сеvirәм.
Јох бу севкимдә јорулмаг мәндә,
Севдијим күл одур анчаг бу көзәл күлшәндә.
Јох мәним өзкә бир ешгим, һәвәсим,
Онунам, јалныз онундур һәфәсим.
Гулаг ас сән дә, Нијаз,
Еј јарамаз!
Севирәм мән сәни, јох шүбһә, фәгәт доғру сәни,
Севирәм доғру сәни, севмәјирәм оғру сәни!
Ишләјиб бахтын ушаг анламајыр етдијини,
Доғру јолдан азараг әјри јола кетдијини...—
Һеч рәвадырмы ки, ағ памбыға торпаг гатаһан?
Инди артыг ады бтамыш, ләкәләнмиш атасан...
Тәк дејилсән даһа сән,
Галырам бурда чалышмагчыи мән...
Едәрәм јох ләкәни!
Говарам јел кими үстүндә әсән тәһлүкәни!..

Басды алгыш сәси сәһраны бүтүн...
Гој бу сөзләр ләпәләнсин, бүрүсүн
Јурдумун дағларыны, дашларыны,
Гој батырсын јерә дүшмәнләримин башларыны!
Галхараг чидди, ачыг мәһкәмәнин сәдри деди:
—Биздә инсацын әзиздир шәрәфи, гәдри,— деди,
Ким дејир мүттәһимә сөзләримиз кар етмир?
Өзү өз көрдүјүнү зәррәчә инкар етмир.

О ағачдан јерә дүшмүш сары јарпаг кимидир,
Билирик, дәрди-гәми бир гочамаң дағ кимидир...
Ону әфв ејләјирик биз, анчаг
Һамыдан чох чалышыб, чох јығачаг.
Бах, бу мејдан, бу да сән, иш сәни көзләр, јатма!
Јығдығың памбыға кәл-бир даһа торпаг гатма!..

Халга сөз верди Нијаз:

Севиниб күлдү бир аз.

Күлханымдан алараг көрпәсини,
О тәмиз алнына гондарды ширин бусәсини.
Санки күч тапды, ганад тапды Нијаз,
Јенидән доғру һәјат тапды Нијаз.
Кечди он күн, бизә мә'лум, бу бөжүк һадисәдән,
Дағ јаранмышды о памбыг долу сәјсыз кисәдән
Совхозун анбары әтафында,
Санки пәрванә иди өз вары әтрафында
Он күн әввәлки күнаһкар бир адам.
Она вермишди үрәкдән ана торпаг илһам.
Нијаз артыг гоча сәһрада дејилдир јалныз,
Парлајыр дөвһәдә, бир бах, ики сөнмәз улдуз.
Күлханым, бир дә Нијаз, һәр кәсә мә'лум ики ад...
Беләдир биздә һәјат!

ХИТАБ

Ах, Күрүм, ах, Аразым,
Бах, Күрүм, бах, Аразым,
Мил дүзүнүн кечмишинә,
Индики парлаг ишинә,
Памбығымыз далғаланыр,
Бир јени аләм јараныр.
Галмарыг ишдә бир аддым дала, јох,
Болшевикләрчин алынмаз гала јох!
Буну өјрән, Аразым,
Еј мәним шән Аразым!
Сујун алтунла бәрәбәрми сәний?
Фәхрисән гәлби алов бир вәтәнин!
Сөјләсәм:—Еј үзү ағ, күнләри ағ!
Дејәчәксән мәнә, кәл, ше'ри бурах!

Һәмдәмин һәр кечә улдузлармы
Җа ки, шән гызлармы?
Еј кәнарындакы ағ гумлуғу чин-чин Азарым,
Еј бәјаз далғасы азадә көјәрчин, Аразым!..
Билмәз артыг үрәјин дәрд-ағры,
Чатласын дүшмәнинин гој бағры!
Гој гәмәр сәндә сојунсун кечәләр.
Сојунуб назла јујунсун кечәләр,
Сән дә илһамыны ал!
Нә көзәлдир бу вүсал!
Бах, бу чошгун, јени шаир, Аразым,
Јазачагдыр сәнә даир, Аразым...
Бах, бу јерләрдә адамлар дәјишир,
Кал кәлән бурда дәјир, тез јетишир.
Бурда бир ан белә кетмәз бадә,
Бу иланлар мәләјән сәһрадә
Ханларын төкдүјү ганлар гурумуш,
Бурда бамбашга бир әләм гурмуш
Ишдә чевикләр, Аразым,
Болшевикләр, Аразым!

РӘСУЛ РЗА

ГЫЗЫЛ КҮЛ ОЛМАЈАДЫ

ИЛК СӨЗ

(ИНСАН ШӘКЛИ)

Мәнә бир сәрки салону верин,
Нә кениш олсун дүнја гәдәр,
нә елә һүндүр олсун ки,
әтәјиндә гала узун көлкәләр.
Мәнә бир сәрки салону верин!
Орда бир инсан шәкли асачағам;
ади бир инсан.
Нә елә кичик ки, мәһәл гојан олмаја,
нә елә бөјүк ки, баханда горхасан.
Орда бир инсан шәкли асачағам;
көрүнсүн дүнјанын һәр јериндән;
Заманын кечмишиндән,
дөвранын индисиндән,
әсрин кәләчәкләриндән.
Бир инсан шәкли асачағам;
бир јанында Нәсимн—
дабанындан сојуландан сонра.
Бир јанында
мәшәл кими јанмыш азәри гызы—
тунч һејкәли гојуландан сонра.
Бир јанында Чордано Брунонун күлү.
Бир јанында Мәммәд Нәсан киши—
өмрү, күнү јоллара төкүлү.
Јухарыда космополит көј.
Ашағыда сәрһәдлә қилидләнмиш өлкәләр.
Бир јанда Освенсим—
минләрлә инсан—дизи бүкүлү.

Бир јанда јоллары инсапла дөшөнмиш
Калыма.
Бир јанда Хиросима—өлү.
Бир тәрәфдә
Фәрһад, Ширин.
Кәрәм, Әсли.
Бир тәрәфдә
Исрафил, Гафур,
Гастелло, Лорка—
прометејләр нәсли.
Мәнә бир сәрки-салону верин!
Бир инсан шәкли асачағам орда;
гапалы додагларында сөз јанығы.
Әтрафында бајрам тәнтәнәләри,
севинч ғырынтылары,
үмид галығы.
Бахышында сынаг күнләри,
дөзүм сәнәләри.
Шәклин мүсәллифи—Заман!
Ады—инсанлығын өмүр јолу.

* * *

Кечә гапым дөјүлдү.
Көрәсән кимдир кәлән!
—Кимсән?
—Мән!
Ачдым гапыны
Бахдым.
Бахдым.

Јох, танымадым.
Ваһимәдән горхан көрпәләр кими
чәкилдим аддым-аддым.
Бәлкә дә ишыг азды.

Илләрин о тајындан кәлән
јорғун јолчуну
белә ади ишыгда
танымаг да олмазды.

Башыны галдыранда,
көзләрим бирчә анлыг
көзләринә саташды.

Елә бил кимсә бирдән
көһнә, таныш китабын
сәһифәсини ачды.
Јенә гапанды китаб,
Инди гочагсан, бујур,
мин бир вараг ичиндә
О бир сәһифәни-тап!
—Салам!
—Салам, бујурун!
Әјиндә нимдаш палто,
башында бир нимдаш шал—
нә ипәкди, нә дә јун,
Сачлары ағ—
Илләрлә бағлы сандыгда галыб,
шәфәгини итирмиш
адичә күмүш кими.
Көзләр—чүт гара улдуз—
гујуја дүшмүш кими.

Мә'лумдур ки, ағ сачлар
инсанлары ајыран
әләмәт, нишан дејил.
Нә ипәк, нә јун олан
гара бир шал һәмчинин.
Далғаларын көпүјү,
кечәләрин өртүјү
бир әләмәт олармы
јолларында кәмичинин!?

—Изин верин, мән асым.
—Јох, јох!
Өзүм асарам.
Өзүм асдым палтону.
Сонра да арам-арам
отаға көз көздирди.
Бирдән үзүмә бахды.
Додаглары титрәди.
Елә бил
ојунчағы ғырылмыш
ушаг кими
һычғырыб,
ичин-ичин
инди ағлајачагды.

Бир аз кечди, тохтады.
Хәфиф, көррәк тәбәссүм
гонду додагларына.
Бу заман хатиратын
долашыг јолларында
бир фанар јанды-сөндү.
Бир анлыға нә исә,
бу ајдынлыг ичиндән
мәнә әзиз көрүндү.

Мүмкүндүрмү бир ағыр
гәбир дашын алтындан
нисаны галдыралар,
бу күнә кәтирәләр!
Узаг Нисјан чајынын
сојуг далғаларындан
чыхды, кәлди,
дајанды
гаршымда хатирәләр.

Илләр ганрылды керн.
Хатирәләр илләрин
ардындан ашды кәлди;
Јаддашымын јолуну
кәзиб долашды кәлди...

Гара сачлар,
Һәзин, гәмли бахышлар,
бир дә...
о сачларын көлкәсиндә титрәјән,
сәни охшајан,
сәнә севки дастаны дејән
әлләр.—
Онун әлләри.
Бир ушаг кими көјрәк
о бәдбәхтин әлләри...

—Таныдыңызмы?—деди.
—Таныдым...
Бу сән идин!
Онун, онун Дилбәри...
Бахдым сәнә,
билмирәм, бир саат

ја да бир ан—
Һәјәчанла,
Һејран-Һејран.
Елә бил ки,
бу гаршымда чанланан
нисан дејил..., сурәтди.
Чәкилмиш бир сурәтди
гара бир даирәдә.
Сәсимизи ешитди
тез кәлди шаирә дә.
Көрәндә сәни, бирдән
јериндә донду галды.
Сонра да голларыны
сыныг бир будаг кими
сәнин бојнуна салды.
Үзүнү тутду јана.
Бүтүн вүчуду әсди.
Сән дә гошулдун она.
Елә бил көз јашлары
сөзүн јолуну кәсди.
Төкүлдү дамла-дамла...

Дәрд нәләр, нәләр етмир
адамла!..

Һандан-Һана
елә бил
нитги өзүнә кәлди.
Хејли бахды көзүнә.
—Хош көрдүк, Дилбәри!—деди.

Ахы о да,
о сәрт боранда, гарда,
јолларына әбәди
Һичран көлкәси дүшмүш
о кәдәрли, горхулу
үмидли узагларда
бизимлә һәмсевинчди,
Һәмкәдәр,
Һәмсөһбәтди...
—Кәл, әзизим,—деди,—кәл!
Өмрүн вәфасы будур!
Кәл!

Отур!
Чөкдү аралыга
дэрин бир сүкут.
Нәһајәтсиз, замансыз
бир сүкут.
Ачиз бир дүшмән кими
мәрһәмәтсиз, амансыз
бир сүкут.
Ах!..

Бу сүкутун дили јансын!
Јандырыр бир көз кими.
Јандырыр
бир надан ағзындан чыхан
сөз кими!

Әлими ода тутуб мән
сахлаја биләрәм
бир нечә ан.
Чөкмәрәм әлими гызмар аловдан.
Дишләрими гычајарам.
Нә гәдәр көјнәсә јарам,
нә гәдәр бәрк ағрыса, јенә
бир-ики санијә
гысыб нәфәсими,
чыхармарам сәсими.

Лакин белә сүкута
нә табым вар,
нә таваным,
нә гәрарым!
Елә бил ки, дил-дил өтүр
һәр һүчәјрәмдә
көз-көз ачылмыш јараларым.
Бир сөз де!
һеч олмаса
мәни мезәммет елә!
Данла!
Гуртар никаранчылыгдан.
Мәрһәмәт елә.
Көзләриндә нифрәт көрүм
Сөзләриндә һиддәт көрүм.
Дајанма белә мә'лул,
үмидсиз јоллара

көз дикән кими.
Гәзәбини јығ, јумрула
бүк ән ачы, ән амансыз сөзләрә—
ат үстүмә
бир даш кими.
Санч бағрыма,
тикан кими!
Бир шиллә кими вур!
Ат үстүмә гом-гом
дәстә-дәстә.
Анчаг бу сүкуту, көс!
Де!..

Сусур отаг,
Сусур һава.
Сусур дивар,
Сусур таван.
Сусурсан сән дә!..
Дәрдини мән билирәм
дилиңлә демәсән дә.
Изтирабы тәбәссүмүнә бүкүб,
бу узун илләр боју
сән дә көзләмисән..
Бәлкә горхурсан: сөзләр
дилиңи күл еләјәр—
бүтүн олуб-кечәни
хатырласан, сөјләсән..
Бирчә кәлмә хәбәр ал!
Бирчә дин!
Јохса надир һәдијјән
бу јаныглы сүкутдур?
Будур гәмли јолларда
кечириб кәтирдийин?
Јохса да дәнә-дәнә
көј гара ганчыр олмуш
о додагларынла сән
илләрин ағрысыны
бу даш кими сүкутун
далында кизләтмисән?!
Көз јашына
һәсрәт галандан бәри
о килејли көзләрин—
фәрјад аловларында

Җаныб күлә дөнмүшдүр
арзуларын,
үмидларын,
сөзларын!..

Нә олар
бирчә сорсан?
Јох.
Сусурсан...
Онда мәнә гулаг ас!
Җынама, кәл, сөһбәтим.
дагыныг олса бир аз...

* * *

Бакыҗа јеничә кәлмишдим.
Јеничә ишә дүзәлмишдим,
Башымда кәнд һавасы,
бир дә һәр ријадан узат
кәнчлик севдасы.
һәм садәләвһ идим,
һәм јекәхана.
Шүбһә илә бахырдым
һәр ғыса туман ғыза,
сачы узун оҗлана,
Биз онунла таныш олдуг
бир јаз сәһәри
«Кәнч ишчи»дә.
Тез мәһрәм олау
бири-биринә
көнлүмүзүн көзү дә,
гәлбимизин ичи дә.

Мән тәсһиб едирдим—
рәнким тәлх олар, дејә,
ајларла чај ичмәјән,
кор әлифи бејдән сечмәјән,
дәјмәдүшәр макиначы ханымын
корладыгы вараглары.
ағачлары чичәк-чичәк,
Чөлдә мұлајим күжәш.
јарпаг-јарпаг
пајсаҗырлы баһары.
Масамын јаныһа кәлди.

Әлини узатды:
—Микајыл Мүшфиг,—
сонра әләвә етди.
—Гочаҗсан
гафијә тапсан!
Дедим:—Ағыр олар бу јүк!..
—Афәрин, афәрин!—дејә,
угунду кетди
бу гәрибә, көзләнилмәз гафијә.
Сонра јолдашларына гошулду кетди.
Достлугумуз
белә башлады.
Сонра да илләр боив
бу достлугу
шеһрин сәси,
шеһрин нәфәси,
шеһрин дузу бәркитди.
Ајрылмадыг—
баһар олду, ғыш олду,
күн олду, јағыш олду.

О күн,
таныш оlanda биз,
орда
бир тәлејикүр
шаир дә варды.
Тез ғызар, тез сојујарды.
Инди јохлур о да.
Фыртыналы илләр ону
јаралы ов кими
габагына гатды.
Өмрүнү парча-парча,
тикә-тикә гопартды.
Вәтән ханни дедиләр адына.
Мин бир ләкә јахдылар
өзүнә,
әчдадына.
О чаван өмрүнү
гурбан верди
Вәтән јолунда—
күллү бир баһар ахшамы.
Қаш онун тәк
Вәтәнә

сaдиг oлaјды нaмы!
Oну удду чaбнeдe
oдлaр, aлoвлaр.
Бeли, нeјaтын бeлe
гeмли нeкaјeти вaр.
Дoстлaр, тaнышлaр aз дeјилди.—
Јaхшысы дa вaрды,
писи дe. Aғыр oлур jахшы дoстун
ajрылыгы дa, иткиси дe.

Дoстлaрымыздaн бири дe
мeзeли бир oғлaнды.
Иддиaсыз-eдaсыз.
Yзy кyлeш,
гeлби тeмиз.
Oзy дe бир бaлa хeсис.
Бир бaлa дeјирeм, чyнки,
oндaн хeсислeри кeрмyшгeм
Бир тeхкијe кeлaмыны
сeхaвeтлe пaјлaрды:
«Гeмин кeм!»
Бeли, бeлe бир дoстумуз вaрды.
Сeвинeндe сeвинди бизимлe.
Јaнaндa jaнды.
Ceyзy дyзлy, ширин.
Aнчaг тeз aтды
дaшыны шe'рин.
Кeзe тeз-тeз дeјмeди aды.
Бeлкe eлe бy дa oнy
o бeлaлы иллeрин
тyфaнындaн сaхлaды.
Дaлдaлaнды
сaкит мeнeллeсиндe нeсрин.
Иллeри бaшa вурдy—
јeл вyрyб jeнкeлeр oјнaјaн
бир дaхмaдa,
yстyндe кeннe бир нeсрин.

Бири дe вaрды:
Гaшгaбaглы.
Aлeм нaгсыз,
бир o нaглы.
Јeтeнe jетeр,
јeтмeјeнe бир дaш aтaрды.

Дyшмeн билдијинe кири кeлдикчe,
дoстa бир aз jавaш aтaрды.
Aммa aтaрды.
нeм дpaмнeвис
нeм рoмaнчы,
нeм тeнгидчи.
Дили дe,—
дeмe: кeрмeдим,—
лaп eлe дилин кими:
«шeкeрли» бир бaдaм ичi
Шe'римизe
yрeкдeн jанырды.
нaгт дeсe дe, дeмeсe дe
дeдијинe yрeкдeн инaнырды.

Бири дe вaрды:
дaнышaндa
дили-дoдaгы тeпeрди.
нe дyшмaнлыгы бир шeјди,
нe дoстлyгy мe'тeбeрди.
нeм шe'ри диллeрдe кeзирди.
нeм aды.
Бир сирри, бир хeбeри
eмрyндe бeш дeгигe
синeдe сaхлaмaды

Бири дe вaрды:
худaнeкeрдe
јaдымдaн чыхa,
yстyндeн сyкyтлa кeчeм.

Oндa кeрeк бaш кeтyрyб
бy мeмлeкeтдeн кeчeм.
Дoғрусунy дeсe jахшыдыр aдaм:
Јeр yзyндe бирчe oндaн гopхyрaм!
нe кyчyнe кeрe,
нe биликинe.
Чop дeсe дe,
чaн дeсe дe
сaнчылыр икнe-икнe.
Кaн jанындaн бисмиллaх дe,
aстa кeч!
Кaн дa oлур хoшгылыг.
нeр сeнбeтe гaтaрды oзyнy,

Һәр мәтләбә пәрчүм
едәрди шит сөзүнү.

Бири дә шаир үрәкли
бәдбәхт адам.
Әдаләтсизлик олар
ону јада салмасам.

Бәли, шаир иди.
Нәғмәләри каһ чошгун олурду,
каһ һәзин.
Арыдылмамыш будагыды ше'римин.
Ше'ри,—дејирләр,—бир аз гәрибә,
бир аз кәләкөтүрдү.
Јүз адама зор олан
тә'нәләрин јүкүнү
тәк бојнуна көтүрдү.
Ше'ләси өз дибинә
ишыг салмајан шам.
Дилинә сојуг сөз кәлмәјән,
ајағына балта вурмаса
динчәлмәјән,
бәдбәхт адам.
Каһ долашды,
Каһ далашды.
Никаран јашады.
Каһ дилини јандырды сөзү.
Каһ көзләри јашарды.
Һадидә «Гаади» деди.
шејтана—чорт
Заманын тәкәриндән јапшыа
Санчосуз
Россиантсыз
Дон-Кихот...
Үстүнә чиркаб атды
Нечә чинси намә'лум.
Нечә ләпәси чүрүк тум.

Достларымыз чох иди.
Көһнәси дә.
јениси дә варды.
Олар ше'ри-сәнәти
сәвән адамларды...

Јаландыр, јох, јаландыр!
Достлуг нә үч алмадыр,
нә дә «гәбзәсиндән
иһи әл јапшымыш иһи хәнчәр».
Достлуг гырылмаз олур,—
бөјүк мәгсәд уғрунда,
чанлы үрәк телијлә
бағланмышдырса экәр!

Достлуг вар ки,
туфанлар, фыртыналар
ону јыха билмир.
Достлуг вар ки,
заманын сынагындан чыха билмир.

Достлуг мүхтәлиф олур
дүшмәнлик киһи.
Дост вар: ајрылмаз сәндән
сүмүкдән илик киһи.
Дост вар: ады дост,
өзү пајыз күләји.
Баһар булуду киһи
тез чошур, тез сојујур
һәр арзусу, диләји.

Достлуг санки бир очагдыр,
Кур олса оду-алову—
ону даһа да күкрәдәр
гәфләтән галхан күләк.
Көзүнү күл өртмүшсә,
алову түстүјә гарышыгдырса
хәфиф бир јелдән сәнәчәк!
Күсәнәвләр дә олду
инсан мәһәббәтинә.
Азмы көлкә салдылар
инсан үнсидјәтинә,
инсан сәдагәтинә!

Һансы дөврдә
мәрдиһазар олмајыб!
Һансы өлкәдә јохдур?
Нә јахшы ки,
хејирсәвәр инсанлар
даһа чохдур!

Хатырладым кечмиши:
досту,
ярымдосту,
чөрәкдосту.
Кими үрәк досту олду,
кими чөрәк досту.
О күнләр инди
кечмишдә галыб—
јохуш этәјиндә галаң
даш кими,
кәсәк кими.
Тарихдә вармы бир зирвә
инсанлығын галхдығы
бу күнкү јүксәк кими!
Вахт олду ки,
араја кирди гор-годугла.
Сәнәти јумругла,
илһамы зирзәмилә горхутдулар.
Бир дә көрдүн, әлдә мөһүрлү маңдат.
кәлди әдәбијјат дарғалары.
Бағырдылар:
—Һеј, фа-ра-ғат!

Ким сыраја дүзәлмәди,
ким јарынмағын
кирли дилини билмәди,—
мин бир бәлә чәкди башы.
Нечә мәрд оғулларын
ады силинди
дириләр сәдалығындан.
Јетмиш күнаһ асдылар
һәр ајағындан.
Олсун ки, инди дә
бу сөзләрә
рәнк вермәк истәјән тапылар.
Кәсиб мәтләбин
габағыны, далыны—
гара гәләмә верәрләр
нәчиб инсан арзусуну,
јахшы инсан хәјалыны...

Сәрһәдләримиздән о тајда—
гара арзуларыны.

ганлы үмидләрини,
бир совха кими
төкүб ортаја
аһ-вај едән ағалар!
Бизи алдатмаз
о заты шүбһәли көз јашлары,
о бәстәси сахта
мәрсијәләр, ағылар.
Севинә-севинә
гујруг гојмајын
шаирин һәр фикринә.
һәр сөзүнә!..
—«Аһа...
јазыг килејләнир
дөвранындан, күнүндән.
Јазыр изтираблы илләрдән,
өлүмдән, сүркүндән.
Һи... һи...
Әдәбијјат дарғалары!
Қар олајдыг, ешитмәјәјдик бары!»
Јох! Јох!
Биз дејәндә «дарғалар»,
ағзынызы марчылдатмајын, ағалар.
Гашларынызы чатыб,
сөзү сөзә гатыб,
тәлаш етмәјин.
Јан-јөрәнизә көз јумуб,
баш алыб узаға кетмәјин!

Бу дарғалар—
бу рүтбә јолунда јорғалар,
меј-мәзә достундан,
бир дә рәсми постундан
башга
кимсәни тәмсил етмәјән
һәјата,
инсана,
сәнәтә
гара көзлүклә бахан,
гажын кәзини јонуб,
өз бостанына
оғурлуг су бурахан,

дөлөдузларды.
 Мэслөксиз, амалсыз
 жүрөсузларды.
 Биз «даргалар» дейбиз —
 дили вэтэн, халг демөкдөн
 габар чалан,
 күчлүжө жарынмага чалынып,
 күчсүзү шаһмар кими чалан,
 өзүндөн јухарыја
 гат-гат алчалан,
 вичданы да гөлби-кими
 пиј багламыш,
 вәлији-не'мәтинни
 һәр сөзүнә эл чалан
 јарамазлары дејирик;
 јахшы инсанлар арасына
 бич тохум кими дүшмүш
 төк-түкләри,
 дүјүнлү көтүкләри,
 аз-мазлары дејирик...
 Бизи сөнәт чәбһәсинә
 халгын өзү көндөрдү.
 Биз билирик:
 даргалар, дөлөдузлар
 кәлди-көдөрдү.
 Бәли, бәләлери
 арамызда төк-төклү.
 Анчаг, тикан аз олса да,
 баг-бағчада
 кимә, нәјә кәрәкдир!
 Һајыф,
 Һајыф ки,
 кәсилмәјиб көкү һәлә
 чүзамын,
 зүкамын,
 хәрчәнкин,
 узун азарын!
 Кәсилмәјиб көкү һәлә
 ријакарын,
 рүшвәтхорун
 мәнсәбпәрәстин,
 мәрдимазарын!..
 Нејләјәсэн ки,

«Инсан» адланыр
 бәшәрин јахшысы да, пәси дә,
 рүтубәтән мәчлисләрин
 шәбәдәчи иблиси дә!..

Мәтләбдән узаг дүшдүк; дејәсэн,
 бир аз.
 Гулаг ас, бачым!
 Гулаг ас!
 Гәмли сөнбәт килејенз олмаз
 Синәмдә гөвр едәндә губар:
 долу оlanda үрәк —
 дејиб бошалдасан кәрәк!..

Танышлығымыз
 бир јаз сәһәри олду.
 Дедик: өмрүмүз
 нурлу сәһәр олачат..
 Нә биләк?!
 Нә биләк ки,
 баш алып келән илләрдә
 елә күнләр кәләчәк —
 једијимиз-ичдијимиз
 агу, зәһәр олачат..
 Бир јаз күнү
 таныш олдуг онунла.
 Сонра да ајрылмадыг —
 пајыз олду,
 гыш олду.
 Чөрәк кәсдик, —
 дуз једик.
 Ше'р охулуг,
 Ше'р дедик.
 Чибимиз пулдан азад,
 көнлүмүз гәмдән.
 Мән онун ахычы ше'риндән
 һәзз алардым,
 о, мәним
 халлары бәркимәмниш нәғмәмдән.

Нә һәјәтин гызмар күнәшиндән
 гачыб көлкә ахтарардыг.
 Нә чәлб етди бизи
 сакит, түфејли һәјәти

јосунун.
Биз сыра нәфәријдик
мәфкурә ордусунун.
Пүхтә дејилдик һәлә
сәнәткарлыгыда, бирликдә;
Илһамымыз һәјатда,
күчүмүз бирликдә...
О, һамыдан садәјди,
һамыдан ачыгүрәк.
Ушаг кими инанан,
јетим кими көјрәк.
Дилиндәјди чох заман
ачығы, гәзәби.
Һәм бәдәндән зәнф иди
Һәм дә хејли әсәби.
Каһ көрүрдүн:
кәскин, одлу сөзүлә
рәгибини дағлады.
Каһ көрүрдүн:
бирчә сөздән
гысылыб бир бучаға,
хысын-хысын ағлады.
Һәрдән гызыб,
бирчә тиканә көрә
бүтүн бағы сөјәрди.
Һәрдән сахта
бир күдүшә инанар,
бәдхәһны өјәрди.
Доста садиг,
үлфәти јумшаг иди.
Нә дејим,
нечә дејим;
јашлы бир ушаг иди...

Тез-тез ше'р охумаға—
көрүшләрә кедәрдик:
завода ја мәктәбә,
гәсәбәјә ја кәндә.
Салон сусуб дурарды
аловлу мисралары
о, мәчлисә төкәндә:
«Оху тар, оху тар!
Сәни ким унудар!»

Инди бу сөзләри
она десәк јери вар.
«Сәни ким унудар!»
көзләрини јумарды.
(белә шакәри варды)
Охујарды әзбәрдән,
бир кәлмәсини чашмадан,
һејран галырды адам:

«Фикрим, һиссим, хәјалым
о гәдәр јүксәлди ки,
мәнә елә кәлди ки,
бизләрдән әввәл нә көј,
нә јер, нә торпаг олмуш,
нә ағач далларында
бир јашыл јарпаг олмуш!»

Аһәнк ахычы.
сөзләр ајдын.
Бәлкә о, белә шаир олмазды,
бу халг,
бу торпаг,
о јашыл јарпаг
о ајдын сәһәр,
бир дә сән,
Дилбәр—
бир дә сән олмасајдын!
Севирди ону
мәктәбли дә, кәндли дә, фәһлә дә.
Бу күн олмуш кими
көзүмүн габағындадыр һәлә дә
бир ше'р кечәси.
О, ше'р охујандан сонра
бир гоча нефтчи сәһнәјә галхды.
Јанашды она.

Көзләринә хејли бахды.
Сонра басды бағрына ону.
Деди:—Сағ ол, бала!
Әлинин далыјла силди
севинчдән јашаран көзләрини,
Тәкрат етди онун сөзләрини:

«Оху тар, оху тар!
 Сәни кими унудар?»
 Өмрүн вараглары
 бир рәңкдә галмады.
 Нәғмәләр бир дамдә,
 бир аһәңкдә галмады
 Свинчимиз дә олду;
 кәдәримиз дә—
 Инсан идик биз дә!
 Жадымдадыр—
 пәнчәрәси дөшәмәдән
 бирчә гарыш јухары
 бир отаг.
 Әл вуранда гулун кими
 ғышғырырды гапылары.
 Диварлары чопур-чопурду.
 Күчәдә јүкүрсәләр
 сувағы парча-парча гопурду.
 Гапысы гара чәфтәли.
 Отурардыг отагда.
 О, дәли,
 Мән дәли.
 Бә'зән та сүбһә кими
 ше'р охујардыг
 мәзәли, мәзәли.
 О, дәли,
 мән дәли.
 Рузумуз јахшы күндә
 бир парча дағлы чөрәји
 бир тикә
 Хачбулаг әтирли
 Кәнчә пендири.
 Чәкмәмиздә бағ јеринә
 ади зивә кәндири.
 Күнүмүзү бир манат өдәјирди.
 Ән витаминли гидамыз
 ше'р иди.
 Мән дејирдим,
 о дејирди.
 Фүзули, Нәдим, Пушкин,
 Бајрон, Сабир, Натәван...
 Башымызын үстүндә
 гапаз кими

салланмыш таван.
 Чај кәмширин,
 чөрәк јаван.
 Кағызлар гом-гом,
 топ-топ.
 Көзләримиз зилли варагларз,
 Миз үстүндә:
 Лермонтов.
 Демон—Тамара.
 Бир дә «Руһулла».
 Грех—күнаһ.
 Грешный—күнаһкар.
 Сонм—күруһ.
 Дух—руһ...
 Дил ачыб
 түркчә дапышдыгча-иблис,
 ушәг кими әл чалыр,
 атылыб-дүшүрдүк биз...
 Нечә севинмәјәјдик—
 арзумуз, үмидимиз доғрулурса!
 Күнләримиз белә кечирди.
 Мән чаја алудә,
 о, папироса.
 Бир чәтин сәтр һазыр олап кими
 үзүмә бахарды.
 Бахарды свинчәк.
 —Јорулдуг, нејләјәк!
 Мән мәтләби дујардым:
 —Јахшы, бирини чәк!
 Ахы сәи
 сөз вермишдин
 чәкмәјәсән!
 —Гәт етмишәм, сабаһдан
 атырам тамам.
 —Бәс сабаһ нијә?
 Бу күн олмазмы?—дејә
 сорушардым.
 О күләрәк:
 «Сабаһ, сабаһ!—дејәрди.
 һәр күн
 сабаһы ва'д еләјәрди.
 Папирос чәкәнләр билир,
 бу өзүнү алдатма
 бир бөјүк тәсәллитир.

Түстү галхарды тавана
бурула-бурула.
Вараглар гараларды јенө.
Һансы шаир әлидир
ше'р јазмагдан јорула!..

Күнләримиз бир вамда кечмәди.
Јахшысы да олду,
писи дә.
Көнлүн газанчы да олду,
өмрүн иткиси дә.
Мүбаһисәмиз дә олду,
мүнағишәмиз дә.
Чанлы инсан идик биз дә.
Өмрүн чәтин јолларында
тәрәддүдсүз бөлүшдүк
севинчи, еһтијачы.
Анама ана деди,
бачыларыма бачы.
Достлары чох иди.
бүтүн јахшы инсанлар кими.
Үрәји садәјди, зәнкин иди
баһар кими.
Тәк—надир дејилди.
Шаирләрдән бири,
вәтәндашлардан бири
јахшы адамлардан
бири иди.
Һәр шејдән артыг
ше'рин әсири иди.
Духуда ше'р јазарды
(өзү дејәрди буну—
ше'рә гул олдуғуну!)

Отуранда, кәзәндә
көнлү долү олурду,
додағы ше'рли.
Бир јолдаш, бир дост иди
е'тибарлы, хејирли.

Маил олур
үнсијјәт еһтијачына адамлар,

араја сохулмаса
чана-чуна адамлар.
Бир ахшамүстү
вә'дәләшдик, ајрылдыг,
«Сабаһ» кәлди.
О, кәлмәди.
Хилаф чыхдымы вә'дәјә?
Финчандакы чајдан
бурула-бурула галхан
бухар кәсилди.
О кәлмәди.
Анам көзләрини
нечә јол
әлинин далы илә силди
О кәлмәди.
Пәнчәрәдән дүшән ишыг
Дивардан енди дөшәмәјә.
О кәлмәди,
Синәмдә үрәк
башлады үшүмәјә.
О кәлмәди.
Фикирләрим пыртлашды
олду дүјүн-дүјүн.
О кәлмәди.
Көзләрим гапыда галды,
көзләдим бүтүн күн.
О кәлмәди.
Шүшәбәнддән дүшән
гүруб ишыгы
јаваш-јаваш
дөшәмәдән галхды дивара.
Дишләримиз гычыјыб, дөздүм
көз кими јандыран
ағрылара.
Узаг булудларда
сөндү боғуг гызартылар.
О кәлмәди.
Гаранлыгда гәрг олду
гәлбимдәки
үмид,
килеј,
интизар.

О кәлмәди
 Евинизә кетмәдим,
 Буна нә еһтиҗач вар?
 Кечә жоха чыхайлары
 Күндүз ким ахтарарлы?
 О кәлмәди!
 Демәк,
 кәлә билмәди.
 Буңу аңламаг чәтин дејилди.
 Нечә-нечә ананы
 бир кечәдә
 дүз җәмәти әјилди.
 Кедәһләрин нечәси
 ахшам евиндә јатыб,
 кечә кетди.
 Кедәһләр билди: кедәһ
 кедәндә нечә кетди.
 Бирчә анда
 «јолдаш»дан дөнүб,
 «вәтәндаш» олдулар.
 Чаванлар варды ки,
 җәһнар суја дүшмүш
 чичәк кими солдулар.
 Гочалардан нә дејим.
 Әјдиһләр әјим-әјим.
 Кимиси кетди,
 бир дә кери дөнмәди,
 гара бир машина миниб.
 Кимиси хошбәхт олду—
 әглини итириб.

Нә дејим!
 Онсуз дејил.
 кетмәһләр дә варды.
 «Јашасын, јашасын!»—дејән
 бизи гурд кими ичәридән јејән
 кечә-күндүз ган ичән
 зәһиләр дә варды.
 Халгын сарсылмаз әли
 нечә-нечә беләсини
 вәтәнин сипәсиндән гопарды.
 Аңчаг гурунун оду
 нечә јашы јандырды.

Нечә барлы ағачы
 сәрт туфанлар апарды.
 Күнләр кечди
 ағыр-ағыр,
 тәшвиш-никарандыг долу.
 Бир гыл көрпүјдү санки
 өмрүн јолу.
 Анадан јени олмуш кими
 чырпыһырды үрәк,
 кечә гапы дејүлсә.
 Анадан јени олмуш кими
 сакитләширди адам
 дејүләһ гапы онунку дејилсә.
 Лакин, исти очаг башында
 мум кими әријирди
 тәсәлли дәһигәләри.
 Гара фикирләр,
 гара милчәк кими
 кедир, кедир,
 јенә дөнүрдү кери.
 Бәзән үмид—паслы ачар олуб
 дүшмүрдү јувасына.
 Ача билмирди гапылары
 кәләчәјин арзулар дүнјасына
 Бу никаранлыг ичиндә
 сәсләһирди Инам:
 «Мөһкәм дајан, исан!
 Мән сәһин етибарлы достуһам!»
 Дејүләһ гапылар
 сәһин дејилсә дә,
 бир күн
 сәһин гапын дејүлсә дә,
 итирмә Етибары, Инамы!
 Нәјә турбан верәчәксән
 үмидини, арзуну?
 Көнүл һәсрәтинәһи?
 Үрәк ағысынаһи?
 һансы бөјүк мәҗсәди
 чәтин күһләр
 дөнә-дөнә сынаһи?
 Мөһкәм сахла Сәдагәти, Инамы!..»
 Күнләр кечди ағлы-гаралы—
 дүзүлүб илләрин

көзө көрүнмөз сапына.
 Јашадыг, јаратдыг,
 Вәтәнә мәнәббәтимиз,
 Һагга инамымыз күчүнә.
 Архаландыг үмидимизә,
 гәлбимизин табына.
 Сәндән нә киәләдим...
 о ағыр күндән сонра,
 доғрудур, достлуғумузу данмадым.
 Анчаг, һәм инандым,
 һәм инанмадым.
 Узун заман
 гара шүбһәләр
 мәни инчитди јаман.
 Лакин мәнтиги нәтичә бирди:
 апардылар,
 јәгин мүғәсирди.
 Бу нәтичәјә кәләндә мән,
 бир сәс галхырды синәмдән.
 «Бәс гүсуру нәдир?!»
 «Бәс чинајәти нәдир?»
 Бу чавабсыз суаллар
 инди дә, әзиз бачым,
 дуз басылмыш јара кими
 үрәјими көјнәдир.

Дүшүнүрдүм мән дә
 минләрлә башгасы кими.
 Мүғәсирдир әкәр.
 чәзасыны чәкәр.
 Бу нәтичәјә кәләндә мән
 бир сәс галхырды синәмдән.
 «Чәксин! Фәгәт,
 мүғәсирдир әкәр,
 нечин халг габағында гурулмур
 мәһкәмәси?!»
 Нечин
 једди дивар ардында сахланыр
 «әдаләт» һөкмү,
 «һәгигәт» сәси?»
 Мин сүбут кәтир,
 мин дәлил;
 әгл кәсмәјәнә

үрәк инанан дејил.
 Халгын көзүндән ираг,
 Нә әдаләт?!
 Нә һагг?!
 Күндүз белә дүшүн,
 Белә дүшүн кечәләг
 Јормазмы бејнини,
 гырмазмы ирадәни
 фикирләр, дүшүнчәләр?!
 Доғрудур,
 она намәрд шилләси кими вурулан
 имзалар ичиндә
 мәним имзам олмады.
 Һеч кәс мәндән илтизам алмады
 Лакин, нечә сакит дејим ки:
 сәсим кәлдикчә бағырмадым.
 Халгы әдаләтсиз бир һөкмү поэмаға
 чағырмадым...

Инди сакит дејирәм бу сөзү,
 Һеч билмирәм дүзү,
 бағырмаг олардымы.
 Чағырмаг олардымы?

Бир заман ки,
 Мирчәллад чәлладын әлини сыхыб
 әдаләтә гәним чыхыб,
 ганунлары јумруғунда сыхыб
 дөвран сүрүрдү.
 Бир заман ки,
 чинајәтин ганлы ләпирләрини
 чинајәт сүпүрүрдү.
 Бағырмаг олардымы
 елә бир күндә?
 Бир күндә ки,
 Хоренләр иш башындајды,
 Руһуллалар зирзәмидә чан үстүндә!
 Бир заман ки,
 јухарыда—
 пәнчәрәләри галын пәрдәли отагларда,
 дамагда «Золотоје руно»
 түтүнлү гәлјан,
 габагда лимонлу чај,

бир дә имза көзләп
өлүм гәрары язды-вэрэг—
дежиб-күлүрдү Сәлим Петровичлар,
Топуридзелар, Маркаржанлар
кефләри көк,
дамаглары чаг...
Ашагыда, зирәмидә
Чуварлы дустаг,
Анашкин дустаг,
Сејид Нүсејн дустаг,
Чавад дустаг.
Бир заман ки,
зирәмидә богулурду—
күрәкләрә ганчыр, зотлаг салан
гырбанчларын,
кечә-күндүз гуршага гәдәр
суда галан ачларын
сәси.
«Иш отагында»
зүкәмдән горунмаг үчүн
једди лөјүн һаб атырды
ләһәтә кәлмиш
Јемилјанын нәвәси.
Бир заман ки,
танрысы «Көзәллик вә сәвкн» Чавид
олмушду «халг дүшманы!»
Вәзифәли Боршовлар
долдурурду, бошалдырды
тез-тез дустагхананы.
Доғрудур,
Мүшфиги апардылар,— дежиб
китабларыны
ев-ев гачырмадым.
Шәклини, мәктубуну чырмадым.
Анчаг, көтүрдүм онлары
илк бахышда
көзә көрүнә билән
гәфәсәсиндән китабханамын,
Кизләтдим—
көз јашындан,
мөһрү чајлаг дашы кими һамардаимыш
көннә чанамазында анамын.

Билирәм:
гәһрәманлар вар инди—
иришә-иришә
гули гојурлар һәр ишә.
Тәрчүмеји-һалларында
«артыг» јерләри кәсиб инди—
чалышырлар јада салан олмасын
ки, бир заман
һәр не мәт онлара нәсиб инди.
Иддиаллары јекә.
Үрәкләри кичик.
Онларын һәр нөвүнү,
һәр шәклини көрмүшүк.
Гулаглара гурғушун!
Дејәсән баш алды кетди
бәләгәт гушум.

Еләси дә вар ки,
бу ишләрдә нә ирәли,
нә дә керн олду.
Сүкут онунчүн
бир сыгынаг јерн олду.
Үрәји аорталы,
Астилалы, дистулалы
ади үрәкдир.
Бурнуна сызаг чыхса
уфулдајыр; зарыјыр.
Ушаг кими көјрәкдир.
Күнәшдән, һавадан
бол-бол фәјдаланан.
ајда ики јол
чәдвәлә гол чәкиб
маашыны алан,
динмәз-сөјләмәз.
Онлар нечә бәс?!
Мән билирәм: онларын алы
халгын үмуми сијаһысында
олса да—
онлар,
бүгәләмунлар
халг дејилди.
Дедикләри—һәһингәт,
тутдуглары—һагг дејилди...

бир дэ имза көзлөжөн
өлүм гэрары жазылы-вэрэг—
дежиб-күлүрдү Салим Петровичлэр,
Топуридзе-лэр, Маркар-жанилар
кефлэри көк,
дамаглары чаг...
Ашагыда, зирзэмида
Чуварлы дустаг,
Анашкин дустаг,
Сеид-Бүсейи дустаг,
Чавад дустаг.
Бир заман ки,
зирзэмида богулурду—
күрөклөрө ганчыр-золаг-салан
гырбанчларын,
кечө-күшдүз гуршага гөдөр
суда галан ачларын
сәси.
«Иш отагында»
зүкөмдөн горунмаг үчүн
једди-лөјүн-һаб атырды
лә-һатә кәлмиш
Јемил-жанын нәвәси.
Бир заман ки,
танрысы «Көзәллик-вә сөвкис» Чазид
олмушду «халг дүшманы!»
Вәзифәли Боршовлар
долдурурду, бошалдырды
тез-тез дустагхананы.
Доғрудур,
Мүшфиғи-апардылар,—дежиб
китабларыны
ев-ев гачырмадым.
Шәклини, мәктубуну чырмадым.
Анчаг, көтүрдүм онлары
илк бахышда
көзә көрүнә билән
гәфәсәсннән китабханамын,
Кизләтдим—
көз-јашындан,
мөһрү-чајлаг-дашы-кими-һамарданымын
көһнө-чанамазында-анамын.

Билирәм:
гәһрәманлар-вар-инди—
иришә-иришә
гул-гәјурлар-һәр-ишә.
Тәрчүмеји-һалларында
«артыг»-јерлэри-кәсиб-инди—
чалышырлар-јада-салан-олмасын
ки, бир-заман
һәр-не-мәт-онлара-нәсиб-инди
Идналлары-јекә.
Үрәклэри-кичик.
Онларын-һәр-нөвүнү,
һәр-шәклини-көрмүшүк.
Гулаглара-гургушун!
Дәјәсэн-баш-алды-кетди
бәлагәт-гушум.

Еләси-дә-вар-ки,
бу-ишләр-дә-нә-ирәли,
нә-дә-кери-олду.
Сүкүт-онунчүн
бир-сыгынаг-јери-олду.
Үрәји-аорта-лы,
Астилалы, дистулалы
ади-үрәкдир.
Бүриуна-сызаг-чыкса
уфулдајыр, зарыјыр.
Ушаг-кими-көјрәкдир.
Күнәшдән, һавадан
бол-бол-фајдаланан.
ајда-нки-јол
чәдвәлә-гол-чәкиб
маашыны-алан,
динмәз-сөјләмәз.
Онлар-нечә-бәс?!
Мән-билирәм: онларын-алы
халгын-үмуми-сијаһысында
олса-да—
онлар,
бүгәләмунлар
халг-дејилди.
Дедиклэри—һәгигәт,
тутдуглары—һагг-дејилди...

Бәли, онлар да инсан ады дашыяр,
 Онлар да инсан нөвүдүр.
 Инди гулаглара һәрлән кәлир
 онларын да нәсиһәти, өјүдү
 «Гызышмасын еңтирас!
 Олдуја-өлдүјә
 чарә тапылмаз!»

Беләси бир дејил, ики дејил,
 ахтарсан, милјонлар ичиндә
 мини, жүзү вар.
 Онларын нә абыр-һәјасы
 Нә утанан үзү вар.
 Бәли, беләләри дә вар.
 Вар.
 Чох олмаса да,
 Милчәк үрәк буландылар
 көрүнсә бұллар сулу касада...
 Көзәл инсанлар,
 јахшы инсанлар арасында
 бу типләр—
 сүнбүлләри далғаланан тарлада
 гангал кими битибләр.
 Өз адымдан демирәм
 бунлары мән.
 Инанырам,—һагдыр,—дејә
 һәр намуслу ешидән.
 Мән ади вәтәндашыјам
 бу јерин.
 Чибимдә мүддәтсиз паспорту вар
 ССРИ-нин.
 Шаирәм, адым вар өзүмә көрә
 кәнддә, шәһәр ичиндә.
 Сәсим вар—мин бир додагда кәзән
 нәгмәләр ичиндә.
 Вахт олуб ки,
 бүтүн күнү ач-сусуз,
 кечә сүбһә кими јухусуз,
 никаран гәлбимлә
 баш-баша галыб,
 сәсими ичимә салыб,
 хысын-хысын ағламышам.
 Көрәнә: «нахошам,

зүкәм олмушам».
 дејиб,
 кизләтмишәм дәрдини.
 О заман,
 кедәиләрин архасынча сызлајан
 өз сиррини бүрүзә верә биләрдими?
 Бәли, күнләримиз белә кечди
 Ријакар үзрһаһлыг
 нәјә јарар!
 О күнләрдән үрәјимдә
 дүјүн десән—дүјүн,
 јара десән—
 нечә-нечә јара вар!

Бәли, бу нә бәраәтдир,
 нә иттиһам.
 Өкеј аналы ушаг кими
 гысылыб бир күнчә
 сусду илһам.
 Көзләримин габағында
 вәтәнимин тәрәггиси,
 харигәләр јарадан халгын
 мүгәддәраты—
 Бахыб-бахыб,
 анламаг истәјирдим
 бу мүрәккәб, бу ваһимәли.
 бу тәзадлы һәјаты.

Бир мән нијә?
 О, сән, онлар,
 Өлкәнин һәр јүкүнү,
 дәрдини, мәшәггәтини
 чијиндә апаран милјонлар.
 Бағлы галдыг—
 дүнјанын, етибарын
 көзә көрүнмәјән зәнчириндә
 Гарышдырдыг рәнкини
 ашкарын да, сиррин дә.
 Зәин етмә ки, мән
 өзүмү дүшүнүрдүм,—
 Јох, мән
 сәһрада тәк галыб бағыран,
 һарај чәкиб чағыран
 бир иткни кими

һарајсыз галачаг
 көзүмү дүшүнүрдүм...
 Евим-ешијим,
 исти бучағым,
 этрафында балаларым топлашап
 сүфрәм, отағым
 эзизди мәнә,—
 Анчаг, мән
 бир мешшан сәадәтини,
 бир гул сәдағәтини,
 бир һарынын јағлы, јумшаг һәјатыны
 дүшүнмүрдүм...
 Јох!
 Намусла газанылмыш
 бир парча чөрәк,
 мәли өмрүн сон гапысына гәдәр
 апара биләчәк ләкәсиз бир үрәк.
 Шахталар сәлтәнәтиндә
 габығы гәлпә-гәлпә даш кими
 әтә кирән агачлардан
 јағыр олмәјан бир күрәк,—
 сағ икән,
 көзүм баха-баха,
 дамарымда исти ган аха-аха,
 ачары тәсадүфүн әлиһә верилмиш
 бир кедәр-кәлмәзә көмүлмәмәк,—
 Бәли, бир парча намуслу чөрәк,
 вә дири-дири
 сүркүнләрдә итмәмәк...
 бунлары дүшүнүрдүм.
 Көзләриндә горху-никаранлыг көзән.
 титрәк додагларындакы һәр суал
 гәлби эзән
 өвладларымы дүшүнүрдүм.
 Мән һәр эзијјәтә дөзә биләрдим:
 ајагларын,
 гызыл көз үстә
 көзә биләрдим—
 лакин, кунәһсыз өвладларыма
 дүшмән баласы демәсинләр,—
 һәм дә «халг дүшмәни».
 Ахы биз
 өзүмүздән арты севирик

бу халгы, бу Вәтәни...
 Һәр әзаба дөзә билирдим,
 амма, өлүмүн о тајында
 мүбһәм бир дүнја кими.
 Кедәр-кәлмәз варды.
 Сирри, өзү билинмәз јоллар варды.
 Бу тәсәввүрә сығмајан
 бир дәһшәт иди.
 Бир әфсанә дејилди.
 Горхунч һәгигәт иди...
 Ахы биз
 өзүмүздән артыг севирик
 бу халгы, бу Вәтәни!
 Дилим јансын,
 белә дејилсә әкәр?!
 Нечә рәвә биләјдим ки,
 өвладыма өмүр боју
 дүшмән баласы десинләр?
 Јурдумузун бәзәји—инсанлары,
 Һәр күн инсан әлилә јаранап
 әфсанәләри, дастанлары,
 чичәкләри, баһары,
 көј думанлы дағлары
 бир дә көрмәмәк ваһимәси
 асылмышды башымын үстүндән
 сијрилмиш бир гылынч кими.
 Дири галмаг,
 әбәди сусмаг горхусу
 бағламышды дилими.
 Ахы, мәним
 нә гәдәр көңүл сөзүм варды
 Халга дејәси,
 Ахы, гәлбимдә бәсләнирди
 көзәл күнләр гајәси.
 Синәмдә санки бир даш варды—
 ајыглыгда, јухуда.
 бир даш кими әзирди
 үрәјими, синәми—
 бир чанды инсан кими
 ади, сәдә горху да...
 Лакин, гој
 дөвранын адына јазмасынлар
 бу ачы, бу тәзадаы һәгигәти.

Ахы биз
дөзүб һәр мөһнәтә
һәр дәрә,
о чәтин илләрдә,
о ағыр күнләрдә,
јенә дә јарадырдыг, гурурдуг.
Јурдумузу
көз бәбәји кими горујурдуг
Нефт чыхардырдыг.
Чичәк әкирдик.
Мәктәб тикир,
шәкил чәкирдик.
Ше'р јазырдыг.
Биз ки, һәр зәһмәтә,
һәр фәдакарлыға һазырдыг.
Бәс кимди гуран, јарадан—
әдаләтә, һәгигәтә,
инсан сәадәтинә
гәним чыхмышдыса дөвран.

Јох, күнләримиз ағыр
ишимиз чәтинди.
Јолумузун әјрисини, дүзүнү
кәрәк ајдын кәрәк инди.
Һејһат, олан олду!
Гурдуг, јаратдыг.
Ашырымлардан ашдыг.
Тарихдә өлмәз, јени сәһифәләр ачдыг.
Лакин, гурбанларымыз да олду—
һәм дә аз олмады.

Өмрүмүзүн јоллары
һәмишә хош, әтирли, чичәкль
јаз олмады.
Онлар кетди.
Адлары узун мүддәт
һәјатын туфанларында—
гум үстүндә ләпир кими итди..
Бәли, онлар кетди.
Наһаг кетди!
Бәс күнаһ кимдәдир?
Фикримә көзләримдән охумуш кими
дедин:
—Мән көзүмлә одлар үфләдим!

Накам мәһәббәтимин ағысы
һәлә дә үрәјимдәдир.
Бәс гырылан үмидин,
бәс интизар көзләрин,
зүлмәтли күндүзләрин
күнаһы кимдәдир?
Гардаш!
Сән де, кимдәдир?
Сөзләрин һәгигәт иди—
ачы олса да нә гәдәр.
Сәнин кими нечәләри вар
мәһәббәти сыныг,
сәадәти дәрбәдәр.
Сән нә һекајәт,
нә сөһбәт, нә равајәт инди.
Сән бүтүн изтирабы,
дәрди, гәми илә
гаршымда дајанмыш
чанлы һәгигәт инди.
Чавабы мәнән көзләмирдин
суалы мәнә версән дә.
Нечә накам арзунун
килеји варды сәндә.
Хәјал апарды мәни:
...Тиканлы кечәләр,
хәфәли күнләр...
Бир јанда севяңч, нәғмә.
Бир јанда һычгырыглар, сүркүнләр.
Мәнә елә кәлди ки, сән
әлләрин титрәјә-титрәјә
бир дәфтәр чыхардын гојундан,
Дедин:
—Ондан галан јадикар
бу дәфтәрди,
бу вараглар.
Мәнә елә кәлди ки,
бу сәс узаг күнләрдән кәлир,
һәм таныш, һәм јад.
Һәм мәһәббәт долу,
Һәм фәрјад...
Гулағларымда сәнин сәсиндән
чырпыныб ајрылан бир сәс:
онун сәси,

көзлөрүмдө жаралыг сөзлөрүн
пәришан мәнзәрәси:
Көзлөрүмдө чанланды
адичә, көј, чилидли
мил-мил дәфтәр.
Сәһифәләр,
сәтирләр.
Дәрдләр, дәрдләр, дәрдләр...
Бир чүт гара, узун һөрүк.
Бир бадам-бута қалағаж.
Ики ири гара көз—
биринчи вараг,
икинчи тәмиз ағ.
Үчүнчү варагда
«Бакы» ше'р.
Хәзәрин аҗлы кечәен—
балыг пулу.
Килавары мұлајим, хәзриси дәли-долу.
Хәзәрим!
Фирузә көзлү Хәзәрим.
Ләпәләрн килејли.
Саһил гүмү сөзлү Хәзәрин!
Бакым, көнлүмүн гушу!
Нә көзәлдир синәндә
әсрләрин јан-јана дурушу.
Кеннш пәнчәрәли
һүндүр биһалар,
Сыныг мәсчид.
Гала—дивар.
Пәнчәрәләрә бојланан
көрпә будаглар.
Надир Гыз галасы;—
Бу күнүн нәфәси.
Инсан сәси,
машын сәси,
Кечәләр күчәләриндә санки
динчәлир ишыг қарванлары.
Бакы! Фәхрим, е'тибарым!
Бабамын үмид чырағы!
Елимин арзулар сорағы
...Јени вараг.
Сынмыш гәләм учуун
кағызда јери галыб.

Бир дә јарымчыг ше'рин
дағыныг сәтирләри галыб:
Јашыл дон кејиниб
кәлмишдир баһар.
Көрпә јарпаглардан нечә аҗрылым?!
Пәнчәрәмә гонур
нағмали гушлар
Доғма торпаглардан
нечә аҗрылым?!
Әмр етсә, Әзраил
өлүмдән кечәр.
Бахышлары јаныг
көнлүмдән кечәр.
Нәдәндир севкилим
мәндән кен кечәр.
Мән о назлы јардан
нечә аҗрылым?!
Һәлә баһарымын
күлү гөнчәдир.
Һәлә бәнөвшәмин
бели ишчәдир.
Бәс нија наһанлар
мәни ишчидир!
Мән бу хош баһардан
нечә аҗрылым?!

Јени сәһифәдән
башлајыр «Ана» ше'ри:
«Бу күн ше'рими көрдүм
«Кәнч ишчи»дә,
Сәрләһәси јепјекә,
Өзү тамам үч сүтүн.
Илк кәлмәси анадир.
Ана, әзизим! Ана!
Сәни нечә унудум.
Сабаһ ше'рин пулуна
бир дәстә күл аларам,
мәзарынын үстүнә кейиб
бүтүн күнү орда галарам.
Көјдә күнәш батынча,
уллазлар көрүнүнчә,
ај сары јајлығыны далғалара атынча,
күнәшин шәфәгләри

бир үфүгдә јох олуб,
о бириндән дөнүнчә.
Гәбрини дөнә-дөнә өпүб-өпүб ағларам.
Ағламагдан ким дојуб?!
Ким дејәр:

көз јашындан сағалыб мәним јарам?!
Хәјалым кәзди, кәзди,
узун јоллар долашды.

Көһнә мәнәлләмизә
дүшәндә јөнүм, ана,
бирдән көзүм гаралды,
башымдан түстү чыхды,
Јухума да кәлмирсән
башына дөнүм, ана.
Көнлүм јаман истәјир сән!
бу күн нәдәндир!
Ары пәтәји кими
гәлбим зәдән-зәдәндир.
Сәнсиз чох јаман кечир
рузкарым, күнүм, амам!
Бирчә күн кәл јухума,
башына дөнүм, ана!

Шахта јаман күч кәлир,
бармагларым үшүјүр.
Нәсрәтдәндир, гәмдәндир
синәм белә төвшүјүр.
Севинчими апардын,
көзләдим, кәләр,—дедим.
Бир күн битәр бу гүссә
бу ачы кәдәр,—дедим.
Бәс инсафын јохдуму,
гәк гојуб кетдин мәни?
Дилим-ағзым гурусун,
бир көрүн, нәләр,—дедим.
Сәнсиз чох ағыр кечир,
рузкарым, күнүм, ана!
Бирчә јухума кәл кир,
башына дөнүм ана!
Көзләрин јадыма кәлмир:
гарајды, ја гонурду.
Дәрдин көрпә гәлбими
јахды, јахды говурду.

Сачларын јадымда дејил:
узунду, ја гысајды.
Бирчә күн,
тәк бирчә ан,
сәни көрмәк севинчи
мәнә нәсиб олсајды.
Көнлүм мәнәббәт ачы,
Гәлбим мәнрибанлыға нәсрәтдир.
Анасыз јашамаг ағыр дәрлдир,
бөјүк дәрлдир!
Нијә сәни јадыма сала билмирәм?
Нијә хәјалынла
баш-баша гала билмирәм?!
Нә гәдәр топласам диггәтими—
бир гаранлыг ев,
бир көлкәли ахшам,
бир дә көз јашлары кәлир јадыма.
Нә шәфгәтдән дојдум,
нә ана сүдүндән.
Ушаглыг севинчи
бир ағбулуд кими
кәлиб кечди башымын үстүндән—
узаг,
нәсрәтли,
гәшәнк.
дағыныг,
көчәри,
сејрәк.
Гүдрәтим олсајды кәтириб сәни
кәздирәјдим дојунча, ана!
Сачларын, көзләрин, сөзләрин
нечә јарашырды Азәрбајчана!
Ахы, о да анамды мәним—
әзиз, севинчли, дәрдли,
бөјүк, гәдим Вәтәним...

Сонракы вараглар
гејдләрди, узун-гыса.
«...Дүнән бир надан
мәнә хејли дәрс верди лирикадан.
Сөзүнүн башы да мән иди,
ортасы да, ахыры да,
Аллаһ чох көрсүн беләләринә

ахуру да».
 «Дилбэр Көнчәжә келиб.
 Нијә келиб ахы, нијә келиб?
 Мән ки, онсуз
 бир күн гала билмирәм.
 Көзүмдә јаш,
 көңлүмдә гәм.
 Дилбәр, сәннә дура билмирәм»
 «Достлар һарда галды!
 Саат сәккизи кечиб.
 Мән сәбирсиз олмушам,
 Јохса достлар дәјишиб?
 Гурғарды үч гуту папирос,
 Күл ояду папирослар.
 Һаны достлар?!
 «Тәһһалыг иң јамандыр
 Ғызыл күл олмајајды!
 Еј каш ки олмајајды.
 Саралыб солмајајды!
 Нә олар, солмајајды.
 Бир ајрылыг, бир өлүм,
 бир дә јаралы көңлүм
 һеч бири олмајајды».

Хәјали дәфтәри бүкдүм.
 Беш гат артды мөһнәт јүкүм.
 Һаны вараглар?
 Сәтирләр Һаны?
 Чәкилдә көзләримдән
 хәјал аләмнин
 әлван думаны.
 Јенә көзләрни суаллыдыр.
 Бахышларын гәлбими ағрыдыр,
 Дилбәр, гәлбими ағрыдыр,
 Суалын ағрыдыр.
 Өз-өзүмә дүшүндүм.
 Јазмышдым бир заман:
 «Мүбаризә бу күн дә вар,
 Јарын да.
 Мән дә
 овуң әң сыраларында!»
 Нә олду бәс?

Јохса сөндү һавәс!
 Јохса сөзүмә хәјанәт етдим?!
 Јохса сәкит бир бучаға,
 чәкилдим, динчәлмәјә кегдим?!
 Бәс Һаны әдаләт?!
 Һаны интигам?!
 «Мән.. мән...» — дејирәм.
 Мән кимдән артығам?!
 Јох, галдырмадыг сәсимизи.
 Чүнки, дүшмән алдатды бизи.
 Алдатды, јаман алдатды!
 Дост чилдинә кирди,
 дост көрүндү.
 Көр нечә јана-јана данышырыг
 о күнләрдән инди!
 Биз инанмышдыг ки,
 ингилаб үчүн белә кәрәкдир.
 Ким јолумузда әнкәл олса
 ады јер үзүндән силлинәчәкдир.
 Әдаләт өзү будур,
 белә кәрәкдир!
 Будур ағыр дәрдимиз.
 Бунлар һамысы
 инсан сәадәти үчүн олур, — дејә
 дөздүм бу фачијә.
 Ахы бизләрдән ким
 горумагчын ингилабы
 горумагчын Вәтәни
 торпағыны, дашыны, —
 гурбан вермәзди чаныны,
 өз доғма-ғардашыны!
 Бәли, онлар кетди.
 Бәлкә дә фәләкәт
 гәлбимиздә Инамы,
 Сәдагәти бәркитди.
 Бәс хәјанәткарлар?
 Фәләкәтә сәбәбләр?
 Онлар јох имиш мәјәр?
 Бәс онлар алмасынмы чәзасыны?!
 Гој намәрдләр сахласын
 намәрдләрин јасыны...
 Сән буна интигам де!
 Мән интигам демирәм..
 Чүнки онлар —

сонра гузу көрүнән
 екс фир'онлар
 интигама да лајиг дејилләр...
 Инди онлар
 «Биз билмирдик...»—дејирләр,
 Лакин халг билсин,
 гој досту-дүшмәни танысын бары
 Нифрәтлә дамғаласын
 о әли ганлылары!
 Јаралар сағалмаса да
 ағрысы азалар...
 Гој, неч олмаса
 бүтүн бу фачиәни
 көјнәјән ачысындан
 халглар бир шеј газансын;
 онларын тәкрярына
 бир дә олмасын имкан!..

Кечә кечиб,
 сәһәр ојаныр... Дилбәр!
 Бу инләјән гәлбимдир,
 о јаныр, Дилбәр!
 Гој бу јанан гәлбимин ишығында
 ахтарым кечәнләри,
 ахтарым думанлары, чәнләри..

Инди кечә кечиб.
 Үфүгләр лалә рәнкинә кирир
 Сабаһын хош нәсиме
 бир сәринлик кәтирир.
 Чавабларым там дејил, билирәм
 Бу изаһ интигам дејил, билнрәм
 Гәлбин бөјүк ағрысына
 шәфа дејил сөз мәһәми.
 Мин бир үмуми севинч
 дағыдармы бир һәсрәтдән,
 бир өлүмдән доған гәми?!

Бах, дан јери сөкүлүр, бачым!
 Дан јери сөкүлүр.
 Јоллара-иризләрә
 шәфәг төкүлүр, бачым,
 гызыл шәфәг төкүлүр.
 Наггын јолу нә гәдәр

изтираблы олса да
 кечдик бу јолу.
 Сырамыза паспорт алды
 нечә намуслу Вәтән оғлу.
 Нечә ев, нечә очаг—
 тәмизләнди ләкәдән.
 Ағыр күнләрин ваһимәси
 бир чани кимн говулур
 бөјүк бир өлкәдән.

О да бирчә күнлүјә
 кәлә билсәјди инди—
 көрәрди ки,
 шахталар кечди,
 һава исинди.
 Көрәрди, ше'ри
 нечә дилләрдә әзбәр олуб.
 Севдији Бакы нә көзәл,
 Јашыл донлу шәһәр олуб!
 Бу күнүн инсанларыны көрәрди.
 Өз әлилә Вәтән бағындан
 истәдији чичәкләри дәрәрди.
 Үрәји фәрәһлә долларды
 көзләриндә севинч,
 јазарды јарадарды
 сакит вә динч.
 Нә дилиндә килеј галарды.
 нә көзләриндә кәдәр.
 Охшајарды көнлүнү
 дилләрдә, додагларда көзән
 Микајыл Мүшфиг имзалы
 нәғмәләр!

Инанырам: бир күн
 онун сәһәр кәләчәкли
 Пионер охучулары
 чичәкләрлә бәзәјәчәк
 шаһрин һејкәлини.
 ...анчаг
 елин гәмли кәлини,
 гызыл күл олмајајды,
 саралыб солмајајды.

МҮҮНДЭРИЙАТ

Азәрбајҹан поэзијасында проза жанры (Ш. Салманов)	5
Хатун Шириани Тәһфәтүл-Ирагәји	19
Низами Кәңчәви Једди көзәл	63
Шәһ Исмаиыл Хатаји Дәһнамә	177
Мәһмәд Фүзули Лејли вә Мәчнун	234
Нүсри Чавид. Азәр	311
Сәмәд Вургун Муган	385
Сүләјман Рүстәм Јахшы јоллаш	441
Рәсул Рза Гызылкүл олмајады	459

П 54 Поэмалар. „Азәрбајҹан әдәбијаты инчиләри“ серија-
сындан. Б., Јазычы, 1988. 504 с.

Азәрбајҹан поэзијасында поэма аларычы жанрлардандыр. Бу нәшрә Хатун Ширианини «Тәһфәтүл-Ирагәји», Низами Кәңчәвинин «Једди көзәл», Шәһ Исмаиыл Хатајинин «Дәһнамә», Мәһмәд Фүзулинин «Лејли» вә «Мәчнун», Нүсри Чавидин «Азәр», Сәмәд Вургунун «Муган», Сүләјман Рүстәмин «Јахшы јоллаш», Рәсул Рзанын «Гызылкүл олмајады» поэмалары дахыл едилмишдир.

П 4702060200—38 13—88
М—656—88

С(Аз)1

ISBN 5—560—00009—6

ПОЭМЫ

(на азербайджанском языке)

Издательство „Язычы“. 370005.

Баку, площадь Натаван, 1.

Типография „Красный Восток“. 370000.

Баку, ул. А. Асланова, 80.

Редактору

Муса АХУНДОВ

Рәссамы

Н. БАБАЈЕВ

Бәдии редактору

А. ВОЛОВИК

Техник редактору

Н. ӘЛИЈЕВА

Корректорлары

О. СҮЛЕЙМАНОВА, Р. АББАСОВА

ИБ № 2802

Җыгылмара берилмиш 5. 05. 1987-чи ил. Чапл имзаланмиш 24. 02. 1988-чи ил. Кыргыз форматы 60x90^{1/16}. Мәтбәә кыргыз № 1. Шрифтин гарнитурасы әдәби. Үксәк чап үсүдү илә. Шәрти ч. в. 31,5. Учот нәшр варагы 28,3. Тиражы 25000. Сифарыш № 690/147. Гижәти 2 мап. 90 гәп.

Азәрбајҗан ССР Дәвләт Нәшријат, Пәлиграфія
вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.

„Язычы“ нәшријаты, 370005,
Баки. Нәтәван мейданы. 1.

«Гызыл Шәрг» мәтбәәсинин матрицасындан 3 №-ли
Баки Китаб мәтбәәсиндә чап олуvmушдур. Баки,
А. Тарызадә күчәси. 4.

